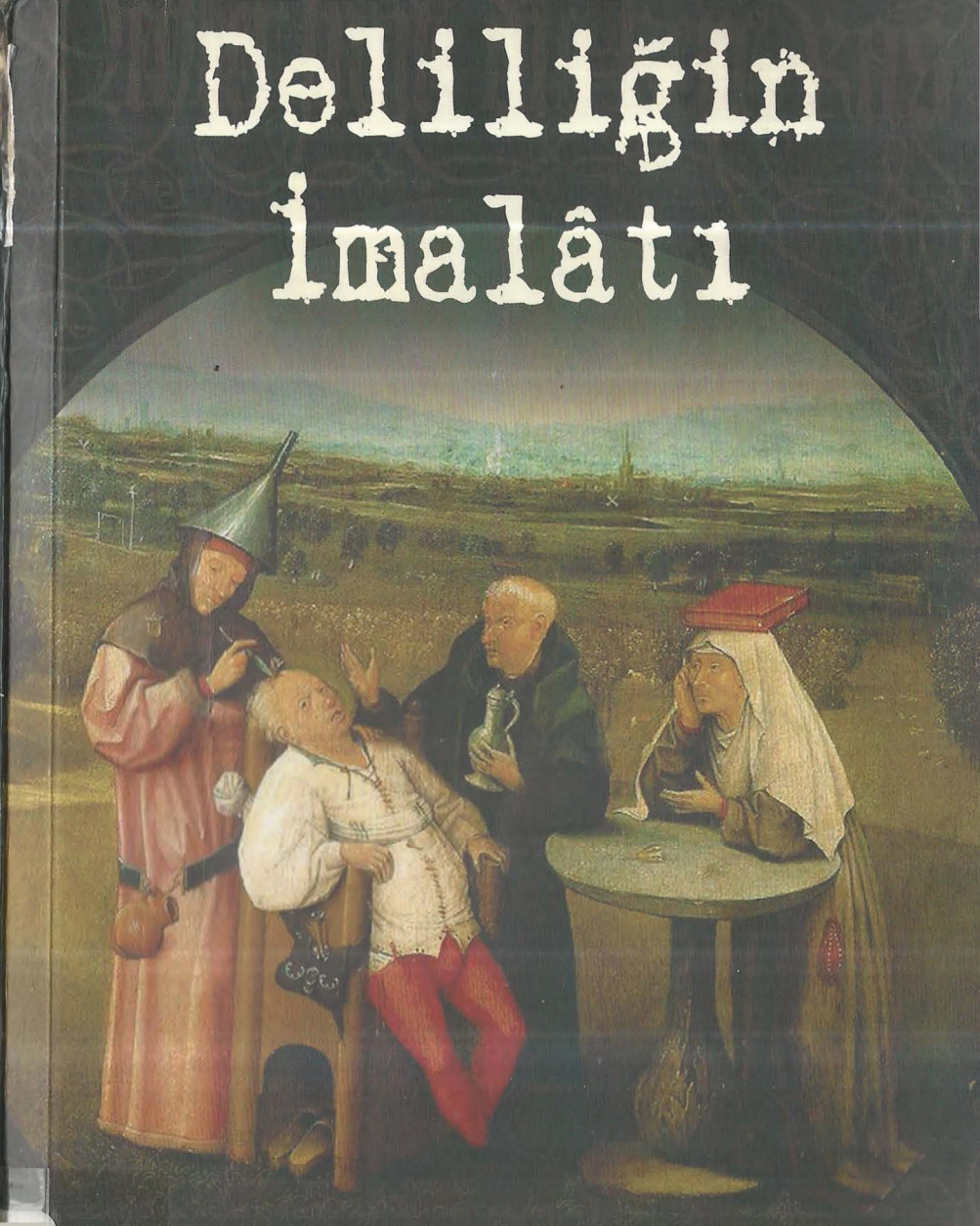
Delilliğin İmalâtı

Delilliğin İmalâtı Thomas S.

Yeni Deniz

Thomas S. SZASZ

Thomas S. Szasz

1920'de Budapeşte'de doğdu. 18 yaşında A.B.D'ye gitti. 1944'te Cincinnati Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirerek tıp doktoru oldu.

Daha sonra Chicago Üniversitesi Psikanaliz Enstitüsünde psikanaliz eğitimi aldı ve 1951'de psikiyatri uzmanı oldu ve aynı yerde uzman olarak çalıştı.

1956'dan sonra Syracuse Üniversitesi'nde psikiyatri profesörü olarak çalışmakta.

Pain and Pleasure; Law, Liberty and Psychiatry; Ideology and Insanity ve The Myth of Mental Illness gibi birçok kitabı bulunan Szasz 'Delilik'in metaforlara dayanan uydurma bir hastalık olduğunu, uyuşturucu bağımlığının bir hastalık olarak görülmemesi gerektiği, tedavi talep etmeyen hiç kimsenin zorla tedavi edilemeyeceği gibi radikal görüşleriyle anti-psikiyatri akımının önemli unsurlarından birisi haline gelmiştir.

Deliliğin İmalâtı

Engizisyon ve Akıl Sağlığı Hareketi Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme

Thomas S. Szasz

Çeviren

Gözde Genç

Bu kitap, Syracuse University Press yayınevinin
The Manufactures of Madness: Comparative Study of the
Inquisition and the Mental Health Movement (1997)
isimli yayınından İngilizce orijinaline sadık kalınarak çevrilmiştir.
İlk basımı Harper& Row Publishers (1970)

© Thomas S. Szazs 1970
© Yerdeniz Yayınları 2007

Editör: Mahir Dönmezer
Kapak: Ercan Sarı
Baskı öncesi hazırlık: AdrenA
Baskı: Yazın Basın Yayın Mat. Tur. Tic. Ltd. Şti.
Çiftehavuzlar Cad. Prestij İş Merkezi, No:27/806
Bayrampaşa - İSTANBUL

YERDENİZ Yayınları
Gülbahar Mah. Gayret Sk. No:21 Kat:3 Mecidiyeköy İSTANBUL
Telefon: 0212 211 2525 Faks: 0212 356 9441
bilgi@yerdeniz.com.tr
www.yerdeniz.com.tr

ISBN 978-975-8989-29-4

Yayınevinin izni olmadan metinlerden alıntı yapılamaz, çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek kaydıyla kısmi alıntılar yapılabilir.

Kızım Suzi'ye

Bu çalışmanın amacı, yaşadığımız çağı anlamaya çalışmaktır. Yetmiş milyon kişinin yerinden yurdundan koparıldığı, esir edildiği ve öldürüldüğü elli yıllık bir dönemin mahkûm edilmesiyle hak yerini buldu zannedilebilir. Fakat işlenen suç yeterince anlaşılmış değildir. Aklın hükmünün olmadığı devirlerde tiran, zafer aşkıyla şehirleri dümdüz eder, düşmanlar halka açık meydanlarda vahşi hayvanların önüne atılır, fatih esirlerin koşulduğu arabalarla geçerken sokaklarda bayram edilirdi. Günümüzde bunları akıl almaz cinayetler olarak görüp lanetliyoruz. Bu alenen işlenmiş insanlık suçlarını kınarken yargımızda en ufak tereddüt yok. Fakat iş gelip özgür bir ülkenin bayrağı altında barınan esir kamplarına, filantropi denen bilimin akladığı ya da bazı üstün insanların herkes için uygun gördüğü kıyımlara dayanınca, o mutlak yargı gücümüz sanki sakatlanıyor. Cinayete masum bir kılıf bulunduğu an ki bu çağımıza özgü ilginç bir bakış tekniğidir, masumiyetin o cinayeti haklı çıkardığı kabul ediliyor.

Albert Camus

İÇİNDEKİLER

Türkçe Baskıya Önsöz 11
Önsöz 15
Giriş 19
I. Bölüm
Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatri
1. Toplumun İç Düşmanları ve Koruyucuları 33
2. Suçlunun Teşhisi 63
3. Suç Kanıtları 81
4. Egemen Ahlakın Savunulması 99
5. Akıl Hastası Cadı 113
6. Şifa Veren Cadı 131
7. Günah Keçisi Cadı 145
8. Büyücülük ve Akıl Hastalığı Hakkında Efsaneler 165
II. Bölüm
Deliliğin İmalâtı
9. Yeni İmalatçılar 195
10. Kâfirlikten Hastalığa Geçiş 223
11. Yeni Ürün: Mastürbasyon Deliliği 245
12. Tıbbi Damganın İmali 279
13. Psikiyatrik Günah Keçisi Eşcinsel 319
14. Kötülüğün Kovulması 341
15. Saygınlık Mücadelesi 361
Sonuç
'Boyalı Kuş' 377
Teşekkür 381
Dipnotlar 384
Kaynakça 407

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Özgür toplumlarda olgun insanlar arasındaki tüm ilişkiler oturmuş kalıplar dahilinde yürütülür. Toplumun hemen her alanında ilişkiler karşılıklı anlaşmaya dayanır. Buna karşın, zorlayıcı müdahaleler -devletin verdiği yetkiye dayanarak bir insanı kendi seçimi olmayan bir davranışa zorlamak ya da istediği gibi davranma özgürlüğünden mahrum bırakmak- politik bir mesele gibi görünmesine rağmen, bir bakıma günlük hayatımızın bir parçası haline geldiği özel durumlar yok değildir. Psikiyatrik müdahalede bulunan bir doktorun hastası ile ilişkisi ya zorlamayla yürütülmekte ya da her an zorlamaya dönüşme ihtimalini barındırmaktadır. Psikiyatrinin diğer tıp branşlarından ayrıldığı nokta budur.

Psikiyatrlar başından beri şu temel düsturlarından hiç ödün vermediler; delilik tıbbi bir hastalıktır ve baskı bunun tedavisidir. Bunlardan ilki yalandır ikincisi ise 'deli'nin hayatını yağmalamak ve özgürlüğünü elinden almakla kalmayıp sesini kesmeye de yarar. Bense yıllardır akıl hastalığı diye bir şeyin olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Akıl hastalığı bir metafordur, hedef aldığı insanların özgürlüğünü ve yetkilerini elinden almak için mazeret olarak kullanılan bir metafor. Psikiyatrik himayenin hiçbir tıbbi geçerliliği yoktur, bu uygulama haksız ve vicdansız bir yolsuzluktan

ve politik bir suiistimalden başka bir şey değildir. Kısacası, akıl hastalıklarına ilişkin kuramları ve nezaret amacına hizmet eden kurumları kabul etmiyorum. Psikiyatrik bir tedavinin gönüllü bir hastaya önerilmesiyle gönülsüz bir hastaya dayatılması arasında fark vardır ve bu fark iki yetişkin arasındaki ilişkiyle, tecavüz arasındaki fark kadar büyüktür.

Psikiyatrinin baskıcı uygulamaları yeni ortaya çıkmış bir sorun değildir, kolay kolay değişeceğe de benzemez. 1894'te Amerikan Tıbbi-Psikoloji Derneği (1921'de Amerikan Psikiyatri Derneği adını almıştır) on beşinci kuruluş yıldönümünde ünlü bir nörolog ve Amerikan Nöroloji Derneği'nin kurucusu olmasının yanı sıra, yazar ve şair olarak da tanınan Silas Weir Mitchell'i (1829-1914) davet etmişti. Mitchell bu toplantıda yaptığı ağır bir konuşmada 'deli doktorları'na hitaben; "Sizin hastanelerinizle bizim hastanelerimiz bir değildir. Sizin yolunuzla bizim yolumuz da bir değildir. Siz alışkanlıktan olacak, hapis ve hapsetme mefhumunuzu yitirmişsiniz, oysa ben birinizin arkasından kilit üstüne kilit açarak bir koridorda yürüdüğümde o hissin altında eziliyorum," demekten çekinmemişti.

Psikiyatri ve toplum bir paradoksla karşı karşıya. Psikiyatrideki bilimsel gelişmeler öne sürüldükçe, akıl hastalıkları taşlaşıyor, gitgide reddedilmesi daha imkânsız bir kuram haline getiriliyor, önerilen tedavilere dair söylemler ise bataklık sisinden farksız. Aynı zamanda tıp bilimi ilerledikçe, 'kimyasal dengesizlik' ya da 'DNA tarafından belirlenen sinir ağı işlevleri'* gibi son moda klişeler çürütülmesine imkân olmayan şekilde bulgulanıyor, hastalığımızın değilse de metaforumuzun artık kanıtı var! İstenmeyen davranışlara artık 'hastalık' diyoruz, rahatsız edici kişilere de 'hasta' En temizi onları bir psikiyatrist 'görsün', hastalıkları neyse ortaya çıksın ve tedavi edilsinler. Her şey

* Hard wiring: Fizyolojik açıdan nöronlar arasındaki iletişim ve işlevselliği anlatan terim. İnsanın ruhsal durumunun doğrudan bu işlevsellik yani genetik tarafından belirlendiğini ifade etmekte kullanılıyor. (ÇN)

çok açık; bu durumda da doğru düşünen insanın akıl hastalıklarını ya da akıl sağlığını yadsımak aklının ucundan bile geçmez, niye geçsin ki?

Bir atasözü der ki, "Kitap kapağından anlaşılmaz." Psikiyatristlerin de ne yaptıklarını sözlerinden anlayamazsınız. Hele yaptıklarına bakarsanız, sözlerini hiç anlayamazsınız. İnsanları damgalar, hapseder, icat ettikleri makineler ve kimyasal ilaçlarla vücutlarına ve zihinlerine zarar verir ve bunu kaba kuvvetle yaparlar. Sonra da adını 'hastalığın teşhisi ve tedavisi' koyarlar.

Dil, kanun, tıp ve gelenek diyor ki: "Psikiyatri tıbbi bir uzmanlık alanıdır." Psikiyatrik 'hastalıklar'dan, 'hasta'lardan ve 'tedavi'lerden bahsediyoruz. Aynı şekilde psikoloji tarihçileri de psikiyatriyi ve psikiyatristleri beden hastalıklarıyla savaşan doktorları model alarak akıl hastalıklarını tedaviye soyunmuş sağlık savaşçıları olarak resmediyor.

Psikiyatristleri onlarla bir görmeye başlarsak doktorun hastalığa karşı verdiği mücadeleyi, psikiyatristin özgürlüğe karşı verdiği mücadeleyle karşılaştırmış oluruz. Psikiyatristin hastası 'özgür olmasının kendisi ve başkaları için tehlikeli olabileceği' şüphesi taşıyan bir hastadır, bu psikiyatriste (hastanın 'sözlü rızası' ile) onu denetim altına alma hakkını teslim eden bir durumdur ve bu durum, hastayı 'tehdit eden hastalığa' neden olan mikropları denetim altına almaya çalışan tıp doktorunun yetkisiyle bir tutulur.

'Akıl hastalığı' dediğimiz fenomen kişilerin bünyesinde bulunmayan 'dışarıdan gelen bir etki sonucu' oluşan hastalıklar gibi bir 'hastalık' değildir. Akıl hastalığı dediğimiz şey, istenmeyen davranıştır, beyin hastalığı değildir. Kişilerin davranışlarını zorla ve baskı altına alarak kontrol edilmesi bir tedavi değildir. Beylik psikiyatri tarihi gayet acımasız bir aldatmaca üzerine kurulmuştur; psikiyatrinin güç gösterisi bir zorbalık olarak değil, bakım ve tedavi olarak gösterilmiştir.

Alexander Soljenitsin haklıdır: "Şiddeti ancak bir yalan haklı gösterebilir ve bir yalan ancak şiddetle benimsetilir. Her kim bir amaç için şiddete başvurmuşsa, kaçınılmaz olarak bir yalanı düstur kabul etmiştir."

Bilimsel beyanlar entelektüel dürüstlüğe dayanır. Psikiyatrik beyanlar ise entelektüel bir düzenbazlık üzerinde durur. Psikiyatristin en büyük yalanı hastayı kendinden ve toplumu akıl hastasından koruduğudur, çünkü bu tıp dünyasında özerk bir alanı tekelinde tutan psikiyatrinin en önemsiz özelliğidir. Ne var ki bunun vurgulanması birçok çevrede hoş karşılanmıyor.

Deliliğin İmalatı yazdıklarım arasında benim için özel anlamı olan kitaplarımdan, şimdi Türkçeye çevrilmesi beni gerçekten çok mutlu etti. Katkısı olan herkese teşekkür ederim.

Ocak 2006

Thomas Szasz

ÖNSÖZ

Yazarlık çetin bir iştir. Yazarın kaçınılmaz görevi tarihi yapanlara değil, tarihin kurbanlarına hizmet etmektir.

Albert Camus[1]

Günümüzde bazı insanların karaciğer ya da böbrek hastası, bazılarının da akıl hastası olduğuna inanılıyor. Bu kabule göre söz konusu akıl hastalıklarına ya da kişilik bozukluklarına sahip kişiler, akıl sağlığı yerinde olanların altında bir sınıf olarak görülüyorlar. Kendileri için neyin 'en iyi' olduğunu değerlendirmekten aciz olan bu 'akıl hastaları' ailelerinin ya da devletin gözetimi altında tutuluyor ve bu gözetim iradeleri dışında bazı uygulamalara zorlanmalarını ya da bir akıl hastanesine kapatılmalarını gerektirebiliyor.

Burada bu hapsetme düzeneğinin bir parçası olan her türlü inancı, öğretiyi ve uygulamayı sadece yanlış değil, aynı zamanda ahlaka aykırı bulduğumu söylemek istiyorum. Daha önce Akıl Hastalığı Efsanesi[2] adlı kitabımda akıl hastalığı kavramının neden saptırıldığını ve nasıl kötüye kullanıldığını açıklamaya çalışmıştım. Bu kitapta ise bu kavramın üzerine inşa edilmiş olan ahlaki zorlamaların ve toplumsal düzenlemelerin hiç de dürüst diyemeyeceğim ideolojik bir baskıya nasıl mazeret gösterildiğini anlatmak istedim. Özellikle üzerinde durmak istediğim konu, cadılarla delilerin kaderlerindeki benzerliktir. Büyüye inanmanın sonucu cadıların işkenceyle iyileştirilmeye çalışması olmuştu, akıl hastalıklarına inanmamız sonucunda da akıl hastaları türlü eziyetlere maruz kaldı.

Akıl sağlığı ve hastalığı ideolojisi güçlü bir manevi ih-

tiyacımızı karşılıyor. Klasik doktorun insanın beden üzerindeki tartışmasız söz hakkının gerekçesi, acı çeken hastanın kendi iyiliği için ve zaten kendi rızasıyla bilirkişiye başvurmuş olmasıdır. Böyle olunca, tedaviye itiraz edenlerin, kendilerine yapılacaklardan zarar görecekleri de bilindiği halde tedaviye zorlanmalarını haklı gösterecek başka bir gerekçeye gerek duyuldu. Akıl hastalığı ve deliliğin tanımları bu boşluğu doldurmuştur. Bu sayededir ki toplumun 'akıl sahibi' bireyleri 'akıldan yoksun' saydıklarına istediklerini yapma hakkını kendilerinde gördüler. Delinin kendisi için neyin doğru olduğuna karar verme hakkının feshedilmesiyle, diğerlerinin -özellikle de delilik teşhisinin tıbbi ve yasal uzmanları olan psikiyatristler ve yargıçların- önünde kendini savunmak gibi bir şansı kalmadı. Delilikle damgalanan kişi boş yere hasta olmadığını iddia eder, hastalığı 'tanımlama' yetkisine haiz olmadığı için bu konudaki ifadesi geçersizdir. Deli olduğunu 'kabul edememesi' hastalığının belirtisi olarak değerlendirilir. Bu kişi tedaviyi işkence, hastaneyi hapishane olarak görecektir, ama itirazlarının hükmü yoktur. Psikiyatrinin otoritesine her karşı gelişi hastalığının başka bir belirtisi olarak değerlendirilir. 'Bizden olmayan' bu delinin, bir diğer deyişle 'öteki'nin, tıbbi müdahaleyi reddini teknik ve içerik olarak ayırt edici bir işaret olarak değerlendirmekteyiz. Oysa bu davranış kâfirin dinine döndürülmeyi reddetmesiyle aynı şeydir.

Sağlam temeller üzerine kurulmuş ideolojilerin çürütülmesi kolay değildir. Hıristiyanlığın başarısı Mesihe sahip çıkmasıydı, psikiyatrininki ise Mesihliğe soyunmaktır. Bir ideolojinin temel terim ve tanımları bir kez doğru kabul edildikten sonra, yeni gözlemler ancak onun bakışıyla değerlendirilir ve onun sözcükleriyle kavramlaştırılır. Bunun kaçınılmaz sonucu yeni bir gözlemin asla bu yerleşik düzene aykırı olamamasıdır. Hiçbir yeni gözlem mevcut sistemi zayıflatamaz, ideoloji onlardan ürettiği yeni 'gerçekler'le kendisini sürekli olarak destekler. Büyücülüğün yaygın olduğu geçmişte zamanın 'gerçekleri' büyücülük aleyhine işlemekteydi, günümüzde ise bunun yerini akıl hastalıkları almış durumdadır.

Ne yazık ki geçmişte yapılan hataları görmek, günü-

müzde olanları fark etmekten çok daha kolaydır. Hepimiz büyücülük diye bir şey olmadığını biliyoruz, oysa daha birkaç yüz yıl önce en soylu, en akıllı kişiler büyücülerin varlığından şüphe etmiyorlardı. Bizim de akıl hastalıkları konusunda böyle bir yanılgıya kapılmış olmamız imkânsız mıdır? Belki bizim çağımızın egemen uygulamalarının da benzer biçimde kişisel itibarımızı sarsan, politik özgürlüklerimizi yok eden işlevleri vardır?

Bunlar boş sorular değildir. Bu soruların yanıtları, sadece akıl hastası olarak damgalanmış milyonlarca insanın değil, hepimizin geleceğini ilgilendirmektedir. Daha önce defalarca söylendiği gibi; bir kişiye yapılan haksızlık -özellikle özgürlük timsali olarak boy gösteren bir toplumda- herkese yapılmış bir haksızlıktır. 'Akıl sağlığı'nın -eğer bu sözle anlatılmak istenen düzgün bir maneviyat ise- , sloganlarla, uyuşturucularla, akıl sağlığı merkezleriyle ya da 'akıl hastalıklarıyla mücadele' için ayrılan milyarlarca dolarla sağlanamayacağını düşünüyorum. Nereden bakarsak bakalım, psikiyatrinin en büyük sorunu eskiden de şiddetti, günümüzde de şiddettir: 'Deli'nin yarattığı şiddet tehdidi ve korkunun karşısında toplumun ve psikiyatristin 'deli'ye uyguladığı şiddet yer alır. Sonuç insanlık dışı bir tablodur, 'akıl hastası'nın ezilmesi, bastırılması ve hırpalanmasıdır. Durum bu olduğunda John Stuart Mill'in uyarısını göz ardı etmemek gerekiyor: "Vahşeti mazur gösterecek hiçbir gerekçe yoktur, bir kurbanın yargının gücüne teslim edilmiş olması ona yapılanları haklı çıkarmaz."[3] 'Akıl hastalığı'nın iyileştirilmesi için -eğer böyle bir sorunumuz varsa- tek çözüm, daha doğrusu tek umudumuz Kurumsal Psikiyatrinin yetkilerini artırmak değil, tersine azaltmaktır. Ancak bu kurum ortadan kalkarsa psikoterapinin zorlayıcı olmayan manevi gücü ortaya çıkabilir. Ancak o zaman Özel Psikiyatri* de kurumların yaptırımlarından, tabuların kısıtlamalarından bağımsız yaratıcı diyaloglar kurabilir. Bireyin

---

* Özel Psikiyatri ile bireylerin, yaşadıkları güçlüklerden ya da çektikleri acılardan dolayı kabul ettikleri psikiyatrik müdahaleyi kastediyorum. Bu müdahalelerde müşteri ya da 'hasta' uzmanla girdiği ilişkide bütün denetimi kendi elinde tutmaktadır. Özel Psikiyatrinin tipik hizmeti özerk psikoterapidir. Daha fazla bilgi için bkz. Girlş bölümü.

sonu gelmez mücadelesinde sadece içgüdüsel sınırların değil çevresini saran hurafenin ve baskının da üstesinden gelmesine yardımcı olabilecek bir yarar ancak bu şekilde sağlanabilir.[4]

Bu kitap -Hıristiyan teolojisinin attığı temelden başlayarak bu gün polis gücüyle ve tıbbi söylevlerle desteklenen uygulamalara dek- Kurumsal Psikiyatrinin tarihi gelişimini anlatıyor. Bu gelişimin anlaşılması çok ama çok önemli. Çünkü Collingwood'un dediği gibi, "Tarih insanın kendisini tanıması 'için' yazılır. Kendimizi tanımak, ne yapabileceğimizi bilmek demektir. İnsan denemeden neler yapabildiğini bilemeyeceğine göre, tahminlerimizi yalnızca bu güne kadar yaptıklarımızla şekillendirebiliriz. Tarihin değeri bize insanın neler yapabildiğini göstermesi, bize ne olduğumuzu söylemesidir." İnsanların bu güne kadar kendinden güçsüz olanlara yardım etmek adına neler yaptığını hatırlatmak, kendini yücelten güzel söylevlerin haklı çıkardığı yargıların geçmişte nelere yol açtığını, kendimizi idare etmek yerine bir 'öteki' yaratıp onun idaresini kendimize iş edinmenin sonuçlarını, bu yolla kazanılmış payelerin insanlığı nerelere götürdüğünü göstermek istedim. Bu şekilde, taraflı yargılarla donatılmış 'insan' anlayışımıza bir çift söz ekleyebilmiş olduğumu umuyorum.

Bu kitabı okumak için ne uzman olmak ne de belli bir eğitim almış olmak gerekir. Açık fikirli olmak yeterli. Okurdan tek dileği Samuel Johnson'un; "Cehenneme giden yol iyi niyet taşlarıyla döşenmiştir," uyarısına kulak vermesi. Çünkü bu sözler çağımızın politik düzeninin ideolojisine, söylemlerine, uygulamalarına, bir başka deyişle Tedavi Devletinin amaçlarına ve araçlarına, çok yakışıyor...

Thomas Szasz

Syracuse, New York

GİRİŞ

Hakim kıldıklarına doğal görünmeyen bir tahakküm var mıdır?

John Stuart Mill[1]

'Akıl hastalığı' kavramıyla 'büyücülük' meselesi arasında bir anoloji vardır. On beşinci yüzyılda insanlar büyüye inanırdı. Büyü varsa büyücüler de vardı, pek çok uygulamanın kaynağı bu düşünceydi. Yirminci yüzyılda ise bazı insanların akıl hastası olduğuna inanıyoruz ve bu konuda bazı önlemler alıyoruz. On yıl kadar önce akıl hastalığı kavramının büyücülükle aynı mantıksal ve işlevsel temellere dayandığını göstermeye çalıştım. Bu tam olarak büyücülük iddiasının kullanılış şekline benziyordu. Kısacası her iki kavram da papazın ya da doktorun (hangisi olduğu fark etmez) yani teşhis koyma yetkisine haiz kişinin istediği gibi kullanabileceği belirsiz ve hemen her duruma uydurulabilecek kavramlardır.[2] Şimdi ortaya koymak istediğim şey, Ortaçağda büyücülüğün üstlendiği toplumsal işlevi modern dünyada akıl hastalıklarının üstlendiğidir. Günümüzde akıl hastalığı meselesiyle hayatımıza giren politik tedbirlerin ve manevi baskıların sonuçları bir zamanların cadı korkusunun insan hayatındaki etkileriyle aynıdır.

Amerikalı tıp tarihçilerinin başında gelen Henry Sigerist: "Modern psikiyatri büyücülüğe bakışın değişmesi doğrultusunda ortaya çıkmış tıbba dayalı bir disiplindir,"[3] diyor. Bu fikir büyücünün aslında akıl hastası olduğunu, kâfir diye başını ezmek yerine hastalığının tedavi edilmesi gerektiğini öne sürer.

Psikiyatrinin cadı avcılığının gözden düşmesiyle ortaya çıktığı konusunda Sigerist gibi düşünen tıp tarihçileriyle aynı fikirde olmama rağmen, kuramım onlarınkiyle taban tabana zıt. Tıp tarihçileri psikiyatrinin cadı ve büyücü sanılan kişilerin akıl hastası olduklarının anlaşılmasıyla geliştiğini söylüyorlar. Bense bu değişimin dini ideolojinin yerini alan bilimsel ideolojinin gerek duyduğu bir terim değişikliği olduğunu düşünüyorum. Dinin tahtına tıp oturunca, Engizisyonun yerini klinik almış, cadının rolünü de deli üstlenmiştir. Sonuç, bir kitle hareketinin dini bırakıp tıbba sarılması ve artık kâfirin değil akıl hastasının canına kastetmesi olmuştur.

Büyüye inanmanın bir sonucu olarak insanlar büyü yapma işini başkalarına ya da bazen kendilerine atfettiler. Böylece büyücülüğü imal ettiler, bir sosyal obje haline getirdiler, sonra da varlığının somut kanıtlarını gösterdiler; cadılar! Gerçekte cadı diye bir şeyin olmaması, zamanında cadı ilan edilen kişilerin büyücülük alameti sayılan davranışları ya da itham edildikleri sosyal yakışıksızlıkları sergilemedikleri anlamına gelmiyor. Cadı avının revaçta olduğu günlerde çevrelerine bir rahatsızlık veren kişilere cadı denmesi olağandı; örneğin, dinsel inancı ya da hayat tarzı diğerlerine ters gelen biri ya da ölü bebekler doğurtan bir ebe kolaylıkla şimşekleri üzerine çekiyordu. Cadılıkla suçlananların çoğu bu kişilerdi. Burada esas mesele söz konusu kişilerin aslında büyücülük gibi bir niyeti olmamasıdır. Bu cadılar işlemek istemedikleri ve asla kalkışmadıkları bir suçu üstlenmek zorunda bırakılmışlardı. Yani, büyücülük onlara *atfedilen* bir roldü. Büyücü zannedilen kişinin seçme şansı olsaydı, şüphesiz Kilise ve devlet görevlilerinin onu kendi haline bırakmasını tercih ederlerdi.

Yetki sahibi otorite cadının kimliğini ve kaderini bir kez belirledikten sonra, geniş bir propaganda ve insanların cahilliği gerisini getirdi. Cadılar elle tutulur, gözle görülür hale gelince, cadılığa kalkışanlar da oldu. Cadı gibi

düşündüklerini, cadı gibi hissettiklerini fark ettiler, bunu dile getirdiler ve kendi sonlarını hazırlamış oldular, daha doğrusu dolaylı olarak intihar ettiler. Bunu neden yaptılar? Hayatlarına bir anlam kazandırmak için mi? Çünkü cadılığı bilerek ve isteyerek üstlenmişlerdi, bir anlamda gönüllü olmuşlardı. Cevap şu; cadı artık rolünü benimsemişti.

Geçmişte cadıları yaratan insanoğlu şimdi akıl hastalarını oluşturmakla meşgul. Yine önemle üzerinde durmak istiyorum, akıl hastalığı diye bir şey yoktur demek, akıl hastası olarak nitelenen kişilerin sergiledikleri bir davranış biçiminin olmadığını iddia etmek, ya da bu kişilerin çevrelerine verdiği rahatsızlığı yok saymak değildir. Günümüzde, yasaları çiğneyen, genel ahlak kurallarını ya da benimsenmiş toplumsal gelenekleri hiçe sayan kişiler tabii ki vardır. Örneğin, eroinmanlar, yeni doğmuş bebeklerini ihmal eden kadınlar. Bu kadınlar ve erkekler genellikle 'uyuşturucu bağımlısı olmak' ya da 'doğum sonrası psikozu' gibi akıl hastalıklarıyla itham edilir ve bir nevi cezaya çarptırılırlar İstekleri dışında hastaneye kapatılır ve eziyetli tedavilere zorlanırlar.* Bu akıl hastaları da akıl hastası rolünü kendileri seçmemişlerdir. İtirazlarına rağmen bu akıl hastası tanımına ve muamelesine maruz kalmışlardır. Akıl hastası rolü onlara *atfedilmiştir*. Bu akıl hastasının da seçme şansı olsa, doktorların ve devlet yetkililerinin kendisini rahat bırakmasını tercih ederdi.

Başka bir deyişle, amacımız kabul gören uygulamaları ve benimsenmiş fikirleri bir kez daha onaylamak değil de olayları açık bir şekilde görmeye çalışmak olduğuna göre öncelikle üç meseleyi birbirinden ayırmalıyız: Bunlardan

---

* Özellikle kendisi kabul etmediği halde bu şekilde tanımlanan akıl hastasının davranışları, ya bütün toplum tarafından ya toplumun bir kısmı tarafından ve genellikle ailesi tarafından 'sapma' olarak görülür. Ailesinde ya da içinde yaşadığı toplumda skandala yol açan, onları rahatsız eden ve benzerlerinden farklı davranışlar gösteren bireye genellikle deli damgası vurulur. Bazen aslında sapma bile denmeyecek davranışlar yüzünden deli muamelesi görürler. Bu psikiyatrik aşağılama, toplumun 'akıl sağlığı yerinde' bireylerinin önemli bir ihtiyacını karşılar.

birincisi, bir bebeğin ölü doğması ya da bir annenin bebeğini reddetmesi örneklerinde olduğu gibi olayın ya da davranışın kendisidir; ikincisi, bu olay ya da davranışın dini veya tıbbi kavramlarla açıklanması ve olayın büyüye veya akıl hastalığına dayandırılmasıdır; üçüncüsü ise, bu dini ya da tıbbi açıklamanın verdiği hakka dayanarak uygulanan ceza veya tedavi, yani cadının kazığa bağlanıp yakılması ya da hastanın akıl hastanesine kapatılmasıdır.

Bir olayın ya da bir davranışın varolduğunu kabul etmek bu gerçeğe dair genel kabul gören bir açıklamayı ve ona karşı geliştirilmiş toplumsal denetim yöntemlerini kabul etmeyi gerektirmez. Zaten bu konudaki en yoğun tartışmalar, tek tek olayların gerçek olup olmadığı değil, bu olayların açıklamalarının doğru olup olmadığı ve bunları kontrol altında tutmak amacıyla yapılanların yararlı olup olmadığı konusundadır. Büyücülerin varolduğuna gerçekten inananlar mevcut kötülüklere onların yol açtığını ve bu yüzden yakılmalarının doğru olduğunu iddia etmişlerdi. Karşı çıkanlar ise bunun doğru olmadığını ve o halde büyücülerin yakılmasının da yanlış olduğunu savunmuştu.*

Günümüzde akıl hastasının rolünü sabitleyen üç etmen; otoritenin görüşünün tartışılmazlığı, yaygın propaganda ve halkın cahilliği olunca, akıl hastası da hastalığını kabullenmekte gecikmemiştir. Akıl hastası olduğu iddia edilen kişilerin teşhisi bu kişilerin düşünceleri ve hisleriyle ilgili beyanlarına dayanır; bu insanlar belli nedenlerle (örneğin

---

* İnsanlar büyücülük ve akıl hastalığı gibi açıklanmamış olaylardan ve çözümlenmemiş sorunlardan hoşlanmadığı için, eleştirel bir tutumla araştırmak yerine ve gerektiğinde bütün dünyada kabul görmüş açıklamaları reddederek bunları göründükleri gibi benimserler. Büyücülük hakkındaki kanaatleri ve Teolojik Devlet'in iyileştirici uygulamalarını köklü bir şekilde reddetmeksizin bunların yerine Tedavi Devleti'nin delilik hakkındaki kanaatlerinin ve iyileştirici uygulamalarının konmasının nedeni işte budur. Akıl hastalığına ilişkin efsane ve bu efsaneye dayanılarak doğruluğu savunulan baskıcı önlemler, bunların yerine başka bir kanaat sistemi ve bu kanaat sistemini temel alan bir toplumsal kurum yaratılıncaya kadar muhtemelen ortadan kalkmayacaktır. Umudumuz eğer gerçekleşirse yeni sistemin eskisinden daha iyi olmasıdır.

askerlikten veya başka bir zorunluluktan muaf olmak için veya çevrelerine zarar vermekten korktukları için) akıl hastası olduklarını kabul ediyor olabilirler. Yardıma ihtiyacı olan kişiler psikiyatrik yardım alabilmek için akıl hastalığını kabullenebilir. Bu insanların çoğu gerçek anlamda hasta olmadıklarının, hastalıklarının birtakım benzetmelere dayandığının (metaforik olduğunun) farkındadırlar. Fakat bir uzmanın ilgisini ve yardımını alabilmek için akıl hastası rolünü ve bedelini kabul etmeleri gerekir. Oysa özel psikoterapi uygulaması için akıl hastalığı teşhisi gerekmediği gibi akıl hastası payesinin terapiye bir faydası da yoktur.[4] Zaten 'psikoterapi uygulamaları'nda terapistler genellikle, psikolog ve sosyal yardım uzmanları gibi tıp eğitimi almamış kişilerdir. *Bu kitapta yer verilen açıklama ve ithamlar bu tür hastalara, terapistlere ya da aralarındaki ilişkilere yönelik değildir.*

Nadiren de olsa büyücülüğü kendi isteğiyle iş edinenler olmuştur, ama cadı avı konusunda yapılan tarihsel incelemelerde genellikle cadının bu role isteği dışında itildiği ve akıbetinin sorumlusunun Engizisyon olduğu kabul edilen bir gerçektir. Ben de konuyu bu şekilde ele alıyorum. Zaman zaman rolünü benimseyen akıl hastalarıyla karşılaşıldığı halde akıl hastası genellikle Kurumsal Psikiyatri tarafından kabul etmediği bir role zorlanan kişidir ve maruz kaldığı uygulamaların sorumlusu da bu kurumdur. Bu yüzden hasta rolünü isteyerek ve istemeyerek benimseyen kişileri birbirinden ayırt etmek gerekir. Psikiyatrinin kapsamında yer alan bir ilişkide 'gönülsüz hasta' kurban, 'psikiyatrist' baskıcı olan taraf ve 'Kurumsal Psikiyatri' de hasta ile psikiyatrist arasındaki bu ilişkiyi meşrulaştıran sistemdir.

Ekonomik olarak bakıldığında Kurumsal Psikiyatrinin en belirgin özelliği, kurumlarda çalışan psikiyatristin bürokratik bir memur olmasıdır. Burada psikiyatrist yaptığı işin karşılığını müşterisinden değil özel ya da devlete ait bir kurumdan alır. Kurumlarda çalışan psikiyatrist, 'deli'

hakkında mahkeme aracılığıyla yasal bir karar verilmesine, örneğin, uzun süreli kapatılması kararında etkilidir. Bundan başka bir sanığın akli durumunun ceza almasına engel olup olmadığına, bir çalışanın yaptığı işe uygun olup olmadığına, tıp okullarına ya da psikanaliz kurumlarına iş başvurusunda bulunan kişilerin bu kurumlarda çalışmaya ya da eğitim görmeye uygun olup olmadıklarına, ölen kişilerin 'vasiyetleri'nin geçerliliğine karar vermek gibi çok çeşitli konularda söz sahibidirler.[5] Kısacası kurumlarda çalışan psikiyatrist dediğimiz kişi, devlet akıl hastanelerinde, okullarda, askeri kurumlarda, mahkemelere, hapishanelerde ve başka benzer devlet kurumlarında görev alan psikiyatristtir.

Özel Psikiyatri'de ise psikiyatrist ücretini bizzat müşterisinden alır, bir başka deyişle serbest çalışan psikiyatrist bir nevi özel girişimcidir. Topluma hizmetini sunan biri olarak müşterisini zorlamaktan veya kandırmaktan kaçınmak zorundadır (yoksa suç işlemiş olur). Psikiyatrist ile hastası arasındaki ilişki her iki tarafın kabul etmesi gereken bir sözleşmeyle sabittir (bazı durumlarda terapist sözleşmenin gerektirdiği bazı maddelerden kendi isteğiyle vazgeçebilir). Sözleşmede ücrete tabii olarak verilecek psikiyatrik hizmet tanımlanmıştır.[6] Bununla karşılaştırıldığında kurumlarda çalışan psikiyatristin, 'hasta'sına verdiği hizmetin bir zorlama olduğunu söylemek yanlış olmaz, çünkü bu durumda verilen hizmetin alıcısı bir ücret ödemediği gibi kendisine önerilen 'yardım'ı geri çevirmek gibi bir hakkı da yoktur. Özel psikiyatrist ise sadece verdiği hizmetin alıcısı olan, yani hastası olmayı isteyen ve istemediğinde de psikiyatristin önerilerini reddetme hakkı olan hastalarına hizmet sunar.

Günümüzde Amerika'da akıl hastaları genellikle sefil, yoksul, uyumsuz, istenmeyen ve çevrelerindeki insanları rahatsız eden insanlar olmalarıyla on beşinci yüzyılın tipik Avrupalı büyücülerine benzer bir görüntü sergilerler. Has-

talığı kabullenenler olduğu gibi reddeden, hasta olmadığını iddia edenler olabilir. Her durumda karşısına getirildikleri psikiyatrist tarafından uzun süre kapalı tutulmalarına veya bir süre gözaltında tutulup bırakılmalarına karar verilir. Bu kararda tek yetkili kişi psikiyatristtir.

Gazetelerden alınmış şu olay insanların nasıl akıl hastası rolüne sürüklenebildiğini gösteriyor:

"Eyalet Sosyal Yardım Kurumu önünde ifade veren avukatlar 'son iki yılda görülen altı veya yedi davada, New York Sosyal Yardım Merkezi'nin ilgilendiği kişilerin memurlara sorun çıkardıkları gerekçesiyle Bellevue psikiyatri hastanesine gönderildikleri'ni bildirdiler."[7]

Sorun çıkaran insanların akıl hastanelerine gönderilmeleri vakalarına örnek olarak şu rakamları gözden geçirebiliriz: 1964'te toplam 1437 kişi 'haklarındaki şikâyet ya da ihbar yüzünden' Massachusetts ceza mahkemelerince akli yeterlikleri incelenmek üzere gözetim altına alındı.[8] Daha açık bir ifadeyle, 1437 kişi, sadece herhangi biri tarafından itham edildikleri için, kısa veya uzun bir süre boyunca akıl hastası muamelesi gördüler. Bu rakam sekiz yıl öncesinde aynı ithamla yargılanan kişi sayısının iki katıdır. Dahası, bu 1437 kişiden 224'ünün, yani altıda birinin, geçici bir süre için (bu süre genellikle iki aydır) gözetim altında tutulmasına veya süresiz kapatılmasına karar verildi. 1964 yılında sadece Manhattan Ceza Mahkemesi'nde 1.388 sanık için psikiyatrik muayene gerekli görüldü, bu muayeneler sanıkların dörtte birinin süresiz olarak kapatılmasıyla sonuçlandı.[9]

Burada bu raporlara yer vermemin nedeni akıl hastanesi sisteminin kötü uygulamalarını göstermek ve aydın vatandaşları bu kötü uygulamalar düzeltmeye çağırmak değil, psikiyatrinin rahatsız edici, aşağılayıcı, yok edici karakterini ve toplumsal otoritenin özellikle alt sınıflar üzerine kurduğu baskıyı ve insanların akıl hastası rolüne zorlanmasını haklı çıkaran bir mekanizma olduğunu sergilemektir. Bir

toplumsal kurumun bazı 'suiistimallere' alet olduğunu ileri sürmek bu suiistimaller ortadan kaldırıldığında iyi ve faydalı tarafları olduğunu kabul etmek demektir. Bence tanık olduğumuz, -eski, yeni, edebi ya da profesyonel anlamda karşılaştığımız- sayısız kötü olayda, karşısında en zayıf olduğumuz nokta budur.[10] En büyük yanlışlığın burada olduğunu düşünüyorum, kısacası Kurumsal Psikiyatride bazı suiistimaller olmuş değildir, Kurumsal Psikiyatri başlı başına bir suiistimaldir. Aynı şey Engizisyon için de geçerlidir, Engizisyon Kurumu içinde bazı suiistimaller yapıldığından söz edilemez çünkü Engizisyonun kendisi bir suiistimaldir. Engizisyon nasıl Hıristiyanlığın ayıbıysa, Kurumsal Psikiyatri de günümüz tıbbının ayıbıdır.

Başka bir deyişle, dinin veya tıbbın (ya da bilimin veya hukukun) iyi ve kötü yanlarından bahsedilebilir. Fakat yapısı ve işleyişinden ayrı düşünülemeyecek uygulamaları en temel insani ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan bir kurumun (bu dini, tıbbi, politik ya da herhangi bir kurum olabilir) iyi ve kötü yanlarını tartışmanın bir faydası olmadığı gibi bu mantıklı da değildir. İnsani ve ahlaki değerler tabii ki kişiden kişiye ve zamanla değişir. Engizisyonun giderek güçlendiği dönemde yaptıkları o dönemin insanlarına mantıklı gelmiş olabilir -yine de pençesine düşmemek için insanlar ellerinden geleni yaptılar. Aynı şekilde Kurumsal Psikiyatrinin uygulamalarını da çoğumuz onaylıyor olabiliriz ama hiç birimiz bunlardan hiç birine maruz kalmak istemeyiz.

Mesele ahlaki yönüyle ele alındığında Kurumsal Psikiyatri hem insan kişiliğini hem de tedavi amacıyla kurulan ilişkiyi zedeleyen bir kurumdur ve bunu tüm açıklığıyla göstermek için yöntemlerini açığa vurmak gerekir. Bunu yaparken de örnek olarak suiistimalleri değil, olağan yöntemleri, bu yöntemlerin genel kullanımını ortaya koymak gerekir. Bu yüzden psikiyatrinin akıl hastası denen kişiye verdiği zararı göstermeye çalışacağım, bu zarar psikiyatri-

nin suiistimale açık olmasından kaynaklanan bir zarar değildir, deli denen kişinin zarar görmesi psikiyatrinin temel unsurudur: Kurumsal Psikiyatri, eskiden beri, çoğunluğa dahil olmayan bireyi (deliyi ve hastayı) ezerek ve aşağılayarak çoğunluğu (aileyi ve devleti) korumayı ve yüceltmeyi hedefleyen bir organizasyondur.[11]

Bu kitapta sosyolojik açıdan 'sapma' kabul edilen durumlar konu edildiği halde elimden geldiğince cadıları ve akıl hastalarını 'anormal' olarak tanımlamaktan kaçındım. Her kelimenin bir hikâyesi vardır. Birçok sosyologun 'anormal' teriminin kişi ve grupları kötülemediğini ısrarla ileri sürmesine rağmen kelimenin aşağılayıcı bir tarafı olduğu yadsınamaz. Bunda sosyologların da payı vardır. Uyuşturucu bağımlıları ve eşcinsellerin 'anormal' oldukları her fırsatta vurgulanırken, Olimpiyat şampiyonlarına ve Nobel Ödülü kazananlara 'anormal' denmiyor. Çok zengin, çok yetenekli ya da ünlü oldukları için hayranlık duyulan kişilere nadiren rastlandığı halde onların normlardan saptıkları düşünülmüyor. Yoksulluk gibi tercih edilmeyen özellikleri olan, pazarlanabilir bir becerisi ya da unvanı olmayan kişilerin anormalliği çok daha kolay kabul ediliyor.

Aslında akıl hastalarının anormal olduğu iddiası pek öne çıkarılmayan bir varsayıma dayanır. O da, bu kişilerin *sırf* hasta, kötü, aptal, kısacası bir şekilde yanlış oldukları için çoğunluktan farklı davrandıkları, çoğunluğun ise sağlıklı, iyi, akıllı ve doğru olduğu varsayımıdır. Bir defa bu yanlış. Akıl hastası ithamına maruz kalan kişilere yapıştırılan bu 'anormal' yaftası bir nedenle daha hiç de tatmin edici gelmiyor bana: bu kelime, baskın çoğunluğun, bazı birey ve sınıfları aşağılık yaratıklar olarak bir kenara ayırıp, kendi toplumsal denetimini, hapsini, eziyetlerini ya da toptan yok edişini haklı göstermesi amacını -örneğin bir 'günah keçisi' ya da 'kurban' gibi- açıkça ifade etmemektedir.

Rolleri toplum üretir. Haliyle toplumsal bir rolde sapma göstermek toplumun gelenek ve kanunları çerçevesinde

değerlendirilir. Suçlu yasalardan sapma göstermiştir. Homoseksüel çoğunluk heteroseksüel olduğu, ateist çoğunluk Tanrıya inandığı ya da inanır göründüğü için anormaldir. Sosyal davranışlardaki sapmanın tanımı istatistiksel olarak normdan uzaklaşmak olduğu halde, bu tanım her zaman geçerli değildir. İnsan sadece istatistiksel olarak norm kabul edilen, yani normal dağılımda belirli bir yüzdeyi karşılayan davranıştan uzaklaştığı için değil, ahlaken öngörülen ya da ideal kabul edilen bir davranışa uymadığı için de anormal sayılabilir. Örneğin mutlu bir evlilik gayet istisnai bir durum olduğu halde, evlenmeyen ya da evliliğinde mutlu olmayan kişinin içinde bulunduğu psikolojik durum anormal kabul edilir, mutsuz evlilikler toplumsal sapma olarak görülür. Mastürbasyon eskiden de bu günkü kadar yaygın bir davranış olduğu halde, akıl hastalığının semptomu ve nedeni addediliyordu.

Sonuçta toplumsal sapma çok geniş bir kategoriyi kapsayabilir. Peki, ne tür bir sapma akıl hastalığı olarak kabul edilmelidir? Herhalde psikiyatrinin belirlediği ve uymak zorunda bırakıldığımız aklıselimlik yasalarına uymayan davranışlardır. Akıl sağlığı yerinde olan insanların uyuşturucu kullanmamaları bir kural ise, uyuşturucu kullananlar akıl hastasıdır, sakin olmak akıl sağlığının bir kuralı ise, depresyon ve coşku akıl hastalığının belirtisidir, vesaire...

Konu tüm açıklığıyla gözler önünde olduğu halde, akıl hastalığı kavramı ve Kurumsal Psikiyatri hakkındaki fikirlerimizdeki karışıklık örtülü kalmıştır. Gerçek şu ki psikiyatristlerin formüle ettikleri her yeni akıl sağlığı koşulu -tıpkı her yeni kanunun yeni bir suç kategorisi yaratması gibi- yeni bir akıl hastalığını doğurur. Örneğin Amerikan askerlerinin Vietnamlı kadınlarla[12] ya da beyazların siyahlarla evlenmesinin[13] yanı sıra Yahudi karşıtı olmak[14] da psikopatolojik bir durum olarak gösterildi. Bunlar günümüzdeki akıl hastalığı enflasyonu içinden seçilmiş birkaç örnektir. Bu strateji yalnızca resmen akıl hastası ilan edi-

len kişi sayısını artırmaya yarar. Resmen akıl hastası olmak aşağılanmayı, işsiz kalmayı, araba kullanma, oy verme, sözleşme yapma, dava açma gibi haklardan mahrum olmayı -ve son olarak, bir akıl hastanesine kapatılma ve belki hayatının sonuna kadar orada tutulma ihtimalini- beraberinde getirir. Akıl Sağlığı Hareketi adıyla anılan girişimin ve toplumsal kontrolü sağlamaya yarayan psikiyatrik yöntemlerin yayılması ve güçlenmesi için 'akıl hastaları' denilen bu kategorinin genişletilmesi şarttır. Bu toplumsal kontrol yöntemlerinin -altında yatan amaçlar, başvurduğu retorik söylemler ve yasal uygulamalarıyla bir bütün olarak- Engizisyonla benzerlikleri bu kitabın ilk iki bölümünde ele alınmıştır. Sonraki bölümlerde ise deliliğin modern yöntemlerle nasıl imal edildiği ve Kurumsal Psikiyatrinin aslen nasıl temel bir insani ihtiyacı karşıladığı anlatılmıştır. Bu ihtiyaç 'Kendimiz'in iyi (ve normal) olarak onaylanması ve 'öteki'lerin kötü (ve hasta) olarak dışlanmasıdır.

I. BÖLÜM

ENGİZİSYON VE KURUMSAL PSİKİYATRİ

Denize düşen yılana sarılır... Sağduyunun işe yaramadığı durumlarda son çare ultima ratio'dur, mucizenin ve gizemin gücü buradadır.

Ernst Cassirer [1]

Sorgu yargıcı: Biz, zayıfları da düşünürüz. Günahkâr ve asidirler ama eninde sonunda boyun eğerler. O zaman bizi Tanrı gibi görürler, çünkü onlara dayanılmaz gelen özgürlüğe sahip çıkmaya, onlara hükmetmeye hazırız. Ah! Özgürlük onlar için ne korkunç şeydir. Fakat biz de onlara senin hizmetkârın olduğumuzu, onları senin adına yönettiğimizi söyleriz. Onları aldatırız. Biz de azap çekeriz, çünkü bu yalanı söylemeye mahkûmuz.

Fyodor Dostoyevski[2]

Papa ve Kral herkes gibi yargılanmalıdır. Nasıl oluyor da onların asla hata yapmayacağını varsayıyoruz? Bir şey varsayılacaksa o da gücü elinde tutanlara karşıt olan fikirler olmalıdır, üstelik iktidar ne kadar güçlüyse karşıtlarının tepkisi de o kadar büyüktür. Yasal sorumluluğu ele geçirme arzumuzun yerine tarihe karşı olan sorumluluğumuzu koymamızın zamanı gelmiştir.

Lord Acton[1]

1

TOPLUMUN İÇ DÜŞMANLARI VE KORUYUCULARI

Eskiden büyüye inanılırdı. Geçtiğimiz çağda insanlar doğal afetleri, salgınları, talihsizliği ve ölümü açıklamaya ihtiyaç duydukları zaman büyücülük bu olayları sadece açıklamakla kalmayıp, ilkel fakat pratik çözümler de önermiştir.

Hali tavrı çevresindekilerden farklı olan insanlar her zaman gizemli ya da tehlikeli bulunmuş, bu arada toplumsal standardın üstündekiler de altındakilerle aynı kefeye konmuş ve ayrı tutulmuşlardır. Şeytanın uşağı, cinli, deli ve benzeri adların konmasıyla hem bu insanların garip davranışlarının nedeni açıklanmış, hem de onlara nasıl davranılacağı kararlaştırılmış oluyordu.

Toplumsal kurumlar bu inançların getirdiği uygulamalardan doğmuştur. On üçüncü yüzyıla gelinene dek cadıların varlığı inancı, toplu bir cadı avı hareketine dönüşmemişti. Cadı inancı eskiden beri vardı ama ancak on üçüncü yüzyılda Avrupa, bu inançları toplumsal bir hareketin gerekçesi olarak kullanarak Engizisyonu kurdu. Engizisyonun ortaya çıkış nedeni halkı büyücülük tehdidinden korumaktır. Benzer bir şekilde on yedinci yüzyıla kadar deliliğe karşı örgütlü bir kitle hareketi olmamıştı. Bu kez ortaya çıkan örgütlü hareket Kurumsal Psikiyatri, toplumu mutlak bir kötülük olan delilikten kurtarmakla görevlendirilen

kişi de ruh doktoru oldu. Büyücüler dört yüz yıl boyunca işkenceyle günahlarından arındırıldı, bunu izleyen üç yüz yıl boyunca delileri işkenceyle tedavi ettik ve hâlâ ediyoruz.

Hemen akla gelen iki soru var ki çok önemli: Büyüye inancın tarihi çok eskilere dayandığı halde Engizisyon gibi bir kurum neden on üçüncü yüzyıla kadar kurulmadı? Ve delilik insanlık tarihi kadar eski olduğu halde neden daha önce değil de, tam on yedinci yüzyılda delilik karşıtı bir otoriteye ihtiyaç duyuldu?

Tarihi olaylara bağlı nedenler bulabiliriz. Haçlı Seferleri sırasında Doğu kültürleriyle irtibat kurulması, 'Feodal Sözleşme'nin getirdiği yeni hükümler, ticaretin ve orta sınıfın büyümesi sonucunda insanlar içinde bulundukları uyuşukluktan sıyrılıp yeni çözümler aramaya başladılar. Dinin otoritesinin sarsılmasıyla deneye ve gözleme dayanan yeni bir anlayış gündeme geldi. Modern bilim bu temel üzerinde yükseldi. Böylece teolojiyle bilim arasındaki çatışmanın sürüp gideceği zemin kurulmuş oldu.

Ortaçağ boyunca Avrupa'yı Kilise yönetmiştir. Bu dindar toplumda aykırılıklar da dini terimlerle ifade edildi: Tanrının yolundan sapanlar Şeytanın emrine girer yani cadı olurdu. İyileştirme gücü olanlar büyücü, kendi fikrini üstün görenler kâfir, zina yapanlar zevk düşkünü, İsa'nın dinini inatla reddeden Yahudiler de imansızdı. Bunlar arasında dağlar kadar fark olduğu halde hepsi 'kâfir' adı altında toplanıp Engizisyon tarafından yargılandılar. Ortaçağ tarihçisi Walter Ullman "Kâfirlik, yasaların koyduğu ve koruduğu bir inanca karşı görüşlerin toplum önünde beyan edilmesidir. Gratian'ın *Decretum*'unda (Buyruk) da belirtildiği gibi, bunun bir suç addedilmesinin asıl nedeni ulvi meselelerde herkesçe kabul gören seçkin fikirlerin yerine kişinin kendi görüşlerini koyup bunlara inanmakla gösterdiği küstahlıktır. Bu nedenle kâfirin suçu sadece papalığın gösterdiği doğru yoldan sapması değil, Tanrının inayetiyle

hükmetmekte olan krala da başkaldırmış olmasıdır."[2]

Ortaçağ boyunca egemen olan bu fikre göre "Bir Hıristiyan için kişisel görüşlerin baskı altında tutulması o kişinin haklarının bir ihlali ya da onuruna karşı bir saldırı sayılmazdı, çünkü inancına ters düşen bir Hıristiyan zaten tüm haklarını kaybetmiş olurdu. Bu kişiyi öldürmek bir hayvanı öldürmekten farksızdı."[3]

Toplumu oluşturan insanlar yurttaş değil Hıristiyan kimliğiyle tanımlanmıştı, haliyle bu toplumu bir arada tutan bağlar laik yasalar değil, insanların Tanrıya, vekillerine ve Kilise buyruklarına kayıtsız şartsız inanmalarıydı. Ortaçağ'ın ikinci yarısına kadar olan bin yıl boyunca kusursuz sayılan sosyal yapı hayırsever hükümdar ve itaatkâr tebaa olarak görülüyordu. Fakat bu düzende kullar yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda oldukları halde, hükümdarı görevlerini yerine getirmeye zorlayacak hiç bir merci yoktu. Romalı klasik yazarlar hükümdardan 'hepimizin babası' diye bahseder. Ortaçağ 'zayıfların' kralın himayesinde olduğunu bıkıp usanmadan tekrarlar. Ne var ki bu kabul, Ullman'ın deyişiyle "Kulların krala hesap sormasını sağlayacak herhangi bir hak tanımaktan çok uzaktır. Kral sorumluluklarını yerine getirmezse yeryüzünde hiçbir kuvvet onu buna zorlayamazdı. Ne yazık ki sıklıkla dile getirilen bu yüreklendirici sözler gerçek hayatta fiili karşılıklarını nadiren bulmuşlardır."[4]

Binlerce yıl boyunca cennet ve cehennem hayatı gibi dünya hayatının da ilahi bir tasarım eseri olduğu kabul edildi. Bu inancın getirdiği toplumsal ilişkiler düzeni mümkün olan tek düzen olarak görüldü. Bu modeli cazip kılan psikolojik nedenler ortadadır. Ancak bu tek taraflı kusursuz toplumsal ilişki modeli on ikinci yüzyılda halkın ve kralın yükümlülüklerinin karşılıklı olmasını zorunlu kılan feodal sözleşmenin gündeme gelmesiyle çökmeye başladı. *Diffidatio*'nun, veya kral yükümlülüğünü yerine getirmezse tebaasının sözleşmeyi reddedebilmesi hakkının öne sü-

rülmesine yol açan başlıca etken teori ve doktrinler değil feodal yaşamın kendisidir.[5] Ullman'a bakılırsa "Feodal sözleşmenin ilkeleri topluma 'tepeden' inmedi, toplumsal ihtiyaçlar arttıkça durum giderek daha vahim bir hal aldı ve sonunda bıçak kemiğe dayandı." Tarihçiler Batıda anayasanın oluşumunun ve toplum içinde kaybolmuş bireyin ayakları üzerinde doğruluşunun tohumlarının on ikinci yüzyıl sonlarıyla on üçüncü yüzyıl başlarında atıldığı kanaatindedir. Bu gün arkamıza yaslanıp bir birey ve vatandaş olarak doğduğumuz günden beri sahip olduğumuz konumu benimsemek kolaydır, ama her zaman böyle olmadı. Ortaçağ'ın büyük bölümünde, bin yıldan bahsediyoruz, vatandaşlık diye bir hak yoktu.[6]

Bu büyük toplumsal dönüşüm çok sancılı olmuştur. Krallar, iktidarı kaybetme korkusuyla baskılarını artırırken güç sahibinin himayesini kaybetmekten korkan halk daha fazla boyun eğdi. Belirsizliğin hakim olduğu, her an değişen böyle bir dünyada kral ve tebaa umutsuz bir çözüm arayışı içinde son çarede buluşurlar; bir günah keçisi bulurlar, toplumdaki bütün kötülükleri ona yüklerler ve herkesin hayrı için onu öldürürler.

Kral John'un Magna Carta'yı tanıdığı yıl olan 1215'de Papa III. Innocent Dördüncü Lateran Konseyi'ni topladı. "Bu toplantı Papa'nın evrensel gücünün etkileyici bir kanıtıdır. Kâfirleri yola getirmek ve Yahudi sorununu halletmek için dünyanın dört bir yanından bin beş yüzden fazla üst düzey din görevlisi Roma'da bir araya geldi."[7] Konseyde tüm Albililer kâfirlikle suçlandı ve onlara karşı kutsal savaş ilan edildi. Yahudilerin de sarı bir rozet taşıması kararlaştırıldı, böylece kimin Yahudi olduğu anlaşılacaktı.[8]

Kötü giden hasattan salgınlara kadar bütün tersliklerden cadıları ve Yahudileri sorumlu tutma âdeti on üçüncü yüzyılda baş gösterdi; toplumun refahı için katledilmeleri toplumsal bir uygulamaya dönüştü.[9] "1200'den 1600'e kadar olan dört asır Yahudiler için bir cefa dönemidir," der

Dimont, "ama bu yüzyıllar Hıristiyanlar için de bir azap dönemi oldu, aradaki fark Yahudilerin cadılık ve kâfirlik yerine 'kurban ayini yapmak' ve 'kendilerine kucak açandan yüz çevirmek' suçlarından hüküm giymesidir. "Bu fark bizi yanıltmasın," diye devam eder, "bu suçlamaların hepsinde aynı zihniyet hakimdir, mahkeme aynı, yargı yöntemleri aynı, infaz aynıdır. Kurban kesen Yahudilerin kazığa sürüklendiği zamanlarda büyücülük zanniyla meydanlarda yakılan Hıristiyanların sayısı da az değildir."[10]

İki yüz yıldan fazla süren bir dönem boyunca baskıların asıl hedefi Yahudilerdi. İngiltere ve Fransa'dan sürüldüler, diğer Avrupa ülkelerinde ya topluca katledildiler ya da din değiştirmeye zorlandılar. On üçüncü yüzyılın sonlarına doğru, sadece altı ay içinde Franconia, Bavyera ve Avusturya'da yüz bin Yahudi öldürüldü.[11] O zamanlar cadı diye yakılanların sayısı çok azdı, cadı avı henüz bir kitle hareketine dönüşmemişti. Sıranın cadılara gelmesi on beşinci yüzyılı bulmuştur.

Papa'nın öncülüğünde düzenlenen Haçlı Seferleri, kutsal toprakların fethini amaçlamıştı, şimdi de Avrupa'nın manevi arınması için yeni bir sefer lazımdı. Papa VIII. Innocent'in 9 Aralık 1484 tarihli demeciyle Dördüncü Lateran Konseyi'nin kararları yeni bir biçim kazanıyordu. Bu bildirinin bir bölümüne burada yer vermek istiyorum:

> İsa Mesihimizin sadık bir Havarisi olarak en büyük arzumuz bizim devrimizde Katolik İnancı'nın gücünün doruğuna ulaşması ve her yere yayılmasıdır. En büyük görevimiz İmanımızın hüküm sürdüğü toprakların kâfirlerden ve sapkınlardan arındırılmasıdır. Bu ulvi amacı gerçekleştirmek için her türlü araca ve yönteme başvurmaktan kaçınmayacağımızı memnuniyetle bildirir.
>
> Son zamanlarda birçok kadının ve erkeğin gaflet içinde olduğu, Katolik İnancından saptığı, kendilerini Şeytanlara ve şehvet düşkünü cinlere teslim ettikleri kulağımıza geldikçe derin bir kedere kapılmıyor değiliz...

> Engizisyoncular Tanrının inayetiyle ve bizim emrimizle, talimatlarımızda adı geçen köylerin, kasabaların, bölgelerin, illerin, hatta kişilerin ve suçlarının doğrulanması, faillerin hapsedilmesi ve cezalandırılması için hiçbir izne ve engele tabi olmaksızın görevlerini yerine getirmek üzere yetkilendirilmişlerdir.[12]

Bu bildiriden iki yıl sonra, 1486'da cadı avcılığının temel ilkelerini içeren ünlü yapıt, *Malleus Maleficarum* (CadıTokmağı)[13] yayınlandı. Kısa sürede cadılık salgın hastalık gibi yayıldı, cadılar her yerdeydi. Öyle olmasa bu kadar tedbire neden gerek duyulacaktı? Büyücülükle mücadelede yeni yöntemler geliştirildi. Kilise büyücülüğün toplumdaki işlevini yüzyıllarca canlı tuttu. Cadılar da kendilerine zorla yakıştırılan bu rolü ister istemez üstlendiler: Toplumun günah keçisini...

Engizisyon göreve getirildiği günden itibaren cadıları ayırdetme sorunuyla karşı karşıya kaldı. Engizisyon ve devlet görevlileri oturup büyücülüğün kriterlerini ve kendilerine düşen işin temel hatlarını oluşturdular ve kesinleştirdiler. Ortaçağda büyücülük üzerine yazılmış onca kitap esasen bu ölçütleri ve uygulama ilkelerini belirlemek için yazılıp çizilmiştir. Bunlar arasında en önemlisi *Malleus Maleficarum*'dur.

Malleus'u yazan iki Engizisyoncu Dominiken rahip, Sprenger ve Krämer, kitabın başında şöyle der: "Katolik inancının esaslarından biri de cadıların varlığına inanmaktır. Bunun aksini iddia etmek kâfirliktir."[14] Diğer bir deyişle, Hıristiyan inancında Tanrı ve azizlere inanmak kadar Şeytana ve cadılara da inanmak gereklidir. Gerçek bir iman sahibi ne birinden ne de diğerinden şüphe edemez. Cadı yoktur diyen kişi kesinlikle cadıdır.

Kısa sürede daha kesin tanımlar da kondu. Örneğin; "Başkalarını Şeytani meraklara sevk edenler cadıdır. Vaftiz edildiği halde dinine sadakat göstermeyen kâfirdir."[15]

Malleus'un yazarları daha sonra kâfirliğin tanımını

biraz daha daraltarak 'Kadınların Şeytani işlere meyilli' olduğu yolunda gözlemlerini açıkladılar. Kadınlar arasında da 'ebelerin bu lanetli işlerde başı çektiğini' öne sürdüler.[16] Cadılar genellikle kadınlardan çıkardı, çünkü 'bütün Şeytani işler şehvetten kaynaklanır ve kadınların şehveti doymak bilmez'di.[17] Erkekler bu illette karşı daha korunaklıydı çünkü İsa da erkekti. "Kutsal Efendimiz erkek ırkını bu büyük günahtan korudu, çünkü O dünyaya bizim günahlarımızı üstlenmek için geldi. Bu yüzden bize bu ayrıcalığı bağışladı."[18] Kısacası *Malleus* diğer özelliklerinin yanı sıra erkek egemenliğinin dini, hatta neredeyse bilimsel teorisini ortaya koymuş, bu arada aşağılık, günahkâr ve tehlikeli bir sınıfı temsil eden kadının hakkından gelinmesini mazur görmüş, daha doğrusu talep etmiş oluyordu.

Büyücülüğün ne olduğunu açıkladıktan sonra *Malleus*'un yazarları cadıların tanınmasını için de bazı özel kriterler önerirler. Bunlardan bazıları hastalıkların özellikleriyle ilgilidir. Biri aniden hastalanır ya da hastalanmış gibi görünürse bu ona büyü yapıldığına dair bir işarettir: "Kişi beklenmedik şekilde, aniden kötüleşirse, buna ancak bir büyü neden olabilir"[19] diyerek bu savı örneklerle kanıtlarlar:

> Spires'lı tanınmış bir adamın karısı öyle dik kafalıydı ki adam eşini memnun etmek için ne yaparsa yapsın kadın memnun olmuyor, adamı üzmek için elinden geleni ardına koymuyor, her fırsatta sataşmalarıyla adamda huzur bırakmıyordu. Adam bir gün eve girdiği anda karısı her zamanki gibi onu kötü sözlerle karşıladı, adam da tartışmayı önlemek için evden çıkmaya yeltendi. Fakat karısı koşup kapıyı kilitledi ve bağırarak, karısına bile el kaldırmaktan aciz, pısırık bir adam olduğunu söyledi. Bu ağır hakarete dayanamayan adam, hiç vurmak istemediği halde elini kaldırıp hafifçe karısının kalçasına vurdu ve bunu yapar yapmaz yere yığıldı. Haftalarca yataktan kalkamadı. Bunun normal bir hastalık olmadığı, kadının kocasına büyü yaptığı ortadadır. Buna benzer birçok olay sayılabilir, hepsinin de birçok tanığı vardır. [20]

Sprenger ve Krämer bu tür olaylarda -cadı davalarında uzman tanıkların yanı sıra- hastalık tanısında uzman kişilere ve doktorlara başvurulması gerektiğini söylüyorlar. Gerek Engizisyon görevlileri gerek sade vatandaşlar büyüyle doğal bir hastalığı ayırt etmek için onların uzmanlığına başvurmalıydılar.

> Doğal ve fiziksel nedenlerden kaynaklanan bir hastalığın büyüden ayrılması gerektiğinde doktorların yargısına başvurmak gerekir. Doktor, hastanın yaşını ve sağlık durumunu göz önünde bulundurarak gözlerini muayene eder, hastalığın vücudundaki bir aksaklıktan, kanındaki veya midesindeki bir bozukluktan veya herhangi bir zayıflıktan ileri gelip gelmediğine karar verebilir; ve eğer hastalığın doğal bir nedeni bulunmazsa hastalığın bir dış etmenden kaynaklandığını söylenebilir. Eğer hasta zehirlenmemişse ki bu da hastanın midesi ve kanı tetkik edilerek anlaşılabilir, gayet tabii hastaya büyü yapıldığına karar verilir. [21]

Doğal hastalıklarla büyüden kaynaklanan hastalıkları ayırt etmenin üçüncü yolu kurşun dökmektir. *Malleus*'ta bu yol şöyle tarif edilir "Doğal ve büyüden kaynaklanan hastalıkları birbirinden ayırmak için suyla dolu bir kâse hastanın üzerinde tutulur, içine sıcak kurşun eriyiği dökülür, kurşun anlamlı bir şekil alırsa hastalığın nazardan kaynaklandığı veya hastaya büyü yapıldığı anlaşılır."*[22]

Cadı avının en ateşli çağında hekimler ve papazlar doğal hastalıklarla işin içinde Şeytanın parmağı olan olaylar arasındaki 'farkın saptanması' için bu tür yollar buldular. Günümüzde doğaüstü hastalıklara inanmadığımız için böyle bir uğraş bize anlamsız geliyor, ancak büyüden ve nazardan gelen fenalıklara inanan eski insanlar için bunların

---

* Bu yöntem, Engizisyon tarafından kullanıldığı ve onun amacına hizmet ettiği için büyü olarak görülmedi. Buna karşın insanlar kendi işlerinde benzer yöntemlere başvurduklarında kafirlikle suçlanıp ağır cezalara çarptırılmışlardır. Bkz., Charles Williams, Witchcraft, s. 85.

ayırt edilmesi önemli ve güç bir işti.* Zamanın doktorları ve Engizisyoncuları doğal olmayan hastalıkların tespitinde hiç de soyut olmayan başka bir olasılıkla da karşı karşıyaydılar: Kimseye bir zararı olmayan sıradan fanilerle büyücüleri birbirinden ayırt etmenin yanında bir de kasten zarar verdiği malum kişinin zehir mi yoksa büyü mü kullandığını anlamak gerekiyordu. Bu üçgende cadı, hem zehirci gibi suçlu, hem de bir illete tutulmuş diğer sıradan insanlar gibi (Şeytani güçlerin ele geçirdiği) bir kurban olarak görülerek, suçlu ile kurban arasındaki keskin farkın ortadan kalkmasına neden olmuştur.

İngilizcesi *witch* olan büyücü kelimesinin kökeni İbranicedir ve Latince'ye *venefica* olarak geçmiştir. Kelime başlangıçta zehirciler, iksirciler ve falcılar için kullanılıyordu. Yani büyü hem iyi hem de kötü etkileri barındıran bir kavramdı.[23] Rönesans döneminde Avrupa'da arsenikle zehirlemek modaydı. Zehirli karışımlar üretmek ve satmak bu dönemde neredeyse bir meslek dalı haline gelmiş, zehirli iksir ticareti de özellikle kadınlar arasında kârlı bir işe dönüşmüştü. "Fransa'da 1670 ile 1689 yıllarında [yavaş yavaş öldürme sanatı] o kadar köklenmişti ki" der Mackay, "Madame de Sévigné bir mektubunda Fransız ile zehirci kelimelerinin eş anlamlı kelimeler haline gelmesinden duyduğu endişeyi dile getirmişti."[24] Büyücülüğün doğru teşhis edilmesinin neden o kadar önemli bir sorun olduğu ancak zamanın koşulları göz önünde tutularak incelendiğinde anlaşılabilir.

Cleves Dükü William'ın doktoru olarak bilinen Johann Weyer (1515–1588) kendi zamanında cadı avcılığını eleştiren birkaç tıp adamından biriydi. Çağdaşları gibi o da bü-

---

* Hastalıkların doğal ve Şeytani diye sınıflandırılması veya hastaların tedavi edilmesi gerekenler ve Şeytan çarpmış olanlar olarak sınıflandırılması on sekizinci yüzyılın sonuna kadar olağandı, hatta benzeri uygulamalar hâlâ mevcuttur. Bkz. Henri F. Ellenberger, 'The Evolution of Depth Psychology,' Iago Galdston (ed.), Historic Derivations of Modern Psychiatry; ve Jean Lhermitte True and False Possesion.

yüye ve cadıların varlığına inanıyordu,* fakat Weyer'e göre gereğinden çok fazla insan cadılıkla suçlanıyordu ve insanlar bu kişilerin suçlu olduklarına hemen karar veriyorlardı. Weyer özellikle 'yetersiz ve beceriksiz doktorları, çaresini bulamadıkları tüm hastalıkları büyüye yormakla' suçluyor ve "Asıl şeytanlık bu hekimlerin yaptıklarıdır,"[25] diyordu. Kısacası Weyer, büyücü avının kendisine değil, 'suiistimaline' ve 'fazlalığı'na karşıdır.

Weyer'in klasik eserinin adı *'De Praestigiis Daemonum, et Incantationibus ac Veneficiis'* yani 'Şeytani İşler ve Zehirli İksirler'dir. Weyer, adından başlayarak kitabın tamamında 'büyücü' ile 'zehirci'yi birbirinden ayırmaya çalışır. Düşmanlarını zehirle öldüren veya hasta eden kötü niyetli kişilerden bahseder, bu bir suçtur ve cezası bellidir. Kurbanını zehirleyen bazı kişilerin büyücülükle suçlandığı da olmuştur fakat büyücü addedilen kişilerin çoğu aslında hiçbir suç işlememişti. Bunlar bahtsız, sefil, cahil zavallılardı. Himayesinde bulunduğu Dük William'a yazdığı bir mektupta *De Praestigiis*'i yazma nedenlerini açıklar ve eserini Dük'e ithaf eder, 'son tahlilde' meselenin hukuki bir mesele olduğunu vurgular, "Asıl üzerinde durduğum konu büyücülerin ve cadıların cezalandırılmaları için başvurulan *alışılmadık yöntemlerdir*,"[26] der. Mektubuna Engizisyonun yöntemlerini kınayarak ve yerleşik adalet düzenine sadık kalınması dileğiyle son verir. "Fikirlerimin meyvesini siz Prensime ithaf ediyorum... Siz, diğerleri gibi aklı başında olmayan zavallı ihtiyar kadınları ağır cezalara mahkûm etmezsiniz. Siz mutlaka kanıt ister, sanık ancak bir insanı ya da hayvanı alenen zehirlemiş ve ölümüne neden olmuşsa *kanundaki cezanın* uygulanmasına izin verirsiniz."[27]

Weyer, yasal olarak öncelikle bu iki sınıfın birbirinden ayrılmasında ısrar ediyor: Zehirle birinin canına kasteden-

* Weyer cadıların varlığına inanmakla kalmayıp, cadı tayfasının sayısını da tam olarak veriyordu. Ona göre tam 'yedi milyon dört yüz dokuz bin yüz yirmi yedi' tane cadı vardı ve bunlar 'yetmiş dokuz prensin emrinde'ydi. (Jerome M. Schneck, A History of Psychiatry, s. 41.)

ler bir cinayete teşebbüs etmişlerdir ve suçludurlar, zehirle alakası olmayanlar ise böyle bir suç işlememişlerdir, o halde masumdurlar. Rakiplerinin ona saldırdığı nokta budur: Çünkü cadılık bir suçtu, o yüzden cadılar arasında böyle bir ayrım yapılamazdı. Çağın otoriteleri bu konuda esnek değildi. Fransız hukukçu Jean Bodin (1530-1596) Engizisyonun başta gelen savunmacılarından biri olarak: "Weyer yanılıyor. Cadı ile zehirci aynı şeydir. Cadılara atfedilen bütün suçlar gerçektir,"[28] der. Weyer'in başka bir karşıtı da Marburglu hekim Scribonius'tur, 1588'de Weyer'in 'büyücülerin suçlarının çoğunlukla hayali olduğu, somut bir suç işlemedikleri' fikrini şiddetle eleştirmiştir. Scribonius'a göre bunun bir tek açıklaması olabilir: "Weyer'in yaptığı cadıların suçlarını hafifletmek ve cezalarını kaldırmaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Evet, açıkça söylüyorum: Bodin haklı, bence de Weyer kendisini cadılara adamış olduğuna göre kendisi de onlardandır, cadıların suç ortağı ve işbirlikçisidir, bu davayı savunmaya bu denli gönül verdiğine göre herhalde kendisi de zehirli iksirler yapan bir büyücüdür "[29]

Büyücülüğün mistik bir kavram olarak kalması, büyünün ise zehirleme olaylarıyla karıştırılması ve aynı kefeye konması Engizisyonun işine geliyordu. Haliyle Engizisyon görevlileri bu karışıklığı ortadan kaldırmaya çalışan kişilerin çabalarını tersine çevirmeye ve teolojik düzenin düşmanı addettikleri bu kişileri cezalandırmaya kalkışıyorlardı. Weyer cadılık denen suçu sokulduğu mistik havadan kurtarmaya çalışmıştır. Bu, *Malleus*'ta açıkça belirtildiği gibi büyük bir günahtı. "Ve hâlâ insanların önünde otoritelere karşı cadıların olmadığını ya da insanlığa bir zararları olmadığını şiddetle savunanlar var. Bu kötü doktrinlere kapıldığı belirlenen kişiler kesin surette, aforoz edileceklerdir."[30]

Burada büyücülük ve akıl hastalığıyla arasındaki paralellik tartışmasında gerekli olduğu için Weyer'in savun-

masının hiç de modern psikopatolojinin iddia ettiği yönde olmadığını ortaya koymaya çalıştım ki bu büyücülük konusunun akıl hastalığıyla açıklanması mevzusudur;* çünkü asıl eleştirilecek mesele akıl hastalığının büyücülük sanılması değil, Engizisyonun başvurduğu yöntemler olmalıdır. Bu yöntemlerden bir sonraki bölümde bahsedeceğim.

Kilisenin ve dinî dünya görüşlerinin gerilemeye başlamasıyla on yedinci yüzyılda *Engizisyoncu-cadı* tablosu silinmeye, bunun yerine *ruh doktoru-deli* ilişkisi konmaya başladı.

Yeni ortaya çıkan -laik ve bilimsel- kültür atmosferinde, yine ve her zaman olduğu gibi, mağdur olanlar, muaf tutulanlar, gereğinden fazla düşünenler ve eleştirenler ortaya çıktı. Uyumluluk yine şarttı. Uyumsuzlar, protestocular, kısacası toplumun baskın değerlerini reddedenler ise hâlâ toplum düşmanıydı. Elbette bu yeni toplumun düzeni artık İlahi Adalet üzerine kurulu değildi, yeni toplumsal düzenin en önemli kriteri Halk Sağlığı idi. Bu durumda toplumu içten yıkanlar delilerdi; Kurumsal Psikiyatri bu yüzden doğdu, eskiden Engizisyonun görevi olan toplumu iç tehditten koruma görevini devraldı.

Akıl hastanesi sistemi başlangıç itibariyle bu genellemeye dayanır. Michel Foucault'nun verdiği adla anacak olursak 'büyük kapatma' on yedinci yüzyılda başlayan bir olaydır:

"Bu olay tarihte bir dönüm noktasıdır. 1656'da

---

* Aslında Weyer cadılara inandığı ve cadı tanımı itibariyle kötü bir varlık olduğu için, eleştirdiği konularda pek inandırıcı olamamış, cadıların zararsız olduğu iddiası da havada kalmıştı. Robbins'in gözlemlediği gibi, "Weyer'i harekete geçiren aklından ziyade acıma duygusuydu. Bu durumda kötü ruhlu cadılarla zararsız cadıları birbirinden ayırma girişimi Bodin gibi nispeten mantıklı rakipleri tarafından kolaylıkla yıkıldı." (Rossel Hope Robbins, The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology, s. 539)
Bu gün ise 'ortalama' bir eleştirmenin iddiası, psikiyatrik zorlamaları aynı bağlamda değerlendirir. İnsanlar akıl hastalığına inandığı ve akıl hastalığı doğası itibariyle kötü görüldüğü sürece, Weyer gibi, eleştirileri havada kalacak, akıl hastalığının zararsızlığı konusunda söyleyeceğl hiçblr şey yeterlnce lkna edici olmayacaktır.

Paris'te *Hôpital Général*'in kurulması kararı alındı."[31] Tüm Fransa'da, bu hastanenin kuruluşuyla başlayan furya Kral XIII. Louis'nin kararıyla gerçekleşmiştir: "*Hôpital Général* Kraliyetimizin himayesi ve gözetimindeki bir kuruluş olup, bu kurumun Genel Reform görevlilerinin her türlü idare, teftiş ve yetki alanının dışında olması gereklidir."[32]

Deliliğin on yedinci yüzyıla özgü tanımı - tımarhanede kilit altında tutulmayı gerektiren durum- bu kapatmanın gerekli görülmesine neden olan eğilimlere hizmet eder. Aile ya da toplum tarafından istenmeyen, kimsesiz, yoksul, terk edilmiş biri olmak insanın deli muamelesi görmesi için yeterliydi. 20 Nisan 1680'den itibaren yürürlükte olan Paris'teki Bicêtre ve Salpêtrière'ye -dünyaca ünlü bu iki akıl hastanesine- giriş koşulları şöyle sıralanabilir: "Parisli zanaatkârların ve diğer Paris sakinlerinin işe yaramayan ve ana-babasına yük olan yirmi beş yaşından küçük çocukları, namusunu kaybetmiş ya da kaybetme ihtimali olan kızları kapatılmalıdır. Erkekler Bicêtre'ye ve kızlar Salpêtrière'ye kapatılacaktır. Bu çocuklar ailenin, ya da ana-baba ölmüşse yakın akrabaların veya mahalle papazının şikâyetiyle hastaneye yerleştirilebilir. Bu sorunlu çocuklar, kurumların yöneticilerinin öngördüğü sürece kapalı tutulacak, ancak akıllandıklarına kanaat getirildikten sonra ve dört yöneticinin yazılı talimatı ile serbest bırakılacaklardır."[33] Salpêtrière'in özel bir bölümü ise 'fahişeler ve ahlaksız evler işleten kadınlar'a ayrılmıştı.[34]

Bir Fransız, kuruluşundan yüz yıl sonra Salpêtrière'de yürütülen bu 'tıbbi' uygulamaların sonuçlarını şöyle anlatır:

> 1778'de Salpêtrière Paris'in, hatta belki Avrupa'nın en büyük hastanesiydi: bu hastane hem hapishane hem de kadınlar için sığınma evi olarak kullanılıyordu. Hamile kadınlar ve kızlar, sütanneler ve baktıkları bebekler, yedi-sekiz aylıktan dört-beş yaşına kadar erkek çocuklar, genç kızlar, yaşlı karı kocalar, histerikler, geri zekâlılar, saralılar, felçliler, körler,

kötürümler, mantar ve saçkıran hastaları, çaresiz hastalıklara yakalananlar, sıracalı çocuklar, her türlü sefaletten mustarip insanlar hastaneye alınıyordu. Hastanenin ortasında yer alan hapishane dört bölüme ayrılmıştı: Le commun iflah olmaz kızların kapatıldığı yerdi, la correction düzelmesi umulanların, la prison kralın emriyle getirilenlerin hapsedildiği, la grande force ise mahkeme emriyle mahkûm edilenlerin tutulduğu yerdi.[35]

George Rosen "Bu insanların kapatılmasının nedeni onları iyileştirmek değil toplumu korumak ve toplumun kurumlarının sürekliliğini sağlamaktı,"[36] diyor.

1860 yılına gelindiğinde hâlâ Amerikan akıl hastanelerine kapatılmak için akıl hastası olmak gerekmiyordu; evli bir kadın olmak bile bir sebep olabiliyordu. Ünlü bir vaka olan Bayan Packard'ın Jacksonville Devlet Tımarhanesi'ne kapatılma nedeni, bir devlet bakanı olan kocasına karşı gelmesiydi, Illinois eyaletinin kanunlarında açıkça beyan edildiği gibi "Evli kadınlar, kocasının ya da hamisinin talebiyle -diğer durumlarda gerekli olan bir akli bozukluk kanıtı aranmaksızın- hastaneye yatırılabilir ve alıkonabilir."

Kısacası, bir insanın ancak -şizofreni ya da yaşlılık psikozu gibi- bir 'akıl hastalığından mustarip' olması halinde kapatılmasının gerekli olduğu psikiyatri tarihinde yeni kabul edilebilecek bir gelişmedir. Yakın zamana kadar işsizlik, fahişelik, yoksulluk ve yaşlılık yeterli görülen kapatılma sebepleriydi. Foucault'nun, "Unutmamalıyız ki," sözleriyle altını çizdiği gerçek "kurulmasından birkaç yıl sonra -yani 1656'da- sadece Paris'teki *Hôpital Général*'de bulunan kişi sayısı altı bin gibi bir rakamdı ki bu toplam nüfusun % 1'ine denk düşüyordu."[38] Toplumsal kontrol ve toplumda baskın olan ahlak anlayışının onaylanması bakımından Kurumsal Psikiyatri, ilk gününden itibaren Engizisyonun ardılı olma yolunda ilerlemiştir. Bunu görmek için bir psikiyatri kurumunun kayıtlarına şöyle bir göz atmak yeter.

Böylece Fransızların *Hôpital Général*, Almanların *Ir-*

renhaus ve İngilizlerin tımarhane dedikleri bu kurumlara toplanan insanlar toptan deli kabul edildiler. Bunlar deli oldukları için mi kapatılmışlardı, yoksa fakir ve hasta oldukları ya da tehlikeli görüldükleri için mi deli sayıldılar? Üç yüz yıl boyunca psikiyatristlerin uğraşı bu basit soruyu açıklığa kavuşturmak yerine onu daha da karmaşık bir hale getirmek oldu. Belki de başka türlüsü mümkün değildi. Diğer meslek gruplarında da -özellikle de toplumsal düzeni sağlamayı amaçlayan mesleklerde- benzeri durumlar görülebilir; psikiyatristler görünüşte çözmeye çalıştıkları sorunun ortaya çıkmasını sağladılar. Ne de olsa herkes gibi psikiyatristlerin de kendi mesleki ve ekonomik çıkarlarına ters düşecek şekilde davranmaları beklenemez.

XIII. Louis'nin ilanına benzer kararlara psikiyatri tarihinde sıkça rastlamak mümkün. Örneklerden biri olan Alman akıl hastanesi sitemi 1805'te törenler eşliğinde ve Hardenbergli Prens Karl August'un şu demeciyle yürürlüğe girmişti:

> Devlet hem bu talihsiz insanların iyiliği hem de bilimin ilerlemesi için tüm imkânlarıyla akıl bozuklukları için tahsis edilen kurumları gözetmelidir. Tıbbın bu önemli ve zor dalında ilerlemek ve insanlığın acılarına bir son vermek için amansız bir mücadeleye girmek gerekir. Bu durumda kusursuz sonuçlar ancak bu kurumlarda (devlet akıl hastaneleri) alınabilir.[39]

Kahlbaum ve Kraepelin gibi adamların psikiyatrik teşhis sistemlerini kurmak için gözledikleri hastalar bu kurumların sakinleriydi. Prens Hardenberg'in kararnamesinden sonra yüz yıl boyunca tüm Avrupa'da 'teşhis' ve 'tedavi' gerektiren akıl hastalıklarında inanılmaz bir artış gözlendi, haliyle kapatılması gereken akıl hastası sayısı da katlanarak arttı.

Günümüzde -yani Papa VIII. Innocent'in bildirisinden yarım yüzyıl, Almanların delilikle mücadele kararından 150 yıl sonra- yine ve bu kez Amerika Birleşik Devletleri

Başkanı tarafından delilikle savaşmaya çağırılıyoruz. 5 Şubat 1963'te Kennedy şöyle sesleniyor:

> Akıl hastalarıyla ilgilenilmesine yönelik yepyeni bir zihniyetin ve yaklaşımın temelini atmak için bir ulusal akıl sağlığı programı öneriyorum. Her seviyeden hükümet yetkilileri, merkezi yönetimden, eyalet yöneticilerine kadar tüm devlet memurlarının, hatta özel kuruluşların ve vatandaşların bu alandaki sorumluluklarını üstlenmesi gerekiyor. Hepimiz el ele verince bu ülkede akıl sağlığını tıbbın temeli haline getireceğiz.[10]

Bu esin verici mesajlar arasındaki benzerlikler insanda soğuk duş etkisi yapıyor. Konuşmacıların hiçbirinin iyi niyetinden ne de samimiyetinden kuşku duymak yersiz. Papa da, Prens de, Başkan da insanların acılarının son bulmasını istiyor. Burada tüyler ürpertici olan her üçünün de (varsayılan) acılarına son verilmesi planlanan cadının ya da akıl hastasının bunu istememe ihtimalini bu kadar rahat görmezden gelmesidir. Üçü de yardıma ihtiyaç duyduğunu zannettikleri kişilerin bahşedilen yardıma itiraz etme hakkını feshetmiştir. Öte yandan üçü de, bu yaklaşımlarıyla Kilisenin ve Devlet'in askeri bir zihniyetle zorla 'hizmet'e tabii tuttuğu bu insanların kendilerini hasta değil mahkûm ve kurban gibi hissettiğini, bu kadar acı ve açık bir gerçeği, örtbas etmişlerdir.

Görüldüğü gibi cadı avının revaçta olduğu günlerde zehircilerin tespitiyle hastalıkların teşhis yöntemleri birbirinden tamamen farklıydı, büyücüler ise bunların ikisiyle de alakasız, sadece büyücülüğe özgü bazı yöntemlerle belirleniyordu. Günümüzde de bir suçlunun tespitiyle bir hastalığın teşhisi için kullanılan yöntemler birbirinden tamamen farklıdır. Akıl hastalarının tespitinde kullanılan yöntemlerin ise diğer ikisiyle hiçbir ilgisi yoktur. Akıl hastalarını ayırt etmek için bu kez de psikiyatriye özgü bazı yöntemlere başvuruluyor.

Ortaçağda insanların başına bela olan bazı toplumsal

problemler şimdi bizim de başımızda, bizim bulduğumuz çözümler de onlarınkinden çok farklı değil. Aynı hukuki ve ahlaki kıstasları kullanıyoruz: iyi vatandaşlar ve kanunsuzlar, suçlu ve masum ve bizim de bu iki kategori arasında yer alan bir -deli ya da akıl hastası- sınıfımız var. Onları da kendi aralarında ayırıp iki kategoriden birine dahil etmeye çalışıyoruz. Önceden sorun bir cadının hangi kategoriye ait olduğunu belirlemekteki zorluktu. Şimdiyse bir akıl hastasının suçlu mu masum mu olduğuna karar verme sorunuyla karşı karşıyayız. Kurumlarda çalışan psikiyatristler ve eğitimli kişiler, delilerin 'kendilerine ve başkalarına zarar verebilecekleri' gerekçesiyle suçlu olmadıkları halde suçlu muamelesi görmelerinden yanalar; bu sayede kapatılmaları ve kötü davranışa maruz kalmaları haklı görülüyor.

Dahası kurumlarda çalışan psikiyatristler ideolojilerini desteklemek ve güç ve ayrıcalıklarını haklı göstermek için akıl hastalığı ve suç kavramlarını bir tutmakta ve bunların birbirinden ayırt edilmesi yönündeki girişimlere karşı çıkmaktadırlar. Bunu akıl hastalığı ile suçun aslında aynı şey olduğunu ve akıl sağlığı bozuk kişilerin sağlıklı insanlar için bir tehlike arz ettiğini öne sürerek yaparlar. Psikiyatriyle yasaları birbirine uyumlu hale getirme konusundaki çalışmalarından ötürü Amerika Psikiyatri Derneği'nin Isaac Ray Ödülü'ne layık görülen Philip Q. Roche'un şu sözleri hayli ilginçtir: "Suçluların akıl hastalarından tek farkı onları ıslah etmek gibi bir derdimiz olmasıdır. Aslında bütün suçlular akıl hastasıdır. Suç bir iletişim kopukluğudur ve bu bakımdan bir akıl hastalığı türüdür."[41] Birçok psikiyatristin, avukatın ve yargıcın savunmakta olduğu bu fikre göre nasıl sarılık hepatitin bir sonucu ve belirtisi ise, suç da akıl hastalığının bir sonucu ve belirtisidir. Ancak bunu yeniden dile getirenlerin bizi inandırmaya çalıştıkları kadar yeni bir yaklaşım değildir. Örneğin İngiliz Baş Yargıç Sir Matthew Hale'in (1609-1678) yorumuna göre ki ilginçtir, kendisi büyüye de inanır: "Kuşkusuz suçluların büyük bir

kısmı, en azından suç işledikleri sırada, az ya da çok delidirler."[42] Bu bakış insani ilişkilerde dinî bakış tarzından bilimsel yaklaşıma geçişin ilk tezahürlerindendir. Otorite 'suçlu kötüdür' demek yerine 'suçlu hastadır' diyor; her iki durumda topluma yönelik bir tehdit söz konusu ediliyor ve cezalandırılması öngörülüyor.

Suç ile delilik* arasındaki bu mantık ilişkisiyle bağlantılı olarak, kapatma yasaları bireyin sağlıklı ya da hasta olması üzerine değil, kendisi ya da başkaları için 'tehlikeli' olup olmaması kıstas alınarak konmuştur. Tehlikeli olmak, elbette, akıl hastası olduğu iddia edilen birinin sağlığı bozuk bir kişi ile değil bir suçlu ile ortak bir özelliğidir.

Büyücülük kavramının soyutlaştırılması ve zehirlemeyle bir tutulması nasıl eskiden Engizisyonun işine yaramışsa bu gün de akıl hastalığı kavramının soyutlaştırılması ve suç ile aynı kefeye konması Kurumsal Psikiyatrinin işine yaramaktadır. Weyer zamanında büyücülükle (yani dine karşı suç işleyip 'kâfir' olmakla) zehircilik (yani yasaya karşı suç işleyip 'katil' olmak) arasındaki belirsizlik yüzünden, sanığın yargılanmasının yerini şüphelinin Engizisyon tarafından sorgulanması almıştı. Zamanımızda ise, delilik (yani akıl hastalığı) ile tehlikelilik (yani suç) arasındaki anlam kaymasının sonucu İnsan Hakları Beyannamesi'nin yerine 'Tedavi Kanunu Tasarısı'nın konması oldu. Her iki dönemde de tedavi adıyla dayatılan bir zorbalık söz konusudur. İl-

---

* Suç gerçekten bir akıl hastalığı mıdır, ya da öyle varsayılabilir mi? Bu sadece hasta olmakla kanuna karşı gelmek arasındaki kesin ayrımı yoruma açık hale getirmeye yarar ki burada tartıştığım konu da budur. Burada hatırlatmak istediğim nokta, bir insanın hastalığının teşhis edilmesinin genellikle o insanın kendi isteği ve başvurusu sonucunda yapılan bir muayene ile gerçekleştiğidir. Bu tanı işleminden bağımsız olarak, önerilen herhangi bir tedavi veya müdahalenin yapılması ise hastanın kararına bağlıdır. Buna karşılık bir suç takibinde (en azından Anglo-Amerikan yasalarında) yargı kararı jüriye aittir, 'sanık' aleyhine toplanan bilgi jüriye sunulur, genellikle suçlanan kişinin itiraflarının ardından, deliller karşı taraf, yani 'savcı' tarafından beyan edilir ve sonunda bir 'tanı' konur. Bu tanı, ortada ceza gerektiren herhangi bir edim olup olmadığı, yani sanığın suçlu olup olmadığıdır ve kararı jüriyle -her davranışı kanunlarla kesin olarak belirlenmiş olan- yargıca aittir.

kinde şifa dağıtan rahip, ikincisinde sağlık vaat eden klinik bu zorbalığa yetkili kılınmıştır. Bu sayede Engizisyon, bazı müphem dini yargıları dönemin yerleşik cezai müeyyideleriyle birleştirmişti. Kurumsal Psikiyatri de gayet müphem psikiyatrik yargıları günümüzün cezaî müeyyideleriyle aynı şekilde birleştirmiş bulunuyor. Dahası, kurumlarda çalışan psikiyatristler günümüzde akıl hastalığıyla iç içe olan bazı açıklığa kavuşmamış noktaları aydınlatma yolundaki girişimlere karşı çıkmakta ve bu işle uğraşanları -tıpkı Engizisyonun da (Weyer gibi) büyü ve cadılık gibi konularını örten sisi dağıtmaya çalışan insanları dışladığı gibi- yerleşik tedavi düzenini baltalamakla suçlayıp cezalandırmaktadır.*

Bizzat karşılaştığım zorluklara rağmen bu konudaki çalışmalarıma devam ediyorum. Bunun için öncelikle sıradan hastalık ile suç arasındaki farkı ortaya koymak gerekiyor. Suç, suçluyu değil toplumu tehdit eder. Bir suç işlendiğinde toplumun çıkarı geniş çaplı ve katı bir soruşturmayı gerekli kılar, bunun için polise ve onun yetkisindeki teşhis yöntemlerine başvurulur: Toplumun iyiliği ve güvenliği için suçlu bulunmalı ve tutuklanmalıdır. Fakat bu sırada kullanılan yöntemlerin kişisel haklara ters düşmeyecek şekilde sınırlandırılması ve denetlenmesi de gereklidir. Bir suçlama ve hapsetme işlemi sürecinde masum yurttaşların ve bireysel özgürlüklerinin korunması gerekir. Suçlunun saptanması-

---

* "Kaçınılmaz olarak şu soruyla karşı karşıyayız" diye yazıyor Frederick G. Glaser "Dr. Szasz bir suçla itham edilebilir mi, sadece tartıştığı meselelerle değil, onları gündeme getirme şekli yüzünden cezalandırılmalı mıdır? Çünkü tartışmasını profesyonel sınırda tutmadığı, bir dergide [Harper's'da] yayınlanan makalesiyle aşikârdır ve bu ilk usulsüzlüğü değildir." (Frederick G. Glaser, The dichotomy game: A further consideration of the writings of Dr. Thomas Szasz, Amer. J. Psychiat., 121; 1069-1074 [Mayıs] 1965;s. 1073.)
Bu tavır anlaşılabilir. Akıl hastalarının varlığından veya tehlike arz ettiğinden kuşku duymak, akıl hastalığıyla mücadele eden kurumların psikiyatristlerini kısıtlayacak bir yaklaşımdır. Engizisyonun sınırsız kudretinin en büyük nedeni toplumun onda bu hakkı görmüş olmasıydı. Kurumsal Psikiyatri de günümüzde aynı nedenlerle gelişip güçlenmektedir. Bu gücün kısıtlanmasının gündeme gelmesi bile Kurumsal Psikiyatrinin sonu demektir.

na ilişkin işleyişin kuralları tarafların birbirine karşı gelen çıkarlarını dengede tutacak şekilde tasarlanmalıdır. 'Normal kanuni yollar' sözüyle belirtilen de budur.[43]

Hastalık toplumu değil bireyi tehdit eder.* Bir suç işlendiğinde suçun ve suçlunun tespitinin toplum için taşıdığı önemin aksine, hastanın hastalığının teşhis edilmesi toplumu ilgilendirmez. Hasta bir tedaviyi kabul etse de etmese de, sağlığı kötüye gittiği takdirde acı çekecek olan sadece kendisidir. Haliyle, hastalığının teşhisi için uygulanacak yöntemi kabul yada reddetme konusunda son kararın hastaya ait olması gerekir. Hukukta da yeri olan 'muvafakat'[44] kavramı bu fikre dayanır.

Burada ele aldığım iki kategori (akıl hastası ve büyücü) hem sıradan bir hasta gibi 'zarar görmüş', hem de suçlu gibi 'başkalarına zarar vermiş' sayılır. Ortaçağ ve Rönesans döneminde yaygın olan bulaşıcı hastalıklar da bu durumla karşılaştırılabilir. Avrupa cüzzamdan ancak on üçüncü yüzyılın sonlarında kurtulabildi, o zaman da hıyarcıklı veba salgını baş gösterdi. Tekrarlanan veba salgınları nüfusu kırıp geçirdi. On altıncı yüzyılda ise frengi ortalığı kasıp kavurmaktaydı.

Cüzzam ve veba gibi batıl inançlar ve kocakarı ilaçları da kıtanın her tarafına yayıldı. Bunları kâfirlik olarak görenler bu hurafelerin hem kişi hem de çevresi için zararlı olduğunu ileri sürüyorlardı. Bulaşıcı hastalığa yakalananların sıradan (yani sadece kendisi zarar gören) hastalar gibi muamele görmesi yerine (başkalarına zarar veren) suçlular gibi tecrit edilmesine neden olan mantık ister istemez bu iki kavram arasında bir köprü oluşturmuş oldu. Bulaşıcı hastalık örneği, büyücülüğün hem büyücüye hem de kurbana zarar veren bir 'durum' olduğu açıklamasını güçlendirme

* Bu yaklaşım kanser, kalp hastalıkları veya kalp krizi gibi bulaşıcı olmayan hastalıklar için geçerlidir. Burada ele aldığım gibi, bulaşıcı hastalıklar ise hem hastalık hem de bir bakıma suç niteliği taşır, çünkü sadece pençesine aldığı kişiyi değil, toplumu da tehdit eder.

görevi gördü. Sonuçta bulaşıcı hastalıklar gibi kâfirliğin yayılmasını önlemek için alınan önlemler meşru kabul edildi.

Cüzzam ve vebanın yerini verem ve frenginin aldığı modern toplumda ve çağdaş düşüncede bulaşıcı hastalık yine hastalıkla suç arasında -yani zarar görmekle zarar vermek arasında- bir bağlantı kurmaya devam etti; bulaşıcı hastalık günümüzde daha laik bir aykırılığa, akıl hastalığına modellik etmektedir.

Toplumla uyumsuz adet ve davranışlar frengi ve verem gibi yayıldığı ve kişinin hem kendisine hem de çevresindekilere zarar verdiği gerekçesiyle dışlanıyor. Bu yüzden hâlâ (sanayileşmiş ileri ülkelerde artık sorun olmaktan çıkan) bulaşıcı hastalıkların ve (bu ülkelerde ayyuka çıkan) tehlikeli fikirlerin önüne geçmek için alınan özel önlemler haklı görülüyor. Sonuç toplumsal uyumsuzluğun bulaşıcı hastalık görünümünde sunulmasıdır. Akıl hastalığı efsanesinin çıkış noktası buydu. Kurumsal Psikiyatri'nin insanları bu 'hastalık'tan koruyan bir kurum olduğu kabul edildi ve bu kuruma özgü uygulamalar toplum tarafından benimsendi. Yani sistematik olarak güce ve korkutmaya başvurma yöntemi meşrulaştı ve ilgili kliniklerin mimari tasarımı bir yana yapılanlar, hastaların tedavi edildiği gerekçesinin ve tıp mesleğinin saygınlığı edebiyatının ardına gizlendi.

Sonuçta büyü ile akıl hastalığının göstergeleri arasındaki temel benzerlikleri sıralarsak: Cadıların zamanında hastalıkların iki kaynağı olduğu sanılıyordu; doğal nedenler ve doğaüstü güçler. İnsana Şeytani marazlar musallat eden büyücülere inanmak, imanın bütünlüğü için, azizlere inanmak kadar şarttı,* hatta bu, kâfirlik suçlamasından uzak kalmanın en garantili yoluydu. Büyüyü doğal hastalıklardan ayırt etmek için de doktorlar bilirkişi tayin edilmişti.

* Teolojide ve Hıristiyan efsanelerinde azizler Tanrının memurlarıdır, bazı iyi işlerle görevlendirilmişlerdir. Cadılar da Şeytanın hizmetindedirler ve onun kötülükleriyle iştigal ederler. İyilik ve kötülük de, güzellik ve çirkinlik gibi göreceli kavramlardır. Aynı Jean d'Arc 1431'de kazığa bağlanıp yakılmışken azize ilan edilmiştir. Bkz. Jean of Arc, Encyclopaedia Britannica (1949) C. 13, s. 72-75.

İçinde olduğumuz delilik çağında ise hastalıklar benzer şekilde fizyolojik veya psikolojik nedenlere dayandırılıyor. Aklın varlığını bir organın varlığına bağlıyorsak, aklın işleyişindeki bozukluklardan ve bundan kaynaklanan hastalıklardan da şüphe edilemez.* Ayrıca bu görüşü savunmak şiddetli itirazlarla karşılaşmamanın en garantili yoludur. İşte bu yüzden, Kurumsal Psikiyatriyi ilgilendiren vakaların tespiti için, yani bir hastalığın organik nedenlerden mi yoksa aklın kötü işlemesinden kaynaklandığının saptanması için doktorlara başvurulması yoluna gidildi. Doktorların ve psikiyatristlerin bedensel hastalıklarla akıl hastalıkları arasındaki farklarla bu kadar çok ilgilenmesinin nedeni budur. Akıl hastalığına inanmayan biri için böyle bir sorun yok. Ancak akıl hastalarının diğerlerinden ayırt edilmesi gerektiğini düşünen çoğunluk için bu ayrımı yapabilmek oldukça güç. Dahası, birçok davada doktorların ve psikiyatristlerin uzman görüşlerine başvurularak 'vaka'ları ayırt etmesi beklenir ki bu durumlarda akıl hastalığından çok daha somut bir alternatif mevcuttur. Özellikle aile içi şiddet ya da bir ünlüye saldırı gibi bir davranış söz konusu olduğunda, kimin suçlu, kimin masum, yani sıradan biri olduğuna nasıl karar verilecektir? Örneğin bu durumlarda sanık sürekli olarak zararlı bir suçlu (yani deli) kimliğiyle kurban (yani hasta) kimliği arasında gider gelir ve sonuçta akıl hastalığı tanımı suç ile suç olmayan davranış arasındaki keskin farkı ortadan kaldırıverir. Bu durumda suçluyla masum arasında artık fark yoktur.

Her durumda doktor mesleğinin ve toplumun yargılarının öngördüğü sınıflandırmalara riayet etmek zorundadır. Ortaçağda doğal hastalıklarla Şeytani güçlerin kurbanı olmuş kişileri teşhis edecek kişilere ihtiyaç duyuluyordu. Çağımızda da doktorlardan hastalıkların nedeninin fizyo-

* Harvard'da otuz yıldan fazla nöropatoloji kürsüsü başkanı olarak görev yapmış ve Amerika'nın en saygın psikiyatristlerinden olan Stanley Cobb'un 'akıl' tanımı oldukça açıklayıcıdır: "Akıl, beyindeki bir bölümün diğeriyle ilişkisidir. Nasıl kasların işlevi kasılmak, damarların işlevi dolaşımı sağlamaksa, beynin işlevi de akıldır." (Stanley Cobb, Discussion of "Is the term 'mysterious leap' warranted?" (ed.) Felix Deutsch, On the Mysterious Leap from the Mind to the Body, s. 11.)

lojik mi psikolojik mi olduğunu belirlemesi bekleniyor.* On beşinci yüzyılda yaşayan bir doktor hastalıkları birbirinden ayırmak yerine, biri tıbbi diğeri dini ilgilendiren iki durumu ayırt etmek durumundaydı. Yaptığı iş bir nevi hakemlikti. Kimin ilaçla ya da başka tıbbi yöntemlerle tedavi edileceğine, kimin Şeytan çıkarma seanslarına ve diğer sorgulama yöntemlerine maruz kalacağına o karar veriyordu. *Mutatis mutandis*** çağdaş doktorun da benzeri durumlarda yaptığı hastalığı tespit etmek değil. Gerekli müdahalenin tıbbi mi psikiyatrik mi olduğuna karar vermektir. Sonuçta kimin ilaçla, ameliyatla ve diğer tıbbi yöntemlerle tedavi edileceğine ve kimin kapatılmaya, elektro şoka ve diğer psikiyatrik uygulamalara ihtiyacı olduğuna karar vermek de bir nevi hakemliktir. Zaten bu yüzden Kurumsal Psikiyatri bu denli zorlayıcı yöntemleri benimseyebilmiştir. Çünkü uygulanacak tedaviyi onaylama yetkisi 'hasta'nın değil yargıç sandalyesinde oturan bir tıpçının elindedir.

Malleus'un yazıldığı çağda doktor hastayı muayene edip bilinen bir hastalığın belirtisini bulamazsa, ondan büyücülükle ilgili bir kanıt bulması bekleniyordu. Günümüzde de organik bir hastalık belirtisi bulunamazsa, doktor hastayı psikiyatriye sevk eder.*** Kişi doktora başvurduğu andan itibaren hastadır ve hastalığının teşhisi konmadan gönderilmez. Doktor, iki kategoriden birini seçmek durumundadır;

---

* Organik hastalıklarla akıl hastalıklarını birbirinden ayırmaya yönelik tezim Weyer'in doğal hastalıklarla Şeytani hastalıkları birbirinden ayırmak için başvurduğu açıklamalarla kıyaslanmamalı. Görünüşe göre Weyer'in eleştirisi bir hastalığın kaynağını bulamadıklarında hemen büyüden şüphelenen doktorlara yöneliktir. Yani Weyer büyünün varlığını ve kötülüğünü kabul ettiği halde meslektaşlarının olur olmaz bu açıklamaya sığınmasını kınamıştır. Benim ise başından beri söylemeye çalıştığım şey akıl hastalığının baştan sona yanlış bir kavram olduğudur, ben böyle bir hastalık ve suça sebep olduğunu kabul etmiyorum.

** Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra.

*** Akıl hastalığı kavramının topluma uyum göstermeyen insanların psikiyatri aracılığıyla karalanması mantıksız bir tutumdur, insanları belirli kategorilere koymakta başarısız olacağı için değil, en başta bir toplumsal kategoriye hastalık adını yakıştırdığı için mantıksızdır. Ayrıca ahlaken de yanlıştır, yanlış olmasının nedeni de bu tutumun bazı kötü niyetli psikiyatristlerin suiistimaline açık bir alan olmasından değil, genel anlamda insanların kişisel özgürlüklerini koruyacak hiçbir kanuni önlem gözetilmeden hapsedilmeleri esasına dayanmasından kaynaklanır. Daha geniş bilgi için bkz. Thomas S. Szasz, The Myth of Mental Illness..

eskiden seçenekler hastalık ve büyüydü, şimdiyse bedensel hastalık ve akıl hastalığıdır. Hastanın hiçbir kategoriye girmediğine karar vermek istemez, çünkü o zaman doktorun ya her şeyi göze alarak hekimlik bilgisinin yeterli olmadığını açıklaması ya da hastayı sağlıklı kabul etmekle kendisinin de toplumun kabul ettiği normdan sapma meylinde olduğunu kabul etmesi gerekecektir.

Doktor hiçbir hastalık teşhisi koyamadığı bir hastayla karşılaştığında genellikle bocalar. Bu kişi 'hasta' mıdır? 'Tedavi' edilmeli midir, öyleyse tedavi edilmesi gereken nedir? Eskiden bir doktorun muayene sonucunda hiç bir hastalık bulamadığını ama cin çarpmasından ya da büyüden şüphelenmediğini söylemesi çok zordu, günümüz doktorları da bir şikâyetle önüne gelen bir hastasının hem bedenen hem de ruhen sağlıklı olduğunu söylemekten kaçınır. Eskiden bir hastaya mümkünse hekimin, değilse din adamının yardım etmesi gerektiğine inanılıyordu. Günümüzde de tıbbın yetersiz kaldığı yerde psikiyatrinin imdada yetişmesi gerektiğine inanılıyor. Kısacası, doktorlar hiçbir zaman bir sorunun uzmanlık alanlarının dışında olduğu ve bu kişilerin herhangi bir kategori içine sokulmaması, bu kişilerin kendi hallerine bırakılması ve kaderlerine kendilerinin karar vermesi gibi bir sonuçla hiçbir zaman yetinmemişlerdir.* Bir tedavi ilişkisinde bu yasaktır. Öncelikle, doktora ya da din adamına başvuran kişi yardıma muhtaçtır, doktor olsun rahip olsun 'uzman', bu kişiye elini uzatmak 'sorumluluğundan' kaçamaz. İkincisi, kurumlarda çalışan

*O halde hiçbir fiziksel 'hastalık' belirtisi bulamayan doktor böyle bir 'hasta' ile karşılaştığında ne yapmalıdır? Onu hangi kategoriye koymalı, nasıl tedavi etmelidir? Tıbbi etiğe göre -hem hastanın hem de doktorun kendilerini ifade hakları uyarınca- hastasını muayene etmekle yükümlü doktorun profesyonel olarak görevini yerine getirmesi ve teşhis bulgularını değerlendirmesi gerekir; ama bunu yaparken hastanın aleyhine olabilecek bir kategorizasyona girmemelidir. Bu halde doktor bir hastalık bulgusuna rastlamadığı sonucuna varabilir, fakat bir hastalık bulgusuna rastlanmamasını bir akıl hastalığı belirtisi olarak kabul edemez; basitçe bir doktor olarak bu hastaya yardımı olamayacağını söyleyebilir, ama psikiyatristin konsültasyonunun gerekli olduğunu söylemesi doğru değildir. Bkz. Thomas S. Szasz, The Psychologiy of Persistent Pain: A Portrait of L'Homme Douloureux, (ed.) A. Soulairac, Jİ. Cahan, ve J. Charpeinter, Pain, s. 93-113.

psikiyatristin ya da engizisyoncunun, hastayla ya da kâfirle uğraşmakta 'kişisel' bir çıkarı yoktur, eğer iyileştirmek ya da ruhları kurtarmak gibi kutsal bir işe adanmış olmasalardı da bu zavallıları 'korkunç kaderlerine terk etmeye' gönülleri elvermezdi.* Bu yüzden Mesih rolüne bürünmüş terapist, bu bahtsız kişiye zarar verecek olsa bile *bir şey* yapmak zorundadır. Bu yüzden yakın zamanlara kadar psikiyatrik müdahalelerin çoğunun felaketle sonuçlanmasına şaşmamalı. Öncelikle, yüzyılımız öncesinde iyileştirme yöntemleri son derece ilkeldi. Dahası, hastalara uygulanan müdahalelerde çoğunlukla doktorun (veya rahibin) kendini fazlasıyla önemsemesinin, karşısındakinin bir suçlu olduğuna olan inancının ve kuşkusuz, güç hissinin ve muhtemel sadist arzuların etkisi olduğu halde hasta bir tedavinin başarısını değerlendirmek ya da herhangi bir 'müdahale'yi kabul edip etmemek hakkına sahip değildi. Bu şartlar genel psikiyatride (hatta bazen özel psikiyatride) geçerliliğini koruyor, sözde hizmet verilen kişiler hâlâ psikiyatrik tedavinin niteliği hakkında yargıda bulunma özgürlüğüne sahip değiller.

Büyücülük ve akıl hastalığına karşı girişilen mücadelede en büyük çaba kıstasları oluşturmak için harcandı. Fakat bu çaba söz konusu tehditlerin gerçekliğini ve mücadelenin meşruluğunu desteklemekten başka bir amaca hizmet etmez. Daha önce Weyer'in cadı avlarının 'ifratına' karşı çıkışında olduğu gibi günümüzün Akıl Sağlığı Hareketi'nin 'ifratına' yönelik eleştirilerin en zayıf noktası budur.

İnsanların zorla akıl hastanesine kapatılmasına karşı olan 'ılımlı' çağdaş muhalif de Weyer gibi Kurumsal

* Şiddet uygulamaları içeren tedaviler için anlatılan hikâye her zaman aynıdır. Şiddetten medet bulması beklenen (ki bu medet nedense ona maruz kalan insanlara pek iyi gelmez) kişilerin bu zoraki yardımdan aldıkları faydadan bahsedilir. Bu çarpıtma ortadan kaldırıldığı anda tedavi adı altında yürütülen bu suiistimalin toplumsal eşitsizlik yönü derhal ortaya çıkar. Kendilerini hiç düşünmeden bu yardıma gönül verenler bencil kurbanlarının üzerinden servet edinirken, kötü kurbanlar yok olup gitmektedirler. Kurumsal psikiyatri ile Engizisyon arasındaki en çarpıcı benzerlik de budur. Diğer yandan çarpıtma ortada olduğu ve geçerli sayıldığı sürece bu suiistimal devam edecek ve haklı görülecektir.

Psikiyatri'nin 'suiistimal'ine ve gereğinden fazla başvurulmasına karşıdır. Sistemin yürürlükten kaldırılmasını değil iyileştirilmesini ister. Akıl hastalığına ve delilerin kapalı tutulmasının faydasına inanır, insanların istekleri dışında akıl hastanesine kapatılmasında şikâyetçi oldukları nokta çok sayıda insanın yanlış kararlar sonucunda kapatılmış olmasıdır. Örneğin fark edilmesi zor olan bazı hastalıklarda (beyin zarı altında kan birikmesi, beyin tümörü, pankreas kanseri gibi), hastanın bazen alelacele konmuş bir psikoz teşhisiyle akıl hastanesine kapatılmasını kınar. Yani bu tartışma Kurumsal Psikiyatrinin esasını oluşturan akıl hastalığının geçerliliği ve bu hastalığa müdahalenin meşruluğu ve zorla kapatılmanın doğruluğu kabulü üzerinden yürütülen bir tartışmadır.[45]

Doktorlar tıpla ilgisi olmayan konularda yetkilendirildikleri sürece bu tür 'ayırt edici' teşhislerle ilgili sorunların çıkması kaçınılmaz. Doktor, bir hastanın organik bir rahatsızlığı olup olmadığına karar verebilir. Ancak hastanın vücudunda bir aksaklık bulamamışsa, bunun başka hiç bir açıklaması olamazmış gibi büyüye, nazara yoramayacağı gibi, hastalık belirtilerinin bir akıl hastalığından kaynaklandığı sonucunu çıkaramaz.

'Teşhis' ile ilgili bu tür sorunları ortadan kaldırmanın tek yolu, doktoru *sadece* bedensel hastalıklar konusunda uzman kabul etmek ve bu işe akıl hastalığını hiç karıştırmamaktır. Akıl hastalığı da büyü gibi afakî bir kavramdır. Bu açıdan bakınca doktorun değerlendirme yetkisi organik hastalıkların teşhisiyle sınırlı kalır, yani doktor somut bir hastalık teşhisi koyar ya da hiç bir teşhis koyamadığını söyler ve tedavi konusunda da benzer şekilde ya somut bir hastalığı tedavi eder, ya da hiçbir tedaviye kalkışmaz.

İnsanların zorla akıl hastanelerine kapatılmasını bir insanlık suçu olarak gördüğümüzde, kimlerin kapatılmasının doğru olduğu sorunu da ortadan kalkacaktır. Bu kimin yakılmasının doğru olduğu sorusunun ancak cadı avı terk

edildikten sonra şaibesiz bir yanıt bulmasına benziyor. Akıl hastanelerine kimlerin kapatılması gerektiği sorusunun yanıtını da inanıyorum ki ancak insanları zorla akıl hastanesine kapatmaktan vazgeçtiğimizde verebileceğiz.[46]

Bugün cadı avı denen kıyımın suç olduğundan emin olduğumuz halde cadılardan korkan ve peşine düşen o insanlar hakkında acele karar vermemeliyiz. "Cadıları ve cincileri diri diri yanma cezasına çarptıran sulh yargıçları iddia edildiği gibi kana susamış caniler miydi?" sorusunu ünlü Fransız psikiyatri tarihçisi René Semelaigne şöyle yanıtlar: "O zamanın insanlarının kendi önyargıları, inançları, kanaatleri vardı; kanun gereğince suçluyu kazığa gönderirken tüm kalpleriyle adil davrandıklarına inanıyorlardı."[47]

Kâfirlerin peşine düşen Engizisyoncular inançları doğrultusunda davrandılar. Toplumu delilerden temizlemeyi amaçlayan psikiyatristler de kendi inançları doğrultusunda davranıyorlar. Bir inanca katılmayabiliriz ve uygulamaya karşı olabiliriz. Fakat Engizisyoncuyu hem inanmakla hem de inançlarının gerektirdiği şekilde davranmakla suçlayamayız. Kurumlarda çalışan psikiyatristleri de hem uyumsuzluğu akıl hastası olarak göstermekle hem de akıl hastalarını gözetim altında tutmakla suçlayamayız. Çünkü bir psikiyatrist akıl hastalığına inanmakla, daha doğrusu haliyle bir parçası olduğu psikiyatrinin mantığı gereğince, bu hastalıktan mustarip kişileri, en başta onların iyiliği için -her ne kadar tedavi hastaya rahatlatmaktan ziyade canını yakacak olsa da- tedavi etmek durumundadırlar.

Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatri farklı ekonomik, ahlaki ve sosyal koşullardan doğduğu halde edimleri karşılaştırılabilir. Her iki kurum da zora ve zorlu tedavi yöntemlerine başvurur. Engizisyoncu, kâfiri tedavi ederek ruhunu kurtarmak ve Kiliseye geri kazandırmak ister; psikiyatrist ise hastasının zihnini forma sokmak ister, böylece toplumunu delinin yarattığı tehlikeden korur. Psikiyatri gibi Engizisyonun da alanı epidemiyolojidir: asıl ilgilendiği konu

büyücülüğün yayılması olasılığıdır; Engizisyoncunun başlıca görevi teşhistir: Kimin büyücü olduğunu ve kimin olmadığını saptar ve son olarak Engizisyoncu tedavi etme yetkisine sahiptir: Şeytan çıkarır ve insanların ruhunu kurtarır. Diğer tarafta cadı anormallik zannıyla aşağılanır, cadı olup olmadığının anlaşılması için bazı teşhis yöntemlerine maruz bırakılır ve sonunda kendi iyiliği için özgürlüğü, çoğunlukla da hayatı elinden alınır, tıpkı akıl hastası gibi...

Sonuçta daha önce belirttiğimiz gibi, cadının ve akıl hastasının rolü bir kez belirlendikten sonra, insanlar bu rolleri üstlenir hale getirilirler. Jules Michelet şöyle yazar "Kendi arzusuyla yakılan cadılar hiç de az değildi; ne kadar çabuk o kadar iyi. İngiltere'de bir cadı, direğe götürülürken kalabalığa yargıcın suçsuz olduğunu söylüyordu: "Ölmek istiyorum. Ailem yanıma yaklaşmıyor, kocam beni reddetti. Yaşadıkça yakınlarım için utanç kaynağından başka bir şey değilim. Ölümü her şeyden çok arzular oldum. O yüzden yalan söyledim."[48] Christina Hole, büyülendiğini ya da birinin büyücülük yaptığını iddia eden kişiler için: "Bir düşmanı büyücülükle suçlamak intikam almanın en kolay yoluydu; kendisine büyü yapıldığını kabul etmek ise dengesiz ve histerik kişilerin dikkat çekmek için başvurduğu bir yoldu... Genellikle bu iddiayla ortaya çıkan kişinin amacı dikkat çekmenin yanı sıra kötü bir cadının kurbanı gibi görünmekten hoşlanmasıydı. 1599'da 'Burton'lu çocuk' olarak tanınan Thomas Darling, üç yıl önce anlattığı hikâyelerin uydurma olduğunu itiraf etti. Gerçekdışı suçlamalarının gerekçesi muhtemelen birçok iftiracınınkiyle aynıydı: Bunları cahil olduğu ve ünlü olmak istediği için yapmıştı."[49]

'Dikkat çekme' arzusu sadece 'dengesiz ve histerik' kişilere özgü değildir, tam tersine insanın temel bir ihtiyacıdır. Bazı koşullar altında insanların büyücü, suçlu ya da akıl hastası rolünü neden kolayca kabullendiklerini anlamak zor olmasa gerek.

Sonuç olarak, modern, dinamik psikiyatri, ne günümüz psikiyatristlerinin propagandasını yaptığı gibi batıl inançları ve cadı avcılığını ortadan kaldıran parlak bir gelişme, ne de romantik muhafazakârların dediği gibi Rönesans hümanizminin ve aydınlamanın bilimsel ruhunun gerilemesiyle ortaya çıkmış bir dal değildir. Aslında Kurumsal Psikiyatri Engizisyonun bir devamıdır. Sadece dili ve üslubu değişmiştir. Terimler beklentilerini karşılayacak terimlerle değiştirilmiş ve bilimsel kavramların taklit edildiği sözde-tıbbi bir mesleki jargon oluşturulmuştur. Üslubu ise çağımızın politik beklentilerine uydurulmuş, özgürlük ve akılcılık ideallerini diline dolamış, sözde-liberal bir toplumsal harekete dönüştürülmüştür.

En iyi ve tecrübeli doktorlarımız Ameliyat Bölümü'nde bizzat Velinimet'in emrinde çalışırlar. Beş asır önce daha işin başındayken, bazı aptallar Ameliyat Bölümü'müzü eski Engizisyona benzeten aptallar çıktı. Bu soluk borusu açma ameliyatı yapan bir cerrahın yaptığı işi boğaz kesen bir haydudun cinayetiyle bir tutmak kadar saçma. İkisi de aynı bıçağı kullanır, görünüşte aynı işi yapar, ikisi de canlı bir adamın boğazını keser; ama biri hayır işler, diğeri ise adi bir katildir.

Eugene Zamiatin[1]

2
SUÇLUNUN TEŞHİSİ

Cadıları ortaya çıkarmak için üç yöntem kullanmıştır: İtiraf, şüphelinin cadı olduğunu gösteren bir işaretin arandığı muayene ve suyla sınama. Bunları ayrı ayrı ele almak ve her birini modern psikiyatrinin yöntemleriyle karşılaştırmak gerekir, çünkü akıl hastaları da şaşırtıcı derecede benzer yöntemlerle teşhis edilirler.

Cadılığın en kesin kanıtının itiraf olduğuna inanılmıştır. Cadının sorgulanan suçları -Şabat ayini yapıp yapmadığı, Şeytanla anlaşma imzalayıp imzalamadığı gibi- işleyip işlemediğini kendisinden başka kimse bilemeyeceği için olası tek tanık kendisiydi, o yüzden sanığın kendi beyanı gerekliydi. İtirafın işkence altında alınmış olması ne Engizisyoncuları ne de cadı hezeyanına kapılmış inananlar için sorun değildi. Cadının *sadece* kendi ifadesiyle cezalandırılması bir adalet ve dürüstlük belirtisi olarak görülüyordu.

Malleus'ta Sprenger ve Krämer "Adalet gereği," derler "bir cadı suçunu itiraf etmedikçe ölüm cezasına çarptırılamaz."[2] Robbins'e göre "Bir kez suçlandıktan sonra, işkence kurban suçunu itiraf edene kadar sürerdi ve itiraf kaçınılmazdı."[3] Tüm cadı davaları itirafla sonuçlanmıştır. Benzer şekilde, akıl hastalığı soruşturmaları da zanlıların kendi aleyhlerindeki ifadelerine dayanır: Devlet için çalışan bir psikiyatrist mahkemede hastanın sözlerinden örnekler

verir ve 'hasta'nın akıl hastası olduğunu onaylar. Cadı davalarının kayıtları Şeytanla anlaşmaların ve diğer cadılık kanıtlarının beyanlarıyla, Kurumsal Psikiyatri kayıtları ise 'halüsinasyonlar', 'hayaller' ve diğer delilik alametlerinin itiraflarıyla doludur. Tek örnek durumu gözler önüne sermeye yetecektir:[4]

1945'te Ezra Pound vatan hainliğiyle suçlandı. Mahkemede kendisini savunmak istediyse de, psikiyatrik gerekçelerle buna izin verilmedi. Bu karar aralarında Washington'daki St. Elizabeths Devlet Hastanesi'nin yöneticilerinden Dr. Winfred Overhoser'in de bulunduğu dört psikiyatristin onayıyla alınmıştı ve raporda şöyle deniyordu: "Pound, demeçlerinin vatan hainliği olmadığında ısrar etmektedir. Anormal derecede gösterişli, yayılmaya müsait davranışları var, konuşmaları aşırı ve taşkın, konudan konuya atlıyor ve dikkatini bir konuda yoğunlaştıramıyor. Kanımızca yıllar içinde kötüleyen kişilik özellikleri ve anormal davranışları yüzünden akıl sağlığı iyice bozulmuştur ve tam anlamıyla paranoyak tanımına uymaktadır. Yani delidir ve cezai ehliyeti yoktur. Bir akıl hastanesinde tutulması gereklidir."[5] Pound on üç yıl kapalı tutulduktan sonra da, Dr. Overholser 14 Nisan 1958 tarihli yeminli ifadesinde "Ezra Pound iyileşemeyecek ölçüde delidir hastalığının tedavisi yoktur"[6] tanısını koymuştur.

Bu kayıtlardan cadıların 'itiraf'larını ve akıl hastalarının 'semptom'larını okurken, okuduğumuz evrakın kim tarafından tutulduğunu akıldan çıkarmamak gerekiyor. Cadı avlarının kayıtlarını tutanlar cadılar değil Engizisyoncular; kullandıkları dil ise tabii ki dini tanımlarla doluydu. Bu bir insanın inançlarını geçersiz saymaya ve kâfirliğini ilan etmeye yarayan deyişlerle dolu bir dildi. Aynı şekilde, psikiyatrik muayene raporlarını yazanlar hastalar değil doktorlardır; kullandıkları dil klinik tanımları içerir, yani tamamen psikiyatristlerin hâkimiyet alanındadır ve herhangi birinin normal tanımına uymayıp akıl hastası şab-

lonlarına yerleştirilebilmesinde önemli bir rolü vardır. Bu yüzden günümüzde kurumlarda çalışan psikiyatristler de herhangi bir davranışı akıl hastalığına ya da cadılığa yoracak donanıma sahiptirler, tıpkı eskiden Engizisyoncunun yapabildiği gibi.

İnsanları itiraf ettirmek için yapılanlara örnek olabilecek kaynaklardan biri olan *De Praestigiis*'de Weyer şöyle yazar: "Bu talihsiz kadınlar, sonu gelmeyen öyle eziyetler görürler ki, korkunç acılarını bitirmek için ölüme razı olurlar, korkunç zindana dönüp tekrar aynı işkencelere katlanmaktansa kendilerine yüklenen her suçu, ne olursa olsun, itiraf etmeyi yeğlerler."[7]

Bir cadı avcısının işi konusunda en yıkıcı ifadelerden biri, kendi de Engizisyon için çalıştıktan sonra inancını kaybeden bir Alman Cizvit rahibe aittir. Friedrich von Spee'nin 1631'de yayımlanan *Cautio Criminalis* (Savcılara Dikkat) adlı kitabında Kilisenin kâfirleri yola getirme reçetelerine şiddetle karşı çıkar. Yakılmak üzere kazığa bağlanan yüzlerce cadıya günah çıkarttırdıktan sonra Spee; "Daha önce dünyada bir sürü cadı olduğundan hiç şüphem yoktu; şimdiyse, bu konuda yazılan tüm belgeleri incelemiş biri olarak, dünya yüzünde bir tek cadı olduğuna inanmakta güçlük çekiyorum,"[8] der.

İtiraflar hakkında Peder Spee şunu özellikle vurgular: "Suçlu, itiraf etse de etmese de sonuç değişmezdi. İtiraf ederse suçu kesinleşir ve idam edilirdi. Direnmek boşunaydı. İtiraf etmezse işkence tekrarlanırdı; iki, üç, dört kez... Kadının temize çıkma ihtimali yoktu. İtirafı almakla görevli memur yenilgiyi asla kabul etmezdi, bir kadın bir kez yakalanmış, zincire vurulmuşsa, eninde sonunda suçu ortaya çıkardı, ne pahasına olursa olsun."[9]

Akıl hastası olduğu sanılan kişinin durumu da bundan pek farklı değildir. Akıl hastalığının emaresi kabul edilen şikâyetleri kabul ederse, akıl hastası olduğunu onaylamış olur, hastalığın gerektirdiği tedaviyi görmek üzere akıl has-

tanesine gitmek zorunda kalır. Eğer 'hasta' olduğunu inkâr ederse, bu sadece durumunun farkında olmadığını gösterir ki bu hastanın kapatılmasının ve tedavisinin gerekliliği konusunda itirafından bile daha ikna edici bir göstergedir.[10]

Bu iki durum arasındaki temel benzerlik, her iki durumda suçlayan tarafın haksız çıkma olasılığının bulunmamasıdır. Suçlanan kişinin de haklı çıkma şansı bulunmaz. İster cadılıkla suçlansın, ister akıl hastası olmakla, kurban açısından inkâr ile itiraf arasında hiçbir fark yoktur. Otorite için Peder Spee'nin anlattığı yaklaşım geçerlidir: "Eğer mahkûm işkenceye dayanamayıp ölürse 'Şeytan boynunu kırdı' derler."[11] Günümüz akıl hastası da aynı tehlikeyle yüzyüzedir. Eğer akıl hastanesinde durumu kötüleşirse, bu hastalığının 'tedavi edilemeyecek derecede ilerlemiş' olması yüzündendir. Eğer elektroşokun şiddetiyle beli kırılırsa, nedeni 'hiçbir tıbbi uygulamanın risksiz olmaması'dır. Peder Spee gibi, elektroşok tedavisini keşfeden kişi de daha sonra keşfinin sonuçlarına bakıp dehşete kapılmıştı. Hayatının sonuna doğru, tedavinin ilk kez canlı biri üzerinde denenmesinden bahsederken, Profesör Ugo Carletti bir öğrencisine "Hastanın tepkisini gördüğümde kendi kendime şöyle dedim: Bu yasaklanmalı!"[12]

Peder Spee'de Weyer gibi, bu denli ağır işkence altında kimsenin itiraf etmeden fazla duramayacağını söylüyordu: "En dayanıklıları bile bu kadar acı çektikten sonra," diye yazar *Cautio Criminalis*'te "biraz rahata kavuşma umudu varsa, kabullenmeyecekleri hiçbir suç yoktu, bir kez daha işkenceye girmektense on kere ölmeyi tercih ederlerdi."[13] Katoliklerde intihar çok büyük bir günah olduğu halde birçok kişi işkenceden kaçmak için hücresinde intihar etmiştir.

En zor davalarda tüm aşağılamalara, tehditlere ve işkenceye rağmen sanığın sessizliğini koruduğu ya da ısrarla masum olduğunu söylediği durumlarda, *Malleus* 'gerçeği ortaya çıkarmak için' şu yöntemi salık verir:

Her şey denendikten sonra cadı suskunluğunu koruyorsa, son çareye başvurmak gerekir. O zaman yargıç onu salıverir ve gerekli tedbirler alındıktan başka bir yere alır. Karnını doyurup susuzluğunu gidermesini sağladıktan sonra, güvenilir, dürüst insanlar yanına getirilip onunla konuşturulur. İnsanlar ona samimi davranıp, hiçbir şey yokmuş gibi konuştuktan sonra ona gerçeği itiraf etmesini öğütlerler, yargıcın ona merhametli davranacağını ve kendilerinin aracı olacaklarına, yargıcın da ona merhametli davranacağına söz verirler. Son olarak yargıç içeri gelip merhametli olacağına söz verir. Bu arada içinden geçen, insanlık ve devlet yararına yapılan her işin merhametli olduğudur.[14]

Engizisyoncu rahiplerin (ve onların politika ve psikiyatriyle uğraşan mirasçılarının) itham ettikleri kişiler izole edildi ve doğaüstü bir havaya sokuldu. Sonuçta hayal ürünü bir mizansenin içinde bir gerçeklik bulmak isteniyorsa ve o gerçek korkulan ve saygı duyulan bir otorite tarafından belli kelimelerle ifade ediliyorsa, işkence korkusu altındaki herhangi bir insan, kendisini kurtaracağını düşündüğü kelimelere sarılacaktır. İşkence altında insanın kişiliği tümüyle boşaltılır, yerine hüküm sahipleri tarafından oluşturulan yeni bir kimlik konur; lanetlenmiş bir kâfir...

Çağdaş totaliter rejimlerde gizli polis Engizisyon yöntemlerini olduğu gibi alıp kullandı.[15] Çağdaş Tıp Devlet'inde ise Akıl Sağlığı Hareketi adı altında yeni yöntemler geliştirildi. Kurumlarda çalışan psikiyatristler (psikologlar, sosyal hizmet görevlileri, vb.) kendilerini hastaların tarafında görürler, onların dostu ve yardımcısı olduklarına inanırlar ve öyle davranırlar. Oysa aslında karşı tarafın adamıdırlar; hasta korkularını ve şüphelerini dile getirdiğinde psikiyatrist bunları 'akıl hastalıkları' belirtileri olarak kaydeder; söz konusu kişi 'işbirliği'ne yanaşmazsa, bu kez yardım reddini bir 'akıl hastalığı' belirtisi olarak rapor ederler ve bu raporlar hastayı değil görevlilerin amirlerini bilgilendirmek içindir.[16]

İtirafın yanı sıra, Engizisyonun cadıları ayırt etmek için kullandığı bir başka usül zanlının vücudunda cadı işareti denen bir 'alamet' aramaktı. Olağandan büyük meme uçları, anatomik bir farklılık, kadınlardan çok erkeklerde rastlanan bir fiziksel özellik, herhangi bir deri lezyonu, doğum lekesi, ben veya yara cadı işareti olabilirdi. Sahipleri nasıl hayvanları damgalıyorsa Şeytanın da ele geçirdiği insanları damgaladığına inanılıyordu. Bu işaret insanın Şeytanın hizmetine girdiğinin kanıtı sayılıyordu. Bu inanç sayesinde herhangi birinin cadı olduğunu kanıtlamak hiç zor olmamıştır.

Cadı çılgınlığına kapılmayan insanlar, bu işaretlerin herkeste rastlanabilecek doğal izler olduğunun farkındaydı. Cadı avını eleştiren bir İngiliz, Thomas Ady,* 1656'da şöyle der: "Dünyada, Şeytanın işaretlerini arayan cadı avcıları dâhil, vücudunda bu ben ve lekelerden bulunmayan insan yok denecek kadar azdır."[17]

Cadı işaretlerinden histeriye dalalet eden izlere uzanan yolda kaydedilen gelişmeleri izlemek mümkün, bu gelişmenin vardığı son nokta psikolojik testlerle şizofreninin ortaya çıkarılmasıdır. Bu 'teşhis' bulgularının her biri insanı dini, tıbbi veya psikiyatrik bir müeyyide dahilinde –cadı olarak değilse histerik, o da olmazsa şizofren olarak- kilit altında tutmak ve cezalandırmak için yeterlidir.

Cadı işaretlerinin hemen her vücutta bulunmasının cadı teşhislerini son derece kolaylaştırdığı ortadadır. Böylesine kesin olarak "tanımlanmış' bir işaretin geçerliliğini hiçbir cadı avcısı reddetmediği gibi, günümüzde de hiçbir psikiyatrist 'akıl hastalığı' belirtisi kabul edilen 'endişe, depresyon veya şüphecilik' gibi bulguların geçerliliğinden kuşku duymaz. Oysa bunlara da herkeste rastlanabilir.

Cadı avcıları gözle görünen işaretlerle de yetinmemiştir. Şeytanın bir insanda görünmeyen bir iz bırakması olası-

* Ady, cadı itiraflarının insanlar kandırılarak alındığını ya da Engizisyoncuların icadı olduğunu fark etmişti.

lığı da düşünülmüştü. Bu görünmeyen işaretin kanamayan ve acı hissetmeyen bir nokta olduğuna inanılırdı. Böyle bir noktayı tespit etmenin tek yolu da 'iğne batırmak'tı. Böylece vücudunun bir yerine iğne batırıldığında insanın canı acımıyor ve yara kanamıyorsa o kişi kesinlikle cadıydı.

Bu ihtimal cadıları teşhis etmekle görevlendirilen doktorların işini bir hayli zorlaştırmıştır. Bu yüzden yeni bir meslek dalı doğdu. Bazıları doktor olan 'iğneciler' türedi.

Cadıları bulmakla görevli kişinin ilk işi zanlının vücudunda cadı işareti aramaktı. Önce şüphelinin vücudu traş edilirdi. İlk kontrolde bariz bir cadı işareti bulunmazsa iğneyle arama başlardı. Cadı davaları üzerine yazılı kaynaklarda 'dava' kayıtlarındaki doktor raporlarına bakıldığında doktorların bu olaylarda üstlendikleri rol daha iyi anlaşılabilir. Robbins, Cenova'daki bir cadı davasında iki genç kıza büyü yapmakla suçlanan Michelle Chaudron'dan bahseder: "Tüm vücuduna uzun iğnelerle batırılmış ama tüm delikler kanamış ve her seferinde Michelle acıyla haykırmıştı. Kadının vücudunda hiçbir cadı işareti bulamayınca yargıçlar işkence yapılmasına karar vermiş, daha fazla acıya dayanamayan kadın itiraf etmesi istenen tüm suçları kabul etmiş. İtiraftan sonra doktorlar vücudunu tekrar muayene etmiş, bu kez baldırında küçük kara bir nokta bulmuşlar. Bunun üzerine kadın lanetlenmiş, boğulmuş ve yakılmış."[18] Cadı bulmakla görevli bir kişiyle bir psikopatologun yöntemleri arasındaki en bariz benzerlik her ikisinin de kurbanına acımasız ve ikiyüzlü davranması ve diğer insanları da kandırmasıdır.* Hepsi 'yazıysa ben kazanırım, turaysa sen kaybedersin' oyununu oynar. Aynı oyunda suçlunun suçunu kesinleştirmek için çok eskiden kullanılan bir yöntem, 'suya atarak sınama' yöntemiydi. Bu uygulama cadı

* Engizisyoncular ve kurumlar için çalışan psikiyatristler kendilerini de kandırırlar. Fakat bu aldatmadan zararlı çıktıkları söylenemez. Böylece kendilerini özverili rahipler ve doktorlar olarak görebilirler. Oysa insanlara söyledikleri yalanlar karşılarındakilere zarar vermekte, onları doğaüstü yaratıklara dönüştürmekte ve kurban durumuna düşürmektedir.

çılgınlığının hüküm sürdüğü dönemde yeniden canlandı ve yaygınlaştı.

Suya atılarak yapılan cadılık soruşturması 'Kral James'in önerisiyle başladı ve 17. Yüzyılın ilk yarısı boyunca İngiltere'de uygulandı. "Görünüşe göre," diye açıklar I. James "Tanrı, cadıları işledikleri korkunç günahlar yüzünden doğaüstü bir damgayla işaretlemiş, bu canavarlara su bile kucak açmıyor, kutsal vaftizden men ediyor, onların bu nimetten faydalanmasına izin vermiyor."[19]

'Yüzdürme' sınavı şüphelinin elleri ve ayakları bağlanarak hareket etmesi engellendikten sonra suya atılmasıyla gerçekleştirilirdi. Genellikle sağ elinin başparmağı sol ayağının başparmağına bağlanırdı ve buna 'çapraz' bağlama denirdi.[20] Suya atma işleminin üç kez tekrarlandığı olurdu. Eğer yüzerse suçluydu, batarsa masum olduğu anlaşılırdı ama genellikle boğulmuş olurdu. Ama bunu kimse sorun etmiyordu, nasıl olsa masumlar cennete giderdi. Aslında birçok cadı zanlısı bu şekilde sınanmaya gönüllü olurdu, ihtimal ne kadar düşük olsa da, masumiyetini kanıtlamanın tek yolu buydu, ayrıca kendini öldürüp cehenneme gitmeden işkenceye son vermenin de en iyi yoluydu.

Psikolojik teşhis testleri de amaçları ve sonuçları göz önüne alındığında bu sınavı andırır. Bunlardan biri 'yansıtma testi'dir. Rorschach Testi ya da Dikkat Testi gibi bu testten de mutlaka 'patolojik' bir sonuç çıkması beklenir. Sonuçta işini bilen bir psikiyatrist durduk yerde 'normal' bir insanı bu karmaşık ve masraflı testlere sokmaz. O yüzden bu testler hemen her zaman bir 'bulgu'yla sonuçlanır. Hasta ya 'histerik', ya 'depresyonda' ya da 'gizli psikoz' çıkar, en azından 'hormonal dengesizlik belirtileri' gösteriyordur. Bütün bu tıbbi jargon hokus-pokusunun amacı, testin uygulandığı kişinin akıl hastası olduğunun sabitlenmesidir. Diğer yanda, kan tahlili gibi somut bir bulgu yerine geçen bu akıl analiziyle psikiyatristin doktor, klinik psikologun da tıp teknisyeni rolleri de geçerlilik kazanmış

olur. Bu güne dek hastanın 'normal' ve 'sağlıklı' olduğunu söyleyen tek bir psikoloji raporu görmedim. Nadiren de olsa 'yüzdürme' sınavından kurtulan cadılar çıkmış olabilir ama psikolojik testlerden sonra normal hayatına dönebilmiş tek bir 'deli' bulamazsınız.

Üzerinde durduğum bir konu da modern psikiyatrinin karşımıza hasta ya da anormal olarak çıkaramayacağı hiçbir insan ya da davranış bulunmamasıdır.[21] Egemen olan durum; 'yazıysa kazanırım, turaysa kaybeden sensin' oyunudur. Buna çok çarpıcı bir örnek olması açısından, okul çocuklarının psikiyatrik sorunlarının tespiti için önerilen bir testin ana hatlarından bahsetmek istiyorum. Aşağıda sıralanan davranışlar bu testi hazırlayanların 'derinde yatan semptomatik bozukluklar' başlıklı listesinden alıntıdır:

1. Akademik sorunlar; başarısızlık, üstün başarı, düzensiz performans.

2. Sosyal problemler; saldırgan çocuklar, itaatkâr çocuklar, kendini göstermeyi seven çocuklar.

3. Ebeveyn ve otoriteyle ilişki bozuklukları; asi davranış, itaatkâr davranış, kendini sevdirme çabası.

4. Kötü alışkanlıklar; tikler, tırnak yeme, parmak emme, karşı cinse ait davranışlar sergileme (erkeksi kızlar ve efemine erkek çocuklar)."[22]

Açıkça görülüyor ki bir psikiyatristin bu gruplardan birine dahil edemeyeceği bir çocuk yoktur. Akademik performansla ilgili patolojik durumların 'başarısızlık', 'üstün başarı', ve 'başarıda istikrarsızlık' olarak sıralanmasına gülsek mi ağlasak mı, bilemiyorum. Bir psikiyatri hastasının randevusuna erken gelmesinin endişeli, geç gelmesinin düşmanca, tam zamanında gelmesinin de kompulsif bir davranış olduğu söylendiğinde güleriz, çünkü bu bir fıkradır. Ama burada bahsettiğimiz konu gayet ciddi.

Burada bahsedilmesi gereken bir konu da cadı avlarının ekonomik yönüdür. Cadıların infazı avcılar -rahipler

ve yargıçlar dâhil- için her zaman kârlı bir iş olmuştu. İlk iş olarak lanetlenen kişilerin tüm malvarlığına el konuyor, cadıyı bulan ve cezalandıran insanlar ve kurumlar arasında paylaştırılıyordu. Ayrıca kasabalar ve şehirler cadı avcılarına buldukları cadı sayısına göre değişen ödüller veriyordu. Cadı olayları arttıkça cadı avcılarının da gücü ve prestiji arttı. Akıl hastalıkları yaygınlaştıkça psikiyatristlerin nüfuzunun ve varlıklarının arttığı bir gerçektir. Ortaçağ boyunca halk, cadılarla mücadele eden din adamlarının, cadıların yok olmasından ziyade sayısının artmasını istediklerini fark edememiştir. Zaten bu anlaşıldığı anda insanların cadı korkusu sona erdi. Şimdi aynı şeyi yaşıyoruz, uzun zamandır tıbbi ve psikiyatrik hastalık uzmanlarının çabalarının akıl hastalıklarını yok etmeye değil kayda değer seviyelere çıkarmaya yönelik olduğunu göremiyoruz; tam tersine, yok etmeye çalıştıkları şey bu öngörüdür. Profesyonel psikiyatrinin en büyük uğraşı akıl hastalığı hikâyesini sağduyulu bir zemin üzerine oturtmaya çalışmaktır.

Büyünün var olduğu inancı yerleştikten sonradır ki sistematik olarak tespiti, teşhisi ve sorumluların cezalandırılması mümkün olmuştur. "Büyü inancının en korkunç sonuçlarından biri, kimsenin kimin cadı olup kimin olmadığını bilmemesiydi," diye vurgular Christina Hole.[23] Gerçekte biz de kimin akıl hastası olduğunu kimin olmadığını bilmiyoruz, sürekli bir 'Psikolojik sorunları(m) mı var?' şüphesiyle yaşıyoruz. Bu yüzden eskiden insanların cadı avcılarına, iğnecilere, Engizisyonculara bel bağlaması gibi, psikiyatristlere, psikologlara, sosyal görevlilere ihtiyaç duyuyoruz.

Hole sözlerine "Cadı korkusunun en talihsiz sonucu profesyonel cadı avcılarının ortaya çıkması olmuştur," diye devam eder.[24] Yaptıkları ne kadar içler acısı olsa da cadı avcılığı aslında sadece bir yan-üründür. Psikiyatrist de akıl hastalığıyla mücadelede sadece bir destek kuvvetidir. Gerçek ya da hayali bir saldırganın varlığı fikri yerleştiği

anda, bu müdafaa görüntüsü abartılmış, hatta uydurulmuş olsa bile, toplum otomatikman mücadeleciler yaratır. *Malleus*'un basılmasının hemen ardından gelen dönem için Mackay şu sözleri sarf eder: "Avrupa'da hayatlarının tek amacı cadıları bulup yakmak olan bir takım adamlar türedi."[25] Bahsettiği kişiler 'cadı iğnecileri'ydi. Böylece sade vatandaşlar cadıları bulma ve tanıma görevinde doktorlarla işbölümü yapmış oluyorlardı.

On yedinci yüzyılın cadı avcıları ile yirminci yüzyılın akıl hastalarını tespit eden yetkilileri arasındaki paralellik bu küçük benzerlikten ibaret değil. Ünlü İngiliz cadı avcısı, iğne üstadı Matthew Hopkins işini öylesine ciddiye almış ki "Kendi hesabına çalıştırdığı muhbirleri ve Goody Phillips adlı bir kadın yardımcısı vardı, kasaba kasaba dolaşan gezici bir teşkilat kurmuştu."[26] Psikiyatristlerin de psikolog ya da sosyal hizmet uzmanı yardımcıları olur. Bu gün büyük ölçekli operasyonları yürütmek için akıl hastaneleri, akıl sağlığı klinikleri, akıl sağlığı komisyonları ve akıl sağlığı görevlileri tüm ülkeye yayılmış vaziyette, büyük şehirlerden kasabalara ve köylere rutin ziyaretler düzenleyerek ve tam bir ekip halinde çalışarak 'psikiyatrik vaka' arayışlarını sürdürmekte ve bunun karşılığında dolgun bir maaş almaktadırlar. Ne yazık ki bu hummalı çalışma taramalarda hastalığı keşfedilen kişilere faydadan çok zarar getiriyor. O halde diyebiliriz ki, bu psikiyatrik vaka arayışının asıl amacı hastalara değil, hasta olmayanlara hizmet etmektir. Zaten kurumlarda çalışan psikiyatristler de geçimlerini hastaların ödemelerinden değil, devletten (ya da akıl hastalarının kapatılmasını talep eden akrabaların ödedikleri ücretlerden) sağlar.

Doktorların gelirinin kaynağı psikiyatrinin gelişimi açısından hayati önem taşımaktadır. Hastaların psikiyatristleri özel muayenehanelerinde ziyaret etmesi ile zorla kapatılan hastalara akıl hastaneleri ve enstitülerde verilen hizmetin aynı isim altında toplandığı 1900'den günümüze kadar olan dönemi saymazsak psikiyatri uygulamaları söz

konusu kurumların uygulamaları anlamına geliyordu ki aslında hâlâ öyledir.[27]

Bilindiği üzere cadı avcılığı Ortaçağın en karlı işlerinden biriydi. İngiltere ve İskoçya'da 'umumi iğneci' sıfatıyla bu işi ticaret haline getiren kişiler, buldukları cadı başına para alıyorlardı. Bu iğnecilik işi o kadar yaygınlaştı ki sonunda iş çığırından çıktı. Sonunda bu kadar çok vakayla baş edemez hale gelen yargıçlar 'iğne deliklerini' delil saymaktan vazgeçtiler. Fakat o zamana kadar 'umumi iğneciler' devletin ve Kilisenin her türlü desteğinden ve katkısından faydalanmışlardır. Mackay, "Hem İngiltere'de hem İskoçya'da devlet görevlileri cadı ve büyücülük korkusunu kışkırttılar," diye yazar "ve bu adamlara (iğnecilere) verdikleri yetkilerle, yargıçları ve dava vekillerini bu kişilerin ağzına bakmak zorunda bıraktılar."[28]

Sergilenen durum yine fazlasıyla Akıl Sağlığı uygulamalarını çağrıştırıyor. Yüz yıl önce alınan M'Naghten kararından bu yana ve her geçen yıl artarak, en yüksek devlet yetkilileri -gerek meclis üyelerinin, gerek yüksek yargıç kararlarıyla- akıl hastalığı tehlikesine karşı uyardılar, doktorlara resmi yetkiler verdiler ve mahkemeleri akıl hastalığı iddialarında uzman ifadelerine başvurmak zorunda bıraktılar.

Büyü dine karşı bir tehlike olarak tanımlanmıştı, cadıları bulma görevi hem profesyonel din adamlarına (Engizisyonculara) verilmiş hem de bu işe soyunan vatandaşlara (umumi iğnecilere) bazı yetkiler tanınmıştı. Yine aynı yaklaşım söz konusu; akıl hastalığı tıbbi bir sorun olarak lanse ediliyor, ama delilik teşhisi yetkisi hem tıp uzmanlarına (psikiyatristler) hem de uzmanlığı olmayan hizmetlilere (psikologlar, sosyal hizmet uzmanları) tanınıyor. Üstelik birbirleriyle rekabet halindeler. Gayet doğal, cadıları ortaya çıkarmadaki başarıları nasıl cadı avcılarına sosyal kimlik ve prestij sağladıysa, bu gün de psikopataloj uzmanlarının yaptıkları işin önemi ve prestiji ortaya çıkardıkları akıl has-

talarıyla ölçülüyor. Hakladığı cadı -ya da deli- sayısı ne kadar kabarıksa, bir avcı -ya da ruh doktoru- işinde o kadar usta sayılır.

Bu aldatmacayı bilfiil yürüten kişi kadar kandırılmak isteyen, kandırılmayı talep eden insanların da olup bitenlerde payı var. Bir zamanlar büyüye inanan insanlık bu gün akıl hastalığı masallarına kapılmış durumda, cadı avcıları gibi psikopatoloji uzmanları kendilerini bu güruha güzelce etiketlenmiş kurbanlar sunmak zorunda hissediyorlar, hatta baskı altındalar. Bu noktaya gelindikten sonra ne psikiyatristler ne de akıl sağlığı görevlileri bu aç kalabalığı hayal kırıklığına uğratamazlar.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, General William C. Menninger'ın başkanlığında ordu bünyesinde Cerrahi'ye bağlı bir Psikiyatri Bölümü'nün kurulmasıyla Amerikan psikopatolojisinin haçlı ruhu akacak bir mecra buldu. Menninger akıl hastalıklarını ve psikiyatri hastalarını sınıflandırmak üzere geliştirdiği bir sistemi Silahlı Kuvvetler'in bütün kollarında uygulamaya koydu ve günümüzde Amerika Psikiyatri Derneği'nin 'Akıl Hastalıkları Tanı ve İstatistikleri El Kitabı'nda* yer alan 'akıl hastalıkları' listesine öncülük eden bir çalışma başlattı.[29] Karl Menninger bu çalışmayı 'göz kamaştırıcı bir başarı' sözüyle tanımlar.[30] Çalışma sonucunda, birçok sivilin Silahlı Kuvvetlerde görev almaya uygun olmadığı anlaşıldı ve çok sayıda askerin akıl hastası olduğu ortaya çıktı, bir o kadar emekli asker akıl hastalığı tedavisi görmeye ve tazminat almaya başladı. Sayılar şöyle: Ocak 1942 ile Haziran 1945 arasında askeri hizmete alınan yaklaşık on beş milyon kişinin muayenesi sonucunda, iki milyon civarında başvuru nöropsikiyatrik yetersizlik nedeniyle geri çevrildi. Bu ret oranı 1942'de % 9,7 iken 1945'te 16,4'e çıkmıştı. Askere alınmayan kişilerden ortalama % 39,1'inin reddedilme nedeni nöropsikiyatrik bozukluklardı. Yine aynı yıllarda bu orandaki artışa ba-

* Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.

karsak, 1942'de 28,4 olan rakamın 1944'te 45,8'e yükseldiği görülür. Bu elemeye rağmen -ya da muhtemelen bu eleme askeriyede çalışanların akıl hastalığı sebebiyle ihraç nedeni sayıldığı için- Silahlı Kuvvetlerden uzaklaştırılan kişilerden % 37'sinin ihraç nedeni nöropsikiyatrik bozukluktu.[31]

Bir psikiyatristin büyüklüğü 'akıl hastası teşhisi' koyduğu kişi sayısıyla ölçülecekse, William Menninger gerçekten büyük bir psikiyatristtir. Tüm makaleleri 'Sorunlarla Dolu bir Dünyada Psikiyatrist'[32] başlıklı bir kitapta toplanmıştır. İşgüzar rahip için dünya nasıl günah dolu bir yerse, gayretkeş bir psikiyatrist için dünyada delilikten bol şey yoktur.[33]

Akıl hastalığı ne kadar yayılırsa çağdaş akıl sağlığı görevlileri bu işe o kadar dört elle sarılacaklar. Çağdaş psikiyatristler de en az cadı avcıları kadar davalarına adanmış insanlardır, akıl hastalığının yaygınlığı ve akıl hastalarının toplum için ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu hatırlatmaktan asla bıkmazlar.[34] Bunca propagandanın sonunda baktığımız her yerde akıl hastalığı görmeye başladık, hatta bu konuda gözünü diktiği her yerde Şeytanın izini gören Engizisyoncuyu geride bırakmış olabiliriz. Çevremizdeki delilik çemberi giderek daralıyor. Yüksek tabakadan, alçak tabakadan, yerli, yabancı, canlı, ölü... Artık herkeste bu alamet-i farikalara rastlamak mümkün.*

Bu günlerde deli avcılığı en saygıdeğer, en etkili makam sahipleri, devlet görevlileri ve doktorlar tarafından hararetle destekleniyor. Ne olursa olsun, tüm bu insanlar arasında

* Başkan Kennedy suikastı tüm ülkede gizli kalmış bir deli avcılığını su yüzüne çıkardı. Son çeyrek yüzyıl boyunca köklendirilen psikiyatrik yapılanmanın ürününü şimdilerde alıyoruz. İnsani meselelerin saygın sözcüleri gibi seçkin tıbbi ve psikiyatrik otoriteler de Kennedy'yi öldürdüğü iddia edilen Oswald'ın deli olduğunu söylemekle kalmayıp, Oswald'ı öldüren Ruby'yi de deli çıkardılar. Theodore H. White, "John f. Kennedy, Lee Harvey Oswald adlı, Küba'nın paranoyak lideri Fidel Castro hayranı bir deli tarafından öldürüldükten iki gün sonra Oswald da Jack Ruby adlı başka bir deli tarafından katledildi," diye yazar (Theodore H. White, The Making of the President, 1964, s. 29). Bir cümlede üç teşhis -Castro'nunki de cabası-.

akıl hastalığına Karl Menninger kadar içtenlikle inananı yoktur. Menninger akıl ve beden hastalıkları arasındaki ayrımı bile yadsımış, çeşit çeşit akıl hastalıkları olmayıp aslında bir tek hastalık olduğunu, zaman zaman herkesin bu hastalığa tutulduğunu ileri sürmüştür. "Bazı durumların sadece akıl hastalığıyla açıklanabileceğinde ısrar ediyoruz," yazar, "fakat biz bu hastalığın çeşitliliği ve klinik vakaları irdelemek yerine tüm akıl hastalıklarını özde aynı kabul edip, değişen özelliğin hastalığın şiddeti olduğunu öne sürüyoruz. Tüm insanların çeşitli derecelerde, zaman içinde şiddeti değişen, iyileşen ve kötüleşen bir akıl hastalığına sahip olduklarını söylerken bunu anlatmaya çalışıyoruz."[35]

Menninger'in bu peygamberlik girişimi tıp literatüründe de yerini bulmuştur. Menninger 'akıl hastalığı' teriminin karalayıcı niteliğini hafifletmek amacıyla, şüphesiz iyi niyetli fakat ne de olsa çarpıtılmış bir ifadeyle diyor ki; "Herkes akıl hastasıdır." Hemen ardından özel durumlar geliyor: "Ama bazıları daha hastadır." Demek istiyor ki hasta dediklerimiz daha hastadır ve psikiyatristler o kadar hasta değildir. Peki bunun psikiyatristler tarafından hayatı elinden alınmış bir hastaya bir faydası var mıdır? Menninger bu konuda bir şey söylemiyor. Onun yerine insanın sadece 'ilk günahla lekelenmiş' olmasının yanı sıra bir de 'ilk akıl hastalığından mustarip' olduğu fikrinin tadını çıkarıyor: "Akıl hastalığının istisnai bir durum olduğu düşüncesi tarihe karışıyor. Artık geçerli olan düşünce herkesin az ya da çok akıl hastası olabileceği ve çoğu insanın çoğunlukla bir dereceye kadar akıl hastası kabul edilmesi gerektiğidir."[36]

Amerikan psikiyatrisinin öncüsü Karl Menninger'ın akıl hastalığı hikâyesinin yerleşmesine ve kişilerin akıl hastalığı zanniyla hapsedilmesinin bir düzene oturtulmasına canıyürekten destek verdi. Onun muadili saydığım çağının en tanınmış hekimi olan Sir Thomas Brown (1605-1683) da büyüden gelebilecek kötülükleri önleme azmiyle, cadıla-

rın cezalandırılması için elinden geleni yapmıştı. Bir cadı davasında uzman tanık olarak verdiği ifadede "Böyle durumlarda Şeytanın insan üzerindeki etkisi doğal görünebilir, çünkü bu tür insanların içinde zaten varolan kötülüğü sadece kışkırtması yeter; bu davranışlar, ne kadar doğal görünürse görünsün, çoğunlukla Şeytanın telkiniyle cadının kötü ruhunun birleşmesi sonucunda açığa çıkar."

Baskı tahakküm ve şiddetin insanda saygı, sevgi ya da sağduyu doğurmayacağı açıktır. Cadı davalarında görevlendirilen kişiler genellikle cadılıkla suçlanma tehlikesinden uzak insanlardı, fakat onların da istemedikleri halde bir cadıyı muayene etmek ve teşhis koymak zorunda kaldıkları olurdu. Yine benzer bir durum; kimse bir psikiyatristin akıl sağlığından şüphe etmez, fakat bazen istemedikleri şeyler yapmak zorunda kalırlar.[37] Zilboorg'un bahsettiği bir davada bu durumun bir örneği vardır. Francoise Fontaine adlı bir genç kadının içine Şeytan girdiği şüphesiyle muayene edilişini anlatırken "Cerrah kadının başını ve koltukaltlarını tıraş ederken o kadar büyük bir korku içindeydi ki, üç kez bu görevden azli için yalvardı, sonunda yargıç onu Kral Hazretleri adına şiddetle cezalandırmakla tehdit etti."[38]

1591'de bu olay olduğunda da doktorlar normalde hastalarını hastanın talebi üzerine muayene ederlerdi. Fakat cadı zanlılarını muayene etmek için çağrıldıklarında, durum farklıydı. Günümüzde de bir şikâyeti olan hasta doktora kendisi gider. Cadı muayenelerine benzeyen bir istisnanın geçerli olduğu tek koşul, hastanın akıl hastası olmasıdır. Birçok doktor bu nevi zoraki uygulamaları gerekli görür, bazıları zamanla alışır, bir kısmı da mecburen usullere uyar. Doktor bundan hoşlansa da hoşlanmasa da psikiyatri eğitimi her şeyden önce psikiyatrik şiddet uygulamalarının ve bunların teorik açıklamalarının empoze edilmesinden başka bir şey değildir. Bu uygulamanın hasta üzerindeki yıkıcı etkileri zaten ortadadır, göz önünde olmayan diğer yönü ise doktor üzerindeki trajik etkileridir.

İnsan ilişkilerinin birkaç değişmez 'kuralı'ndan biri, bir otorite altında ezilenler kadar ezenlerin de yabancılaşması ve insanlıktan çıkmasıdır. Böyle bir ilişkide ezilen insan pasifleşir; bir eşyaya dönüşürken karşısındaki megalomanlaşır, kendini Tanrı zanneder. İlki bir insan müsveddesine dönüşürken, ona bunu yapan da bir Tanrı müsveddesine dönüşür, sonuç genellikle bir şiddet patlamasıdır. Kurban intikam için adam öldürebilir, zorba ise çözümü intiharda bulur. ABD'de intihar oranı en yüksek meslek grubunun psikiyatristler olmasında zannediyorum bunun bir payı vardır.

Mahkûmiyet dünyasında Homo medicus, neyin dengesizlik neyin suç olduğuna karar veren, hastalığı kötülükten ayıran bir hakem değildir. İşlevi itibariyle, daha çok dışarıdakileri hapishanenin duvarlarından dışarı sızabilecek müphem bir tehlikeden koruyan bir gardiyandır, deliliğin çağdaş kültür içinde üstlendiği yeri ve önemi en iyi anlatan, hatta tanımlayan rol budur.

Michel Foucault[1]

3
SUÇ KANITLARI

Bunca insanın cadılık ithamıyla damgalanmasının, vücutlarında cadı işaretleri aranmasının, cadı olduklarını itiraf edene kadar işkence görmelerinin tek nedeni, cadılara verilen cezaları resmi ve yasal bir zemine oturtmaktı. Böylece insanların diri diri yakılması gibi korkunç bir ceza haklı gösterilebilmiştir. Şimdi akıl hastası ilan etme işleminin yasal sürecini cadı davalarıyla karşılaştırabiliriz.

Cadı davaları bildiğimiz davalardan farklıydı. Her ne kadar amacı görünüşte zanlının masum olup olmadığına karar vermek olsa da, gerçekte amaç halka tehlikeli cadıların varlığını göstermek, Engizisyonun gücünü ve adaletini kanıtlamaktı. Bir kişinin akıl hastanesine kapatılmasına, cezai ehliyeti olup olmadığına karar verilen veya akıl hastanesinden çıkmak için *habeas corpus** isteğiyle açılan davalar da gerçek davalar değildir.

Kâfirlik ve cadılık gibi dine karşı işlenen suçların zanlıları adi suçlulardan farklı muamele görürlerdi. Ortaçağda ve Rönesans döneminde de adi suçluların bazı hakları vardı: avukat tutabilirlerdi, mahkemede her delil kabul edilmezdi ve genellikle ifadeler işkence altında alınmazdı.

* Anglosakson yasasına göre rastgele tutuklama ve hapsetme tehlikesine karşı konmuş, gözaltına alınan kişinin derhal hakim huzuruna çıkarılmayı talep etme hakkı.

Kâfir davalarında ise bu önlemlerden hiçbiri uygulanamıyordu. "Bir kâfiri savunan kişi de kâfirdi," der Lea, "dahası, bir kâfirin savunması mahkemede kabul edilmediği halde, bu konuda bir istisna mevcuttu, bir kâfirin ifadesi başka bir kâfirin aleyhinde kullanılabiliyordu."[2]

Akıl hastasının içinde bulunduğu durum da az çok buna benzer. Bir suçla itham edilen yetişkin ve saygın bir birey olarak doğru düzgün yargılanmak yerine, 'her şeyin doğrusunu bilen' babası tarafından gözetilen yaramaz bir çocuk muamelesi görür. Psikiyatrik müdahalelerde -yani psikiyatriste başvuranın hastanın kendisi olmadığı durumlarda- Kurumsal Psikiyatrinin yöntemleri Engizisyonu fazlasıyla çağrıştırır. Kısa bir örnek:

Polonya asıllı Bay ve Bayan Michael Duzynski, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletlerine göç etmiş ve Chicago'nun kuzey batısında Lehçe konuşulan bir mahalleye yerleşmişlerdi. 5 Ekim 1960'ta, Bayan Duzynski dairesinde sakladığı 380 doların kayıp olduğunu fark etti. Dairesinin anahtarı kendilerinden başka sadece kapıcıda bulunduğu için, parayı onun aldığına hükmetti, adamı hırsızlıkla suçladı ve parasını geri vermesini istedi. Kapıcı polis çağırdı Bay ve Bayan Duzynski'nin 'deli' olduğunu iddia etti. Polis Duzynskileri tutuklayıp Cook County Akıl Hastanesi'ne götürdü. Orada akıl hastası oldukları onaylanınca derhal Chicago Devlet Hastanesi'ne gönderildiler. Bay Duzynski II. Dünya Savaşı'nda bir Nazi toplama kampında bulunmuştu. O zaman neden hapsedildiğini biliyordu; şimdiyse hiçbir fikri yoktu. Altı hafta geçti, Duzynskiler hâlâ kendilerine hiçbir açıklama yapılmaksızın Chicago devlet Hastanesinde tutuluyorlardı ve çıkarılacağa benzemiyorlardı. Bay Duzynski çaresizlik içinde kendini astı. Onun ölümüyle Illinois eyaletindeki akıl hastanesine kapatma işlemleri kamuoyunun gündemine geldi ve bu sayede karısı serbest bırakıldı.[3] Tüm olanlara rağmen Bayan Duzynski açtığı tazminat davasını kazanamadı.[4] Duzyns-

kilerin kapatılması 'usule uygun' olduğu, yani hastaneye kapatılmalarından önce kendilerine 'akıl hastası' teşhisi konmuş olduğu için dava düştü ve bu davayla gündeme gelen 'yeniliklerin' akıl hastalığı teşhisi üzerine kapatılan insanlara pek bir faydası olmadı.*

Şimdi Bay Duzynski akıl hastalığı ithamıyla değil başka bir suç zannıyla gözaltına alınsaydı neler olacağını düşünelim; Bir suçtan sanık olarak, en kısa zamanda bir hâkimin karşısına çıkarılacaktı, dava sonuçlanana kadar kefaletle serbest bırakılma hakkına sahip olacak, bir jüri önünde yargılanacak ve suçlu görüldüğü takdirde belli bir para ya da hapis cezasına çarptırılacaktı. Kısacası, akıl hastalığı şüphesi altındaki kişi, bir sanığın aksine, Anayasa'nın sağladığı koruyucu önlemlerden faydalanamaz: (5. Madde uyarınca) özel hayatının, evinin, evrakının ve hesaplarının 'gerekçe gösterilmeksizin aranması ve el konmasına karşı yasal koruma' ve kamuya açık bir mahkemede yargılanmak (6. Madde uyarınca) 'suçu hakkında bilgilendirilme', 'aleyhindeki tanıklıklardan haberdar edilme, kendini savunmak, şahit göstermek ve avukat tutmak' gibi en doğal hakların yanı sıra, (8. Madde uyarınca) 'çok yüksek kefalete' ya da 'aşırı veya alışılmışın dışında bir cezaya çarptırılmaya' itiraz etme ve (14. Madde uyarınca) 'yaşamından, özgürlüğünden ve malvarlığından usulsüz bir şekilde menedilmekten korunma' haklarından da yoksundur.[5]

Yani suçlunun insan hakları korunduğu halde delinin

---

* Akıl hastalarının hapsedilmesine ilişkin işlemlerin açıklandığı enfes bir parodi için bkz. James Thurber, A Unicorn in the Garden, The Thurber Carnival, s. 268-269. Thurber'in beş yüz kelimeye yakın bir metinle anlattığı öykü kısaca şöyle:
Bir adam bir sabah karısına bahçede tek boynuzlu bir at gördüğünü söyler. Kadın, "Sen bir budalasın, seni tımarhaneye attırayım da gör gününü" diye yanıtlar kocasını. " 'Budala' ve 'tımarhane' sözlerinden hiç hoşlanmayan koca, "Hele bir dene," der. Adamın karısı polis ve psikiyatrist çağırır. Geldiklerinde de olanları anlatır. "Karınıza tek boynuzlu bir at gördüğünüzü söylediniz mi?" diye sorarlar adama. " 'Tabii ki böyle bir şey söylemedim, tek boynuzlu at mitolojik bir hayvandır,'" diye yanıtlar adam bu soruyu. Bunun üzerine 'Bu kadarı yeterli' der psikiyatrist. Sonra kadın tutuklanır ve bütün itirazlarına rağmen bir hastaneye kapatılır. Koca ise bundan sonra mutlu bir hayat sürer."

böyle bir hakkı yoktur. (Yakın zamana kadar çocuklara da böyle davranılıyordu.) Çünkü görünüşte maksat ona ihtiyacı olan tedaviyi sağlamaktır. Gerçekte bu tedavi görüntüsü kişinin tüm kendini savunma yollarını kapatır. Bu durumda kişi avukat tutamaz. Eğer devlet birinin deli olduğuna karar verirse, akrabaları, avukatları hatta psikiyatristleri karşı çıkamaz, yoksa kendileri de psikiyatrik ithamlara hedef olabilirler.[6] Akıl hastalığı şüphesi altındaki bir kişi kendi lehinde ifade veremez. Aklının yerinde olduğuna dair göstereceği her delil şaibe altındadır. İyi olduğuna dair vereceği hiçbir beyana güvenilmediği halde psikolojik durumunun iyi olmadığına dair ağzından çıkan her söz deliliğinin kanıtı olarak algılanır. Kısacası, cadı gibi, delinin de yargıçları deli olmadığına inandırmasının yolu yoktur. "Çalışmamızın en önemli sonucu," der Scheff, kapatma davalarıyla ilgili bir araştırmasının sonuç bölümünde "dört büyük şehir mahkemesinden üçünde akıl hastalarının kapatılması işlemleri sırasında ciddi bir tetkik yapılmadığı, yalnızca usule uygun hareket edildiğidir. Bir hasta bir kez mahkemeye çıkarılmışsa, bundan sonra her şey otomatik olarak yürür."[7]

Birçok psikiyatrist akıl sağlığı yasalarının bu şekilde yorumlanmasına karşı oldukları ve akıl sağlığı davalarının normal kanuni işleyişe riayet etmemesinin devletin değil hastaların çıkarını gözetmeyi amaçladığını iddia etmelerine rağmen, Engizisyonun yaptıklarını yapabilmesini sağlayan, o denli sınırsız bir gücü sağlayan başlıca etmen işte aynen bu uygulamaydı. "Engizisyonun yoluna çıkan herhangi bir yasayı feshetme hakkı," der Lea, "Alplerin her iki tarafına da yerleşti. Bu kabulle Engizisyonun kudreti hemen her yerde giderek arttı, Engizisyonun iradesine karşı gelen herhangi bir yetkilinin tüm yetkilerinin elinden alınması ve cezalandırılması genel ve öncelikli bir kanun haline geldi."[8] Engizisyonun ve Kurumsal Psikiyatri arasında bir benzerlik daha var ki insanın aklı almıyor. Lea'nın "Sahip oldukları

neredeyse sınırsız yetkiler sayesinde, Engizisyoncular her türlü denetimden muaftı ve hiçbir sorumluluk taşımıyorlardı"[9] sözleri olduğu gibi psikiyatristler için de geçerlidir.

Engizisyoncuyla çağdaş psikiyatristin işi arasındaki en büyük benzerlik görevlerinin aslen bir insanın kendinde olup olmadığına karar vermektir. "Engizisyoncunun görevi," diyor Lea, "sıradan bir yargıcınkinden farklıydı. Engizisyoncudan beklenen sanığın gizli inançlarını ortaya çıkarması, bir anlamda düşüncelerini okumasıydı. İnsanların davranışları ancak inançları hakkında ipucu veriyorsa onu ilgilendiriyordu. Cezalandırmakla görevli olduğu suç tümüyle bir düşünce suçuydu -bu arada somut suç niteliği taşıyan davranışlar yetkisinin dışındaydı-"[10] Bu metindeki dini terimleri çıkarıp yerine psikiyatrik tanımları koysak, karşımıza çıkan tam olarak bir psikiyatristin görev tanımıdır.

Uzun sözün kısası, Engizisyon adli suçlarla ilgilenmedi, bunlar laik mahkemelerin işiydi. Engizisyonun hedefi kâfirlerdi ve bunlar Tanrıya ve Hıristiyanlığa karşı suçluydular. Tüm tanım ve açıklamaların dini terimlerle yapılması normaldir. Psikiyatriyle karşılaştırıldığında, onun da adli suçlarla ilgilenmediğini görürüz. Bunlar hâlâ ceza mahkemelerinin işidir. Psikiyatristin ilgilendiği konu akıl hastalığıdır, dolayısıyla anayasanın değil akıl sağlığı yasalarının ihlaliyle uğraşır ve bu uğraş psikiyatrinin uzmanlık alanındadır. Haliyle tüm tanım ve açıklamalar tıbbidir. Engizisyonun çevresinde şekillendiği kavram kâfirlikti, psikiyatrininki de akıl hastalığıdır.[11]

Kâfirlik gibi akıl hastalığı da ortada suç addedilecek bir davranış olmadığı takdirde, bir düşünce suçudur. Bu da her iki durumda başvurulan berbat yöntemleri açıklar. Lea eşine az rastlanır bir alaycılıkla "Engizisyoncunun, kendisini süratle tüm hukuk kurallarının yaptırımından sıyırmaya çalışması gayet anlaşılır bir tutumdur. Yoksa o kadar uğraş -bir beraatle- boşa gidebilirdi,"[12] der. Sonuçta gerçekten

"Kâfir suçu sabit olsun olmasın, hiçbir hak iddia edemezdi. İmanın kurtarılması ve yüceltilmesi için her yol mübahtı."[13]

Yine dini kavramların yerine psikiyatrik terimleri koyalım, Lea'nın ifadesi tam olarak hastaneye kapatılmış akıl hastasının durumunu yansıtır: "Akıl hastası, teşhis konmuş olsun olmasın, hiçbir hak iddia edemez. Akıl sağlığına kavuşturulması ve psikiyatrik tıbbın yüceltilmesi için her yol mübahtır."

"Bazı hastalıkların bir özelliği de," diye yazar Yale Üniversitesi'de klinik psikiyatri profesörlerinden ve Amerikan Psikiyatri Derneği'nin eski başkanlarından Francis J. Braceland, "hastanın hasta olduğunu fark edememesidir. Yani, kimi durumlarda bu insanları bir süre için kendilerinden korumak gerekir. Bir adam ta California'dan kalkıp, kötü yola düşmesi ya da onurunu lekelemesi endişesiyle kızını bana getiriyorsa, ortalıkta serbestçe dolaşıp aynı tehlikeyle burada yüz yüze gelsin diye getirmiyor."[14]

Kâfirlik ne bir eylem ne de biyolojik bir özellik değildir, bu insanın kafasının içinde olan bir şeydir. Normal hukuki işlemlerle buna karşı hiçbir şey yapılamazdı. Kanıt bulmakta karşılaşılan güçlükler ancak Engizisyonun sorgu yöntemleriyle aşıldı ve bunlara halk dilinde 'cadı avcılığı' dendi. Lea bu yöntemleri şöyle sıralar:

Suçun tespiti için genellikle başvurulan üç yöntem ihbar, suç ilanı ve sorgulamaydı. Sonuncusu bir suçun takibinde başvurulan en istisnai yöntem olduğu halde cadı infazlarında kaide haline gelmiştir. İnsanların cadı davalarında zanlı lehine ifade vermesini engellemek için aleyhte tanıklık da kabul edilmemişti. Ayrıca kaynağı belli belirgin bir suçlama karşısında sanık 'iftiraya uğradığını' iddia edebilirdi. Bunu engellemek için şöyle bir önlem alındı; ortaya çıkan davacıya *talio** tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği

* Karşı suçlama

söyleniyordu. Sonunda bu suçlamaların 'kavgalara neden olduğu' gerekçesiyle kabul edilmemesine karar verildi. Suç ilanında bu tür sorunlar çıkmıyordu çünkü ithamda bulunan Engizisyoncu *ex officio* davranmış, yani görevini yerine getirmiş oluyordu ama bu da nadir bir durumdu. Cadı avının daha ilk zamanlarında, yaygın olarak sorgulama yöntemi benimsendi ve cadı davaları genellikle bu minvalde yürütüldü.[15]

Beş yüz yıllık bir mazisi olduğu halde, Engizisyon sorgusu ancak bir hale yola sokulabilmiştir. Engizisyon sorgusuyla itham arasındaki temel fark uygulanan yöntemdir, yoksa her ikisi de birinin ya da bir kurumun (genellikle devlet) bir başkasına (genellikle bir azınlık mensubu) alçaltıcı bir toplumsal rolü yüklemesinden ibarettir. Fakat itham sisteminde sanığın kişisel hakları nispeten gözetilmiş ve kişileri haksız suçlamadan koruyacak bazı yasal tedbirler alınmıştır. İnsanın tutuklanıp mahkeme huzuruna çıkarılması için önce suçlu olduğuna dair bir kanıt bulunması gerekir. Sorgu yönteminde ise böyle bir bariyer yoktur, iddia makamının zanlıya atfetmeyi uygun gördüğü, devlet hainliği ya da akıl hastalığı gibi bir toplumsal rolü dayatacak yetkisi vardır ve bu yetki sınırsızdır. Totaliter devletlerde tüm davalar Engizisyonvari yöntemlerle görülür, totaliter olmayan devletlerde ise bu yöntemlere sadece akıl sağlığına ilişkin davalarda başvuruluyor.

Dinî (Engizisyon tipi) toplumsal denetim yöntemlerinin terk edilip tıbbi (psikiyatrik) yöntemlere geçiş sürecinde bir ara evre vardır. Bu evrede kral, yardımsever hükümdar sıfatına layık olmak, bazı eğrilikleri bizzat düzeltmek için yetkilerini kullanır. Bunun en iyi örneği Fransızların *Lettre de cachet*'sidir.* Bu dönemde -bizzat kralın- toplumu denetim biçimi hem dinî, hem laik, hem ulvi, hem de bilimsel bir nitelik taşır. Ama asıl önemlisi; *Lettre de cachet*, günümüzdeki tutuklama (kapatma) isteminin tarihi öncüsüdür.

* Ferman.

Lettre de cachet, kralın ya da bir kraliyet görevlisinin mührünü taşıyan ve adı belirtilen kişi ya da kişilerin yargılanmaksızın tutuklanması yetkisini veren bir belgedir. On beşinci yüzyılın başlarıyla on sekizinci yüzyılın sonları arasında geçen dönemde sık sık kullanılan *lettre de cachet*, *Britannica*'da şöyle geçer:

> Devletin, siyasi karşıtlarına ya da tehlikeli gördüğü yazarlara karşı kullandığı ve suç işlediği halde yargılanmaları skandala yol açabilecek soyluları cezalandırmak için başvurduğu *lettre de cachet*'in kullanıldığı meseleler çok çeşitliydi. Örneğin, polis faliişeleri ve delileri kapatmak için bu yönteme başvuruyordu. Islah için de kullanılan bir yöntemdi bu; aile şerefine düşkün babalar serseri oğullarını, kadınlar hovarda kocalarını, kocalar başıbozuk karılarını dize getirmek için bir mühürlü mektup ayarlayabiliyordu.[16]

Bu tanım günümüz suç anlayışının ve tutuklama (kapatma) isteminin neredeyse tam bir tanımıdır.

Engizisyoncu yöntemlerden psikiyatrik yöntemlere geçiş aşamasında kullanılan toplumsal denetim aracı *lettre de cachet* olmuştur. Her üç işleyişte aynı vesayet ilkesine dayanılır. Sadece denetimi elinde tutan babanın kimliği değişmiştir. Engizisyon döneminde bu baba Kutsal Peder yani Papa, *letre de cachet* uygulamasında Ulusun Babası yani Kral, Kurumsal Psikiyatride ise Bilimsel Baba yani Doktordur.

Barrows Dunham, "Fransa kralı teorik olarak Fransa'nın babasıydı ve vesayet ilkelerine göre iradesi mutlaktı. Himayesindeki ana babalar ona başvurduklarında kral itaatsiz evladı Bastille'e kapatabilirdi,"[17] der. Çocuklar ebeveynin isteği üzerine Salpêtrière'e kapatılabiliyordu. Hatta bir anne kırk yaşındaki kızını kapattırmıştı.[18] "On yedinci yüzyılın karışık günlerinde," diye devam eder Dunham, "devlet, aydınlarla baş edebilmek için sık sık *lettre de cachet*'ye başvurmaya başladı. 1749 yılının 23 Temmuz günü Compiègne'de bulunduğu sırada XV. Louis şöyle bir *lettre de cachet*

yazdı: "Mösyö Chatelet Markisi, bu mektupla size Mösyö Diderot'yu [Denis Diderot, Fransız filozof ve ansiklopedi yazarı] Vincennes'deki şatomda kabul etmeniz ve tarafımdan yeni bir talimat gelinceye kadar orada tutmanızı emrediyorum. Mösyö Chatelet Markisi, dualarım sizinledir, Tanrı sizi korusun." Dunham bu mektup hakkında şöyle diyor: "Bir tutuklama talimatının böylesi dindar bir ifadeyle yazılmış olması çok çarpıcı."[20] Kapatma istemlerinde ise Kralın *lettre de cachet*'sindeki bu iki yüzlü dindarlığın yerine iki yüzlü bir tıp hürmeti konmuş durumdadır.[21]

Bu gün birçok eyalette doktorların kişiyi mahkeme kararı olmadan on beş gün gözetim altında tutulmak üzere akıl hastanesine (yani hapse) gönderme yetkisi vardır. Mahkeme kararıyla ömür boyu onu orada tutabilir ki böyle bir mahkeme kararı basit bir formaliteden ibarettir.[22] Bir doktorun insanı yargıya bile başvurmaksızın akıl hastanesine kapatma yetkisine sahip olmasının akıl hastanelerinin 'liberalleşmesi' olarak kabul edilmesi ironik değilse nedir? Amerikan Psikiyatri Derneği'nin hastaların hapsedilmesi konusundaki resmi tutumunu anlatmak için, 1961 yılında, akıl hastalarının hakları hakkında bir araştırma yürüten Senato komisyonuna, bu derneğin eski başkanlarından olan Dr. Francis J. Braceland ve Dr. Jack R. Ewalt tarafından sunulan metinden bir alıntı yapmakta yarar görüyorum. "Son yıllarda, yeni tıbbi psikiyatri bilimi zorlu bir savaş yürütmektedir. Bu savaş sayesinde halk nihayet akıl hastalığını bir hastalık olarak görmeye başlamıştır. Genellikle bir yakının ya da akrabanın başvurusuyla başlatılan kabul işlemlerinin basitleştirilmesi ve başvuruyu takiben yapılan bir muayeneden sonra iki uzman hekimin onayıyla akıl hastalarının kurumlarımıza kabul edilmesi konusunda çoğu psikiyatrist hemfikirdir."[23] Görüldüğü gibi derneğin önerisi tıbbi bir *lettre de cachet* uygulamasıdır.

Dahası, Engizisyoncu büyücülükle suçlanan kişiyi nasıl kâfir saydıysa, kurumda çalışan bir psikiyatrist de akıl has-

talığı şüphesiyle önüne getirilmiş kimseyi otomatikman akıl hastası kabul eder. Her iki durumda da tedavi amaçlı olduğu iddia edilen müdahaleler bu varsayımla haklı ve gerekli gösterilir. Bu müdahalelerle Engizisyon güya kâfirin ruhunu kurtaracak, Kurumsal Psikiyatri ise hastanın akıl sağlığını koruyup geliştirecektir. Psikiyatristlerin akli dengesizlik şüphesiyle gözaltına alınan kişiler hakkındaki fikirlerini araştıran Thomas J. Scheff, yapılan araştırmalara dayanarak kaleme aldığı incelemesinde, "Kurum çalışanlarının hasta sıfatıyla önlerine gelen kişileri ilk andan itibaren akıl hastası olarak gördüğü bir gerçektir," diyor.[24] Örneğin, "İki akıl hastanesi üç aylık süreyle gözlenmiş ve bu sürede hastanın tedaviye ihtiyacı olmadığının söylendiği tek bir vaka olmamıştır," diyor David Mechanic, "hastaneye getirilen kişiler dışarıda müşahede edilmeden hastalar arasına konuyorlar."[25] Scheff ise "ABD'deki devlet akıl hastanelerinin kapısı herkese açıktır," diyor "akıl sağlığı kurumlarında çalışan hemen herkes bu fikri paylaşır."[26]

Orta-batı eyaletindeki dört mahkemenin psikiyatrik ön görüşmelerini örnek gösterdiği bir çalışmasında Scheff, "Görüşmeler 5 dakika ile 17 dakika arasında değişir ve ortalama görüşme süresi 10.2 dakikadır. Doktorların hep acelesi vardır," diyor[27] ve şöyle devam ediyor: "Akıl sağlığı yerinde olmadığı iddia edilen kişilerin 'hal ve davranışları, görevlilerin hastanede alıkoyma kararlarında genellikle önemli bir etken değildi. Vakaların sayısı ve hepsinin de müşahede kararıyla sonuçlanması bu muayenelerin yetersizliğinin yanı sıra, sonuç bu kadar kati olduğuna göre, gereksizliğini de gözler önüne seriyor."[28]

Psikiyatrist yetkisi dahilinde keyfi davranabilir, Engizisyon görevlisi gibi o da kendini savcı ve yargıç olarak değil doktor ve hayırsever olarak bir nimet olduğunu düşünmektedir. Engizisyon görevlisi ruhları kurtarırdı, çünkü büyücünün ve kâfirin kayıp ruhlar olduğu sanılıyordu. Kurumsal Psikiyatristin iyileştirme yetkisi ise deliliğin tıbbi

bir sorun olduğu kanaatine dayanır. Günümüz Engizisyon araştırmacıları, toplumsal sapma addedilen davranışların bu yolla karalanarak toplumu denetim altına almak için kullanılmasının tehlikeli sonuçlarını gayet iyi bilirler. Lea da bu tehlikeyi vurgular:

> Engizisyon işlemlerinde en büyük tehlike ithamı makamıyla yargı makamının iç içe olmasıydı. Üstelik yargıç Hıristiyanlığı korumaya ne kadar gönül vermişse tehlike o kadar artmıştır. Samimiyetle inanan bir yargıçtan daha kararlı bir insan olamaz, huzuruna gelen her kâfiri ne pahasına olursa olsun mahkûm edecektir. Yargıç, para cezası vermeye ya da kâfirin mallarına el koymaya can atan açgözlü biriyse davalı en az gayretkeş yargıç karşısında olduğu kadar kötü durumdadır. Ancak Kilise asla taviz vermedi, Engizisyon görevlisi, insanların ruhlarını kurtarmalıydı ve bu uğurda yoluna hiçbir engel çıkmamalıydı.[29]

Kurumsal Psikiyatrinin yetkisi dahilinde aynı tehlike söz konusudur. Aslında kâfirin dostu değil düşmanı olduğunun yüzüne vurulması dini-bütün Engizisyoncuyu çileden çıkarırdı. Kurumlarda çalışan psikiyatrist de, kendisinin tedaviyi reddeden bir hastanın terapisti değil kâbusu olduğu iddiasını tabii ki reddedecektir. Engizisyon görevlisi, kâfirin düşmanı olmadığını, diri diri yakmak dâhil olmak üzere kurbanına yaptığı her şeyde amacının, onun ruhunu sonsuza dek cehennemde yanmaktan kurtarmak olduğunu iddia eder. Psikiyatrist de tek amacının hayat boyu mahkûm ettiği, elektrik şoku altında kıvrandırdığı, lobotomi* dâhil üzerinde sayısız deney yaptığı hastanın akıl sağlığını korumak ve geliştirmek olduğunu öne sürer. Örneğin, psikiyatri otoritelerinin şu açıklaması ne demek istediğimi anlatabilir:

Hastanelerimizin tedavi kurumları olarak görülmesini istiyoruz. Bizler gardiyan değil doktoruz. Kişilerin aslı ol-

---

* Beynin ön lobunun çıkarılması.

mayan bahanelerle tımarhanelere kapatılmasına karşı hukuki önlemlerimizin olduğu çok iyi bilinmektedir. Bütün eyaletlerde bireylerin bu konuda gayet iyi korunduğu kanaatindeyiz. Otuz yıldır bu işi yapıyorum, asılsız iddialarla kapatılmış tek bir kişi görmedim. Aslında tam tersidir. Hastaneler çok kalabalık olduğu için hastalar çıkmaları gereken zamandan önce gönderiliyorlar.[30] Kapatılmalarının nedeninin bu hasta insanların ihtiyaçlarının karşılanması ve gerektiği şekilde bakılmaları olduğunu bir kez daha vurgulamak isterim.[31]

Şunun bilinmesini istiyoruz; biz doktoruz ve hastanelerimiz de diğer hastaneler gibi hastaların tedavi edildiği tıbbi kuruluşlardır.[32]

İstedikleri buysa, yapmaları gereken tek şey akıl hastanelerinin kapılarını açıp hapis uygulamasına son vermek ve diğer hastanelerdeki gibi sadece tedavi edilmek isteyen hastaları tedavi etmekten ibarettir. On beş yıldır savunduğum mesele budur.[33]

Yine Lea'ya dönelim; Lea Engizisyonun toplumsal işlevini şöyle tarif ediyor: "Engizisyonun asıl amacı dine küfrü ortadan kaldırmaktır. Ancak, kâfirler ortadan kaldırılmadıkça küfür de ortadan kalkmaz. Küfür iki şekilde yok edilebilir: Kâfirler ya iman edecektir ya da laik yargıya sevk edilip idam edileceklerdir. Yani ruhları kurtulmazsa bedenleri yakılacaktır."[34] Bu ifade Akıl Sağlığı Hareketi'nin toplumsal işlevi için de geçerli; "Psikiyatrinin amacı akıl hastalığını ortadan kaldırmaktır. Ancak akıl hastaları ortadan kaldırılmadıkça akıl hastalığı da ortadan kalkmaz. Akıl hastalığı iki şekilde yok edilebilir: Ya hastalar akıl sağlıklarına kavuşturulacaklardır, ya da tedavi edilemeyecek derecede hasta oldukları anlaşılanlar için akıl hastanelerine kapatılarak sağlıklı toplumdan uzaklaştırılacaklardır."

Cadı davalarının belki de en kötü yanı sorgucu ve yargıç olan kişinin aslında kâfire iyilik ettiği iddiasıdır. "Suçlu hakkında peşin karar verilmiştir," diyor Lea, "Suçlu zaten

suçluydu, yoksa mahkemeye çıkarılmazdı. Bu durumda tek kurtuluşu suçunu itiraf etmek, tövbe etmek ve kefareti neyse ödemekti. Suçunu ısrarla inkâr etmesi ve yaptıklarının dine küfür olduğunu kabule yanaşmaması halinde, tövbe etmeyi ısrarla reddetmesi ve küfürden dönmemesi anlamına geliyordu. O zaman laik yargıya teslim edilip kâfirlikle yargılanıyor ve sonuçta yakılıyordu."[35]

Kurumsal Psikiyatrinin tedavi amaçlı bir uygulama olduğu iddiası benzeri vicdansız uygulamaların kılıfıdır. Akıl hastası olmakla suçlanan kişi de tıpkı kâfir gibi hastalığını reddettiği ve ölçüsüz davranışlarının aslında normal olduğunda ısrar etmesi en büyük hatadır. Psikiyatri en aşağılayıcı teşhislerini bunlara saklar. 'Durumunu fark etmekten aciz' ya da 'gerçeklikle tüm bağlantısı kopmuş' olduğundan bu kişilere genellikle 'paranoyak' ya da 'şizofren' teşhisi konulur. İspanyol Engizisyon görevlileri de bu tür kişiler hakkında *'negativo'* (olumsuz) gibi umutsuz bir tanım kullanıyorlardı. Lea; "Uzmanların tanıklıklarına rağmen suçlu olduğunu kabul etmeyen kişiye *'negativo'* denirdi ve pişmanlık getirmemekte kararlılıkla direnen kâfirler olarak kabul edilirler ve kesinkes yakılırlardı. Düşünün ki bu insanlar Katolik inancıyla yaşadıklarını ve bir Katolik olarak ölmek istediklerini tekrarlamaktan vazgeçmiyorlardı. Bu koşullarda o insanı yakmak için yürütülebilecek tek mantık yürütülmüştür."[36] diyor.

Daha önce belirttiğim bir konu da suçlunun kefalet hakkı olmasına karşın akıl hastasının böyle bir hakkı olmamasıydı. Engizisyon için de böyleydi. İnancından şüphe edilen birinin kefaletle serbest bırakılıp bırakılmayacağı konusunu on beşinci yüzyıl Engizisyon görevlileri tarafından şu şekilde karara bağlandı; "Yakalandıktan sonra dinden çıktığını itiraf eden kişi, tövbe etmezse laik mahkemede yargılanır suçunun ve cezası ölümdür. Eğer pişman olur, tövbe ederse ömür boyu hapis cezasına çarptırılır ve kefaletle serbest bırakılma hakkına sahip değildir; cadı olduğu

tanıkların ifadesiyle sabit olduğu halde suçunu inkâr eden kişi de tövbe etmeyen kâfir gibi laik mahkemeye sevk edilir. Cezası yakılarak idamdır."[37]

Akli dengesizlik davalarında da akıl hastasının kefaletle serbest bırakılması mümkün değildir. Suçlanan kişi akıl hastası olduğunu kabul ederse genellikle ömür boyu hastaneye kapatılır. Reddederse 'yasalara uygun işlemlere' göre yapılan bir oturumla akıl hastası olduğu sabit görülerek akıl hastanesine kapatılır ve 'durumunu anlayabilecek' hale getirilinceye kadar orada tutulur.

Psikiyatrinin önümüze 'bilimsel keşif' ve insancıl bir müdahale olarak çıkardığı ve penolojinin* hiç de yeni olmadığı ve kökeninin de psikiyatrik olmadığını belirtmekte yarar var. Tedaviye yönelik penoloji Engizisyonun tipik bir uygulamasıdır. "Engizisyonun teorik amacı," der Lea, "insanların ruhunu kurtarmaktı. Tövbe eden bir kâfire verilen hüküm ceza değil kefaretti, hükümlü de mahkûm değil kefaretine sabırla katlanan bir tövbekârdı. Gönderildiği yer hapishane değil *casa de penitencia* (kefaret evi) ya da *de misericordia* (ilahî merhamet evi) olurdu. Yargılanırken söylediği her şey, hatta tövbe etmeden önce suçunu inkâr etmeye kalkması bile kendi ağzıyla suçunu kanıtladığı birer delildi, dolayısıyla itiraf sayılıyordu. Tanıkların sanık lehindeki beyanları ya da suçsuzluğunu kanıtlayan delillerin sunulması bile sanığın aleyhine kullanılabilirdi."[38]

Bu tedavi söylemi Engizisyonun aldığı bütün kararlara ve cezalara yansımıştır. Gene Lea'dan: "Neredeyse tüm kanıtlar hayal ürünüydü. Ama Engizisyonu haklı çıkarmaya yetiyordu. Teorik olarak (Engizisyonun) hiçbir cezalandırma yetkisi yoktu. Bundan dolayı, verdiği cezalar, laik kurumun yargıcının verdiği cezalar gibi toplum yasalarını ihlal edenlere misilleme amacı taşıyan ya da suçun yaygınlaşmasını engellemek için caydırmaya yarasın diye verilen cezalar değildi. Ceza bile değildi, günahkâr ruhun kurtul-

* Suçluların cezalandırılması ve hapishane yönetimi bilimi.

ması için çekmesi gereken azaptı. Nitekim Engizisyoncular bu yolla kâfirleri kurtardıklarını söylüyorlardı. Engizisyon ömür boyu hapse mahkûm ettiği zavallıya, Kutsal Buyruk uyarınca, *gidip kendisini bir hücreye kapatmasını*, orada kuru ekmek ve suyla çileye çekilmesini salık verir, fakat bu arada dinden çıkmış bir kâfir olduğunu unutmamasını söyleyerek hücresinden çıkmanın tövbesini çiğnemek olacağını hatırlatırdı. Bu iflah olmaz bir kâfir olduğunu kanıtlardı. Hücreden kaçacak olursa sığındığı yerden iadesinin talep edildiği belgede, bu kişi *iyileşmesi için kendisine sunulan şifayı reddetme akılsızlığında bulunan*, ruhundaki yaraları iyileştirecek merhemi ve şarabı tepen bir meczup olarak tanımlanırdı."[39] (İtalikler-T.S.)

Şimdiyse akıl hastaları aynı nedenlerle ve aynı yöntemlerle tedavi edilmek üzere akıl hastanelerine kapatılıyorlar. Akıl hastalarının kapatılmalarına ilişkin davalarla ilgilenen bir Chicago mahkemesinin yargıcı sık sık şöyle der: "Sanığın her zaman kazançlı çıktığı tek mahkeme burasıdır. Durumu iyiyse serbest bırakılır. Kapatılmasına karar verilirse bu kendi iyiliği içindir."[40] Akıl sağlığı memurları da eskiden Engizisyona hizmet edenlerin söyledikleri gibi kurbana yapılan her şeyin onun iyiliği için yapıldığını iddia ediyorlar. Bir kişinin akli dengesinin yerinde olup olmadığına ya da yargılanabilirliğine karar verilen davalarda izlenen işlemlerin ve kuralların bir eşek şakasına benzemesi bundandır. Bir örnek:

Iowa Devlet Akıl Hastanesi'ne kapatılan bir hasta, Stanley Prochaska, özgürlüğüne kavuşabilmek için kararın bir üst mahkemede yeniden görüşülmesi talebinde bulunur. Talep dilekçesinde, davası sırasında yasalara aykırı davranıldığını çünkü avukatının savunmasını kendisine danışmadan yürüttüğünü beyan eder. Iowa Yüksek Mahkemesi temyiz talebini reddeder. Üst mahkemenin kararı şöyle: "Unutulmamalıdır ki, temyiz talebinde bulunan kişiye bir suç isnadında bulunulmamıştır ve hapsedilmesinin nedeni

bu değildir. Bu kişinin özgürlüğünün sınırlanmasının nedeni ortalıkta serbest dolaşacak durumda olmamasıdır. Bu sınırlama kararı, cezalandırma amacıyla değil toplumun ve şahsın kendi iyiliği gözetilerek korunma altına alınması için verilmiştir. Böyle bir durumun anayasada yer alan 'Hiç kimse yasalara aykırı olarak hayatından, özgürlüğünden ve mallarından yoksun bırakılamaz,' hükmündeki özgürlük ihlali ile bir ilgisi yoktur."[41]

Tedavinin önceliği bir kez kabul edildikten sonra her şey bu mantık uyarınca yürütülür. Öngören kurumun Engizisyon ya da Kurumsal Psikiyatri olması fark etmez. Lea şöyle yazar: "Engizisyon görevlisinin davanın her iki makamını da doldurması meşrulaşmış bir yanılsamadan kaynaklanıyordu. Engizisyoncu, fiilen hem savunma hem iddia makamıdır."[42] Devlet hastanelerinde çalışan psikiyatristlerin de davanın her iki tarafı ile de ilgilenerek hem toplumu hem de akıl hastasını koruduğu iddiası aynı meşru hayale dayanır. Böylece, psikiyatrist, gardiyan değil doktor olduğu inancına sarılabilir, böylece toplumu koruma göreviyle gurur da duyabilir. St. Louis Üniversitesi Tıp Fakültesi dekanı ve Devlet Akıl Sağlığı Enstitüsü'nün eski genel müdürü Robert H. Felix şöyle diyor: "Yarının psikiyatristleri toplumun kapılarını tutma görevini bugünün bekçilerinden devralacaklardır."[43]

Engizisyonun yaptıklarının korkunç sonuçlarını uzun uzun anlatmaya gerek yok. Engizisyonun olmayan bir suçu, onunla savaşarak yarattıklarını bir kez daha belirttikten sonra Lea'nın sözlerine dönebiliriz: "Kilisenin etkisiyle, yumuşak kalpli insanlar bile kâfirlerin yakılması ve onlara en ufak bir hoşgörü gösterilmemesi gerektiğine inanır oldu. Bu olaylarda Kilisenin işlevi bir suçu belirlemek ve cezalandırmak değildir, Kilise bu suçu yaratmıştır."[44] Kurumsal Psikiyatrinin de yaptığı tam olarak budur.[45]

Sözümü din düşmanlığı ile akıl hastalığı arasındaki son bir benzerlik ve bir farklılıktan bahsederek bitirmek istiyo-

rum. Bir insan bir kez kâfir sayıldıktan sonra bunun geri dönüşü yoktur. "Engizisyonun verdiği ceza, her zaman için duruma göre değiştirilebilir, hafifletilebilir, ağırlaştırılabilir, istendiği zaman yeniden uygulanabilirdi. Buna rağmen Engizisyoncunun yapamayacağı tek şey affetmekti. Bir kâfiri affedebilecek tek kişi Papa'ydı."[46]

Aynı şekilde, bir kişi bir kez akıl hastası olarak kayda geçtiyse, bu damga ömrü boyunca yakasını bırakmaz. Psikiyatrist de, Engizisyoncu gibi bir kişiye 'akıl hastası' olma cezasını verdikten sonra kapatabilir, serbest bırakabilir, durumunda kötüleşme ve iyileşme görebilir. Ama kendi koyduğu bu damgayı geri alamaz, silemez, feshedemez. Üstelik psikiyatride tescilli bir akıl hastasını bu cürümden affedecek bir papa da yoktur.

Gerçek! Hayır; yaradılışı gereği insan ölümden bile korkmadığı kadar korkar gerçeklerden. Çünkü gerçek insanın doğasına aykırıdır, ölümden bile kötüdür. İnsanın gerçeklerden bu kadar korkmasında bir gariplik yoktur. İnsan sosyal bir hayvandır, sadece sürünün içindeyken mutlu olur. Saçmaymış, kötüymüş, onun için fark etmez, her şeyi benimseyebilir, yeter ki sürü de benimsemiş olsun. Sürünün yaptığı her şeyi yapar, böylece bir yere ait olur.

Sören Kierkegaard[1]

4
EGEMEN AHLAKIN SAVUNULMASI

Engizisyoncu ile cadı ve ruh doktoru ile deli arasındaki ilişkilere dalınca insan ayrıntılar arasında kaybolabilir. Ağaçlara bakarken ormanı görememekten bahsediyorum. Bir insanın diğerine yapabildiklerini bilmek gerekir. Papazın kâfir, psikiyatristin akıl hastası üzerindeki hâkimiyetinin sonuçları kuşkusuz çok önemli. Bunlar insanın iktidar arzusunun, başkası üzerinde egemenlik kurma ve onu aşağılama hevesinin, şan ve şöhret hırsının farklı çağlardaki farklı tezahürleridir. Ağaçlar olmadan orman olmaz. Ne var ki ormanın ağaçlardan ayrı bir işlevi vardır. Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatrinin toplumsal işlevi de kişilerin teker teker yaptıklarından ayrı tutulmalıdır.

Toplumsal meselelerdeki kurallar da kişisel işlerde olduğu gibi bir oyuna benzetilebilir. Dini emirler, yasalar ve gelenekler de oyunun kurallarıdır. Bu kurallara uymayanlar şu ya da bu şekilde cezalandırılır. Kuralların sayısı ve seçenekler ne kadar az olursa oyunun o kadar basit olacağı açıktır. Açık toplumların ve bu toplumların sunduğu özgürlüklerin birçok insana büyük bir yük gibi görünmesinin nedeni budur. İnsan birden fazla oyunu bir arada oynamaya kalkarsa dikkati dağılır, öncelikleri belirlemekte güçlük çeker. Bu yüzden her insan grubunda -toplum dahil- insanlar birkaç değer ve birkaç fikrin etrafında toplanıp bir arada

tutulur, ne var ki bu durumda bu fikirlerin sorgulanması ya da bu değerlere karşı çıkılması halinde toplumun yıkılması ya da yıkım tehlikesinin baş göstermesi kaçınılmazdır. Bağımsız düşünce bundan dolayı grupları zayıflatır ve aynı nedenle çoğu zaman grup dayanışması uğruna bağımsız düşünce engellenmeye çalışılır. "Biz bir gruba mensubuz," diyor Karl Mannheim, "sadece bu grubun içinde bulunduğumuz ve bu guruba ait olduğumuz için değil, öncelikle hepimiz dünyayı aynı gözle gördüğümüz için."[2] Dünyayı, içinde yer aldığı grubun algıladığından farklı algılamaya başlayanlar yalnız kalır; dünyayı gruptan farklı algıladığını ifade edenler gruptan itilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. O yüzden aydınlarda geleneğe hürmet eğilimi iki yüzlülükten başka bir şey değildir.

Bu bölümde, Engizisyonun ve Kurumsal Psikiyatrinin toplumsal işlevlerini açıklamaya çalışacağım. Engizisyon da Kurumsal Psikiyatri de asıl gücünü egemen ahlak anlayışını yücelten ritüellerden alan, entelektüel dayanakları olan, ahlaki değerlere saygılı ve iyi örgütlenmiş sistemlerdir. Bu kurumlar, dışarıdan ya da eleştirel gözle bakan biri için sert ve baskıcı olduğu halde içinde olan ya da inanan biri için faydalı, hoşgörülü, sadece efendilerin değil kitlenin de hayrına çalışan kurumlardır. Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatrinin başarısının sırrı budur.

Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatri, günümüzde totaliter hareket dediğimiz bir tahakküm işlevini yerine getiren organizasyonlardır. Bu kurumlar seçeneklerin çokluğundan, güvenilir liderlerin yokluğundan ve amaçsızlıktan kaynaklanabilecek karışıklıkları engellemek için kurulmuştur.* Görünürde birbiriyle hiçbir ilgisi olmayan bu 'hayırlı' hareketlerin birbirlerini andıran birçok özellikleri olduğu gibi Nasyonal Sosyalizm ve Komünizm gibi totaliter rejimlerle de benzerlikleri görülebilir. Adı geçen organizasyon-

* Cadı infazlarının arttığı üç dönem vardır. Bu dönemlerin her birinin Kilisenin kuramlarını çatırdatacak birer fikir akımının çıktığı zamanlara rastlaması enteresandır." (Pennethorne Hughes, Witchcraft, s. 163.)

ların her biri kendince fazlasıyla heterojen ve çoğulcu bir yapısı olan toplumu bir minvalde tutmaya ve bu toplumda egemen ahlaki değerleri korumaya çalışır. Bunu başarabilmek için bazı kişisel ya da ahlaki ilgi alanlarını baskı altına alırlar ve çoğu kez, 'kişi'yi 'topluma' kurban ederler. Önlerine çıkan sorunları basitleştirmek ve grubun iç uyumunu güçlendirebilmek için, bu kurumların ikisi de -gerek vahşi güç gösterilerine başvurarak, gerek sistematik propaganda aracılığıyla- yaklaşan tehlikenin -toplumsal düzenin dağılması tehlikesinin- sorumlusu olacak sembolik bir düşman yaratırlar.[3]

Engizisyon, daha önce gördüğümüz gibi bu işlevini, egemen ahlak anlayışına karşı çıkan ya da karşı çıktığı iddia edilen kâfir, cadı ve büyücülerin kimler olduğunu göstermekle yerine getirir. Cadı, Tanrıya değil Şeytana hizmet eden bir kötülük timsali olarak hem Katolik hem Protestan toplumlarda yerini bulmuştur, öyle ki her biri diğerini İsa-karşıtı olmakla suçladığından, birbirlerini Şeytanın hizmetinde görmekte hiç güçlük çekmemişlerdir. Akıl hastalığı kavramı da aynı şekilde bir sağlıksızlık durumuna, yani bir araza işaret ederek hem Kapitalist hem Komünist toplumlarda kullanım alanı buldu (tabii 'bilimsel' anlayışa sadık kalındığı sürece). Böylece bu ideolojilerden her biri diğerini bir akıl hastalığının örneği olarak gösterme imkânı buldu.

Engizisyonun temel işlevi, adından da anlaşılabileceği gibi, inquisitio -yani sorgulama- idi. Sorgulanan suç Kilise hukukunda her zaman esas itibariyle çok büyük bir suç olan küfürdür. Robbins, Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu tarafından devlet dini olarak kabul edildiği dönem hakkında şöyle diyor: "Yeni din, o zamana kadar maruz kaldığı gücü ele geçirdiği andan itibaren aynı şekilde kullandı. İ.S. 430 yılında yapılan değişiklikle Medeni kanunda dinin emirlerine karşı gelmenin cezası ölüm olarak belirlendi."[4] Fakat bu yasa, daha önce bahsettiğimiz nedenlerle ancak yedi yüz yıl sonra uygulanmaya başlandı. İlk resmi

Engizisyon Papa III. Lucius'un emriyle 1184 yılında kuruldu. Piskoposlara sistematik bir soruşturma için talimat veren ilk papa odur. Engizisyonun başlangıcından itibaren en önemli amacı inançların ve dini fikirlerin standardizasyonudur. *Auto-da-fé* (Engizisyon kararıyla yakılarak idam cezası) bu takdirin eşsiz bir aracı ve onaylanışının toplu ayini oldu. Yakma cezası kentin en büyük meydanında, din adamlarının, memurların ve büyük bir kalabalığın katıldığı bir törenle uygulanıyordu. Yargılanıp mahkûm edilmiş olan zanlı halkın önünde pişman olduğunu, Şeytanı terk edip kollarını Tanrısına açtığını açıklar ve (genellikle) yakılarak öldürülürdü. Her *auto-da-fé*, diyor Lea, kâfirin mahviyla, seyreden Hıristiyanların 'içinin rahatladığı' bir gösteriye dönüştürülmüştür.[5] Tüm kalbiyle tövbe edileceğinden en ufak kuşku duyulan kâfir halkın önüne çıkarılmıyordu.[6] Ayrıca, "Kâfirin yakılmadan önce halka hitap etmesine kesinlikle izin verilmiyordu. Aksi halde söylediklerinden etkilenip ona sempati duyanlar olabilirdi."[7]

Bu ihtişamlı tören sırasında bir sürü tantana yapılır, vaaz verilir dualar okunurdu. Bundan sonra "Sivil iktidarın temsilcilerine itaat yemini edilir, Kutsal İdare'nin hükmünü herhangi bir şekilde engellemeye kalkacakların kesinlikle dinden çıkacağı büyük bir ciddiyetle duyurulurdu."[8] Böylece oyuncular ve izleyenler kararın okunmasından önce ciddiyete davet edilmiş oluyordu; "Görevli saldırgan bir ses tonuyla itirafları tek tek okumaya başladı. Her itiraftan sonra suçluya doğru olup olmadığı soruldu. Suçlu hepsini onayladıktan sonra bu kez tövbe etmek mi yoksa küfründe ısrar ederek hem bedenini hem de ruhunu kaybetmek mi istediği soruldu. Kâfir tövbe etmek istediğini söyledikten sonra tövbesi cümle cümle okundu ve suçlu tekrarladı. O zaman dine karşı işlediği suçtan ötürü uğradığı aforoz geri alındı, Engizisyon görevlisi tarafından günahları affedildi ve böylece ruhu kurtarıldı. Engizisyoncu, cezasına sükûnetle katlanırsa kendisine merhamet edeceğine söz verdi.

Bundan sonra cezalara geçildi. Tövbekârlar, suçu en hafif olandan en ağır olana kadar teker teker kürsüye çıkarılarak cezalandırıldı. 'Azad edilecekler' yani mahkemeye sevk edilip idam cezasıyla yargılanacak ve yakılacak olanlar en sona bırakıldı."[9]

Bu törenler, en ulu Engizisyoncu olarak lanse edilen Tanrının ve onun her şeye muktedir Kilisesinin sözde merhametini sergilediği güç gösterileriydi. Ulu Tanrının buyurduğu dinden çıkmak, inancın yolundan sapmak en büyük suçtu. Ondan sapan önce yola getirilmeli sonra da affedilmeliydi ki dinine dönebilsin. Ama işlediği suç da cezasız kalacak değildi, yine de dinine döndüğü için kendisine merhamet edilir, yani önce boğulur sonra yakılırdı. Tövbe etmeyen kâfirin cezası ise diri diri yakılmaktı.

Lea bu töreni şöyle değerlendiriyor: "Hâkim ve güçlü Engizisyonun çağrısıyla toplanmış, otoritenin varacağı son noktanın sergilendiği bu korkunç kutlamayı yaşayan, bu otoritenin ve bu yasanın kendileri gibi etten kemikten bir varlığı nasıl cezalandırdığını ve sonrakileri nasıl cezalandıracağına tanık olan ve hep bir ağızdan itaat yemini eden insanların olanlardan nasıl etkilendiğini tahayyül etmek pek zor olmasa gerek. Bu şekilde savunulan bir inanca insan gönül vermese de korku dolu bir saygı besler."[10]

Hıristiyanların Tanrısının ve onun büyük düşmanı Şeytanın varlığından ve gerçekliğinden hâlâ kuşku duyan varsa bu törenle tüm kuşkuları silinecektir. İşte Şeytanın uşakları, kâfir cadılar, bu ilahi ayinle layık oldukları yere gönderilmişlerdir. Bu törene ne kadar önem verildiğini Huizinga'dan öğrendiğimiz ve istisna olmadığını sandığımız şu olay kanıtlıyor: "Cezalandırılmasından önce hapishanede ölen Turpulin mezhebinden kâfir bir keşişin cesedi infazını bekleyen bir cadıyla birlikte yakılmak üzere on beş gün kireçte bekletildi."[11]

"Ortaçağın çöküşü sırasında insanların aklına ve inançlarına hitap etmek, en azından hayal güçlerinin, saf ideal-

lerinin ve güçlü duygularının kışkırtılması kadar etkili bir yöntem olmuştu. Bir fikre bir ad koyun, bir biçim verin, herkes inansın!"[12] Ortaçağ çöktükten sonra da bu zihniyet kaybolmadı.

Psikiyatri metinlerinde Engizisyonun en önemli amacının kâfirin 'davranışlarını düzeltmek' olduğu öne sürülür. Engizisyon görevlisi bu fikrin doğruluğunu kanıtlama çabasında çok başarılı olmuştur. Çünkü eline düşenlere hakikatte kim olduklarını belletmişler, bir şekilde bu insanları istedikleri hale getirmişlerdir. Kamen, İspanya'da 1719 yılında bir Yahudiye Engizisyon seansında yapılanları anlatır: "Oraya vardığımızda kurban kazığa bağlanmıştı ve pişman olmadığı takdirde başına neler geleceğini anlaması için yüzünün önünde yanar halde bir meşale gezdiriliyordu. Yahudinin etrafındaki birkaç din adamı, fikirlerini değiştirmek için büyük bir endişe ve gayretle suçluya baskı yapıyorlardı. Bu sırada suçlu tam bir huzur içinde 'İsa'nın öğretisini kabul ediyorum' dedi. O ana kadar bu sözleri söylememişti. Bunun üzerine din adamlarının hepsi suçluyu teker teker derin bir şefkatle kucakladılar ve suçlunun İsa'nın dinine dönmesi için bir kapı açtığı için Tanrıya şükrettiler"[13] Bu Yahudi tövbesini tekrarladıktan sonra boğulmuş ve yakılmış.

Buraya kadar anlatmaya çalıştığım şey, özet olarak insanların büyünün yerine akıl hastalığına inandırıldığı, uygulamada da Engizisyoncunun yerini Kurumsal Psikiyatrinin aldığıdır. İşin cümbüş kısmına gelince de, kâfirin kurban edilmesi töreninin yani *auto-da-fé*'nin yerine delinin tımarhaneye kapatılması gösterisi konabilir.

Artık şehir meydanlarında seyirlik infazlar yapılmıyor; bu gösteri çağdaş ve laik bir topluma yakışacak şekilde mahkeme salonlarına taşınmıştır. Tören nispeten özel bir ortamda yapılmaktadır ama orada neler olduğunu herkesin bilmesi sağlanmıştır. Nitekim akıl hastası olduğu iddia edilenlerin akli denge ve üst mahkemelerdeki işlemlere ba-

sında geniş yer verilmekte ve böylece deli olduğuna karar verilen kişilerin ne kadar hasta olduğu, bu kişileri yargılayanların ise ne kadar aklı başında olduğu bir kez daha açığa çıkar.

Bu sözde bilimsel gösterinin en törensel kısmı hastanın akıl hastanesine götürülmesi ve bırakılmasıdır. Hasta, hastaneye bir nevi kâfir olarak girer dinine dönmüş olarak çıkar. Ya da çıkamaz. Goffman "Kilit nokta şudur," der, "Hasta aslında 'kendinde' olmadığı için tedaviye tepki göstermiştir, dışarı çıkmaya hazır olduğunda ve 'kendini bulduğunda' başından beri bunu istediğini fark eder."[14]

Akıl hastasının kapatılmasını öngören ve topluma gayet sağlıklı görünen bu -adı üstünde- sağlık yasası tıpkı *auto-da-fé* gibi, Lea'nın ifadesiyle 'İnsani otoritenin en üst ifadesinin gerçekleşmesi,' başka bir deyişle 'insanların kaderini belirlemek'tir. Bu gün psikiyatristlerden başka kime başka bir insanın üzerinde bu kadar büyük söz hakkı, bu kadar geniş ve keyfi bir yetki verilmiştir? "Psikiyatrist, devletin diğer görevlilerinden bambaşka bir işlev yerine getirir, başka hiçbir yetkilinin eline böyle fütursuz bir güç verilmemiştir," diyor Goffman.[15] Polisin ve yargıcın yetkileri yasarlarla sınırlanmıştır. Polis ve yargıç sadece yasalarca yasaklanmış fiilleri cezalandırabilir. Oysa akıl sağlına ilişkin yasaların, tıpkı Dominiken Engizisyoncuların kuralları gibi sınırları belirsizdir.* Engizisyonun korkunç yetkilerini meşrulaştıran bu kurumun saygınlığı ve gücü olmuştur. O çağda Engizisyona karşı çıkmak Kiliseye, İsa'ya ve Tanrıya karşı çıkmak demekti. Dinin egemen olduğu bir toplumda Tanrıya karşı çıkmaya kim cüret edebilirdi? Sadece kâfirler! Kurumsal Psikiyatri de aynı mantık ve aynı meşrulaştırma yöntemleriyle desteklenir: Kurumsal Psikiyatrinin karşısında yer almak tıp bilimine, hekime ve doğaya karşı çıkmakla

* Kurumsal Psikiyatristler yetki adı altında ellerinde bulundurdukları güç hakkında ne konuşurlar ne de yazarlar; bahsettikleri konuları 'sorumlulukları', 'hastaya yardımları' ve 'hasta tedavisi' ile sınırlı tutmayı tercih ederler.

eşdeğerlidir. Bilimin egemen olduğu bir toplumda sağlıklı bir yaşama kim itiraz edebilir? Sadece deliler!

Bu açıdan bakınca on dokuzuncu yüzyılın klasik din-bilim çatışması bambaşka bir görüntü sergiliyor.[16] Entelektüeller ve bilim adamları, özellikle materyalistler ve pozitivistler bu çatışmanın ilerleme ile statüko arasında cereyan ettiğine inanıyordu. Bilim, insana bilgi ve özgürlük bahşederken, din aklını bulandırmaktan ve buyurmaktan başka bir işe yaramıyordu. Galileo'nun Bellarmine'e karşı savunması ve Darwin'in karşıtlarıyla atışmaları bilim dünyasında bayraklaştı. Geleneksel psikiyatri de, büyücülük davalarını üstlenirken aynı yüksekten bakan tavrı benimsedi. Engizisyoncular, kalpleri nefret kafaları safsatalarla dolu, kâfir addettiklerine olmadık işkenceler yapan karanlık adamlardı; psikiyatristler ise, tam tersine, rasyonel bilimsel fikirlerle donatılmış, sadece gözetimi altındaki akıl hastasının iyiliğini düşünen, anlayışlı, sevgi dolu insanlardı. Bu imajın gerçek dışılığı bir yana, esas kötü tarafı insanın ancak büyük bedeller ödeyerek varabildiği bir noktada kavuştuğu bir gerçeği örtbas etmesidir: İnsan hayatının temel çatışması 'doğru' ile 'yanlış'ın çatışması değil, iktidarı elinde tutup, onu başkalarına baskı yapmak için kullananlarla, iktidarın baskısına maruz kalıp kendilerini kurtarmaya çalışanların mücadelesidir.

Galileo ve Darwin gibi insanlar, tabiidir ki dini otoriteyi karşılarında buldular. Kâfirler ve cadılar da öyle. Semmelweis ve Freud'un karşısına çıkan ise tıp otoriteleriydi. Tedavi altına alınan akıl hastalarının karşısındaki de odur. Bunda şaşılacak bir taraf yok aslında; otorite otoritedir. Ortaçağda ideolojiyi Kilise, gücü de Devlet sağlamıştır. Günümüzde ideolojiyi Bilimsel Kurum üretiyor, Devlet de gücünü ortaya koyuyor. Eskiden sorun çıkaran vatandaşı Engizisyoncu büyücülükle suçlamış, suçu kanıtlamış, sonra da 'azat etmiş' yani yakılmak üzere 'laik güç'e -yani Devlete- devretmiştir. Kurumsal Psikiyatri de günümüzde

sorunlu kişileri akıl hastası olmakla suçluyor, psikotik bozukluk teşhisi koyuyor ve mahkemeye -yani Devlete- teslim ediyor, mahkeme de onu akıl hastanesine kapatıyor.

Eskiden Engizisyon gibi dinî bir kurumun otoritesinin gerekliliği nasıl kesinlikle kabul edildiyse şimdi de tıbbi gerekçelerle, tıbbi baskının kurumsallaşması su götürmez bir gereklilik olarak görülüyor. Her iki kurum da toplumda aykırılık yaratanları ayırma ve kontrol altında tutma görevini yerine getiren organlar. Açık ve çoğulcu toplumlarda çoğunluğun özgürlüğünün bedeli budur. Egemen sınıf toplumsal hâkimiyetini sürdürmek için her zaman üstü örtülü ve hukukun üstünde birtakım cezalara başvurmuştur. Bu cezalara iki örnek vereceğim. Islık çalmak hiçbir yerde, hiçbir şekilde yasadışı bir davranış değildir; ama Güneyli bir beyaz kadına ıslık çalan (ya da ıslık çaldığı iddia edilen) bir zenci linç edilebilmiştir. Demek ki güney eyaletlerinde kanun kitaplarında yer almayan bir linç yasası vardır. Bu 'ek' yasa, zencilerin 'düzgün durmaları' için konmuş bir yasadır. Diğer örnekte Hukukun Üstünlüğü ilkesine yeterince saygı duyulmayan bir toplumda, bu kez Kurumsal Psikiyatrinin -kanunda- yazılı olmayan bazı kuralları iktidarın koruyucularının hizmetine sunduğu görülür. Bir insanın ruhsal durumunun yasa dışı sayılması hiçbir mantığa sığmadığı halde depresyona girmiş (ve toplumda kendisine atfedilen rolü oynamaktan vazgeçmiş) yoksul bir kadını bir yere kapatmaktan daha kolay bir tutuklama olamaz. Akıl hastalarının hapsedilmesine ilişkin yasalar da Amerika'nın yazılı yasalarına 'ek' olarak düşülmüştür. Bu 'ek', zenginlerin ve iyi eğitim görmüş kişilerin keyfini kaçırabilecek yoksulların ve cahillerin 'düzgün durmaları'nı sağlamaya yarar.

Sahtekâr ve baskıcı olduğu ve uygulamaları hastalara bu derecede zarar verdiği halde insan hakları savunucuları dâhil bütün grupların ve toplumsal kuruluşların, Kurum-

sal Psikiyatriyi neden desteklediğini anlamak lazımdır.* Psikiyatrik nedenlerle özgürlüklerinden mahrum bırakılan insan sayısının diğer nedenlerle hapse atılan insan sayısından çok daha fazla olduğu bir toplumda yaşıyoruz. 1964 yılında akıl hastası olduğu gerekçesiyle hastanelere kapatılan insan sayısı ortalama 563.354, geri zekâlı olduğu gerekçesiyle kapatılanların sayısı ise ortalama 186.735 iken aynı yıl içinde başka suçlardan hapse atılanların sayısı 214.356 idi.[17] Akıl hastanelerine kapatılan hastaların bazıları görünüşte kendi istekleriyle gelmişlerdir. Ancak, hapsedilen bu hastaların hiç biri, hatta kendi isteğiyle geldiği söylenenler bile, ne zaman çıkacağını, hatta çıkıp çıkmayacağını bilemez. Resmi rakamlara göre, kendi arzularıyla Kurumsal Psikiyatriye yönlendirilenlerin bile sadece % 10'u psikiyatri hastanelerine kapatılmayı kabul etmiştir.[18] Başka bir araştırmaya göre de 1961 yılında Washington D.C. deki St. Elizabeth Hastanesinde bulunan hastaların sadece % 3.5'inin kendi istekleriyle orada bulundukları saptanmıştır.[19]

Kısacası, zekâ geriliğinden dolayı özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişileri hariç tutsak bile akıl hastası olduğu gerekçesiyle özgürlüğü elinden alınan Amerikalı sayısı, suç işlediği için hapsedilenlerin sayısından iki kat fazladır. Bu sayı ne toplumu korumak yollu ahlaki açıklamalarla ne de 'hasta'ların tedavisi gerekçesiyle mazur gösterilemez.[20] Ne var ki Amerika İnsan Hakları Derneği bu duruma müdahale edeceğine destek vermektedir. Charles Markman derneğin tarihi üzerine yazdığı kitabında, böyle bir derneğin adına yakışmayacak beyanlarda bulunuyor,

---

* Lous Harris'in 1967 tarihli bir anket çalışmasına göre katılımcıların % 47'si akıl sağlığı kurumlarına devlet desteğinin artmasını, % 39'u aynen devam etmesini, % 5'i ise azaltılmasını istediğini belirtmiştir. (Seattle Times, 3 Nisan, 1967; James E. Beaver, The 'mentally ill' and the law: Sisyphus and Zeus, (Utah Law Rev., 1968: 1-71 [Mart], 1968; s. 2.)

New York'ta yapılan bir ankete göre: "Çoğunluk (katılımcıların onda dokuzu), 'devletin akıl sağlığı hizmetlerine daha fazla yatırım yapması gerektiğini' düşünürken, altıda beşi de (% 83'ü) 'akıl hastanelerinin, hastaların çoğu iyileşmese de, topluma faydalı oldukları için gerekli oldukları' kanaatindedir" (Jack Elinson, Elena Padilla, ve Marvin e. Perkins, Public Image of Mental Health Services, S.XV, 9.)

üstelik bomboş bir gururla. "İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Amerikan İnsan Hakları Derneği, delilerin kapatılmasına ilişkin bir yasa taslağı hazırlamaya başladı. Bu tasarıdan yirmi yıl sonra Kongre'nin Columbia Bölgesi için kabul ettiği modern yasa tasarısında Derneğin hazırladığı ilk taslağa sadık kalınmıştır."[21]

Bu derneğin, akıl hastalığını 'tedavisi' ancak hastanın kapalı tutulmasıyla mümkün bir araz olarak benimsemekte hiç güçlük çekmediği anlaşılıyor. Yine de Amerika İnsan Hakları Derneği'nin bu tutumunun kendine has olduğunu söylemek yanlış olur. Dini ya da laik, tıbbi, hukuki, liberal, muhafazakâr her kesimde, daha sert yasalar çıkarılmasından yana olanlardan insan hakları savunucularına kadar, tüm grup ve kuruluşlar arasında akıl hastalarının yerinin akıl hastanesi olduğu konusunda görüş birliği sağlanmıştır.

Derneğin bir demecinde şu sözler yer alıyor: "Akıl hastanesine kapatılmış kişilerin seyahat ve iletişim özgürlükleri yoktur. Toplum içinde 'deli' damgasıyla yaşamak durumunda kalabilirler. Bu yüzden bu davalara özel bir dikkat gösterilmelidir. Bu kişiler anayasanın tanıdığı haklar doğrultusunda ve diğer ceza muhakemeleri usulü kurallarınca bir jüri tarafından yargılanmalıdır."[22] Bu önerideki mantık dışılık ve yüzsüzlük şaşırtıcıdır: Eğer kişinin itham edildiği akıl hastalığının bilinen bir tanımı yoksa ya da hastalığın tanımı psikiyatristlerce yapılmışsa -ve jürinin kararına bırakılan husus zanlının bu tanıma uygunluğu ise- jürili bir yargılamanın ne gereği vardır? Sonuçta kapatıldığı yer neresi olursa olsun, kişinin özgürlüğü tümüyle elinden alınacaksa bu davanın 'sivil mahkeme' adı altında yürütülmesi ikiyüzlülük değil midir? Başka hangi sivil mahkeme insanı müebbet hapse mahkûm eder?

Amerika İnsan Hakları Derneği "Kapatılmasına karar verilen kişi, sürekli takip edilecek ve durumu uygun görüldüğünde serbest bırakılmasına karar verilecektir,"[23]

diye bir açıklama yapıyor. Bu ülkede ya da dünyada bu işi zaten yaptığını söylemeyecek bir psikiyatrist var mıdır? Fakat sonuçlara bakılırsa psikiyatrist hemen her zaman statükoyu korumaktan yanadır. Zaten Amerika İnsan Hakları Derneği'nin koşulu da, hastanın 'durumu' uygun görüldüğü zaman serbest bırakmasıdır. Ne var ki Dernek mahkeme kararını belirleyen raporu yazan psikiyatrist ile onun karşısında 'özgürlük' mücadelesi vermek zorunda bırakılan 'hasta' arasındaki karşıtlıktan tek bir kelimeyle bile bahsetmiyor.*

Amerika İnsan Hakları Derneği'nin akıl hastalarının kapatılmasına ilişkin politikasında bir çarpıklık olduğunu söylerken haklıysam, önümüze gelişme olarak konan uygulamalar tüyler ürpertici sonuçlar doğuran hatalardan başka bir şey değildir. Dernek aynı bildirisinde şöyle diyor: "Akıl hastası olduğu için hastaneye konan bir kişi, durumuna uygun tıbbi ve psikiyatrik bakım altında tutulmalıdır."[24] Dernek bu açıklamayı yaparken tanımlanmamış bir akıl hastalığı kavramını gerekçe göstererek kişilerin akıl hastanelerine kapatılmasını ve yasal tıbbi uygulamalar olarak göstermekle kalmıyor, söz konusu tedaviye hastanın itiraz etme hakkını da boş verin, hasta üzerinde ne kadar yıkıcı etkileri olacağını da görmezden geliyor. Yoksa Amerika İnsan Hakları Derneği, hasta istemediği halde akıl hastanesine kapatılarak istemediği bir tedaviye (elektroşok ve lobotomi dahil) maruz bırakılmasının, kendisi istemedikçe böyle müdahalelere maruz kalmayacağı bir hastaneye ka-

* Psikiyatrik liberalizm denen (aslında psikiyatrik totalitarizm denmesi gereken) politika Amerika İnsan Hakları Derneği'nin tüm akıl sağlığı uygulamalarında etkin olmuştur. Bu yüzden akli dengesizlik müdafaasının stratejik -ve genellikle kurmaca- olduğu açıkça ortada olduğu halde, Dernek cezai ehliyet testine sıcak bakmayı 'liberallik' sayıyor. Suça neden olan akli dengesizliğin yeni tanımını -özellikle de Durham Yasası'nı ve Amerika Hukuk Enstitüsü'nün önerilerini- benimsemekle Amerika İnsan Hakları Derneği'ne bağlı mahkemelerinde '123 yıllık M'Naghten yasasının çağdaş psikiyatri biliminin ışığında liberalleştirildiği' beyan ediliyor. (American Civil Liberties Union, New Dimensions. New Challenges: 46. Annual Report 1 Temmuz, 1965, Haziran.1. 1367, s. 35.) Bu görüşü benimsemekle Dernek, Akıl Sağlığı Hareketi'nin bir nevi sözcülüğünü üstlenmiş oluyor.

patılmasından daha faydalı olduğuna mı inanıyor? Ama cadının yakılmadığı bir *auto-da-fe* ne işe yarar ki? Kâfirin nasıl mevlâsını bulmaya hakkı varsa, akıl hastası da tedavi edilme hakkına sahip olmalıdır. Ayak direyen hastanın akıl hastanesine sürüklenmesi bu uygulamayı meşrulaştıran bir ritüeldir. Bu zoraki hizmetle tıp toplumu hayırseverliğini kanıtlamış değil midir?[25] Maurice Maeterlinck, şöyle yazıyor: "İspanyol Engizisyonu çağında, sağduyulu insanlar ortalıkta bu kadar çok yakılacak kâfir olduğundan şüphe duyuyorlardı, hiç kimsenin kâfir diye yakılmaması gerektiğini savunanlarsa sadece aşırı ve aykırı insanlardı."[26] Günümüzde de, insanların akıl hastanesine kapatılması konusunda benzer bir durum var. İyi niyetli insanlar sağduyuyu da elden bırakmadan, sadece 'çok kötü durumdaki' ya da 'kendilerine ve başkalarına zarar verecek durumdaki' akıl hastalarının kapatılması gerektiğini düşünüyorlar, birtakım aşırı ve mantıksız kişiler ise kapatmaya tümüyle karşıdırlar.

Malleus Maleficarum, cadı kelimesi hasta kelimesiyle değiştirilir ve Şeytan kelimesi çıkarılsa, on beşinci yüzyılda mükemmel bir klinik psikiyatri ders kitabı olabilirdi.

Gregory Zilboorg[1]

5
AKIL HASTASI CADI

Psikiyatride, Rush[2] ve Esquirol'un çalışmalarından başlayarak, şaşmaz bir biçimde her türlü alışılmamış davranışı akıl hastalığı olarak yorumlama eğilimi sürdürülmüştür. Freud ve psikanalistler, bilinçdışı davranış belirleyicileri denen kavrama özel bir önem atfettiler, 'akla uygun' davranışları bile 'akla uygun olmayan' davranış modellerine göre yorumlamakla da bu eğilimi iyice güçlendirdiler. Normal davranış bundan sonra anormal davranışa başvurularak açıklandı. "Psikiyatrik araştırma," diyor Freud, "büyük adamları incelenmeye değer bulmaktan ve vaka olarak değerlendirmekten kendini alamaz. Normal olsun, hasta olsun, hiç kimse, tüm insanların davranışları üzerinde etkili olan yasalara tabi olmayacak kadar büyük değildir. Patoloji dalındaki keşiflerin ışığında Leonardo da Vinci'yi araştıracak cüreti gösterdiğimiz için bize karşı çıkanların, bizim artık tamamen reddettiğimiz önyargılara yapışıp kalmış oldukları anlaşılmaktadır. Biz sağlıklı ve sağlıksız, normal ve nevrotik insanları birbirinden ayıran kesin bir çizgi olduğuna inanmıyoruz."[3]

Freud, insan davranışlarının psikopatolojik bakımdan yorumlanmasının bazı tehlikelerini öngördüğü halde, sorunun gerçek kaynağını anlamamış olmalı ki sözle yadsımak, bu zararı yok edermiş gibi davranmıştır. Freud, Leonardo

da Vinci hakkında yazdığı denemesi için; "Genellikle daha düşük seviyedeki insanlar üzerinde çalışmakla yetinen Psikiyatrik araştırmanın, gelmiş geçmiş en büyük insanlardan birini ele almasının nedeni kesinlikle basit insanların sandığı gibi değildir. Böyle bir psikiyatrik araştırmanın hiçbir surette 'Onun ışıltısını karartmak ve yüceliğine çamur atmak' gibi bir maksadı yoktur. Mükemmel bir insan örneğiyle psikiyatrinin ilgi alanının kusurlu nesnesi arasındaki uçurumu kapatmak, ya da bundan kendimize bir pay çıkarmak gibi bir niyetimiz de olmamıştır."[4]

Freud'un 'psikiyatristin insanlarla ilgilenmesinin, o insanların ahlaki değerlerini tartışmaya açmaktan çok daha saygın nedenleri var'mış gibi konuştuğu görülüyor. Freud'un asıl derdi yargılamak falan olmadığı için, işin o kısmıyla uğraşmıyor. Tersine "Leonardo'yu hiçbir zaman nevrotik bir vaka ya da kaba bir ifadeyle 'ruh hastası' olarak görmediğimizi açıkça söylememiz gerekiyor" diyor.[5] Aslında Freud, Leonardo da Vinci'yi bir 'ruh hastası' olarak göstermek ve aşağılamak istemiyor ama daha az yetenekli ve daha az ünlü olan başka insanların burada tanımladığı durum ve verdiği adla aşağılanmasında bir sakınca görmüyor.

Yeni psikanaliz bunu hiç arzulamadığı ve öyle bir niyeti de olmadığı halde, geleneksel psikiyatrinin terimlerini kullanmakla birçok yanlış anlamaya yol açtı. Bu da o güne kadar kimsenin dil uzatmadığı değerleri hiçe sayan bir retoriğin doğmasına neden oldu.* Böylece ölü ya da diri, ilkel

* Freud'un 'tedavi' yöntemleri meslektaşlarından farklı olmakla birlikte, insanları karalamak ve bunun için psikiyatrik bir dil kullanmak hevesi onu psikiyatri öğretisinin ekseni haline getirmiştir: Cadıyı yeniden ele alıp onu nevrotik ilan etmesi, insanların teolojik nedenler yerine psikiyatrik nedenlerle ayırılmasına yardımcı olmuştur. Sonuç -yani modern tarih- insanların Tanrının indindeki seviyelerine göre değilse de, Sağlık durumları sebebiyle aşağılanmalarını haklı gösteren bir söylemin yerleşmesidir. Freud'un 'tedavi' yöntemleri meslektaşlarından farklı olmakla birlikte, insanları karalamak ve bunun için psikiyatrik bir dil kullanmak hevesi onu psikiyatri öğretisinin ekseni haline getirmiştir: Cadıyı yeniden ele alıp onu nevrotik ilan etmesi, insanların teolojik nedenler yerine psikiyatrik nedenlerle ayırılmasına yardımcı olmuştur. Sonuç -yani modern tarih- insanların Tanrının indindeki seviyelerine göre değilse de, Sağlık durumları sebebiyle aşağılanmalarını haklı gösteren bir söylemin yerleşmesidir.

ya da çağdaş, ünlü ya da ünsüz herkesin her davranışı psikopatolojistin araştırmasına, çözümlemesine ve damgalamasına elverişli bir konu haline geldi.

Psikanalistler, ilkel insan davranışlarıyla uygar torunlarının davranışlarını, akıl hastalığı semptomlarıyla rüyaları ve son olarak efsaneler ile delilik türlerini karşılaştırdılar. Sonuçta bazı benzerlikler buldular. Bu sayede, insanın tabiatı ve davranışları hakkındaki bilgimiz arttı, ufkumuz genişledi. Ancak bu yaklaşımın ciddi bir tehlikesi vardı ki kendini göstermesi pek uzun sürmemiştir: Daha işin başında, gözlemciler de yorumcular da kendileriydi ve psikopatolojik vaka bulmak gibi bir ihtiyacın baskısı altındaydılar. Yorumlayabilecekleri hemen her davranışı akıl hastalığının dışavurumu olarak görme eğilimi gösterdiler; sonuçta tarihten ve hayattan seçtikleri birçok kişiye birtakım hastalık teşhisleri koydular. Cadının akıl hastası olduğu fikri bu bakımdan psikiyatrinin temel unsurlarından biri olmuştur.

Büyücü olduğu iddia edilenlerin akıl hastası olduğu iddiası psikiyatrinin buluşu değildir, bu sav çoktan ortaya sürülmüştü ve başta Johann Weyer olmak üzere Ortaçağda da birçok yandaşı vardı. Weyer, *De Praestigiis*'inde Cleves Dükü'ne ithaf bölümünde şöyle yazıyor: "Değerli hükümdarım, düşüncelerimin ürününü size ithaf ediyorum. cadıların kötü bir niyetle ya da Şeytanla işbirliği yapmakla hiç kimseye zarar vermelerinin mümkün olmadığını siz biliyorsunuz. Gerçekte sadece -Şeytanın kim bilir nasıl alevlendirdiği- hayal güçlerinin ve melankolinin etkisiyle her türlü kötülüğe neden olduklarını sanıyorlar. Fakat bu gerçeği kimse kabul etmiyor."[6]

Peki cadıların aslında aklı başında olmayan meczup kadınlar olduğu fikrinin, bunca kişinin fütursuzca öldürülmesini doğru bulmayan bir doktordan çıkması rastlantı mıdır? Ya da bu varsayım cadı avcılığına karşı ancak bir doktorun kullanabileceği bir silah mıdır? İkincisinin doğru olduğuna dair güçlü kanıtlar var. Başka bir ifadeyle delilik,

bir otoritenin (burada Weyer), baskı altına alınan insanlar (yani cadılar) adına, (delilik dışında) her mazerete kulak tıkayan zalimlerin (Engizisyoncular) pençelerinde çektikleri acıları azaltmak amacıyla büyücülük hakkında ortaya attığı bir mazerettir.[7] Birçok çağdaş psikiyatrist amaçlarının bu olduğunu açıkça itiraf etmekte ve doğrudan ölüm cezasına karşı çıkmak yerine sanığın deli olduğunu öne sürerek idamdan kurtarılan bu insanın 'insancıl amaçlarla' korunduğunu öne sürmektedir.[8]

Sanığı idamdan kurtarmak için başvurulan bu görünüşte ahlaki tercih, M'Naghten kararının (1843) temelini oluşturur. Daha sonra M'Naghten kuralı olarak tanınan bu karar deliliğin muafiyet mazereti olması konusunda örnek oluşturmuştur.[9] Çağdaş psikiyatri metinlerinde akli dengesizlik savunmasının 'bilimsel bir keşif' olduğu ileri sürülmektedir. ABD'de ve diğer Batı ülkelerinde yapılan ceza davalarında psikiyatrinin yasama ve yargıya müdahalesinin kabulü bu temele dayanıyor. Ne var ki bu iddia gerçeği yansıtmıyor; delilik savunması bilimsel bir keşif değil, tarihi bir olaydır. M'Naghten kararından üç yüz yıl kadar önce, 'çağdaş tıp' henüz doğmamışken ve ortada 'psikiyatri'nin adı bile yokken, delilik savunması İspanyol Engizisyonunun cadı davalarında kabul gören bir mazeretti.*

Lea, "Deliler yaptıklarından sorumlu sayılmıyor ve hastaneye gönderiliyorlardı," diyor. Engizisyonun büyücülük hakkında aldığı 1537 sayılı kararında cadı diye adı çıkanla-

* İspanyol Engizisyonu cadıların cezalandırılmasına karşıydı (7 Bölüm'de geniş olarak ele alınmıştır.) Yahudiler ve Morlskolar onları yeterince meşgul ediyordu, bir de cadılarla uğraşmak istemiyorlardı. Bu yüzden cadı avcıları desteklenmedi ve halkın baskısı yüzünden cadı olduğu zanniyla birilerini yargılamak zorunda kaldıklarında da bunların deli olduğunu söyleyerek sıyrılmayı tercih ettiler. Böylece İspanyol Kilisesi hem cadı diye bir şey olmadığını açıkça ilan etmekten, hem de İspanyol Engizisyonu büyücülükle suçlanan kişileri yakmanın getireceği yükten kurtulmuş oldu. O halde delilik bahanesinin on altıncı yüzyıl İspanyası'nda cadı davalarında kullanılmasıyla yirminci yüzyıl Amerika'sında ceza davalarındaki kullanılışı arasında bariz bir benzerlik vardır. Bu konuda bilgi için, Thomas S. Szasz, Moral conflict and psychiatriy, Yale Rew., 49: 555-566 (Haziran), 1960; ve Mind tapping: Psychiatric subversion of constitutional rights, Amer. J. Psychiat., 119:323-327 (Ekim), 1962

rın deli kabul edilmesi emrediliyordu. Barselona Engizisyonu, tam da o sıralarda Juanita Rosquells adlı bir cadı vakasıyla meşguldü. Doktorlar ve danışmanlar kadının aklı başında olmadığını bildirmişti. Bu durumda ne yapacağını bilemeyen Engizisyon Üst Mahkeme'ye başvurdu, orada alınan kararla kadın serbest bırakıldı.[10] Ancak bu sık rastlanan bir karar değildir. Hakkında deli kararı verilen insanlar genellikle ya manastıra ya da hastaneye kapatılmışlardır.[11]

Cadıların akıl hastası olarak sınıflandırılması Pinel, Esquirol ve Charcot gibi ünlü Fransız psikiyatristlerinin marifetidir. Bu ünlü psikiyatristler, sadece Fransız psikiyatri okulunun değil aynı zamanda pozitivist bir tıp disiplini olarak bütün çağdaş psikiyatrinin de kurucusudurlar. On dokuzuncu yüzyıl tıbbına bu doktorların fikirleri egemen olmuştur.

Philippe Pinel (1745-1826) cadıların zihinsel sağlıkları bozuk kişiler olduğuna inanıyordu. Fakat bu konu üzerinde fazla durmadı. *Treatise on Insanity* (Delilik üzerine İnceleme-1801) adlı kitabında, hiçbir kanıt göstermeden, "Sözün kısası, kötü ruhların ele geçirdiği sanılan insanlar, ya manyak ya da melankolik kategorisine girer,"[12] diyor. Weyer'i de büyücülük inancının kurbanı olarak görüp dışlıyor: "Eserlerini on yedinci yüzyılın ortalarına doğru yazdığı ve tıptan çok teolojiyi referans aldığı göz önünde tutulunca Wierus'un (Weyer) Şeytanın ruhları ele geçirdiğine inanmasında şaşılacak bir taraf yoktur. Bu yazarın uzmanlık alanının Şeytan çıkarma işinin incelikleri olduğu anlaşılıyor."[13]

Pinel'in öğrencisi ve müridi olan Étienne-Dominique Esquirol (1772-1840) cadıların akıl sağlığı bozuk kişiler olduğu fikrini yerleştirme konusunda en fazla çaba harcayan insandır. Döneminin en etkili psikiyatristlerinden olan Esquirol cadıların ve büyücülerin akıl hastası olduğuna inandığı gibi, adi suçluların da (çoğunun ya da hepsinin) aynı hastalığa yakalanmış olduğuna inanıyordu ve yasaları

çığneyenlerin hapishanelerde değil tımarhanelerde hapsedilerek tedavi edilmesi gerektiğini savunuyordu. Çağdaş psikiyatri tarihçileri ve ardılı psikiyatristler Esquirol'ün bu fikirlerinden bayağı faydalanmışlardır. "Vardığımız sonuçlar," diyor Esquirol 1838'de, "bugün size tuhaf geliyor; ama bir gün herkesin kabul ettiği doğrular haline geleceklerini umuyoruz. Büyücülük yapmakla suçlanan bir akıl hastasını ya da çingeneyi bugün hangi hâkim ateşe atıyor? Dolandırıcılık suçuyla hapse gönderildikleri günler de geride kaldı. Yargıçlar büyücüleri artık tımarhaneye gönderiyor."[14]

Esquirol'ün cadılara ilişkin fikirleri on dokuzuncu yüzyıl bilim adamlarının çoğu tarafından kabul edildi. Örneğin, Lecky, *History of European Morals* (Avrupa Ahlakının Tarihi) adlı kitabında Esquirol'ün teşhislerinin doğruluğundan bahseder ve 'kanıtı ortada' tabirini kullanır. Lecky, cadıları 'eli ayağı tutmaz olmuş, akılları bulanmış'[15] kişiler olarak tanımlıyor ve bu kişilerin sık sık intihara teşebbüs etmesini 'kurbanı buna sürükleyen korku ve delilik'e yoruyor.[16] Lecky, 1359 yılında İspanyol Engizisyonunun kurbanı olmuş bir kişiden bahsederken şöyle diyor: "Zavallı deli Toledo Başpiskoposunun eline düştü ve diri diri yakıldı."[17] Avrupa'da on beşinci yüzyıl ile on yedinci yüzyıllar arasında zaman zaman ortaya çıkan cadı katliamları ve 'deli intiharı salgınları' konusunu değerlendirirken bile Lecky, nezaketini hiç bozmadan, "Bu sorunlar ahlak tarihinin değil tıp tarihinin konularıdır,"[18] diyebiliyor. Gerçekten bu kadar uzak bir tahlili aklım havsalam almıyor.

Büyücülük, Jean Martin Charcot'nun (1825-1893) sayesinde 'nöropataloji'nin bir sorunu haline geldi. Freud, büyük öğretmeninin ölümünden sonra yazdığı biyografide şöyle diyor: "Charcot, cadı davalarından günümüze ulaşan pek çok belgeyi inceledi ve o dönemin nevroz (histeri) belirtilerinin günümüzdeki belirtilerle aynı olduğunu ortaya çıkardı. Histeriyi nöropatolojinin bir alt başlığı haline getiren odur."[19] Charcot da Esquirol gibi cadılarla ilgili araştırmasında Engizisyonun kayıtlarına başvurdu, 'nöropatalojik' incelemelerini bu kayıtlarda geçen tanımlar ve

beyanlara dayanarak yürüttü.* Anlatılanların ve öne sürülenlerin işkencecinin kaleminden çıktığı asla düşünülmedi. Freud da biraz farkla aynı yolu izlemiştir. Böylece büyücüler Freud'un elinde 'psikopatoloji'nin bir konusu haline geldiler.

Freud, Charcot'nun ölümünden sonra 'histeri bilmecesini çözmek için bilinçliliğin bölünmesi teorisi'ne başvurmayı öneriyor ve okuyucularına bir hatırlatmada bulunuyordu: "Ortaçağda, histeri vakasının insanın içine Şeytan girmesiyle açıklanması, sorunun çözümünü engellemiştir; şimdi sorunun çözülebilmesi için hurafelerin egemen olduğu o karanlık çağın dinî terimlerinin yerine günümüzün bilimsel dilini koymak gerekiyor."[20] Bu şaşırtıcı bir kabuldür: Çünkü Freud, bu fikriyle, psikanalizin histeri tanımının, demonolojide buna karşılık gelen kelimeninkiyle aynı olduğunu kabul etmektedir. Freud, bu kabulle dil biliminin bir parçası olduğunu iddia ettiği -ki bu doğru değildir- bir metaforu meşrulaştırmaya çalışmıştır. **

---

* Freud Charcot'nun büyücülük ve büyücülüğün akıl hastalığı ile ilişkisiyle ilgilendiğini gördüğü halde Georges Guillain'in biyografisinde bu konuda hiçbir bilgi olmaması ilginçtir (J.-M. Charcot, 1825-1893: His Life, His Work). Bu çelişkinin nedeni, muhtemelen Freud'un psikiyatrist, Guillain'in nörolog olmasıdır. Guillain'in biyografisi Charcot'nun psikiyatriden çok nöroloji alanındaki çalışmalarına değinir. Belki de büyücülük konusundaki nöropatolojik çalışmalar artık kayda değer bulunmadığı için Guillain bundan hiç bahsetmemeyi tercih etmiştir. Freud'un ise Charcot'nun psikiyatri ve psikoloji konularındaki fikirlerine kulak kabartmış ve sonradan devamını getirmiş olması muhtemeldir.

** Freud'un kendisini 'bilim'in zehrine kaptırmasını fazlaca eleştirmek haksızlık olur. Ne de olsa Freud teorileri oluşturduğunda henüz Kraus, Wittgenstein, Orwell ve diğerleri, dilin hem bilimde hem de beşeri olaylardaki belirleyiciliğini açıklayan eserlerini vermemişti. Bugün biliyoruz, -ya da bilmemeyi bir özür kabul ediyoruz- ki cadılar toplum içinde olagelen her şeyden bağımsız olarak cadı değildiler. Cadıların cadı gibi davranmış olmalarının nedeni, büyük ölçüde karşılarında buldukları kişilerin (Engizisyoncuların) baskı ve zorlamalarıdır; özellikle bu davranışlara zorlanmalarının nedeni ise kendilerine baskı yapanların (din bilimcilerinin) cadıların böyle tanımlanmalarını istemiş olmasıdır. Sonuçta bu tanımlar din adamları tarafından belirlenmiş ve ortaya dini terimler olarak sürülmüştür. Mutatis mutandis, aynı durum Charcot ve Freud'un Salpêtrière'de karşılaştıkları 'isterik'ler için de geçerlidir. Onların da isterik gibi davranmış olmalarının nedeni büyük ölçüde karşılarındaki kişinin (yani psikiyatristin) ve koşulların baskısı altında bulunmalarıydı ve sonuçta bu davranışlarının isteri şekilde tanımlanmış olmasının nedeni, bu tanımları oluşturan dilin baskıcı tarafın lugatından çıkmış olmasıdır.

Şeytan-bilimindeki (demonoloji) histeri kavramı ve Charcot'nun bu kavrama getirdiği sözde tıbbi yorumun Freud'un teorisini şekillendirmesine de yardımı olmuştur. Bu konuyu tekrar tekrar ele aldı. Fliess'e 17 Ocak 1897'de yazdığı mektubunda şöyle diyor: "Benim yepyeni histeri teorimin aslında eskimiş olduğunu hatta birkaç yüzyıl önce yüzlerce kez yayımlanmış olduğunu söylesem ne dersin? Dinî mahkemelerde yüzlerce örneği görülen Ortaçağın içine Şeytan girme vakalarının bizim yabancı beden ve bilinçliliğin bölünmesi teorimize tıpatıp oturduğunu hep söylerdim zaten, hatırlıyor musun? Aklıma gelmişken, işkence şimdiye kadar mahiyeti anlaşılmamış bazı histeri belirtilerinin anlaşılmasını sağlamış."[21]

Görüyoruz ki Freud burada psikopatoloji yönünde belirleyici bir sıçrama yapıyor: Resmi bir kaynakça 'hasta' olduğu saptanan bir kişiyi hasta kabul ediyor ve ondaki belirtileri araştırmaya koyuluyor. Önce Fransız psikiyatri okulunun geliştirdiği 'içine Şeytan girme' vakalarında anlatılan kavramın psikopatalojik yorumunun kendine ait olduğunu iddia ediyor; bu arada cadılara yapılan zulmü o zamanın insanının karakteri ve o çağın toplumsal özelliğine yorarak pek üstünde durmadığı gibi işkenceyi hastalığın belirtilerinin bir parçası olarak yorumluyor.

Freud, Charcot'nun biyografisinin yayımlanmasından otuz yıl sonra demonolojide insanın içine Şeytan girmesi diye açıklanan durumla psikanalizin histeri teorisi arasındaki benzerliklere geri dönüyor. 'On Yedinci Yüzyıl Demonolojisinde Nevroz' başlıklı denemesinde şunları yazıyor: "Çağımızda nevrozlar hipokondriyak özellikler gösterdikleri için hasta psikiyatrik bir muayeneden geçmediği takdirde rahatsızlığının kaynağı organik bir hastalık sanılabilir; geçmiş çağlarda bu insanları Şeytan çarptı ya da ruhunu ele geçirdi sanılıyordu. Buna şaşmamalı, hepimizin bildiği gibi başta Charcot olmak üzere birçok yazar da gerek Şeytanın ruhu ele geçirmesi vakalarını, gerek ilham ve esrime

hallerini histerinin belirtileri olarak tanımlamıştır. O karanlık çağın demonolojik teorileri, o dönemin 'doğru' bilimsel fikirlerine galip gelmiştir. İnsanın ruhunun Şeytan tarafından ele geçirilmesi ile açıklanan hal bizim nevrozumuza tekabül ediyor. Fakat bize göre, Şeytan suçluluk hissine neden olan kötü arzudur; reddedilmiş ve bastırılmış içgüdülerin ürünüdür."[22]

Freud burada şunu demiş oluyor: İnsanlarda görülen 'nevrozun' açık ya da sembolik biçimlerini içinde yaşadıkları kültürel ortam belirler. Gelgelelim kültürel ortamın, bazı insanların başkaları üzerinde hâkimiyet kurup, kendilerine boyun eğmediğinden şüphelendiği kişileri 'açık ya da sembolik' işkence ve infazlarla kurban rolüne sürüklemeleri üzerindeki etkilerinin sözünü etmekten kaçınmıştır. Böyle davranarak, sadece 'akıl hastalığı' konusunda değil, tüm psikiyatri konusunda daha geniş bir kültürel-tarihsel bakış açısına kapılarını kapatmıştır. Toplumun, kendi yarattığı simgesel delilik kavramlarını şekillendirmekle kalmayıp, somut örneklerin imaline başlayacağını, bu süreçte başvurulan şiddetin sistematikleşmesini ve bütün bunların kaçınılmaz sonuçlarını boş vermiştir.

Daha önce de belirttiğim gibi psikopatolojinin büyücülük teorisi Gregory Zilboorg ile başlamamıştır. Zilboorg kuşkusuz bu teori ile ilgili düşünceleri açıkça ifade ederek yaygınlaştıran kişidir; teori ona ait değildir ama pazarlanmasında harikalar yaratmıştır. Zilboorg'un bu konuda yazdıklarını yayınladığı dönemde, okurları zaten yıllardan beri akıl hastalığı konusunda psikiyatrik ve psikoanalitik propaganda ile doldurulmuş haldeydi. Zilboorg'un fikirlerinin çok taraftar toplamasının bir nedeni bu olabilir. Sonuçta büyücülük konusunda fikir beyan eden çağdaş psikiyatristlerin ve psikiyatri tarihçilerinin çoğu Zilboorg'a katılmışlardır.

Zilboorg'un savunduğu ana fikir cadıların çoğunluğunun akıl hastası olduğudur. Cadılar, hastalıklarının teşhisi

konamadığı için büyücü zannedildiler, bütün yanlışlığın sebebi budur. "*Malleus*," diyor Zilboorg, "yerleşik düzende artan istikrarsızlık yüzünden duyulan huzursuzluğa bir tepki idi ve yüz binlerce akıl hastası bu şiddetli tepkinin kurbanı oldu. Cadı ya da büyücü olmakla suçlananların hepsi akıl hastası olmayabilir, ama hemen hemen bütün akıl hastalarının cadı ve büyücü ya da cinli olduğu kabul edildi."[23]

Zilboorg, Engizisyoncuların akıl sağlığından hiçbir kuşku duymamıştır. Cadıların akıl hastası olduğuna dair herhangi bir kanıt da sunmaz. Yaptığı sadece cadıların hasta olduğunu iddia etmek ve bunu sık sık tekrarlayarak bu yorumun doğru olduğunu kanıtlamaya çalışmaktır. Zilboorg'un Françoise Fontaine davası hakkındaki değerlendirmesi bu tutumuna örnektir (Françoise Fontaine'e Engizisyonda uygulanan 'tedavi'den daha önce bahsetmiştim.[24]) Bu kadının akıl hastası olduğunu nereden bileceğiz? İşte Zilboorg'un kanıtı: "Francoise Fontaine'in akıl hastası olduğu 'açık gerçeğini' kanıtlamak için kızın semptomlarını çağdaş yöntemlere açıklamaya çalışmak elbette boştur."[25]

Zilboorg'un deliliği saptama yöntemi ile Engizisyoncunun büyücülüğü saptama yöntemi arasında fark yoktur: Her ikisi de deneğinin korkunç bir marazdan muzdarip olduğunu söyler ve yargısını toplumsal gerçek haline dönüştürmekte kendi otoritesine ve yetkisine başvurur. Zilboorg böyle bir 'kanıt'a dayanarak şöyle tamamlıyor sözlerini: "Milyonlarca cadı, büyücü, içine Şeytan girmiş, ya da kötü güçler tarafından zapt edilmiş sanılan insanın, aslında şiddetli nevrotikler, psikotikler ve hastalıkları organik bulgularla kendini gösterecek kadar ilerlemiş histerikler olduklarından en ufak bir kuşku duymuyoruz. Dünya bunca zamandır tek bir akıl hastanesi olmayan koskoca bir timarhaneydi."[26] Aklı başında bir insan böyle bir saçmalığa inanabilir mi? Zilboorg, büyücülük konusundaki araştırmaları

sırasında fark etmiş olması gereken ancak psikiyatriyi pazarlama yöntemine uygun düşmeyen gerçekleri kibirle görmezden geliyor. Zilboorg'un fark etmediği gerçeklerden birincisi şudur; büyücülükle suçlanan birçok insan, örneğin, zehir hazırlayıp satan insanlar gibi suçlulardı; ikincisi şifacı diyebileceğimiz kadınlar, örneğin, ebeler de cadılıkla suçlandı; üçüncüsü bazı insanların karşı mezhebe, örneğin Katolik ülkelerde Protestanlığa inandıkları için kâfir ve cadı ilan edildiler. Son olarak, hiçbir suçu ya da belirgin bir ayırt edici özelliği olmayan çeşitli nedenlerle iftiraya uğramış sade vatandaşlar da yandı ki asıl hedef olmadıkları halde bunların sayısı hiç de az değildir.

Ancak Zilboorg ve tıbbi psikolojinin bu Ortaçağ fethine gönül vermiş diğer psikiyatri patronlarına göre cadılar -gerçekte kim olurlarsa olsunlar- sadece delidirler. "Delilik, büyücülük ve dine küfür tek bir kavram haline getirilerek," diyor Zilboorg "hepsinin temelinin tıbbi bir soruna dayandığının anlaşılmasıyla çalışmamız tamamlanmış oluyor."[27] Fakat buradaki tıbbi sorun nedir? Çünkü küfür ve büyücülük dini ve hukuki sorunlar olarak tanımlanmış ve böyle kabul edilmiştir; cadılar bundan dolayı -dinsel ya da laik- mahkemelerde yargılandılar. Zilboorg büyücülük sorununun tıbbi bir sorun olduğunu iddia ederek sadece bu tarihi gerçeği yok saymakla kalmıyor, cadı avlarındaki toplumsal ayırımcılık ve cadılara yüklenen günah keçisi rolünü de reddetmiş oluyor. Zira dışlanan, işkence gören, ortadan kaldırılan kişiler gerçekte ne olurlarsa olsunlar büyücülükle suçlanmıştır. Baskı ve işkence tıbbi sonuçlar doğurmuş olabilir tabii, ama baskının ve işkencenin kendisi tıbbi bir sorun değildir.

Zilboorg, *Malleus* hakkında değerlendirme yaparken şöyle diyor: "Sprenger ve Krämer çağın psikotik kadınının cinsel ya da cinsel olmayan halüsinasyonlarını çok güzel tarif etmişlerdir."[28] Zilboorg bu kadınları ve 'halüsinasyonları'nı bir kez daha rahatlıkla 'psikoz' olarak damgalıyor. İddiası-

nın sağlam bir kanıtı, yine yok. Aslında, Zilboorg'un 'halüsinasyon görmek' olarak tanımladığı, genellikle büyücülükle suçlanan kişilerin işkence altında itirafa zorlandığı yalanlar ve uydurulmuş suçlardı. Ama Zilboorg'un bunu görmezden gelmesinin bir sebebi var; cadı vakalarını incelemekteki maksadının 'cadı avlarını yargılamak, onaylamak ya da kınamak değil, esas olarak cadı avlarında rol oynayan bazı mefhumları genel hatlarıyla açıklamak' olduğunu belirterek şöyle devam ediyor, "Çünkü sorun ahlaki olmaktan çok bilimsel ve tıbbidir."[29]

Zilboorg, Weyer'in *De Praestigiis*'ini referans göstererek büyücülük konusundaki psikopatalojik yorumlarını tekrarlıyor: "Weyer, cadıların akıl hastası olduğunu ve bu zavallı yaratıklara eziyet eden papazların cezalandırılması gerektiğini açıkça belirtiyor."[30] Şu sözleriyle büyücülerin akıl hastası olduğunu bir kez daha vurguluyor: "Cadıların ve büyücülerin itirafları," diye ısrarla belirtir; delilikten kaynaklanan anormal fantezilerin dışavurumudur, insanı bütün kişiliğiyle etkisi altına almış olan şiddetli akıl hastalığının belirtileridir."[31]

Zilboorg, Weyer'in fikirlerini az bir değişiklikle kendi savını destekler hale getiriyor. Çünkü Weyer'in en fazla üzerinde durduğu mesele büyücülükle suçlanan kişilerin çoğunluğunun hiç bir suç işlememiş, masum kişiler olduklarıydı. Weyer'in fikirlerinde akıl hastalığı konusu bir mazeret olarak öne sürülmekten öte ne önemsenir ne de ön plana çıkar. *De Praestigiis,* her şeyden önce Engizisyonun sınır tanımazlığına ve insanlık dışılığına yönelik bir eleştiridir. Weyer, "Bu fanatik ve ahlak dışı fikirlerin Şeytanın yardımıyla bu denli yayılıp büyümesi çağımızda Hıristiyanlığın başına gelen en büyük felakettir. Bunun yanında cadıların yaptığı nedir ki? Bu güne kadar hiçbir kötülüklerini görmediğimiz halde bütün din bilginleri 'bunlar Tanrı tanımaz' diyerek olanlar karşısında ses çıkarmadılar, doktorlar bu faciayı hoş gördü, yargıçlar eskimiş önyargılarının

etkisinde kaldılar; konuştuğum hiç kimse, ama hiç kimse insanca bir merhamet duygusuyla bu ölümcül labirentin mührünü kırmaya yanaşmadı, bu can alıcı yarayı iyileştirmek için parmağını bile oynatmadı."[32]

Hepsi bu kadar değil. Weyer, cadı avcılarını "Tiranlar, kana susamış yargıçlar, kasaplar, işkenceciler ve insanlıktan çıkmış, acımak nedir bilmeyen zalim soyguncular"[33] olarak tanımlıyor, Engizisyoncular ve onlara yardımcı olanlarla ilgili suçlamasını şöyle bitiriyordu: "Sizleri Büyük Yargıç'ın mahkemesine çağırıyorum. Son kararı O verecek. Ayaklarınızın altında çiğnedikten sonra yerin dibine gömdüğünüz hakikat o mahkemede dirilecek ve insanlık dışı suçlarınızın hesabını soracak."[34]

Bunlar, Zilboorg'u tekrar eden ve hatta onun Weyer'in çağdaş psikiyatrinin kurucusu olduğunu 'keşfetmeye' dönük çabalarını abartan Alexander ve Selesnick'in iddia ettiği gibi, tek amacı 'cadıların akıl hastası olduğunu ve din adamları tarafından sorgulanmak yerine doktorlar tarafından tedavi edilmesi gereken kişiler olduğunu kanıtlamak olan saygılı ve dindar' bir insanın söyleyebileceği sözler midir?[35] Yoksa bu kendi çağının zalimlerinin dizginsiz şiddetine ve haksız kıyımlarına karşı çıkan bir vicdan sahibine mi aittir.[36]

Psikopatolojinin büyücülük hakkındaki iddiasının aslında sadece tıbbi bir hipotez iken Zilboorg'un ellerinde nasıl kör edici bir önyargıya dönüştüğünü görüyoruz. Bu önyargı çok geçmeden psikiyatrik bir dogma haline geldi. Öyle ki, günümüzde hiçbir 'ciddi' psikiyatri öğrencisi cadıların deli olduğundan kuşku duyamaz. Sözgelimi Amerikan psikiyatri tarihçilerinden Albert Deutsch'un cadıların deliliği hakkında yazdıkları birçok psikiyatri tarihi metninin sadece bir kopyasıdır. "Günümüze ulaşan cadı davalarının kayıtları büyücülükle suçlananların çoğunluğunun gerçekten deli olduğu hakkında inandırıcı kanıtlar sunmaktadır. Cadı kıyımına kurban gidenlerin yüzde kaçının akıl sağlığının

yerinde olmadığını kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ancak kayıtlar incelendiğinde davalıların en az üçte birinin deli olduğunu rahatlıkla söylenebilir."

Fakat cadı davaları da sonuçta yargıya intikal etmiş meselelerdir, hastalıkla sağlıkla değil, suçla ilgilenir. Zilboorg dönüp dolaşıp sürekli akıl hastalığından bahsederken bu gerçeğin üstünü örtüyor. Gerçek şu ki cadılar tatmin edici bir kanıtı olmayan, düzgün bir tanımı da olmayan, ne idüğü belirsiz birtakım 'suç'lardan dolayı şiddetle cezalandırılmışlardır. Anlaşılan bu insanların işkence edilmiş ve yakılmış olmaları *onları* psikopatolojinin büyüteci altına sokmaya yetmiş: Psikopatolojinin 'malzemesi' *cadıların* toplumsal davranışları ve sözlü ifadeleridir. "Bir cadının suçu da" diyor Alexander ve Selesnick, büyük bir ciddiyetle, "açık bir mahkemede cinsel fantezilerini itiraf etmesiyle ortaya çıkmıştır; bu kadın, ayrıca, mahkemedeki erkeklerin önünde fantezilerini bütün ayrıntılarıyla anlatmaktan zevk almıştır. Duygu dünyaları böylesine derinden 'bozulmuş' olan bu kadınlar bedenlerine cin ve Şeytan girdiğine kolayca inanırlar. Ortaçağda bedenini kötü ruhlara teslim ettiğini itiraf eden kadınların sayısı, günümüzde gazete haberlerinden etkilenip kendisinin de aranan bir katil olduğu fantezisine kapılan dengesiz insanlar kadar çoktur."[37]

Çağdaş psikiyatrinin tumturaklı açıklamalarının en ince örneklerini görüyoruz. Alexander ve Selesnick de, cadı olduğu iddia edilen kişileri itirafa zorlamak için yapılan işkencelerden hiç bahsetmemişler. Hatta bu anlamlı körlükte, kimse kendisini suçlamadığı halde gazetelerin etkisinde kalıp dikkat çekmek için işlemedikleri suçları itiraf eden insanlarla, itham edildikleri suçları üstlenmeleri için ağır töhmetler altında bırakılan cadıları bir tutacak kadar ileri gitmişler! Maksadı belli ağır işkenceyle kimseyi bir şeye zorlamayan bir gazete haberinin insan davranışı üzerindeki etkilerini böylece bir kefeye koymak resmen düzenbazlıktır. Cezası yakılmak olan bir suçu itiraf edinceye kadar

işkence gören birinin durumuyla suçsuzluğunu kolayca kanıtlayabileceğini bilerek ve hiçbir zorlamaya tabi olmadığı halde ortaya çıkıp bir itirafta bulunan kişinin durumu bir midir?

Büyücülük hakkındaki bu psikiyatrik yorumun ne kadar yanlış ve ahlak dışı olduğu Engizisyonun derlediği ve Hıristiyan tarihçilerinin ve din bilginlerinin çoğunun kabul ettiği kayıtlarla karşılaştırılınca ortaya çıkar. Engizisyon tarihi yorumlarında psikiyatristlerin tersine tartışma konuları işkence gören üzerinde değil işkence eden üzerinde yoğunlaşır. Çünkü tarihte esas konu işkence görenin neden işkence gördüğü değil, asıl suçlunun neden işkence ettiğidir. Örneğin, değerli Engizisyon tarihçisi Henry Charles Lea, toplumda istenmeyenlerin (istenmeyenden kasıt Yahudilerdir) başına gelenler ve bu olaylarda Kilisenin rolü konusunda şöyle der:

> İnsanlık tarihi boyunca, insanın en kötücül tutkularını 'Tanrının onlara verdiği görev' maskesiyle aklayan Kilisenin, insanlığın kurtuluşu için kendini feda etmiş bir Tanrı adına giriştiği kıyımın, ektiği zulüm tohumlarının meyvelerini tam bin beş yüz yıl yemiş olmasından daha korkunç bir örnek bulmak zordur. İnsanoğlu zaten kendinden zayıfları ezmeye meyillidir, bir de onlara merhamet ve adalet göstermenin günah olduğuna inanırsa, kıyım ve zulüm görevlerin en kolayı olur çıkar. Günümüzde bile hâlâ etkileri süren bir düşmanlığın, Ortaçağda her türlü sınırı aşmış bir kıyımın ve eziyetin tek sorumlusunun Kilise olduğunu söylemek hiç de abartı olmaz.[38]

Cornell Üniversitesinin ilk başkanı, *History of the Warfare of Science With Theology in Christendom* (Hıristiyanlıkta Teolojiye karşı Bilimin Tarihi) adlı kitabın yazarı ve dini bütün bir tarihçi olan Andrew Dickson White da kurbanların gerçekte bir suç işlemediğini, sadece günah keçisi haline getirilmiş olduklarını fark etmiştir. White da sadece İspanya'da değil, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de Yahudilerin kurbanlar arasında birinci sırada yer aldığına dikkat

çeker. "1527 yılının sonlarına doğru," diyor White "veba salgını tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Pavialılar bu felaketten kendilerini kurtarması için hayattayken azılı bir Yahudi düşmanı olan Feltrolu Aziz Bernardino'ya yalvardılar ve eğer Aziz bu felaketi engellerse Yahudileri Pavia'dan süreceklerini vaat ettiler. Aziz bu pazarlığı kabul etmiş olmalı ki söyledikleri vakitte Yahudiler kentten sürüldü."[39]

Kısacası, psikiyatrinin büyücülük konusundaki yaklaşımı yoruma açıktır, çünkü cadının iddia edilen zihinsel altüst oluşu üzerinde duran araştırmacının dikkati cadı avcısının davranışlarından uzaklaşmaktadır. Bu yüzden psikiyatrik incelemelerde işkencecinin toplumsal davranışı üzerinde durulmamış, hatta bazı vakalarda aşırılığı deliliğine verilip mazur görülmüştür!* Zilboorg, *Malleus*'un yazarlarından 'iki dürüst Dominiken'[40] diye bahsediyor. Büyücülüğü tıbbın nesnesi haline getiren başka bir hararetli savunucu Menninger de bu iddiayı 'iki gayretli ancak yanıltılmış Dominiken'[41] diye düzeltiyor. Masserman aynı tavırla *Malleus*'un, bu iki ciddi keşişin [Sprenger ve Krämer'in] araştırma ve düzenlemelerinin ürünü' olduğunu belirttikten sonra şöyle diyor; "*Malleus*, bir Ortaçağ klinik psikiyatri kitabıdır, çünkü günümüzde şiddetli nevrotik ya da psikotik hastalıkların patognomonisi olarak kabul edilen anestezi, parestezi, motor bozukluk, fobi, saplantı, itici dürtü, gerileme, kopukluk, halüsinasyon ve evham gibi belirtileri büyü ve büyücülük belirtisi olarak ayrıntılarıyla tarif etmektedir."

İşin aslı nedir? Büyücülük konusunda Zilboorg'dan

---

* Hem cadı avcılarının hem de cadıların deli olduğu açıklamasını Deutsch'a borçluyuz. "1688'de yargılanıp idam edilen Bostonlu Mary Glover davası," diyor Deutsch "büyük Salem faciasının ibret-i âlem başlangıcı olmuştur. Bu olay sadece cadının değil, onu yargılayanların da akıl hastası olduğunu açıkça ortaya koyan küçücük bir örnektir. (Deutsch The Mentally Ill in America, s. 33) Bu cümleler, akıllı ve iyi bir gazeteci olan Deutsch'un psikiyatrinin söylevlerle donatılmış hikâyelerinin tuzağına düştüğünü gösteriyor. Deutsch, sadece cadıların değil onları yargılayanların da ne kadar akıl hastası olduğunun 'açıkça ortada' olduğuna inanıyor. Yani bütün bu trajedinin 'dramatis personae'si toptan deli.

ve takipçilerinden çok daha güvenilir bir akademisyen olan Robbins, *Malleus*'un yazarlarından Krämer ile ilgili şu bilgiyi nakleder: "Cadı avcılığını haklı göstermek için, günahkâr bir kadını içinde Şeytan bulunduğuna inandırdığı bir fırına girmeye ikna etmeye çalışıyormuş. Kadının haykırışları orada bulunanları o kadar rahatsız etmiş ki sonunda Brixen Başpiskoposu, Krämer'i oradan uzaklaştırarak durumu kurtarmak zorunda kalmış."[43] 'Dürüst' fakat 'yanıltılmış' olan diğer Dominiken olan Sprenger hakkında da Kolonya Üniversitesi Teoloji Fakültesi'nin 1487 yılında *Malleus*'u onayladığına dair bir sahte belge düzenlediği şüphesi doğmuştu. Bu belge *Malleus*'un ekleri arasında yer almaktaydı. Sprenger öldüğünde meslektaşları onun için cenaze töreni düzenlemediler. Bu unutkanlığın nedeni Sprenger'in 'akademik sahtekârlığı' olabilir.[44]

Özet olarak; psikopatolojinin büyücülük teorisinin temeli olan cadıların cadı değil deli olduğu fikrini ortaya süren Weyer'dir. Esquirol'ün geliştirdiği bu fikir on dokuzuncu yüzyılda birçok tarihçi, doktor ve bilim adamı tarafından benimsendi. Zilboorg ve yirminci yüzyılın 'dinamik psikiyatristleri' cadıların deliliğini kesin bir gerçek ve psikiyatrik bir dogma haline getirdiler.

Bunun iki yönlü sonuçları oldu. Birincisi, cadılık, psikopatolojinin sonu gelmez bir ilgi konusu oldu. Cadı davranışlarının *tarih-ötesi* ve *kültür-ötesi* akıl hastalığı 'gerçekliğinin' kanıtları olduğu kabul edildi. İkincisi, psikiyatristler Engizisyoncuları, yargıçları, doktorları ve cadı-iğnecilerini vakalardan soyutlayıp davranışlarını da geçmişte kalmış karanlık bir çağın yanlış anlamaları olarak bir kenara koydular. Tanınmış tıp tarihçisi Henry Sigerist'in şu sözleri bu bakımdan ilginçtir: "Yakılacakları kazığa bile isteye giden bu kadınların çoğunun psikopatik eğilimleri olduğuna şüphe yok. Fakat onları yakanlar için aynı şeyi söylemek doğru olmaz. Döneme damgasını vuran felsefenin bir sonucu olarak bütün toplum büyücülüğe inanıyordu."[45] Rö-

nesans döneminde büyücülük, günümüzde akıl hastalığı adı verilen olgunun aslında ezen ile ezilen arasındaki ilişkileri meşrulaştırma yolunda yaratılmış bir toplumsal rol olması ihtimali bu değerlendirmede de yer almıyor. Gözlemci, güçlüye sempati duyar ve onu aklamak isterse, ezilene acısa bile başının kalkmasını istemez, bu durumda en iyisi onun zavallı kalmasıdır, o zaman kurbana akıl hastası der. Psikiyatristlerin cadıları deli kabul etmesinin nedeni budur. Gözlemci ezilene sempati duyar ve onu aklamak isterse, işkence edenden nefret eder, bu kez onu aşağılamak ister ve bu kezişkenceciye akıl hastası der. Psikiyatristlerin Nazileri de deli kabul etmesinin nedeni budur. Ben her iki değerlendirmenin de kötü niyetli değilse bile yanlış olduğu kanaatindeyim. Psikiyatristler araya akıl hastalığını (ya da eski tabiriyle büyücülüğü) sokarak son derece basit fakat çok önemli bir gerçeği, insanın insana yaptığını gizlemekte, hoş görmekte ve yargılamaktan kaçınmaktadırlar.

Psikiyatrinin büyücülük konusundaki teorisi bizim cadı avcılığının gerçek özelliğini anlamamıza yardımcı olamıyor ama günümüz psikiyatrisi ve onun temel kavramlarından biri olan akıl hastalığı ile ilgili değerli bir bilgi edinmemizi sağlayabilir: 'Akıl hastalığı' (ya da psikopatoloji), ezenle ezilen arasındaki özel ilişkiden ortaya çıkmış bir ürünün adıdır.

6
ŞİFA VEREN CADI

Doktorlar, Şeytanın en sadık oğulları, bir zamanların gözde mesleği büyücülükten çıktıklarını da soylunun tahakkümünün seçilmiş mirasçıları olduklarını da pek çabuk unuttular. Yollarını açan cadılara ise sadece nankörlük etmekle kalmadılar, onları hakir görenlerin eline en güçlü silahı verdiler. Bunlara bakılırsa, eskilerin Şeytan dedikleri sadece adi bir hastalık.

Jules Michelet[1]

Çağdaş psikiyatri, cadıyı akıl hastası ilan ederek tarihsel kayıtları yanlış yorumlamakla kalmıyor, bir zamanların ölesiye korkulan cadılarını yok saydığı gibi cadıların o zamanlar gayet revaçta olan şifa dağıtmak, ilaç yapmak gibi işlevlerini de yok ediyor; çünkü psikiyatrinin cadı avları konusundaki yorumlarında cadı denen kişilerin tüm yönleri klişeleşmiştir. Karanlık işler çeviren cadıların dışında kalanlar, yani iyi niyetli cadılar ve bilge büyücüler dikkate alınmaz. Böyle bir yaklaşımın esası açıkça ortadadır, maksat Ortaçağ tarihçiliği değil psikiyatrik propagandadır.

Cadının iyileştiricilik işlevini ortaya çıkarabilmek için Ortaçağda diğer bilim dalları gibi tıbbın da imkânlarının sınırlı olduğunu, dikkate almak gerekiyor. "Tıbbi tedavi yöntemlerini, zenginlerin hizmetlerinden yararlanabilmek için büyük paralar ödedikleri Arap ve Yahudi doktorların dışında hiç kimse bilmiyordu. Hastalar genellikle Kilise kapılarının önünde birikip üstlerine kutsal su serpilmesini bekliyorlardı."[2] Ayrıca, döneme hâkim dinî fikirler böyle öngördüğü için kadına en iyi ihtimalle hayvan muamelesi yapılıyordu. Bundan dolayı diyor Michelet; "O devirde hiçbir kadın bir erkek doktora görünmez, ona güvenmezdi. Kadınlar sadece büyücü kadınlara gidebiliyorlardı ve şifa bulmak için çalabilecekleri tek kapı buydu."

Kısacası papazlar, feodal beylere yaltaklanarak göze girmeye çalışıyor, doktorlar ise soylulara hizmet ediyorlardı. Serfler zaten sefalet içinde yaşıyorlardı. Bu zavallı insanlar kime başvurabilirlerdi? Efendilerinin hizmetkârlarından en ufak bir yardım görmeyeceklerine göre, ya kaderlerine katlanacaklar ya da batıl inançlarından medet umacaklardı. Bu nedenle kocakarılara, büyücülere, cadılara yöneldiler.

Büyücü kadın, hastalığı denetim altına almak için yaptığı büyülerle iyileştiricilik rolünü, kötülükten korumak için de özel güçleri olan ve bunları kullanan insan rolünü oynadı. Michelet şöyle diyor: "İnsanlar, bin yıl boyunca iyileşmek için yalnızca kocakarılara; 'Saga'ya yani 'Bilge Kadın'a[4] başvurabildiler. Bu kadınlara Bella Dona gibi güzel isimler de takılmıştır. Güzelavratotu* adı buradan gelir. Bu ilaç doktorlar tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

Bu kadınlar sadece hekimlik yapmıyorlardı aynı zamanda astrolog, medyum, kâhin ve büyücü idi. Kilise uzun zamandan beri yasaklamış olduğu halde insan anatomisini incelemeye ilk cüret edenler cadılardır; mezar soygunculuğu yapıp çocukları İblis'e satmakla suçlanmalarının nedeni budur. Zehir imali, kimya ve eczacılık konusunda ilk araştırmaları da cadılar başlatmıştır. Bunun neden böyle olduğu açık. Kilise kendisinden başka tüm hayır kapılarını yasaklamış olduğu için deva bulmak ve ilaç yapmak gibi işleri sadece toplum dışına itilmiş kişiler, yani Yahudiler ve cadılar yerine getirebildiler. Pennethorne Hughes bu konuda şöyle diyor: "Yahudilerin tefeci olarak damgalanmasının nedeni Ortaçağ sistemi içinde sadece Yahudilerin borç para vermesine izin verilmiş olmasıdır. Yahudilerin ancak birkaç meslekle uğraşmalarına izin verilmişti. İksir ve büyü -bunların onduranları da öldürenleri de mevcuttu- tekeli ise cadıların elindeydi. Çünkü Ortaçağda tıbbi çalışmalar yasaklanmıştı."[5] Öte yandan, cadıdan yardım bekle-

* Atropa belladona: Tıpta çok yaygın olarak kullanılan atropin bu bitkiden elde edilir (ç.)

yen sıradan halkın gözünde iyi cadı hiç de ruhunu Şeytana satmış değildi; cadının Şeytanın hizmetinde olduğu fikrini Ortaçağda Kilise dayatmıştır.[6] Kocakarılar, insanların hem doktoru, hem rahibi hem de komşusuydu, ilkel bir aile hekimiydi diyebiliriz. "Kocakarılar ve dedeler," diyor Christina Hole "topluluğun koruyucusu, kötü niyetli cadılar da düşmanıydı. İkisi de büyü yapıyordu ama ilki büyüye, esas olarak iyi amaçlar için, hastalıkları iyileştirmek, başkalarına zarar veren büyüyü bozmak, hırsızları ve çalınan eşyaları bulmak ve komşularını her tür kötülüğe karşı korumak için başvuruyordu. Kocakarılar ebelik makamını da doldurıyordu. Toplum tarafından güvenilen kişilerdi, insanların bir derdi olduğunda ulaşabilecekleri daha eğitimli biri olsa bile bir yabancıya kolay kolay güvenmezlerdi."[7]

Bu nedenle dertlinin devası hastanın şifası büyücü kocakarıydı. İnsanlar bu cadılara kendi istekleriyle gider, danışır ve aldıkları hizmetin karşılığını da para ya da başka bir şeyle öderlerdi. İnsanlar toplumun en alt seviyesindeki bu yaşlı kadınlara, sefaletlerine ve hastalıklarına sihirli çareler bulma umuduyla onlara sarılmışlardı. Bu tür cadılar, takdir edilecektir ki çoğunluktaydı. Yüzlerce kadını cadı damgasıyla idamlarına götüren o korkunç doğaüstü güç, gördükleri hürmetten başka bir şey değildi. Ebelerin de cadılıkla sık sık suçlanması bu durumda gayet normaldir. Forbes, *The Midwive and the Witch* (Ebe ve Cadı) adlı kitabında şöyle diyor; "Ebeler hakkında çıkan söylentiler yüzünden, doğum sırasında işler ters giderse, ya da doğum yapan bir kadının başına bir talihsizlik gelir de ebe onu ya da bebeği kurtarmayı başaramazsa hiçbir hatası olmasa bile büyücülükle suçlanabilirdi." Bebeğin ölü doğması çok ciddi bir suçun göstergesiydi. *Malleus Maleficarum*'da cadı-ebelerin, bebeği daha ana-rahminde öldürdüğü ya da yeni doğmuş bebeği kaşla göz arasında Şeytana sattığı belirtilmişti.[8]

Hasta köylü ile güvendiği büyücü kadın arasında kurulan insani bağdan dolayı iyi cadılarda Tanrı vergisi bir

iyileştirici güç olduğu kabul edildi; iyi cadı, hipnotizma ile tedavi edenlerin, hipnotizmacıların ve (özel) psikiyatristlerin öncüsü ve anası oldu. Ayrıca, tabiri caizse, ampirik metotlarla bitkilerin işlevleri hakkında sağlam ve doğru bilgiler edindiler. Cadıların şifalı bitkiler konusundaki bilgisi çok eskilere uzanan bir deneyimin birikimidir. Çağının en büyük doktorlarından biri olarak kabul edilen Paracelsus'un 1527 yılında "Her şeyi büyücü kadınlardan öğrendim"[9] diyerek '*Pharmacopea*' adlı faydalı bitkiler kitabını yaktığı bilinir.

Büyücü, (efsuncu, cadı, kocakarı ki aralarındaki fark genellikle belirgin değildir) zamanının bilim adamı sayılabilir. Büyücünün gücünün kaynağı yalnızca toplumsal otoritesi değildi. Başvurduğu yöntemler de toplumda saygı görmesini sağlıyordu. Hole'un hatırlattığı gibi, büyücü "Bazı belli doğa kanunlarını gözleyerek doğru şekilde uyguladığında işe yarar sonuçlar alabiliyordu."[10] Büyücü bundan dolayı, her ne kadar bazı yanlış fikirler üzerine kurulmuş olsa da yöntemleri 'deneysel' olduğu için diyebiliriz ki dünyaya dini değil bilimsel açıdan bakıyordu. Varsayılan manevi gücünü de kendisine el açan insanları ezip aşağılayarak kazanmış değildi."[11]

Tabii ki cadıların bütün iyileştirme yöntemlerinin bilimsel olduğunu da söyleyemeyiz.* Bazı uygulamaları yalnızca büyücülüktü. Örneğin, hastanın vücudundaki kötülüğün (hastalık) ruhlarla ilişki kuran kişinin (cadının) vücuduna aktarılması.** Cadı suçlamasıyla mahkûm edilen Agnes Sampson adlı İskoçyalı bir kadının suçlanma nedeni Robert

---

* Cadıların iyileştirmek için başvurdukları yöntemlerin bazı yazarlar bilimsel ve akılcı yöntemlerle benzerliğine, bazıları ise hokus pokus tarafına dikkat çekmişlerdir. Aslında bu insanlar hem bir tür bilgeliğe hem de batıl inançlara sahiptiler; şifa için geleneksel ayinlerin (örneğin, tılsımlı kelimelerin) yanı sıra teknik sayılabilecek yöntemlere de (ilaç yapmak ve kullanmak) başvuruyorlardı.

** Bir marazın aktarılması, Hıristiyanlık öncesi inançlardan kalan bir uygulama olsa gerek, muhtelif rivayetler klasik edebiyata da konu olmuştur. Rudyard Kipling'in Dilek Evi adlı hikâyesi çarpıcı bir örnektir (ç.)

Kers'i iyileştirmesiydi. Olay şöyle anlatılmış: "Dumfries'de bulunduğu sırada büyü yapıldığı için hastalanan Kers'in uzun zamandır çektiği hastalığı cadı kadın kendi vücuduna aktarır aktarmaz acı acı haykırmaya başlamış."[12] Cadı bedenine aktardığı hastalığı bir kedi ya da köpeğe aktarmaya çalışırken sabaha kadar acı içinde haykırmış. Ancak yanlış bir şey yaptığı için hastalık Dalkeithli Alexander Douglas'a geçmiş ve bu adam ölmüş. İlk hasta Robert Kers ise kurtulmuş.

Kilise, halk tarafından saygı gördüğü için ve başvurduğu yöntemlerden dolayı cadıyı kendisi için tehlike sayıyordu. Michelet'ye göre efsunculuk ve büyücülük deneyciliğinden dolayı Kilisenin otoritesine önemli bir başkaldırıdır. "Nasıl oldu da" diye sorar Michelet. "Bilimsel yöntemin Tanrıdan gelen şifanın baş düşmanı olduğu keşfedildi?" Elbette Şeytanın şu basit ama çok önemli ilkesini uygulayarak: *Her şeyi tersine döndür*. "Din dünyasının kabul ettiği her şey tepetaklak olmuştu. Kutsal Kilise her türlü zehirden uzak durmayı salık veriyordu; Şeytan ise zehirden ilaç yapıyordu"[13] Bilimin her döneminde ancak yerleşik otoritenin koyduğu kurallardan kuşku duyarak ilerlediğini belirten Michelet: "Başlangıçta otoriteye başkaldırmayan bir bilim dalı gösterebilir misiniz?" der. "Doğrusu tıp da her şeyden önce kelimenin tam anlamıyla Şeytanidir, en başta hastalığa, yani, Tanrının kendisine karşı gelenlere layık gördüğü cezaya başkaldırıdır. Ruh, cennete doğru yol almaktayken onun bu yolculuğunu yarıda kesip bu dünyadaki hayatına döndürmek büyük bir günahtır!"[14]

Bundan dolayı Kilisenin, büyücülüğe, hastalığa ve felakete neden olduğu inancıyla karşı çıktığı fikri büyük bir hatadır. "Hıristiyanlık," diyor Hole "büyünün her türünü yasaklamıştır."[15] Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden başlayıp, reform devrinde de varlığını sürdüren, nihayet günümüzdeki köktendinci akımlara kadar uzanan bu bilim karşıtlığının, özellikle de işin içine büyülü kelimelerin ka-

rıştırıldığı iyileştirme yöntemlerine neden bu kadar karşı olduğu açık. "Büyü, Tanrıdan başka bir güce başvurmaktır; oysa bahşetmek ve esirgemek sadece Tanrıya mahsustur. Bir büyünün başarısı sadece Şeytanın yardımıyla mümkün olabilir, niyet ve hatta sonuç iyi olsa bile Şeytana minnet eden kişi Tanrının düşmanıdır. Sonuçta iyileştiren büyüler yapanlar da kara büyücüler kadar ağır cezalara çarptırılmışlardır."[16] Yine de kocakarılar bildiklerinden dönmeyip yoksul hastalara el uzatmakla yerleşik kurumların egemenliğinin -papazın Hıristiyan, toprak beyinin köylü, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin- zayıflamasına yol açıyordu. Cadılık müessesesinin Kilise için oluşturduğu tehdit işte bu alternatif işlevdir. On beşinci yüzyılda Kilisenin cadıyı ortadan kaldırmak istemesinin bir nedeni de budur.

Tarih kayıtlarına bakılırsa Kilisenin iyi cadıya kötü cadıdan daha çok içerlediği anlaşılıyor. Bilge sayılan ihtiyar kadınlar ve her derdi olanın kapısını çaldığı ebe kadın, kim oluyor da rahipten çok saygı görüyor? Bu nedenledir ki Engizisyoncuya bu vasıfsız rakibin kökünü kazıma görevi verir. Engizisyoncu, ruhun ve bedenin tedavisi işinin sadece Tanrıya ve onun atamaya değer gördüğü yeryüzündeki vekillerine, yani papazlara ait olduğunu iddia ediyordu. "Ayrıca," der Sprenger ve Krämer; "bir yaratık hidayete de erse, gaflete de düşse bu sadece Tanrının izni ve inayetiyle gerçekleşir Doğru yolu buldurmak da, cezalandırmak da onun takdiridir."[17]

Kilisenin iyileştirme yasağı sadece cadılara yönelik değildi, aslında Kilise doktorlara de pek iyi gözle bakmıyordu. İnsan Tanrı tarafından yaratıldı, öyleyse hem bedeni hem ruhu Yaratıcısı'na ait olmalı. Feodal tarım ekonomisi modeline uygun olan bu bakış tarzına göre insan tarla, Tanrı derebeyi, papaz ise efendisinin tarlasını ekip biçen rençperdi. Tarla, sadece beyin izniyle ve onun emrindeki kişiler tarafından işlenebileceğine göre, insanlar da sadece Tanrının izniyle ve onun cennetinde sonsuz esenliğe kavu-

şacaktı. Başkasının arazisine izin almadan girenler -yani, Tanrının izni olmadan ona ait vücutlara müdahale edenler- mütecavizdi, bu yasağı ihlal edenler de cezalandırılmalı ve gerektiğinde öldürülmeliydi. Burada tedavi yetkisinin sadece Tanrıya ait, ondan şifa dilenmek için başvurulacak tek merciin de papazlar olduğunu görüyoruz. Daha sonra bu yetki tabiata ve doktorlara devredilecektir.

Andrew Dickson White, *History of the Warfare of Science with Theology in Christendom* (Hıristiyanlıkta Bilimle Teolojinin Savaşının Tarihi) adlı klasik eserinde, Ortaçağ Kilisesinin bu köklü tıp karşıtı tavrını açıklıyor: "Birçok katı din adamı Salerno Okulu'ndan bile rahatsızdı. Çünkü Salerno Okulu hastalara diyet önererek hastalıkların Şeytanın musibeti değil doğal yollarla giderilebilecek sıradan sorunlar olduğuna işaret etmiş oluyordu. Lateran Konseyi, bundan dolayı, on üçüncü yüzyılın başlarında, hastaları Kilisenin tavsiyelerini almadan tedavi etmeye kalkan doktorların aforoz edilmesine karar verdi. Kilise bu kararı uzun süre seve seve uyguladı. Bu karar Papa V. Pius tarafından ancak iki yüz elli yıl kadar sonra değiştirilmiştir. Papa Pius bütün doktorlara, tedaviye başlamadan önce izin istemek değilse de papaza danışma zorunluluğunu getirdi. Hekim bedenin doktoruysa, papaz da ruhun doktoruydu. Papanın bu yeni kararına göre bedensel hastalığın nedeni genellikle işlenen günahtı, o yüzden hasta üç gün içinde bir papaza günah çıkartmazsa hekim tedaviyi kesecekti. Aksi halde mesleğini yapmaktan mahrum bırakılacak ve eğer öğretim görevlisi ise bağlı olduğu fakülteden atılacaktı. Bütün doktorlar ve tıp öğretmenleri bu kurallara kesinlikle uyacaklarına dair yemin edeceklerdi."[18] Kilise Yahudi doktorlara da özel yasaklar getiriyordu.[19]

Papazın iddiası, Yahudi doktorun ya da büyücü kadının hastaları iyileştiremeyeceği değil, iyileştirmesinin günah olduğudur. Örneğin on yedinci yüzyılın ortalarında Württemberg kent konseyi, Yahudi doktorlara bazı ayrıcalıklar

tanıyınca kentin din adamları ayağa kalktı: "Şeytandan feyiz alan Yahudi doktorun elinde iyileşmektense İsa'ya sadık ölmek daha iyidir."[20] Sprenger ve Krämer da 'büyüden kurtulmak için' büyücülere gidenlerden yakınır: "Bir illete uğrayan, üzerindeki büyüden kurtulmak için yasak olduğunu bile bile büyücülere gitmektedir. Bu kişiler, papazdan ya da Şeytan kovucudan yardım istemek yerine büyücüden medet ummaktadır. Oysa deneyimlerimiz bize göstermiştir ki bu tedavilerde Şeytanın parmağı vardır. Büyüden kurtulmak için büyücülere meyletmek caiz değildir. Bunun yerine illete sabırla katlanmak gerekir."[21]

Ortaçağın papazları, papaz olmayan kişilerin hastaları tedavi etmesini nasıl yasaklamışlarsa çağımızın tıp uzmanları (doktorlar) da tıbbi uzmanlığı olmayan kişilerin (psikologların, sosyal hizmet uzmanlarının) bağımsız olarak psikoterapi yapmasını yasaklamışlardır.[22] Psikiyatrist-psikoterapistler günümüzde de eskiden olduğu gibi genellikle tıp doktoru olmayan terapistlerin yetersizliğini öne sürmez, iddiaları doktor olmayan kişilerin 'ruh hastalarını' tedavi etmesinin 'sorumsuzluk' olacağıdır.*

Cadının din düşmanı olduğu fikri Protestan ülkelerdeki cadı infazlarıyla pekiştirilmiştir: Bu ülkelerde de iyi cadı kötü cadıdan daha zararlı ilan edilmiştir! İngiliz cadı avcılarının belki de en ünlüsü olan William Perkins'e bakılırsa; "Bütün cadılar ama özellikle kendilerinden *şifa* beklenen cadılar binlerce kişiyi dinden çıkarıyor. Lanetli büyüler yapanlardan nefret edip insan içinde yaşatmak istemeyenler,

---

* Amerikan Psikiyatri Derneği Yönetim Kurulu'nun 7 Mart 1954 tarihli kararında: "Akıl hastalıkları ayrıntılı olarak tanımlanmışlardır ve standart isimleriyle literatüre geçmişlerdir; akıl hastalıklarının teşhisi ve tedavisi tıbbi bir sorumluluktur. (Henry A. Davidson, The semantics of psychotherapy, Amer. J. Psychiat., 115: 410-413 [Kasım], 1958; s. 411.) Amerikan Psikanaliz Derneği tıbbi yetkisi olmayan kişilerin teşhislerini tanımama kararı almış ve doktor olmayanların onaylanmış kurumlarda eğitim almalarını yasaklamıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Thomas S. Szasz, Psychiatry, psychotherapy, and psychology, A.M.A. Arch. Gen. Psychiat., 1: 455-463 (Kasım), 1959, ve Three problems in contemporary psychoanalytic tralning, age. 3: 82-94 (Temmuz), 1960.

bir dertleri olduğu zaman ötekine koşa koşa gidip Tanrıymış gibi ona el açıyorlar. O yüzden bunların hepsinin kökü kurutulmalıdır."[23]

İngiltere'de 1542 yılında çıkarılan Büyücülük Yasası'nda cadılar ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. Bu yasaya göre cadı iyileştirmeye yarayan 'tıp bilgisinin ve becerisinin' izinsiz bir uygulayıcısıdır. Faaliyette bulunması da yasaktır. Yasa cadıyı 'yasalara aykırı olarak büyüyle ruhlardan yardım alan, bir kazanç elde etmek için büyüyle bir altın ya da gümüş hazinenin yerini bulacağını iddia eden ya da gömülü bir hazinesi olan kişi,' diye tarif ettikten sonra şöyle devam ediyor "Tanrının yasalarını çiğnemeden, krala karşı gelmeden, ruhunu Şeytana satmadan, bu yollara başvurmak mümkün değildir."[24]

Büyücü avcılığının gerisinde bazı ekonomik nedenler olduğu da belgelerle ortadadır. Kilise ve Devlet, dini ve laik yönetim, tekelci uygulamalarını savunmak amacıyla birtakım ahlaki savlar öne sürmüşlerdir. Sadece önderlerin bilgiye ve güce 'sahip' olabilecekleri kabul edilmiştir. Aşağı tabakadan biri bir işten kazanç sağlamaya çalıştığında bencillik ve açgözlülükle, haliyle 'Tanrının yasalarına' karşı gelmekle suçlanırken efendilerin zenginliklerine zenginlik katmaları doğaldır. 1542 tarihli İngiliz Büyücülük Yasası insanı şaşırtacak kadar çağdaş bir üslupla (devlet kapitalizmi şeklinde) bir komünizmi savunur. Otoriteler bencilliği reddeden kolektivizm edebiyatı yaparak bilginin ve zenginliğin tek yasal sahibinin 'Tanrının Devleti' olduğunu, buna göz dikmenin sadece hırsızlık değil, Tanrıya karşı işlenmiş bir günah ve topluma karşı işlenmiş bir suç olacağını ilan ediyorlar. Bunun, eski iktidar ve siyasi eşitsizlik konusunun bir versiyonundan başka bir şey olmadığı açık. Romalılar, bunu "*Quod licet Jovi, non licet bovi*" (Jupiter'e reva olan ineğe reva değildir) şeklinde ifade ediyorlardı. Devletin asıl yasakladığı, kulun kendi geleceğini belirleme çabasıdır. Devlet için en korkutucu şey yönetenle yönetilen

arasındaki mesafenin daralmasıdır. Irk ve cinsiyet ayrımından kaynaklanan veya din, ekonomi, politika, ya da psikiyatri alanlarında var olan bu mesafenin ölçütünün ne olduğu hiç önemli değildir. Büyüğe baş kaldırmak ilk günah ve en klasik suçtur; bu çok eskiden beri böyleydi, günümüzde de böyledir.

İngiltere'de Büyücülük Yasası'nın kabul edilmesinden yirmi bir yıl sonra, 1563'te İskoçya'da da yeni bir yasa çıktı. Trevor Roper bu yasa hakkında şunları yazıyor: "Eski iyi cadı, kötü cadı ayrımı artık ortadan kaldırılıyordu. Yasa, Calvin'in öğretisine bağlı kalarak iyi kötü ayırımı yapmadan bütün cadıların ve onlardan medet umanların katlini öngörüyordu."[25] Başka bir örnek: "1572'de Saksonya Prensi dindar Augustus yeni bir yasa çıkardı. Bu yasaya göre 'cadılar' 'kimseye bir zararı olmasa bile' sırf İblisle işbirliği yaptıkları için 'yakılacaklar'dı."[26]

Yufka yürekli Elizabet'in büyücülüğe karşı çıkardığı yasaları beğenmeyen I. James, İngiltere tahtına oturunca yasadaki 'kusur'ları düzeltmeye girişti Eski yasaya göre 'sadece ölüme neden olanlar idam ediliyordu."[27] Başka bir ifadeyle daha önce cadılar yaptıklarından dolayı ölüm cezasına çarptırılırken I. James tahta çıktıktan sonra yapılan değişiklikle sırf cadı oldukları gerekçesiyle ölüme mahkûm edilebildiler.

Ortaçağ cadılarının şifacılık yaptıkları gerçeği psikopatolojinin büyücülük teorisini tamamen çürütür. Nitekim cadıların uzman danışmanlar ve şifacılar değil sadece doğru yoldan sapmış, huzursuzluklara yol açan kişiler olmasının sadece tıp ve psikiyatri tarihçilerine has bir yorum olması ilginçtir.* Daha önce fikirlerinden örnekler verdiğim diğer

---

* Redlich ve Freedman'ın yorumları cadı avcılığının psikiyatrik yorumları arasında kayda değer bir istisna oluşturur. Malleus için 'çirkin', Sprenger ve Krämer'in için 'sadist ve kadın düşmanı' kelimelerini kullanırlar ve Ortaçağın 'kaba ve sadist mirasını psikiyatri uygulaması ve öğretisine' bırakmış olmasından duydukları üzüntüyü dile getiriyorlar. (Frederick C. Redlich ve Daniel X. Freedman, The Theory and Practice of Psychiatry, s. 32)

otoriteler de Ortaçağ cadısının hem çağdaş hekimliğin hem de astronominin ve kimyanın anası olduğunu kabul etmektedir. Tıbbi-psikiyatrik yorumlar sağlık alanında ezeli Kilise-cadı rekabetinin gizlenmesine hizmet etmektedir. Kocakarıların iyileştirme sanatını icra etmesini hem Katolik hem de Protestan Kilisesi yasaklamıştı. Bu arada Yahudiler ve Müslümanlar gerek ruhsal (dinsel) gerek laik (tıbbi) yöntemlerle yürütülen iyileştirme çabalarını ve rekabetini hoşgörüyle karşıladılar. Aydınlanma çağına kadar Arap ve Yahudi doktorların bütün Avrupa ve Afrika'daki tartışma götürmez üstünlüğünün nedeni budur.

Ortaçağ Kilisesi, kralların, prenslerin ve laik otoritelerin desteğiyle tıp eğitimini ve uygulamasını kontrolü altında tutarak 'profesyonellik' mefhumunu ilk tekelleştiren kurumlardan olmuştur ve yoksulların başvurduğu iptidai çözümlere müdahale etmiştir. Benzer şekilde çağdaş doktorlar tıp eğitimi almamış terapistlere aynı hoşgörüsüzlüğü göstermekte, psikiyatristler kendi loncalarından olmayanların mesleki faaliyette bulunmasına yasal olarak karşı çıkmaktadırlar.

"Kilise," diyor Michelet "on dördüncü yüzyılda, *gereken eğitimi almaksızın* bir kişiyi tedavi etme cüretini gösteren kadının cadı olduğunu, bundan dolayı öldürülmesi gerektiğini açıkladı."[28] Oysa bu kocakarılar 'eğitimsiz' değildi. Ne var ki aldıkları eğitimin kaynağı Kutsal Kitap değil doğaydı. Dinin egemen olduğu çağda 'gereken eğitim'i almış olmak, Kilisenin gerçek ilke ve doğrular olarak belirlediği ve eğitimini verdiği bilgileri öğrenmek demekti. Günümüzde de eğitimden geçmiş olmak bilimin gerçek ilke ve doğrular olarak tanımladığı bilgileri edinmek demektir.

Kısacası Ortaçağın Din Devleti cadının şifacılık konusundaki her türlü işlevini yasaklamıştı; çağdaş Tedavi Devleti de doğanın içinde yetişmiş şifacının uygulamalarını yasaklamaktadır. Örneğin, 1967 yılında Hemet'teki (California) İlk Dini Bilim Kilisesinin papazı 'duygusal sorunları

olan fazla kilolu' kişileri hipnotizma ile tedavi ettiği için yasadışı tıp uygulamasından suçlu bulundu. Papazı yargılayan mahkemenin kararında "Teşhis, tedavi ya da ilaç önerme amaçlı hipnotizma ancak bir doktorun ya da cerrahın gözetimi altında yapılabilir"[29] deniyordu.

Tüm bu olayların arkasında yatan düstur şudur: Yoksulu baskı altında tutmak yetmez, çaresiz bırakmak da lazımdır ki efendiye bağlı kalsın. Yoksulun kendi doğal şifacısına başvurmaktan yoksun bırakılmasının nedeni budur; Bu Ortaçağdan bu yana uygulanan bir yöntemdir. Bütün yalanlama çabalarına rağmen aynı yöntem günümüzde de yaygındır. Yoksullara, kendi içlerinde başvuracakları kişiler yerine devlet hastaneleri gösterilir. Hiçbir tıbbi yetkiye sahip olmayan şifacılar kaldırılıp yerine tımarhaneler, devlet sağlık merkezleri ve belediyelerin eğitim hastanelerine bağlı olarak hayırseverlerin yardımlarıyla çalışmakta olan sağlık hizmeti bölümleri konmuştur. Kırık-çıkıkçıların ve üfürükçülerin çıkar peşinde koşan dolandırıcılar olduğundan kuşku duymuyoruz, savunduğum da büyücülük ve üfürükçülükle tedavi değil. Anlatmaya çalıştığım, esas itibariyle cadının kapısına gelen hastaya, papazın ise öncelikle Tanrıya hizmet verdiğidir. Günümüzde de, teknik bakımdan yetersiz olsa bile insanları doğal yollarla iyileştirmeye çalışanlar birebir kişiye hizmet etmektedir. Bürokrat hekim ise teknik bakımdan yeterli olmasına rağmen hastadan önce kurumun hizmetindedir. Doktorların ve sağlık merkezlerinin halkın ihtiyacını karşılayamamasının nedeninin büyük ölçüde bu olduğu kanaatindeyim.[30]

Din adamları cadıları nasıl şarlatan ilan edip müminlerin kurtuluşu adına yargıladıysa doktorlar da lisanssız şifacıları şarlatan ilan edip hastaların iyiliği adına yargıladı. Bazı insanların, teoloji, tıp ya da başka bir bilim dalında diğerlerinden daha bilgili ve yetenekli olduğu ve olmayanların insanlara ciddi zararlar verebileceği açıktır. Günümüzde, Devlet'in müdahalelerini haklı gösteren de budur; yetki

belgesine ilişkin yasalar ve cezai müeyyideler aracılığıyla yurttaşı uygun olmayan tedaviden korumasıdır. Bu kanaatin yerleşmesiyle devlet tıp hizmetinin niteliğini, kim tarafından verileceğini ve bu kişilerin yeterliliğinin ölçütünü koyan merci haline gelir. Aslında Devlet bu sorumluluğu yerine getirebilecek donanıma ve yetkinliğe sahip olmadığı halde, bu görevi tıpta neyin 'bilimsel' olduğunun hakemliğine soyunmak suretiyle üslenmiştir. Ortaçağda da Kilise 'doğru inancı' yanlıştan ayırma görevini kendine vermekle benzeri bir hâkimiyet kurmuştu.[31]

Yukarıda özetlenen tarihi bilgiye ve kanıtlarına rağmen tek bir psikiyatristin ya da psikiyatri tarihçisinin ki bunların çoğu erkektir, kurumlardan bağımsız çalışan doktorların öncülerinin şifacı kocakarılar olduğunu kabul ettiği görülmemiştir. Aksine, daha önce gördüğümüz gibi, modern doktor, cadı kadının keşfini çalarak onu deli, kendisini de aydın bilim adamı ilan eder. Bu yönteme bütün tıp tarihi boyunca defalarca başvurulmuştur. Yeni doğum yapmış kadınları, doktorların ellerinden bulaşan hastalıklardan korumaya çalışan Semmelweis da deli olduğu iddiasıyla tımarhaneye kapatıldı.[32] Joseph Breuer, nevrozun insani anlamının ne olduğunu ve hastanın iç dünyasını güvendiği ve sempati duyduğu bir otoriteye açmasının psikoterapi açısından ne kadar önemli olduğunu ölümsüz hastası Anna O'dan öğrenmişti.[33] Ama sorunu bizzat yaşayan kişiler akıl hastası olmakla söz sahipliğini bütünüyle kaybetmiştir. Bu durumda her türlü söz hakkının devriyle birlikte, uzman denen kişiler 'hastaların' akıl durumlarını hastaların kendisinden daha iyi bilen kişiler olarak kabul edildiler. Kim ne derse desin, Kurumsal Psikiyatrinin haksız ve şiddet içeren uygulamaları psikiyatri tarihçisini entelektüel sorumluluğuna ihanet etme durumuna düşürür, doktoru da suç ortağı haline getirir. Kurbanın çektiği acılara değil zalimin yalanlarına yer veren bu tarih kayıtları hakikate değil iktidara, hastaya değil mesleğe hizmet eder. Psikiyatri tarihçisinin

tarihsel gerçeklere sadakatsizliği, sonuç itibariyle bir toplumsal denetim kurumu olan psikiyatrinin siyasi işlevine ve bu kuruma özgü zor kullanma ve aldatma yöntemlerine yataklık etmektedir.[34]

Çağdaş psikiyatriye göre Ortaçağ cadısı, aklı yerinde olmayan bir 'hasta'dır. Oysa cadı çoğu zaman; ebe, hekim ya da şifacı olarak hizmet veren, insanların yardımını talep ettikleri doğal bir 'meslek erbabı' idi. Bu rol değişimini cadıya zorla kabul ettirenler, kendi tarihleri hakkında efsaneler yazan psikiyatri tarihçileridir. Ne kadar masum olursa olsun kurban hep yanlıştır, aşağılıktır, galip gelense ne kadar adaletsiz olursa olsun etrafına hep üstünlük ve yardımseverlik pırıltıları yayar, ezilmenin en acı yanı da budur. Çağdaş hekim, özellikle psikiyatrist, Ortaçağdaki atasını kasten inkâr eder. Utanç verici Ortaçağ dönemini sessizlikle geçiştirerek ya soyunu doğrudan antik Yunan'ın Hipokratçı doktorlarına dayandırmayı tercih eder, ya da o dönemi hiç yaşanmamış kabul ederek soyunu yoksul hastalara yardım ettiğini öne sürdüğü Romalı Katolik papazlara dayandırır. Atalarının Tanrı inancına sahip kişiler olduğunu öne sürer. Böylece cadılar cehenneme terkedilmiş olurlar.

Tıp mesleği, derinlere kök salmış bu yalanın bedelini ödemek zorundadır. Her pazarlığın bir yükümlülüğü vardır. Modern doktor köklerini reddetmekle -dahası kendini bu kökleri kazıyanlardan görmekle- mütevazı ama bir yandan da sosyal otoritenin yaptırımlarından bağımsız bir yolu kendisine kapatmış, Devletin kulu kölesi olmuştur. Doktor, dört yüzyıldan beri Hipokrat'ın acı çeken bireye yardım edilmesi gerektiği ilkesini hiçe sayarak Bürokratik Devlet'in sağlık politikasını korumakla yükümlü bir devlet memuru rolünü benimsemiştir. Çağdaş tıbbın resmi tarihinde büyücülerin ve cadıların şifacılık işlevinin reddi, doktorun özel girişimci olmaktansa bürokratik bir çalışan rolüne dönüştürülmesi sürecinin önemli bir halkasıdır.

7
GÜNAH KEÇİSİ CADI

İnsan varlıklara ad verir, varlıklar da bu adları taşır. Günah keçisi, ad koyanlardan değil, adı verilenlerdendir.

Jean-Paul Sartre[1]

Psikiyatristler psikopatolojik cadı teorilerini hararetle savunur: Onlara göre cadılar iyi niyetli fakat bilgisiz Engizisyoncular tarafından yanlış değerlendirilmiş akıl hastalarıdırlar. Diğer yandan, tarihçiler ise cadıların günah keçisi olduğu teorisini savunuyorlar: Onlara göre cadı, kaynağı Hıristiyan teolojisi olan simgeciliğin ve Hıristiyanlık değerlerinin biçimlendirdiği bir toplumun kurban ettiği kişidir. Tarihçilerin büyücülüğe ilişkin fikirleri yeni bir buluş değildir; bu fikrin kökeni önceki yüzyılın ortalarına kadar uzanır. Yine de psikiyatristler tarihçilerin cadı avları hakkındaki bu savını bilinçli olarak yok sayarlar.

Cadıların günah keçisi olduğu teorisine göre, cadı inancı ve cadıların infazları planlı bir harekettir ve bazı insani meselelerin, özellikle bedensel hastalıkların ve toplumsal çatışmaların açıklanması ve denetim altında tutulması çabasının göstergesidir. İngiliz antropolog Geoffrey Parrinder "İnsan, doğanın felaketlerinin içyüzünü açıklamak için bu felaketlere cadıların şeytanlıklarının yol açtığı açıklamasına sığındı. Toplumun başına gelen felaketlere böylece bir günah keçisi bulunmuş oldu," diyor. Yahudilerin, daha önce tarihin belirli dönemlerinde ve yirminci yüzyılda Alman Nazileri tarafından günah keçisi haline getirilmesinin nedeni de budur. Cadı olaylarının ortasında yaşamış

olan Reginald Scot da büyük bir cesaretle hurafeye karşı çıktığı demeçlerinde aynı tabloyu çizer. "Herhangi bir güçlük, dert ya da hastalıkla karşılaşan ya da çocuğunu, mahsulünü, sığırlarını ya da özgürlüğünü kaybeden bir insan kabahati cadılara yüklüyordu. Bir fırtına gürültüsü ya da sert bir rüzgar esintisi duyulsa derhal Kiliseye koşulup çan çalınıyor ya da cadılara ölüm diye haykırılıyordu."[2] Cadı avlarını Yahudi düşmanlığı ve çağımızın kitlesel siyasi hareketlerine benzeten Parrinder şöyle bir değerlendirme yapıyor: "Büyücülüğe inanmak trajik bir hataydı, hayatın sıkıntılarının gerçeğe aykırı bir açıklanışıydı ve sayısız masum insanın acı çekmesine yol açan zalimane ve haksız baskılardan başka bir sonuç doğurmadı."[3]

Birçok bilim insanı cadılara yapılan baskılarla Yahudilere yapılan baskılar arasındaki benzerlikler üzerinde durmuştur. Örneğin, Adrew Dickson White, Napoli'deki Royal Gallery'de bulunan '1656 yılında ortaya çıkan veba salgınında kenti kurtarmak için yapılanların' betimlendiği bir tabloyu şöyle anlatıyor: "Başlarında papazların bulunduğu insanlar salgına neden olduğunu düşündükleri Yahudileri, kâfirleri ve büyücüleri korkunç işkencelerle öldürmektedirler; gökyüzünde ise bir Bakire ve Aziz Januarius, İsa'ya kılıcını kınına sokup vebaya son vermesi için dilekte bulunmaktadırlar."[4]

İngiliz tarihçi Pennethorne Hughes, Engizisyoncuların (Reform'dan önce) yaptıkları hakkında benzer bir yorumda bulunuyor. "Kâfirlerden kısaca bahsetmek gerekiyor," diyor Hughes "çünkü Engizisyona bakılırsa bunların büyücülerle yakın ilişkisi ve pek çok ortak özellikleri vardır. Naziler, Yahudi, aydın ve Marksistlerden bahsederken hepsini bir kefeye koymuştur. Orta Çağ ve Rönesans döneminin Kilisesi de aynı şekilde Yahudi, cadı ve kâfirlerden bahsederken hepsini bir tutmuştur."[5]

Alman kökenli Yahudi tarihçi Adolf Leschnitzer, Yahudilere yapılan baskılarla cadılara yapılan baskılar arasında

benzerlikler olduğunu belirtiyor. Şöyle diyor Leschnitzer: "On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Yahudi kıyımlarının yerini cadı kıyımları aldı. Bu süreç on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda tersine döndü. Ortaçağın sonlarında Yahudilere yapılan baskıyı konu alan sahnelerinin dikkatleri başka yöne çekmek amacıyla da kurulduğu düşünülebilir. On dördüncü yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar geçen süre içinde cereyan eden ezici tutumdan, katliam ve sürgünlerden sonra, baskının yeni hedefleri cadılar ve büyücüler oldu. Çünkü Yahudiler gözden kaybolmuştu ve duygusal bir çıkış yolu bulmak gerekiyordu. Bu ihtiyaç, cadılar ve büyücülerin hedef haline gelmesiyle karşılandı."[6]

Leschnitzer'in farklı dönemlerde toplumun günah keçisi ihtiyacını Yahudilerin ve cadıların dönüşümlü olarak karşıladıkları fikri gerçeklerle tam olarak çakışmadığı halde, geneli itibariyle savı mantıklıdır: "Büyücülük saplantısı," diyor Leschnitzer "on dokuzuncu yüzyıl Almanya'sında üretildikten sonra bütün şiddetiyle yirminci yüzyıl Almanya'sına taşınmış olan çağdaş ırkçı Yahudi düşmanlığına benziyor. Benzerlikleri çok açık: Ekonomik ve duygusal belirsizlik, güvenlik endişesi, ruhun kurtuluşu konusundaki metafizik korkular; tek başına kalmış savunmasız bir gruba karşı gelişen karmaşık anti-sosyal dürtüler; Şeytan ile işbirliği yapan ya da yapmayan bir düşmanın ifşası; Şeytanla mücadelede her yolun mubah sayılması; düşmanın mallarının talan edilmesi. Cadıların da mülklerine hemen hemen her zaman el konulmuştur."[7]

Leschnitzer'in günah keçisinin gerçek bir kişi değil bir tip olduğu değerlendirmesi doğrudur; psikanalistlere göre de günah keçisi bir aktarım figürüdür, ona bakan herkesin korkularını ve umutlarını yansıtan bir aynadır. Cadı ve Yahudi, kendilerinden korkanların nazarında aynıdır. "Daha önce cadılara uygulanan terör on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda tekrar Yahudilere yöneltildi. İnsanlara, Yahudilerden, daha önce cadılardan nefret edildiği kadar nefret

etmeleri öğretildi. 'Yahudi' kelimesine de eskiden 'cadı' kelimesinin çağrıştırdığı duygusal anlam yüklendi. Aydınlanma çağından sonra ise cadı kelimesi bir tabu haline geldi ve ciddi anlamda hemen hiç kullanılmaz oldu. İnsanlar kolaylıkla ve kimseye karşı bir sorumluluk duymadan kelimenin arkasında yatan arkaik gerçeği yok sayabildi. Çoğu insanın eğitimsiz olduğu bir çağda bu tavrın yerleşmesi hiçte zor olmamıştır."[8]

Leschnitzer, daha çok cadı avcılığı ile Nazilerin Yahudi düşmanlığının ortaya çıkışlarının paralelliği üzerinde durur ama Ortaçağdaki ve çağımızdaki Yahudi düşmanlığı arasında aynı derecede önem taşıyan benzerliklerin de farkındadır: "Ortaçağda," diyor Leschnitzer "veba salgınından Yahudiler sorumlu tutuldu; Yahudiler şimdi işsizlik ve ekonomik buhranlardan sorumlu tutulmaktadırlar. 'Başımıza gelen felaketlerin sorumlusu Yahudilerdir!' Bu bir çağrıdır, ateşli Yahudi aleyhtarı gösterileriyle, Ortaçağda Yahudilerin 'kuyulara zehir atmak'la suçlanmasıyla aynı etkiye sahiptir ve kitleleri harekete geçirmeye yetmiştir."[9]

Günümüzde de bütün felaketler akıl hastalığına atfedilmektedir. Soyut olarak akıl hastalığı diye tanımlanan ve bu soyut kavramın somutlaştığı akıl hastası kişilerde simgeleşen düşmana karşı silaha sarılma çağrısına kitleler, eskiden olduğu gibi, tepki vermektedirler.

Cadı oldukları için baskı altına alınan kişilerin genellikle çaresiz ve yoksul insanlar olmaları ve cadıların yanı sıra Yahudilerin, her türden kâfirin, Protestanın ve Kilisenin dogmalarına aykırı fikirler öne süren bilim adamlarının Engizisyon kurbanı olması, büyücü denen kişilerin günah keçisi olduklarını ileri süren teoriyi destekliyor. Fakat psikiyatrinin öne sürdüğü teorinin bununla alakası yok; psikiyatristler büyü inancını ve cadıların öldürülmesini, cadı denen kişilerin akıl hastası olmasına yorarak tarihi bir gerçeği yadsıyorlar. Psikopatolojinin teorisinde günah keçisi rolü sadece bu inançların ve uygulamaların geçerli olduğu

zamanın özel toplumsal koşullarına bağlanmıştır. Bu farklı bakış açısından dolayı, normalde asıl tartışılması gereken ve psikiyatri çevreleri dışında tartışılan cadı avcılarının davranışı olduğu halde, psikiyatrinin büyücülük konusundaki araştırmaların konusu cadılar olur, cadı avcıları ise es geçilir.*

Cadı çılgınlığının bu denli yayılmasının bir nedeni de Kilisenin propagandasının insanların arzularına hitap etmesiydi. Ancak bu süreçte belirleyici rolü Engizisyon oynadı: sonuçta kimin cadı olduğunu, kimin olmadığını Engizisyon belirledi. Engizisyon cadıları gösterdi, kadınlar yakıldı, Yahudileri gösterdi, Yahudiler yakıldı, Protestanları gösterdi, Protestanlar yakıldı.

Büyücülük suçlamasının kurbanları gibi, akıl hastası seçilen kurbanlar da belirli sınıflara mensup insanlardır. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda tımarhaneler tıka basa *sefillerle* doldurulmuştu; on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki devlet akıl hastaneleri de yoksul ve eğitim görmemiş insanlarla doludur.[10] Neden? Çünkü Kurumsal Psikiyatrinin en önemli amaçlarından biri bu insanları denetim altında tutmaktır. Kurumsal Psikiyatri, resmi belgelerinde bunu elbette açıklamaz. Akıl Sağlığı Hareketi'nin sözcüleri, akıl hastanelerindeki insanların çoğunluğunun alt sınıfa mensup olmasını akıl hastalığına alt sınıflarda daha çok rastlanıyor olmasına bağlamaktadırlar; buradan hareketle bu olgunun alt sınıf mensubu insanlar arasında özel psikiyatrik veri araştırması çalışması yapılmasını haklı çıkardığı sonucuna varmaktadırlar. Nitekim şizofreni ve yoksulluk konusunda son zamanlarda yapılan bir araştırmanın so-

* Aynı şekilde, tıbbi-psikiyatrik bakış genellikle akıl hastasını büyüteç altında izlerken, psikiyatrist hemen her zaman görüntünün dışında kalır. Bu yüzden on yılı aşkın bir süredir bu bakış tarzının bir yönüyle yetersiz başka bir yönüyle de tümüyle yanlış olduğunu ve Kurumsal Psikiyatrinin (ya da Akıl Sağlığı Hareketi'nin) tam olarak anlaşılabilmesi için akıl hastalarının değil psikiyatristlerin incelenmesi gerektiğini savunuyorum. Bu konuda bkz. Thomas S. Szasz, Science and public policy: The crime of involuntary mental hospitalization, Med. Opin. &Rev., 4:24-35 (Mayıs) 1968.

nında hazırlanan bir raporda şöyle deniyor: "Psikolojik bozukluklar ve 'akıl sağlığı' dağılımına ilişkin araştırmadan çıkan yaklaşık sonuç, en alt sosyoekonomik tabakalarda akıl sağlığı oranının diğer tabakalardakinden düşük, psikolojik bozuklukları olan insanların sayısının ise yüksek olduğudur. Güvenilir verilere dayanarak, tedavi altına alınan şizofreni vakalarının ABD'deki büyük kent merkezlerinin en alt tabakalarında yoğunlaşmış olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır."[11] Bu raporu kaleme alanlar daha sonra, pek de sağlam olmayan sekiz varsayımdan hareketle şizofreni oranının yoksullar arasında yüksek olmasının 'kapsamlı açıklamalarını' doğruladığını iddia ediyorlar. Ancak alt sınıf 'şizofrenleri'nin aslında üst ve orta sınıfların selameti uğruna çağdaş psikiyatrinin teşhisiyle damgalanan günah keçileri olabileceği üzerinde hiç durmuyorlar. Sprenger ve Krämer de Şeytanın daha çok kadınların bedenine girdiğini yazmışlardı. Yani, bu yazarlara göre, büyücülük oranı kadınlar arasında daha yüksekti ve buna dayanarak Engizisyonun özellikle kadınları didiklemesini haklı çıkarıyorlardı.[12]

Demek istiyorum ki büyücülük ve cadı avcılığı konusunda elimizdeki tek açıklama psikopatolojik teori değildir. Reginald Scot'un dört yüz yıl kadar önce cadıların toplumun günah keçisi olduğunu savunuyordu, Jules Michelet bundan yüz yıl önce cadı avcılığı hakkındaki kapsamlı araştırmalarında ve makul değerlendirmelerinde bu savunmaya geniş yer verir. Henry Charles Lea ise geçtiğimiz elli yıl boyunca gerçek kaynaklara dayanan koskoca bir arşiv hazırlamıştır. Kurumsal Psikiyatri bu konuda derlenen bunca belge ve metne rağmen neden cadıların deli kadınlar olduğu hipotezini tercih ediyor? Bu soruyu yanıtlarken hem cadı çılgınlığı hakkındaki bu iki farklı bakış açısının kaynaklarını hem de çağdaş bir kitlesel hareket olarak Kurumsal Psikiyatrinin özelliklerini açıklamak lazım.

Her açıklamanın stratejik bir işlevi vardır; bir işe ya-

ramak.[13] Psikopatolojinin büyücülük teorisi de istisna değildir. Bu teorinin temel amacı, aydın tıp insanları olan doktorların hararetle savunduğu birtakım fikirlerin doğruluğunu kanıtlamaktır. Ne var ki bu büyücülük hakkındaki bu istisnai açıklama, niyet bu değilse bile bir gerçeği örtbas etmektedir, yani cadı (ya da akıl hastası) oldukları iddia edilen kişilerin toplumun günah keçisi olduğunu. Başka bir ifadeyle, tıbbın büyücülük teorisinin temel işlevi -ve bence en büyük ahlaksızlığı- dikkatleri Kurumsal Psikiyatrinin hapis işlevinden saptırıp, kurumsallaştırılmış akıl hastalarında olduğunu iddia ettikleri bozuklukların kökenine yöneltmektir. Bireyleri cadı ya da akıl hastası rolüne sürükleyen kasıtlı tavır her iki durumda da ya inkâr edilmekte ya da görmezden gelinmektedir. Psikiyatristlerin tıbbi büyücülük yorumlarında cadı avcılığı ile Ortaçağın sonlarında ve Rönesans dönemi Avrupa'sında baş gösteren örgütlü Yahudi düşmanlığı arasındaki ilişkinin dikkate alınmamasının nedeni budur. Gördüğüm hiçbir psikiyatri tarihi kitabı bu ilişkinin lafını bile etmez.

Örneğin, Zilboorg'un birinci baskısı 1941 yılında yapılan, tıp ve psikiyatri tarihinin klasiği kabul edilen, küçük puntolu 606 sayfalık *History of Medical Psychology*[14] (Tıbbi Psikolojinin Tarihi) adlı kitabının 16 sayfa tutan dizin bölümünde tek bir 'Yahudi' kelimesi geçmediği gibi 'İspanyol Engizisyonu' gibi bir madde de yer almıyor. Dizinde 'İspanya' adıyla geçen bölümde bu ülkede on beşinci yüzyılda kurulan akıl hastanelerinden övgüyle söz ediliyor.[15]

Alexander ve Selesnick *The History of Psychiatry*[16] adlı kitaplarında Zilboorg'un büyücülük hakkındaki yanlış yorumlarını aynen tekrarlıyorlar ve yine İspanyol Engizisyonundan falan bahsetmiyorlar. Fakat bu yazarlar, Yahudilere uygulanan baskılardan bir tek cümleyle bahsetmeyi uygun bulmuşlar. "Bu çağ (Ortaçağın sonları) kendisine bir günah keçisi bulmak zorunda kaldı ve Yahudilerin öldürülmesi bu güçlü akıntıyı durdurmaya yetmedi."[17] Alexander ve

Selesnick, bu Yahudileri kimin ve neden öldürdüğünden hiç bahsetmiyorlar. Bu baskılarda Kilisenin oynadığı rolü küçültmekle yetinmeyip olanları da tersine çeviriyorlar: "Kilisenin denetim altına alamadığı bu kitlesel psikotik hareketler," diyor muhteremler "on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllara damgasını vurmuştur."[18]

Hemen hemen bütün insanlık tarihinin entelektüel ve siyasi manzarasının ele alındığı Zilboorg'un ve Alexander ve Selesnick'in kitapları, benzer metinlerdeki benzer suskunluklarda nelerin açıklanmadan bırakıldığı hakkında fikir vermektedir. Bu metinlerin ortak noktası, Kurumsal Psikiyatrinin tıbbi hizmet sağlayan bir kuruluş olduğunu kabul etmeleridir. Bu yazarların, kendi fikirlerini destekleyebilecek tarihsel kanıtları seçip Kurumsal Psikiyatrinin aslında toplumla uyum sağlayamayan kişileri gözetim altına alan bir kuruluş olduğunu kanıtlayan olguları görmezden gelmeleri, ayrıca, Ortaçağdaki Yahudi düşmanlığının tarihi ve bu düşmanlığın cadılara yapılan eziyetlerle bağlantısı üzerinde durmamaları ve psikiyatrinin bütün bir on dokuzuncu yüzyılı kaplayan güzide kuramı 'mastürbasyon hastalığı'[19] hakkındaki malumatı kitaplarına kondurmamalarına hiç şaşırmıyoruz.

Şüphesiz tarih seçicidir. Ben sadece basmakalıp psikiyatri tarihlerinin -Kurumsal Psikiyatriyi, psikanaliz ve 'psikiyatrik' kabul edilen başka toplumsal müdahalelerle bir tutarak- topluma yardımcı olan (ama bu arada çoğunlukla hastaya zarar veren) işlemlerle, hastaya yardımcı olan (ama bazen topluma zarar veren) işlemler arasındaki farkı gizlediğini ve bütün psikiyatri yöntemlerinin hasta addedilen kişi için 'tedavi' değeri olduğu kanısını yarattığını düşünüyorum. Yine söylüyorum, (zora dayalı ve işlevi toplumu korumak olan) Kurumsal Psikiyatri ile (işbirliğine dayanan ve işi hastayı memnun etmek olan) Özel Psikiyatri'nin birbiriye karıştırılmaması gerekir. Açıkçası bunlar birbirine karıştırıldığı için bu kitabı hazırlarken sadece Kurumsal

Psikiyatri tarihi ile ilgili kaynakları ayırt etmek hiç kolay olmadı.

Kısacası, psikiyatristler ve psikiyatri tarihçileri, Katolik ve Protestan Kiliselerinin uyguladığı toplumsal baskıları sistemli bir şekilde meşrulaştırmıştır. Oysa tarihçiler hatta teologlar bile bu gerçeği uzun zamandır kabul etmektedir.[20] Bu kadar açık bir gerçeği ortaya koymak bile ne kadar güç olabiliyor! Psikiyatristlerin Engizisyoncular sanki sadece 'histerik' yani garip davranışları olan kadınlara eziyet etmişler gibi göstererek bir dönemin tarihini nasıl çarpıttıklarını görmek için Ortaçağın sonları ile Rönesans döneminde cadılara ve Yahudilere yapılan baskılarla günümüz dünyasında akıl hastalarına ve yine Yahudilere yapılan baskılar arasındaki ilişkiler üzerinde durmak gerektiğini düşünüyorum.

Ortaçağda İspanya'dan başka hiçbir ülkede Yahudiler toplumun üst tabakalarına çıkamamışlardı. Ama -burada üzerinde durmamız gerekmeyen nedenlerle- Yahudilere (ve Mağribîlere) karşı ayırımcı baskılar zaman içinde giderek artmıştır. Diğer Hıristiyan ülkelerde olduğu gibi Katolik İspanya'da da İsa'nın yolundan sapanlara kâfir dendi.* Bu yüzden başlarına gelen her şey onlara reva görüldü. Yahudiler ve cadılar kutsal buyruklara karşı gelen insanlar olarak toptan kâfir ilan edildiler. Bu iki grup arasındaki tek ortaklık kaderleri değildi. Trevor-Roper şöyle diyor: "Ortaçağda Macaristan'daki ilk cadı davalarında suçlu bulunanlar başlarında birer Yahudi şapkasıyla bir meydanda bütün gün ayakta durmaya mahkûm edilmişlerdi."[21] Rönesans'ın ilk dönemlerinde sadece Hıristiyanlar cadılıkla suçlanırken on beşinci yüzyılın sonlarına doğru cadılık Yahudilere yöneltilen bir suçlama haline geldi.[22] "Dine karşı işlenen suç toplumsal bir suç olarak görülmeye başladıktan sonra,"

* "Yahudilerin İspanya'daki durumunu takdir edebilmek için Ortaçağ boyunca Hıristiyanlık dünyasında nasıl görüldüklerini bilmek gerekir," der Lea. "Kilise atalarının işlediği günah yüzünden Yahudileri varolmak dışında her türlü haktan yoksun bırakmıştı" (Henry Charles Lea, A History of the Inqulsitlon of SPain, C.1.s,81.)

diyor Trevor-Roper, "bir türüyle başka bir türü arasındaki farkın önemi kalmamıştır."[23]

İspanyada baş gösteren Yahudi düşmanlığının ilk sonucu Yahudilerin kitleler halinde Hıristiyanlaştırılması oldu. Dinsel ve toplumsal baskılar giderek arttı ve 1492 yılında Hıristiyanlığı kabul etmeyen bütün Yahudiler İspanya'dan sürüldüler. Bu sürgüne neden olan olaydan bahsetmeye değer. Çünkü bu olay beş yüz yıl kadar sonra Rusya'da tekrarlanmıştır. "Tıp mesleği fiilen Yahudilerin tekelindeydi ve saray çevreleri ve aristokrasi en çok Yahudi doktorlara güveniyordu... ancak daha sonra Yahudi doktorlar hastalarını zehirlemekle suçlandılar. 1492 yılında bir Yahudi saray doktorunun Ferdinand ve İsabella'nın çocukları Bebek Don Juan'ı zehirlemekle suçlanmasından dolayı Yahudiler İspanya'dan sürüldüler."[24] Stalin 1953'te bir komplonun kurbanı olduğunu, çoğu Yahudi olan bir doktor grubunun kendisini zehirlediğini iddia etmişti. Stalin'in ölümünden sonra bu 'komplo'nun uydurma olduğu açıklandı.[25]

Ne Yahudilerin Hıristiyanlaştırılması ne de sürgün, İspanya'daki 'Yahudi sorunu'nu çözmeye yetmedi. Yahudi, dininden dönmüş olsa bile Yahudiydi, ne olsa yabancı sayılırdı. İspanya'da on beşinci yüzyılda dininden dönmüş on binlerce Yahudi bulunuyordu. Bunlara *conversos** deniyordu ve İspanya'daki sermayenin ve ticari ilişkilerin büyük bir kısmı hâlâ onların elindeydi. Bundan dolayı, doğuştan Hıristiyan olanlarla Hıristiyanlığı sonradan kabul etmiş olanları ve özellikle Hıristiyanlığı 'gerçekten' kabul eden Yahudilerle Hıristiyanlığı kabul etmiş görünüp eski dininin gereklerini gizlice yerine getirenleri birbirinden ayırmak gerekiyordu. Papa'nın 1478 yılında aldığı bir

* Din değiştiren İspanyol Yahudileri 'döndürülenler' anlamına gelen conversos adıyla anılıyordu , Yahudilere ise marrano yani 'domuz' deniyordu. Marrano adının nereden geldiği, neden yakıştırıldığı ve Yahudilerin neden hâlâ İspanyadaki gizli Yahudilerden bu adla bahsettiği bilinmiyor. İspanyol Engizisyonu tarafından gizlice Musevi inancını korumakla suçlanan kişilere 'Judaizer' (Musevileştirciler) deniyordu. Bkz.: Max I. Dimont, Jews, God and History, s. 220.

kararla kurulan İspanyol Engizisyonunun görevi Hıristiyanlığı kabul eden Yahudilerin gerçekten *converso* olup olmadıklarını ortaya çıkarmaktı. Yahudacılar bundan dolayı İspanyol toplumunun en önemli günah keçileri haline getirildiler. Lea İspanyol Engizisyonunun tavrı konusunda şu davayı örnek gösterir:

1567 yılında Elvira del Campo adlı bir kadın Toledo'da Yahudacı olduğu iddiasıyla yargılandı ve suçlu bulundu. Sonradan Hıristiyan olmuş bir aileden geliyordu ve bir Hıristiyan'la evliydi. "Kadının hizmetçileri ya da komşuları olan tanıkların ifadelerine göre Elvira del Campo, Kilisede yapılan ayinlere katılarak ve papaza günah çıkartarak inançlı bir Hıristiyan olduğu izlenimi veriyordu; bize karşı kibar ve yardımseverdi fakat asla domuz eti yemiyordu." Elvira yargılanması sırasında domuz eti yemediğini ancak bunun nedeninin 'açıklamak istemediği ve kendisine kocasından bulaşmış olan bir hastalık' nedeniyle aldığı tıbbi bir tavsiye olduğunu öne sürdü. Yahudacı olduğu iddiasını reddederek ısrarla Katolik mezhebine bağlı olduğunu söyledi. Mahkeme, kadının söylediklerini inandırıcı bulmadı ve işkence edilmesine karar verdi. İki kez işkence edilen kadın 'on bir yaşındayken annesinin kendisine domuz eti yememesi ve Şabat'ları gözetmesini söylediğini' itiraf etti. Yargıçlardan biri bu itirafından dolayı kadının yakılması için oy kullandı. "Ancak çoğunluğun oyu ile kadının mallarına el konulmasına, üç yıl hapse ve *sanbenito*'ya* mahkûm edildi. 13 Temmuz 1568 tarihinde sanbenito ile teşhir edildikten sonra hapishaneye kondu. Altı ay sonra affedilip serbest bırakıldı ve istediği yere gidebileceği söylendi. Elvira, hayatının sonuna kadar yoksulluk içinde, dilenerek yaşamak zorunda kaldı. Kendisi, gördüğü işkence ve yaşadıklarından sonra iflah olmadı, yakınları ve soyundan gelenler de adlarına sürülen lekeyi silemediler."[26]

---

* Ortaçağda pişmanlık duyan günahkârlara giydirilen, önünde ve arkasında X biçiminde haç olan sarı gömlek.

Lea'nın, bu kadar insanlık dışı uygulamaları onaylayan Engizisyoncuların kendi beyanlarına gerçekten inandıklarından kuşkusu var. "Bu davaların ayrıntıları önemsiz gibi görünebilir ama" diyor Lea "İspanya'nın her tarafına yayılmış mahkemelerde yargıçlık makamında oturanların kafa yapısı hakkında fikir veriyor olması bakımından önemli. Bu yargıçların, verdikleri teşhir cezasıyla ve diğer cezalarla Elvira'yı içinde bulunduğu hatalı konumdan ve karanlıktan çıkarıp Hıristiyanlığa kazandırarak ruhunu kurtarabileceklerine gerçekten inanıyor olduklarından kuşku duyuyorum. Yargıçlar, kadının domuz etinden uzak durması, tereyağlı çörek yememesi, yemeği iki ayrı kapta pişirmesi, kendi ekmeğini kendi yapması gibi hususların üzerinde durdular. Elvira'nın kaderini bu ayrıntılar belirledi."[27]

İspanya'da Engizisyonun ağına düşen günah keçilerinin bu kadar bariz biçimde Yahudiler olması diğer Avrupa ülkeleriyle tezat oluşturur. Daha önce gördüğümüz gibi Engizisyon İspanya'da Yahudilerle Katolikleri birbirinden ayırmayı görev edinmiştir. Bundan dolayı İspanyol Engizisyoncuların en büyük hedefi Yahudiler, *Judaizer* ve *conèrso*'lar olmuştur. İspanyol Engizisyonu, bu gruplara mensup insanları günah keçisi haline getirdikten sonra cadılara ilişmemişlerdir. Aslında İspanyol Engizisyonu cadı katliamına sık sık karşı çıkmış ve bunu tüm kıtada cadıların yakılmasının sıradan bir olay haline geldiği dönemde yapmıştır. İspanyol Engizisyoncudardan büyücü korkusuyla mücadele edenlerin en ünlüsü Alonzo Salazar de Frias'tır. Salazar, 1610 yılında, Logrono'daki büyücü davalarında müfettişlik yapmış, araştırmalarının sonunda büyücülüğün neredeyse salgın haline gelmesinin nedeninin fellik fellik cadı arayan Engizisyoncuların provokasyonu olduğuna karar vermiştir. Salazar, Yüksek Engizisyon Konseyi'ne sunduğu raporda şöyle der: "Herhangi bir büyücülüğü kanıtlayacak tek bir işarete bile rastlamadım. İddiacıların kanıt diye gösterdikleri şeyler zanlıların tutuklanmasına

bile yetmez, şimdiye kadar gördüklerim ancak bu konudaki şüphelerimi doğrulamaktadır. Ayrıca, deneyimlerimden çıkardığım sonuç şu ki merhamete sığınan tövbekârların en azından dörtte üçünün itirafları da ihbarları da yalan. Şuna da inanıyorum ki kendilerine kötü davranılmayacağını ve cezalandırılmayacaklarını bilselerdi, bu kişiler Engizisyona gelip önceki itirafların doğru olmadığını açıklarlardı. Çünkü ne yazık ki bu davetim doğru düzgün duyurulmamış."[28]

İspanyol ve Roma Engizisyonları arasındaki tutum farkı da tarihi bir gerçek olduğu halde yine psikiyatristler ve tıp tarihçileri tarafından görmezden gelinmiştir. Bu ihmalin nedenlerini uzaklarda aramaya gerek yok. Tüm Avrupa'daki akıl hastaları cadı zanniyla kazığa bağlanıp yakılırken, İspanya'da bu nedenle yakılan hemen hiç kimse bulunmaması enteresan. Epidemiyologlar Avrupa'da sayıları bu kadar çokken İspanya'da neden hiç deli olmadığını merak etmelidir bence. Yoksa İspanyol Engizisyonunun baskı yaptığı *Yahudiler, Judaizer*'lar ve *converso*'lar da mı delidir? Cadıların akıl hastası olduğuna inananlar, bir kusurları olmasa koskoca Roma Katolik Kilisesi bu insanların peşine düşmezdi diye düşünmüş olmalılar. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz! Psikiyatri tarihçisi de bundan yola çıkar, akıl hastalığı olmayan yerden ateş çıkmaz. Kazık onun için Engizisyonun değil cadının akıl hastalığının simgesidir.* Psikiyatristlerin, cadılara neden atıfta bulunduğu ancak bu şekilde açıklanabilir, çünkü bütün Ortaçağ tarihi içinde -üstelik bu kişiler zamanın doktorlarınca seçilmiş olmadıkları halde- kendilerine vaka olarak buldukları tek hasta insan grubu budur. Dikkat çekici bir rastlantı.

Ortaçağda belirgin sınırlarla tanımlanmış gruplar elbette vardı: Prensler ve papazlar, tacirler ve paralı askerler, serfler ve soylular ve elbette Yahudiler. Hiçbir psikiyatrist

* Yakın tarihe de bu çarpık mantıkla bakılırsa gaz odası Nazi Almanya'sının suçu olmak yerine Avrupalı Yahudilere özgü bir hastalığının simgesi olarak görülebilir.

bu gruplardan herhangi birini özel inceleme konusu olarak seçmemiştir. Bu gruplardan hiç biri hakkında topluca akıl hastası teşhisi konmamıştır. O halde neden cadılar? Ve neden cadılarla aynı muameleyi gören, hatta bazen cadı yaftasını taşıyan Yahudiler değil de cadılar?

Bu sorunun yanıtı basit. Yahudilere (ve Protestanlara ve Katoliklere) dinsel nedenlerle baskı yapıldığı zaten açık ve bilinen bir gerçektir. Bunlar günümüzde de varlığını sürdüren, ne olduğunu bildiğimiz gruplardır, kitle halinde akıl hastası olarak sınıflandırılmaları o kadar kolay değildir. Öte yandan modern insan cadılara yapılanları eskiden olduğundan çok farklı bir gözle görmektedir. Artık cadılık, kelimenin semantik ağırlığı yüzünden -ki bu hiç hafife alınacak bir şey değildir- Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi günümüzde varlığını sürdüren inançlarla aynı kefeye konmuyor. Kökeni kısmen Hıristiyanlık öncesi pagan inançlar olduğu için, cadı acayip bir yaratık gibi görünür. Bu nedenle psikiyatri için mükemmel bir hasta adayıdır. Son olarak Ortaçağda ve Reform döneminde ezilen gruplardan sadece cadıların günümüzde savunucuları ve temsilcileri bulunmadığı için bu şekilde karalanmalarına itiraz eden de çıkmamıştır. Düşmanları tarafından yakılan Yahudilere, Protestanlara ya da Katoliklere deli teşhisi konsa, bu dinlerin günümüzdeki mensupları haklı olarak psikiyatrik jargonun hakaretine uğradıklarını düşünür, bunu izzeti nefislerine saldırı addeder ve derhal şiddetle cevap verirlerdi.* Ancak cadıların ne bir vakfı, ne de sözcüsü olmadığından cadılara sürülecek bir lekeyi günümüzde dert edecek kimse yoktur. Cadıların, Ortaçağda Engizisyoncuların mükemmel canlı kurbanlar haline getiren özellikleri, onları çağdaş psikiyatri için de mükemmel tarihi kurbanlar haline getirmektedir.

---

* Burada Albert Schweitzer'in, tıp tezini, İsa'ya paranoyak teşhisi koyan meslektaşlarının hipotezini çürütmeye adadığını belirtmek ilginç olabilir. Bu çalışmasında, kendi tabiriyle, tarihi kayıtları 'tarafsız'çolarak incelemek suretiyle İsa'nın aklının yerinde olduğunu kanıtlamıştır. (Albert Schweitzer, The Psychiatric Study of Jesus.)

Pirene dağlarının doğusunda ve batısında cereyan eden cadı vakaları arasındaki farkları şimdiye kadar psikiyatri teorilerinin bir türlü açıklayamamasının nedeni belki de büyücülüğün, aykırı davranışlarla kendini gösteren bir hastalık değil, birtakım kurbanlara belirli nedenlerle vurulmuş bir damga olmasıdır. Akıl hastalığının, hastanın fizyolojik bir kusuru olmadığını, sadece bunu yapmaya gücü yeten biri tarafından dayatılan bir damga olduğunu gördüğümüz anda çağdaş Batının farklı sınıflardan gelen akıl hastalarının kategorilere ayrılmasındaki sorunlar anında ortadan kalkacaktır. Engizisyoncular, iğneciler ve bu işlerle iştigal edenler arasında yakılarak idam edilenlere nasıl pek rastlanmamışsa -yakılanlar genellikle yoksul ve vasıfsız kimselerdir- tımarhaneye kapatılmış psikiyatristlere, psikologlara ve avukatlara da pek rastlanmaz. Toplanıp kapatılanlar yine yoksul ve gariban kişilerdir. Devlet akıl hastanelerinde bu kadar çok yaşlı insanın bulunmasının nedeni de kesinlikle budur. Yaşlılar bazı hastanelerde hastaların % 40'ını oluşturmaktadır. Toplumumuzda yaşlıların, özellikle yoksul yaşlıların durumu, Ortaçağ toplumundaki kadınların durumuna benzer. Yaşlılar, aşağılayıcı bir tıbbi damga karşısında kendisini en az savunabilen gruptur. İstenmedikleri zaman 'yaşlılık psikozu' ya da başka bir delilikten mustarip oldukları gerekçesiyle 'tedavi ve bakım' için kolaylıkla tımarhanelere kapatılmaktadırlar.

İspanya örneği gösteriyor ki, cadılara yapılan baskı iki taraflı olsa bile, yani hem Kilise hem de halk tarafından desteklense de Kilisenin onayı olmadan ne cadılar ne de cadı avcıları olurdu. Aradaki büyük fark Kilisenin farklı tutumundan kaynaklanmıştır. İspanya'da da halk cadı korkusuna kapılmıştı, cadıların kökünü kazımaya Avrupalı komşuları kadar meyilliydi. Ancak, William'ın dümen suyunda seyreden İspanyol Engizisyonu hemen hemen her yerde benimsenmiş yöntemlere ciddi bir darbe vurdu. William yargıçların sanıklara yönlendirici sorular sormalarını,

sanığın tehdit ve imalarla itirafa zorlanmasını yasakladı, *Malleus*'un teşvik ettiği sahte vaatleri de yasakladı, papazlara, vaazlarında mahsulün tahrip olmasının nedeninin cadılar değil kötü hava koşulları olduğunu açıklamalarını emretti, sadece yasalarla belirlenmiş suçları cezalandırmakta kararlı davrandı. Bu tedbirler mahkemeleri bayağı koşullandırmış olmalı ki 1600 yılından önce iblisle cinsel ilişkiye girdiğini söylediği için iki kez yargılanan bir kadın her iki davada da suçsuz bulunarak serbest bırakıldı.[29]

İber Yarımadası'nın dışında kalan Engizisyoncunun görevi de, en azından genel kural olarak, İspanyol meslektaşlarınınkine benziyordu; o da gerçek Hıristiyanlarla batıl dinlere inananları birbirinden ayırmakla görevliydi. Fakat Pirenelerin doğusundaki kâfirler, batısındakilerden daha çeşitliydi. Avrupa'nın Katolik bölgelerinde Yahudiler, cadılar, ya da Protestanlar kâfirdi; Protestan bölgelerde ise Yahudiler, cadılar ya da Katolikler. Trevor-Roper'a göre, Katolik ve Protestan bölgeleri arasında cereyan eden Din Savaşları döneminde "1609 yılında halkı 'Protestan' olan Navarre'de tüm kasaba halkı cadı ilan edildi. Orleans ve Normandiya'dan da çok cadı çıkması da anlaşılır bir durumdu çünkü onlar da Protestandı."[30] Bu durumda 'Danimarkalı reformcu Başpiskopos Palladius'un Katolik ritüellerini sürdürenleri cadı ilan etmesi'[31] aynı derecede doğaldı.

Tarihte 'kâfir', 'dejenere' ya da 'akıl hastası' olarak tanımlanan grupların çok ilginç örnekleri de mevcut. İspanyol Engizisyonu, 1568 yılında bütün Hollandalıları kâfir oldukları gerekçesiyle ölüme mahkûm etti.[32] Naziler -Yahudiler, Polonyalılar ve Ruslar gibi- yok etmek istedikleri halkların 'dejenere ırklar' olduğunu iddia ettiler. ABD de bambaşka grupları -uyuşturucu bağımlılarını, eşcinselleri ve ırkçıları- toptan akıl hastası ilan etti.[33] Yeni Sol'un önde gelen ideolog ve kuramcılarından Herbert Marcuse, Amerikan toplumunun tamamına 'deli' teşhisi koymuştu: "Tarih-

te benzeri görülmemiş ölçüde büyük kaynaklara sahip olan bu toplum, bence, bu kaynakları yine benzeri görülmemiş ölçüde bozduğu, kötüye kullandığı ve israf ettiği için akıl hastasıdır."[34]

Günümüzde doktor ırkçı ideolojiye veya psikiyatrik ideolojiye hizmet ediyorsa, yaptığı iş doktorluk değil günah keçisi seçiciliğidir. Örneğin, gerçek Aryanların sahtelerinden, yani Yahudilerden ayırt edilmesi konusunda zaman zaman Nazi doktorlara başvurulmuştur. Kuznetsov, Almanların Kiev'i işgal ettiği dönemi anlattığı belgesel romanında Yahudi olduğundan kuşkulanılan bir Rus esirden bahsediyor: "Asker bir konferans salonuna alındı, Alman doktorlar, Yahudi olup olmadığını saptamak için askerin vücudunu incelediler ancak bir şey çıkmadı."[35] Yahudilere özgü bedensel özellikler arayan bir yirminci yüzyıl doktorunun on dokuzuncu yüzyılda histeri işareti ya da on altıncı yüzyılda cadı işareti arayan meslektaşlarından ne farkı var?* Psikiyatristte aklından zoru olanları gerçek hastalardan ayırırken aynı işi yapmıyor mu?

Günah keçisi seçen bir adam, psikiyatrist ya da Engizisyoncu, bunu sosyal bir tarafsızlık içinde yapamaz. Bir azınlığın kararlı bir çoğunluk karşısında fazla bir yaşama şansı yoktur, ortaya çıkan acı çatışmaların nedeni budur. Ancak sergilenecek tavrın zeminini hazırlayanlar birkaç hırslı kişiden ibarettir. Bu zemin bir kez hazırlandıktan, gerekçeler ve ilişkiler oluşturulduktan sonra efsaneyi propagandayla yaymak işten değildir. "Bu cadı manyaklığı," diyor Lea "büyük ölçüde cadı idamlarının kışkırttığı hayal gücünden doğmuştur. Engizisyoncu ya da sivil yargıç, büyücülüğün kökünü kazımak için yaktığı her cadıyla çevreye cadılık tohumları saçmıştır. Yakılan her cadı ile cadı meselesi daha da büyümüştür. Öyle ki neredeyse bütün halk cadılıkla

* Rönesans döneminin cadı avcısı Guaccius'a göre, Şeytanın işaretlerinden biri de Yahudi ırkına has bir özellik olan sünnetli cinsel organdı. (Leschnitzer, The Magic Background of Modern Anti-Semitism, s. 223.)

suçlanacaktı. Bir noktadan sonra yakılan yüzlerce insanın çetelesi tutulamaz oldu."[36]

Trever-Roper da aynı fikirde: "Bütün kanıtlar gösteriyor ki büyücülük hakkındaki bütün masallar varlıklarını tamamen Engizisyonculara borçludur. Yahudi düşmanları, halkın skandal sevdasından yararlanarak Yahudilerin kurban ayinleri yaptıkları, kuyuları zehirledikleri ve tüm dünyaya yayılmış şu meşhur Sion Büyükleri efsanesi gibi masalları yaydılar. Cadı Tokmakçıları da, köylülerin cahilliğinden yararlanarak Şeytan Krallığı ve Şeytanın hizmetkârları masalını uydurdular; her efsane gibi bu da kendi kanıtını yarattı ve kaynağından çok uzaklarda ortalığı karıştırdı."[37] Akıl hastalığı masalı için de aynısını söylüyorum: Akıl hastalığı, varlığını tamamen psikiyatristlere borçludur.*

Sonuç olarak geçmişte cadı ve Yahudi, günümüzde ise deli ve Yahudi bazen ayrı ayrı, bazen de bir tutularak toplum düşmanı ilan edildiler. Ortaçağ cadısı suçlanana kadar toplumun bir üyesiydi, bir gün geldi kâfir olup çıktı, egemen dinin düşmanı ilan edildi ve cezalandırıldı. Ortaçağ Yahudisi ise hiçbir zaman toplumun bütünüyle kabul ettiği bir üyesi olmadı. Varlığının topluma faydası olduğu kabul edilen dönemlerde misafir olarak hoşgörüyle karşılandı; varlığının toplum için tehlike oluşturduğuna inanıldığı başka dönemlerde düşman ilan edildi ve ortadan kaldırıldı. Hıristiyan cadı ile Yahudi kurbanın ortak yönleri, her ikisinin de içinde yaşadıkları toplumun düşmanlığına maruz kalıp yok edilme tehdidiyle karşı karşıya kalmalarıdır.

Günümüzde de deli ve Yahudi benzer tehditlerle yüz yüzedir. Akıl hastası akıl hastalığı teşhisi konmadan önce toplumun bir üyesidir; gün gelir delilikle, yani egemen normlara aykırı olmakla suçlanır. Bundan dolayı cezalandırılır. Günümüzün Yahudisi de topumun tam bir üyesi

---

* Psikiyatrik efsanelerin kaynağı 5. Bölüm'de anlatılmıştır. 8. Bölüm'de bu efsanenin gelişim çizgisini, 9. ve 13. Bölümler'de ise yakın geçmişinden ve günümüzdeki işlevlerinden bahsediliyor. Bkz. Thomas S. Szasz, The Myth of Mental Illness.

olarak görülmez. Hıristiyanlar ya da daha kötüsü Sovyet Rusya'da olduğu gibi ateistler, arasında yaşayan Yahudi yabancıdır; varlığının, gruba faydası olduğuna inanıldığı dönemlerde hoşgörüyle karşılanır; varlığının gruba zararı olduğuna inanıldığı başka dönemlerde aşağılanır.* Bu kez de deliyle Yahudinin ortak özellikleri, içinde yaşadıkları toplumun her ikisinden de kurtulmak istemesidir. Halkın Yahudilere ve delilere yaptıkları benzer şekillerde desteklenmektedir: Hıristiyanlık yüzyıllardır Yahudileri aşağılamıştır;[38] Psikiyatri, on yedinci yüzyılda bir tıp dalı olarak doğduğundan beri akıl hastasını aşağılamaktadır.[39] Ancak benzerlikler burada sona eriyor. Çünkü Hıristiyanlık öğretisinde hiç olmazsa Yahudinin tedavisi önerilmez. Oysa 'akıl sağlığı eğitimi'nde amacın akıl hastasının tedavi edilmesi olduğu iddia edilir. Bundan dolayı, psikiyatri tarihi, resmi belgelerde, delinin bakım ve tedavisinin tarihiymiş gibi sunulur; psikiyatri tarihi aslında delinin bertaraf edilişinin tarihidir.

Kısacası, çağdaş psikiyatrinin, cadı katliamı hakkındaki yorumu milyonlarca masum kadın, erkek ve çocuğun deli durumuna düşmesine neden olmuştur. Niyet bu değilse de sonuç budur. Bu şekilde Roma Katolik Kilisesi ve yetkisini ondan alan Engizisyon, Yahudi, kâfir ve cadı katliamlarının sorumluluğundan sıyrılmıştır. Protestan Kilisesinin cadılara açtığı kutsal savaşın sonuçları da affedilmiştir. Son olarak psikiyatristin bu 'aydın' ve 'bilimsel' görüşünden yola çıkılarak, farklılıkların kusur olarak gösterilmesiyle, halk

---

* Yahudi'nin toplum için temsil ettiği tehlike tarih boyunca toplumsal değerlerin değişmesiyle birlikte farklılıklar göstermiştir. Yahudi, Ortaçağda Hıristiyanlığa ihanet etmiş kişidir; ataları İsa'yı öldürmüştür, kendisi de doğru yolu ve Kiliseyi ısrarla reddetmektedir. Modern dünyada da Yahudi, kendisine sahip çıkmış ülkeye ve egemen siyasi ideolojiye ihanet eden kişidir. Dreyfus vatan haini Yahudinin simgesidir. Yahudi, Rus devriminden sonra hem kapitalizmin hem komünizmin düşmanıdır. Batıda komünizm Yahudilerin esinlediği bir ideoloji olarak görüldü. Çünkü Marx ve Troçki Yahudi idi. Doğu'da ise kapitalizm Yahudilerin esinlediği bir ideoloji olarak görüldü. Çünkü kapitalizmin öncüleri Rothschild ve diğerleri de Yahudi bankerlerdi.

sağlığı adına tıbbi bir baskı ve kontrol sistemleştirilmiş ve meşrulaştırılmıştır.[40]

Bir ideoloji ölür, bir başkası doğar: Ortak bir düşman bulunsun yeter. Kâfirler gider psikopatlar gelir. Toplumun cadılardan temizlenmesi biter, deli temizliği başlar.

8

BÜYÜCÜLÜK VE AKIL HASTALIĞI HAKKINDA EFSANELER

Eski devirlerin bahtsız insanların ne büyük yanlışlıklar yaptığını, ne kadar saçma sapan şeylere inandığını görmek şimdi ne kadar kolay; bu yüzden onları küçük görüyoruz. Oysa gelecekte tarih bizden nasıl bahsedecek, bilmiyoruz...

Herbert J. Muller[1]

Psikiyatrinin cadı kuramındaki yanlışlık aslında birden fazla ama Johann Weyer'in cadıların akıl hastası olduğunu keşfettiği iddiası bu yanlışlar arasında başta geliyor. Günümüzde psikiyatri tarihi öğrencilerinin hemen hemen hepsinin katıldığı bu fikri yayan Zilboorg'dur. Kendisi psikiyatrinin izini cadı katliamlarının son zamanlarına kadar sürmüş ve Weyer'i deliliğin Kolomb'u ilan etmiştir. Şimdi George Mora'nın şu ilginç değerlendirmesine bakalım: "Johann Weyer günümüzde haklı olarak çağdaş psikiyatrinin babası olarak kabul edilir. Oysa psikiyatrinin bu dev ismini yüzyılımızın başlarına kadar kimse bilmiyordu."[2]

Psikiyatri tarihçisi, buna benzer değerlendirmelerde tarihsel 'gerçekleri' keşfeden tarafsız biri olarak sunulur. Oysa kendi bilim dalının imajını şekillendiren bir propagandacıdır. Weyer, cadılara yapılan eziyetlere karşı çıkan birkaç doktordan biri olduğu için psikiyatrinin babası kabul edilmiştir. Kurumsal Psikiyatri, Weyer'in psikiyatrinin kurucusu olduğunu iddia ederek baskıcı uygulamalarını özgürlükçü söylevlerin arkasına gizlemeye çalışır ve bunu büyük ölçüde başarır. Weyer'in psikiyatrinin 'gerçek' babası olduğunun yirminci yüzyılda ve Amerikalı psikiyatristler tarafından 'keşfedilmesi' anlamlıdır. Bu tam Kurumsal Psikiyatrinin, Batıda önemli bir sosyal güce dönüştürüldüğü zamandır.

Ne var ki Weyer cadıların deli olduğunu keşfetmemişti. Weyer'in o dönemin en önemli baskı kurumu olan Engizisyona karşı çıkışı takdire şayandır. Ancak insaniyet namına cesur bir çıkış yapmak, ne yeni bir teori geliştirmek ne de deneysel bir keşif yapmak değildir. Akıl hastalığı diye bir hastalık olmadığı ve timarhanenin bir hapishane olduğu fikri de benim buluşum değildir. Benim yaptığım, tıbbın içinde ve dışında olan birçok kişinin sahip olduğu bir görüşü yeni bir bakış açısıyla sunmaktan ibarettir.*

Cadıların ve delilerin baskı altına alınması toplumsal baskının ve iktidarın günah keçisi arayışının bir ifadesidir. Böyle bir bağnazlığa ve baskıya karşı sarf edilen her sözün mutlaka devrim olması, ya da yepyeni bir fikirden doğması gerekmez. Tersine, onların kâfirliği, çoğu kez muhafazakârlıklarından, yani, uzun zamandan beri kabul ve saygı görmekte olan fikirlerin ve değerlerin doğruluğunu savunmalarındandır. Camus Veba'da der ki: "Öyle zamanlar olur ki iki kere ikinin dört ettiğini söylemeye cüret edenler ölümle cezalandırılır ve tarihte bunun örnekleri hiç de az değildir"[3]

Bence, akıl hastalığı diye bir hastalık olmadığını söylemek, iki kere ikinin dört ettiğini söylemekten farksızdır; bir insanı zorla akıl hastanesine kapatmanın yanlış olduğunu savunmak aynı şeydir. Başından beri savunduğum işte

* Doğa bilimiyle toplum bilimi arasındaki temel farklılık burada yatar. Birincisinde insanın dünya ile ilgili bilgisine tamamen yeni -daha önce bilinmeyen ve hiç uygulanmamış- bir şey katıldığında buna keşif denir, örneğin radyoaktivitenin bulunması bir keşiftir. Ancak insanla ilgili bilim dallarında bir insan kendi toplumunun ya da kültürünün efsanelerine dalıp eski çağlarda biliniyor olan bir şeyi 'yeniden keşfederse' bunu da keşif kabul ediyoruz. Buna örnek olarak çocukluk dönemi cinselliğinin (psiko-analitik) keşfini gösterebiliriz. Genel geçerli inançlarla ilgili efsanelerin açılımını içeren bu tür ilerlemeler de insanın dünya bilgisine görünürde yeni bir bilgi katar. Fakat bu iki tür bilimsel buluş arasında önemli bir fark vardır. Birincisinde, yeni bir alana geçişi mümkün kılan bir eşik aşılır; insanın kendisini bir grubun egemen efsanelerinden kurtarmasını sağlayan ikincisi ise genellikle eski bir bilgeliği su yüzüne çıkartır. Toplum bilimlerinin, özellikle tarihin insanda genellikle insana dair her şeyin eski çağlarda bilindiği ve söylenmiş olduğu izlenimini uyandırmasının nedeni belki de budur; bilim tarihi ve teknoloji ise bunun tam tersi bir izlenim yaratır.

budur. John Stuart Mill *The Subjection of Woman* (Kadının Bağımlılaştırılması) adlı eserinde şöyle der: "Tüm fikirlerimi toplumsal ve siyasi gerçekler üzerine kurdum."[4]

Erkekler, binlerce yıldan beri kadınların buyruk altına alınıp göz kulak olunması gereken yarı-insan, aşağı yaratıklar olduğuna inanmayı uygun buldular. Aklı başında insan da deli hakkında neredeyse binlerce yıldan beri aynı şekilde düşünmektedir. Kadının erkek tarafından baskı altına alınması doğal kabul edildiği için Mill'e göre, bu yaklaşımı rasyonel fikirlerle ortadan kaldırmak çok zordur. "Bir fikir insanların duygularından da sökülüp atılmadıkça, varolan dengeyi bu fikrin karşısına çıkardığınız fikirlerin ağırlığıyla değiştirmeye çalışmanın faydası yoktur."[5] Aklı başında psikiyatristlerin aklı yerinde olmayan hastalara yaptığı baskılar günümüzde de bize doğal görünüyor. Demektir ki bu uygulamanın da doğru olmadığı sadece rasyonel fikirlerle kanıtlanamaz.

Bazı inançların efsanevi karakterlerini görmek için en iyi yol belki tarihlerini incelemektir. Ortaçağ insanı neden büyüye ve içinde yaşadığı toplumun ancak büyücüler imana gelince düzeltilebileceğine inandı? Günümüzün insanı neden içinde yaşadığı toplumun akıl hastaları zorla tedavi edilirse düzeltilebileceğine inanır? Bu iki kitlesel harekette de karşımıza birbiriyle iç içe geçmiş iki olgu çıkıyor: İnancın kökenini oluşturan bir efsane ve güçlü bir toplumsal kurum. Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatri. Birincisi ideolojiyi haklı çıkarır, ikincisi de toplumsal uygulamalarını meşrulaştırır. Bu kitapta, özellikle 4. bölümde bu konuyu yeterince ele aldığımı zannediyorum. O nedenle bundan sonra kurumsal uygulamalar üzerinde duracağım. Bu bölümde, insanların neye inandıklarını ve bu inançları ne şekilde hayata geçirdiklerini anlatacağım, o inancı meşrulaştırmak için arayıp buldukları ve yorumladıkları gerekçeleri değil.

Bir tarih araştırması cadıların varlığından kuşku duyan

ilk adamın Weyer olmadığını gösteriyor. Nitekim bazı aklı başında hükümdarlar Aydınlanma Çağından çok önce cadıların tacize uğramasını yasalarla yasaklamıştır. Örneğin, daha sekizinci yüzyılın başlarında Almanya'da bulunan İngiliz misyoneri Aziz Boniface* büyüye inanmanın 'Hıristiyanlığa aykırı' olduğunu açıklamıştı.[6] Bu fikir zamanına göre ilerici bir fikir olmakla birlikte, yüzlerce yıl sonra cadı avcılığının haklılığına kanıt olarak gösterilen İncil'in 'cadının acı içinde yaşamasına izin verme'[7] emrine de ters düşer. Gene sekizinci yüzyılda Hıristiyanlığın yeni kabul edildiği Saksonya'da, Şarlman, cadıları değil, birini cadı diye yakanları ölümle cezalandırmak üzere kanun çıkardı. On birinci yüzyıl Macaristan'ında Kral Solomon'un yasaları arasında cadılara ilişkin tek hüküm yoktur 'çünkü cadı diye bir kişi yok'tur.[8] Oysa bundan beş yüz yıl sonra cadı avcılığının ayyuka çıkışına karşı çıkan Weyer cadıların var olduğundan emindir.

Ortaçağ tarihine bakınca asıl şaşırtıcı olan ve insanı uyandıran, bilginin yayıldığı ve deneysel bilimlerin artık doğmuş olduğu Rönesans döneminde cadı vesvesesine karşı çıkarılan yasaların unutulup, cadılar hakkındaki 'kayıtsızlığın' yeni dinî ve bilimsel fikirlerle telafi edilmiş olmasıdır. *Malleus* 1486 yılında ilk sayfasında şu ibareyle yayınlandı: *"Haeresis est maxima opera maleficarum non credere"* Büyüye inanmamak en büyük küfürdür.[9] Sorbonne mezunu bir doktor da 1609 yılında 'Cadı Şabat'ı nesnel bir hakikattir, buna sadece akılsızlar inanmaz" demişti.[10]

Ortaçağda ve Rönesans döneminde büyüye inanç yaygın olmakla birlikte** *Malleus* dikkatle okunursa bazı kötülüklerin cadılara atfedilmesinden kuşku duyanların ve

---

* Aziz (680-755). İngiliz Benedikten papazları tarikatının üyesi. Germanya'da Hıristiyanlığı yaymaya çalışmıştır

** 1775 tarihinde dahi, İngiliz Hukukunun Babası Sir William Blackstone : "Cadıların ve büyücülüğün varlığını yadsımak, açıkça Tanrının sözünü inkâr etmektir. dünya yüzünden bunun gerçekliğinden şüphe edecek tek bir ulus yoktur." (Henry Charles Lea, A History of the Inquisition of Spain, C. 4 s. 247.)

Engizisyoncuların başvurduğu yöntemleri eleştirenlerin sayısının pek de az olmadığı anlaşılır. Ancak *Malleus*'ta insanların büyünün gerçekliğinden ya da büyücülerin varlığından kuşku duyduklarına dair kesin bir kanıt bulmak mümkün değildir. Fakat şu da var ki; bir insanın bu konuda kuşkuları olduğunu dile getirmesi, o insanın kendi ağzıyla kâfir olduğunu söylemesi ve ölüme mahkûm edilmesi demekti.

Gücü elinde tutan, insanları zaten inandıkları fikirleri kabul etmeye zorlamaz. İnanmayı emretmek ve inanmayanları tehdit etmek bir gereklilikse, o zaman kulların inançsız ya da kuşkulu olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Din otoriteleri, büyünün gerçek ve büyücülerin tehlikeli olduğunu bu kadar bastırarak söylüyor ve tersine inanmanın büyük bir günah olduğu uyarısında bulunuyorlarsa; ya da laik otoriteler, akıl hastalığının da 'diğer hastalıklar gibi' gerçek bir hastalık olduğunu ilan ediyor ve bunun ihmalinin ciddi sonuçları konusunda sürekli uyarıda bulunuyorlarsa, bu konuda da gerek teşvik edenlerin gerekse teşvik edilenlerin bazı şüpheleri olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Aslında tehdit ve şiddet ile desteklenen bu tarz bir 'eğitim' inanılması istenen önermenin stratejik değerini düşürür.[11] Çağdaş okur, Engizisyon propagandasının bu imasını dikkate almadığı takdirde (özellikle kendisi büyü diye bir şeyin olmadığına inandığı için) *Malleus*'ta büyücülüğe *inanmayan* kişilere yapılan göndermelerin mahiyetini gözden kaçırabilir. On beşinci yüzyıl Avrupa'sında batıl inançlara kuşkuyla yaklaşmak modern tarihçilerin bize söylediğinden çok daha yaygındı.

Malleus'un I. bölümünün ikinci kısmının başlığı şöyle: "Peki cadıların varlığına inananlar kâfir midir?" Bu önceki-nin zıddı ifadenin tartışmaya açılması kayda değer. Sprenger ve Krämer büyüye inanmanın günah olup olmadığını tartışıyorlar! Vardıkları sonuç, tam tersine inanmamanın çok büyük bir günah olduğu. "Şöyle bir soru geliyor insanın aklına," diyor yazarlar "cadıların olmadığına inanan

insanlar kâfir midirler?"[12] Yanıt evet. Tutum tıpatıp psikiyatristlerin akıl zorunun bir hastalık olup olmadığı sorusunu ortaya atıp, aksine inanmanın büyük bir hata olduğu ve psikiyatri ilmine saldırı niteliği taşıdığı yanıtını vermesini andırıyor. Akıl hastalığının bir 'efsane' olduğuna ilişkin açıklamamdan sonra, fikirlerimi eleştiren birçok psikiyatristin savunması buydu.[13]

Papazların ve özelikle Engizisyoncuların büyücülüğün varlığından hiç kuşku duymamaları gerekir. "Sıradan insanların," der Sprenger ve Krämer "büyüye aldırmaması zaten yeterince kötüdür; ruhları tedavi etmekle (!) yükümlü mübarek kişiler bu düşmana sırtlarını dönemezler, Kilise hukukçularının ve din bilimcilerinin de söylediği gibi bu, hakikatten yüz çevirmek olur."[14] Aynı şekilde sıradan insanların akıl hastalıklarına omuz silkmesi hoşgörüyle karşılanabilir; doktorların ve psikiyatristlerin ise bu kurama ve uygulamalarına (akıl hastalarının muhakkak doktor gözetiminde tedavisi ve tıbbi gereklilik uyarınca yetkili bir kuruma kapatılmasını desteklemek gibi tavırlarla) tam bir bağlılık göstermeleri gerekir.*

Sprenger ve Krämer, başka bir bölümde de cadılığı insanı şaşırtacak derecede çağdaş terimlerle tanımlıyorlar; Kendi çağlarında sık sık gündeme gelen -şimdi bizim doğru olduğunu kabul ettiğimiz- bir görüşün temsilcilerinin kafir olduğu konusunda fikir birliğine varıyorlar. "Dünyada büyücülük diye bir şeyin olmadığını, aslında büyücülüğün, sebepleri açıkça ortada olmadığı için insanların anlayamadıkları bazı doğal olaylarını hayal dünyalarında büyücülüğe yormalarından başka bir şey olmadığını sanmak, en büyük gaflettir ve dinimizce lanetlenmiştir. Doktorlar da

* Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü'nün eski yöneticisi ve Saint Louis Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin dekanı Robert H. Felix: "Bizim işimiz akıl hastalıklarıdır." Robert H. Felix, The Image of the Psychiatrist: Past, present and future, Amer.J. Psychiat., 121: 318-322 Ekim, 1964, s. 320.) Bu konudaki herhangi bir eleştiri psikiyatri için kafirlikten farksızdır. Bkz., örneğin, Frederick G. Glaser, The dichotomy game: A further consideration of the writing of Dr. Thomas Szasz, Amer. J. Psychiat., 121: 1069-1074 (Mayıs), 1965; s. 1073

bunu tasvip etmezler. Aziz Thomas bunun küfürden başka bir şey olmadığını söyler ve şiddetle karşı çıkar. Bundan dolayı bu fikri savunanların kâfir olduğuna hiç kuşku yoktur."[15]

Büyücülerin yakıldığı yüzyıllar boyunca, *Malleus*'un ve Engizisyoncuların hiddetine rağmen, çıkıp kurbanların suçlu olduğundan şüphesi olduğunu açıkça söyleyen ve Engizisyonun yöntemlerini alenen kınayan cesur ve onurlu insanlar da oldu. Cadı avcılığını eleştirenlerin en ünlüleri Thomas Ady, Cornelius Agrippa, Salazar de Frias, Friedrich von Spee ve tabii Johann Weyer'dir. Daha önce sözünü ettiğimiz İspanyol Engizisyon görevlisi Salazar İspanya'da cadı infazlarının önünü kesen kişiler arasında en etkinidir. Büyücülükle ilgili davaları açık fikirlilikle ele almış ve 1611 yılında suçlanan bin altı yüz kişinin iftiraya uğradığını söylemiştir. "Salazar, 1611 yılında aldığı bir kararda, 'Şabat' ayini yapıldığına dair söylentiler üzerine, kendisinin de kâtipleriyle birlikte o gece orada bulunduğunu ve hiçbir zarar görmediklerini, Şeytanın orospuları olduğu iddia edilen kadınların da muayene sonucunda bakire çıktıklarını açıklamıştı."[17]

Thomas Ady İngiltere'de cadı avlarını eleştirenlerin başında gelir. Muhterem George Burroughs Salem'de yargılanırken Ady'nin *A Candle in the Dark* (1655 Karanlıkta Bir Mum) adlı eserinden yapılan alıntılar ne yazık ki boşa gitmiştir.[18] Ady cadı katliamını iki bakımdan eleştirdi. Birinci eleştirisi büyücülüğün çağdaş kanıtlarının dayanağının Kutsal Kitap olamayacağı idi. "Eski ya da Yeni Ahit'in neresinde cadının katil olduğu, büyüyle insanları öldürebileceği ya da herhangi bir hastalığa ya da sakatlığa yol açabileceği yazılı? Cadıların, küçük kan emici ifritler olduğu nerede yazılı?"[19] Ady buna benzer açıklamalarıyla cadıların yakılmasının Kutsal Kitap'a dayandığı fikrini çürütmeye çalışmıştır.

Ady, cadı olduğu iddia edilen kişilerin muayeneleri-

nin vahşet dolu bir aldatmacadan başka bir şey olmadığını ilan eder. "Önyargısız ve aklı başında bir insan bu itirafları bir kez dinlese, itiraf denilen bu saçmalıkların masum insanlardan nasıl ağır işkencelerle alındığını, bu yalanlara doğru izlenimi vermek için nasıl canavarca eklemeler ve abartmalar yapıldığını derhal anlar."[20] Bunlar dikkat çekici bahaneler, insanların gözüne perde çeken yalanlardır, düpedüz sahtekârlıktır. Ne var ki bu değerlendirmeler etkisiz kalmıştır. Kitle hareketlerini tetikleyen inançların kabulü ya da reddinde insan aklının pek rolü olmadığı anlaşılıyor. Kilise yetkililerinin cadılara yapılan baskılara karşı çıktığı İspanya'da ise cadı çılgınlığı bunlar yaşanmadan kontrol altında tutulmuştur. Bu gerçekler, bu tür hareketlerin yaratılmasında ya da engellenmesinde otoritenin ve iktidarın belirleyici bir role sahip olduğunu göstermektedir. İspanyol Engizisyonu cadı avcılığını uygun görmemiştir, cadı avı olmamıştır. Cadı çılgınlığına karşı mücadele eden bireylerinse Roma Engizisyonunun ve Protestanların karşısında hiç etkisi olamamıştır.

Örneğin, İspanyol Engizisyonu 1640'ta "Büyücülük yaptığına dair aleyhinde tanıklar bulunan Triqueros'lu Maria Sanz'ın davasını düşürdü. Öte yandan 1641'de sığırları öldürmekle suçlanan Maria Alfonsa de la Torre'ye bir ihtar cezası vererek serbest bıraktı. Oysa yeminli tanıklar Maria'yı gece vakti bir çavdar tarlasının üzerinde bir süpürge sopasının binmiş olarak uçarken gördüklerini ve o sırada Şeytan sürüsü uğulduyormuş gibi sesler duyduklarını söylemişlerdi."[21] Lea, "Bu vakalar göstermektedir ki;" diyor "Engizisyon, ya büyücülüğün aslında bir kuruntudan ibaret olduğuna karar vermiştir ya da tanıkların beyanlarının yalan olduğuna." Büyücülüğün uydurma olduğu açık açık söylenemezdi. Çünkü büyücülük inancı çok eski ve köklü bir inançtı, ayrıca Kilise büyüyü o kadar büyük bir kesinlikle yasaklamış o kadar şiddetle cezalandırmıştı ki artık yok sayılamaz, yalanlanamazdı.[22] Akıl hastalığının bir efsane

olduğunu, aslında böyle bir hastalığın mevcut olmadığını açıkça kabul etmek de imkânsızdır. Akıl hastalığı diye bir hastalık olduğu fikri, insanlara bilim tarafından o kadar büyük bir kesinlikle zerk edilmiştir ki artık yalanlanması zordur. Bu anıtsal hatanın düzeltilmesinin yolu üzerindeki en büyük engel tıp mesleğinin saygınlığı ve gelenekleridir.

İspanyol Engizisyonu, ilkeyi çürütecek bir açıklama asla yapmadı. Lea bu konuda şöyle yazıyor: "Büyücülüğün var olduğunu inkâr etmediği gibi cezasını da değiştirmedi; bunun yerine suçun kanıtlanmasını imkânsız hale getirdi ve insanları suçlamalarda bulunmaktan caydırmaya çalıştı. Devlet görevlilerinin ve dini yetkililerin genel soruşturma yapmalarını yasaklaması, büyücülük salgınını önledi. Elimdeki belgelerden, 1610'dan sonra cadı davalarının birkaçı geçmediği anlaşılıyor."[23]

Büyücülük ve delilik hakkındaki ideolojilerin mahiyeti, ortaya çıktıkları çağların ahlaki değerleri ve fikirleri göz önünde tutulunca daha iyi anlaşılır. On üçüncü yüzyılda soyluluğun simgesi zırhlı şövalye, ahlaksızlığın simgesi ise cadı idi. Şövalye iyiliğin timsali, Şeytan kötülüklerin başı olarak algılanıyordu. Bu metafor kadınlara duyulan nefretin somutlaşması ve bir dışa vurumuydu. Çünkü iyiliğin simgesi olan şövalye erkektir; kötülüğün simgesi olan cadı ise kadın. Şu da var ki, cinsler arasındaki mücadeleler, soyluların vefasızlığı, zenginin yoksulu ezmesi, bunların hiç biri gerçekte oldukları biçimleriyle sunulmazlar; aksine, metaforlarda toplumsal gerçeklik, simgelerin gerçeğin tam aksini temsil ettiği bir rüya gibi resmedilirler. Bu tabloda kadın aşağılanan değil yüceltilen mahlûktur. Soylular vahşi ve hain değil, seçkin ve cömerttirler. Huizinga bu konuda şöyle diyor:

> "Fazlasıyla romantik bir şövalye hikâyesi olan Meliador'un yazarı Froissart, eserinde bahsettiği sonsuz ihanet ve gaddarlıkların ana fikirle nasıl çatıştığının farkında değildir. Molinet, anılarında sık sık şövalyenin niyetlerinden bahseder ve

olayları olduğu gibi aktarma çabası ikide bir kesilir çünkü içinde kabaran gururu ifşa etmeden duramaz. Şövalyelik kavramı bu yazarlar için siyasetin ve tarihin kapılarını açan bir çeşit sihirli anahtar görevi görmüştür. Böylelikle anlayışlarının çok ötesinde olan karmakarışık tarihlerini, şövalye maceralarına dönüştürüp basitleştirmişlerdir."[24]

Bu düş gücünün ardında yatan düşünceyi sezmek o kadar da zor değildir. İnsan, olayları, özellikle yaşadığı olayları açıklama çabasında kendisini ve üstlerini haklı görmeye çalışır. Ortaçağda, şiir, roman ve tarih ya ezenler tarafından ya da onlar için yazılmış olduğundan, prenslerin zaferleriyle şövalyelerin kahramanlıklarının dillere destan olmasına hiç şaşmamalı.

Bu geleneksel edebiyat ile (diyor Huizinga) bu yazarlar, tarihteki olayların akışını ellerinden geldiğince ve kendi kendilerine açıkladılar. Bu şekilde tarih şanlı prenslerle erdemli şövalyelerin oynadığı bir temsile dönüştü, örnek davranışların ve kahramanlıkların konuşturulduğu bir soylu oyunu. Tabii tarihin ilkeleri açısından böyle bir yaklaşım değersizdir. Bu anlatımların tek tarihi değeri çağa özgü silahları ve seremonileri özetlemesidir. Froissart'a göre görkemli olayların en yakın tanıkları olan teşrifatçılar, geleceğin en iyi tarihçileri olacaklardır; bizim de gurur duyacağımız görkemli olayları en iyi onlar bilirler; tarihi yazan da o şanlı ve şerefli olaylardır.[25]

Günümüz insanının zihniyeti Ortaçağdaki atasından daha ileri olmakla birlikte o da otorite karşısında aynı zayıflığı gösterir. İnsan karmaşık durumları ve olayları tek bir nedene bağlama eğilimindedir. Bizim de Ortaçağda olduğu gibi iyilik ve kötülüğe dair ideal örneklerimiz var. Onlarınki zırhlı şövalye ve kötü kalpli cadı idi. Bizimkiler beyaz önlüklü doktor ve tehlikeli psikotiktir. Onların yuvarlak masa şövalyesi Sir Lancelot'ları vardı; bizim tıp doktoru

Rex Morgan'ımız var. Onların yüce adamları zehirleyen hain büyücüleri vardı; bizim siyasi liderleri öldüren deli katillerimiz var. İyilikle kötülük arasındaki hiç bitmeyen savaşta tarafların simgeleri bellidir; zalim kötüdür, mazlumsa iyi.

Ortaçağda şövalyelik erkekle kadın arasındaki çatışmayı gizleyen bir metafordu. Günümüzde ise biz doktorla hasta arasındaki, uzmanla sıradan insan arasındaki çekişmeyi bir terapi metaforunun arkasına gizliyoruz. Şövalye kavramına yüklenen şiirsellik gerçek olayları perdelemişti; terapi kavramına yüklenen anlam da bizim gerçeklerimizi perdeliyor. Onlar bir küfür suçu icat edip Engizisyonun sağlayacağı kurtuluş konusunda gerçeklerin ortaya çıkmasını engellediler; biz akıl hastalığı diye bir hastalık icat edip, zorunlu psikiyatrik tedavi konusunda da gerçeklerin ortaya çıkmasına izin vermiyoruz. Şövalye efsanelerindeki şiirsellik, şövalyeler, turnuvalar, bütün o şatafatlı törenler ve İsa'nın kendisini feda edişi gibi konulardan kaynaklanır. Bu masallarda zindanların, işkencelerin ve idamların anlatılmasına gerek yoktur çünkü onlar zaten bilinen gerçeklerdir; 'öteki'nin -yani kâfirin- ruhunu kurtarmak için yapılması gereken şeylerdir bunlar. Doktor edebiyatı da doktorları, tıbbi araştırmaları, psikiyatri hizmetlerine yapılan uçsuz bucaksız yatırımı ve psikiyatristlerin kendilerini özveriyle tedavi hizmetine adayışlarını anlatır. Devlet akıl hastaneleri, hastanın kapatılması, akıl hastasının toplum içinde aşağılanması gibi konulara değinmenin gereği yoktur. Bunlar zaten bilinen gerçeklerdir ve'öteki'nin tedavisi için gereken şeylerdir.

"Ortaçağ tarihi için Huizinga, "Şanlı prenslerle erdemli şövalyelerin oynadığı bir temsil" haline getirildiğini söyler. Çağdaş tarih ise, en azından psikiyatristlerin ellerinde, yöneticilerin onurunun ve doktorun erdeminin oynandığı bir temsil olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Nazi Almanya'sında yöneticinin Tanrılaştırıldığı ve ona hizmet

eden doktorların yüceltilmesinde bu dramatik tasvirden yararlanıldı. Doktorlar Nazi Almanya'sında 'haşarat'la (Yahudiler) ve 'fazladan boğazlar'la (yaşlı ve tedavisi imkânsız hastalar) mücadeleye başladılar. Yargıç Robert Jackson'un sözleriyle (hastaların öldürüldüğü bir Alman akıl hastanesi olan) Hadamar Sanatoryumu hastane olmaktan çıkmış, bir mezbahaya dönmüştür."[26] Totaliter olmayan ülkelerde de aynı dramatik kurguya başvuruldu, aralarındaki tek fark uygulanan şiddetin dozudur. Demokratik liderler Tanrılaştırılmaz, ama akıl sağlığının timsali olarak yüceltilirler; muhalifleri de yok edilmez, akıl hastası olarak aşağılanır. Başkanın öldürülmesi gibi çok önemli ve rahatsız edici bir olayla karşı karşıya kalan halk, bu olayı, hemen suçlunun deli olmasıyla (eskiden olsa büyücü derlerdi) açıklamaya kalkar ve bu olağanüstü tehdidin uzaklaştırılması, bir yere kapatılması umuduyla yüzünü psikiyatristlere (eskiden olsa Engizisyoncuya) çevirir. [27]

Kısacası -büyücülük ya da akıl hastalığıyla ilgili- efsanenin, aklama ve süsleme işlevi, insan grupları üzerindeki etkisinin yanı sıra bireyi de gayet güzel ikna eder. "Efsaneye dayanmak," diyor Bronislaw Malinowski "sadece büyü değil herhangi bir toplumsal güç ya da amaç için de geçerlidir. Her dönemde olağanüstü ayrıcalıklar ya da görevler, büyük sosyal eşitsizlikler, aralarında uçurumlar olan sınıflar, en alttakilerden en üsttekilere kadar her seviyede, dayanaklarını efsanelerde bulmuştur."[28]

Büyücülükle ilgili efsane, Engizisyoncunun olağanüstü ayrıcalıklarının ve görevlerinin meşrulaştırılmasına yaramıştır; akıl hastalığı hakkındaki efsane de aynı şekilde Kurumsal Psikiyatristlerin olağanüstü ayrıcalıklarının ve görevlerinin meşrulaştırılmasına yaramaktadır. Efsaneler tarihi allayıp pullamak için yaratılmazlar, insanların kendilerini ve arkadaşlarını eğlendirmek için uydurdukları peri masalları da değildirler; efsaneler eskiden olduğu gibi günümüzde de toplumsal organizmanın beyni ve kalbidir,

kısacası varlığını 'o' şekilde sürdürebilmesi için *gereken* unsurlardır.

Antropologlar ilkel kültürlere ait efsaneleri keşfetmekte hiç güçlük çekmediler; sosyologlar da kendi efsanelerini buldular. Barrows Dunham şöyle bir uyarıda bulunuyor: "Ortalık efsaneden geçilmiyor. Bilimi bile zaptetmiş, ta içine işlemiş vaziyetteler. Bu efsanelerden kurtulmamız lazım, bu insanın en değerli görevini -doğasını keşfetmesi ve kaderini belirlemesini- gereğince yerine getirebilmesi için şarttır."[29]

Şimdi büyücülük ve akıl hastalığının tarihini kendi ideolojik bakış açılarından farklı bir gözle inceleyebiliriz:

Delilik kavramının da en az bilgelik kavramı kadar anlamlı olduğu fikrine Batı edebiyatında sık sık rastlanır. Gerçekten de deliler, hakikati, dahiler gibi, sıradan insandan daha açık görür. Bu fikrin çarpıcı bir örneği İncil'de yer alır. Markos'a göre İsa'nın Tanrı olduğunu fark eden ilk insan 'bir murdar' yani bir deliydi. Çağdaş psikiyatrinin deyimiyle gerçek testi ile akıl hastalığı burada bir tutuluyor.

Yeni Ahit'in ikinci bölümü olan 'Markos'a göre İncil'in ilk cümlesinde Markos'un kitabının temel amacının İsa'nın Tanrının oğlu olduğunun saptanması olduğu görülüyor. Bu cümle şöyle: "Allah'ın oğlu İsa Mesihin İncilinin başlangıcı."[30] Bundan sonra hikâye başlıyor. "İsa Celile'nin Nasıra şehrinden gelip Erden'de Yahya tarafından vaftiz olundu. Sudan çıktığı anda, göklerin yarıldığını ve Ruhun güvercin gibi kendi üzerine indiğini gördü ve göklerden gelen bir ses duydu: Sen benim sevgili oğlumsun, senden razıyım."[31]

İsa bundan sonra çölde Şeytanın baştan çıkarıcı davetlerine kırk gün direnir. Celile'ye dönüp Tanrının İncilini vaaz eder. Etrafına topladığı ilk taraftarlarıyla Kafernahum'a gider. "Kefernahum'a girdiler ve İsa Sebt günü havraya gidip ders verdi. Orada tavrına çok şaşırdılar; çünkü onlara sıradan bir öğretmen gibi değil, efendileri gibi davranıyor-

du. O sırada havrada bulunan bir meczup: "Bizden sana ne, ey Nasıralı İsa? Bizi helak etmeye mi geldin? *Biliyorum sen O'sun"* diye bağırır.[32] (İtalikler -T.S.)

Demek ki, İsa'nın gerçek kimliğini fark eden ilk ölümlü bu 'deli'dir. Fakat İsa, kimliğini bu kadar erken açıklamak istemez. İsa bu adamı meczup eden cine sertçe: "Sus ve ondan çık!" dedi. Adam birden şiddetle sarsıldı, onu meczup eden cin de bedenini çığlık çığlığa terk etti."[33]

Bu durum birkaç defa tekrarlanır. İsa böylece iyileştirdiği insanlarla ün yapmaya başlar: "Öyle ki, dertleri olanların hepsi ona dokunmak için üzerine üşüşürler. Onu gören cinler periler önünde yere kapanıp: "Sen Allah'ın Oğlusun," diye bağırırlar. O ise onları kimliğini açıklamaktan meneder."[34] Bir başka bölümde ise şöyle deniyor: 'Karşı yakaya, Gerasinilerin memleketine geldiler. İsa kayıktan çıkınca mezarlıkta yaşayan meczup bir adam kabirlerin arasından öyle bir fırladı ki onu zincirleri bile tutamadı ve yüksek sesle bağırdı: "Ey İsa, Yüce Allah'ın Oğlu, ne istiyorsun benden?"[35]

Eski Romalılar, deliliği, Markos'un Kitabı'nın yazarlarından daha anlamlı buluyorlardı. Romalılar *"in vino veritas"* (Hakikat şarabın içindedir.) derlerdi. Bizler çağdaş yargımızla sarhoşluğu akıl dışılık ya da anlamsızlık olarak görerek kendimizi aldatırız, Romalılar bu hataya düşmemişler. Alkolün etkisindeki bir insanın davranışlarının hiç de anlamsız olmadığı, tam tersine gerçek arzularının dışavurumu olduğu düşüncesinden hareketle sarhoşa aklı başında bir insan kadar saygı göstermek gerektiğine inanırlardı. 'Zevk düşkünü'nü aşağılayan ve cezalandıran Püriten ve 'kendini mahveden' alkoliği aşağılayarak tedavi eden doktorun bunu böyle görmesi mümkün değildir. İçki içen birinin kendisini zehirlediğinin, demek ki ne yaptığını bilmediğinin söylenmesinden daha aşağılayıcı bir durum olabilir mi? Günümüzde psikiyatristlerin, akıl hastalığı belirtisi olduğunu iddia ettikleri davranışlarda bulunan-

ları aşağılamanın formülü budur. Bu kişilerin davranışları 'anlamsız'dır. Alkol ve uyuşturucu bağımlıları, eşcinseller ve daha birçoğu akıl hastasıdır. Ünlü psikiyatristler ve en yüksek mevkideki yargıçlar, bu konuda hemfikirdir. Sadece onlar değil, tüm toplumumuz, Lewis Carrol'un çözümünü kabul etmiş görünüyorlar. Alis Harikalar Diyarında, Kral şöyle der: "Eğer anlamı yoksa sorun yok demektir. Çünkü o zaman anlam vermeye çalışmamız gerekmez."[36] Hümanistin görevi anlamsız bulmak değil de anlamak ise ne kadar cazip olursa olsun bu çözümle yetinemeyiz.

Alman atasözü şöyle der: "Hakikati sadece deliler ve çocuklar söyler." *(Nur Kinder und Narren sagen die Wahrheit)* Düşününce, delinin ne söylediğini bilmediğine ya da aklının olmadığına insanın inanası gelmiyor.

Shakespeare'in ünlü 'deliliğin metodu'*nu ele alalım. Shakespeare bu sözü açıklamaya ya da savunmaya gerek görmemiştir, belki de Shakespeare'in yaşadığı dönemde bu bilinen, ya da en azından anlaşılır bir sözdü. Bu da Elizabeth dönemi İngiltere'sinde, insanların bedensel hastalık ile ruhsal uyumsuzluğu birbirinden ayrı tuttuğunu gösterir. Hem de delinin davranışlarının, en az akıllınınki kadar bir amaca yönelik ve bir nedene bağlı davranışlar olduğunu ya da günümüzün diliyle bir taktik içerdiğini, bir stratejisi olduğunu biliyorlardı. Yani Shakespeare de, seyircileri de, delilik addedilen davranışı deli rolünü oynayan oyuncunun ya da delinin gözünden görüyorlardı. Deliliğe bu bakış, psikanalizin ve varoluşsal psikolojinin yeniden keşfedilip, pozitivist (yani akıl hastalıklarının bedensel olduğu fikrini kabul eden) psikiyatri karşısında savunulması gereken bir bakış tarzıdır.

İngiltere başbakanlarından birinin oğlu olan ve aile-

* Polonius: "Delilik de olsa bu, bir metodu var." (Hamlet, II. Perde, 2. Sahne, 211. dize) Shakespeare'in Hamlet'inin deliliği üzerine Bkz. Howard M. Feinstein, Hamlet's Horatio and the therapeutic mode, Amer. J. Psychiat., 123: 803-809 (Haziran, 1967).

si tarafından 1830 yılında akıl hastanesine kapatılan John Perceval'a göre bedensel hastalıklarla akıl hastalığı arasındaki fark barizdir ve bedenin tedavisi ile ruhun huzur bulması birbirinden tümüyle ayrı şeylerdir:

"Doktor ne hakla, hastasının bilincindeki sırlara sızmaya çalışır? Onlar iyileştirmeye çalıştıkları hastalığın doğasıyla ilgili hiçbir fikirleri olmadığını itiraf ediyor; üstelik bunu kendi ağızlarıyla söylüyorlar. Aklı yerinde olmayan Hıristiyanların zihinsel ihtiyaçlarını karşılayacak nezaretçileri Kilise yetiştirsin. Beden hekimliği ile ruh hekimliği birbirinden ayrılsın. Yine her ikisine eşit derecede saygı gösterilsin ama ayrı ayrı... Bu ülkenin egemenleri ve onların vekilleri ve halk *bu önemli farkı ihmal etmekle* büyük bir hata yapıyorlar ve yetkililerini gözetmeye çalışırken görevlerine ihanet ediyorlar."[37] (İtalikler- T.S.)

Bedensel hastalıklarla hayattaki manevi sorunların farklı şeyler olduğunu Leo Tolstoy da 1889'da açıkça ifade etmişti. Akıl hastalıkları konusunda Freud'un değil Charcot'nun yıldızının parladığı psikiyatri tarihinin ilk zamanlarında Tolstoy, insanın hayatındaki zorluklardan kaynaklanan sorunlarını hastalık olarak gören doktorların, sorunu açıklamaktan çok iyice anlaşılmaz hale getirdiklerini ve hastaya yardım etmekten çok zarar verdiklerini görmüştü. Tolstoy, başkahramanı her iki tarafı da tüketen bir evliliğin kurbanı bir koca olan *Kreutzer Sonat*'da psikoloji tıbbı ve psikiyatri hakkında şöyle bir değerlendirme yapıyor:

"Görüyorum ki doktorlardan hoşlanmıyorsun" dedim, onlardan hep kötü bir ses tonuyla bahsettiğini fark ederek.

"Bunun hoşlanıp hoşlanmamakla ilgisi yok. Doktorlar hayatımı mahvettiler; on binlerce insanın hayatını da mahvediyorlar, neden sonuç ilişkisini kurmadan edemiyorum işte... Günümüzde artık hiç kimse başka birine 'doğru yaşamıyorsun, hayatına bir çeki düzen ver' diyemiyor. Bunu ne kendisine ne de bir başkasına söyleyemiyor. Eğer hayatın kötü gidiyorsa, bunun nedeni muhakkak sinirlerinin bozuk

olmasıdır. Bu yüzden kalkıp doktora gitmek zorundasın. Sana sekiz penilik bir ilaç yazıp eczacıya gönderirler. O ilacı da içmek zorunda kalırsın! Ama içince daha da kötüleşirsin: sonra gene ilaç içersin ve gene doktora gidersin. Kusursuz bir sahtekârlık!"[38]

Tolstoy daha sonraki paragraflarda, doktorların, mutsuz evliliklere hastalık teşhisi koymalarını esefle kınıyor ve bundan Charcot'yu sorumlu tutuyor. Bu tutum Charcot'yu öve öve bitiremeyen psikiyatri tarihi kitaplarına pek uygun düşmüyor.

Tolstoy, sonunda karısını öldürmeye sürüklenen kocayı şöyle konuşturuyor:

"Birbirine zincirle bağlı fakat birbirinden nefret eden, diğerinin hayatını zehir eden ve bunu görmezden gelen iki mahkûm gibiyiz. Eskiden evli çiftlerin % 99'unun benim içinde bulunduğuma benzer bir cehennemde yaşadıklarını ve bunun tersi olamayacağını bilmiyordum. Eskiden bunun başkaları yüzünden mi yoksa benim yüzümden mi böyle olduğunu anlamıyordum. Bu şekilde sürekli bir sis içinde yaşadık, içinde bulunduğumuz koşulların farkına varmadan. Şu yeni hipnotizma, ruhsal hastalıklar ve histeri teorileri yalnızca aptallık değil, tehlikeli ve iğrenç teorilerdir. Charcot elbette karımın histerik, benim de anormal olduğumu söyler ve kesinlikle beni tedavi etmeye kalkardı. Ama tedavi edilecek bir şey yok."[39]

Akıl hastalığının bir efsane olduğunu ortaya koyan daha çarpıcı bir örnek olamaz. Freud, bilindiği gibi, değişik 'akıl hastalıkları'nın farklı anlamları olduğunu, esas olarak sırf (elbette kelimenin tıbbi anlamıyla 'hasta' olmayan) hastalarından öğrendiklerine değil, edebiyata dayanarak yeniden belirlemiştir. Psikiyatri dalında -Harry Stack Sullivan ya da Sandor Rado'nun büyük bilimsel buluşu ve Freud'tan sonraki önemli bir gelişme olan- 'uyarlamacı' yaklaşımın yeni bir yöntem olduğuna inananlar Samuel Butler'ın *The Way of All Flesh* adlı kitabındaki şu paragraf üzerinde düşünmeleri gerekiyor:

> Hayatımız boyunca, her gün ve her saat, değişen ve değişmeyen benliğimizi değişen ve değişmeyen ortamlara uydurmaya çalışırız; hayat, aslında bir uyum sağlama sürecinden başka bir şey değil; bu süreçte küçük hatalar aptallık, göze batan hatalar deliliktir. Bu süreci geçici olarak ertelemek uyku, çabalamaktan tamamen vazgeçmek de ölümdür.[40]

Delinin sistemli olarak hapsedilmesi uygulamasının ortaya çıkışından çok önce akıl hastasının tedavisi sırasında zora başvurmaya karşı olan en eski doktorlarden biri ikinci yüzyılda yaşamış Afrika doğumlu Romalı Caelius Aurelianus idi. Aurelianus şöyle yakınıyor:

> Deli olan hastalar değil kendileri (meslektaşlarından bahsediyor), çünkü açlık ve susuzluk işkencesiyle ehlileştirilen vahşi hayvanlarla hastalarını bir tutuyorlar. Bu zalimler, zavallıları zincirle bağlıyorlar, kollarını bacaklarını yaralayıp kırabileceklerini düşünmüyorlar bile... Hastaları insan eliyle zaptetmek çok daha kolay olduğu halde genellikle hiçbir işe yaramayan ağır demirlerle yola getirmeye çalışıyorlar. İşi kırbaçlamaya vardıracak kadar ileri gidiyorlar. Sanki zulüm hastanın aklını geri getirecek.[41]

Pinel, bin beş yüz yıl sonra benzer fikirleri savunduğunda psikiyatri dalında büyük bir keşifte bulunmuş bir kişi olarak saygınlık kazandı. Benjamin Rush, hemen hemen aynı yıllarda, bu eski Romalı doktorun eleştirdiğinden daha acımasız 'tedavi' yöntemlerini savunmakla kalmayıp uyguladığında, büyük bir doktor ve insan sever bir kişi olarak alkışlandı.* Pinel, resmi psikiyatri tarihinin yazarla-

---

* Psikiyatrinin gelişimi döngüseldir, düzenli olarak başladığı noktaya döner. 1754'te, Amerika'nın en eski hastanesi ve akıl hastalarıyla ilgilenen ilk hastane olan Pennsylvania hastanesinin ticari kayıtlarında yer alan şu kalem Amerikan psikiyatri tarihi araştırmacılarının gurur kaynağıdır: "1 adet kelepçe, 2 adet ayak kilidi, 2 adet ayak halkası ve 2 adet mıh, 5 adet zincir baklası; hücre için 2 adet geniş madeni halka ve 2 adet kayış için Nalbant John Cresson'a ödenen 10.3 £. 7 metre kalın deli gömleği için ödenen 4,5 £. (Edward A. Strecker, Beyond the Clinical Frontiers, s. 155.) Teknoloji geliştikçe akıl hastanelerindeki şiddet uygulamaları da değişti, artık kelepçe yerine elektroşok, deli gömleği yerine yatıştırıcılar kullanılıyor.

rına göre ilk psikiyatri devrimini başlatan kişidir. Rush ise Amerikan psikiyatrisinin babası ilan edilmiştir.*

Psikiyatri tarihinde, akıl hastanesinin hastaya zarar verdiği, aslında hastanın yakınlarının ve toplumun işine yaradığı iddiasının takibi, akıl hastalığının bir hastalık olup olmadığını araştırmaktan daha kolaydır. Çünkü akıl hastaneleri kurum olarak sadece üç yüz yaşındadır, insanın delilik hakkındaki fikirleri ise tarih kadar eskidir.

On yedinci yüzyıl Avrupa'sındaki tımarhanelerin kökeni araştırılırsa bunların tıbbi ya da tedavi amacıyla değil daha çok toplum tarafından istenmeyen kişilerin kapatılabilecekleri hapishane benzeri kurumlar olarak kuruldukları açıkça görülür.[42] Bireyin deli olduğu gerekçesiyle kapatılmasının gitgide daha da meşrulaştırıldığı çok daha kapsamlı bir özel ve genel hastaneler sistemi bu çekirdekten geliştirilmiştir. Bu hastane ve tımarhane sistemi oluştuktan sonra, hastaların bu kurumlara kapatılmasının yanlış ve bu sistemin çürük olduğu öne sürülse bile doğrulanması o kadar kolay olmuyor.

Hastaların zorla akıl hastanesine kapatılmasına ilişkin - çağdaş yazarlarınkilerle hemen hemen aynı olan- ilk eleştiri Bahama Adaları'nda Fort Nassau'daki Royal Garrison Battalion of Foot'da cerrah olarak çalışan Andrew Harper'dan geldi. Harper, 1789'da şöyle yazar:

> Talihsiz delilik kurbanlarının derhal Bedlam'daki hücrelere ya da bazı özel hapishanelerdeki özel bölümlere kapatılması geleneği kesinlikle çok büyük bir umursamazlık ve saçmalık örneğidir. Bu, gerçekten birilerinin çıkarlarına uygun olabilir, düzeni sağladığı da kesin ama aynı zamanda insanlığın bütün yükümlülüklerini hiçe saymak, aciz birinin bütün haklarını gasp etmek ve onu iyileştirebilecek elverişli

* Psikiyatri tarihi üzerine yazılan pek çok kitap olmakla birlikte bunların hemen hepsi tıpkı İç Savaş'tan önce köleliği savunmak üzere yazılmış kitaplardakilere benzeyen çarpıtmalardan mustariptir. Standart psikiyatri tarihi kitaplarında sadece Kurumsal Psikiyatrinin başarıları vardır. Bu tarih bu güne kadar hiç 'hasta'nın gözünden yazılmamıştır.

koşullardan mahrum bırakmak demektir. Hastanın kapatılmasının sorunu ağırlaştıracağından en ufak şüphem yok. Koşullar ne olursa olsun, baskı ve zulüm insanı sadece ve sadece isyana sürükler.[43]

İngiltere'deki bir özel tımarhanenin sahibi Thomas Bakewell, 1815'te yani Harper'dan yirmi altı yıl sonra Avam Kamarası'nın atadığı Özel Komisyon'un başkanına yazdığı mektupta tımarhanedeki koşulları protesto eden bir mektup yazdı: "Delilere yapılan muamele kesinlikle yanlıştır; insanlığın ulaşmış olduğu bilgi düzeyi, aydın insanlık anlayışı ve ulusal politikamız ayaklar altına alınmakta. Deliliğin tedavisinde Büyük Genel Tımarhane sisteminden daha yanlış bir uygulama olamaz, çünkü bir delinin bu korkunç uygulamalara maruz kaldığı yerde akıl sağlığına kavuşması imkânsızdır."[44]

Psikiyatrinin en güzel örneklerinden biri sayılan *De Insania* (1789) adlı kitabın yazarı İngiliz doktor John Reid, çağdaş psikiyatrinin çılgınca davranışlarda bulundukları gerekçesiyle akıl hastanelerine kapatılan insanların bu hastanelerde gerçekten deli olabilecekleri fikrini iki yüzyıl kadar önce dile getirmişti. Reid de 1816 yılında şunları yazmıştı:

> Akıl rahatsızlığının başlıca nedeni barbarca ve cahilce davranışlardır, deliliğin tohumları genellikle bu deli yuvalarında ekilmektedir; sıradan ve sağlıklı insanlardan daha heyecanlı olan ya da farklı tepkiler gösteren kişilerde, bu hastanelere konulduktan bir süre sonra deliliğin en korkunç halleri görülmektedir. Zihin hastalarının tutsak edildiği bu ardiyelere ancak deli imalathaneleri ya da deli üretim çiftliği denebilir.[45]

Günümüzdeki 'akli denge' ve 'akli dengesizlik' kavramları akıl hastası olarak tanımlanan kişilerin tecrit edilmesi amacıyla yaratılmıştır ve bu amaçla kullanılmaktadır. Bireylerin akıl hastanelerine kapatılmasındaki amacın hastalığın iyileştirilmesi değil, akıl hastalığının resmi zemine

oturtulması olduğu, 150 yıl kadar önce John Conolly tarafından açıklanmıştı. Conolly Londra Üniversitesinde tıp profesörü idi ve döneminin tanınmış psikiyatristlerindendi. 1830'da yayımlanan *An Inquiry Corcerning the Indications of Insanity, With Suggestions for the Better Protection and Care of the Insane* (Deliliğin Belirtileri Hakkında Bir İnceleme ve Delinin Bakımı ve Korunması için Öneriler) adlı kitabında şöyle der:

> "Tıpçılar, zihin sağlığı ile zihnen sağlıklı olmama durumu arasında kesin ve tanımlanabilir bir sınır hayal ettiler ve onu bulmaya çalıştılar. Ne yazık ki aklı yerinde olmayanların diğerlerinden ayrılmasını sağlamaya yarayan böylesine keyfi (göreceli, belirsiz) bir sınır, itilen bir kesime karşı sergilenen tavrı haklı çıkarmaya yaradı ki bu gereksiz olmasının yanı sıra incitici de oldu. Bir kişinin bir yere kapatılması o kişinin deli olduğunun en güçlü kanıtı olarak kabul edildi. Kapatılmasını onaylayan belgeyi imzalayanların delilik hakkında pek bir şey bilmemesi, kapatma kararı alanların hastayı pek iyi muayene edememiş olabileceği ya da kapatmanın gerekli olup olmadığı üzerinde hiç durulmadı; böyle bir belge karşısında, dışarıdan biri kendisinden başka herkesin bu kadar emin göründüğü bir meseleye karışmaktan kaçındı veya gerçekte olmayan bu delilik belirtilerinin farkına varacak kadar kendini kaptırdı."[46]

Fikirlerini aktardığım doktorların ve hastane yöneticilerinin bilime öncülük eden, ileri düzeyde kavrayışa sahip kimseler olduğunu ileri sürecek değilim! Tam tersine bunlar sıradan insanların görüşleridir. Onlardan biri de, insanların tımarhanelere iyileştirmek amacıyla değil farklı davrandıkları için cezalandırmak amacıyla kapatıldıklarını dile getiren John Stuart Mill'dir; "Hiç kimsenin yapmadığı bir şeyi yapmakla ya da 'herkesin yaptığını' yapmamakla suçlanabilen insanlar, çoğunlukla da kadınlar *de lunatico* (deli oldukları) gerekçesiyle hapsedilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar."[47] Görüldüğü gibi akıl bozukluğunun bir hastalık, tımarhanenin de hastane olduğu iddiası uzun bir

'eğitim kampanyası' sonucunda günümüzde hedefine ulaşmıştır, bu artık sadece tıbbi bir iddia olmaktan çıkıp halkın benimsediği bir genel doğru haline gelmiştir.* Bilinmesini istediğim şey, bunun her zaman böyle olmadığıdır.

Akıl hastalığı konusundaki fikirlerinden daha önce bahsettiğimiz John Perceval, John Connolly ile aynı dönemde yaşamıştır. Bizzat birkaç özel akıl hastanesi deneyimi edinen bu zatın hastaların hapsedilmesine ilişkin 1830'da kaleme aldığı fikirleri dikkate değer:

> "Tımarhanelerde uygulanan şiddetin büyük bir kısmının sorumlusu hastalığın kendisi değil, bu hastalığı iyileştirmekle uğraşan kişilerin davranışlarıdır; doktorlar, hasta yakınlarına, hastanın kapalı tutulmasının gerekçesi olarak hastaların bazı davranışlarını gösterirler ve söyledikleri de az çok akla yakındır. Ancak kişinin söz konusu davranışları kapalı tutulmasının ve maruz kaldığı zulmün doğal sonuçlarıdır. Çünkü bütün hastalara, bedenine değilse de zihnine özel, hatta dâhice diyebileceğim işkenceler yapılmaktadır."[48]

Perceval'in, akıl hastanelerinde doktor ile hastanın kapalı bir mekânda iktidar mücadelesi içinde olduğu, bu çatışmada doktorun ezici güç, hastanın da kurban olduğu konusundaki sözleri çok açık.[49] Ayrıca, akıl hastasının yakınlarına biçilen rol hakkındaki fikirleri de çok ve net: doktora, hastayı denetim altına alma ve zaptetme yetkisini veren hastanın yakınıdır. Çağdaş psikiyatrinin hâlâ bu konuda Perceval'den öğreneceği bir şeyler olduğu kanaatindeyim.

Çünkü, Perceval'e göre, deli doktorları ziyaretçilerinin hastaları kötü etkilediğini söylerken, ziyaretçileri ummadıkları bir anda gelen hastalarda görülen aşırı tepkinin ve

---

* "Bu günkü adıyla Akıl Sağlığı Hareketi 1900'den itibaren elli yıl içinde neden bu kadar başarılı oldu?" sorusunu gündeme getiriyor, Robert H. Felix (Mental Illness, s. 32) ve bu başarıyı Clifford Beers'e ve onun kurduğu propaganda mekanizmasına bağlıyor. Sözünü ettiği 'başarı', ne yazık ki 'akıl hastalığının tedavisi'nde kaydedilmiş gelişmelerle değil, uzmanlık kapsamında bulunmuş vakaların çokluğu ve toplanan vergilerin ne kadarının uzmanların kasalarına aktarıldığıyla ölçülmüştür.

duygusal patlamaların nedeninin yakınlarının kendilerini ihmal ettikleri ve yabancıların eline terk ettikleri duygusu ve kapatıldıkları bu yerde *gördükleri muamele* olabileceğini hiç dikkate almıyorlar ya da en azından kabul etmiyorlar. "Doktorların bu körlüğü normaldir. Çünkü bu gerçeği kabul ettikleri anda o güne kadar yaptıkları her şeyin aptallık olduğunu kabul etmiş olurlar; yok eğer ikiyüzlülük yapıyorlarsa tutumlarını zaten değiştirmeyecekler ve kendilerinde bir hata aramayacaklardır. Ne birini ne de diğerini, saygıdeğer akıllı doktorlarınıza kondurmazsınız. Oysa doğruya doğru, ısırganın üzüm verdiği görülmemiştir![50]

Perceval birçok bakımdan Zilboorg'un negatifidir. Engizisyon ile Kurumsal Psikiyatri arasındaki benzerliklere ilk dikkat çeken de Perceval'dir. Engizisyonla psikiyatrinin benzerliği, cadılarla akıl hastalarının birbirine benzemesi değil, Engizisyoncularla psikiyatristlerin davranışlarının aynı minvalde oluşudur. Perceval şöyle diyor: "Engizisyonun yerini, korkunç eziyetlerin yapıldığı tımarhanelerin aldığı bir dönemde deli doktoruna hastası üzerinde en üst yargılama yetkisi verilirken nasıl olur da Protestanlığımızla övünür, din özgürlüğünden bahsedebiliriz."[51]

Engizisyon ile Kurumsal Psikiyatri arasındaki benzerliği, 1860 yılında rahip kocası tarafından Illinois eyaletindeki Jacksonwill Devlet Hastanesi'ne kapatılan Bayan E. P. W. Packard çok daha somut bir şekilde ifade etmiştir. Kapatma vakalarının en iyi örneklerinden biri olarak değerlendirilebilecek bu olay aslında papaz Packard ile karısı arasında mezhep ve inanç farklılıklarından kaynaklanıyordu. ABD'de açtığı davayla serbest kalan ilk akıl hastalarından olan Bayan Packard serbest kaldıktan sonra yayımlanan kitabında, hastanede yaşadıklarıyla ilgili şunları yazıyor:

> On dokuzuncu yüzyılda değil de on altıncı yüzyılda yaşıyor olsaydım, kocam o günün yasalarına başvurup beni kâfir olmakla suçlardı. Bugün ise bu konuda baskı kurmak, işkence etmek ve sonuçta 'beni dinimden döndürmek için'

otokratik kurumları kullandı. Başka bir ifadeyle, hayatının sonuna kadar çağımızın bir Engizisyon kurumunda hapis kalmaya mahkûm edilmemi, artık eskimiş olan kâfir suçlamasıyla değil bu çağa uygun olan deli suçlamasıyla sağladı. Biz bugün Salem'de cadılara yapılanlar hakkında ne düşünüyorsak, geleceğin insanları da günümüzde delilere yapılanlar hakkında aynı şeyleri düşünecekler.[52]

Bayan Packard ile Salem cadıları arasındaki benzerlikler, aslında onun yazdığından da fazla. Her iki vakada da kurbanlara hem uzmanların hem de halkın tartışmasız savunduğu ideolojiden dolayı eziyet edilmiştir; her iki vakada sanıklar suçlamanın mantıksal temeline karşı çıkmamışlar, haklarındaki 'zararlı' suçlamasının yanlış olduğunu iddia etmişlerdir. Bayan Packard, deliliğin bir gerçek olduğundan ve delilerin akıl hastanelerine kapatılmasının gerekli olduğundan kuşku duymuyordu. O kendisinin deli olmadığını iddia ediyordu. Hal böyle olunca Packard davasını inceleyen psikiyatri tarihçileri, dikkatliliğiyle ünlü Albert Deutsch dâhil, Bayan Packard'ın akıl hastası olması ihtimali üzerinde durdular. "Kapatıldığı ya da hapsedildiği dönemde Bayan Packard'ın akıl sağlığının yerinde olup olmadığı," diyor Deutsch "tartışmalı bir konudur. Genç kızlığında da bazı kuruntuları olduğu ve bu yüzden kısa bir süre Massachusetts'deki Worcester Devlet Hastanesinde bulunduğu anlaşılıyor."[53]

Deutsch da bu konuda, bireylere yapılan baskılara ilişkin tumturaklı sözlerin etkisinde kalarak, diğerleri gibi aslında doktorla hasta arasında eşitler arasında bir diyalog kurulduğu iddiasının tuzağına düşmüştür. Bir defa, suçlanan kişi -cadı, Yahudi ya da akıl hastası- yanlış bir şey yapmasa bu 'dürüst' insanlar tarafından suçlanmaz. Deutsch'un bu 'zekice' yorumlarında eksik olan, taraflardan birinin diğerini denetleme gücünü elinde tuttuğu bir ilişkide, gücü elinde bulunduranın baskı altına aldığı kişinin bütün ifade olanaklarını elinden almış olmasıdır. Bu ifade olanağı öyle bir ortadan kaldırılmıştır ki, ilişkideki yanlışlık, söz konusu

gücün etki alanı dışındaki bir gözlemciye bile aktarılamamaktadır.

İdeolojinin insan aklını nasıl etkilediği, hem suçlayanın hem de suçlananın aynı fikir yürütme tarzı ve tanımlara saplanıp kalmasından anlaşılabilir. Büyücülüğün tarihinde yer alan birçok vakanın zabıtlarından, cadılık suçlamalarının ve savunmalarının aynı mantık içinde yapıldığı görülür, ne suçlayanların ne de sanıkların büyücülüğün mevcudiyetinden kuşkusu yoktur. Yaşadığımız çağda da diğerlerinden daha kusurlu olmayan insanların akıl hastanelerine sürüklendiği zemin akıl hastalığının genel kabulüdür.

Cadılarla ilgili kayıtlarda yer alan Mary Easty vakası Bayan Packard vakasına çok benziyor. Mary Easty 1692'de Salem'de (Massachusetts) cadılıkla suçlanarak ölüme mahkûm edildi. Edmund S. Morgan, Mary Easty'nin mahkemeye yeniden yargılanması talebinde bulunduğu 'Dilekçe'sinin bir yeni baskısına yazdığı Giriş bölümünde şöyle diyor: "Suçlu olduğunu kabul edip mahkemenin insafına sığınarak ölüm cezasından kurtulabilirdi. Ama bunu yaptığı takdirde yalan söylemiş, inancına ihanet etmiş ve kendi gözünde ruhunu ateşe atmış olacaktı. Mary Easty, bizim zamanımızın aydın fikirlerinden nasibini almamıştı, o cadıların varlığına, Şeytanın etrafta cirit attığına ve kendisini mahkûm eden mahkemenin Şeytanla mücadele ettiğine inanıyordu. Yargıçlarına doğruyu bulma yolunda başarılar diledi. Ama suçlu olmadığını biliyordu ve hayatını kurtarmak için kutsal bildiği inancını lekelemeyi göze alamadı."[54]

Mary Easty gerçek bir trajedi kurbanıdır. Temiz kalpli ve insanlara güvenen bir kadındı. Son nefesini verinceye kadar cellâtlarına saygı duydu. Yargıçlarına yazdığı 'Dilekçe'de şöyle yazmıştı: "Siz değerli yargıçlara büyücüleri ve cadıları bulup çıkarmanız için verilen yetkilerle elinizden gelenin en iyisini yaptığınızdan ve dünyayı kurtarmak için dökülen masum kanından sorumlu olmadığınızdan eminim. Tanrı, sonsuz merhametiyle daha fazla masum kanı dökülmemesi için size bu büyük görevi vermiştir."[55]

Mary Easty sadece kendisinin cadı olmadığını savunur; Bayan Packard ise deli olmadığını; bizim 'Akıl Sağlığı Hareketi'mizin kurbanları da kendilerinin akıl hastası olmadıklarını kanıtlamaya çalışıyorlar. Hiçbirinin büyü ya da akıl hastalığı diye bir şey olmadığı gibi bir iddiası yok.

Trevor-Roper egemen ideolojinin insanların aklı üzerinde ne kadar büyük bir etkisi olduğunu büyücülüğün tarihinden bir örnek vererek açıklıyor:

> Cadı çılgınlığının sonlarına doğru, bazı kişilerin cadı diye bir şey olmadığı görüşünde olduğu biliniyor ama kayıtlarda bunu söyleyen biriye hiç karşılaşmadık. Cadı infazlarına karşı öne sürülen en aşırı fikir, cadıların mevcut olmadığı ya da Şeytanla alışveriş yapmanın mümkün olmadığı değil, yargıçların, kimlerin cadı olduğunu saptarken hata yaptıklarıydı. Scott, cadılıkla suçlanan kadınlardan "Bu zavallı düşkün kadınlar," diye bahseder, "hepsi de melankolik" Bu çok sakil bir yaklaşım. Fikrin tümüyle yanlış olduğunu kanıtlamak kolay değil. Ama bu fikir de cadı katliamlarında yanlışlığın nerede olduğunu açıklamaktan uzak. Sonuçta olanların hiçbir mantıklı açıklaması yok."[56]

Trepor-Roper'in cadılık konusundaki teoriye cadı avları döneminde hemen hiç güçlü bir eleştiri yöneltilmemiş olduğu değerlendirmesi doğrudur. Özellikle ruhun kurtuluşunu ya da bedenin esenliğini savunan ideolojilerin eleştirilere karşı özel dirençleri vardır. Bu tür inanç sistemleri, bir yandan papazlara ya da doktorlara bahşedilen bir hakikate itaati şart koşarken diğer yandan kuşkuculuğu kâfirlik ya da delilik olarak tanımlarlar.* Bireyin tedavi edil-

* Dönemi inceleyen tarihçiler bunu görebilmişlerdir. Pennethorne Hughes: "Çağ inanç çağıydı ve İnananlar için her şey bundan ibaretti. Onu eleştirmek delilik olurdu. Sonuçta cadılar ve kâfirler tıpkı vahşi hayvanların sakat türdeşlerini parçaladıkları gibi kendi insanları tarafından linç edildiler. Totaliter rejim başarısını acımasızlığına borçludur." (Pennethorne Hughes, Witchraft, s. 59) Bilim adına verilen kurbanlara yapılanlar din adına yapılanlardan aşağı kalmaz. Artık kimse bunu yadsımıyor. Tartışma sadece, Nazizm ve Stalinizm'deki gibi bilimsel cadı avcılığının çok gerilerde kaldığına inanan iyimserlerle, en kötüsünün hâlâ geleceği tehdit ettiğine inanan kötümserler arasında sürüp gitmektedir. O tehlike insanın karşı çıkılmayan bir kitlesel merkezi güç aracılığıyla giderek İnsanlıktan çıkarılmasıdır.

diği masalı, hem kurbanı hem de eleştiren kişiyi silahsız bırakır. Çünkü Hıristiyan bir toplumda Tanrıya karşı gelen kimdir? Kâfir. Bilimsel bir toplumda da akıl sağlığına kim karşı çıkabilir. Sadece deli.* Halk cadı çılgınlığı yıllarında Engizisyonu destekleme konusunda hemfikirdi; "Her yerde çağın en hayati gereksinimi olduğuna inanılan şeye karşı kimse sesini yükseltmeye cüret edemedi" diyor Lea.[57] Bugün ABD'de ulusal savunmadan sonra en önemli toplumsal sorunun akıl hastalığı olduğu konusunda benzer bir mutabakat vardır. Bu mutabakat sadece devlet fonlarından yapılan büyük harcamaları değil, toplumsal denetim için hukuk ötesi yöntemlere başvurulmasının da gerekliliğinin dayanağıdır.

Bu denli halka mal olmuş bir aşırılığı kim eleştirebilir? Julien Benda'ya göre bu, aydınların görevidir.[58] Ancak aydın azınlığın ya da başka herhangi bir grubun, içinde yaşadığı ezici çoğunluğun düşman kesileceği bir tavır alması beklenemez. Bu yüzden toplumsal eleştiri görevinin her zaman olduğu gibi yine bireylere düştüğü kanaatindeyim. Zarar da görse, baskılara da maruz kalsa, tek bir insanın hayatta kalma şansı bir örgütten daha yüksektir.

Din adamları, avukatlar, doktorlar ya da eğitimciler tarihin hiçbir döneminde, yaşadıkları çağın toplumca kabul görmüş inançlarına grup olarak karşı çıkamamışlardır. Ama kişiler bunu yapabilmiştir. Böyle olduğuna göre Robins'in: "Cadı avcılığını bu kadar tiksindirici ve ahlaken faşizmden daha aşağılık bir hale getiren, bütün uygar Avrupa'da, (belki daha sonrası için Hollanda'yı hariç tutarsak) bütün ülkelerde, din adamlarının Hıristiyanlık adına büyücülere yapılan zulmün başını çekmeleri ya da bu zulme göz

* Otoriteye karşı gelen ve itaat etmeyen kişi, bu otorite eğer dinse, ya Şeytandır ya da Şeytan onu ele geçirmiştir. Otorite bilimsel ise bu otoritenin fikirlerine katılmayan ve ona itaatsizlik eden kişi ya budala ya da delidir. Son tahlilde bu tamamen bir tanım meselesidir. Şeytan, kafir ve cadı, Tanrıya ve onun yeryüzündeki vekillerine yani Kiliseye ve papaza karşı gelmiştir. Deli, akıl hastası, , psikotik de aynı şekilde Doğa'ya ve onun yeryüzündeki uzmanlarına, yani tıbba ve doktora karşı gelen kişidir.

yummaları, avukatların, yargıçların ve öğretmenlerin de genel olarak bu zulmü içlerine sindirmelerinin bir nedeni olmalı"[59] derken büyük bir yanılgıya düşüyor. "Avukatlar, yargıçlar ve öğretmenler ve din adamları ve doktorlar. Kölelik[60] karşısında da aynı tutumu sergilediler, şimdi de Kurumsal Psikiyatri karşısında sergiliyorlar. Bu bir bildikleri olduğunu mu gösterir?"

Yeni Psikiyatri Engizisyonu ve onun laik kurtuluş ideoloji ile karşı karşıya kalmış olan çağımız insanı, Engizisyonun ve onun ruhsal kurtuluş ideolojisinin yarattığı sonuçlardan ders çıkarmadığı takdirde bundan sadece kendisi zarar görecektir. Engizisyon örneği, bize, insanın özgürlük ile sağlık ya da güvenlik ile refah gibi değerler arasında sonsuza dek seçim yapmak zorunda kalacağını öğretiyor. İnsan, özgürlüğü seçtiği takdirde bunun bedelini ödemeye hazır olmalıdır. İnsan, sadece elinin erdiğini köleleştirmek isteyen kötü ruhlu tirana başkaldırdığında değil, ruhunu ve aklını tedavi etmek niyetiyle hayatına el uzatan iyi yürekli papazdan ve psikiyatristten kuşku duyduğunda, yoldan çıkmış azınlıkları ıslah etmek isteyen çokbilmiş çoğunluğa karşı çıktığında da bunun bedelini öder.

II. BÖLÜM
DELİLİĞİN İMALÂTI

Jefferson'un fikirlerini savunanlar din ya da ahlak felsefesindeki kötülük kavramını da diğer bedensel hastalıklar gibi koşullara uyarladılar: Jeffersoncular kötülüğü, diğerlerinden hiç bir farkı olmayan ahlaki bir hastalık olarak gördüler. Ahlak anlayışını yozlaşmış buldukları için kınadıkları bir insanın, onların gözünde, sarılıumma saçmakla suçladıkları bir hastadan farkı yoktu. Oysa bu, bir arabayı tekerleği kırık olduğu için suçlamak gibi bir şeydir.

Daniel J. Boorstin[1]

9

YENİ İMALÂTÇILAR

AMERİKAN PSİKİYATRİSİNİN BABASI BENJAMIN RUSH

Ortaçağ aklının modern akıla dönüştürülmesi, dinsel bakış tarzından büyük bir ideolojik değişiklik aracılığıyla bilimsel bakış tarzına geçişle mümkün olmuştur. Açıkçası akıl hastalığı kavramının da bu ideolojik değişimin bir parçası olarak geliştiği kanaatindeyim. Bugün akıl hastalığı olarak tanımladığımız koşullar ya da davranışların keşfi, şeker hastalığı ya da kalp yetersizliği hastalıklarının keşfine benzemez. Bu tür davranışlara eskiden sapkınlık, oğlancılık, günahkârlık, ruhunu Şeytana satmak vs. gibi başka yakıştırmalar yapılıyordu. Ya da tam tersi, geleneklere uygun ve doğal kabul edildikleri için bu tür davranışlara özel adlar verilmiyordu. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, o güne kadar tıbbi terimlerle ifade edilmemiş olan bu davranışların sahipleri tekrar tanımlandı ve bu kez hasta olarak adlandırıldı. Psikiyatri adı verilen bilim dalının yaratılması ile sonuçlanan bu süreç dinsel kavramların, yerlerini, bilimsel kavramlara bıraktığı daha geniş çaplı bir sürecin temel unsurlarından biriydi. Böylece Doğa Tanrının, Devlet Kilisenin, akıl hastalığı da büyünün yerini aldı.

Doğa bilimlerinde fikirler ve uygulamalar bakımından böyle bir köklü bir değişiklik yaşandı. Bugün ekinimizi olgunlaştırabilmek için hayvan kurban etmiyor, gübre kullanıyoruz; hastalıkları tedavi etmek için artık büyüye değil,

ilaca ve cerrahiye başvuruyoruz; denizleri aşıp düşmanlarımızı mahvetmek için duaya değil nükleer enerjiye, enerji elde etmek için de fosil yakıtlara başvuruyoruz. Ancak 'sosyal bilimler'de* bu denli büyük değişiklikler gerçekleşmedi. İnsan davranışları ve toplumsal denetim konularında, eski dinî açıklama ve tanımların sadece yeni bilimsel temelli kelimelerle ifade edildiği örneklere az rastlamıyoruz. Daha önce gördüğümüz gibi, kâfirlik kavramının yerine tıbbi bir kavram olan akıl hastalığı kavramının konmuş olması ve bireyin bir zindana kapatılarak ya da yakılarak dinsel gerekçelerle cezalandırılmasının yerine bir hastaneye kapatılarak ya da tedavi denilen süreçte işkence edilerek psikiyatrik gerekçelerle cezalandırılması bunu açıkça göstermektedir.

Bireyin davranışlarının kavramlaştırılması ve denetimi konularında dinsel ve ahlaki olandan tıbbi ve sosyal olan yönünde gerçekleşen bu değişiklik birçok Aydınlanmacı psikiyatristin fikirlerine ve uygulamalarına yansımıştır. Bu konuda Benjamin Rush iyi bir örnektir. Rush'ın fikirleri ve yazdıkları, benim, akıl hastalığı kavramının kökeni, özelliği ve kullanımına dair önermelerim bakımından oldukça açıklayıcıdır.

Koloni Ordusunda Doktor General olarak görev alan ve daha sonra Pennsylvania Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığına gelen Profesör Benjamin Rush (1746–1813) Amerikan Psikiyatrisinin tartışmasız babasıdır. O kadar ki, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin mührünü onun portresi süsler. Peki, Rush nasıl bir adamdır ve psikiyatriye yön veren fikirleri ve uygulamaları nelerdir?

Öncelikle Rush'ın Amerikan psikiyatrinin kurucusu

---

* Sosyal bilimler terimini tırnak içine almamın nedeni bu başlık altındaki bilimlerin bilimselliğinin şüpheli oluşudur, ya da en azından pozitif bilimlerle aralarında temel farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, sosyal bilimlerde incelenen konunun insan, doğa bilimlerinde ise madde olmasından ileri gelir. Burada belirtilen noktalar öncelikle psikiyatriye yönelik olmakla birlikte genel olarak tarih, psikoloji, siyasi bilimler, sosyoloji ve toplumsal hizmetler için de geçerlidir.

olarak tarihe geçmesinin en büyük nedeni, zihinsel ve bedensel hastalıklar arasında hiçbir fark olmadığını iddia etmesinin yanı sıra son derece başarılı bir doktor olmasının ve Kurucu Büyüklerle* arkadaşlığının etkisi de büyüktür, böylece akıl hastalıklarıyla ilgili fikirlerini hayata geçirmek imkânı bulmuştur. Bir başka ifadeyle Rush, toplumsal sorunların tıbbileştirilmesini ve bu sorunların 'ceza' yerine 'tedavi' yaptırımıyla ortadan kaldırılmasını savunan ilk Amerikalı doktordur. İleride göreceğimiz gibi Rush'ın fikirleri hâlâ son derece sağlam ve taze fikirler olarak kabul görmektedir. Çünkü Rush'ın ortadan kaldırmaya çalıştığı toplumsal sorunlar henüz ortadan kalkmamıştır ve bu sorunları hâlâ tıbbi yaptırımlarla ortadan kaldırmaya çalışmaktayız.

Rush'ın *magnum opus*'u (baş eseri) olan *Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind*[3] (Akıl Hastalıkları Hakkında Tıbbi İncelemeler ve Gözlemler), 1812 yılında yayımlandı. Birçok baskısı yapılan bu eser çeşitli dillere çevrildi ve psikiyatrinin bir tıp dalı olarak kabul edilmesini sağladı. Rush, arkadaşı John Adams'a yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Akıl hastalığının özneleri, bugüne kadar sır küpüydü. Bu hastalıkları insan bedeninin diğer bedensel hastalıklar düzeyine indirmeye ve insan aklının da bedeni gibi dış etkenlere ve herkes için geçerli olan yasalara tabi olduğunu kanıtlamaya çalıştım."[4]

Rush'ın akıl hastası denilen kişilerin hastalığının bedensel olduğu inancına gösterdiği kanıtın hiç de yeterli bir kanıt olmadığı çoktan anlaşıldığı halde, o zamanki kabulünün ceremesi -ne acıdır ki- hâlâ çekilmektedir. Rush, bu fikrini şu gözlemine dayandırıyor: "1811 yılında Pennsylvania Hastanesinde yatan aklını oynatmış hastaların sekizde yedisinin nabız atışları normalin üstündeydi."[5] Rush'ın kişisel otoritesi ile de birleşince bu semptom 'zihinsel bozukluğun açık bir işareti' olarak yorumlandı ve

* 1787 Anayasasını hazırlayıp yürürlüğe koyan devlet büyükleri.

hatta Başkan'ın bir katil zanlısını affetmesi için yeterli bir neden bile sayıldı.[6] Zihinsel ve bedensel hastalıkların aynı şey olduğunu deneysel olarak kanıtlayamayan Rush, bunu, her ikisi hakkında aynı yöntemle tedavi ederek stratejik bir şekilde 'kanıtlama'ya çalıştı. "Sıtmayı ya da ya da vücudun bir bölgesinde gelişen bir hastalığın kan yoluyla taşındığı hastalıkları iyileştiren ilaçların deliliği de çok kısa sürede ve kesin olarak iyileştirmesinden hareketle akıl hastalığının aslında damarlarda yerleşmiş olduğu sonucuna vardım."[7]

Doğa bilimleri ile uğraşan çağdaşlarının tersine tıbbın çok saygın mucidi Rush'ın keşfettiği hiçbir şey yok. Yine de bir yenilik getirmediğini söyleyemeyiz, mevcut delilik kavramına yeni bir bakış tarzı getirmiştir. Örneğin, Rush'a göre Amerikan halkı 1783'te yapılan barış antlaşmasından sonra ortaya çıkan yeni duruma hazır değildi. Rush, Amerikan halkının bu dönemdeki tutumuna bir açıklama getirir: "Savaşın başarıyla sonuçlanmasının alevlendirdiği aşırı özgürlük arzusu, birçok insanda aklıselimle ortadan kaldırılması mümkün olmayan ve devlet tarafından dizginlenemeyen somut bir fikir ve davranış tarzı haline geldi. Bu fikir birçok Birleşik Devletler vatandaşının anlayışı, arzuları ve ahlakı üzerinde büyük bir etkide bulundu ve bir delilik halini aldı. Bu deliliği *anarşi* diye adlandırmaya hakkım var sanıyorum."[8]

Rush'ın kendinde gördüğü hakla sarf ettiği bu sözler, halkın ruh halinin psikiyatrik bir yorumdan ibaret değil; tıbbi terimlerle kurulmuş, neredeyse şiirsel bir metafor. Aynı zamanda sabit bir fikri de yansıtıyor. Rush dünyayı ideolojik bir gözlüğün ardından görüyordu. Ona göre dünyadaki her şey ya hastalıklı ya da sağlıklıydı. Bu nedenle Devrim'e karşı olan her şey hasta, destekleyen her şey de hastalığın tedavisiydi. İngiltere tacına sadakat gösterenler Rush'a göre "Devrim karşıtlığı hastalığına yakalanmışlardı. Davaya gönül veren kadınların ise histerileri iyileşmişti."[9]

---

* Çağdaş psikiyatristler de aynı stratejiyi uygulamaktadır. Akıl hastaları hastaneye kapatılıp ilaç almaya başladıktan sonra hastalıkları 'kesinleşir.

Rush bir metafor ustasıydı. Ahlaki ve toplumsal sorunları tıbbi terimlerle ifade ediyordu. *A Moral and Physical Thermometer* (Ahlaki ve Bedensel Termometre)adlı sözlük onun eseridir. Bu sözlükte ahlaki terimlerin tıbbi karşılıklarını veriyor. Carl Binger bu kitap hakkında şöyle diyor: "Termometrenin en üstteki derecesi sağlık ve refahı sağlayan ılımlılıktır. Yani su, süt ve birazcık bira içmek. Sadece yemeklerde ve az miktarda alınacak şarap ve bira neşe, kuvvet ve iyi beslenme sağlayabilir. Bundan sonra bu ılıman hava birdenbire eksi 70 gibi dondurucu bir dereceye düşüyor: Bu noktada skala punçtan başlıyor ve viski, rom, rakı, şarap, likör ve bira ile düşmeye devam ediyor," vs.[10] Rush, Jeremy Belknap'a yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Umarım, 1915 yılında sarhoşluk, toplumda yalancılık ya da hırsızlıkla, alkollü içkiler de arsenik ya da baldıranla bir tutulur."[11]

Rush, alkole karşı yürüttüğü propagandada tıbbi kavramlardan yararlanıyor. Binger, "Ahlaken şiddetle karşı çıkmasına rağmen, varlığı ne yazık ki hâlâ devam etmekte olan ileri derecede alkol bağımlılığını çok önemli bir tıbbi ve genel sağlık sorunu olarak gördüğü için Rush'a saygı duymak gerektiği"ne[12] inanıyor. Rush'ın taktikleri hakkında nasıl düşünüleceği, elbette, psikiyatrik emperyalizm ve onun hizmetindeki sözde tıbbi yaptırımlar hakkında ne düşünüldüğüne bağlıdır. Amerikan akıl sağlığı hareketinin seçkin bir şahsiyeti olan Binger, içki içmenin tıbbi bir sorun *'olduğunu fark ettiği'* için Rush'ı alkışlıyor. Hâlbuki Rush içki içmenin tıbbi bir sorun olduğunu *fark etmiş* değildir. Rush içki içmeyi tıbbi bir sorun olarak *tanımlamıştır*.*

* Bundan iki yüz yıl önce Rush'ın yaptığı gibi, hukuki işlemleri psikiyatrinin müdahalesiyle insanileştirilmeye çalışan Amerika İnsan Hakları Derneği de bazı kuramlara bel bağlamakla hata ediyor. Yüksek Mahkeme'nin uyuşturucu bağımlılığının suç değil bir hastalık olarak kabul eden 1962 tarihli kararı destekleyen Markmann, bu Derneğin "Bu kararına paralel olarak alkoliklerin de aslında hasta oldukları halde suçlu muamelesi görmelerine karşı başlattığı kampanyayı" ve "Derneğin tıbbı ve adaleti bir hizada tutma çabalarını" alkışlıyor. (Charles Lam Markmann, The Noblest Cry, s. 406.) Alkolizmin bir hastalık olduğu konusunun eleştirisi için bkz. Thomas S. Szasz, Alcoholism: A socioethical perspective, Western Med., 7: 15-21 (Aralık.) 1966

Deli denen kişilerin müstehcen sözleri konusunda da Rush'ın bir fikri vardır. Bu sözlerin anlamsız olduğu ve 'sara krizi geçiren insanların küfürlerini' andırdığı kanaatindedir. Bu fikrinin kaynağının 'tıp bilimi öğretisi'[13] olduğunu ileri sürer. Bu fikri öne sürebilmesi için Rush'ın insanları nesneler olarak kabul etmesi gerekir ki yaptığı gerçekten budur: "Aklı bozuk kişilerin kötü davranışları bazen bir deprem sonucunda yer yüzüne fışkıran lava benzer."[14] Toplumsal yozlaşmaya bir akıl hastalığı tanımı getirerek işe başlayan Rush artık bu yönde ilerlemeye hazırdır. Bu yolda o kadar inanılmaz bir mesafe kat etmiştir ki, bu satırları okuyan çağdaş okur hoşa gitmeyen herhangi bir davranışı bir zihinsel rahatsızlık belirtisi olarak görmekte zorluk çekmemektedir.

"İç sıkıntısı, utanç, korku, dehşet, öfke gibi uygunsuz davranışlar," diyor Rush büyük bir boşboğazlıkla "geçici delilik durumlarıdır" ve "intihar bir tür deliliktir," diye de bir değerlendirmede bulunuyor.[15] Zihinsel sağlığı ve deliliği tanımlarken de son derece cesur davranıyor: "Zihinsel bakımdan sağlıklı olmak olayları, diğer insanlar gibi ve toplumun kabul ettiği şekilde yorumlayabilmektir. Delilik ise bundan sapma halinde olmaktır."[16] Rush görüldüğü gibi zihinsel bakımdan sağlıklı olmakla toplumla uyum içinde olmayı aynı şey olarak görüyor, akıl hastalığını da toplumla uyumsuzluk olarak değerlendiriyor. Ancak bireyin toplumla uyum içinde olduğu ya da olmadığına kim karar verecek? Rush böyle bir soruyla karşılaşacağını tahmin etmiş gibi "Akıl sağlığını yargılamak doktorlara düşer"[17] diyor. Toplumla uyum içinde olmamanın tercih değil hastalık, psikiyatrinin de polislik değil tıbbi bir dal olduğuna uzun zamandan beri halkı ikna etmeye çalışan Amerikan Psikiyatri Derneği'nin ve psikiyatri tarihçilerinin Rush'ı koruyucu azizleri kabul etmesine şaşmamak lazım. Bağımsızlık Bildirisi'nin altında imzası bulunan ve Kurucu Büyükler ile dostane ilişkiler kurmuş olan Rush'ın, deli olduğu iddia

edilen bir kişinin hukuki ve siyasi durumu hakkında öne sürdüğü fikirler de hayli ilginç: "Akıl eksikliği, bir kişinin toplumsal sözleşmesinin feshedilmesini, vatandaşlık haklarının elinden alınmasını mazur kılar, böyle bir kişi tanıklık yapamaz, bu kişinin ahlaki değerlerine vs. güvenilemez."[18]

Psikiyatristler, akıl hastası olduğu iddia edilen kişilere uyguladıkları şiddeti haklı göstermek için hâlâ bu tür fikirlerin izinden gitmektedir. Rush, aldığı olağanüstü eğitim ve edebi yeteneği göz önünde bulundurulursa 'akıl noksanlığı' konusunda söylediklerinin maksatlı ve ikiyüzlü retorikten ibaret olduğunun herhalde farkındaydı. 'Akıl noksanlığı' bir kişinin ne toplumsal sözleşmesinin feshini, ne de vatandaşlık haklarının elinden alınmasını mazur gösterebilir; bu sadece onun zayıflığının suiistimal edildiğini ve vatandaşlık haklarını savunamayacak kadar aciz bir duruma düşürüldüğünü kanıtlar. Bireyi Rush'ın söylediği hukuki ve siyasi kısıtlamalar altına sokan, bir hastalık (zihinsel yeteneğinin bozulması) değil (iktidarı kullanma yetkisini elinde bulunduran) insanlardır.

Rush, suçun da bir hastalık olduğunu iddia etmiştir. Bu fikrin çağdaş psikiyatristlere ait olduğu zannedilir ama öyle değildir. Rush, icat ettiği akıl hastalıklarından birine de 'irade bozukluğu' adını vermiştir. Cinayet ve hırsızlık bu karmaşık hastalığın semptomlarıdır. Şöyle yazmış Rush: "Hastalığın, diğer etkilerine bakarak saptadığım iki semptomunu (kötülükten değil hastalıktan ileri geldikleri için) suçtan ayırt etmek ve bu hasta kişileri kanunun pençesinden kurtarıp tıbbın nazik ve şefkatli ellerine teslim etmek gerekir."[19] Rush'ın ellerinin ne kadar nazik ve şefkatli olduğu biraz şüpheli olmakla birlikte burada en azından bir hususu -istemeden de olsa- kabul ediyor: Cinayeti ve hırsızlığı *gerçekte* hastalık oldukları için suçtan ayırt etmiyor. O sadece katillerin ve hırsızların polisin ve yargıcın hâkimiyet alanından alınıp doktorların ve tımarhane gardiyanlarının hâkimiyet alanına sokulmasını *meşrulaştırmak* istiyor.

Rush yalancılığı da hastalık olarak görüyor: "Fiziksel bir hastalıktır ve bu hastalığa yakalanan kişiler hiçbir konuda hakikati söyleyemezler."[20] Keşfettiği bunca hastalıktan hiçbirinin tedavisinin olmaması, Rush'ı hiç rahatsız etmiyor. "Kötü bir alışkanlık olan yalancılığın düzelmeyeceğine inanılır. Bu hastalığın yetişkinlikte teşhis edilmesi halinde iyileştirilemeyeceği de söylenebilir."[21]

Rush gibi bir mucidin akıl hastalığı konusunda yaptığı 'keşifler' arasında psikiyatrik Engizisyon için en öğretici olanı 'İnançsızlık ya da İnanma Yeteneği Bozukluğu'[22] adını verdiği hastalıktır. Rush, "Aklın bu yeteneği hastalanabilir ya da rahatsızlanabilir. Yani inancı güçlendiren bütün kanıtlara inanma yeteneği kaybolur,"[23] iddiasında bulunuyor. Rush bu akıl hastalığına yakalanmış hastalara örnek de gösteriyor: "İyi eğitim almış doktorların ve tıbbın faydasına inanmayan, şarlatanlara güvenenler ve Hıristiyanlığın hakikatlerine inanmayıp, kâfirlerin kitaplarına kapılanlar."[24]

Ahlaktan tıbba geçişte bu anlamsal dönüştürme o kadar açık ki insanın kafasında ister istemez bazı soru işaretleri beliriyor: *Cui bono*? Peki bu işten kazançlı çıkan kim? Hasta mı? Hayır. Din adamı mı? Hayır. Doktor mu? Evet.

Rush'ın toplumsal sorunları -ya da kendisinin onaylamadığı bireysel davranışları- tıbbın konusu haline getirmesinin bu davranışların tıbbi yöntemlerle denetim altına alınmasını haklı çıkarmaya yaradığını kendi yazdıkları ve söyledikleri kuşkuya yer bırakmayacak kadar açık bir biçimde kanıtlamaktadır. Binger, Rush'tan şöyle bahsediyor: "Budalaca hareketlerinden rahatsız ya da huzursuz olduğunda, arkadaşlarını, zaten 'etraf deli kaynıyor' diyerek mazur görürdü."[25] Rush, 'tedavi' yöntemi olarak psikiyatrik kapatmanın hararetli bir savunucusuydu ve düşmanlarını psikiyatrinin demir parmaklıkları arkasında ya da daha kötü bir yerde görmeyi arzulamıştır. "Bir hastalık olarak yalancılığın tek ilacı" derdi örneğin, "güzel bir dayak, hapis ya da açlıkla terbiye etmektir."[26]

Rush'ın alkol bağımlılığına ilişkin tavrında da aynı ilke ile karşılaşıyoruz; yani tıbbi teşhis ve daha sonra buna dayalı zora başvurarak denetim altına almak. Rush, 'sert içki içme'nin bir hastalık olduğunu iddia etmekle kalmıyor, alkol bağımlılığının zorlayıcı tıbbi önlemler aracılığıyla engellenmesini savunuyordu. Bu denetimi sağlayacak unsurlar arasında hiç tereddüt etmeden devletin polis gücünü de sayıyordu. Amerikan psikiyatrisinin neden Rush'ı kurucu babası saydığı daha iyi anlaşılıyor. "Tıpkı deliler gibi içkiciler de toplum için bir tehdit kaynağıdır," der Rush "hatta serbest kalmaları, topluma devlet hastanelerinde yatan hastalardan bile daha çok zararlıdır. Ayyaş bir adamın ya da kadının ailesine, maddi manevi ne kadar büyük zarar vereceği açıktır,"[27] diyor Rush. Böylece maddi manevi zararı önlemek tıbbın bir sorunu haline geliyor. Binger ise alkolizm için şöyle diyor: "Bu fikirleri aradan yüz elli yıl geçmiş olmasına rağmen sadece tekrarladık ve alkışladık. Ama toplum olarak, gerçekleştirilmesini zorunlu gördüğü önerisini henüz yerine getirmiş değiliz."[28]

Püriten etik, hastalıklar ve tedavilere ilişkin bilimsel olgulara dayalı tıbbi kaygılar kisvesinin ardına saklandı. Sonuç olarak ortaya çıkan ise akıl sağlığı adına psikiyatrik teşhise dair söylevler, psikiyatrik baskı ve zor uygulaması oldu. Bu tutumu benimseyen gayretkeş tıp adamı haçlı zihniyetli din adamının yerini aldı. Binger bile Rush'ın misyoner kafalı bir reformcu olduğunu kabul etmektedir: "Hiçbir zaman, insanların aptallıklarına önyargısız bakabilen salt bir bilim adamı olmadı; bir Leonardo değildi, daha çok bir Savonarola* idi."[29]

Tüm bunlardan sonra: "Rush reformcu gayretkeşliğini tütün kullanımının alışkanlık haline getirilmesine de yöneltti." Bu alışkanlığın sert içkiler içme arzusuna yol açtığını ve hem sağlık hem de ahlak açısından zararlı olduğunu

* Girolamo Savonarola (1452-1498) İtalyan vaizi; sanat zevki ve gelip geçici şeylerle mücadele etmiştir.-ç

düşünüyordu. Sigara içenlerin genellikle saldırgan olduğu kanaatindeydi."[30] Tütüne karşı mücadelesinde* Rush'ın silahı bilgiye dayalı fikir değil, tehdide dayalı gözdağıydı. Bu, cehennem tehdidinin tıpta uygulanmasıdır. Din kardeşlerinin cemaati sonsuz azapla tehdit ettiği gibi Rush da, muhtemel hastalarını -aslında bütün toplumu hastası kabul ediyordu- içkinin ve tütünün sonuçlarıyla korkutuyordu.

Binger, Rush'ın "Sadece hastaların değil, toplumun da doktoru"[31] olduğuna inandığını söylüyor. Öte yandan "18. yüzyıl doktoru otoriter bir figürdü ve Rush, olağanüstü, karizmatik, entelektüel kişiliğiyle ve Amerika'nın en büyük doktoru olma unvanıyla bizzat otoriteyi temsil ediyordu. Bu avantajları ahlaki ve duygusal bir ikna aracı olarak kullanmaktan çekinmemiştir."[32]

Binger, Rush'ın 'ikna' sınırlarını aşan otokratik yöntemlerini aklamaya çalışıyor ama şunu da söylemeden geçemiyor; Bir hastası karnında yılan olduğunu söylese Rush onu oturaklı bir sandalyeye bağlamakta bir an duraksamazdı."[33] Bu tümüyle yalan sayılmazdı, Rush'ın psikiyatrik tedavi olarak gördüğü hizmetin bir parçasıydı. Rush "Kendisini camdan yapılmış zanneden" bir hastanın tedavisi için, "oturmak üzere olduğu sandalyenin altından çekilerek yere düşürülmesinden sonra, ona bir torba cam kırığı gösterilmesini ve bunların vücudunun parçaları olduğunun söylenmesini"[34] öneriyor. Rush bir arkadaşının buluşu olan şu tedaviyi örnek gösteriyor: "Bir hastası kendisini bitki zannediyormuş. Arkadaşım, o halde büyümesi için

---

* Rush'ın sigara düşmanlığı bilindiği halde bu büyük gelirini tütüncülükten elde eden Jefferson ve diğer toprak sahipleriyle dostluğunu etkilememiştir. 1799 yılında Jefferson'ın toplam tütün üretimi 20 tonu buluyordu. (Nathan S. Schahcner, Thomas Jefferson, s. 643.) Benjamin Rush'ın yaratılmasına katkıda bulunduğu ulusa bıraktığı miras, bir yandan sağlığa zararlı olduğu için tütün kullanımını eleştirirken diğer yandan tütün ekimini teşvik etmek ve satışından kar sağlamaktır.
Uzun zamandır yok sayılan bu miras son zamanlarda yeniden keşfedildi. Böylece, Amerikan devleti bir yandan Sağlık ve Eğitim Bakanlıkları aracılığıyla sigara kullanımını eleştirirken diğer yandan da Tarım Bakanlığı aracılığıyla tütün üreticilerine parasal yardımda bulunmaktadır.

sulanması gerektiğini söyledikten sonra adamın arkasına geçip çaydanlıktan su verecekmiş gibi yapmış ve başından aşağı çiş boşaltmış."[35] Rush'ın kendisini ölü zanneden bir kişinin nasıl tedavi edileceği konusunda başkasından duyduğu ama kendisinin de gayet başarılı bulduğu bir yöntem de şu: "Kendisini ölü zanneden bir hastanın doktoru, onun duyabileceği şekilde, ölüm nedenini saptamak için otopsi yapılmasını ister. Hasta anında iyileşir."[36]

Bu olaylar, ruh doktoru ile hastası, hasta ile ilgili delilik kavramı ile tedavi arasındaki ilişkilerin esasını gözler önüne seriyor. Vatandaş yalan söylerse akıl hastalığından mustarip bir hastadır; eğer bunu psikiyatrist yaparsa tedavi için ne gerekiyorsa yapan âlicenap bir terapisttir. **

Binger; "Kontrol altına almak, Rush'ın tedavi anlayışının esasıdır"[37] diyerek bir gerçeği dile getirirken Rush'ın gayretkeşliğini, zorlayıcılığını ve uyguladığı kaba kuvveti mazur göstermeye çalışıyor. Binger'ın bahsettiği 'kontrol' doğrudan ve sadece hastaya yöneltilen bir şiddetle mümkün olmuştur. Rush'ın 'cephaneliği'nde kendini kontrole yer yoktur. Çağdaş psikiyatristlerin cephaneliğinde de aynı eksiklik göze çarpar. Rush'a göre hastaya mutlaka bir şey yapmak gerekir. Psikiyatri hastalarına uyguladığı 'tedavi' yöntemleri Rush'ın kişiliği hakkında yeterince bilgi vermektedir. Psikiyatristin kişiliğinin etkisi kanımca günümüzde de kaybolmuş değildir.

Rush, deliliğin tedavisinde, doktorun hastanın kişiliği üzerinde tam bir hâkimiyet kurması gerektiğine inanıyordu. Bu fikrin tek savunucusu Rush değildir. Çağdaş doktorların çoğu bu yöntemin doğruluğunu savunmakta-

---

* Benzer bir 'iyileşme' hikâyesi de Spitzka'dan alınmıştır (11. Bölüm): 'Mastürbasyon hastası' bir genç ailesinin kendisini tımarhaneye göndermek üzere olduğunu fark edince derhal iyileşir.

** Rush, doktorun hastasını aldatmasındaki ahlaki problemi, böyle durumlarda amacın aracı haklı kıldığını savunarak çözmüştür: "Eğer hastalığın tedavisini sağlayacaksa hastaya yalan söylemek haklı görülebilir." (Rush, Medical Inquiries, s. 109.)

lar. Deliyi zincirden kurtaran adam kabul edilen Philippe Pinel de psikiyatride kaba kuvvete başvurulmasına karşı olanların başında gelir. Yalnız Pinel'in akıl hastasının zincirlenmesine ve dövülmesine karşı olmasının sebebi, bu insanlara özgürlüklerini bahşetmek değildir. Pinel gerektiği gibi yönetilen bir tımarhanede hastanın zaten otoritenin ve tımarhane görevlilerinin baskın gücünün etkisi altında olacağını, böylece bu tür acımasız tahakküm yöntemlerine gerek kalmayacağı fikrindedir. Pinel'in *Treatise on Insanity* (Delilik Üzerine Deneme) adlı kitabında en çok sarf edilen iki kelime 'gözdağı' ve 'baskı'dır. "Ancak, deli üstünlüğünü gördüğü ve inandığı bir güçle karşı karşıya kalırsa direnmeden ya da şiddete başvurmadan boyun eğer. Önceki delilik vakalarında iyi hesaplanmış, planlı bir gözdağının, şiddete başvurmaksızın uygulanan sürekli baskının ve hırsa kapılmadan üstün gelmenin nasıl iyi sonuçlar verdiğini görmüş bulunuyoruz."*[38]

Rush da 'terapi yöntemi' olarak sadece kandırma ve yalanı değil, başka müdahale yöntemlerini de -özellikle hastanın kapatılmasını- savunmuştur. "Hastalar üzerinde kesin denetim kurmak için uygulanan yöntemlerden de bahsetmemiz gerekiyor. Bu denetimle hastanın doktora itaat etmesi, saygı ve sevgi göstermesi sağlanacak ve böylece doktorun tedavisini kolaylıkla, kesinlikle ve başarıyla uygulaması mümkün olacaktır,"[39] diye yazıyor Rush.

Terör Rush'ın sıklıkla başvurduğu bir ilaçtır. "Korku-

---

* Bu görüş kurumlarda çalışan psikiyatristler arasında hâlâ çok yaygındır. Örneğin, Masserman psikiyatrinin askeri kurumlarda sivil hayatta olduğundan çok daha iyi uygulanabildiğini, çünkü bu durumda 'doktorun hastalar üzerindeki otoritesinin' çok daha güçlü olduğunu açıkça ortaya koyar. (Jules H. Masserman, The Practice of Dynamic Psychiatry, s. 634.) Benzer şekilde Glasser da hasta üzerinde zora dayalı bir hâkimiyet kurmayı ahlaki bir sorun değil bir teknik beceri olarak değerlendirmektedir. Glasser, bir enstitüye konulmuş suçlu kızlarda gayet başarılı sonuçlar aldığı halde, görünüşte fazla kiloları dışında bir sorunu olmayan, zengin, genç, el üstünde tutulan ve mutlu bir evliliği olan iki çocuk annesi bir kadına, ona neden yardım edemeyeceğini şöyle açıklıyor: "Çünkü sizi bir yere kapatamıyorum. İkimiz de biliyoruz ki eğer kapatabilseydim elbette değişirdiniz." (William Glasser, Reality Therapy, s. 142

nun," diyor Rush "akıl ve dolaylı olarak beden üzerindeki etkisi çok güçlüdür ve delilik tedavisindeki önemli bir yer tutar."[40] Yine Rush'a göre, hastanın en uygun şekilde korkutulması için evinden alıp bir timarhaneye kapatmak gerekir. "Delinin özgürlüğünden mahrum bırakılması sağlığı açısından bazen en faydalı yoldur."[41] Rush'ın yaşadığı dönemde hastanın hapsedilmesinin çok kolay olduğunu hatırlatmakta fayda var: Amerikalı doktorlar, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar, akıl hastası olduğu için tedaviye ihtiyacı olduğuna inandıkları herhangi bir kişinin tıbbi amaçlarla hapsedilmesi konusunda kesin yetkiye sahiptiler.

Deutsch'un anlatımıyla, bir kişinin hastaneye kabulünü sağlamak için Rush'ın yapması gereken, tek şey küçük bir kâğıda, "James Sproul Pennsylvania Hastanesi için uygun bir hastadır" gibi bir not yazıp altını imzalamaktı.[42]

Rush'ın tıbbi ya da psikiyatrik birtakım gerekçelerle kapatılmasını gerekli gördüğü insanların hayatlarından koparıldıklarını, özgürlüklerinden mahrum bırakıldıklarını gözden kaçırmış olması mümkün müdür? Hayır, değildir. Birçok çağdaş psikiyatrist gibi Rush da toplumun ancak bu şekilde korunabileceğine inandığı için bu uygulamayı haklı bulmuştur. Gerçi günümüz psikiyatrisi Rush'dan beri bir arpa boyu yol almıştır. Örneğin Rush sarhoşların hapsedilmesine ilişkin önerisinde şöyle diyor: "Bu tür kişilerin hastaneye kapatılmalarının kişi haklarının ihlali olduğunun, devletimizin özgürlük anlayışı ile bağdaşmadığının ileri sürülmesine izin verilmemeli. Bir hırsızı hapishaneye tıktığımız zaman kimse böyle bir iddiada bulunmuyor. Ayrıca, sarhoşların sayılarının artması halinde hırsızlardan daha fazla zarar verecekleri ve daha kötü bir ahlaki etkide bulunabilecekleri dikkate alınırsa, toplumun güvenlik ve refahı için adi hırsızlardan çok ayyaşlardan kurtulmak gerektiği açıktır. Tabi ki adaletsizliği ve baskıyı engellemek amacıyla tedbir alınmalıdır, muayene edilmeksizin ve görevli bir doktor ile iki ya da üç yargıçtan oluşan bir mahkemenin

aldığı karar olmaksızın hiç kimse özel bir hastaneye ya da AYIKLAR EVİ'ne gönderilmemelidir."*[43]

'Hasta' psikiyatrik gerekçelerle hapsedilip tedaviye direnme imkânı elinden alındıktan sonra Rush, hiçbir hastanın hiçbir koşulda maruz kalmaktan memnun olmayacağı bazı önlemlere başvurabiliyor; Rush'ın yaşadığı dönemde bile bu önlemlerden bazıları tıbbi bir ortamın dışında uygulanmış olsa işkence olarak değerlendirilirdi. Rush'ı bizzat kendi sözleri ele veriyor. Bu önlemlerin birkaçından bahsettikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor: "Yukarıda bahsettiğim önlemlerin hiçbiri zihin sağlığı bozulmuş hasta üzerinde bir hâkimiyet kurulmasını sağlayamamışsa bazı daha etkili yöntemlere başvurmak gerekir."[44] Rush, her tür psikiyatrik müdahale yöntemini denedikten sonra gayet ikna -ve tatmin- olmuş olarak: "Deli üzerinde hâkimiyet kurabilmek için hafif ama korkutucu olacak cezaların uygulanması en uygunudur -prangaya nadiren başvurulmalı, kırbaca ise mümkünse hiç başvurulmamalıdır fakat istisnai durumlar olabilir. Hiçbir kışkırtma olmadığı halde, hasta aniden saldırırsa buna karşılık doktorun ya da gardiyanın meşru müdafaa için mecburen kırbaç -ya da el- ile birkaç kez vurması gerekebilir,"[45] diye yazmış.

Rush yöntemlerini bazen 'tedavi' bazen de 'ceza' şeklinde ifade etmiş. Şimdi vereceğim örnek Rush'ın deli hakkında ne düşündüğünü çok açık bir şekilde ortaya koyuyor. Bu örnekte deliyi, ehlileştirilmemiş bir hayvana benzetiyor ve doktorun görevinin deliye boyun eğdirmek olduğunu öne sürüyor. Rush'ın tedavi amaçlı önerilerini sıraladığı listesinde "Deli gömleğini iyice sıkmak, yakasından içeri soğuk su dökmek, deliyi hoşuna giden yiyeceklerden mahrum bırakmak."[46] kan almak, yalnız bırakmak, karanlık bir yere

---

* Rush tarafından savunulan psikiyatrinin adil ilke ve uygulamaları artık sadece Sovyet adaletinin özelliklerini yansıtmıyor, bu uygulamaların İngiliz ve Amerikan hukukunda etkisi de giderek artıyor. 'Tedavi Devleti' bu anlayış sonucunda ortaya çıkan siyasi örgütlenme için uygun gördüğüm isimdir. (Thomas S. Szasz, Law, Liberty, and Psychiatry, and Psychiatric Justice)

kapatmak gibi önlemlerin yanı sıra "vücudunu sürekli dik tutmasını sağlamak" da yer alıyor. Bu yöntemleri şu sözler izliyor: "İngiltere'de inatçı atlar şu şekilde ehlileştiriliyor: Önce, ağıla kapatılıyorlar, sonra iki ya da üç gün ve gece boyunca her yatmaya kalkıştıklarında vücutlarına sivri uçlu çiviler batırılarak uyumaları engelleniyor. Delinin de aynı usulle değilse de daha yumuşak usullerle, yirmi dört saat ayakta tutulması ve uyumasının engellenmesiyle aynı faydanın sağlanacağından hiç kuşku duymuyorum."[47]

Rush'ın tedavi alanında en ünlü buluşu kendisinin 'trankilizatör' (sakinleştirici) adını verdiği garip alettir. Deutsch bu aygıtı şöyle tarif ediyor: "Trankilizatör, hastanın kol ve ayaklarının bağlandığı ve bir araçla başının sabit tutulduğu bir sandalye idi. Bu mekanizma ile hastanın vücudunun hareketi azaltılıyor böylece nabız atışlarının düşmesi amaçlanıyordu. Çağımızda bu alet her ne kadar bir işkence aleti gibi görünüyorsa da Rush onu gerçekten insani nedenlerle icat etmiştir."[48] Sırf bizim değil Rush'ın çağdaşlarının da bu aleti de bir işkence aleti olarak gördükleri anlaşılıyor. Çünkü o dönemde herhangi birinin bu aletten kendi isteğiyle yararlandığına dair tek bir kayda bile rastlanmaz.*

Rush'ın sakinleştirici sandalyesi de psikiyatrinin birçok buluş ve keşfi gibi Engizisyondan esinlenmiştir. Engizisyonun kullandığı cadı-sandalyesiyle arasındaki benzerlik şaşırtıcıdır. Cadı-sandalyesi denen alet "Her tarafı kör çivilerle dolu, sanığın vücudunun sıkıştırılabildiği demir bir sandalyeydi. Suçlu buna bağlanıyor ve sandalyenin altında

---

* Modern farmakoloji tekniklerinin gelişmesiyle psikiyatristler akıl hastasına doğruyu söyletmenin yolunu barbituratlarda, bastırmanın çaresini de fenotiazinlerde bulmuşlardır. (Tıpla donanmış psikiyatristlerin kendi yöntemleri hakkında kullanmaktan hoşlandıkları kelimelerle söyleyecek olursak) psikiyatrik tedavi 'usül ve yöntemleri' şiddet teknolojisindeki gelişmelerle paralel olarak ilerlemiştir. Askerlerin artık göğüs göğüse çarpışması gerekmez. Çünkü artık süngü yerine uçaklardan atılan roketler var. Akıl hastasına da artık zorla deli gömleği giydirmek gerekmez. Çünkü gerekli görüldüğünde özel olarak bu iş için imal edilmiş tabancalarla vücutlarına uzaktan ilaç enjekte edilebilmektedir. Bkz. Bringing violent psychotics back alive; gun that fires drug-filled syringe is aimed at subduing patients safely. (Med. World News, 8 Eylül, 1957, s. 71)

ateş yakılıyordu. Bu işkencenin amacı hakikatin ortaya çıkmasıydı. Acı, insan ruhunu ölümlü hayatın son noktasına götürüyor; ruhun çırılçıplak kaldığına inanılan o noktada yapılan sorgulamada tüm gerçekler ortaya çıkıyordu."

Rush'ın ikinci psikiyatrik tedavi aletinin adı 'döndürücü' idi. "Tembellik hastalığına yakalanan hastanın başının dışarıya gelecek şekilde bağlandığı yuvarlak bir tahta şeklindeki bu alet inanılmaz hızlarla döndürülüyor ve hastanın kanının başına hücum etmesi sağlanıyordu."[50]

Psikiyatri, baskıcı ve şiddet içeren yöntemlerden, bu yöntemlere başvuran kahramanlarını reddetmedikçe vazgeçemez. Sadece Rush'ın deliyi tedavi etme tarzını değil, çağdaş psikiyatristlerin ve toplum bilimcilerinin de bu yöntemi kabul ederek savunmalarını bu denli eleştirmemin nedeni budur.*

Günümüzde psikiyatrist ve toplum bilimcilerin ele geçen yabancı düşmana şiddet uygulanmasının 'yurtseverlik'le bağdaştırılmasına karşı olmalarına rağmen akıl hastasına

---

* Şu alıntı Rush'ın nasıl psikiyatrinin idolü haline getirildiğini gösteriyor: "Delinin insanlık dışı yöntemlerle tedavi edilmesine yüreği dayanamayan Rush," (Sarah R. Riedman and Clarence C. Gren, Benjamin Rush, s. 233.) "en kötü uygulamalarında bile faydalı bir şey yapmaya çalışıyordu. Tedavi yöntemlerinde şiddete başvurduğunda bile hep insanca davranmaya çalışmıştır." (James Thomas Flexner, He sought to do good, New York Times Book Review, 13 Kasım, 1966,s. 60.)
Psikiyatristler ve psikiyatri tarihçileri arasında büyük bir hümanist, doktor ve bilim adamı olarak ve ancak hürmetle anılan Rush, Akıl Sağlığı Hareketi dışındaki kişiler tarafından aynı şekilde hatırlanmıyor. Rush'ı iyi tanıyan ve dostu sayan Thomas Jefferson bile tıbben ne kadar büyük bir tehdit oluşturduğunu görmüştür. Jefferson 1814 yılında Dr. Thomas Cooper'a yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Dostum Rush'ın kan akıtma ve cıva teorisine hep karşıydım. Kendisini çok severim, etrafındaki herkesin hayatını ve mutluluğunu koruduğuna içtenlikle inandığından da eminim, fakat onlara çok zarar verdi." (Maurice B. Strauss [ed.], Familiar Medical Quotations, s. 425.) Iowa Üniversitesi'nde tıp profesörü ve tıp tarihçisi William B. Bean, Jefferson'un Rush hakkındaki sözlerini doğruluyor: "Benjamin Rush'a atfedilen kahramanlıklar, verdiği zararları unutturmuş görünüyor. Oysa Rush, birçok şeyi görmezden gelerek peşine düştüğü cılız bir ışığın yolunda, her zaman haklı olduğuna dair dogmatik inancı ve kendisini kandırma konusundaki sonsuz yeteneğiyle Philadelphia'da sayılamayacak kadar çok hastanın ölümüne neden oldu." (William B. Bean, Bring out your dead [Editorial], Arch. Intern. Med., 117: 1-3 [Haziran] 1966;s. 3.)

uygulanan 'tedavi amaçlı' şiddeti memnuniyetle kabul etmeleri enteresan bir durumdur. Sözgelimi Deutsch okurlarına Rush'ın 'trankilizatör'ü 'insani nedenler'le icat ettiğini açıklamaktadır. Rush'ın, bu aleti yardımseverlik duygusuyla yaptığını *iddia ettiğini* de biliyoruz. Yine de tek nedenin bu olduğuna inanmak zor. Rush 1810 yılında yazdığı bir mektupta: "Hem bu kötü uygulamayı [deli gömleğini çok sıkmak] önlemek *hem de baskı uygulamasını en verimli şekilde kullanabilmek için üstünlüğü elimde tutabilmek* amacıyla iyi bir dolap imalatçısından rica ettim."[51] (İtalikler -T.S.) Söylemeye gerek bile yok, Binger'a göre de Rush haklıdır, çünkü bu icatlar insani nedenlerle yapılmıştır.

Olup bitenler artık tartışılmıyor. Rush'ı ya da diğer iyi işler yapan 'büyük' psikiyatristleri suçlamadan olanları anlatma çabasında olan Deutsch bile gerçekleri kabul ediyor. "Ne gariptir ki," diyor Deutsch, "eskiden cezalandırmak amacıyla başvurulan işkence ve terör, bu özel çağda saygın tıp teorisinin övgüye değer bir tedavi yöntemi olarak kabul gördü. Doktorlar, delinin tedavisi alanında uzmanlaşırken dâhiyane terör araçları icat etmek için birbiriyle yarıştılar."[52] Akıl hastalığını din suçunun yerini almış bir kavram olarak değil sadece bir hastalık olarak, psikiyatristleri de Engizisyonun yerini alan otorite olarak değil sadece doktorlar olarak ve psikiyatrik müdahaleleri Engizisyon işkencesinin yerini alan bir ceza olarak değil tedavi olarak görenler için bu tutum tabii ki şaşırtıcıdır.*

Rush'ın tedavi amaçlı yöntemleri 'trankilizatör' ve

---

* Bir İspanyol Engizisyoncunun Engizisyonun yarattığı terör hakkında şöyle söylediğinden bahsedilir: "Halkı bu örneklerle korkutabiliyorsak, ölen kişiler suçluymuş masummuş, ne önemi var?" (Herbert J. Muller, Freedom in the Western World,s. 173.)
Bu yorum tıbbın bir bilim olmadan önceki durumu ve Kurumsal Psikiyatri için de geçerlidir. Hayırseverlik ile eziyet arasındaki psikolojik bağlantılardan kuşkusuz çok yerde bahsedilmiştir. Bu konuda Russel; "Geçmişe baktığımızda bize saçma gelen fikirlerin onda dokuzu, insanlara çektirilen acıları haklı göstermek için uydurulmuş, hatalı bir tıbbi tedaviyi hiçbir hasta seve seve kabul etmez." (Bertrand Russel, Unpopular Essays,s. 148.)

'döndürücü' ile son bulmadı. Hastanın kafasının boğulacak raddeye gelene kadar suya sokulduğu 'ördek' tedavisine de başvurdu. Cadı avcılarının geleneksel su eziyetinin o günün koşullarına uyarlanışı diyebileceğimiz bu uygulamayı Deutsch, 'birçok tanınmış çağdaşının uyguladığı yöntemlerden çok daha nazik'[53] Rush'a özgü bir yöntem olduğunu ve bu 'suya batırma' uygulamasının gözdağı vermek için birebir 'dâhiyane bir buluş'[54] olduğunu söylüyor.

Baktığı her yerde akıl hastalığı gören ve bu felaketi kontrol altına almak için en yıldırıcı yöntemlere başvurmaktan çekinmeyen Amerikan psikiyatrisinin Rush gibi bir büyüğünün ne kadar otokratik, tahakküm meraklısı, şiddet düşkünü ve işgüzar bir kişi olduğu ortadadır. Koruyucunun, bizi, sözde koruduğu kötülüklerin asıl kaynağının ne olduğunu uygulamalardan anlıyoruz. Papaz da olsa doktor da, böyle bir 'teşhis' misyoneri, cadıyı ya da deliyi bulmaz, yaratır. Rush'ın kaç kurban yarattığını bilmek mümkün değil, ama en azından birini tanıyoruz: Rush'ın oğlu John. Kendisi burada hayatından biraz bahsedilmesini hak etmiş biridir.

Fikirlerini ve uygulamalarını incelediğim bir psikiyatristin özel yaşantısından bahsetmem acımasızlık gibi görünebilir. Ben de herkes gibi *ad hominem* (kişiselleştirilmiş) tartışmaları onaylamam ve başvurmak ta istemem. Fakat bir insanın fikirlerini ve başarılarını, o insanın özel yaşantısında nahoş yönler olduğu için karalamakla, (hem özel hem de kamusal kimliği önem taşıyan biri için) kişinin özel yaşantısındaki bazı olaylara ve etkilerine yer vermek farklı şeylerdir. Psikiyatristlerin, psikologların, politikacıların, sanatçıların ve hayatlarındaki olaylar çok şey anlatır ve bence ikinci tanıma girer.

Benjamin Rush gibi bir adamın ilk erkek çocuğunun, kişiliğini geliştirmekte bazı zorluklarla karşılaştığını tahmin etmek zor değildir. John Rush önce tıp eğitimine başladı. Bir süre sonra tıptan vazgeçti, denizcilik eğitimine başla-

dı. Denizcilik eğitimini tamamlayıp kaptan oldu ancak bundan da vazgeçti. Benjamin Rush 11 Aralık 1802'de *Anı Defteri*'ne şöyle yazmış: "Bugün oğlum John tıp eğitimine yeniden başladı. Eve ve mesleğine dönme kararı onu ne kadar sıkıntıya sokmuş ki evimde uşak olmaya razı olduğunu, hayatını denizci olarak sürdürmektense ahırımı temizlemeyi tercih edeceğini söyledi."[55] Burada, bir oğulun, baba evine dönmek zorunda kaldığı için kendisini neden bu kadar aşağıladığı ya da aşağılamak zorunda hissettiği, baba Rush'ın oğlunun bu alçalışını neden günlüğüne yazdığı soruları yanıtsız...

John baba evine döndükten sonra, 1804 yılında tıp fakültesinden mezun oldu. Tezini babasına ithaf etti. Bundan sonra -muhtemelen babasının gölgesinde kalacağı- Philadelphia General Hospital'e ataması yapıldığı halde bu görevi kabul etmedi ve denizciliğe dönerek Deniz kuvvetlerinde kaptan olarak çalışmaya başladı. Bu kariyer dört yıl sürdü sürmedi, 1807'de yakın arkadaşı Benjamin Taylor ile bir düello yaptı. Taylor'u öldürdü. Bir yıl geçmeden intihara teşebbüs etti. John, Şubat 1810'da bir kez daha baba evine döndü. Babası dönüşünden şöyle bahsediyor: "Ne annesinin ne babasının ne de erkek ve kız kardeşlerinin kucaklamaları ve gözyaşları onun bizlerle konuşmasını sağlayamadı. Akıl hastalığından dolayı sürekli gergin, saçlarını taramıyor, sakalını kesmiyor."[56]

John Rush çok kötü bir durumdadır ama burada uzun uzun anlatmaya gerek duymuyorum.[57] Ancak şu kadarını aktarmamda yarar var: John babasının çalıştığı hastaneye kapatıldı ve kısa süreli bir 'düzelme'* dönemi dışında ölene kadar orada tutuldu. Öldüğünde yirmi yedi yaşındaydı.

Rush, Jefferson'a yazdığı 2 Ocak 1811 tarihli mektubunda şöyle diyor: "Oğlum şimdi daha iyi. Kılık kıyafeti-

* Baba Rush Ajanda'sına 2 Eylül 1810'da şu notu düşmüş: "Oğlum John hastaneden çıktı. Daha iyi gibiydi ama henüz iyileşmemiş. Evde altı gün kaldıktan sonra eskisinden de kötü bir halde geri döndü." (The Autobiography of Benjamin Rush)

ne dikkat ediyor, ara sıra kitaplara bakıyor. Pennsylvania Hastanesinde bir hücrede. Hayatının orada sona ereceğine inanmak için çok neden var."[58] Binger, Rush'ın bu fikri hakkında kuru bir yorum yapıyor: "Bu, tahmin doğru çıktı."

Ancak bu pek adil bir yorum sayılmaz. Rush, oğlunun hayat boyu hapiste kalacağını sadece 'tahmin' etmemiştir, oğlunu oraya koyan kendisidir. Binger, Rush'ın Pennsylvania Hastanesinin yöneticisi ve bundan dolayı da John'un sadece babası değil doktoru, psikiyatristi ve gardiyanı da olduğu gerçeği üzerinde hiç durmuyor. Oysa Rush'ın yaşadığı dönemde de doktorların yakınlarını tedavi etmemeleri en az şimdiki kadar geleneksel bir tutumdu.

Rush'ın doktor ve psikiyatrist olarak portresini tamamlayabilmem için siyahîlere karşı tavrına da değinmek gerekir. Rush'ın Bağımsızlık Bildirisi'ni imzalayan ve köleciliğin kaldırılmasının ilk taraftarlarından biri olarak büyük bir liberal ve özgürlükçü olduğu sanılır. Oysa gerçekler çok farklı. Rush'ın iktidar aşkı özgürlük aşkından çok daha baskındır.* Siyahîler hakkındaki fikirleri de bu tutumunu şaşırtıcı bir şekilde doğrulamaktadır.

Binger, Rush'ın köleciliğe karşı çıkışıyla içki içmeye karşı çıkışı arasında bir benzerlik, belki de bir ilişki olduğuna dair bir imada bulunur: "Rush'a hayatı boyunca rahat huzur vermeyen iki önemli konu vardı. Bunlardan biri Birleşik Devletlerdeki kölecilik; diğeri alkollü içkiler ve ayyaşlıktı."[60]

Rush, siyahilerin kendisini çok duygulandırdığını söylemiştir. Jeremy Belknap'a şöyle yazar: "Afrika'nın adını bile seviyorum ve köle olsun özgür olsun bir siyahî gördüğümde bana talihsiz yaratıklarımın bile hissettirmediği bir duyguya kapılıyorum."[61] Rush'ın kendi kurbanları için kullandığı bu 'talihsiz' kelimesi dikkat çekicidir. Psikiyatristler

* John Stuart Mill der ki; "İktidar aşkı ile özgürlük aşkının çatışmasında bir son yoktur." (The Subjection of Women, s. 313)

bu kelimeyi umutsuz hastalar için kullanırlar. Rush'ın siyahîlere karşı tutumu içine işlemiş paternalizmine ihanet ediyor. Birçok çağdaş liberal gibi Rush da anlamı tersine çevirme hilesine başvuruyor: Görünüşte siyahîlere özel bir değer veriyor, oysa aslında kendisine özel bir cömertlik ve koruyuculuk atfediyor.

Rush'ın siyahîleri ne kadar sevdiğine ilişkin iddiasından daha şaşırtıcı bir şey varsa o da siyahîlere ilişkin kuramıdır. Rush, Tanrının onları siyah yarattığına inanmıyor. Siyahlık onların doğal rengi değil, Rush'a göre bu bir hastalık! Hayata sadece tıbbi açıdan bakan Rush'ın, hoşlanmadığı ya da aşağı gördüğü insanları tedavi etmekteki gayretkeşliğiyle uyumlu bir teorisi var. Bu teori içerik itibariyle son derece dikkate değer:

Rush, Bağımsızlık Bildirisi ile kölecilik gibi gerçekler arasında kalmış bir neslin mensubudur. 'Bütün insanların eşit yaratılmış olduğu açık bir gerçektir' ibaresi Bağımsızlık Bildirisi'nin özünü oluşturur. Köleciliğin temelinde ise siyahîlerin beyaz adamdan aşağı olduğu gibi kökleşmiş bir fikir yatar. Amerikalılar bu acı çelişkinin uzlaşmasını bulmak için çok kıvranmışlardır. Rush da kendince bir çıkış yolu bulmaya çalıştı. Psikiyatrinin ahlaki çelişkilere getirdiği birçok çözüm gibi Rush'ın bu konudaki önerisi de *status quo*'nun bilimsel açıdan haklı çıkarılmasına hizmet ediyordu. Rush'ın siyahî hastalığı kuramı aslında buydu.

1792 yılında Henry Moss adlı bir siyahî kölenin vücudunda beyaz lekeler belirmeye başladı. Üç yıl kadar sonra adamın hemen hemen bütün vücudu beyazlaşmıştı. Moss aslında bizim *vitiligo** dediğimiz kalıtsal hastalığa yakalanmış. Beyazlarda da siyahlarda da görülen vitiligo hastalığı deride pigment kaybıdır. ABD'de yaklaşık yüz insandan biri *vitiligo* hastasıdır.

* Deride pigment kaybına bağlı, beyaz lekeler oluşmasıyla beliren bir cilt hastalığı.

Moss, 1796 yılında tavsiye mektuplarıyla donanmış olarak ve hakkındaki gazete haberleriyle birlikte Philadelphia hastanesine gitti. "Adam başı çeyrek dolar" ödeyene -ki o devirde hiç de az bir para değildi bu- kendisini sergiledi ve kazandığı parayla özgürlüğünü satın aldı.[62] Açıktır ki bu olay Rush için yetti de arttı bile. Engizisyoncu baktığı her yerde bir kâfirlik görmüştür, Rush'ın da hastalığı görmesi için bakması yetti. Ancak Rush zencilerin normal rengini hastalık olarak gördüğü için Moss'taki cilt bozukluğunu 'kendiliğinden iyileşme' olarak değerlendirdi.

Amerikan Felsefe Derneği'nin 14 Temmuz 1797 tarihinde yaptığı özel bir toplantıda Rush, "Siyahîlerin renginin cüzzam hastalığından kaynaklandığı tahminini destekleyen gözlemler"[63] başlıklı bir metin okudu. Rush'ın bu metinde neyi savunduğunu Daniel Boorstin bizim için özetlemiş:

"Zencinin siyah olarak adlandırılan renginin nedeni, yaradılıştan gelen bir farklılık değil, atalarından gelen Cüzzam hastalığıdır. Bu hastalıkla birlikte bazı vakalarda derinin karardığı bilinmektedir. Rush'ın da birkaç kez bizzat tanık olduğu gibi siyahîlerin tipik özellikleri olan büyük dudak ve basık burun da cüzam hastalığının belirtileridir. Güney Pasifik'te cüzzamlı adalarında yaşayanların dudakları kalın, saçları kıvırcıktır ve Amerika'daki siyahîlerde de rastlanan albino vakalarına burada da rastlanır. Zencilerin cerrahi müdahalelere beyazlardan daha dayanıklı olmalarının nedeni cüzzamın yol açtığı marazi duyarsızlık olabilirmiş. Rush, yerlilerin, üst dudakları kesilirken dudaklarını kendileri tutabilecek kadar cerrahi müdahaleye dayanıklı olduklarından bahsediyor. Bu patolojik duyarsızlık, bedenleri yüksek ateşe maruz kaldığında ya da sıcak bir kömürü elleriyle tuttuklarında da siyahîlerde açıkça görülmekteymiş. Hastalığın bulaşmasına yol açan cinsel birleşme arzusu cüzzamlılarda oldukça yüksek olduğu gibi zencilerde de çok yüksekmiş. O kadar ki ağır kölelik koşullarında bile bu kadar çok çocuk yapabilmekteymişler. Zencilerin renginin yüzyıllar boyunca değişmeden kalışını Rush, cüzamın has-

talıklar arasında en ırsi hastalık olmasıyla açıklıyor. Rush'a göre zencilerin on sekizinci yüzyılda başkalarına cüzam bulaştırmamış olması bu teoriye karşı bir sav olarak ileri sürülemez, çünkü cüzzam artık eski bulaşıcılık özelliğini hemen hemen tamamen yitirmiştir."[64]

Rush'ın ana fikri siyahînin doğuştan cüzamlı olduğu, 'hastalık şiddetli olmadığı için tek semptomun pigment dağılımında aşırılık' olduğudur.[65] Rush, Henry Moss'un kendi kendine iyileştiği kanaatindedir.

Rush, bu teorisiyle, siyahîyi tıbbın güvenilirliği eşliğinde ırkına kabul ve dahil ederken korkunç bir kalıtsal hastalığın taşıyıcısı olduğuna da dikkat çekiyor. Tıbbın müphem hastalık anlayışının ilk kusursuz örneği böylece ortaya çıkmış bulunmaktadır. Söz konusu anlayışın çok kullanışlı olduğu bir gerçektir, bir yandan doktora ve hizmet verdiği topluma yararlıdır diğer yandan aslında yanlış olan bir toplumsal davranışı tıbbi önlem kisvesi altında meşrulaştırır.*

Rush, 'siyahîlerin renginin, cüzam hastalığının belirtisi olduğuna karar verdikten sonra' diyor Stanton, bundan üç

---

* Akıl hastası, sözde kendisine yaraması gereken tedavinin gerçekte böyle bir amacı olduğundan kuşkulanacak olsa bu davranışı derhal bir 'emare' olarak değerlendirilir ve hastaya , 'paranoya' teşhisi konur. Ancak şöyle bir Hindu atasözü var: "Saydığınız guru kimin gurusu? İşte bütün mesele bu."
Binger'in yazdığı Rush biyografisinde, Rush'ın siyahîlerin ten rengi üzerine öne sürdüğü teorilerine hiç yer verilmemiş olması anlamlıdır. Rush'ın cüzam teorisi ve Binger'in bu teori üzerinde durmaması psikiyatri yazınının stratejik işlevini ortaya koyar. Rush bu teorisiyle Amerikalıların siyahları insan olarak eşit kabul etmelerini ancak bir hastalığı bulaştırabilecek kişiler olarak reddetmelerini öngörür. Binger de aynı amaçla konuya değinmemiş olabilir, çünkü bu örnekten bahsetmek, ister istemez Amerikalıların akıl hastalığını tıbbi bir problem kabul ederken akıl hastasının toplumdan dışlanmış bir sosyal figür olduğunu kabul etmemek gibi bir davranış içinde olduklarına değinmek olurdu. Binger, Rush'ın siyahîlik teorisi üzerinde dursaydı, okuyucusunu, Rush'ın akıl hastalığı hakkındaki fikrinin siyahîlik hakkındaki fikirden daha iyi olmadığını fark edip Akıl Sağlığı Hareketinin kuruluş nedeni üzerinde de düşünmeye teşvik edebilirdi. Psikiyatri tarihini bu şekilde yazan tek kişi Binger değildir. Psikiyatri tarihi konusunda yazılmış genel-geçer kitapların hiç birinde Rush'ın siyahların cüzam hastası olduğu fikri yer almaz.
Karşıtarafın doğal bulduğu (örneğin siyahın ten rengi) ya da tercih ettiği (örneğin delinin kendi fikri) özelliği hastalık olarak görmek ve tedavi adı altında tıp mesleği ya da toplum için daha cazip hale gelecek şekilde değiştirmeye çalışmak Kurumsal Psikiyatrinin eskiden beri başvurduğu bir stratejidir.

sonuç çıkardı: "Birincisi, beyazlar artık siyahlara 'üstünlük taslamaktan' vazgeçmelidirler, bu hastalıkları onlara iki bakımdan insani davranmamızı gerektirir. Aynı nedenle, beyazlar onlarla evlenmemelidirler. Çünkü bu ileriki nesillere hastalık bulaştırabilir. Son alarak, bu hastalıkla mücadeleye girişilmelidir."[66]

Rush'ın, bu tedavi konusunda siyahların fikrinin sorulması hakkında ne düşündüğü belirsiz, belki delilikte olduğu gibi 'doktor en iyisini bilir' görüşündedir, belki de değildir. Bu konuda neye inandığını bilmiyoruz ama Rush şöyle diyor: "Doğa son zamanlarda bu işe el koymuş ve ülkedeki bazı siyahların kendi kendilerine iyileştiği görülmüştür."[67] Bu söyledikleri daha önce bahsettiğimiz Henry Moss vakası ile ilgilidir.

Rush, filozoflar çalışmasının değerini anlayınca bu melun siyah hastalığının tedavisine dönük çabalarının destekleneceğini düşünüyordu herhalde. "Bu tedavi, köleliğin kalkmasını sağlayacak" diyor, Rush "ve dünyada büyük bir mutsuzluğa son verecek. Çünkü cahil kölecilik taraftarlarının, Tanrının zencileri, aşağı olduklarını göstermek için siyah yaratmış olduğu savı ortan kalkacaktır."[68] Sert bir dinî açıklamanın yerini ılımlı bir bilimsel açıklamanın almış olması ayrıca dikkate değer. Rush'ın, alkol bağımlılığı, sigara kullanımı, delilik ya da siyahîlik konusundaki tıbbi ideolojilerini nereden kotardığı anlaşılıyor: Kitab-ı Mukaddes. Rush'ın kölecilik konusunda kafası karışık çağdaşları, siyah insanı köleleştirme hakkını Kutsal Kitapta bulmuşlardı: Tanrı, zencileri siyah yarattı, çünkü onlar beyaz insandan aşağıdır.[69] Rush ise yüzünü bilime çeviriyor ve aradığını buluyor: Siyah insanı işaretleyen Tanrı değil doğadır; zencinin derisinin siyahlığı, 'doğuştan günahkâr' değil 'doğuştan hasta' oluşunun belirtisidir.*

Rush, bu hastalığın iyileştirilmesinin siyahîyi de mutlu edeceğine işaret ediyor. Çünkü "Renklerinden memnun

---

* Karşı tarafın doğal bulduğu (örneğin siyahın ten rengi) ya da tercih ettiği (örneğin delinin kendi fikri) özelliği hastalık olarak görmek ve tedavi adı altında tıp mesleği ya da toplum için daha cazip hale gelecek şekilde değiştirmeye çalışmak Kurumsal Psikiyatrinin eskiden beri başvurduğu bir stratejidir.

görünseler bile aslında beyaz olmayı tercih ettiklerine dair birçok kanıt mevcuttur."[70]

Rush siyahlar konusundaki bu tutumuyla Kurumsal Psikiyatrinin temel ilkesi olan 'hastanın' kendisi için neyin iyi olduğunu bilmediği, haliyle kendi çıkarını koruyamayacağı ilkesi üzerinden gidiyor. Siyahînin çıkarlarını koruyacak bir tıpçıya ihtiyacı vardır. Psikiyatristler, 1796 yılında siyahların beyaz olmayı tercih edeceklerini biliyorlardı. Günümüzde de uyuşturucu bağımlısı olduğu iddia edilen kişinin bu merete hiç başlamamış olmayı istediğini; eşcinselin karşı cinse ilgi duymak istediğini, intihara teşebbüs eden kişinin de yaşamak istediğini bilmektedir.* Sonuç, insanın tercihinin aşağılanması ve farklılığın tedaviyle ortadan kaldırılmasıdır.

Çağdaş psikiyatrinin her ne kadar kendine özgü olmasa da oldukça benimsediği duruşu Rush'tan öğreniyoruz. Engizisyondan beri yetkinin baskı için kullanımı bir yardımseverlik kisvesine büründürülmüştür. Eskiden gücün temsilcisi rahip kıyafeti giyerdi. Günümüzde ise beyaz doktor giysisiyle boy gösteriyor. İnsanın en zalim kötülüğüne yeni bir ad verecek olsam 'himaye' derdim. Böylesi bir himaye dinî inancın temel unsuru olduğu gibi, papazların günahkâr addettikleri kişiler üzerinde hâkimiyet kurmak için başvurdukları en önemli stratejik silahtı; psikiyatristler de deli addettikleri kişiler üzerinde kurdukları hâkimiyet için aynı silahı kullanmaya devam ediyorlar. Bu iki tür zorbanın

* Zorla tedavi edilen akıl hastasının 'bakımı' konusundaki hemen hemen bütün makalelerde ve kitaplarda, hastanın doktora itiraz ettiği durumlarda doktorun zor kullanmasını haklı göstermek için ana-baba rolünü benimseyen bir doktorun iş tatmini örnek gösterilir. Solomon, intihar teşebbüsü üzerine yazılmış yeni makalesinde şöyle diyor: "Bazı vakalarda (bireylerde değil!) sorumluluk aranmamalıdır. Sadece şiddetli dürtü vakalarında değil, tıpla ilgili bütün konularda bu böyle olmalıdır" 'Çocuklar'ı, 'Geri Zekalılar'ı, 'Psikotikler'i ve 'Şiddetli ya da Ölümcül Hastalar'ı bu 'Sorumluluktan muaf vakalar' kategorisine dâhil eden Solomon, makalesini şöyle bitiriyor: "Ne kadar çirkin olursa olsun o hekim hastasının ve başkalarının hayatını korumak için hastasının isteğine aykırı bir şekilde davranmak zorunda kalabilir." (Philip Solomon, The burden of responsibility in suicide, J. A. M. A., 199: 312-324 [30 Haziran], 1967)

belli başlı özellikleri bir kişide mükemmelen birleşebilmiştir. Rush, vaazını kusursuz bir tıp diliyle veren bir din mültecisidir. Siyahların cüzamlı oldukları için tenlerinin siyah olduğu varsayımını, buna gerçekten inandığı için değil, bu fikrin topluma faydası olacağını düşündüğü için öne sürdüğü fark ediliyor. Siyahîliğin nedeninin cüzam hastalığı olduğunu kabul eden Rush şöyle diyor: "Bütün insan soyunun kesinlikle ve evrensel olarak bir çiftin soyundan geldiği inancının doğruluğunu teslim etmemiz gerekiyor. Böylece Hıristiyanlık öğretisine güç katacağımız gibi onun aşıladığı evrensel bir iyiliğin önündeki maddi engeli de kaldırmış olacağız."[71]

Rush'ın bu sözleri bu teoriyi neden savunduğunu ortaya koyuyor. Çünkü bu teori 'Hıristiyanlık öğretisine güç katacaktır' ve çünkü beyaz Amerikan dostlarının 'evrensel iyiliği' hayata geçirmelerini sağlayacaktır. Bu parlak edebi söylevde, eskiden kölecilik taraftarlarının yıpranmış fikirlerle, 'tıp bilimi'nin ise son keşifleriyle haklı çıkarmaya çalıştığı gizli bir ırk ayırımcılığı var. Bu, benim Rush'ın niyeti hakkındaki yorumum değildir, Rush, kendisi söylüyor bunu. "Zencilerin rengi bir hastalığın sonucu olduğuna göre," diyor Rush "burada sunulmuş olan gerçekler ve ilkeler doğrultusunda, bu hastalığın gelecek nesillere bulaşmasını engellemek için beyazlarla zencilerin kaynaşma olasılığına karşı bazı önyargıların korunmasında fayda vardır."[72]

Bu teorideki şovenizm, hatta ırkçılık tarihçilerin gözünden kaçmaz. Boorstin, "Rush'ın zencilerle ilgili fikirlerinin esası," diyor, "insan türünün sağlıklı mensuplarının renk standardının *beyaz* olduğu iddiasıdır (üstelik bu asla açıkça söylenmemiştir). Siyahînin bu hastalığı tedavi edildiğinde sıra Kızılderili yerlilere ve sarı Asyalılara gelecektir. Bu konudaki son bir önerisi, bir tedavi geliştirilmesi için canla başla uğraşmaktır, çünkü siyahî ancak doğru rengine kavuşmakla mutlu olacaktır."[73]

Çok çeşitli davranış türlerini konu edinen çağdaş psikiyatri teorilerinin öncülerinden olan cüzamlı siyahî teorisi, davranış denetimi hizmetindeki tıbbın Orwelvari bir parodisinden başka bir şey değildir. Rush'ın böyle bir teoriye başvurmasının nedeni bir nevi reformculuk arzusudur. Bu reformculuğun altında yatan motivasyon farklı olanlara beslenen güçlü bir hoşgörüsüzlükten ibarettir ve tıbbi işgüzarlığı gibi sınır tanımamıştır. Engizisyoncu nasıl kâfiri ancak tövbe edip dinine döndüğünde kabulleniyorsa, Rush da zenciyi siyahlığı tedavi edilebilecekse kabullenecektir!

Kendinden farklı olana düşmanlık besleyenlerin bazı ortak özellikleri vardır. Böyle bir insan, öteki olarak gördüğü kimseyi ancak kendi görünüşüne, kendi davranışına uyduğu ölçüde kabullenir. Öteki farklılığını sürdürürse, onu -bedenen, zihnen ya da ahlaken- kusurlu görür. Bu farkı sineye çekebilmesinin tek koşulu 'öteki'nin kusurunu düzeltmeye çabalaması, kendinden hoşnut olmamasıdır. Hastalığından, kusurundan, yanlışlığından kurtulmayı, tedavi olmayı istemelidir. Ancak ve ancak o zaman gruba girebilir. Bunun yapmazsa, yapamazsa bir yabancıdır, hastadır, düşmandır, kısacası kötüdür.

Benjamin Rush'ın ortaya koyduğu ilke Kurumsal Psikiyatrinin esası, bu ilkenin gerekli kıldığı ve Rush'ın savunup uyguladığı stratejiler de Kurumsal Psikiyatrinin tedavi yöntemleridir.

En muhafazakârlar bile bu Tanrısız dini (pozitivizm) ahlaki sınırları genişletmekle suçlayamaz. Çünkü yaptığı, tam aksine, onları fazlasıyla daraltmaktadır.

John Stuart Mill[1]

10
KÂFİRLİKTEN HASTALIĞA GEÇİŞ

Benjamin Rush'ın çalışmalarında teolojik ideolojiden bilimsel ideolojiye geçişin izini sürmek mümkündür. Rush, günah yerine hastalık, ahlaki yaptırım yerine de tıbbi tedavi kavramlarını geçirir. Bu bölümde egemen ahlak anlayışının dinden kurtulup laikleşmesiyle kâfirliğin yerini alan akıl hastalıklarının toplum içinde belirginleşmesinden bahsedeceğim. Bunu izleyen bölümde de toplum içinde aykırı olarak adlandırılan kişilerin nasıl ortaya çıkarıldığını ele alacağım. Göstermek istediğim şu; papazlar nasıl bir zamanlar kâfirleri yarattılarsa, sosyal düzenin yeni koruyucuları olmaya soyunan doktorların bu süreç içinde delileri nasıl yarattıklarıdır.

Bireyin davranışlarını denetim altına alan söylem ve uygulamaların dinî ve ahlaki içeriklerini terk edip toplumsal ve tıbbi kavramlara yönelmesi, psikiyatri dalını ve psikiyatri ile bağlantılı bütün bilim dallarını etkilemiştir. Bu değişim, belki de en çok cinsel sapma denilen konuda, özellikle eşcinselliğe günümüzdeki bakış açısında hissedilmektedir. Bundan dolayı, cadı avı çağında sapkınlık olarak değerlendirilen eşcinsellik kavramı ile günümüzde akıl hastalığı olarak değerlendirilen eşcinsellik kavramları arasındaki benzerliklerin bir anlamı vardır.

Gelişmiş maymun türleri ve birbirinden çok farklı kül-

türel koşullarda yaşayan insanlar arasında heteroseksüel ve otoerotik davranışın yanısıra eşcinsel davranışlara da sıklıkla rastlanır. Eski tarih ve edebiyat metinlerinde görüldüğü gibi eşcinsellik eski çağlarda birçok toplumda mevcuttu. Günümüzde Amerika'da eşcinselliğin bir akıl hastalığı biçimi olduğuna inanılmaktadırlar. Bu nispeten yeni bir görüştür. Geçmişte, eşcinselliği en iğrenç suç kabul eden ve yasaklayan topluluklar olduğu gibi tamamen doğal bir davranış olarak görenler de oldu. Bu kitapta ise niyetim eşcinselliğin kültürel ve tarihsel yönleri üzerinde durmak değil.[2] Burada sadece cadı avı çağında ve günümüzde eşcinsellik konusundaki tutumlar arasındaki benzerlikler üzerinde duracağım.

Hıristiyanlık öğretisi Ortaçağın sonları ile Rönesans dönemini derinden etkilemiş olduğu için önce İncil'de eşcinselliğe yapılan atıflar üzerinde durmak gerekir. Kutsal kitap üreme amaçlı heteroseksüel ilişki dışındaki hemen hemen bütün cinsel davranış biçimlerini yasaklar. Eşcinselliğin yasaklanması ilk olarak Lut'un öyküsünün yer aldığı Tekvin bölümünde vurgulanır. Bir akşam iki melek erkek kılığında Sodom kentine gelir. Lut, melekleri kentin kapısında karşılar ve evine davet eder. Melekler önce Lut'un davetini kabul etmezler ve geceyi dışarıda geçireceklerini söylerler. Sonrasında olanlar şöyle anlatılır kutsal kitapta; "Ama Lut çok diretti. Sonunda onunla birlikte evine gittiler. Lut onlara yemek hazırladı, mayasız ekmek pişirdi. Yediler. Onlar yatmadan, kentin erkekleri -Sodom'un her mahallesinden genç yaşlı bütün erkekler- evi sardı. Lut'a seslenerek, "Bu gece sana gelen adamlar nerede?" diye sordular, "Getir onları da yatalım."[3]

Lut Sodomlu erkeklerin bu isteklerine direndi çünkü eski İsraillilere göre yabancılara evini açan kişinin onları her türlü kötülüğe karşı koruması da gerekiyordu. Bu yüzden Lut erkeklere kızlarını önerir: "Lut dışarı çıktı, arkasından kapıyı kapadı. "Kardeşler, lütfen bu kötülüğü yapmayın"

dedi, "Erkek yüzü görmemiş iki kızım var. Size onları getireyim, ne isterseniz yapın. Yeter ki, bu adamlara dokunmayın. Çünkü onlar konuğumdur, çatımın altına geldiler."[4]

Burada Lut'un homoseksüelliği ciddi bir sapkınlık olarak gördüğü bellidir. Ayrıca eski Musevi geleneğinde kadınlara verilen değer de ortada... Lut için misafirleri kız çocuklarından daha değerli. Ancak ne yazık ki, ne Hıristiyanlık ne de klinik yaklaşım kadına Yahudi geleneğinden daha fazla değer vermemiştir. Erkek Engizisyoncuların büyücülükle suçladığı kişilerin hemen hepsi kadındı ve yine erkek psikiyatristlerin histeri tanısı koydukları kişilerin çoğunun kadın olması bunun en açık göstergesidir.

Sodom, eşcinsellerin kapana kıstırılması konusunda insanlık tarihinin en eski hikâyesidir. Bu çağdaş Batı ülkelerinde, özellikle de ABD'de yasaları uygulayan kurumların yaygın olarak başvurdukları bir stratejidir. Sodom'lu erkekler aslında gezgin değil melek olan iki kişinin, yani Tanrının tebdili kıyafet etmiş görevlilerinin tuzağına düşmüşlerdir. Kutsal Kitapta bu iki savaşçı saldırganları oracıkta cezalandırır: "Kapıya dayanan adamları, büyük küçük hepsini kör ettiler."[5]

Melekler bundan sonra Lut'a Tanrının o kötü kenti yerle bir edeceği uyarısında bulunur. Ailesini alıp oradan kaçmasına izin verilecektir. Ardından Tanrının gazabı gelir: "RAB Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. Bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti."[6]

Eşcinsellik, Levililer bölümünde de yasaklanmıştır. "Kadınla yatar gibi erkekle yatmayacaksın, zira lanetlenmiştir."[7] Zina, ensest ve hayvanlarla cinsel ilişki de yasaklanmıştır. Bu kuralları ihlal edenlere verilecek ceza ölümdür: "Her kim bir kadınla yatar gibi erkekle yatarsa iğrenç bir günah işlemiştir; her ikisinin de cezası ölümdür."*[8]

---

* İncil'de homoseksüelliğin lanetlendiği diğer bölümler: Hakimler 1: 22-30; I. Krallar 22: 46; II. Krallar 23: 7; Romalılar 1: 27;

Burada eşcinsellik sadece erkeklere yasaktır: "Kadınla yatar gibi erkekle yatmayacaksın," derken Tanrı erkeklere hitap eder. Kadınlara, erkekle yatar gibi kadınla yatmamayı emreden yoktur. Buradaki görmezden gelme ve imanın yanı sıra başka pasajlarda yer alan çok sayıda ifade, kadına insandan ziyade bir tür insansı hayvan gözüyle bakıldığını açıkça gösteriyor. Batılı devletlerdeki eşcinselliğe ilişkin çağdaş yasalarda da kadınlara karşı aynı tutum sergileniyor. Birçok ülkede yetişkinler arasında gönüllü olarak eşcinsel ilişkiye girmek yasaklanmıştır ama bu yasak kadınlar için geçerli sayılmamıştır.* İnançlı Yahudi erkeğin, sabahları "Tanrıya şükürler olsun ki beni kadın yaratmadı," Yahudi kadının da "beni istediği gibi yaratan Efendimize şükürler olsun" diye dua etmeleri de kadının insandan aşağıda bir statüye layık görüldüğünü gösterir.[9]

Ortaçağda eşcinselin kâfirle eşdeğer görülmesinde İncil'deki eşcinsellik yasağının büyük rolü vardır. Bu köklü yasağın çağdaş ceza yasalarımızın yanı sıra ve toplumun eşcinselliği suç ile hastalık karışımı bir maraz olarak görmesinin ve cinsel sapma olarak tanımlanan birçok davranışı tarif ederken kullandığımız dile kadar uzanan etkisinin gücü açıktır. *Webster* Sözlüğünün 3. baskısında *Sodomi* maddesi şöyle geçer:

> "Tekvin 19: 1-2'de anlatılan kentte yaşayan erkeklerinin eşcinsel eğilimi; aynı cinsten bir insanla ya da bir hayvanla cinsel ilişkiye girmek ya da karşı cinsten bir insanla doğal olmayan cinsel ilişkiye girmek; erkek cinsel organının başka bir erkeğin ağzına ya da anüsüne girmesi."

---

* Kinsey ve arkadaşları, çağlar boyunca erkek ve kadın eşcinseller arasında ayrım gözeten sosyal tavırları birçok yönüyle araştırmış ve ortaya koymuştur. Araştırmalarında Talmud'un kadın eşcinselliğine daha yumuşak baktığı, sadece 'müstehcen' bir davranış olarak gördüğü ve rabbilerle evlenmelerini yasaklamakla yetindiği belirtilir. (Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, Clyde E. Martin ve Paul Gebhard, exual Behavior in the Human Female, S. 484.) "Ortaçağ Avrupasında bir erkeğin erkeklerle ilişkiye girmesinin cezası ölümdü ve tarih kitaplarında yazdığı üzere kayıtlı pek çok vaka vardır. Oysa bu nedenle cezalandırılan kadın sayısı, bilindiği kadarıyla çok azdır." (Age)

Pragmatik bir tanım. Hem psikiyatrik hem edebi metinlerde 'sodomi' kelimesi, 'pasif' eşin erkek ya da kadın olması dikkate alınmaksızın, penis ile ağız ya da anüs arasındaki ilişkiyi içeren cinsel davranışı tarif etmek için kullanılır. Oral seks bundan dolayı bir sodomi biçimidir. Aslında insanlar bedenlerinin üreme organlarının dışındaki kısımlarıyla bu ve başka türden cinsel davranışlarda sık sık bulundukları için, Kinsey haklı olarak, günlük yaşantılarında cinsel yasakları çiğnemeyen ve ülkelerinin ceza yasalarını ihlal etmeyen Amerikalı sayısının azlığına dikkat çeker.[10]

Başka bir ifadeyle, Kilise eşcinselliğe sadece 'anormal olduğu' ya da 'doğal olmadığı' için değil, temelde bir cinsel arzunun tatmini ve bedensel zevk olduğu için karşıydı. "Eşcinselliğin bu şekilde kınanması," diyor Rattray Taylor "genel olarak cinsel zevki ve aslında neslin devamını sağlamak için doğrudan doğruya gerekli olmayan cinsel faaliyetin kınanmasından başka bir şey değildir. Evlilikte bile cinsel faaliyet oldukça kısıtlanmıştır ve herhalükarda bekâret evlilikten daha kutsal sayılmıştır."[11] Neslin devamını sağlamayan cinsel davranışlara karşı gelişen tavrın, her çeşit zevk düşkünlüğünün ve cinsel arzunun cadılara yakıştırılmasının da bir nedeni vardı. Cadıların doymak bilmez cinsel arzularını Şeytanla çiftleşerek tatmin ettiklerine inanılıyordu. 'Çatallı penis' ile donatıldığına inanılan Şeytan da insanüstü bir erkeklik figürü olarak betimleniyordu.[12]

Cadı avcılığı döneminde Kilisenin cinselliğe ilişkin tutumu incelenince dinsizlikle cinsel suç kavramları arasında somut bir ilişki olduğu görülür: Din suçu ile eşcinsellik bir ve aynı şey haline getirilmiştir.* Dine karşı gelmekle yasak cinsel davranış, özellikle eşcinsellik yüzyıllarca aynı cezaya layık görülmüştür. "Ortaçağda," diyor Westermark "kâfirler, doğaya karşı gelmekle suçlanır oldular. Ortaçağ yasala-

* Kötülük konusu bir tehlike kaynağı gösterilmesine ve bu sebeple bazı kanunlar getirilmesine hizmet eden bir söz sanatının aleti haline geldiğinde ayırt edici detaylar bu laf hengâmesinde erir gider. Ortaçağda kâfir, büyücü, sodomist ve cadı arasında hiçbir fark gözetilmemiştir.

rında sodomi, uzun zaman kâfirlikle bir tutuldu ve ikisinin cezası aynıydı."[13]

İspanya'da ise on üçüncü yüzyılda eşcinselliğin cezası iğdiş etme ve 'taşlama' idi.[14] Kötülük konusu bir tehlike kaynağı gösterilmesine ve bu sebeple bazı kanunlar getirilmesine hizmet eden bir söz sanatının aleti haline geldiğinde ayırt edici detaylar bu laf hengâmesinde erir gider. Ortaçağda kâfir, büyücü, sodomist ve cadı arasında hiçbir fark gözetilmemiştir. Ferdinand ve İzabella bu cezayı 1479'de 'Suçlunun toplumsal durumuna bakılmaksızın diri diri yakmak ve mallarına el koymak' olarak değiştirdiler.[15] Yani, o dönemde bu suç, hem laik hem de dini mahkemeler tarafından cezalandırılabiliyordu. Günümüzde de eşcinselliğin hem ceza yasalarında yeri olan hem de psikiyatrik müeyyideyi gerektiren bir suç olduğunu hatırlatmak isterim. V. Nikola, 1451'de Engizisyona bu suçla mücadele etme yetkisi verdi. Lea şöyle der: "Engizisyon, İspanya'da kurulduğunda Sevilla mahkemesi eşcinselliği özel resmi soruşturma konusu haline getirdi; birçok kişi tutuklandı, birçok kişi de kaçtı; yasa gereğince on iki suçlu yakıldı."[16] Daha önce gördüğümüz gibi[17] en önemli düşmanları Judaizer ve Moriskolar olan İspanyol Engizisyonu eşcinsellere de pek yumuşak davranmamıştır.*

İspanya'daki eşcinsellik yasaklaması Portekiz'de de katı bir şekilde uygulandı. "1640'ta bu suçu işleyenlerin kâfir olduğu ve aynı şekilde cezalandırılacağına dair bir yasa çıkarıldı. Öngörülen ceza, ya azat etme (yakma), ya kırbaç, ya da kürek mahkûmiyetiydi. 1723'te Lizbon'da görülen bir davada kırbaç ve on yıl kürek cezası verildi."[18]

---

* Asıl düşmanları cadılar ve Protestanlar olan Roma Engizisyonu ise daha hoşgörülü davranmıştır. Lea'ya göre: "İtalya'da eşcinsellik sözkonusu olduğunda döneme özgü acımasızlıkla hiç bağdaşmayacak bir hoşgörü hâkimdi. Roma Engizisyonu bu suçu dikkate bile almıyordu." 1664'te bazı Conventual (Kadın-ç.) Fransiskenlerin bu tür davranışı "alenen överek dikkatleri üstlerine çekmiş olmaları" da İtalya'da eşcinselliğe tepki duyulmadığını gösteriyor. (Lea, A History of the Inquisition of Spain, s. 365)

Valencia'da eşcinselliğin olağan cezası yakılmaktı. Ancak, bu suçlular 'kâfirler gibi itirafta bulunup dönemeyecekleri'[19] için yakılma cezasına itiraz edenler oldu. Eşcinsel papazlara aynı davranışta bulunan sıradan insanlardan daha çok anlayış gösterildiğini de belirtmek gerekir. "Birçok yetkili," diyor Lea, "papazların, bu suçtan ötürü ağır cezalara çarptırılmaması gerektiği kanaatindeydi. Ancak düzelemeyecek raddede günahkâr olanlarının cezalandırılmaları konusunda bir fikir birliği mevcuttu."*[20]

İspanya'da eşcinsellik suçlamasıyla yargılananların sayısı dikkat çekicidir. "1780 ile 1820 arasında," diyor Lea "Valencia'daki üç mahkemenin önüne gelen toplam vaka sayısı tam yüzdür."[21]

İngilizce konuşan ülkelerde kâfirlik, sapkınlık ve oğlancılık tek kelimeyle ifade edilmekteydi; *buggery*... Bu kelimenin çift anlamlı kullanılışı günümüze kadar gelmiştir. Yine *Webster*'da (3. baskı) '*buggery*' 'sapkınlık, sodomi' olarak; '*bugger*' ise 'sapkın, sodomist' olarak tarif edilmektedir. Bu kelimenin kökeni Ortaçağ Latincesine Bulgarcadan geçmiş olan *Bugarus* ve *Bulgarus* kelimesidir. Kelimelerin Latince'de bu anlamda kullanılmasının nedeni ise 'Doğu Kilisesi'ne bağlı kalan Bulgarların kâfir kabul edilmesi' idi.

Kilise yasalarına karşı gelmekle sodomi arasında kurulan bu anlamsal ilişki Ortaçağın sonlarında doğru iyice yerleşti ve hep öyle kaldı. Kâfir sözcüğü günümüzde de altı yüz yıl önceki gibi iki anlamlı bir kelime olarak kullanılmaktadır. On dördüncü yüzyılda kâfir ya da oğlancı damgası vurulan insan toplum tarafından dışlanırdı. Egemen ideoloji din olduğu için, küfür o kadar büyük bir suç

---

* Doktorlar da depresyon ve intihar eğilimi gibi psikiyatrik 'suçlar' işlediklerinde benzeri bir hoşgörüyle karşılanmaktalar. Sıradan insanlar benzeri davranışları yüzünden şiddetle cezalandırıldıkları; hastaneye kapatılıp tedavi edildikleri halde, doktorlara aynı şekilde davranılmaz. Üstelik doktorlar arasında intihar oranı oldukça yüksektir ve bu oranın en yüksek olduğu meslek psikiyatridir. Buna rağmen depresyondaki tıp adamlarının kapatılarak tedavi edilmesi pek rastlanan bir durum değildir.

olarak görülüyordu ki, kâfirler insan sayılmıyordu. İnsan bile sayılmayan bu kişinin bazı iyi özelliklerinin olabileceği söz konusu bile edilmezdi. Tanrının ve Kilisenin öğretisi kendisiyle çelişen bir gözlemi nasıl yok ediyorsa, sapıklık da bu günahın yanında yer alması hiç de imkânsız olmayan bazı iyi insani özelliklerin yok sayılması için yeterliydi. 'Akıl hastalığı' -ve onun bir alt türü olan eşcinsellik- denen rahatsızlık günümüzde de aynı rolü yüklemektedir. Eski senatör Joseph McCarthy bundan dolayı siyasi bir günah olan komünizm ile cinsel bir günah olan eşcinselliği özdeşleştirmişti. 'Eşcinsel' damgası taşıyan kişilerin, Ortaçağın cadıları gibi kötülük timsali olduğu inancı yaygınlaşmış olmasaydı McCarthy bu kadar ileri gidemezdi. Bir eşcinsel hiçbir şekilde mazur görülemez, beğenilecek bir yanı yoktur. Bir eşcinsel iyi yazar olamaz, yurtsever olamaz. MacCharthy'nin icat etmediği fakat gayet güzel kullandığı bu fikirler eşliğinde eşcinsellerin siyasi bakımdan da sapkın olmaları gerektiği sonucuna varıldı, yani eşcinsel demek komünist demekti. Aynı mantık ters yönde de işletildi: Komünist insan kılığına girmiş Şeytandı, çağın Şeytanı, politikanın kötü ruhuydu. Bir komünistin hiçbir düzgün özelliği olamazdı. O halde onlar da eşcinseldi.*

Artık eşcinsellik sorununu çağımızdaki biçimiyle inceleyebiliriz: Öncelikle eşcinsellik bir hastalık mıdır? 'Cinsiyet değiştirme' konusunun incelendiği bir kitapta, editör

---

* 'Akıl hastalığı' kavramını ve bu kavramın değişik türlerini kullanırken de aynı ilkeye uyarız. Ezra Pound'a veya Lee Harvey Oswald'a deli dediğimizde onlara öyle bir kişisel özellik yüklemiş oluruz ki, bu özellik, tarif etmek istediğimiz kişinin diğer bütün özelliklerini yok eder. Bu kişisel özelliği kabul edilince, bireyin tüm insani nitelikleri -özellikle iyi olanlar- yok olur. Birey bu şekilde aşağılanır ve insan olma özelliğini, kişiliğini kaybeder. Bundan sonra o kişinin başına gelenlere üzülmeyiz. Şairse, şiirleri beş para etmezdir; sanıksa suçu işleyip işlemediği bizim için artık önemli değildir. ABD Başkanı'nı öldürdüğü iddia edilen kişi tutuklu iken öldürülmüşse, bu suikastın arkasında karmaşık siyasi ve uluslararası nedenlerden önce hem öldüren hem de öldürülen kişinin deli olması olayın zaten çözümsüz olduğu gibi basit bir sonuca varmamızı sağlar. Yani, ruhsal bozukluk da dinden çıkmışlık gibi işlevi olan bir kavramdır ve toplum için faydalıdır. Çünkü öyle olmasaydı başvurulmazdı ve bunca insan bu fikri desteklemezdi.

Judd Marmor: "Bu konuda çoğu psikanalist, Szasz hariç, eşcinselliğinin kesinlikle bir hastalık olduğu ve tedaviyle *düzeltilmesi* gerektiğinde fikir birliği içerisindedir."[22] (İtalikler-T.S.) Psikiyatristlerimizin düzeltme konusundaki gayretkeşliği göz yaşartıcıdır. Ancak burada hastalığın biyolojik özellikleri ve toplumsal işlevleri konularının birbirine karıştırıldığı da açıktır. Mesane kanseri bir hastalıktır; tedavi edilip edilmemesi kararını da doktor değil hasta verir.[23] Birçok çağdaş psikiyatrist ve Marmor bunu ya görmüyor ya da görmezden geliyor. Marmor'un ve diğer 'akıl sağlığı görevlileri'nin bu görme bozukluğu sebepsiz değil; geleneksel olan, doğal ve kişisel hayatla ilgili yasaklara itaatsizliği hastalık olarak değerlendiren bu akıl sağlığı görevlileri, kendilerini toplumun denetiminden sorumlu ajanlar olarak algılamakta ve bu toplum bekçisi rolünün gerektirdiği müdahalelerdeki cezalandırıcı konumunu 'hasta bakıcı' kimliğinin arkasına gizlemektedirler.

Cinsel davranışlar konusundaki araştırmalarıyla tanınan Fransız René Guon, çağdaş psikiyatrinin, geleneklere aykırı olanı hastalık olarak damgalama eğilimini kabul ediyor. Guon: "Psikiyatristlerin sorunu, geleneksel olanı doğal kabul etmeleri, sağlık ve akıl hastalığını da birbirine karşıt görmeleridir. Bu akılcı bir yöntem değildir. Bu bakış açısı yüzünden geleneklere aykırı olan bir doğal davranış rahatlıkla zihinsel bir bozukluk ya da anormallik göstergesi olarak değerlendirilebiliyor,"[24] diyor.

Gerçekte sorun eşcinselliğin bir hastalık olup olmadığı değildir. Hastalığın tanımı anatomik ya da psikolojik bir norma uymamak ise; bir bacağın kırık ya da şeker hastalarında kan şekerinin normalden çok yüksek olması gibi, eşcinsellik bir hastalık değildir. Ancak şöyle bir soru sorulabilir; eşcinsellik, şişmanlık gibi kalıtsal bir özellik midir, yoksa tamamen öğrenilmiş bir davranış mıdır? Bu soruya kesin bir yanıt vermek mümkün değil. Birtakım kanıtlar gösterilse bile, bunlar oldukça zayıf kanıtlar olacaktır. Eş-

cinselliğin biyolojik kökenli olduğunu iddia edenler bu kanıtın gelecekte keşfedilebileceğini öne sürebilirler. Belki de öyledir. Ama insanların cinsel tercihlerinin yetişme tarzlarından değil, doğuştan gelen özelliklerinden kaynaklandığı kanıtlanırsa bu neyi ortaya çıkaracak? Eğer bakış açısı buysa, eşcinsellikten önce kellik hastalık sayılmalıdır. Aslında, önümüzdeki sorun belirli bir kişide anatomik ve psikolojik bir sapma olup olmadığı değil, toplumun bu davranışa hangi ahlaki ve toplumsal anlamı yüklediğidir. Söz konusu illetin -geçmişteki cüzam gibi- bulaşıcı bir hastalık, ya da -günümüzdeki eşcinsellik gibi- öğrenilmiş bir tercih olması sonucu değiştirmez.

Psikiyatrinin, bağımlılık ve intihar eğilimiyle bir kefeye koyduğu eşcinsellik eğilimini zihinsel bir bozukluk olarak ele alması eşcinsellerin tıbben damgalanmış ve dışlanmış bir azınlık olmaları gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Kâfirlerin işkence altında kopardıkları çığlıkların ruhun kurtuluşu edebiyatının derin sularında yitip gitmesi gibi eşcinsellerin, dayanmak zorunda kaldıkları baskılara karşı yükselen sesleri de bir hastalık edebiyatı içinde kayboluyor. Hekimlerin, psikiyatristlerin ya da 'normal' insanların genel olarak akıl hastasının, özellikle de eşcinselin iyiliğini düşündüklerini iddia etmeleri sadece kalpsiz bir ikiyüzlülüktür. Eğer gerçekten onların iyiliğini düşünselerdi, en azından hakaret etmekten vazgeçebilirlerdi. Ancak, bırakın çağdaş din adamlarını, tıp reformcuları bile buna yanaşmamaktadır.*

Eşcinselliğin 'hastalık' olarak görülmesi ve eşcinselin kendisinin de 'hasta olduğunu' kabul etmesinde yanlış olan bir şey var. Bu yanlışlığa değinilmesi bildiğim kadarıyla en azından André Gide'in otobiyografik eseri *Corydon*'a kadar dayanıyor. İlk kez 1911 yılında yayımlamış olan bu eser, yazar ile genç arkadaşı Corydon arasında geçen konuşmaları içerir. Aşağıda aktaracağım bölümde, Gide, hetero-

* Özellikle Senator Joseph McCarthy döneminden sonra rakiplerini eşcinsellikle suçlamak Amerika'da politik hayatın bir parçası hâline geldi.

seksüelliğin ezici ağırlığı altındaki bir toplumda eşcinselin nasıl kurban haline getirildiğini anlatır:

Gide: "Eşcinsellik konusunda oldukça önemli bir kitap hazırlıyorum."

Corydon: "Moll, Krafft-Ebing ve Raffalovitch'in eserleri yeterli değil mi sizce?"

"Bence değil. Ben konuyu farklı bir açıdan anlatmak istiyorum... Yazdığım kitabın adı *Eşcinselliğin Savunması*."

"Neden *Övgüsü* demiyorsunuz? Asıl söylemek istediğiniz o değil mi?"

"Çünkü *Övgü* kelimesi bir önyargı yaratacaktır. Korkarım insanlar 'Savunma' kelimesini bile kışkırtıcı bulacaklar, ne yazık ki bu davanın şehidi yok."

"Büyük sözler ediyorsunuz."

"Gereken neyse onu söylüyorum. Wilde, Krupp, Macdonald, Eulenburg, onlara ne oldu? Zavallı kurbanlar! Kurban çok, ama bir tane bile şehit yok. Kamuoyu ve basın karşısında hepsi suçlamaları reddetiler; onlardan sonra gelenler de reddedecekler."

"Siz varsınız ya! Savunmanız kamuoyuna dökülünce, basına, mahkemeye yansıyınca, herkes utanıp geri çekilir."

"Evet, haklısınız. Ama insan, masum çıkmak için kendi yaşantısından vazgeçerse kamuoyuna teslim olmuş demektir. Ne tuhaf! İnsan fikrini cesaretle savunabiliyor ama davranışını savunamıyor. Acıya katlanmak onursuzlukla suçlanmaktan daha kolay geliyor."[25]

Gide, burada toplumun damgaladığı bir rol olan eşcinselliğin maskesini düşürür. Eşcinsel de cadı ya da Yahudi gibi, kamuoyunun baskısı altında muhtemelen kendini inkâr edecektir. Kendisini, davranışını savunma imkânı bulamaz. Bir eşcinsel hiç kimsenin sempati duymadığı bir günah keçisidir. Bundan dolayı hiçbir zaman şehit olamaz; ancak kurban olabilir. Bu, yarım yüzyıl önce Fransa'da olduğu gibi günümüzde ABD'de de böyledir. Öte yandan aynı durum bir akıl hastası için de geçerlidir; o da hiçbir zaman alnının akıyla şehit olamaz, sadece kurban olabilir.

Aşağıdaki alıntı, Gide'in cinsiyet değiştirme konusu-

nun ve *mutatis mutandis* (gerekli değişikliklerle), genel olarak zihinsel hastalığın değerlendirilmesindeki çarpıklığı ne kadar iyi kavradığını göstermektedir.

> Corydon: " böyle bir eğilim (eşcinsellik) farketseydiniz ne yapardınız?"
>
> Gide: "Sanırım, çocuğu tedavi ederdim."
>
> "Ama daha bir dakika önce bunun tedavisinin imkânsız olduğunu söylediniz."
>
> "Onu da kendimi tedavi ettiğim gibi tedavi ederdim. Hasta olmadığına ikna ederek, bunda doğal olmayan hiçbir şey olmadığını söylerdim."
>
> "O halde davranışını desteklerdiniz."
>
> "Bu başka bir konu. Fizyolojik sorun çözüldüğü anda ahlaki sorun başlar."[26]

Andre Gide, burada bize insanın eşcinsellik 'teşhisinin' lekesinden korunmak amacıyla gerçek kimliğini inkâr etmek zorunda kaldığını anlatıyor. Bir eşcinselin tıbbi denetimden kurtulmasının tek yolu eşcinsellik teşhisini reddetmesidir. Başka bir ifadeyle, eşcinsellik, daha önce gördüğümüz gibi, 'zencilik' gibi bir hastalıktır. Benjamin Rush, siyahların siyah olmasını hasta olmalarına bağlıyor ve siyahların siyah oldukları için değil hasta oldukları için toplumsal denetim altında tutulmalarını öneriyordu.[27] Rush'ın günümüzdeki takipçisi de onaylamadığı bir cinsel davranışın hastalık olduğunu iddia ediyor ve bu hastalığı gerekçe göstererek toplumsal baskıyı meşrulaştırabiliyor.

Siyahlar, boyunlarındaki hukuki pranga yüzyıl kadar önce çözüldüğü halde beyaz adamın kendilerini içine kıstırdığı toplumsal kapandan ancak kurtulabilmişlerdir. Tutuklama emri, tımarhane duvarları ve 'tedavi' adı altında maruz kaldıkları işkencelerle bedenleri de ruhları da sömürülen akıl hastaları, sözde yasaları uygulayan psikiyatristlerin elinde ne kadar alçalmış olduklarını ancak şimdi anlıyorlar. Fakat Kurumsal Psikiyatrinin tehlikeleri gün ışığına çıkarılıp gerekli önlemler alınana kadar, psikiyatrik damgalar ve bunun toplumsal sonuçları daha çok can yakacak

gibi görünüyor. Başka hiçbir şeyden değilse, en azından büyücülük tarihinden alınması gereken ders budur.

İnsanlar cadıları kendilerinden saymadıkları, bu denli dışladıkları, daha da doğrusu bu denli ötekileştirdikleri içindir ki bu kadar suistimale açık bir zaaf oluşmuştur. Engizisyonun bu kadar güçlenmesinin en büyük nedeni bu zaaftır. Bu sembolik yamyamlık, ancak Engizisyoncuların otoritesinin ve dini görevlere inancın ortadan kalkması ile sona ermiştir.* Aynı şekilde insanlar birbirlerini hasta olarak (eşcinsel, bağımlı, deli, vb.) gördükleri ve kendilerinden saymadıkları -yani ötekileştirdikleri- sürece de, akıl hastalığının suistimale açık bir kavram oluşundan kaynaklanan çarpıklıklar da Zorlayıcı Psikiyatrinin dokunulmaz kudreti de sürüp gidecektir. Şurası açıktır ki, bu ve benzeri Psikiyatrik Engizisyon uygulamalarına ancak Kurumsal Psikiyatrinin otoritesine ve tıbbi gerekçelerine duyulan inanç sarsılırsa son verilebilir. Ama korkmayınız, kıyamet yakın değil.

Psikiyatrinin eşcinsellik konusundaki görüşleri, yerine ikame edildiği dini görüşlerin ustaca elden geçirilmiş bir kopyasıdır. Böyle bir davranışın 'tedavi'si yolundaki çabalar büyük bir incelikle maskelenmiş yöntemlere başvurur. Kanıt için herhangi bir eşcinsellik teşhisinin psikiyatrik kayıtlarını incelemesi yeterlidir. Dünyanın en 'liberal' ve 'ilerici' psikiyatristi olarak geçen Karl Menninger'in eşcinsellik konusundaki fikirleri örnektir: Menninger *The Vital Balance* (Hayati Denge) adlı çalışmasında eşcinselliği 'İkinci Dereceden Denetimsizlikler ve Düzensizlikler' genel başlığı altında ele alıyor. Bunu hemen izleyen başlık 'Cinsel Sapıklıklar.'[28] "Gide gibi eşcinselliği göklere çıkaracak halimiz yok," diyor Menninger ve şöyle devam ediyor: "Biz eşcinselliğe kimilerinin yaptığı gibi *göz yummak* yerine bunu -saldırganlık, düşkünlük, kendini cezalandırma türünden- bir semptom olarak değerlendiriyoruz ve çok daha kötü

* Bkz 15. Bölüm

durumlara yol açacak bir gidişatın habercisi olarak görüyoruz."[29] (İtalikler-T.S.) Menninger de ahlak konularını ele alan diğer tıpçılar gibi sözcük seçimleriyle kendini ele veriyor: Eşcinsellik bir 'semptom' ise 'göz yummak' ya da 'göz yummamak' fiillerinin burada ne işi var? Menninger ateşli zatürre ya da sarılık gibi hastalıklar hakkında 'göz yummak' ya da 'göz yummamak' fiillerini kullanmazdı. Ancak burada psikiyatrik bir 'semptom'a 'göz yummadığından' söz ediyor. Menninger'in aslında tıpçıdan çok bir ahlakçı ve toplum planlamacısı olduğu konusunda son bir şüphemiz varsa onu da eşcinsellik konusundaki tıbbi tavsiyeleri siliyor:

Kiliseye bağlı, evli ve üç çocuk sahibi bir banka müdürü, kısacası toplumun ortadireklerinden biri, Menninger'e başvurarak yardım ister: Eşcinseldir. Adam ne yapması gerektiğini sorar, Menninger de şöyle yanıtlar: "Yapman gereken elbette nefsine hakim olmaktır; şu ya da bu nedenle nefsine hakim olması gereken milyonlarca heteroseksüel gibi eşcinsel eğilimleri olan bir insanın da yapması gereken budur."[30] Doğru. Fakat başarılı bir bankacı olup da nefsine hâkim olmayan heteroseksüellerin sayısına ne demeli?*

Menninger'in ikinci önerisi şu: "Bundan kurtulmak için tedavi olmak gerekir. Eğer hastalık çok ilerlemiş ve yerleşmiş değilse, ya da hasta bu kusurun genlerinde olduğunu düşünüp kabullenmezse ve kendini lanetlenmiş görüp elinden bir şey gelmeyeceği inancına saplanmaz ve mücadele ederse tedavi etkili olacaktır."[31] Menninger için 'tedavi'nin tek amacı vardır: Eşcinseli heteroseksüele dönüştürmek, başka bir deyişle kâfiri imana getirmek. Menninger için insanın eğilimlerini daha ılımlı bir tutumla kabul etmesine, kendiyle barışık olmasına, içinde yaşadığı toplumun değer

* Bu konuda Guyon sert bir çıkışta bulunuyor: "Tıp sonunda bilimi tabuya peşkeş çekmiştir: İnsanın doğal cinsel davranışını yadsımasının sağlığına zararı olmadığını öne sürmekle tercihini tabudan yana kullanmıştır." (René Guyon, The Ethics of Sexual Acts, s. 204.) Guyon burada heteroseksüel davranıştan bahsediyor ancak mutatis mutandis (gerekli değişikliklerle), bunu eşcinsel ve otoerotik davranışlar için de geçerli sayabiliriz.

yargılarına rağmen kendi seçimine saygı duymasına yardımcı olmak gibi bir seçenek söz konusu değil. Yaptığı tek şey, babadan kalma suçluluğu yüklediği eşcinsele ağzının payını vermektir. Psikiyatristler, eşcinselliğe mastürbasyonun neden olduğu 'teorisi'nden vazgeçtikten sonra -ki bu görüş on dokuzuncu yüzyılın beylik dogmalarındandı- bu cinsel tercih bozukluğunun genetik bir hastalık olduğunu savunmaya başladılar. Oysa eşcinselliğin nedeninin 'kötü tohum' olduğuna birkaç yüzyıl önce karar verilmişti zaten. Ayrıca, eşcinsellik kalıtsal bir özellik olduğuna göre, eşcinselin bunun yaradılışından ileri geldiğine inanması ve değiştirilemeyeceğini düşünmesi olağandır. Buna rağmen Menninger kendisini olduğu gibi kabul etme ve düzelmekten vazgeçme eğilimi gösteren eşcinsellere en ufak bir hoşgörü göstermediği gibi onları en ağır şekilde suçlamakta bir sakınca görmemiştir. Menninger'ın kendince haklı olabilir, çünkü o eşcinselliğin gerçekte ne demek olduğunu bilmektedir: Eşcinsellik 'saldırganlık'tır; salt kötülüktür, yani psikiyatri dilinde 'Şeytanın karşılığıdır. Menninger, hangi cinsel ya da toplumsal davranışı 'tıbbi vaka' olarak ele almışsa 'özünde' saldırganlık bulmuştur.* Sofu teolog baktığı her yerde Şeytanı görür, Freudyen Menninger de baktığı her yerde saldırganlık ve ölüm içgüdüsü görmüş olmalı.

Menninger'ın zaman zaman tıbbı bütünüyle unutup sadece dini terimlerle konuştuğu da olmuştur. Wolfenden Raporu'nun giriş bölümünde "Fahişeler ve eşcinseler kötülükler krallığının önde gelenleridir,"[33] diyor. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, çağının önde gelen psikiyatristlerinden bir bilim adamının beyanı olduğu düşünülünce, oldukça sarsıcı bir açıklama bu... Menninger'e göre fahişeliğin ve eşcinselliğin halihazırda en büyük günahlar olmaları aynı zamanda akıl hastalığı olmalarına da mani değil. "Psikiyatristin gözünde," diyor, "eşcinsellik de fahişelik de

* Menninger'ın mastürbasyon tanımı da bu yöndedir: "Mastürbasyon her zaman bilinçaltında tutulan bir saldırganlığın ifadesidir." (Karl Menninger, Man Against Himself, s. 69.) Daha ayrıntılı bilgi için bkz. 11. Bölüm

-aslında burada bir eksik var, çünkü fuhuşa iştirak edenler sadece fahişeler değildir- olgunlaşmamış cinselliğin veya engellenmiş psikolojik gelişmenin ya da gerilemenin göstergeleridir. Kamuoyu nazarında nasıl görünürse görünsün, psikiyatristler bu tür davranışları *tartışmasız*(!) anormallik olarak görürler."[34] Anlaşılan, Menninger, insanın bir fikrin tartışmasız ve hatta en ufak şüpheye düşmeksizin kabulünün bir fazilet ve psikiyatrik kesinliğin bir işareti olduğu kanaatindedir.*

Çağdaş psikiyatride, cinsel tercihin bir hastalık olmaması ihtimal olarak dahi yer almaz. "Hangi ekolden olursa olsun tüm psikiyatristler en azından bir konuda hemfikirdir: eşcinsellik bir hastalıktır."[35] Bu açıklama, psikofarmakolojinin belli başlı ilaç üreticilerinden biri olan Roche firmasının psikiyatristlere dağıttığı eşcinsellik broşüründe bile yer alıyor. Psikiyatrist de Engizisyoncu gibi karşı olduğu kavramın (günahın ya da hastalığın) varlığını tanımıyla meşrulaştırır. Israrla eşcinselin hasta olduğunu savunmak, aslında bu konuya el uzatan doktorun doktorluğunu kanıtlama çabasıdır.**

Çağdaş Engizisyonun baskı uygulamaları -yani Kurumsal Psikiyatristin hastaya verdiği hizmet- tıp diliyle ifade edilir. Oysa psikiyatristin, kuluçka döneminde tedavi edilmesi gereken kızamık gibi bir hastalıkla eş tuttuğu eş-

---

* Russel, tarihte kendini insanlığı düzeltmeye adamış insanlardan bahsederken: "İnsanın insana yaptığı en büyük kötülükler, çoğunlukla fikrinin doğruluğundan hiç şüphesi olmayan insanlardan gelmiştir." (Bertrand Russel, Unpopular Essays, s. 162.)

** Zira özellikle kâfirlere düşmanlığın, gerçek inancın ölçütü olduğu fikrinden kuşku duyan bir kişi kolay kolay Hristiyanlığın ya da Psikiyatrinin efsanelerine inanmaz. Cervantes Sancho Panza'ya şöyle dedirtir: "Ancak tarihçiler bunları yazarken bana karşı nazik olmalılar. Çünkü ben Tanrıya, Kutsal Roma Katolik Kilisesinin bütün ilkelerine her zaman inandım ve Yahudilerin de amansız bir düşmanıyım." (Miguel de Cervantes Saavedra, The Adventures of Don Quixote, s. 516.) Yani, Engizisyon korkusuyla yaşayan inançlı İspanyol Hıristiyanlığa bağlılığını nasıl Yahudilerden ne kadar nefret ettiğini dile getirerek kanıtlamışsa, günümüzde yaşayan bilimsel psikiyatrist de tıbbi ortodoksluğunu akıl hastalığına olan nefretiyle kanıtlamaktadır.

cinsellik, adı tıbbi terimlerle konmuş günah keçisinin günahından başka bir şey değildir. Amaç günah keçisine bir kusur bulmak, onu inkâr etmek, nihayetinde yok etmektir. Psikiyatristler, eşcinselliklerini açıkça dile getiren kişilere 'hasta' teşhisi koymakla yetinmiyor, dışarıdan bakılarak bu özellikleri anlaşılmayan kişilerin (kuşkusuz 'gizli') hastalıklarını keşfedebildikleri iddiasında da bulunuyorlar. Yani, eşcinsellik hastalığını henüz kuluçka döneminde teşhis ediyorlar. "Bunun (kadınsı davranışların)" der Holemon ve Winokur, "genellikle eşcinselliğe yönelişten ve eşcinsel ilişkilerden önce varolduğunu fark ettik. Bu hastalardaki asıl sorunun kadınsılık olduğu, cinsel davranışın ise ikinci dereceden bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. O halde, çocukların davranışları nesnel bir gözle incelenirse hangi çocukta eşcinsellik eğiliminin baş göstereceği tahmin edilebilir."[36] Shearer de, benzer bir bakış açısıyla şöyle bir iddiada bulunuyor: "Karşı cinsten ebeveyne aşırı düşkünlük halinde, özellikle baba ile kız arasındaki düşkünlükte, eşcinsellik olasılığı göz önünde bulundurulmalıdır."[37]

Bu söylenenlerden, psikiyatrinin eşcinsellik hakkındaki fikrinin bilimsel bir önerme değil tıbbi bir önyargı olduğu sonucuna rahatlıkla varabiliriz.* Bu noktada Engizisyoncu, cadıyı ne kadar ciddiye aldıysa cadı sayısının o kadar artmış olduğunu hatırlatmakta yarar var. Aynı kural genel olarak akıl hastalığı, özel olarak da eşcinsellik için geçerlidir. Aslında bu tür 'rahatsızlıkları' ortadan kaldırmaya ve

---

* İnsanlık tarihinde rollerin değişmesine örnek olabilecek ironik olaylardan biri de hekimlerin baskısına maruz kalan eşcinsellerin yanında yer alan din adamlarıdır. Utrechtli (Hollanda) peder Henri Nouwen National Catholic Reporter'da yayınlanan bir makalesinde eşcinsellik sorununa çağdaş Hıristiyanlık ve fenomenolojik hastalıklar açısından bakarak farklı bir değerlendirmede bulunuyor: Nouwen'in temel savı eşcinselliğin ne günah ne de bir hastalık değil, tıbbi ve özellikle psikiyatrik bir önyargı olduğudur. "Eğer bir adam eşcinselliği seçiyor, eşcinsel arkadaşları tercih ediyor ve eşcinsellerin hayat tarzını benimsiyorsa ve hayatından memnunsa" diyor Nouwen " bu adamı cezalandırmak ya da değiştirmeye çalışmak saçmadır." (Henry J. M. Nouwen, Homosexuality: Prejudice or mental illness? Nat. Cath. Rep., 29 Kasım, 1967, s. 8) Ayrıca, bkz. Lars Ullerstam, The Erotic Minorities, özellikle s. 24

engellemeye yönelik hararetli çabalar, atfedilen bu rollerin geliştiği varsayılan koşulları yaratır.

William S. Burroughs'un eşcinselliğin 'erken tespiti' için yapılan 'tıbbi muayene'den bahsettiği bir öyküsünde deliliğin imal ediliş sürecinin anlatılışı yazarın derin kavrayışının ürünüdür. Naked Lunch adlı kitabındaki 'Muayene' başlıklı öykü; "Carl Pederson, posta kutusunda, saat onda Zihinsel Sağlık Bilgisi ve Hastalıktan Korunma Bakanlığı'nda bir randevusu olduğunu bildiren ve Doktor Benway'e rapor vermesini rica eden bir kart buldu," diye başlar.[38] Bu talebi yerine getiren, Pederson görüşme sırasında 'cinsel sapma' gösterip göstermediğinin araştırıldığını fark eder. Doktor, "Eşcinsellik bir hastalıktır ama şeyden, mesela tüberkülozdan daha fazla sansürlenecek yada cezalandırılacak bir şey değil"[39] der. "Ancak, bulaşıcı bir hastalık olduğu için gerektiği takdirde, zorla tedavi edilmelidir." "Bu tür rahatsızlıkların tedavisi, öhhöö..." der Doktor Benway, "son zamanlarda semptomatik kabul ediliyor." Sonra birdenbire koltuğunun arkalığına yaslanıp metalik bir sesle gülmeye başlar. "Böyle korkulu gözlerle bakma genç adam. Yalnızca mesleki bir şaka bu. Tedavi semptomatiktir demek tedavisi yok demektir."[40] Doktor, Pederson'u bir sürü aşağılayıcı 'test'ten geçirdikten sonra sonunda şöyle der: "İşte böyle Carl. Şimdi lütfen söyler misin, kaç defa ve hangi koşullarda, öhhöö, eşcinsel ilişkide bulundun?"[41] Sonunda Pederson çıldırır: "Doktorun sesi güçlükle işitilebiliyordu. Sanki odadaki her şey uzaya fırlamıştı."[42]

Ne kadar çok akıl hastası olursa, psikiyatrist için o kadar iyidir, Engizisyoncunun Engizisyonculuk yapabilmesi için de ortada kâfirlerin olması gerekir. 'Vicdan sahibi' psikiyatrist cinsel sapkınların (ve farklı davranışlar gösterenlerin, ama Karl Menninger'a bakacak olursak bütün insanların) akıl hastası olduğunu savunarak bir tıp adamı olarak uzmanlığını kanıtlamaktadır. 'Vicdan sahibi' Engizisyoncu da eşcinselleri (ve diğer acaip insanları) kâfir ilan

etmekle inançlı bir Hıristiyan olduğunu kanıtlamaktaydı. Her iki durumda da karşımızda çözülmesi gereken bilimsel bir sorun değil doğrulanması gereken toplumsal roller olduğunu anlamamız gerekiyor.* Engizisyoncu ile cadı, psikiyatrist ile akıl hastası birbirlerini var ederler ve her biri diğerinin üzerine yıkılan rolün somut kanıtıdırlar. Engizisyoncunun cadıların kâfir olmadığını ve ruhlarının kurtarılması için bir şey yapmak gerekmediğini söylemesi ile cadı avcılığına gerek olmadığını söylemesi arasında bir fark yoktur. Psikiyatristin de eşcinsellerin hasta olmadığını ve ne bedenlerinin ne de akıllarının tedavi edilmesi için özel bir çaba gerekmediğini söylemesi ile psikiyatrik tedavinin gereksiz olduğunu söylemesi arasında bir fark yoktur.

Bedensel bir hastalık teşhisi konulan insanların çoğu *kendilerini* hasta *hissederler* ve hasta olduklarını düşünürler. Oysa akıl hastası teşhisi konulan kişiler, en azından tedaviden önce, *kendilerini hasta hissetmezler*. Tekrar eşcinselin durumunu ele alalım. Eşcinsel kendisini *hasta olarak görmez, yani sağlığından şikâyetçi değildir*. Bir hekimin ya da psikiyatristin yardımına ihtiyaç duymaz. Bütün bunlar daha önce de ele aldığımız gibi cadıların durumuyla benzerlik göstermektedir. Cadı da genellikle kendisini ne bir günahkâr olarak görür ne de cadı gibi hisseder. Normalde onun da kişi olarak Engizisyoncunun yardımına hiç ihtiyacı yoktur. Ama psikiyatristin hastaya papazın da günahkârlara ihti-

* Eşcinsellik konusunda uzman olarak tanınan Irving Bieber bekârlığı da bir akıl hastalığı olarak tanımlar. "Kadının da erkeğin de evlenmemesinin nedeni evlilik korkusudur. Bekârlığın psikopatolojik bir semptom olduğu giderek daha fazla kabul görmektedir." (Time, 15 Eylül, 1967, s. 27) Tabii ki insan karşı cinsten ya da toplumsal bir kurum olan evlilikten çekindiği için evlenmek istemeyebilir, ya da yalnızlıktan korktuğu veya eşcinsel olduğu için evlenmek de isteyebilir. Bieber'e göre bekârlık psikopatalojik bir semptomdur. Oysa Bieber'in geniş bir taraftar kitlesi toplamış olan bu fikri, toplumun hoş karşılamadığı bir cinsel rolden çok korkuluyor olmasının işaretidir. Amerika'da günümüzde normal heteroseksüel olarak toplum tarafından kabul görme arzusu, Rönesans İspanya'sındaki inançlı bir Katolik olarak toplum tarafından kabul görme arzusu kadar güçlüdür. Birinci rolü oynamak için Bieber'in bekârlığın ve homoseksüelliğin hastalık olduğu yargısına ihtiyaç var. İkinci rolü oynamak için ise Yahudileri ve Müslümanları kâfir olarak gören eski uzmanların yargısı gerekmekteydi.

yacı vardır. Her ikisi de 'hizmetleri'ni onlara zorla kabul ettirebilecek güce sahiptir. Engizisyoncuya bu gücü Kilise vermiştir, psikiyatriste de Devlet vermektedir.

Ancak psikiyatrist ile hasta ya da papaz ile Kilise müdavimi arasındaki ilişkiler mutlaka böyle olmak zorunda değildir. Bu ilişki tamamen isteğe ve karşılıklı anlaşmaya bağlı bağlı olabilir. Eşcinselliğin (ve genel olarak zihinsel rahatsızlığın) hastalık olduğu fikrine dönüp bu açıdan bakacak olursak, durumu iki soruyla özetleyebiliriz. Birincisi, psikiyatristin eşcinselliği hastalık olarak (tanım itibariyle zaten böyledir ama bu başka bir tartışma konusu) değerlendirmeye hakkı var mıdır? Bu soruya vereceğim yanıt, evet vardır, olacak. Eğer bu hastalık ona para kazandırıyorsa ve hasta da bu işten bir fayda gördüğüne inanıyorsa, halinden de memnunsa elbette vardır. İkincisi, psikiyatristin Devlet ile işbirliği yaparak bir hastalık olarak tanımladığı eşcinselliği saptamaya ve bunu kabul etmek istemeyen kişilere dayatmaya hakkı var mıdır? Elbette böyle bir hakka sahip olmaması gerekir. Bu konudaki fikirlerimi zaten her fırsatta belirttim.*[43]

Başta psikiyatristler olmak üzere eşcinselliğin (ve her çeşit farklı davranışın) hastalık olduğu fikrini benimseyen kişiler genellikle bu sorulardan ilkiyle ilgili görünürler. Öncelikle, bu ne tür bir hastalıktır? Fakat aslında, bilerek ya da bilmeyerek ikinci meseleyi ele almaktadırlar, bu 'has-

* Eşcinsellik konusundaki tutumumun kendi icadım olduğu gibi bir iddiam yok ve sahip olduğum görüşlerin tek savunucusu da ben değilim. Tanınmış psikanalist Robert Lindner'in -kendisi tıpçı değildir- bu konudaki fikirlerine bakalım: "Cinsellik konusunda kökleri çok eskilere uzanan çatışmaya ilişkin günümüzün savunma sisteminin üzerindeki cila kazınınca, altından eşcinsele ve onun hayat tarzına karşı beslenen düşmanlık ve Batı toplumunda gelenekleşmiş nefret duyguları ortaya çıkar. Eşcinseller hakkında kullandığımız 'hasta' ya da 'uyumsuz' terimleri, bence, temel davranışlar ve duygulardan pek uzaklaşmış değildir. Aslında, bu tür tanımlamalar eşcinsellere duyduğumuz çirkin düşmanlık duygularımızı ve çağdaş toplumsal-cinsel iddiaların ne kadar utanç verici olduğunu açığa çıkarmaktadır. Zira eşcinsellikle ilgili terimler gönderme yapılan bireylerin toplumla uyum içinde olmadıkları fikrini aktarmaktadır ve topluma uyum göstermemek çağımızın, en büyük ve belki de tek günahıdır." (Robert Lindner, Must You Conform? s. 32-33)

talığın' nasıl engelleneceği ya da (Marmor'un deyimiyle) 'düzeltilebileceği' sorunuyla haşırneşirdirler. Ülkedeki en büyük eşcinsel kuruluşu olan Mattchine Society'nin başkanı şu sözlerinde haklı: "Doktorlar eşcinselliğin 'tedavisi' iddiasıyla eşcinsele yardım etmiyorlar. Aslında, tam tersini yapıyorlar. Toplumun eşcinseller üzerindeki baskısını artırıyorlar. Böyle olunca eşcinsellik bir 'sorun' tedavisi de 'tek çözüm' haline geliyor."[44]

Eşcinselliğin bir hastalık olarak görülmesi ve tıbbi gerekçelerle kontrol altına alınması çabasının neredeyse toplumun kâfirlerden temizlenmesine birebir karşılık geldiği bile söylenebilir. Bu iki tür teorik kavram ile toplumsal yaptırımları arasındaki benzerlikleri ortaya koyduktan sonra sorulacak tek soru kalır: Dini ve tıbbi *fikir* ve *uygulamaları* siyasi *iktidar* ile kaynaştırmak meşru mudur?

Tanrının inançlı Hıristiyanlara ölümden sonra ebedi bir hayat bahşetmesi insanların inanmasını sağlamaya yetmez mi? Neden Devlet işe karışıp inanmayanları imana getirmek için polis gücüne başvurmak zorunda kalsın? Nasıl olsa kâfir tek başına sonsuza dek cehennem ateşleri içinde kavrulmayacak mıdır? Geçmişte, gayretkeş Hıristiyan 'saptırılmış' kardeşini bu korkunç sondan 'kurtarmak' için canla başla uğraşmıştır! Dinden çıkmış kişi sadece lafla kurtarılamayacağına göre, teolojinin yüce amaçlarının akladığı birtakım usuller uyarınca, gerekirse zora başvurulacaktır.

Günümüzde bireysel özgürlükleri tehdit eden ideoloji, dinsel değil tıbbi olduğuna göre artık bireyin papazlardan değil hekimlerden korunması gerekir. Her ne kadar elverişli görünmese ve genel görüşe aykırı düşse de mantık der ki Anayasa bizi Devletin tanıyıp Kilisenin kullandığı baskı yetkisinden değil Devletin tanıyıp Tıbbın kullandığı baskı yetkisinden korumalıdır. Günümüzde Tıp ile Devletin ayrılmasını gerektiren nedenler, eskiden Kilise ile Devletin ayrılmasını gerektiren nedenler kadar geçerlidir.

Hıristiyanlığın günah kavramı, cehennemde çekilecek

acılardan sakınmak üzerine kurulmuştu. Bilimsel hastalık kavramı da yeryüzünde çekilecek acılardan sakınmanın yolunu gösterir. Öte yandan, tıp kendisine inananlara uzun ve sağlıklı bir hayat bahşediyorsa bu insanların kendilerini tıbba teslim etmesi için yeterli değil midir? Neden buna inanmayanlara Devlet tıp ilkelerini zorla kabul ettirmek için polis gücüne başvurmak zorunda kalıyor? Çünkü mantık aynı mantık, kendi haline bırakılırsa alevler içinde kavrulacak olan kâfiri rahat bırakmaya gönlü razı olmayan zihniyet hâlâ ayaktadır. Günümüzün gayretkeş psikiyatristi, korkunç bir hastalığa yakalanan 'hasta' kardeşini 'tedavi' etmek için sınırsız tıbbi sorumluluğu yerine getirmeyi bir görev bilir. Deli, sadece lafla ikna ve tedavi edilemeyeceği için, terapinin yüce amaçlarıyla aklanan kaba kuvvete başvurmak mübahtır.

Bu mantığın yol açtığı trajik sonuçları dikkate alınca insanın doğru karar alması için bu gün de en az geçmişte olduğu kadar bilgeliğe ve cesarete ihtiyacı olduğu anlaşılıyor. Tıbbi yöntemlerin değerini bilmekle tedaviyi bir baskı aracı olarak kullanmak arasında fark var. Bunları ayırt edebilmek için Tıp ile Devlet arasına görünmez ama aynı zamanda aşılmaz bir duvar inşa etmeliyiz ve insanın tıbbi kurtuluşunu kendisinin aramasına izin vermeliyiz.*

* Anayasanın birinci maddesini genişletmek için artık şöyle bir uyarlamaya gerek vardır: "Kongre, bir tıp kurumu ile ya da tıp uygulamasının özgürce icra edilmesini yasaklamakla ilgili hiçbir yasa çıkarmayacaktır." Tarihimizin bu döneminde böyle bir fikrin sözünü bile etmek neredeyse imkânsız. Çünkü on beşinci yüzyıl İspanyasında Örgütlü Din nasıl devletin ayrılmaz bir parçası olmuşsa günümüzde de Örgütlü Tıp bugünkü devletin ayrılmaz bir parçasıdır. Yine de başlamak bitirmenin önemli bir kısmıdır.

11
YENİ İMALÂT:
MASTÜRBASYON DELİLİĞİ

Tiranın halkı için en büyük duası topunun aklının kıt olmasıdır.

Voltaire[1]

Spinoza, "Doğa boşluktan nefret eder," der. Bu ünlü söz esasen söylenenden çok söyleyen hakkında fikir veren şiirsel bir yansımadır. Doğa, aslında, boşluğu ne sever ne de nefret eder ama insanlar, açıklanmamış olgulardan, çözümü bulunmamış sorunlardan kesinlikle nefret ederler. Bu boşluğu doldurdukları içindir ki büyü ile din rasyonalizmin ve bilimin gerçek atasıdır. Rasyonalizm ve bilim adına savunulan ve kitlelerin önüne sürülen bazı açıklamaların, en az bilim öncesi çağlardaki açıklamalar kadar hatalı ve zararlı olmasının nedeni de budur.[2]

On yedinci yüzyılın sonlarına doğru dini inaçlar geriledi ve dinsel kurumlar güç kaybetti. Laik düşüncenin ve ulus devlet kavramının güçlenmesiyle birlikte cadıları hedef alan açıklamaların etkisi de hızla azaldı. Başka türlü açıklanamayan felaketlere Şeytanın ve uşaklarının neden olduğu iddiası artık yetersiz kalıyordu. Kitleler üzerinde eskisi kadar etkili olabilecek yeni açıklamalar gerekti. Bu açıklamanın tek bir kaynağı olabilirdi: Papazların vaazının yerini almakta olan uzman görüşü. Dünyayı açıklamakta başvurulan masallar alanında zaten dinin yerini uzmanlık alanları almaktaydı. İnsanın en önemli varlığının, yani bedeninin uzmanı olan yeni bilim adamı, yani tıp adamı, eskiden cadılıkla açıklanan olaylara yeni açıklamalar geti-

rebilecek bir yetkiliydi. Ayrıca, yepyeni bir teori öne sürüldüğünde eski yanlışların düzeltildiğinin düşünülmesi olağandır. Sonuç olarak insanlar zihinsel ya da dünyevi alışkanlıklarını pek değiştirmeden yeni bir hakikate kavuşmuş oldu.

Cadılığın yerine konacak en uygun kavramın delilik olduğu aşikârdır. Ancak nasıl cadıların mevcudiyetine bir neden aranmış Şeytanın suç ortaklığı bir neden olarak gösterilmişse, deliliğin de bir nedeni olmalıydı. Bundan dolayı şu soruların yanıtlanması gerekiyordu: Deliliğin sebebi nedir, nasıl önlenir ve nasıl tedavi edilir? Bu tür (yani tamamen stratejik ancak deneysel olmayan) bir teori inşa edilirken her yerde hazır ve nazır bir 'sebep olan etmen'in varlığı önemlidir. Böyle bir etmen, kuralların gizli zorlayıcısı olan teorisyenin ortaya koyduğu açıklamayı dilediği her soruna uyarlamasına, güç sahiplerinin uygun bulmadığı durumları da dışında tutmasına imkân verir. Cadı Şeytanın taraftarı olduğu için ve Şeytan her yerde var olabilecei için reddedilmesi ya da cezalandırılması istenen her türlüğ davranış sahibinin cadı olmasıyla açıklanabilmişti. Bu açıklamanın yerine, uygulama alanı aynı ölçüde geniş yeni bir kavram bulunmasına bulundu; delilik her yerdeydi. Fakat bu kavramın -özellikle- hayali kısmını, yani gözönünde olmayan neden ve sonuçları günümüze daha uygun bir dille açıklamak gerekiyordu. İhtiyaç keşiflerin anasıdır, bir kez daha dört başı mamur ve dâhice bir keşif doğurdu. Bu yeni keşif delilikle mastürbasyon arasında bir ilişki olduğuydu. Mastürbasyon deliliğinin böyle çıktığı kanaatindeyim. On sekizinci yüzyıldan itibaren 'hastalık' olarak önümüze konan 'mastürbasyon deliliği', aşağılık insan uzmanlarının, yani hekimlerin ve özellikle ruh hekimlerinin (ya da psikiyatristlerin) imalatıdır.

Kutsal Kitapta çok sayıda cinsel davranıştan bahsedi-

liyorsa da bunlar arasında mastürbasyon yer almıyor.* Ne var ki, neslin devamını sağlamayan tüm cinsel davranışlara gösterilen tepkiler gibi mastürbasyon düşmanlığının en büyük kaynağı da Yahudi-Hıristiyan dinsel metinlerdir. "Ortodoks Yahudi yasalarına göre" diyor Kinsey, "mastürbasyon büyük bir suçtu ve Yahudilerin tarihinde zaman zaman ölümle cezalandırılan bir günahtı."[3] Başka bir yerde de şöyle diyor Kinsey: "Mastürbasyonu Yahudiler kadar sert bir şekilde cezalandıran çok az halk vardır. Talmut'a göre mastürbasyon zinadan daha günahtır. Yahudi yasaları bazı durumlarda zinayı affedebilir ama mastürbasyonun hiçbir kabul edilebilir mazereti yoktur. Bu mantığın temelinde kuşkusuz Yahudilerin cinsel ilişkinin nedeninin neslin devamı olduğu anlayışı yatar. Bunun dışındaki her türlü cinsel yönelim sapıklık ve günah kabul edilmiştir."[4]

Bu bakış tarzı, önce Kilise, daha sonra da Tıp tarafından olduğu gibi kabul edilmiştir. Kinsey'e göre sonuç şudur: "Talmud'un yasaları ile günümüzdeki cinsel davranışlarla ilgili yasalar hemen hemen aynıdır."[5]

'Mastürbasyon' kelimesi on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar İngilizce de yer almıyordu. Bu kelime *Oxford English Dictionary*'de ilk kez 1766 yılında yer aldı.[6] Mastürbasyon kelimesinin kökenine bakacak olursak, bu kelimenin elle lekelemek ya da elle kirletmek anlamındaki *manual-stupration* kelimesinin değişikliğe uğramış biçimi olduğunu görüyoruz. 'Onanizm' kelimesi mastürbasyon kelimesinin

---

* Onanizm mastürbasyonla eşanlamlı kullanılmaktadır ama Onan'ın suçu mastürbasyon değildi. Kutsal Kitap'ta mastürbasyona dair bir bahis yoktur. Onan'ın öyküsü Kutsal Kitap'ta şöyle anlatılıyor: Tanrı Onan'ın ağabeyi Er'i kötü olduğu için öldürür. Sonra "Ve babası Yuda Onan'a dedi: Kardeşinin karısının yanına gir ve kayınbiraderlik vazifeni yerine getir ve kardeşinin soyunu devam ettir. Ama Onan çocuğun kendisinin olmayacağını bildi; O, kardeşinin karısının yanına girdiği zaman, tohumunu kardeşine vermemek için yere dökerdi. Ve Yaptığı şey Rabbin hoşuna gitmedi; ve onu da öldürdü." (Yaratılış 38: 8–10)
Onan'ın davranışı mastürbasyon değil, coitus interruptus, yani boşalmadan önce penisin geri çekilmesidir. Onan'ın suçu 'kendisini kullanmak' ya da kendi kendini tatmin etmek değildi. Kardeşinin dul eşinden çocuk sahibi olmak istemeyerek Tevrat'ın bir kuralını çiğnediği için suç işlemiş oluyordu.

eşanlamlısı olarak ilk kez 1710 yılında, *Onania* adlı yazarı bilinmeyen kitapta kullanılmıştı. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda tıbbi metinlerde genellikle onanizm kelimesi tercih edildi. 'mastürbasyon' kelimesi ise yirminci yüzyılda kullanılır oldu.

Mastürbasyonun büyük bir tıbbi tehlike olduğunu keşfetme onuru eski bir din adamı ve doktor olan ve 1710 yılında basılan *Onania, or the Heinous Sin of Self-Pollution*, (Onania, ya da Kendini-Kirletmenin İğrenç Günahı) adlı kitabın adsız yazarına aittir. 'Mastürbasyon deliliği' hakkındaki kitabında Hare bu yazar için: "Kesinlikle güvenilir bir doktor olarak kabul edemeyiz," der. "Kitapta mastürbasyonun zararından çok günahı üzerinde duruluyor."[7] Bu fark o devrin çoğu hekimi tarafından görmezden gelinmiştir, günümüz psikiyatristleri ise hâlâ görmezden gelmektedir. Böyle olduğu halde *Onania*, belki de dini yetkililer tarafından değilse de, tıbbi yetkililer tarafından dayatılan bir aldatmaca ihtiyacını karşılamış olmalı ki 1730'da on beşinci kez basılmış, 1765'te ise on sekizinci baskısını yapmış.

Onania'nın yazarı belki bir şarlatandır ama saygın hekimlerin bir süre sonra önemli roller oynayacağı sahneyi kurmayı başarmıştır. Lausanne'lı bir hekim olan Tissot'un, *Onania, or a Treatise upon the Disorders Produced by Masturbation* (Onania, ya da Mastürbasyonun Yol Açtığı Hastalıklar Hakkında bir Deneme) adlı kitabı 1758 yılında basıldı. Bu kitabın yayımlanmasından sonra mastürbasyonun önemli bir hastalık etkeni olduğu fikri sağlam tıp ilkeleri arasında yerini aldı. Yüksek tıp otoriteleri de doğruluğunu kabul ettiler. Tissot'nun kitabı sadece mastürbasyon deliliği efsanesinin temel taşlarından olduğu için değil günümüz psikiyatrisinin sıklıkla başvurduğu, tıbbın, ahlaki savları bilimsel sözlerin ardına gizleme yönteminin ilk örneklerinden olduğu için önemlidir. Tissot, bütün cinsel aşırılıkların, özellikle mastürbasyonun 'verem, görme bozukluğu, hazımsızlık, iktidarsızlık'[8] gibi çeşitli ciddi bedensel ve zi-

hinsel hastalıklara yol açabileceği konusunda okuyucusunu uyarmakla yetinmedi. Aynı zamanda bu davranışı 'yüz kızartıcı bir suç' olarak tanımladı, mastürbasyon yapan kişiyi 'işlediği bu suçtan ötürü' kınadı ve küçümseme dolu beyanlarında mastürbasyonun, 'acınmaya değil ancak aşağılanmaya müstahak.'[9] bir davranış olmasının yanısıra bu kişilerin bu dünyada hastalıkla cezalandırılmasının sadece bir başlangıç olduğunu öne sürdü, çünkü öteki dünyada sonsuza kadar ateşler içinde yanacaklardı.[10]

Tissot'nun kitabının İngilizce çevirisinin 1766'da yayımlanmasından. sonra mastürbasyonun delilik olduğu varsayım olmaktan çıkıp dogma haline geldi. 1800'lü yıllardan yirminci yüzyılın başlarına kadar hekimler, hastalarını mastürbasyonun feci sonuçlarıyla ilgili tehdit etmekle kalmıyorlardı, cezalandırıyorlardı da. Ama cezanın adı 'tedavi' oluyordu. Mastürbasyonun cezası delirmek, bu deliliği çocuklarına aktarmak ve son olarak tımarhaneye kapatılmaktı. Kurumsal Psikiyatristin hem savcılık, hem yargıçlık hem de gardiyanlık yaptığı meslek hayatının tarihi bu şekilde başlamıştır. Psikiyatrist, kendisine yakışan bir tanımlamayla laik bir ahlakçı olarak, cehennem ateşi tehdidinin yerine delilik ve kötü kalıtsal özellik tehdidini, öteki dünyada sonsuza dek alevler içinde kavrulma cezasının yerine de, hayat boyu adına tımarhane denilen yeryüzü cehenneminde tutulma cezasını koyar.

Mastürbasyonun deliliğe yol açtığına dair ilk kesin açıklama Benjamin Rush'ın *Medical Inquiries upon Diseases of the Mind* (Akıl Hastalıkları Üzerine Tıbbi Araştırmalar) adlı eserinde yer almıştır.*[11] Bunun Amerikan psikiyatrisi için ne kadar şüpheli bir gurur kaynağı olduğu ayrı bir konu olmakla birlikte Rush şöyle diyor: "1804 ile 1807 yıl-

---

* Halk sağlığı hizmetlerinin ünlü kurucusu Johann Frank, Rush'tan otuz yıl önce mastürbasyon konusunda uzmanlaşmıştı. 1780 yılında onanizmin okullarda çok yaygın olması nedeniyle Frank yetkililerin "Bu salgını ortadan kaldırmak için ne yapsa az" olacağını ilan eder. (E. H. Hare, Masturbatory insanity: The history of an Idea, J. Ment. Scl., 108: 1-25 Ocak, 1962, s. 23.)

ları arasında bu nedene bağlı dört delilik vakası ile karşılaştım. Anne babaların ve hekimlerin tahminlerinin aksine gençlerde rastlanan deliliğin nedeni genellikle mastürbasyondur. Karşı cinsle ilişkide görülen aşırı davranışların marazi etkileri bile, bu rezil alışkanlığın kronikleşmesi halinde ortaya çıkacak birçok bedensel ve ahlaki kötülükten çok daha önemsiz ve geçicidir."[12] "Onanizm," diye devam ediyor Rush "meni zayıflığı, iktidarsızlık, idrar zoru, bel soğukluğu, solunum yetmezliği, hazımsızlık, baş dönmesi, sara, evham, bellek kaybı, kramp, budalalık ve ölüme yol açar."[13]

Rush'ın deliliğin, özellikle de mastürbasyon deliliğinin imalinin öncüsü olduğu su götürmez. Hare, Pinel'in *Traité médico-philisophique sur l'aliénation mentale* (Delilik üzerine Tıbbi-Felsefi bir Deneme) adlı, birinci baskısı 1801 yılında yayımlanan destansı kitabında mastürbasyondan hiç bahsetmediği halde, kitabın bu konuya yer veren 1809 tarihli ikinci baskısında konunun bahsi var ama deliliğe neden olduğu belirtilmiyor. Ancak 1813 yılında iyice aydınlanmış olan Pinel mastürbasyonun nemfomani hastalığına yol açtığını açıklıyor.[14]

Mastürbasyon on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında giderek psikiyatrik bir sorun haline gelir; yüzyılın ikinci yarısında ise önce cerrahlar, bir süre sonra da pediatristler yardımcı uzman olurlar. Birinciler 'hastalığın' tedavisi, ikinciler ise önlenmesi konularında uzmandır.

Psikiyatri bilim dalının tarihinde çok önemli bir yeri olan Fransız psikiyatrisinde ise mastürbasyon varsayımını hararetle destekleyen kişi Esquirol oldu. Cadıların akıl hastası oldukları fikrini yaygınlaştıran kişinin de Esquirol olduğunu hatırlatalım.[15] Esquirol'un, mastürbasyonun hastalığa yol açtığı yolundaki görüşlerinde özgün bir buluşa rastlanmaz. 1816 yılında mastürbasyonun zararlı olduğundan hiçbir saygın tıp otoritesinin kuşku duymadığını kendisi de açıkça ifade eder: "Bütün dünya ülkelerinde deliliğin en yaygın nedeninin mastürbasyon olduğu kabul

edilmektedir." 1822'de şöyle der: "Onanizm ciddi bir mani belirtisidir; eğer hemen vazgeçilemiyorsa tedavisi imkânsız demektir. Hastanın direnç gücünü azaltarak önce zekâsını geriletir daha sonra verem, aşırı kilo kaybı ve ölüme yol açar."[16] Bu fikirlerini *Des maladies mentales* (Akıl Hastalıkları) adlı 1838'de yayımlanan klasik ders kitabında da genişleterek tekrarlamıştır. Bu kitabında "Mastürbasyon," diyor "maniye, hatta bunamaya yol açabilir; melankoliye ve intihara teşebbüse sürükler; erkeklerde kadınlardan daha ağır sonuçlar yaratır; delilerde hastalığın seyrini kötü yönde etkiler ve hastanın iyileşmesinin önünde önemli bir engel oluşturur."[17]

Rush ve Esquirol gibi büyük otoritelerin desteklediği -Hare'm tabiriyle- 'mastürbasyon varsayımı' kısa süre içinde bütün 'uygar'dünyada kabul gördü. Mastürbasyonun deliliğe neden olduğundan İngiltere'de ilk kez 1828'de, Almanya'da ise 1830'larda bahsedildi. Çok geçmeden mastürbasyon teorisi bir eleştiri bombardımanına maruz kalınca, mastürbasyonun zararlarının abartıldığına inanan hekimler bile savunmaya geçtiler. Bir Alman hekim 1838 yılında şöyle yazıyordu: "Kendi kendini tatmini mazur gören biri olmakla suçlanmayacağımı umuyorum. Amacım sadece, kendini tatminin akıl hastalığının tek ya da en önemli nedeni olduğu fikrinin doğru olup olmadığını tartışmaktı."[18] "Ancak, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında," der Hare, "Avrupa'da (deliliğin nedeninin mastürbasyon olduğu) fikrine pek sıcak bakılmıyordu, fakat İngilizce konuşulan ülkelerde mastürbasyonun zararları kesinlikle tartışmaya açık değildi."[19] Mastürbasyon deliliğiyle savaşın önderliği onuru gerçekten İngiltere ve ABD'ye aittir. Tabii eğer bu bir onursa...*

Rush'ın bu konudaki öncü çalışmasını onun kadar say-

* On dokuzuncu yüzyılda psikiyatristler deliliğin tek ya da en önemli nedeninin mastürbasyon olduğuna inanmadıkları halde, sırf mastürbasyonu engellemek için halka böyle yansıtmış olabilirler. Deliliğin diğer sebepleri olarak frengi ve kalıtsal (ya da bedensel) bozukluklar da gösteriliyordu.

gın olan Isaac Ray'ın çalışması izledi. Ray, 'mastürbasyonun neden olduğu deliliğin' bir tür 'ahlaki çürüme' olduğunu ve bu davranışın 'erken bunama, kendine saygı duymama, sinir hastalığı, depresyon, muzırlık ve tehlikeli davranışlar' gibi olumsuz sonuçlara yol açtığını iddia ediyordu.[20]

New Orleans Medical and Surgical Journal'de (1854-1855) yayınlanan bir makale on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Amerika'da mastürbasyon konusunda takınılan tutumun ilginç bir örneğidir. Yazar, makalesine Amerikalı kadınların başka ülkelerdeki kadınlardan daha ahlaklı olduğuna işaret ederek başlıyor. New Orleans'taki fahişelerin çoğunluğunun Amerikalı olmamasını bu iddiasının kanıtı olduğunu ileri sürüyor. Makalenin asıl konusu olan mastürbasyon hakkında "hem erkekler hem de kadınlar için sağlığa son derece zararlı" olduğu değerlendirmesinde bulunuyor. Yazar, bazı erkeklerin mastürbasyon yaptıklarını kabul ettiklerini, kadınların ise bunu kabul etmediği belirtiyor ve şöyle devam ediyor: "Bu soruya yetişkin kadınlardan yanıt olmak mümkün değil. Ancak, vajinal akıntı, rahimde kanama, rahim düşüklüğü, kanser, kalp atışı düzensizliği, belkemiği rahatsızlığı, çarpıntı, bitkinlik, mani gibi ruhsal kaynaklı denilen birçok rahatsızlığa mastürbasyonun neden olduğu anlaşılmıştır -*un triste tableau* (üzücü bir manzara). Bu hastalıklar mastürbasyondan kaynaklanmıyor olsa bile bu davranışın bu hastalıkları ilerlettiği açıktır." Yazar, uyarılarına bir Fransız hekiminden yaptığı alıntıyla devam ediyor: "Bence mastürbasyon insanlığa savaşlardan, veba, çiçek hastalığı ve başka birçok benzer kötülükten daha büyük zararlar vermektedir. Mastürbasyon uygar toplumun başbelasıdır."[21]

Fransız hekimi Pouillet'de 1876'da benzer bir fikir ileri sürdü: "Doğaya karşı işlenmiş tüm günahlar, tüm kötülükler arasında en zararlısı mastürbasyondur. Hem fiziksel, hem manevi, hem de ahlaki varlığımızı yokeden, insanlığı bitiren bu illet her yere yayılmıştır."[22]

Tıp biliminin böyle sağlam açıklamalarla kanıtlamış olduğu mastürbasyonun tehlikeli olduğu fikri bütün Batılı ülkelerde kabul gördü. E. J. Ekman da, Stockholm'de 1887'de yayımlanan *The Sneaking Enemy* (Sinsi Düşman) adlı kitabında, 'kendini kirletme' eğiliminin genç bir adamı "mahvederek bir deri bir kemik haline getirebileceği, ya mezara ya da tımarhane hücresine sürükleyeceği ve karanlık ve dipsiz delilik gecesinin içine gömüleceği" kanaatinde olduğunu belirtiyor. Ekman, mastürbasyon yapan (çocuğun) "Büyümesi kesintiye uğrayacak ve adale sistemi, sesi, sakal büyümesi, cesaret ve enerjisi eğer tamamen yok olmazsa yavaşlayacaktır"[23] diyor.

Bu sonuçlar sözde insan ve hayvan davranışlarının gözlenmesiyle elde edilmiştir. Eğitim görmüş insanların, hiçbir nesnel temeli olmayan bu saçmalıklara nasıl inandıkları merak edilebilir. Anlaşılan genel kabul gören yanlış bir fikri -hele de önlenmesi gereken bir tehlike arzettiği iddia ediliyorsa- kabullenmek insanın sosyal davranış eğilimlerinin bir parçasıdır. İnsan büyücülük, mastürbasyonun zararı ve akıl hastalığı gibi kitlelerin büyük bir kısmının kabullendiği inançlarla karşılaştığında farklı bir görüş öne sürüp toplumdan ayrılmaktansa, toplumun bütünlüğünü sürdürmesini sağlayacak bu genel kabul görmüş açıklamaları benimsemeyi tercih eder. Çoğu insanın, yaşadığı çağda kabul gören teorileri doğrulayan gözlemleri kabul edip, aykırı gözlemleri yok saymasının nedeni budur.*

İnsan tarihin her döneminde, maddi koşullarını, toplumunu ve kendisini egemen dünya görüşünün penceresin-

---

* Bu eğilim mastürbasyonun deliliğe neden olduğu kabulünden çok daha ciddi bir şekilde akıl hastalığının kabulünde de geçerli olmuştur. Ulusal Akıl Sağlığı Derneği'nin şu açıklamasını Amerika devlet başkanları da tekrarlamışlardır: "Akıl hastalığı da diğer hastalıklar gibi bir hastalıktır." Ancak, diğer hastalardan farklı olarak bazı vatandaşlar akıl hastası oldukları gerekçesiyle bir kuruma kapatılarak tedaviye zorlanabilir; söz konusu hastalığın suç eğilimini artırdığı gerekçesiyle eşleri tarafından boşanabilir, vs. Bu tür vakalardaki artış ise insanların şüphesini çekmek yerine, tam tersine "akıl hastalığı"nın hastanede hekimler tarafından tedavi edilmesi gereken bir tıbbi hastalık olduğu fikrini güçlendirmiştir.

den değerlendirmektedir. On dokuzuncu yüzyıl bilimsel önyargıların yüzyılıdır, Wayland Young'ın dediği gibi:

> Enerji konusu, Augustine tarzı çilecilikteki boşlukları doldurmuştur. Eski dini şüpheler ve yasaklar fizik kuralları uyarınca da geçerliliğini korumuştur. İnsan aklı artık insanın bir makine olduğu fikrini kabul etmektedir. İnsanın mekanik bir tasarım olabileceği yeni bir fikirdir ama bazı bakımlardan eski dini inançları tamamen doğrulamaktadır. Benzerlikler çok somuttur: Bir makineden ne kadar enerji alırsanız makine o kadar eskir. Demek insana yapabileceğinden fazla iş yüklememelidir. Bir hesaptan ne kadar çok para çekerseniz o kadar az paranız kalır. Demek ki insan tutumlu olmalıdır. Benzer şekilde, bir erkek ne kadar çok cinsel faaliyette bulunursa o kadar zayıf düşer.[24]

Cinsel hazzın kötü olduğu inancının kökeni eskiden din iken, yeni anlayışa göre tıp olur. Her halükarda sperm kaybı insana iyi gelmez. Yani, "Cinsel ilişki ile ya da başka bir şekilde sperm harcanması, enerji kaybına, sağlık kaybına ve en sonunda zihin kaybına yol açar."[25] Mastürbasyonun deliliğe yol açtığı varsayımı, geleneksel Hıristiyan ahlakının günümüz tıp diliyle ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Amerikalı psikiyatristlerin mastürbasyon teorisinin ve 1880'lerin çalışmalarının tipik bir örneği Spitzka'nın delilik üzerine çalışmalarını topladığı kitaptır. Spitzka *Insanity* adlı eserini "Rush'ın ölümsüz çalışmalarından sonra delilik konusunda Atlantik'in bu yakasında yayımlanmış ilk sistematik deneme,"[26] diye tanıtıyor:

"Ruh hekimi için erkek cinsel organının işlevinin kötü kullanımı bedensel sonuçlarından çok genel sonuçları bakımından önemlidir. Aşırı cinsel ilişki ve mastürbasyonun deliliğe yol açtığı düşüncesinin kökü çok eskilere dayanır. Mastürbasyon, sinir sistemine büyük zararlar vermesi ve kısmen sinir merkezleri üzerindeki tahribatı, kısmen de vücudu güçten düşürmesi yüzünden deliliğe neden olması tartışma götürmez bir gerçektir. Mastürbasyon yapanların

çoğunda, melankoli, uyuşukluk, *katatoni* (kasılma), ergenlik deliliği gibi rahatsızlıklar saptanmıştır. Bu temel özellikler bu işi yapan herkeste görülmektedir. Ayrıca mastürbasyon yapanlarda başka rahatsızlıklara da rastlanmaktadır. Bu yüzden deliren kişiler genellikle, içe kapanık, sinsi, kuşkucu, kuruntulu, miskin, alçak ve korkak kişilerdir. Ne var ki bu kişiler başka konularda aptal, ilgisiz ve geç kavrayışlı oldukları halde kötülüklerini gizleme ve uygulama konusunda sanatkâr denecek derecede yeteneklidir. Mastürbasyon yapan erkeklerde psikoza rastlama olasılığı yüksektir. Bu alışkanlığın genç kurbanları ahlaken düşkünleşirler. Bu alışkanlıklarından vazgeçmiş olsalar bile ahlaki bozuklukları nedeniyle tedavi görmelidirler."[27]

İngilizler bu konuda da geride kalmak istememiş olmalılar; İskoçyalı hekim David Skae, mastürbasyonun *özel* bir delilik türüne yol açtığı iddiasında bulundu. Skae şöyle bir bilimsel gelişme kaydediyordu: Mastürbasyon *herhangi bir* akıl hastalığına değil *belli* bir tür akıl hastalığına neden olur. Skae'nin bu fikrini destekleyecek en küçük bir kanıt bile göstermemiş olması önemsenmedi. Önemli olan bilimsel bakımdan öncekilere oranla daha ileri gibi görünen, daha karmaşık bir teoriyle ortaya çıkmış olmasıydı.

İngiliz psikiyatrisinin kurucusu sayılan tanınmış psikiyatrist Henry Maudsley de mastürbasyon hikâyesini des-

---

* Spitzka'nın bir dipnotta aktardığı hikâyesi dikkat çekicidir, burada genç bir erkeğin deli tanısı almasına ramak kala çabalarının nasıl suya düştüğünü anlatır. Genç kurban kapatılacağını fark edince kendini kurtarmayı başarmış: "Kavrayış zayıflığı ve ahlaki düşkünlük gösteren, kötü bir soydan gelmiş [bir genç erkek] bu kötü alışkanlığından dolayı günlerce yatağından çıkmıyordu. Bu satırların yazarı tarafından bir kuruma gönderilmek üzereyken, ortalığı araştırmış ve kendisiyle ilgili kapatma dilekçesini bulup okumuş. Bundan sonra tamamen değişik bir insan haline geldi ve babasının dükkânında çalışmaya başladı. Kötü alışkanlığından tamamen vazgeçti. İki yıldır, göze çarpan tek özelliği fazla konuşmamak olan, ortalama bir insan olarak yaşamını sürdürmektedir." (Spitzka, s. 379.) Yani, bu gencin 'akıl hastalığı', hekimin dost değil düşman olduğunu anlayınca iyileşmiş. Bu öykü bize, psikiyatristin akıl hastalığını yaratma yöntemlerinden birini gösteriyor, bireyin akıl hastası rolünü benimsemesi, psikiyatristin teşhis koyucu ve terapist rolünü benimsemesine yardımcı olur.

tekleyenlerdendir. Maudsley 1867'de şöyle yazar: "Kendini tatmin alışkanlığının özel ve fena bir delilik türüne neden olduğu anlaşılmıştır. Bu tür deliliğin başlangıç evresinde aşırı derecede içe dönüklük, kibir, sapık düşkünlükler ve zihinsel bozukluk, daha sonra ise zekâ geriliği, gece halüsinasyonları, saldırganlık ve intihar eğilimi ortaya çıkmaktadır."[28] Maudsley, bir yıl sonra yazdığı ve 'kendini tatmin ile ortaya çıkan' deliliği incelediği makalesinde şöyle der:

> "Bu yozlaşmış yaratıkların hastalık ilerledikçe ulaştıkları daha kötü bir evrede ruh halleri iyice değişir ve hastalıklı bir kendine dönüklük hali gözlenir. İçleri öfkeyle doludur ama bunu dışa vurmazlar, az konuşurlar, hatta hiç konuşmak istemezler. Bütün sağlıklı insani duygularını ve bütün doğal arzularını kaybetmiş olduklarını söylemeye gerek bile yok. Bu halleri genellikle sanıldığından uzun sürer. Başka bir hastalıktan dolayı hayatları sona ermezse, sonunda bütün vücut sistemleri çöker ve perişan bir halde ölürler. Kendini tatminin insanda yarattığı bedensel ve zihinsel yozlaşmanın kaçınılmaz seyri budur. Her ne kadar bu insanlar bunu hak etmiş olsalar da bu insanın düşüşünün en acı bir tablosudur. Tedavisi konusunda ekleyeceğim bir şey yok; bu alışkanlık bir kez yerleşip insan aklını etkisi altına alınca, kurbanın bu alışkanlığından vazgeçmesi çok zordur. Hastanın bu kötülükten kurtarılması ancak, Etiyopyalının ten rengini değiştirmek ya da leoparın beneklerini yok etmek kadar mümkündür. Bu kadar tehlikeli bir akıl hastalığının fiziksel bir tedavisi olduğunu sanmıyorum; hasta, içinde bulunduğu bu aşağılık durumda ne kadar erken huzura kavuşursa kendisi için o kadar iyi olur; dünya da bir an önce ondan kurtulur. Bu hüzün verici ve kötü bir sondur ama maalesef kaçınılmaz son budur."[29]

İngiliz psikiyatrist Hare, okuyucularına İngiliz psikiyatrisinin en saygın isimlerinden biri olan büyük Maudsley'in bu fikirleri savunmuş olduğunu hatırlatmak zorunda kaldığı için rahatsız olmuş gibi görünüyor. "Bu makale," diyor Hare "Maudsley'in takipçilerinin önemsemeleri gereken bir makale değildir. Ancak psikiyatristlerin sıklıkla düştükleri

bir hatanın, yani akıl hastalığı kriterlerini ahlak kurallarıyla karıştırma eğiliminin bir örneği olarak okunması faydalı olabilir."[30] Ne var ki, daha önce de göstermeye çalıştığım ve Maudsley örneğinin de açıkça ortaya koyduğu gibi burada kafası karışan Maudsley değil Hare'in kendisi: Çünkü psikiyatri bireysel ve toplumsal davranışlarla ilgilenen bir alan olduğuna göre, söz konusu davranışlar varolan değerler sistemiyle ilişkileri göz ardı edilerek tarif edildiklerinde eksik değerlendirilmiş olacaklardır. Buradaki karışıklık akıl sağlığı kurallarıyla ahlak kurallarının birbirine karıştırılması değildir. Bu ikisi zaten aynı şeydir, sadece kullanılan terimler farklıdır. Akıl sağlığı kavramı ile ahlak anlayışı insan davranışlarını ve ilişkilerini yalnızca farklı dillerle tanımlamaya yararlar.[31]

Maudsley mastürbasyonu kınamış ve aforoz etmiştir ama hiç olmazsa bu 'hastalığın tedavisi' olarak tanımlanan birtakım mahvedici tıbbi müdahalelerin savunuculuğunu yapmamıştır. Hare'in tabiriyle ifade edersek, takipçileri için aynı şeyi söyleyemeyeceğiz. Nitekim mastürbasyon deliliği martavalının kaybolmaya yüz tuttuğu on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında deliliğin cerrahi müdahale ile tedavisi yöntemi gündemi dolduruyordu. Bu, mastürbasyon tedavisinde yeni bir tıbbi yöntem keşfi değildi, sadece cerrahi beceri ve mikropsuz ameliyat tekniklerinin gelişmesiyle doğrudan bağlantılı olarak, hastanın maruz kalacağı cerrahi müdahalenin artık daha güvenli olduğu iddiasının açtığı bir kapıydı. Sonuçta cerrahi müdahalenin kalitesi artıyor fakat sonucu değişmiyordu, yapılan iş yine hastanın sakatlanmasıydı. Yine de 1850 yılından sonra başvurulan 'tedavi' yöntemlerinden bahsetmezsek mastürbasyon deliliği hakkında söylenenler eksik kalacak.

Londra Tıp Derneği'nin başkanlığını da yapmış olan, tanınmış cerrah Dr. Isaac Baker Brown, muhtemelen 1858 yılında genç kız ve kadınlarda mastürbasyon hastalığını tedavi etmek için klitoridektomi ameliyatını icat etti. Mas-

türbasyonun histeri, sara ve kasılmalara yol açtığına inanan (ya da inandığını söyleyen) Brown, bu 'hastalığı' tedavi etmek amacıyla bu 'zararlı' organın alınmasını gerekli görüyordu.[32] New Orleans'taki Charity Hastanesi'nde konuk cerrah olarak çalışmakta olan A. J. Block da, 1894'te kadınlarda mastürbasyonu bir 'ahlaki cüzzam' olarak tanımladı ve klitoridektomiyi savundu.[33] Ne Block'un ne de meslektaşlarının ahlaki bir *bozukluğu* cerrahi yöntemlerle tedavi etmekte ne mantık ne de ahlak yönünden hiç bir sakınca görmedikleri anlaşılıyor. Mastürbasyon yapan erkekler de benzeri müdahalelere maruz kaldılar. Örneğin, İngiliz hekim J. L. Milton, erkekler için gündüzleri bekâret kemeri, geceleri ise dişli prangalar önermişti. Bu pranga kişinin uyku halindeyken erekte olursa uyanmasını sağlayacaktı.* Milton'ın *The Pathology and Treatment of Spermatorrhea* (1887) (İstemsiz Boşalma Hastalığı ve Tedavisi) adlı kitabı yirmi baskı yaptı. Bu kitabın bu kadar satmış olması bu tür konuların ne kadar ilgi uyandırdığını göstermektedir.**[34]

Royal College of Surgeons'ın (Kraliyet Cerrahi Okulu) başkanı James Hutchinson *On Circumcision as Preventive of Masturbation* (Mastürbasyon önleyici olarak sünnet) başlıklı metnini 1891'de kaleme aldı. Hutchinson, bu metinde bu 'utanç verici' alışkanlığın tedavisi ve engellenmesi konusunda sadece sünneti savunmuyor, "Kamuoyunun, sünnetten daha etkili önlemler alınması için yapılacak yasal düzenlemeleri onaylamasının kadın-erkek birçok hastaya çok yardımı olacaktır" diyordu.[35] Hutchinson birkaç yıl daha yaşasaydı, deliliğin tedavisi konusundaki başarısıyla

---

* 1897 yılında San Fransiscolu Michael McCormick 'erkekler için bekâret kemeri'ni icat etti ve patentini aldı (Patent numarası 587.994). Yetişkin çocuklarının mastürbasyon yapmasını engellemek isteyen babalar bu icattan yararlanacaklardı. (Playboy, Aralık 1967, s. 79.)

** Rush ve diğer mesih hekimler gibi Milton da tütüne karşıydı. 1857'de Death in The Pipe (Pipodaki Ölüm) adlı kitabı yazmıştır. (Comfort, The Anxiety Makers, s. 97.)

Egas Moniz yerine Nobel alabilirdi! *

Gene bir İngiliz cerrahı T. Spratling 1895'te 'yetişkin erkek delilerin penisteki dorsal sinirlerin kesilmesi' ile tedavi edilebileceğini öne sürdü. Spratling, kadınlar için de "Ovariotomi (yumurtalıkların alınması) dışında bir çözüm yoktur. Bu da ancak geçici bir çözümdür,"[36] diyordu.

Alex Comfort mastürbasyon efsanesini eleştirirken 1850 ile 1900 yılları arasında mastürbasyonun tedavisi için yapılan ağır ameliyatların yaygınlığına dikkat çekiyor. Comfort'un yazdıklarını olduğu gibi aktarıyorum:

"Bu dönemde ancak resimli romanlarda rastlanabilecek türden bir sadizm hâkimdi. Tuhaf tedavi yöntemlerinin uygulandığı kişiler sadece aykırı davranışlarda bulunanlar değildi. 1880'lerde cinsel bir aktivite gösteren çocukları ya da akıl hastalarını bağlamak, prangaya vurmak cinsel organlarını aldırmak, ya da cinsel organı alçı, deri ve kau-

* Cerrahi beceri ve teknikler mükemmelleştikçe yeni mikrobik hastalıkların tedavisinde daha zor ve daha büyük hasarlar bırakan ameliyat yöntemleri bulundu ve uygulandı. Sadece deliliğin değil, bazı mikrobik hastalıkların 'tedavi'sinde de klitoridektomiden kolektomiye (kalın bağırsağın alınması-ç.) ve sonra lobotomiye (beynin ön kesiminin alınması-ç) geçiş bu şekilde mümkün olmuştur. Bu noktada hastalıkların ve nedenlerinin saptanmasında başvurulan iki temel ilkeyi birbirinden ayırmak gerekiyor. Bunlardan biri, deneysel dediğimiz ilke, örneğin frengi ve belsoğukluğunun cinsel ilişkiyle bulaştıklarının anlaşılmasında olduğu gibi gözleme ve bazen de deneye dayalı yöntemdir. İkinci ve stratejik olan ilke ise tıbbi tedavi için mümkün görünen diğer yöntemlerin uygulanabilirliğidir. Örneğin kendisi tedavi olmadığı halde bir tedavi olasılığı sunduğu takdirde lavmana ya da ahlaki telkinlere başvurulması çözüm olarak görülebilir. Bu durumda mikrobik bir hastalık için gerek işlevsel –ya da stratejik- yolla tedavi ve ilaç tedavisi önerileri kuram olarak öne sürülebilir. Buna göre hekimler hastalıkları keşfederler ve hastanın hayatına nasıl müdahale etmeyi istediklerine bağlı olarak bir neden saptarlar. Bundan dolayı ahlaki otorite tedavi gibi güçlü bir silahla donandığı zaman, hekim deliliği mastürbasyona yorar ve tedavisi için bu otoriteden yararlanılabilecek bir öneride bulunur. Cerrahi becerinin yeterince iddialı olmadığı dönemde hekim hastalığa bu nedeni atfeder fakat ancak sünnet ya da klitoridektomiyle tedaviye kalkışabilir. Cerrahi beceri arttıkça, hekim, deliliğe (anatomik bakımdan hiçbir kusuru olmayan) kalın bağırsağın neden olduğunu öne sürer ve deliliği kolektomi ile tedavi eder, nörocerrahi tekniklerinin geliştiği dönemde hekim bu kez de deliliğin nedeninin beyin ön loblarının kötü işleyişi olduğunu öne sürer ve hastalığın tedavisinde lobotomiye başvurur. Günümüzde akıl hastalıklarının psikofarmakoloji yöntemiyle (ilaçlarla-ç.) tedavi edilmesi de aynı tutumun bir uzantısıdır.

çuk gibi maddelerle kaplamak gibi gülünç ve vicdansızca yöntemlere başvurmak yaygındı. Üreme organlarını yakarak ya da sinirlerini alarak hadım etmek gibi yöntemlere başvuran hekimler en saygıdeğer ve insancıl tıp otoriteleri olarak görülüyorlardı. İnsanlar olacakları bilmeden yakınlarını bu otoritelere götürüyorlardı. Mastürbasyon deliliği fikri artık somut bir gerçek haline gelmişti ve bir hastalık olarak tıp mesleğinde yerini almıştı."[37]

Comfort önemli bir konuya değiniyor. Ancak mastürbasyon deliliğinin doktorlara da bulaştığını söylemek Hitler'e ya da Stalin'e deli demek gibi bir şeydir. Çünkü psikiyatristlerin de tam siyasi önderlerinki gibi olmasa da kendilerine göre bir toplumsal iktidarları vardır. Güç güçtür. Bu gücü kimin kullandığı -özellikle kurban durumuna düşen biri için- önemli değildir. Psikiyatrist, elbette papa, kral ya da siyasetçi değildir ama o da kendi iktidarı altındakileri ezebilir, işkenceye çekebilir ve canına kastedebilir. Siyasetçiler, düşmanlarına savaş açarlar ve bu savaşta kendi insanlarını kurban ederler. Hekimler de hastalıklara kaşı savaş açar ve bu savaşta hasta olarak kendilerine başvurmuş kişileri ya da ailesi ya da Devlet tarafından Çocuk Hastalıkları Kurumuna ya da Kurumsal Psikiyatriye teslim edilen çocukları aşağılayabilir, yaralayabilir ve hatta öldürebilirler. Eskiden mastürbasyon yapanlara reva görülen eziyetlerle günümüzde eşcinsellere yönelen eziyetler arasında önemli bir fark yok. Şizofrenlere yapılan lobotomi de mastürbasyon deliliğinin tedavisinde başvurulan klitoridektomi kadar-Comfort'un kelimeleriyle- 'tuhaf', 'sadistçe' ve 'delice'dir. Lobotomi konusuna burada girmeyeceğim.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru mastürbasyonun psikoza yol açtığı inancı yavaş yavaş gerilemeye başladı ama tamamen yok olmadı. Psikiyatristler, bu dönemde, mastürbasyon, deliliğe yol açmaz ama daha hafif akıl hastalıklarına, yani nevrozlara ve eşcinselliğe yol açar demeye başladılar. Maudsley de 1895'te deliliğin nedeninin mastür-

basyon olduğu fikrinden vazgeçip bu davranışın başka bir akıl hastalığına neden olduğunu iddia etmeye karar verdi. Maudsley'e göre bu hastalığın, saplantı, zorlanım, sık sık dalmak, fobi gibi bazı 'daha katlanılabilir özellikleri'[38] vardır. Çağdaş psikiyatri kitapları arasında belki en en etkilisi olan *Ders Kitabı*'nın yazarı büyük Alman psikiyatristi Kraepelin, bu kitabın 1899'da yapılan altıncı baskısında mastürbasyona "Yapısal Kökenli Zihinsel Özellikler" genel başlığının alt başlıklarından 'Cinsel Anormallikler' bölümünde yer vermeyi uygun görüyor. Bu bölümde teşhircilik, fetişizm, masoşizm, sadizm ve eşcinsellik gibi başka akıl hastalıkları da yer alıyor.[39]

Tıbbın mastürbasyonun deliliğe neden olduğu fikrinin imalinde nasıl bir rol oynadığını daha açık bir şekilde anlatabilmek için Amerikalı bir kadın doktorun 1903 yılında erkek çocukların 'cinsel eğitimi' konusunda annelere verdiği öğütlerden bahsedeceğim. Mary Melendy annelere şöyle sesleniyor: "Erkek çocuğunuza, onu erkek yapan o organından utanması için hiçbir neden olmadığını öğretin. Ona cinsel organ dendiğini, kötü bir şey olmadığını, önemli olduğunu, Tanrı tarafından belirli bir amaç için yaratılmış olduğunu öğretin. Bu organ kötüye kullanılırsa ya da herhangi bir şekilde Tanrının onu yaratma amacının dışında kullanılırsa, Tanrının koyduğu onunla ilgili yasaya karşı gelindiği için böyle davranan kişinin kötü bir hastalığa yakalanacağını ve Tanrının büyüyünceye kadar o organını kullanmasını istemediği fikrini çocuğun kafasına sokun."'[40]

---

* Aradan yarım yüzyıl kadar bir zaman geçtikten sonra Melendy'nin sözlerinin tıbben doğru olmadığı halde iyi niyetli olduğu düşünülebilir. Ama gerçeği bilemeyiz. Annelerin ve çocukların genellikle böyle davranmaları istendiği için bilerek yanlış bilgi vermiş olması da mümkündür. Melendy örneğinde ikinci olasılık kuvvetli. Çünkü Melendy sadece mastürbasyon konusunda değil, doğum kontrolü konusunda da bariz yanlışlıklar yapıyor. "Adet kanamasının yakınlaştığı dönemde," diyor Melendy "hamile kalmak doğaldır. Ancak, kanamanın kesilmesinden sonraki on gün ile tekrar başlamasından önceki üç gün öncesi arasında geçen süre içinde hamile kalma olasılığı kesinlikle çok düşüktür" (Mary R. Melendy, Perfect Womanhood, s. 263-265.) Melendy, kadının en doğurgan olduğu dönemi 'güvenli' ve en azından daha güvenli olan dönemi ise 'hamile kalmaya uygun' olarak tanımlıyor.

Psikanaliz hareketi sırasında mastürbasyon konusunda söylenen hiç bir şey doğru olmadığı halde bu konuda ileri sürülen fikirlerin ömrü değerli katkılar sayesinde uzadıkça uzamıştır. Örneğin, Freud tam mastürbasyonun psikoza neden olduğu balonu sönmek üzereyken, bu davranışın *nevroza* yol açtığını (!) iddia ederek varsayımın ömrüne ömür katmıştır. Akıl hastalığının cinsel 'etiolojisi'yle* ilgilenen ilk psikanalistler de mastürbasyonun zararlı bir davranış olduğu fikrinin sadık savunucuları olmuşlardır.

Freud, kitaplarında başka konuları incelerken mastürbasyonla ilgili birçok gönderme yapmış ve bazı yerlerde kapsamlı değerlendirmelerde de bulunmuştur. Freud'un bu konuda nasıl düşündüğünü göstermek için bunlardan birkaçını aktarıyorum: 1894 yılında 'suçluluk kompleksi olan bir genç kız'ın semptomlarından bahsederken şöyle diyor: "Ondaki bu suçluluk duygusunun nereden kaynaklandığı derin bir sorgulama sonunda ortaya çıktı. Cinsel arzularına kapılarak ve bir kadın arkadaşının etkisinde kalarak mastürbasyon yapmaya başlamış. Yanlış bir şey yaptığının tamamen farkında olduğu halde bu alışkanlığını yıllarca sürdürmüş. Sonuçta doğal olarak çok şiddetli ve çaresi olmayan bir suçluluk duygusuna kapılmış. *Fazlasıyla içki içtiği* bir baloda girdiği bir zihinsel yoğunlaşma sonucunda psikoz oluşmuş. Bir kaç aylık tedavi ve sıkı bir *gözetimden* sonra kız iyileşti."**[41] (İtalikler-T.S.)

Freud 1897 yılında Fliess'e yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Mastürbasyonun güçlü bir alışkanlık, hatta 'birinci dereceden bir bağımlılık' olduğu, dahası alkol, morfin, tütün, vb. gibi diğer alışkanlıkların yerine konan bir bağımlılık olduğu fikri kafamda oluşmaya başladı."[42] Mastürbasyonu 'bağımlılık' olarak tanımlamakla, günah ya da kötü alışkanlık olarak tanımlamak arasında önemli bir fark yoktur. Çünkü mastürbasyon bağımlılık olarak tıbbi açıdan ve

* Hastalığa neden olan etkenler ve bunu araştıran bilim.

** Freud, burada hiç de çağının eleştirmenlerinin inandığı gibi ahlaksız görünmüyor. Kendisi hayatı boyunca mastürbasyona karşı olmuştur. Diğer psikanalistler ise bu güne kadar çelişkili ve kararsız davranmışlardır.

tıp diliyle, alışkanlık olarak da ahlaki açıdan ve ahlak diliyle kınanmaktadır.

Freud 1901'de yayımlanan *The Psychopathology of Everyday Life* (Gündelik Hayatın Psikopatolojisi) adlı kitabında, Freud bir hanım tarafından 'genç bir adamı', yani kadının oğlunu muayene etmek üzere evine çağrılır. Freud gencin pantolonunda bir leke olduğunu fark eder ve bu lekenin nedenini sorar. Genç, pantolonuna çiğ yumurta akı damladığını söyler. Freud, elbette aptal değildir. "Annesi bizi yalnız bırakınca," diye yazar Freud "gence teşhisimi kolaylaştırdığı için teşekkür ettim. Böylece vakit kaybetmeden asıl konuya gelebildik. Gencin itiraflarından mastürbasyondan kaynaklanan sorunları olduğunu anladım."[43] Bu vaka ile ilgili olarak anlattığı bu kısa bölümden çıkan sonuç, Freud'un yanlış bir sonuca vardığıdır. Bence buradaki vaka oğul değil annedir. Tedavi talebi oğuldan gelmemiştir. Hatta herhangi bir rahatsızlığı olduğuna inanmak için ortada bir sebep de yoktur. Rahatsız olan oğlunun cinsel bakımdan olgunlaşmasından rahatsızlık duyan *annedir*. Burada Freud'un annenin tanısını kabul etmesi ve oğula 'mastürbasyondan kaynaklanan sorunlardan rahatsız' bir insan muamelesi yapması ilginç.*

Freud'un mastürbasyonla ilgili en detaylı görüşlerinin yer aldığı metin Viyana Psikanaliz Derneği'nin 22 Kasım 1911 ile 24 Nisan 1912 tarihleri arasında gerçekleşen toplantılarda yer verilen bir tartışma üzerine kaleme aldığı notlardır. Buradan Freud'un mastürbasyonun zararlarına inandığı ve sinir sistemine değilse de genel olarak bedene zarar vermek suretiyle akıl hastalığına neden olduğu gö-

* Freud bir süre sonra bu hatasından dönmüştür. Oysa psikiyatri hâlâ ders almamakta ve kötü deneyimleri çabucak unutmakta ısrarlıdır. Burada üzerinde durduğum konu şu; bir insan psikiyatriste gidip bir şikâyette bulunmuyor ve kendisine müdahale edilmesini de istemiyorsa, bu kişinin bir hastalıktan ya da sorundan 'rahatsız olduğunu' ve 'yardıma ihtiyacı olduğunu' iddia etmek mantıksızdır. Bu tür vakalarda, sorunu olan kişi hasta değil ondan rahatsız olan kişidir. Bağımlılar, eşcinseller, psikopatlar, çocuk suçlular, vb. herhangi bir şeyden şikâyetçi değildirler. Başkaları onlardan rahatsız olmaktadır. Burada savunduğum bu tür rahatsız edici tavrın doğruluğu ya da yanlışlığı değil, sadece rahatsızlığın kime ait olduğudur. Diğerl bambaşka bir tartışma konusudur.

rüşüne canı yürekten katıldığı anlaşılır. Freud, toplantının 'değerlendirmesi'nde şöyle yazar: "Şu noktalarda tam bir fikir birliğine varılmıştır:

(A) Mastürbasyona eşlik eden ya da yerini alan fantezilerin önemi. (B) Kaynağı ne olursa olsun suçluluk duygusunun mastürbasyonla geliştiği. (C) Mastürbasyonun zararlı sonuçlarının niceliksel bir etkene bağlanmasının imkânsızlığı bu sonuncusunda oybirliği sağlanamamıştır."[44] Freud ne burada ne de başka bir yerde mastürbasyona bağlı kaygı ve suçluluk duygusundan bahsederken dini inancın ya da tıbbi telkinlerin etkisini, değil eleştirmek, adını bile anmaz. Oysa böyle bir suçluluk duygusu gökten zembille inmemiştir, mastürbasyon rahibe göre günah, doktora göre de insanı deliliğe sürükleyen bir suçtur. Bunun yerine Freud, 'kastrasyon korkusu'teorisini hastalarında bulduğu kaygılara dayandırır ve bu kaygıları bireyin yetiştiği ortamın dini veya tıbbi baskılarına değil fantezilerine atfeder.

Freud, daha sonra bu gruptaki 'fikir ayrılıkları' üzerinde dururken -seçtiği kelime önemli- "mastürbasyonun zararlı sonuçlarının *reddi*"[45] ifadesini kullanıyor. (İtalikler T.S.) Bundan sonra mastürbasyon konusundaki fikirlerini özetliyor. Burada ilginç olan söylediklerinden çok söylemedikleri: "Mastürbasyonu yaş gruplarına göre ayırıyorum: Bebeklerde mastürbasyon. Çocuklarda mastürbasyon. Ve Ergenlik çağındakilerde mastürbasyon..."[46] Yetişkinlerde mastürbasyondan bahis yok. Fakat Freud'un yetişkinlerde mastürbasyonu patolojik ve patojenik uygulama alanı olarak gördüğü açıktır: "Mastürbasyonun ve boşalmanın 'nevrasteni'ye yol açtığı konusunda ben de, çoğunluk gibi, Stekel'in görüşlerine karşıyım. Bu konuda, mastürbasyonun zararlı olduğuna dair, eski görüşlerim değişmedi."[47]

Freud, böylece mastürbasyonun zararlarının sadık çığırtkanları arasında yerini alır; "İtiraf etmeliyim ki Stekel'in fikrine gene katılamıyorum. Stekel mastürbasyonun zararlı olduğu fikrinin saçma bir önyargıdan başka bir şey olmadığını ve sırf dar görüşlü insanlar olduğumuz için konuyu

açık kalplilikle ele alamadığımızı öne sürüyor. Ancak şuna inanıyorum ki, bu tutum bizim nevrozların etiyolojisine ilişkin temel görüşlerimizle çelişmektedir. Mastürbasyon bebeklikte zuhur eden bir cinsel faaliyetin ilerleyen yaşlarda devam ettirilmesidir." İşte aradığımız burada. Papazlar mastürbasyonun kötü bir şey olduğunu ve Tanrının insanları bu günahlarından dolayı cehennemde cezalandıracağını söylemişlerdi. Freud öncesi psikiyatristler de mastürbasyonun insanı deliliğe sürükleyeceğini ve ameliyatla önlenmesi gerektiğini söylediler. Freud da mastürbasyonun çocuklarda görülmesinin nedenini açıklayıp çocuklukta bırakılmazsa nevrasteni, anksiyete nevroz ve hipokondri gibi 'ciddi nevrozlar'a yol açabileceğini, yani utanç vereceğini söylüyor. Bu ilerleme, Anglo-Amerikan ceza yasalarında bazı suçlar için öngörülen cezaların gitgide hafifletilmesini andırıyor. Örneğin, eskiden yankesicilerin elleri kesilirdi, daha sonra uzun süreli ağır hapis cezası uygun görüldü. Günümüzde kısa süreli hapis cezası verilmektedir. Benzerlik çok açık. Yankesiciliğe verilen cezanın zamanla hafiflemesi bu suçun hoş görülmeye başladığı anlamına gelmez. Sadece o kadar *ağır bir cezayı* gerektirmediği fikrinin benimsendiği gösterir. Mastürbasyon için de böyle, mastürbasyona reva görülen ceza cehennem ateşinden, cerrahi müdahaleye, oradan da psikanalitik teşhis ve ifşaya indirilmiştir, fakat o zamandan bu zamana olaya ne profesyonel ne de popüler bakışta temel bir değişiklik yoktur. Mastürbasyon eskiden de yeriliyordu, günümüzde de yeriliyor, değişen tek şey hakettiği cezanın ağırlığı konusundaki fikirlerimiz.

Freud mastürbasyonun zararlı olduğu iddiasında her zaman ısrar etmiştir. Bu konuda gerçek bir kanıtı da yoktur. Aslında tek kanıtı yine kendisine ait olan nevroza neden olduğu teorisidir. Yani Freud, mastürbasyon teorisi olarak piyasaya sürdüğü şey aslında eski teoriyi ısıtıp yeni tabakta sunmaktan başka bir şey değildir. Anlı şanlı Freud hastadan ziyade teoriyi kurtarmayı uygun görmüş olsa gerek. Freud'un fikrini desteklemek için öne sürdüğü kanıt ilginçtir. Kanıtlarından biri, 'tıbbi deneyimidir' Freud, tıbbi de-

neyimine dayanarak şöyle diyor: "Mastürbasyonun kalıcı iktidarsızlığa neden olduğunu inkâr edemeyiz."[49] ikinci kanıtı, Freud'un hükmüdür: "Olayların kaynağına inen incelemelerimiz sonucunda hastalığa (nevroza) bu davranışın (mastürbasyonun) neden olduğu yolundaki hükmümüz geçerliliğini korumaktadır;"[50] üçüncü kanıtı ise henüz tam anlaşılamamış bir organik hasardır: "Organik zararların mekanizması henüz çözülememiştir."[51] Sonuçta Freud, hiçbir dayanağı olmayan -ancak psikiyatri geleneğinin ve Viktoria dönemi ahlakının sert kayalarına saldığı kökleriyle sapasağlam dikilen- bu kanıtlara bakarak mastürbasyonun kesinlikle *zararlı* olduğu sonucuna varıyor: "Tartışma konusunu bir de klinik gözlemlerin ışığında ele aldıktan sonra 'mastürbasyonun zararlı sonuçları' başlığını çıkarmanın doğru olmayacağına karar verdik."[52]

Psikanalistler mastürbasyonu gitgide yumuşatılan terimlerle mahkûm etmeye devam ettiler. Örneğin Ernest Jones 1918 yılında bile "Gerçek nevrasteninin, aşırı onanizm ve irade dışı boşalma ile doğrudan bağlantılı"[53] olduğuna inanıyordu. Jones 1923'te şöyle diyor: "Mastürbasyon öncesinde ya da mastürbasyon sırasında kurulan fantazilerin esas olarak ensestle ilişkisi zaten bilinmektedir, mastürbasyonu izleyen suçluluk duygusunun esas nedeni budur."[54] Bu kaygı ve suçluluk duygusunun tıbbi yasakların baskısıyla ilgili olma ihtimali yine enteresan bir şekilde yok sayılıyor.

Mastürbasyonun psikanalatik geçmişini daha fazla uzatmadan *The Psychoanalytic Theory of Neurosis* (Psikoanalitik Nevroz Teorisi) adlı kitaba gelelim. Otto Fenichel'in bu eseri çağımızın görüşlerini temsil ettiği kabul edilen bir psikanaliz kitabıdır. Fenichel, mastürbasyona Freud'dan biraz daha az karşıdır. Ancak o da mastürbasyon hakkında bilimsel akıl sağlığı kriterleri olarak sunduğu 'yararlıdır' ve 'zararlıdır' iddiaları üzerinden giderek ahlaki bir ölçüt belirlemeye çalışmaktadır "Mastürbasyon," der Fenichel "Çocuklukta normaldir. Günümüzün kültürel koşulların-

da ise gençlik yıllarında, hatta tatmin edici bir cinsel bir obje bulunmadığı takdirde yetişkinlerde cinsel ilişki yerine geçebilir. Fakat şu iki koşulda mastürbasyon kesinlikle hastalık olarak değerlendirilir: (A) Yetişkinler tarafından cinsel ilişkiye tercih edilirse. (B) Cinsel gerilimi yatıştırmak amacıyla ara sıra değil, cinsel tatmin gücü bakımından işlevsizleşmeye yol açabilecek kadar sık aralıklarla yapılırsa."[55]

Fenichel'ın savunduğu cinsel ahlaka göre insanın kendi kendine cinsel zevk alması iyi bir şeydir. Asıl bunu yapmazsa patolojik bir durum var demektir. Bu nedenle mastürbasyon yapmamak da anormallik olabilir. "Dış etmenler yüzünden cinsel faaliyeti engellenmiş bir insan mastürbasyonu aklından bile geçirmiyorsa," mastürbasyonun ahlaki açıdan kürtajla bir tutan bir cümledir bu, "davranışı analiz edildiğinde bu reddin bilinçdışı bir korku ya da suçluluk duygusundan kaynaklandığı anlaşılır."*

Mastürbasyon deliliğinin geçmişiyle ilgili söyleyeceklerim bu kadar. Geriye sadece yakın tarihinden bahsetmek ve günümüzdeki durumu açıklamak kalıyor. Bu efsane eski popülerliğini yitirdi, mastürbasyonun müphem zararları da gitgide artan bir kuşkuyla karşılanıyor. Mastürbasyonu kınayan ifadeler bir hayli yumuşadı, nadiren de olsa hiçbir zararının olmadığı bile söyleniyor.

Doktorların, yakın zamanlara kadar mastürbasyonu

---

* Fenichel'in mastürbasyonu 'patolojik' (yani 'hastalıklı') kılan psikoanalitik tanımı, bu davranışın özellikle yetişkinlerde neden bu denli kınandığını da ortaya koyuyor. Otoerotizmin günah olduğu fikrinin kaynağı, cinsel bir davranış olarak mastürbasyon yapan kişinin sadece kendi bedenini bir arzu nesnesi haline getirmesidir. Don Juan, eşcinsel, sapık, hatta ölü sevici -yani alloerotik cinsel davranışlarda bulunanlar- kendilerinden başka birine, ya da en azından kendi bedenlerinden başka bir bedenin varlığına ihtiyaç duyar. Ancak mastürbasyon için böyle bir zorunluluk yoktur. O ve bedeni karşılıklı tatmin olmuş mükemmel çifti oluşturabilir. Bu durum çağımızın cinsel idealinin, partnerinin orgazmına kendisininkinden daha fazla önem veren kibar âşık tanımının antitezidir. Kısacası mastürbasyon yapan kişinin kendi vücudunu cinsel obje olarak kabul etmesi diğer olası objelerin pabucunu dama atar. Bu yüzden mastürbasyon, bireyin gruptan kopuşunun ya da grubu reddedişinin simgesidir. En ağır psikolojik 'suç' olarak görülmesinin nedeni budur. Belles lettres'de (güzel sanat ürünlerinde) tamamen yok sayılmasının nedeni de budur.

tedavi gerektiren bir 'hastalık' kategorisine sokmalarına insanın inanası gelmiyor. René A. Spitz, bu konuda yaptığı geniş bir kaynakça çalışmasında Alman hekimi Werner Villinger'in daha 1926'da *Zeitschirft für Kinderforschung* gibi saygın bir yayında yer alan bir makalesinden mastürbasyon için kullanılan 'başı ezilmesi gereken bir yılan'[57] sözlerini alıntılıyor. Amerika'daki klasik pediatri ders kitaplarından biri olan Holt'un *Diseases of Infancy and Childhood* (Bebeklik ve Çocukluk Hastalıkları) adlı kitabının 1940'a kadar yapılan baskılarında ise mastürbasyon tıbben sağlıksız olduğu için kötüleniyor. "1897 yılına ait ilk baskıdan itibaren," diyor Spitz, "1940'a kadar kitap on bir kez revizyondan geçmiş ilk baskıda önerilen tedavi, mekanik yöntemlerle engelleme, çok küçüklere dayak, 'ameliyatın ahlaki katkısı dikkate alınarak' genç erkeklerde sünnet; kızlarda klitorisin alınması ya da dağlanmasıdır. Bu tedavi önerileri kitabın 1936 yılına kadar yapılan bütün baskılarında, sertlik derecesi gitgide azalmakta birlikte, yer almıştır."[58]

Griffit ve Mitchell'in aynı nitelikteki kitabı *Diseases of Infants and Children*'ın (Bebek ve Çocuk Hastalıkları) 1938'de yapılan ikincisi baskısında benzer fikirler yer alır. Yazarlar, 'İşlevsel Ruh Hastalıkları' başlıklı bölümde mastürbasyona neredeyse üç sayfa yer ayırmışlar. "Çocuklarda aşırı mastürbasyonun sağlığa bu kadar az zarar vermesi dikkat çekicidir," diyorlar. Ama bu bile yazarları tüm bir sayfayı tedaviye ayırmaktan alıkoymuyor! Hatta önerileri arasında şu da yer alıyor: "Vahim vakalarda, özellikle uykuda mastürbasyon vakalarında, teması imkânsız hale getirecek bir düzenekten yararlanılabilir. Bacakların arasına küçük bir yastık bağlanabilir; ya da dizlerin üzerinden kayışla bağlanacak bir tahta çubukla dizler ayrılır. Tahtaya ya da benzeri bir cisme bağlanarak ellerin kullanılması engellenebilir. biraz ileri yaştaki çocuklarda sünnet başarılı bir tedavi yöntemidir. Ameliyattan sonra yarası iyileşene kadar geçen sürede çocuk alışkanlığını unutacaktır... gerektiğinde klitoris alınmalıdır."[59]

İkinci Dünya Savaşı yıllarında mastürbasyon artık insanları delirtmiyordu ama hâlâ doktorlara utanç veriyordu. Örneğin, Amerikan tıp fakültelerinde okutulan ders kitaplarından *Cecil's Textbook of Medicine*'da (Beşinci Baskı, 1942) mastürbasyon konusunda hem sapıklık olduğunu hem de olmadığını ifade eden zıtlıklar vardı. Columbia Üniversitesi nöroloji kliniği profesörlerinden Israel S. Wechsler'in yazdığı ruh hastalıkları bölümünde 'Sapıklıklar' başlığı altına konduğu halde "Mastürbasyon aslında bir sapıklık olmamakla birlikte müzminleşirse ve tek alternatif haline gelirse sapıklıktır."[60] Bu, mastürbasyon karşıtı kuvvetlerin fikirlerini mantıklı bir hale getirme çabalarının son örneklerinden biridir: mastürbasyon aşırıya kaçılmadığı takdirde normaldir, ancak aşırısı -ki bu 'aşırının' tam olarak ne kadar olduğu asla belirtilmez- patolojiktir.*

1937 yılında yayımlanan ABD Halk Sağlığı Hizmetleri Cinsel Hijyen Kitapçığı ve 1945'te yayımlanmış İzci El Kitabı'nda gençlere hayati sıvılarını 'israf etmemeleri' öğütleniyor.[61] ABD Deniz Kuvvetleri Dairesi'nin 1940 yılında yayımladığı tıbbi metinlerde daha ileri gidilerek Annapolis'teki ABD Denizcilik Akademisi'ne başvuran adaylara, "Cerrahlar tarafından yapılan muayenede, mastürbasyona dair bir bulguya rastlandığı takdirde başvurunun reddedileceği"[62] uyarısında bulunuluyor.

Psikanalist René Spitz 1953'de şöyle diyor: "Şimdiye kadar mastürbasyon yapanların ne kadar acımasız ve

* Kinsey de aynı nokta üzerinde durur. "Çağdaş tıp ve psikiyatri literatüründe," der Kinsey, "mastürbasyonun olası zararlarının önceden çok abartıldığı kabul ediliyor. Yine de sonuçta hiç bir genç böyle bir alışkanlığı olduğunu kabul etmek istemez. Genç erkeklere biraz mastürbasyonun zararı olmadığı, ancak aşırıya kaçarsa bunun doktor müdahalesini gerektirecek bir davranış olduğu mesajı verilir. Aşırının ölçüsü ise belirtilmez ve bu mesajı almış bir genç kendisinde gözlediği sıklığın zararlı olup olmadığını asla bilemez. Cinsellik literatüründe orta yollu söylemlerin sorumlusu büyük ölçüde doktorlardır. Psikiyatristler zaten bu konuda bir fikir birliğine varabilmiş değildir." (Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy ve Clyde E. Martin, Sexual Behavior in the Human Male, s. 514-515.) Kinsey tıpçıları cinsellik karşıtı fikirlerini tıbbi terimlerle ifade etmeleri nedeniyle eleştirir. Psikiyatristlerin Kinsey'in çalışmalarına şiddetle karşı çıkması muhtemelen bundandır.

şiddetli uygulama ve baskılara maruz kaldığı psikanaliz çevrelerinde yeterince anlaşılamamıştır; bu sadist uygulamaların saygın hekimler arasında da destek bulduğunu ve bu tür uygulama önerilerinin daha on yıl öncesine kadar resmi belgelerde yer aldığı da bilinmiyor."[63] Spitz'ın sözleri doğru, fakat mastürbasyonun zararlı olduğu inancının ebedileştirilmesi çabalarından bahsederken psikoanalistleri olayın tamamen dışında, hatta bihaber görmesi çok ilginç. Analistler tıbbi ve cerrahi müdahalelere başvurmadıkları için psikanalizci olmayan meslektaşlarının mastürbasyon 'tedavisi'nde kullandıkları tahrip edici yöntemlere karşı olmaları da pek kaale alınmıyor. Psikopatoloji konusundaki tutumları da hastaların gerçek durumlarını açığa kavuşturucu nitelikte olmadığı için pek yardımları olmuyor. Esquirol ve Charcot, cadı avcılarının yaptıklarını yok sayıp cadıları deli kategorisi içine sokmuşlardı. Freud ve ilk psikanalistler de tedavi adı altında 'mastürbasyoncular'a türlü işkenceler yapan hekimleri görmezden gelip kurbanları da 'kastrasyon korkusu'ndan mustarip nevrotikler olarak gördüler. Aslına bakılırsa psikopatoloji çevrelerinde hâlâ mastürbasyona karşı olan son kişiler de psikanalistlerdir.

Çağdaş psikanalistlerin belki de en etkilisi olan Karl Menninger, mastürbasyonda da kendine ve başkalarına yönelik saldırganlığı teşhis etmiştir. "İntihardaki teşhircilik unsurunun mastürbasyon ile sıkı bir bağlantısı vardır," diyor Menninger. "Alışkanlık haline getirdiği otoerotik davranışları bıraktıktan sonra bazı kişilerde intihar eğilimi gözlenmiştir. Bu terkin nedeni bir dış gücün koyduğu yasak ya da kişinin kendi kararı olabilir. Her iki durumda da intihar eğilimini ortaya çıkaran mekanizmanın işleyişi aynıdır. Mastürbasyon ağır bir suçluluk duygusuna yol açar. Çünkü mastürbasyon *her zaman* birine yönelik bilinç dışı bir saldırganlık içerir."[64] (İtalikler-T.S.) Bu, mastürbasyon hakkındaki ilk varsayımın oldukça kayda değer bir versiyonudur: Menninger, mastürbasyonun fiziksel zarar-

larından bahsetmiyor; bu davranışın kişi için birilerine yönelik yersiz bir saldırıyı temsil ettiği ve bu durumun kişide yarattığı suçluluk duygusunun psikolojik zararlarından sakınılması gerektiğinden bahsediyor.

New York'taki Albert Einstein College of Medicine'de çocuk psikiyatrisi dalında profesör ve psikanalist olan Joseph B. Cramer, *American Handbook of Psychiatry*'de (Psikiyatri El Kitabı) A tipi ve B tipi olmak üzere iki tür 'çocuk nevrozu' olduğunu belirtiyor. "A tipi katışıksız bir nevroz türüdür. Bu türü kısaca korku ve fobiler olarak tanımlayabiliriz. Bu tür nevrozda mastürbasyon, kâbus ve altını ıslatma gibi semptomlara rastlanır."[65] Bu kez mastürbasyon çocuklara özgü bir 'akıl hastalığı semptomu' olarak karşımıza çıkıyor.

Günümüzde mastürbasyon deliliği kuramı eski durumunu kaybetmiş görünüyor. Güvenilir psikiyatri, mastürbasyonun zararlı sonuçlar vermesinin nedeninin bu davranışın kendisi değil, sonuçları hakkındaki 'abartılı fikirler'in neden olduğu gereksiz kaygılar olduğu kanaatindedir. Hare şöyle diyor: "Günümüzde mastürbasyonun kabul edilen tek zararı hastada uyandırdığı kaygıdır, bu kaygının tek kaynağı ise bilgisizlikten ya da yanlış bilgilerden kaynaklanan eski görüşlerin günümüzdeki kalıntılarıdır. Tarihin cilvelerinden biri daha, halkın iki yüz yıldır süren telkinlerden sonra aldığı ders tüm öğrendiklerini unutmasıdır; en azından öğretmenlerinden daha unutkan olması beklenmektedir. Günümüzde ise tıp yazarları halkı mastürbasyonla ilgili korkularının yersiz olduğuna ikna etmeye çalışıyorlar."[66]

Mastürbasyonun korkunç sonuçları inancını, bu korkuya dayanarak ortaya çıkan ve uygulandığı ölçüde haklı görülen bu işkenceleri tıbbın neresine yerleştireceğiz? Çalışmasına değer verdiğim ve görüşlerine güvendiğim Hare'e göre bu inanç bilim ve mantık yoksunluğunun sonucudur. Fakat bu açıklama gerçeği tam olarak açıklamaya yetmiyor.

Hare'in bu görüşüne karşılık Comfort, mastürbasyon yapanlara uygulanan tedavilerle cadılara yapılan işkenceleri karşılaştıran bir hipotez ileri sürer. Comfort'un fikrine katılıyorum ama bence bu görüşte de açık kalan noktalar var.* Görüşlerimizin ayrıldığı noktalardan biri de cadı avları ve mastürbasyonculara yapılan işkenceleri, bu işi gerçekleştiren kişilerin akıl hastası olmasına bağlaması. "Şimdi baktığımızda" diyor Comfort "mastürbasyon deliliğinin ortaya çıkışının şekil olarak cadı arayışıyla benzerlikler gösteren, yani örnekleme ve propogandayla yayılan ve akışını akıllı uslu hiçbir yaklaşımın dizginleyemediği bir *paranoya* olduğunu görüyoruz."[67] (İtalikler-T.S.)

Görünen o ki bu delilik damgası vurma sevdası çağımızın en parlak zihinlerine de bulaşmış. Comfort bile cadı avını 'bulaşıcı bir paranoya' olarak yorumluyor. Bana göre bu yaklaşım Engizisyonun marifetlerini delilikle bağdaştırmak kadar yanlıştır. Daha önce de göstermeye çalıştığım gibi, bir ezen-ezilen ilişkisinde (Comfort'un mastürbasyon meselesinde yaptığı gibi) birinciye veya (Zilboorg'un cadı davaları meselesinde yaptığı gibi) ikinciye akıl hastalığını yakıştırmak bu ilişkinin gerçek doğasını maskelemeye yarar. Hem yazarı hem de okuyucusu için bir tür ototerapiden başka bir şey olmayan bu yaklaşıma kesinlikle karşıyım. Kurban ile işkenceci arasındaki ilişki gibi bir konuda söyleyecek sözü olan bir yazarın görevi bu beynelminel günahları, hataları karalamakla kendisinin ne kadar temiz olduğunu göstermek değil gerçekleri olduğu gibi dile getirmektir. Okurun sorumluluğu ise okuduklarını kendine yontmak yerine gerçekleri olduğu gibi görmektir.

Akıl hastalığı söylenceleri Comfort'un da aklını çelmiş olmalı ki bu mastürbasyon deliliği masallarıyla, günümüzün psikiyatri uygulamaları arasındaki bağlantıyı gözden

* Psikiyatrist-mastürbasyoncu arasındaki ilişki, Kurumsal Psikiyatrinin öngördüğü psikiyatrist-hasta ilişkisinin tipik bir örneğidir. Bu tür bir ilişki sadece hasta konumundaki kişileri değil Akıl Sağlığı Hareketi propogandası kapsamında tüm insanları güdümü altında görme amacına yöneliktir.

kaçırıyor. "Bu tepkilerin yaygınlığı ve kontrolsüzlüğü, buna dâhil olanların içinde bulundukları ablukayı görmesini engelleyen ve sonunda cadı korkusuyla ve mastürbasyon kaygısıyla yanıbaşında bir düşman arayışına düşen, belki birkaç tarafsız gözlemci dışında tüm bir toplumu önüne katıp sürükleyen bu saçmalıkların gücü," diye yazıyor, "insana rahat huzur vermiyor." Comfort, bu 'saçmalıkların' Atom Bombasından, uzay yarışına ve Soğuk Savaşa" kadar günümüz dünyasının en hayati meselelerinde hüküm sürdüğü kanaatinde, "Bu olaylarda da ortalıkta cirit atan manyaklar, *patalojik olarak güdümlenmiş* çığırtkanlar hiç de az değil. Ama cadılara, eşcinsellere, Yahudilere ya da mastürbasyon yapanlara reva görülenler nasıl bir insanlık maskesi arkasına gizlenmiş, görüntü nasıl kurtarılmışsa, günümüzde de olaylar aynı şekilde dengeleniyor. Maruz kaldığımız en kötü şey bu zaten."[68] (İtalikler-T.S:)

Comfort 'Cadılara, eşcinsellere, Yahudilere ve mastürbasyon yapanlara yapılan baskılar' için 'mantıksız' sözcüğünü kullanmakla olayların ardında yatan ahlaki, siyasi ve toplumsal mekanizmaların önemini gözden kaçırıyor. Bence, sözü edilen baskıların hepsinde ezenle ezilen arasında ortak bir ilişki vardır. Bu örneklerin hepsinde baskı yapan karşıtına boyun eğdirmek ve onu istismar etmek amacıyla hem şiddete hem de gözdağına başvurur; bunu yaparken de sıklıkla tedavi bahanesini ileri sürer. Kurbanının iyiliği için kendini bu hizmete adadığını iddia ederek kurduğu egemenliği haklı göstermeye çalışır. Karşı olanlar toplum düzenine ihanet etmekle suçlanır, baskıcı uygulamanın eleştirilmesi imkânsız hale getirilir ve nihayet bu yardımsever baskı ideolojisi kurumsallaştırılır. Bu kaleyi artık kimse yıkamaz.

Hare, Comfort ve Spitz çağdaş psikiyatrinin aydınlanmış, geçmişin hatalarından arınmış olduğunu dile getirir. Oysa psikiyatrinin günümüzdeki durumu mastürbasyon deliliği fikrinin egemen olduğu zamanlardaki kadar dog-

matiktir. Ancak üslup elbette değişmiştir: ünümüzün sihirli kelimeleri, 'mastürbasyon', 'kötü alışkanlık' ve 'delilik' değil, 'akıl hastalığı', 'hastayı suçlamanın zararları' ve 'anlayış'tır. Tedavi sırasında başvurulan müdahaleler de değişmiştir: artık klitoridektomi ya da penisteki sinirlerin alınması yerine elektroşok ya da torazin kullanılıyor. Fakat değişen yalnızca yöntem; Kurumsal Psikiyatrinin temel toplumsal işlevi ve yapısı hiç değişmemiştir, hatta alanı ve gücü son yüz yıl içinde giderek artmıştır. Sonuç olarak mastürbasyon deliliği martavalı bir yüz yıl içinde zirveye ulaşmıştır ve hâlâ dikkatleri toplamakta, hâlâ güven uyandırmakta, dahası çok daha büyük bir kitleyi tıp biliminin temsilcisi olarak boy gösteren psikiyatristlerin güdümüne sokmaya devam etmektedir. Eskiden psikiyatrist, korunmak gibi bir talebi bulunmayan 'hasta'yı mastürbasyondan koruyordu. Günümüzde ise, kurban gerek sözleriyle gerek davranışlarıyla kurtulmak falan istemediğini açıkça beyan ettiği halde, psikiyatrist 'hasta'yı bağımlılıktan, eşcinsellikten, intihar girişiminden ve başka birçok korkunç 'akıl hastalıklarından' korumaktadır.

Kısacası, cadılık deliliğinden mastürbasyon deliliğine, mastürbasyon deliliğinden günümüzdeki akıl hastalığı kavramına geçişi Batılı insanın kötülük mefhumunun değişmesiyle ortaya çıkan gelişmelerdir. Örneğin, Ortaçağda ve Rönesans döneminde tipik kötülük, ruhunu Şeytana satmaktı. Kötülüğün simgesi ise süpürgesiyle uçarak Şabat ayinine giden cadı idi. Rönesans döneminden yirminci yüzyılın başlarına kadar geçen süre içinde tipik kötülük mastürbasyon idi; kötülüğün simgesi de tımarhanede mastürbasyon yapan deliydi. Kâfirin suçu Tanrının ve papazların otoritesine karşı gelmekti, delilik ise Doğaya ve doktora karşı işlenmiş bir suçtu. Çağımızda hem Tanrının ve papazın hem de Doğanın ve doktorun otoritelerinin yerine halkın ve kitlesel insanın otoritesinin geçmesiyle tipik kötülük kişisel özgürlük, yani 'yüksek çoğunluğun' çıka-

rına ve kabulüne meydan okuyan davranış tarzı; kötülüğün simgesi de genel kabul gören inanç ya da gelenekleri reddederek topluma ayak uydurmayan birey oldu. İnsanın suçortağı da zamanla Şeytan olmaktan çıkıp kendi penisi, daha sonra da doğrudan kendisi oldu. İnsanın 'suçu' ruhunu, değilse cinsel organını, o da değilse benliğini 'kötüye kullanması'dır. Bu aşamada topluma karşı işlenen suçun vasıtası Şeytan ya da cinsel organ olmaktan çıkıp 'akıl hastalığı' olur. Çünkü insanlık insanın içinde taşıdığı çelişkiyi bir türlü kabullenememiştir. Çünkü türdeşlerine karşı suç işleyen insan değildir, en azından diğerleri kadar değildir. İnsanın insana yaptığı insanlık dışı davranışları gizlemek ya da mazur göstermek için gereken açıklamada hep birilerinin ya da bir şeylerin varlığına başvurulur.

Bu bölümü kısa bir özetle kapamak istiyorum. Mastürbasyonun kötülüğü varsayımının ortaya çıkışı ve bu varsayımın tıp ve özellikle psikiyatri alanında kullanılışı tedavi emperyalizminin ve bir nevi Mesihliğe soyunmasının bir örneğidir. Misyonerliğin amacı, nasıl mümkün olan en çok sayıda insan ruhunu Hıristiyanlığa kazandırmak ise tıp doktorunun misyonu da mümkün olduğu kadar çok sayıda bedeni tıbba kazandırmaktır. Hıristiyan öğretisinde bütün insanlar günahkâr kabul edilir. İlk günah ilkesinin söylediği de budur. İnsanlar sadece Hıristiyan Kilisesinin yardımıyla kurtarılabilirler. Tıp öğretisinde ise, bütün insanlar hastadır. Örneğin mastürbasyon böyle bir hastalıktır. Ve mastürbasyon bir hastalıktır, çünkü daha yenilerde hastalarda mastürbasyon oranı araştırılmış ve yüzde yüz bulunmuş. Akıl hastaları da sadece tıp mesleğinin yardımıyla tedavi edilebilirler.

İkinci olarak, mastürbasyon varsayımı tıbbi ve psikiyatrik emperyalizmin önemli bir taktiğidir. İnsan hayatının bir alanını tıbbi uzmanlık ve tıbbi müdahaleye açmak için önce normal bir davranışı bir hastalık alametine dönüştürmek gerekir. Sonra sıra ikinci adıma gelir: Doktorlar, insana as-

lında zarar veren müdahaleleri tıbbi tedavi yöntemleri olarak tanımlayacaklardır. Üçüncü ve son, yani psikiyatriye özgü adım ise hastayı tahrip edici müdahaleyi kabule zorlamaktır. Tıp mesleğinden olmayanların normal bedensel ve zihinsel işlevleri hastalık olarak, -hastanın onayı olmadan uygulanan- ve ona hiç de iyi gelmeyen birtakım müdahaleleri de tedavi olarak gördükleri zaman sapasağlam bir tıbbi emperyalizm kurulmuş demektir.

Üçüncü olarak, mastürbasyon varsayımı ya da daha kesin bir ifadeyle çağdaş psikiyatrinin tedavi yöntemleri-Kurumsal Psikiyatrinin başından beri başvurmakta olduğu yalan ve baskının rolüyle ilgili tezimi doğrulayan bir kanıttır. Akıl Sağlığı Hareketi'nin üç etkili savunucusu Zilboorg, Alexander ve Menninger psikiyatri tarihinin en üretken adamlarıydı. Ancak yazdıkları milyonlarca cümle içinde üçü de mastürbasyon deliliğinden bir kez olsun bahsetmemişlerdir. Bu yazarlar bu 'sendrom'dan tabii ki habersiz değildiler.* O halde bu konuyu hiç açmamalarının nedeni psikiyatriyi bu utançtan korumak olmalı. Bu üç şahsiyetin mastürbasyon deliliğinden hiç bahsetmedikleri 'yetkin' psikiyatri tarihi, siyahların köle olarak çalıştırılmalarından hiç bahsetmeyen ABD Anayasasına benzetmek sanırım yanlış olmaz. Sömürüldükleri yetmiyormuş gibi aşağılanan, itilip kakılan bunca kurbanın sözünün bile edilmediği, başlarına gelenler konusunda en küçük bir uyarıda bulunmamakla insanların yine ve yine aldatılmasına, aşağılanmasına meydan veren bu uydurma tarih kitapları farklı dönemlerde papazın, politikacının ya da psikiyatristin çıkarlarına hizmet etmiştir.

---

* Menninger The Vital Balance adlı kitabında mastürbasyon deliliğinin hiç sözünü etmez. Fakat bu kitabın Ekler bölümünde yer alan David Skae'nin psikiyatrik tanım listesinde 'Mastürbasyonun yol açtığı delilik' maddesi dördüncü sırada yer alır. Yine de Menninger bu konu hakkında hiç bir yorumda bulunmadığı gibi 'sendrom' dizininde de yer vermemiştir. (Menninger, The Vital Balance, S. 453.)

Parpalaid: Ahlaki konularda fazlasıyla titiz davrandığımı düşünebilirsin ama sizin yönteminizde hastanın çıkarı doktorun çıkarına göre ikinci plana atılmıyor mu?

Knock: Dr. Parpalaid, her ikisinden de fazla önemsenmesi gereken bir çıkar var. Onu unutuyorsunuz.

Parpalaid: Nedir o?

Knock: Tıbbın çıkarı. Ben sadece tıbbın çıkarlarına, sadece tıbba hizmet ederim. Bana teslim ettiğiniz bu ilçede birkaç yüz insan yaşıyor, bunlar sahipsiz insanlar. Benim görevim onları yönlendirmek, onları tıbbın kapılarından içeri sokmaktır. Bunlardan birini önüme yatırdığımda ne çıkarabiliriz bundan diye bakarım: Verem, nevrasteni, arterioskleroz... ne istersen var çok şükür, hepsinde bir şey var. Sağlıklı insan denilen ne idüğü belirsiz kişi kadar sinirlerime dokunan bir şey daha yoktur.

Jules Romains [1]

12
TIBBİ DAMGANIN İMALİ

Günümüzde Amerika'nın iki ayrı anayasası vardır: Biri akıllılara uygulanan yasalar, diğeri ise delilere uygulanan yasalar. Çünkü akıllıların sahip olduğu bazı haklara deliler sahip değildir. Deliler, hasta oldukları gerekçesiyle hastaneye kapatılabilirler ve evlenme ve boşanma, araba kullanma ya da bir meslek sahibi olma gibi toplumsal olaylarda diğerlerinin sahip olduğu haklara sahip değildirler. Mahkemede tanıklık yapamazlar. Kısacası, akıl hastası tanısı konulan kişiler Devletin onlara Kurumsal Psikiyatri aracılığıyla vurduğu bir damgayla yaşamak durumundadırlar.

Eskiden olduğu gibi bugün de damgalama ve ayrımcılık -örneğin, cadılara ya da Yahudilere dayatılan cezalar gibi psikiyatrinin hedefi olan azınlığın diğerlerinden ayrılmasına yönelik uygulamalar- birkaç düzenbaz zorbanın halka empoze ettiği bir uygulama değildir. Tam tersine, gerek baştakiler gerekse insanlar sosyal ve tarihi bir talebi karşılayabilecek bir takım önlemlerin alınması gerektiğinde hemfikirdir. Bu durumlarda liderler de halk da hep aynı iki yönlü açıklamalarla kendilerini aldatır, yatıştırır ve ikna eder. Öncelikle söz konusu azınlığın gördüğü zararı inkâr ederler ve bunun yerine toplumun korunması gibi belli belirsiz bir iyiliğin savunuculuğunu üstlenirler. İkincisi, suçlanan azınlığın yok edilmesini istediklerini açıkça

ifade ederler ve varolan toplumsal uyumu yıkma eğilimi içindeki tehlikeli ve Şeytani güce sahip düşmanlara karşı meşru savunma yapıldığı gerekçesiyle yapılanların haklı olduğunu savunurlar. Bu metaforu, eskiden kâfirlere savaş açan toplumlar yaratmıştı; günümüzde ise akıl hastalığına karşı savaş açan güruh kullanıyor. Küfür ancak kâfirlerin yok edilmesiyle ortadan kaldırılabileceği için ve akıl hastalığı ancak akıl hastası olduğu iddia edilen kişilerin toplanıp kapatılmasıyla kontrol altında tutulabileceğine göre bu toplumsal hareketler sözkonusu grubun damgalanmış mensuplarının hayatlarının ya da özgürlüklerinin ellerinden alınmasıyla sonuçlandı. Akıl sağlığı ile ilgili yasalarımız bu amaca hizmet eder. 'Psikopatlar'a -ve son zamanlarda 'bağımlılar'a- yönelik özel yasal uygulamalar bu konudaki en çarpıcı örneklerdir.

Eşcinseller hakkında hâlâ söylenecek birkaç şeyin kaldığını sanıyorum.[2] Birçok cephede bağımlılara karşı yürütülen savaşın fedaileri hiç de azımsanmayacak bir güce sahipler. New York Eyaletinde 1967 yılında çıkarılan yasayla sadece uyuşturucu bağımlısı olduğu kanıtlanan kişilerin değil 'narkotik madde bağımlısı olma ihtimali olan'[3] kişilerin de beş yıla kadar hapsi öngörülmektedir. Bağımlıya yapılan bu uzun menzilli baskı, bir kez daha bağımlının 'bedenen ve ruhen hasta (ve) bulaşıcı ve öldürücü bir hastalığın kurbanı'[4] olduğu gerekçesiyle haklı görülmektedir.

Eşcinsellerle duygu ve düşünceleri etkileyen maddeler kullanan kişiye yapılan baskı ile dininden dolayı Yahudiye, ten renginden dolayı siyahîye yapılan baskı arasındaki benzerliğin nedeni nedir? Bu tür baskının nedeninin bu insanların hırsızlık ve cinayet gibi saldırgan ya da yıkıcı davranışta bulunmaları olmadığı açık. Neden yalnızca sergiledikleri farklılıkların bir tehdit olduğuna inanan ya da sadece tahammül edemeyen bir güruhun hışmına uğramalarıdır.

'Aydınlar' halkın bu konudaki kanaatlerine ya da kit-

lelerin arzusuna saygı duyuyorlar. Ne var ki bu işte etik bir yanlışlık var; 'Ortak Görüşün' doğru olduğunu kabul etmek ve bu görüşün özgürlük ya da adalet ile eş tutulması büyük hatadır. Hele de antik dönem düşünürleri bir yana, özellikle Fransız Devriminden sonra Edmund Burke, Alexis Tocqueville, Ortega y Gasset ve George Orwell bu yanlışlığın altını bastıra bastıra çizmişken. Kierkegaard, kimseye doğrudan zarar vermediği halde çoğunluğa çirkin gelen davranışların 'demokratik' olarak baskı altına alınmasının -bizim akıl sağlığı yasalarımızda olduğu gibi- altında yatanları ve sonuçlarını yüz yıl önceden görmüştür. Kierkegaard gibi insanın papa, kral ve tiranlara ve onların zulmüne karşı yüzlerce yıllık mücadelesini bilen bir adamın: "İnsanlar artık tarihi kategorilerin değiştiğini farketmiyorlar, artık tiranlık tirana değil kitleye aittir ve bulunduğumuz durum çürümüşlüğün dibidir. Günümüzde, bir kişi önemsiz bir suç yüzünden kral ya da otorite tarafından cezalandırılırsa herkesin sevgisini kazanır ve kahraman olur. Ancak bir insana, sırf meraktan, aptallıktan ya da küstahlıktan -entelektüellerin tabiriyle- ayrımcılık ve haksızlık yapan, eziyet ve hakaret eden halksa hiçbir şey olmamış sayılır, o zaman her şey olması gerektiği gibidir."[5]

Kurumsal Psikiyatrinin, bireyleri akıl hastası olarak damgalayarak psikiyatrik günah keçileri yaratma yöntemlerinin iç yüzünü ortaya koymak için akıl hastalığı, psikiyatrik tedavi ve akıl sağlığı hizmetleri kurumunun yapısı hakkında yazılmış bazı bilimsel metinlerden ve bazı magazin haberlerinden örnekler vermek aydınlatıcı olacaktır. Ama önce toplumsal çağdaş psikiyatrinin* model aldığı bir otoritenin fikirlerine sonra da psikiyatri alanındaki çalışmalarına değinmek istiyorum.

Los Angeles California Üniversitesinde halk sağlığı

* "Toplum psikiyatrisi ile halk sağlığı psikiyatrisi aynıdır. Halk sağlığı psikiyatrisi, halkın duygusal çalkalanmalarının halkı oluşturan büyük bir kesimin duygusal problemlerinden kaynaklandığını düşünür toplumsal bir sorun olarak görür." (Stephen E. Goldston [ed.], Concepts of Community Psychiatry, s. 201)

profesörü olan Milton I. Roemer, geniş ölçekli sağlık sorunlarına eğildiği için 'toplumsal tıbbı' göklere çıkarır. "Hastanenin görevi sadece durumu ciddi olan hastalara yatak ve bakım sağlamak değildir, hastaneler yakın gelecekte sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinin genel merkezleri olacakları için büyük önem taşımaktadır."[6] Roemer'in 'örgütlenme'den kastı serbest ve rekabete açık grupların düzenlenmesi değil, Devletin himayesindeki grupların organizasyonudur. Roemer hiç olmazsa amacını açıkça söylüyor: "Hastanelerin kamu kuruluşu statüsü kazanmaları gibi, sağlık alanındaki insan gücü de giderek kamu hizmetinin temel birimlerinden kabul edilmeye başlamıştır. Hekimler, diş hekimleri, hemşireler, eczacılar, teknisyenler, terapistler ve diğerleri, sadece hastaya hizmet *satan* meslek mensupları olarak görülemez. Bu insanlar, sistemin verimli işleyişiyle paralel olarak gitgide yaygınlaşan bir görüş uyarınca *toplumun ihtiyacına hizmet eden görevliler* olarak görülmektedir. Bundan dolayı halkın da desteğiyle tıp sektöründe devletin denetimi artmaktadır." (İtalikler-T.S.)

Ne var ki, Roemer bu kadar hararetle desteklediği düzenlemelerin ahlaki ve toplumsal sonuçlarından hiç bahsetmiyor. Eğer hekim 'toplumun ihtiyacına hizmet eden' bir görevliyse, hekimin işlevi polisin ya da askerin işlevine benzer. Yani, görevi öncelikle üstlerinin emirlerine uymaktır. 'Tedavi et' emri verilirse tedavi edecek, 'öldür' emri verilirse öldürecektir. ABD'de, bu güne kadar tıbbın temelini oluşturan Hipokrat etiğinden vazgeçmeyi doğru bulmayan hekimler, Roemer gibi, fikirlerini açıkça söylemekte serbesttir. Kesinlikle amaca ulaşmak için değil tabii, sadece karşıt görüşleri ve tartışılan değerleri kamuoyunun dikkatine sunmak için.[8] Tıbbi kolektivizmin savunucularıda öyle yapıyor.*

* Tıbbi kolektivizm taraftarları, son zamanlarda tıbbın Altın Çağı'ndan gitgide daha çok bahsediyorlar. Bu çağda özel hekimlik ortadan kaldırılacak ve bütün tıp hizmetleri, Marksistlerin ve Komünistlerin ekonomi ve siyaset alanında uzun zaman uyguladıkları gibi Devlet tarafından karşılanacaktır. Örneğin, New Orleans'taki

İngiliz gazeteci Donald Gould New Statesman'de yayımlanan makalesinde hekimin işlevinin açık yüreklilikle yeniden tanımlanmasını talep ediyor.[9] Devlet Sağlık Hizmetleri kurumunun tıbbi gizlilik ilkesine uymaması sorunu hakkında "Yurttaşın özel yaşantısına saygı konusunda gereksiz bir telaşa düşmüş olabilir miyiz?" sorusunu ortaya atıyor ve şöyle yanıt veriyor: "*Koşullara iyice alışmış bireylerden oluşan ideal bir toplumda gizliliğe gerek duyulmaz.* Gizlilik ihtiyacı *dünyanın her yerinde* açgözlülüğün, korkunun, eşitsizliğin, gözdağının ve *Şeytanın en sevdiği* tutum ve davranışların varlığını gösterir."[10] (İtalikler-T.S.) (Bir İngiliz tarafından bağımsız bir liberal yayın organında yazıldığını unutmamak lazım.)

İnsan gülsün mü, ağlasın mı bilemiyor. Ama Gould hiç şüphesiz son derece ciddi. Zihinsel sağlığın koşullara alışmakla aynı şey olduğuna, böyle insanlardan oluşacak bir toplumun 'ideal' toplum olduğuna ve bireyin sırlarının açıklanmaması arzusunun hayra alamet olmadığının 'dünyanın her tarafında' bilindiğine inanıyor. New Statesman'in yayımcıları bu fikirlere saygı duyarak makaleye ellerinden geldiğince geniş yer ayırmışlar. Söylemek istediğim, bu metin yalnızca yazarının değil çağımızın bir görüşünün temsilcisidir.

Gould, kişisel sırların kötü sırlar olduğunu saptadıktan sonra Roma Katolik mezhebinin günah çıkarma işlemini eleştiriyor: "Günah çıkarma sırasında yapılan itirafların gizli tutulması papazları da sayısız suçun gizlenmesinde suç ortağı haline getirmektedir."[11] Bununla kalmayıp Hipokrat Yemininin gerektirdiği tıbbi sırlara karşı duyduğu

---

Tulane Tıp Merkezinin cerrahi bölümü başkanı profesör Dr. Oscar Creech bu kurumun dekanlığına atanmadan önce yaptığı bir açıklamada: "(1990 yılında) bu gün bildiğimiz anlamıyla özel tıp uygulamasının ortadan kalkacağı sanılıyor," der. "Doktorlar tümüyle tıp merkezlerinin ya da federal hükümetin memurları haline geleceklerdir. Doktorlar olarak hedefimiz bu olmadığı halde tıbbın bu yönde ilerleyeceğini tahmin ediyoruz." (Lofty career cut short at its peak, Med. World News, 19 Haziran, 1968, s. 30.) Bu, Creech'in sadece tahmin ettiği değil, açıkça karşı olduğu ve önlemeye çalıştığı bir gidişattır.

kızgınlığı da dile getiriyor: "Bu ilke -tıbbi sır ilkesi- o kadar sağlam bir şekilde yerleşmiş ki hiçbir doktor mahkeme salonlarında bile, yargıç kendisine açıklamasını emretmedikçe muayene sırasında öğrendiklerini ifşa etmeye yanaşmaz. Tıp mesleğinde takıntı haline gelmiş olan bu ağız sıkılığının mantıksız olduğu ve halk sağlığının gelişmesini engellediği kanaatindeyim."[12] Gould, gördüğümüz gibi tıbbi kolektivizmin faydalı olduğuna inanmakla kalmıyor bu eğilimin diliyle de konuşarak hastalarının sırlarının korunması gerektiğini doğru bulan hekimlere 'takıntılı' ve 'mantıksız' suçlamasını yapıştırıyor.

"Mali işlerimizin, bir ölçüde maliye müfettişleri tarafından denetlenmesine itirazımız olmadığına göre," diyor Gould "bendensel (ve özellikle zihinsel) durumumuzun da merkezi bir otorite tarafından tam, doğru ve düzenli olarak değerlendirilmesi fikrini neden kabul etmeyelim. İdeal olan, örneğin yılda bir, sağlık durumuzla ilgili kayıtların Sağlık Bakanlığı'na gönderilmesi ve bütün bu bilgilerin bilgisayarlara yüklenmesidir. Ayrıca, bu kartlarda, işimiz, geçmişimiz ve bugünümüz, yaptığımız seyahatler, yakınlarımız, sigara ya da içki kullanıp kullanmadığımız, kullanıyorsak hangilerini kullandığımız, neleri yediğimiz ya da yemediğimiz, hangi tür sporlar yaptığımız, gelirimiz, kilomuz, boyumuz ve tüm kişisel ayrıntılar, hatta belki de düzenli olarak yapılacak psikolojik testlerimizin sonuçları da bilgisayarlara yüklenmelidir."[13]

Bireyin özgürlüğünü (tabii mutlak bir kötülük saymıyorsa) ikincil sayan ve Tanrının yüceliği ve insanın ulvi kurtuluşu fikriyle zehirlenmiş olan gayretkeş Engizisyoncu gibi kafası bilimin yüceliği ve insanın (kuşkusuz bedensel ve zihinsel) sağlığının en değerli şey olduğu fikriyle zehirlenmiş olan gayretkeş tıbbi kolektivist de bireyin özgürlüğünü (mutlak bir kötülük saymıyorsa bile) ikincil saymaktadır.

Gould, tüm kalbiyle inananlar dışında herkesi dehşe-

te düşürebilecek bir coşku seliyle iddialarını sürdürüyor: "Gereken bilgiler bilgisayarda incelenerek, kimlerin araba kullanamayacağı ve kimlerin kabineye giremeyeceği bile saptanabilir. Bireyin kutsal özgürlüğüne ne olacak peki? Pabuçlarımın özgürlüğü! Ya bir toplum olarak yaşayacağız ya da hiç yaşayamayacağız. Günümüzde *doktorlar hastalarına olduğu kadar devletine karşı da yükümlüdür. Sahtekârlığa kaçmadan, her sırrın kötü olduğunu kabul edelim.* Sivilcelerimizi saklamadan, ne olduğumuzu açıkça göstererek yaşamamız gereken bir çağda yaşıyoruz."[14] (İtalikler-T.S.)

Sivilce? Bu bir baskı hatası olmalı. Gould'un kastettiği cadılık işareti olsa gerek. Peki bu psikolojik testleri yapacak ve bu kişisel bilgilerin yer aldığı dosyaları yorumlayacak kişilerin gizlemek isteyecekleri sırları olup olmadığını kim saptayacak? Bağışlayın, bu aptalca bir soru oldu! Rönesans dönemi papaları nasıl Kutsal Kitabın ve Tanrının kusursuz ve hatasız yorumcuları olmuşlarsa çağdaş hekimler ve psikiyatristler de bilimin ve doğanın kusursuz ve hatasız yorumcularıdırlar.*

Gould daha sonra yazdığı bir makalede doktoru Devlet'in görevlisi, yurttaşı ise malı[15] olarak değerlendirerek fikirlerini daha da geliştiriyor. "Devlet *insanlarını* kendi aptallıklarına karşı koruma konusunda ya da yurttaşları adına bir riskin alınmaya değer olup olmadığına karar verme konusunda ne kadar sorumluluk üstlenmelidir."[16] "Doğum kontrol haplarının sağlığa zararlı olması halinde" diyor Gould: "Günümüzde bu hapların tehlikeli olduğuna dair bulgular var. Bu kesinleşirse (devlet) hangi önlemleri alamalıdır?"[17] Gould, devletin, insanları bilgilendirerek

---

* Gould'un totaliter felsefesiyle Anayasa ve özgürlük taraftarlarının fikirlerini karşılaştırmak lazım. "Devletin doğru fikir ile yanlış fikri birbirinden ayırabileceği ve ayırmak zorunda olduğu inancından daha büyük bir yanlışlık olamaz. Fikrini açıklama özgürlüğünün koruması altındaki yanlış fikir doğru bir düşünceyi bastırabilir. Fakat yasalar yanlış fikri baskı altına alırsa da özgürlük yok olur ve en büyük yanlış özgürlüğün olmamasıdır," diyor Brant. (Irving Brant, The Bill of Rights, s. 506.)

kendileri için en iyisinin ne olduğuna özgürce kendilerinin karar vermesi seçeneği ile bu ilaçları yasaklayarak 'bunları kullanan iradesi zayıf ahlaksız insanları hapse atması'[18] seçeneklerini tartışıyor ve klasik özgürlükçü bir tutum olan birincisini kesinlikle reddediyor. Bunu reddetmesinin nedeni de Devletin tüm bilimsel erdemlere haiz olmasına rağmen hata yapabileceğine ya da yurttaşın kendisini Devletten daha iyi tedavi edebileceğine olan inancı değil. Bu umrunda değil (ya da en azından bahsetmeye değer bulmamış). Yalnızca yurttaşın kendi bedeninin sahibi olduğu fikrini reddediyor. Çünkü şöyle düşünüyor: "İnsanlar toplumun bir parçasıdır. Toplum onlara eğitim sağladı, konut sağladı, karınlarını doyurmaları için tarımı destekledi, bunların hepsi yatırımdır. Bu yatırımın tek karşılığı, erkeklerin ve kadınların makul bir süre boyunca aktif ve üretken bir hayat sürmeleridir."[19]

Marx ve Lenin bile bu kadar ileri gitmemişlerdi. Gould'un burada materyalist devletçilik (ya da devlet kapitalizmi) mantığı ile tıbbi bir konuda olabilecek en katı sonuca varıyor: Halk dâhil her şeyin sahibi devlettir. Halk hem yatırım hem de üründür. Gençlere ve sağlığa yatırım yapılır, emek verilir; mahsul de sağlıklı yetişkinlerdir. Bu sağlıklı insanın kendi kendisini yönetmesine, hastalanmasına ya da kendisini öldürmesine elbette izin verilemez. Bu devlet malına zarar vermek demektir. "Bundan dolayı," diyor Gould zafer kazanmış bir kumandan edasıyla "devletin, yurttaşlarının sağlıklı olduğunu görüp onları yasalar(!) aracılığıyla sağlığa zararlı şeyler yapmasını engellemeye hakkı yok mudur? Daha doğrusu bu devletin *görevi* değil midir? Yüzyüze olduğumuz soru budur işte. Büyüklerimiz bizim bedenlerimizle ne yaptığımızın sorumluları olarak bu meseleyi düzenleyecek yasaları oluşturmak durumundadırlar. Bedenlerimiz de çelik fabrikaları kadar ulusal zenginliğimizin bir parçasıdır."[20]

Bedenlerimizin çelik fabrikalarından bir farkı yoktur;

bunların hepsi ulusal zenginliğin parçasıdır. Devlete aittirler, bu yüzden bedenlerimize özen göstermeliyiz. Bu fikirler yabancı gelmiyor. Bedenlerimiz tapınak gibidir; İlahi Tasarımın parçasıdırlar; Tanrıya aittirler ve bundan dolayı bizim onları bozmamamız gerekir. Gould'un vizyonu, Jakobenlerin, Comte'un, çağdaş liberallerin ve davranış bilimi uzmanlarının artık eskimiş pozitivist doktrinlerinin ısıtılarak yeninden önümüze konmuş biçiminden başka bir şey değil.[21] Bu bürokratik ve totaliter ilke ve yöntemler -hem İngiltere'de hem de Amerika'da- akıl sağlığı planlamasına ve örgütlenmesine uygulanınca psikiyatri hekimi siyasi bir misyoner, bir toplum eylemcisi ve tıbbi despot olarak karşımıza çıkar, işlevi de devleti baş belası yurttaşlardan korumaktır. Bir amacın yüceliği, bu amaç için gereken bütün araçları haklı kılar. Hitler Almanyasının idealize ettiği bu tablo -farklı değer yargılarına göre bir ideal ya da bir rezalet olabilir- politik tiranlığın bir hastalık eğretilemesi arkasına saklanıp bilgiç tedavi söylevleriyle meşrulaştırılmasıdır.

Nazi Almanyası'nda, ilk kurbanları akıl hastaları olan gaz odalarının geliştirilmesinde psikiyatristlerin de parmağı vardır.[22] Sivil halkın kitleler halinde askerler tarafından öldürüldüğü işgal altındaki bölgelerde bile -örneğin Kiev'de- akıl hastanelerindeki hastalar doktorlar tarafından öldürülmüşlerdir.[23] Sadece Polonya'da 30.000 akıl hastası öldürülmüştür.[24] Bütün bunlar halkın sağlıklı üyelerinin sağlığının korunması adına yapılmıştır. Naziler yeni kitlesel imha yöntemleri geliştirmekte öncülük yaptıkları gibi, programlarının haklılığını kanıtlamak amacıyla bir hijyen masalı çıkardılar. Ama şimdi halk sağlığı meselesinin bu yönü tümüyle unutulmuş görünüyor, anıldığı bir zaman olduysa ayrı tabii. Örneğin, Nazi S.S. kuvvetlerinin komutanı Heinrich Himmler, "Yahudi karşıtı olmakla zararlı haşereyle mücadele etmek arasında bir fark yoktur. Bitlerden kurtulmak ideolojik bir mesele değil bir temizlik sorunudur,"[25] diyebilmiştir. Nazi Dışişleri Bakanlığının basınla

ilişkiler dairesinin başkanı Paul Otto Schmidt de "Yahudi sorunu insanlığı ilgilendiren bir sorun olmadığı gibi dini bir sorun da değildir; sadece bir siyasi hijyen sorunudur,"[26] demişti. Savaştan sonra bu söz bütün dünyada tersyüz edildi: Yahudi değil Yahudi karşıtlığı hijyenik bir sorun olarak görüldü. Toplama kampının yerini akıl hastanesi aldı.*

Toplumsal sorunların ahlak ve siyaset dışına çekilip tıbbi sorunlar olarak ele alınması (Nasyonal Sosyalist ve Komünist) totaliter devletlerin olduğu gibi bürokratik devletlerin de karakteristik bir özelliği haline geldi. Tedavi gerekçesiyle haklı gösterilen bu dolaysız yıkıcılığının derecesi varolan siyasi sisteme göre değişmekle birlikte temel amaç hepsinde aynı: halkı kategorilere ayırmak, damgalamak ve kontrol altında tutmak.

Almanya'da Yahudilerin haşare olduğu metaforu gaz odalarında öldürülmelerine yol açtı. "Yahudilerin zararlı böcek olarak görüldüğü bu teorinin," diyor Hilberg "belki de en dramatik tarafı milyonlarca Yahudinin gaz odalarında yok edilmesi için kullanılan zehirin haşere ilaçları yapan bir şirket olan, Deutsche Gesellschaft für Schädlingsbekämpfung'dan sağlanmasıydı. Böylece katliam bir 'temizlik operasyonuna dönüştürülmüş oldu."[27]

Amerika'da hasta olduklarını anlayamayacak kadar hasta kişilerin, akıl hastası metaforu aracılığıyla hapsedilmeleri buna benzer bir hijyen hikâyesiyle aklanmıştır. Gelgelelim sonucu bize o korkunç görünmüyor!

Nazilerin toplama kamplarıyla Amerika'daki akıl has-

* Bu gün Batı Almanya'da Yahudi karşıtlığının ve Nazizmin akıl hastalığı olarak görülmesi, önceden kapitalizmin ve komünizmin Yahudilere atfedilmesinden çok farklı bir yaklaşım değildir. New York Times'ın verdiği bir bilgiye göre; "Sağcı radikalizm konulu bir raporda Mr. Lucke [Batı Almanya İçişleri Bakanı Paul Lucke] 1965'te Federal Hükümet kayıtlarına geçen Nazi ya da Yahudi karşıtı vakalarının sayısı 521 iken, bir öncekiş yıl bu sayının 171 olduğunu belirtiyor. İçişleri Bakanlığı buna dayanarak bu derecede artış gösteren vakaların, sağcılık olsa bile, sarhoşluk ve delilik gibi apolitik bir semptom olarak kabul edilebileceğini bildiriyor." (Philip Shabecoff, Rightist activity rises in Germany: Neo-nazi and anti-Semitic action up sharply in '65, New York Times, 2 Mart, 1966, s. 14.)

taneleri arasındaki en temel ve en sahici benzerlik Harold Orlans tarafından 1948 yılında dile getirilmiştir. "Eli ayağı tutmayan bir yaşlının kapatıldığı bir yerde bakımsızlıktan ölmesiyle ölüm kamplarındaki cinayetler arasında ne fark var? Tımarhanede işlenenler pasif cinayetlerdir; Auschwitz'tekiler ise aktiftir. Ama her ikisinin de gerekçeleri aynıdır."[28] Bu noktada, New York'taki Devlet akıl hastanelerindeki hastaların % 40'tan fazlasının yaşının altmış beşin üzerinde olduğunu belirtmekte yarar görüyorum. Orlans, Dwight MacDonald'a yazdığı mektuplardan birinde şöyle diyor: "Tımarhanelerde hastaların akıl almayacak şekillerde dolaylı yollarla öldürülmeleri karşısında insan dehşete düşüyor (gaz odası daha verimli olabilirdi). Fakat Amerikan toplumunun bugünkü bilgisi ile ya da her şeyi çok geç anlama yeteneğiyle daha elverişli bir çözüm bulunamıyor; hatta bugün künden daha ağır işleyen bir uygulama getirilmesi beklenebilir."[29] Bu makalenin yayınlanmasından sonra geçen yirmi yıl içinde Orlans'ın savının ne kadar isabetli olduğu anlaşıldı. Makalenin son sözleri şunlar: "Amerika'daki tımarhanelerle Alman ölüm kamplarının tıpatıp aynı olduğunu iddia etmiyorum. Beni endişelendiren, bu kurumlara ilişkin toplumsal yaklaşımların bazı bakımlardan birbirine benziyor olmasıdır. Günümüzde Amerika'da geçerli olan tımarhane manifestosu, Almanya'da yürürlüğe konduktan bir süre sonra ölüm kamplarını haline gelen bazı toplumsal mekanizmaların çekirdeğidir."[30]

Nazizmin icat ettiği tıbbi uygulamalar sadece Yahudilerin yok edilmesine alet edilmemiştir. Muhtaç ya da sorun çıkaran bireylerin zorla denetim altına alınması için uydurulan ve Kurumsal Psikiyatrinin insiyatifine verilen tıbbi gerekçeler da en az onun kadar kapsamlıdır. Nazizmin yarattığı tıp efsanesi bilime dayalı Nazi toplumunun sağlık konusunda bilinçlendirilmesi hareketinin temel taşlarından biriydi. "Zafer kazanıldığı takdirde," diyor Hannah Arendt: "Naziler, temizlik politikalarını 'ırk özelliklerine

uygun olmayan' Almanlara da uygulamak istiyorlardı. Hitler daha savaş sırasında bir Ulusal Sağlık Yasası çıkarmayı düşünüyordu. 'Ulus çapında yürütülen röntgen incelemelerinden sonra Führer'e tüm hastaların, özellikle akciğer ve kalp hastalarının listesi verilecekti. Çıkarılacak Devlet Sağlık Yasası'na göre, bu ailelerin halkın arasına karışması engellenecek ve çocuk yapmalarına izin verilmeyecekti. Ne olacaklarına daha sonra Führer'in talimatları doğrultusunda karar verilecekti.' Führer'in vereceği talimatları tahmin etmek pek zor olmasa gerek,"[31] diye ekler Arendt.

Almanya'da Yahudilerin ve akıl hastalarının başına gelenler daha sonra diğer azınlıklarının başına geleceklerin habercisi olmuştur. Amerika'da da siyahların ve akıl hastalarının başına gelenler diğer azınlık gruplarının, özellikle hastaların, yaşlıların, eşcinsellerin ve uyuşturucu bağımlılarının başına geleceklerin habercisidir.

Komünistlerse akıl hastalarını Nazilerin yaptığı gibi yok etmediler; yalnızca itaate zorladılar. Daha önce Leningrad'taki Behterev Psikonöroloji Araştırmaları Enstitüsü'nün başkanlığını yapmış olan ve halen Oklahoma Üniversitesi Tıp Merkezi'nde hekim olarak çalışmakta olan B. A. Lebedev şöyle der: "Rusya'da, toplumsal sistemden dolayı, akıl hastalığı sorunu kabul edilmekte ve dikkate alınmaktadır."[32] Rusya'da *akıl hastalığı* kabul ediliyor, ancak görüyoruz ki *akıl hastası* kabul edilmiyor: "Rusya'nın Amerika'da olduğu gibi halkın eğitilmesi gibi bir sorunu yoktur... çünkü bizde öngörülen terapi ve tedavi zaten zorunludur," diyor Lebedev. "Rusya'da akıl hastanesine konulan hasta sayısı asgari düzeyde tutulur [ancak] hastaneden çıkarıldıktan sonra hasta belli aralıklarla dispansere (halk akıl sağlığı merkezine) *gelmek zorundadır*. Hastanın nasıl bir tedavi göreceğine ve bu tedavinin ne kadar süreceğine dispanserdeki psikiyatrist *karar verir*."[33] (İtalikler-T.S.) Hastanın bürokrat hekim tarafından zorlanması, mümkün olan en doğal ve uygun tıbbi düzenleme olarak kabul edili-

yor. Lebedev, Rusya'da psikanalistlerin Freudçu olmadıklarını söyledikten sonra "Tedavi yöntemlerinin genel olarak ABD'deki tedavi yöntemlerine benzediğini" belirtiyor. Lebedev ayrıca "Rusya'nın toplumsal yapısı psikiyatristin halkın içine girip tedaviye ihtiyacı olan kişileri tespit etmesine de imkân vermektedir,"[34] diyor.

Çağın koşullarına uyarlanmış büyücü arama yöntemleri sadece Rusya'daki psikiyatri alanında değil, birazdan göreceğimiz gibi, Amerika'daki halk akıl sağlığı hareketinde de önemli bir yer tutmaktadır. Yine aynı konuşmasında Lebedev: "Rusya'da ilk halk akıl sağlığı merkezleri 1923 yılında kurulmuştur. Oysa ABD'de halk akıl sağlığı merkezleri alanında ancak son birkaç yılda gelişme kaydedilmiştir."[35] Rus hekimlerin asıl görevlerinin Devlet'e karşı olan sorumlulukları olduğuna dikkatinizi çekerim. Sovyetler'in tıp gazetesi *Meditsinskaya Gazeta*'da yayımlanan bir yazıda şöyle deniyor: "Halk sağlığının korunması için alınan önlemler konusunda Sovyet doktorunun devlet, parti, komsomol ve meslek örgütleriyle işbirliği içinde olması gerekir. Bundan dolayı Devletten gizli hiçbir şeyi olamaz."[36] Bunun, daha önce gördüğümüz Donald Gould'un İngiltere'de tıp için savunduğu fikirlerden hiç farkı yok.

Böyle bir tıp sisteminde toplumsal denetim yöntemi olarak bireylerin psikiyatrik gerekçelerle hapsedilmesini sınırlayan hiçbir engel olamaz. Nitekim Rusya'da da yoktur. Özellikle Stalin'in ölümünden sonra siyasi bakımdan sakıncalı görülen ya da herhangi bir nedenle ortalıkta dolaşması istenmeyen kişilerin itibarını sarsmak ve bu kişileri yola getirmek için psikiyatriye ve akıl hastanesine başvurulduğunu biliyoruz. Batıda da tanınan meşhur kurbanlardan biri yazar Valeri Tarsis'dir.[37] Diğer örnekler matematikçi-mantıkçı Aleksander Yesenin-Volpin, ressam Yuri Titov, şair Yulia Vişnevskaya ve çevirmen Zenya Belov. [38]

Psikiyatri Rusya'da açıkça siyasi ve baskıcı olduğu halde birçok tanınmış Amerikalı psikiyatrist Sovyet tarzı komü-

nist psikiyatriyi övgüye boğmaktan kaçınmadı. Columbia Üniversitesi'ne bağlı College of Physicians and Surgeons'ın psikiyatri bölümünün başkanı ve New York Eyaleti Psikiyatri Enstitüsünün başkanı olan Lawrence C. Kolb'un kaleme aldığı makale bunun örneklerinden biridir.

Kolb, Sovyetler Birliği'ndeki psikiyatrik tedavi sistemine bağlı dispanserlerde hastalara uygulanan zorlayıcı yöntemlerden hiç bahsetmeden şöyle diyor: Sovyet sisteminin diğer üstünlükleri şöyle sıralanabilir: akıl hastanesinden çıkan hastaya iş bulunması, hastanın evde bakılması için ailesine ödenek bağlanması; dispanserlerde psikiyatrist bulunması; karar sürecinde hastanın ekonomik, toplumsal, yasal ve mesleki durumunun gözönünde tutulması ve faaliyetin bu kıstaslara göre planlanması."[39]

Unutmayalım ki kâfiri yakan Hıristiyan Engizisyoncu değildi; Engizisyoncu kâfiri 'azad eder' ve laik mahkemeye teslim ederdi. Psikiyatrik Engizisyoncu da topluma uymaya zorlamaz ve cezalandırmaz; sadece hastanın hayatındaki durumları göz önünde bulundurarak bazı kararlar alır, planlar ve uygular. Kolb'un siyasi anlamda bir 'üstünlük' olarak değerlendirip övdüğü tutum aslında kolektivist ideolojinin bireyin varlığını tanıyan bir ideoloji karşısındaki üstünlüğü, kapalı toplumun nispeten daha açık bir toplum karşısındaki üstünlüğüdür.

Los Angeles'taki Psikiyatrik ve Psikosomatik Araştırmalar Enstitüsünde araştırmacı psikiyatrist olarak görev yapan Isadore Ziferstein Kolb'un bulgularını ve fikirlerini destekliyor ve geliştiriyor: "Sovyet psikoterapisinin en önemli özelliği, resmiyetten uzaklığı, kolay ulaşılabilirliği ve etkin olmasıdır."[40] Hasta üzerinde kurulan iktidardan yine söz edilmiyor. Oysa bir Sovyet psikiyatrist bunu açıkça dile getirmekten çekinmezdi. Bir Rus 'halk akıl sağlığı merkezi'nde çalışan Sovyet psikiyatristinin fiilen ne yaptığına dair Ziferstein'ın ağzından kısa bir anlatım ne demek istediğimi gösterir diye umuyorum. Ziferstein te-

sadüfen Lebedev'in daha önce çalışmış olduğu Bechterev Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir: "Psikiyatristler, halk sağlığı araştırmacılarının sorumluluklarını da üstlenmişlerdir. Görevleri, fabrikalarda ve başka işyerlerinde akıl sağlığı için zararlı olabilecek çalışma koşullarını araştırmaktır."[41] Başka bir Sovyet araştırmasında Kiliseye giden bir patron 'akıl sağlığı için zararlı bir çalışma koşulu' olabilir deniyor.[42] Bu örneklerden, Hipokrat ilkelerinin Özgür Batının bireyci etik ilkelerinin ayrılmaz bir parçası olması gibi, Sovyetlerin tıbbi etiğinin de komünizmin kolektivist etiğinin ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Her iki etik de hekime, özellikle yurttaş ile devletin çıkarlarının çeliştiği durumlarda farklı tutumlar emreder. Bundan dolayı, totaliter ülkelerde, hekim genellikle hastanın karşısında yer almak zorunda bırakılır; özgür ülkelerde ise zaten böyle durumlarla karşılaşmaz.[43]

Nazi doktorların cinayetleri, totaliter olmayan tıp etiği açısından suçtur. Nuremberg davalarından hemen sonra Hipokrat Yemininin öngördüğü hasta-hekim ilişkisinin devlet-hekim ilişkisinin üzerinde olduğunu bildiren Cenevre kararı kabul edildi. Dünya Sağlık Örgütü'nün kabul ettiği Hipokrat Yemininin' kısaltarak aktarıyorum:

> Hastamın sağlığını ve hayatını baş görev sayacağıma, sırlarına saygılı olacağıma ve onları saklayacağıma; din, milliyet, ırk, siyasi eğilim ya da toplumsal sınıf ayrımlarının görevimle hastam arasına girmesine izin vermeyeceğime; baskı altında kalsam bile tıp bilgilerimi insanlık değer ve yasalarına karşı kullanmayacağıma özgür irademle ve şerefim üzerine and içerim.[44]

İlk ya da değiştirilmiş biçimiyle Hipokrat Yemininin, gerçek hayatta, diğer ahlak ilkeleri bildirilerinden bir farkı yok. Hiçbir kanun insanın niyetinden daha güçlü değildir. Bağımsızlık Bildirisinde özgürlüğün vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu ifade edilmiş olması Amerikalıların siyahları prangaya vurmasını engellemedi. Hipokrat Yemininin

ilkelerinden biri de hekimin esas olarak hastasına sadakat göstermesidir; bu ilke de, hekimlerin hastaları aleyhine Ortaçağda Kiliseye, çağımızda da Devlete sadakat göstermesini engelleyemedi. Yani Sovyetlerin ve Batının tıp etikleri arasındaki karşılaştırmada bizimkinin de durumu pek parlak değil. Bu durumda dışarıdan gelen bir baskıdan da bahsedilemez. Komünistler kendi tıp etiklerini bize kabul ettirmeye çalışmıyorlar. Çelişki bizim toplumumuzun içindedir ve siyasi ve bireysel özgürlüğün sorumluluğunu almak istememizdedir. Aslında bireyi gözeten tıp etiği Rus devriminden çok önce aşınmaya uğramıştı. *Journal of the American Medical Association*, 1912 yılında, Lloyd Geroge'un başbakanlığı döneminde çıkarılan Sigorta Yasası'nın (İngiltere'de çıkarılan ilk zorunlu işçi sigortası yasası) toplum ve hekimler için yeni bir çağı başlattığına işaret ediyordu. Çağımızın hekimi, böylece, 'bağımsız, meslek sahibi olarak ya da iş adamı olarak değil genelin sağlığını amaçlayarak Devlet için çalışan sağlık görevlisi'[45] haline geliyordu.

Hekimleri hastaya değil devlete hizmetle görevli uzmanlar olarak gören yarı totaliter, kolektivist bir girişim kapsamında Kurumsal Psikiyatrinin de rüyaları gerçek olmuştur. Böylece psikiyatri tıbba dâhil edilmiş, psikiyatristlerin doktorluğu kesinleşmiş ve konumları da sağlamlanmıştır. Siyahların köle olarak çalıştırılması Amerikan demokrasisinin özgürlükçü etiğini yozlaştırmıştı; Kurumsal Psikiyatri de Batının tıp etiğini yozlaştırmıştır. Bu etiğe ancak ve ancak tıp sadece kendi amacına hizmet ettiği bağlı kalınabilir, bunun da -en azından- bir koşulu vardır: hasta kendisini hekimin hizmetine isteyerek sunduğu zaman. Hasta olduğu iddia edilen kişi istemediği halde Devlet tarafından 'tedavi' edilmek üzere doktora teslim edildiğinde hekime yeni bir kimlik dayatıldı ve hekim bunu kabullenmek zorunda kaldı.[46] Bu mecburiyet artık geçmişte kaldı. Şimdi gelenek hızını almış, yeni güçler, yeni yaptırımlar,

yeni usuller de işe karışmıştır. Batı tıbbını kolektivizme yönelten bu güçler üzerinde uzun uzun durmayacağım. Oliver Garceau'nun şu sözleri yeter: "Olaylar serbest girişimcilikten bürokratik bir yapıya doğru gidildiğini gösteriyor. Hem hasta hem de doktor için özgür seçim alanı süratle daralıyor. Doktorun *küçük burjuva* olmaktan çıkıp bürokrat haline gelmesi kaçınılmaz. Merkezi örgütlenmeye dayalı bir toplumda tıp ahlakı, kaçınılmaz olarak, doktor-hasta ve doktor-doktor ilişkisine dair geleneksel tıp etiği kurallarından farklı olacaktır."[47]

Konunun önemi 'merkezi örgütlenmeye dayalı bir toplumda' ('bürokratik' ya da 'totaliter' toplum ifadesinin yerine kullanılmış bir tanımdır bu) psikiyatristin sadece bir devlet görevlisi olabilmesi gerçeğinde yatmaktadır. Bundan dolayı, psikiyatristin akıl sağlığı ve akıl hastalığı konularındaki fikirleri, devletin kendisi için takdir ettiği maaşla bağlantılı olacaktır. Yine de ahlaki ve siyasi çelişkilerde hangi tarafı tuttuğunu hem kendisinden hem de başkalarından gizlemesi gerekecektir. Daha önce de söylediğim gibi, psikiyatrik dilin hizmet ettiği amaç budur.

Birçok psikiyatrist, psikiyatrinin amacının, ahlak ilkelerinin yerine kişisel değerlerden arınmış akıl sağlığı teknolojisinin konması olduğunu ima etmektedir. Kanada ordusunun Tıp Hizmetleri Dairesi, Dünya Akıl Sağlığı Federasyonu ve Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşlarda başkanlık yapmış olan G. Brock Chisholm bunu o kadar açıkça ve doğrudan söylüyor ki buraya aktarmadan edemiyorum: "Bütün uygarlıkların tek ortak paydası ahlaktır, yani iyi ile kötünün ayrımıdır. Bu sınır uzun zaman önce konmuş ve insan bilgi ağacının meyvesine karşı uyarılmıştır."[48] Chisholm, bu kavramların psikiyatrik yöntemlerle yok edilmesi gerektiğine inanıyor. "Etkili psikoterapi çalışmalarıyla bu doğru ve yanlış anlayışlarının ortadan kaldırılmasında geç bile kalınmıştır."[49] İnanılmaz! Chisholm bunu söylemiş olabilir mi? Evet söylemiştir ve ne kadar ciddi olduğuna

şüphe bırakmayacaktır: "İnsan türü ayağına dolaşan bu iyi ve kötü anlayışlarından kurtarılınca bütün sorumluluğu psikiyatristlerin yüklenmesi gerekiyor. Bu cesareti göstermeliyiz,"[50] diye devam eder ve sonunda baklayı ağzından çıkarır: "Psikiyatri, diğer sosyal bilimlerden de yararlanarak artık insan türünün yakın geleceği hakkında kararlar almalıdır. Başka hiçbir bilim dalı bunu yapamaz. Psikiyatrinin asıl görevi budur."[51]

Psikiyatrinin düzenleyeceği gelecek nasıl bir şey olacak? Bunu elbette psikiyatristlerin efendileri yapacaklar. Barış Gönüllüleri Dairesinin eski başkanı ve Ekonomik Fırsatlar Merkezi'nin müdürü Sargent Shriver şöyle diyor: "Bize, her bakımdan sağlıklı bir dünya verin, komünizm bütün yönleriyle yeryüzünden silinip gidecektir."[52] Lebedev ve onun Sovyet işverenlerinin amacı elbette bu değildi. Daha sonra göreceğimiz gibi Amerika'daki halk akıl sağlığı hizmetleri dairesinin de amacı bu değildir. Shriver'in zihinsel sağlık konusunda fikirleriyle günümüzdeki Çinli psikiyatristlerin aynı konudaki fikirleri karşılaştırılınca birine göre 'sağlık' olanın diğerlerine göre 'hastalık' olduğu ortaya çıkıyor.

Komünist Çin'in önde gelen psikiyatristlerinden Profesör Su Tsung-hua İtalyan romancı Goffredo Parise ile yaptığı bir söyleşide şöyle demişti:

"Çin'de ne nevroz ne de psikoz var. Paranoya da yok. Çünkü bir burjuva hastalığı olan nevrozun temelinde egoizm yatar. Batıda hayatta kalabilmek için insan egoist olmak zorundadır."

Parise soruyor: "Çin'de hiç egoist yok mu?"

"Elbette var, ama yok etmek için mücadele ediyoruz. Egoizm Çin'in kurtarılmasından önce bile ancak bir avuç insanın sahip olduğu bir ayrıcalıktı. Çinli aile büyüktür ve hiyerarşik yapısı eskiden beri çok karmaşıktır. Kişinin egosunu açığa vurma şansı çok azdır. Çinliler, sınıflardan kurtarılmış bir Marksist toplumda çalışmaya, yaşamaya ve

beslenmeye başladıktan sonra, bu kolektif koşullar Konfiçyüs öğretisiyle birleşince bireysel egoizm tümüyle ortadan kalkmıştır. Bundan çıkarılacak sonuç şudur: Egoizm eşittir nevroz, eşittir sınıf mücadelesi."[53]

Mao'nun öğretisi ile 'nevroz' ve 'psikoz'un tasfiye edilmesine aklı ermeyen Parise soruyor: "Eğer söylediğiniz gibi Çin'de nevroz yoksa depresyon ne durumda? Profesör Su'nun bu soruya verdiği yanıt, psikiyatristin ideolojik yöneliminin -orada kolektivizm burada bireysellik- psikiyatristin insanların davranışları hakkındaki yargısının oluşmasında ne kadar etkili olduğunu ortaya koyuyor.[54]

Su Parise'in sorusuna şu yanıtı veriyor: "Vicdan azabı denebilecek bir depresyon biçimine rastlıyoruz. Birçok işçi, öğrenci ve köylü sosyalist topluma karşı suçluluk duygusu içinde. Çin'deki Sosyalist toplum inşası çabalarına belki de yeterince inançla ve devrimci enerjiyle bağlı olamadıklarını düşünüyorlar. Örneğin, bana gelip 'Parti benim için çok şey yapıyor, ben ise Parti ve arkadaşlarım için çok az şey yapıyorum' diyorlar. Bu fikir bazılarında takıntı, bazılarında ise mani biçimini alıyor. Bu noktada sonuç melankoli olabilir, ancak bu aşamadaki melankoli gerçek bir nevroz sayılmaz."

Bu noktada kendimi tutamadım, diyor Parise: "Söylediklerinizi bana Avrupa'da söylenenlere tamamen aykırı. Açıkçası, fikirlerinize katılmam mümkün değil."

Profesör başını hafifçe öne eğerek şöyle yanıt veriyor Parise'e: "Sizi anlıyorum. Ben de Avrupa'da eğitim gördüm. Ama şunu özellikle belirtmek isterim ki ben bir Çinliyim, Marxist bir Çinli. Çin halkını kendimden çok seviyorum. Hastalar benim çocuklarımdır, ben onlara babalık

---

* Bireyciliğin 'Batı dünyasının hastalığı' olduğu fikrini ilk öne süren kişi Pozitivizmin ve modern sosyolojinin kurucusu August Comte'dir (1791-1857). (Robert A. Nisbet, The sociological Tradition, s. 273.)
Comte'nin çağdaşlarından Maine de Biran "Birey yani insan hiçbir şeydir; sadece toplum vardır. Ahlaki dünyanın ruhu toplumdur. Gerçekliğe sahip olan odur, bireyler ise sadece görüngülerdir." (Albert Salomon, The Tyranny of Progress, s. 100.)

yapıyorum."[55]

Shiver'ın 'sağlıklı dünyası' ile Su Tsung-hua'nın dünyasının birbirine hiç benzemediği ortada. Birincisinde komünizm yokedilir; ikincisinde ise kapitalizm. Eskiden Kutsal Savaşlar öbür dünyada kurtuluş edebiyatıyla ve kılıçların tehdidiyle yürütülürdü; günümüzde ise akıl sağlığı edebiyatıyla ve atom bombası tehdidiyle yürütülmektedir. Silah teknolojisinde büyük ilerlemeler gerçekleşti. Ahlaki demeçlerin ise eskisinden daha iyi olup olmadığı kuşkulu.

Shriver ile Su açıkça birbirlerini hedef göstermedikleri halde her ikisi de akıl sağlığının geliştirilmesi ile siyasi karşıtın yok edilmesini aynı şey olarak görmektedirler. Bunu Su'nun nasıl yaptığını görüyoruz; şimdi de Shriver'ın nasıl yaptığına bakalım. Shriver, yukarıda bir kısmını aktardığımız Bronx'taki Albert Einstein Tıp Koleji'nde yaptığı konuşmanın bir bölümünde de şöyle diyor: "Genel sağlık eğitimini bir gerçekleştirelim, Çinli komünistlerin başı daha çok ağrıyacak. Ama bunu komünistleri hasta etmek için değil insanlığın selameti için yapmalıyız."[56]

Ben de Shriver gibi Çin tarzı komünizme de Rus tarzı komünizme de karşıyım. Ancak ben komünizme tıbbi ya da psikiyatrik bir hastalık olarak değil ahlaki ve siyasi bir yanlışlık olduğu için karşı olmamız gerektiğine inanıyorum. Zaten inançlarımızı yürürlüğe geçirmek için ekonomik, politik, gerektiğinde askeri yollara başvurmak yerine psikiatrik laflara boğulmak kendimizi aldatmaktan ve hasmımızın yüzünü güldürmekten başka bir işe yaramaz.

Kurumsal Psikiyatrinin uzun zamandan beri savunduğu ve Chisholm, Shriver ve Su'nun fikirlerinde ifadesini bulan ütopik reform ideolojisi seferi, şimdilerde halk akıl sağlığı merkezleri yandaşlarına bir canlılık kazandırmıştır. Bu hareketin taraftarlarına göre, engin iyilikseverlikleri ve

---

* Komünist Çin'deki psikiyatrist ile Amerikadaki kurumsal meslektaşı hastayı çocuğu gibi 'şefkatle' koruma konusunda tümüyle hemfikirdir.

reformcu gayretleri inat ve ısrarla birleşince, akıl hastaları hatta bedensel hastalar bile onarılması gereken bozuk araçlar gibi uzman teknokratlar tarafından tedavi edebileceklerdir. Hasta olduğu iddia edilen *kişi* artık hastalandığında istediği hekime gidip tedavi olmak yerine, devletin görevlendirdiği ve maaşını devletten alan uzmanlar tarafından, bozukluğu tespit edilecek bir *nesne* haline getirilmektedir. Bu bakış tarzında, doktordan Ortaçağda papazın Kiliseye gösterdiği sadakati devlete göstermesi beklenmektedir. Totaliter ülkelerde doktorun ne kadar itaatkâr olduğunu biliyoruz; bizden şimdi istenen, özgür toplumlar için de bu tarzın tıp etiğinde ileriye doğru büyük bir sıçrayış olduğunu kabul etmemizdir. Bu bakış tarzına göre, bir avuç 'kapitalistin' değil bütün toplumun 'sağlığı'nı korumanın tek yolu budur.[57] Burada önümüze çok büyük ve karmaşık bir tarihsel ve toplumsal sorun çıkıyor: 'kapitalist' ya da 'komünist', bütün çağdaş sanayi toplumlarında toplumsal işlevlerin tamamının bürüokratikleşmesi ve bu uygulamada özellikle tıp ve psikiyatri hizmetlerinin yer alması. Amerikalılar ulusal sosyalizmin ya da komünizmin savunduğu bir uygulama olarak gördüklerinde 'insanlık dışı totaliter bir uygulama' diye reddettikleri bir uygulamayı demokratik toplumsal reformun kanatları altında görünce 'insancıl liberalizm' olarak değerlendirip kucak açabiliyorlar.[58]

Kurumsal Psikiyatri kapalı toplumlarda olduğu gibi açık toplumlarda da normlara uygun olmayan vatandaşları akıl hastası olarak kilit altında tutmakla meşguldür. Halk akıl sağlığı merkezleri hareketi psikiyatristlerin bu geleneksel anlamda polis tavrını genişletmek ve güçlendirmek gerektiğini savunur. Nitekim Kurumsal Psikiyatriye göre, akıl sağlığı hizmeti çalışanının görevi, sadece kendisinden yardım isteyen hastayı değil, kendisini hasta olarak görmeyen, yardım talebinde bulunmayan, ancak 'hizmet sağlanması' gereken hastaları da tedavi etmektir. Örneğin, Illinois Eyaleti Akıl Sağlığı Merkezi yönetim kurulu üyelerinden

Harold Visotsky'ye göre "Yerimizde oturup bu kişilerin [psikiyatri] programlarımıza katılmasını beklemekle yetinmemeliyiz, onları bilfiil bulmamız gerekir."[59] Harward Tıp Fakültesi profesörlerinden Gerald Caplan "Halk psikiyatristleri," diyor "önceden tanımadığı, kimliği ve toplumsal konumu hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı çok sayıda insana hizmet sağlıyor olması bakımından geleneksel tarzda çalışan meslektaşından farklıdır. Hastalarının ayağına gelmesini beklemez çünkü sorununun bilincinde olmayanların sorumluluğunu da üstlenmiştir."[60] Pennsylvania Halkın Refahı Dairesi başkan yardımcısı Normal Lourie ise "Akıl sağlığı hizmetleri, artık hastaların yardım talepleriyle sınırlı kalamaz. Potansiyel hastalar aranıp bulunmalı ve erken teşhis uygulamasıyla tedavi edilmelidirler,"[61] kanaatindedir. Bense bu çağdaş psikobürokrasilerin akıl hastası imalatı gibi bir amaç güttüğü kanaatindeyim.

Kurumsal Psikiyatrinin zaten yeterince fazla olan toplumsal denetime yönelik yetkilerinin artırılması talebini bu çağdaş psikiyatrik barbarlığın bütün savunucuları defalarca dile getirmişlerdir. New York School of Psychiatry'nin psikiyatri profesörlerinden ve halk psikiyatrisinin önde gelen sözcülerinden Leopold Bellak'ın bu konuda ilginç açıklamaları var.

Bellak, halk sağlığına komünist psikiyatri modeli açısından bakıyor. "Halk, beden sağlığının korunması için yasal önlemlerin gerekli olduğunu uzun zaman önce fark etmiştir. Bu tür önlemler uygulamaya konmuştur. Ancak psikiyatrik tedaviye en çok ihtiyacı olanlar tedaviyi reddedebilmektedir. Ne yazık ki asıl ihtiyacı olan kişilerin psikiyatrik tedavi altına alınmasını sağlayacak bir yasa halen yoktur."[62] Bellak, bulaşıcı hastalıkların bildirilmesi, çiçek hastalığına karşı aşılama, halkın yemek yediği yerlerin temiz olup olmadığının incelenmesi gibi zorunlu halk sağlığı önlemlerini sıraladıktan sonra şöyle devam ediyor: "Nadiren rastlanan şiddette akıl hastalıklarına karşı korun-

mak için gereken asgari önlemleri sağlamak için, toplumu manevi bozukluklardan koruyan benzer yasaların çıkarılması aynı derecede önemlidir."[63]

Bellak, sağlık ve hastalık edebiyatına öyle sıkı bağlarla bağlı ki önerisinin hiçbir ahlaki ya da siyasi maksat taşımadığını iddia ediyor. "Halkın bedensel sağlık sorunlarının zorunlu tedavisini sağlamak üzere aldığımız yasal önlemler, halkın psikiyatrik sorunlarını azaltma çabalarımızda örnek oluşturacaktır. Eğer bulaşıcı hastalıkların tedavisini zorunlu kılan halk sağlığı yasaları başarıyla uygulanmışsa, mutlak surette psikoterapi gerektiren vakalar konusunda yürüttüğümüz paralel çalışmalarımızda karşılaştığımız güçlükleri de aşabiliriz demektir."[64] Psikiyatride kullanılan akıl hastalığı tanımını ve öngörülen tedaviyi dikkate alınca bu 'psikoterapiler'den 'faydalanmak zorunda kalanlar'ın ırk, din ya da milliyeti yüzünden değilse de psikiyatrik durumları nedeniyle seçilen günah keçileri olduğunu bir kez daha söylemek ihtiyacını duyuyorum.

Bellak, halk psikiyatrisinin bir halk sağlığı faaliyeti haline getirilmesinden de memnun olmuyor. Devletin kolektivist sistemi içinde daha önemli bir yeri olmasını istiyor. Psikiyatristleri egoyla giriştiğimiz savaşta yerlerini almaya, amaçsız insanlara bir meşgale sağlamaya" çağırıyor. "Mahkeme kararıyla psikoterapi uygulaması insanları harekete geçirmek için bir başlangıç noktası olabilir. *Yasal psikoterapinin* görevi bellidir."[65]

Bellak'ın yukarıda özetlenen öneri ve savları onu şöyle bir sonuca götürüyor: "Devlet organı içinde, çocuk yetiştirmekte karşılaşılan sorunlarla ve halkın manevi hayatıyla ilgilenecek yeni bir yürütme dalına gerek olabilir. Psikiyatrik bakış açısı politikada da aha fazla etkili olmalı, yasa koyucular ve yöneticiler olayları bu yönüyle ele almayı ihmal etmemelidir. Halk psikiyatrisi geniş çaplı etkinliklerle toplumun bütünlüğünü koruma altına alacak hale getirilebilir ve aynı zamanda her bireyin mümkün olduğunca mutlu yaşaması sağlanabilir."[66]

İnsanların mutluluğu paravanını ilk görüşümüz değil bu. Dostoyevski'nin sorgu yargıcı "Bin beş yüz yıldır özgürlük sevdanla boğuşup duruyoruz, nihayet bitti ve bu herkes için iyi oldu. İşte şimdi insanlık mutluluğa kavuşabilir,"[67] der. Çağımızda ise ne bir sorgu yargıcı ne de Bellak 'özgürlük' kelimesini kullanma hatasına düşmez.

Bellak bunun yerine Magna Carta'dan bahseder. Ancak Magna Carta'yı tebayı hükümdardan koruyan bir sözleşme olarak değil, hükümdarın tebası 'adına' kullacağı sınırsız yetkinin yazılı belgesi olarak görüyor. *Handbook of Community Psychiatry* (Halk Psikiyatrisi Elkitabı) adlı eserinde şöyle diyor: "Başkan Kennedy'nin kısa süre önce açıkladığı ilerici programın en önemli noktası, akıl hastalığının nedenlerinin araştırılıp ortadan kaldırılması ve bu konuda yürütülecek mücadelede bilgi ve insan gücünün artırılmasının hedefler arasında yer almasıdır. Bu önlem Halk Psikiyatrisi'nin Magna Carta'sı olacaktır. Çünkü temel insan haklarından biri olan zihinsel sağlık ayrıcalığı böylece, daha önce hayal bile edemeyeceğimiz derecede koruma altına alınmış olacaktır."* [68] Sorgu yargıcı bunu da gayet güzel ifade etmişti: "Eserini düzelttik Tanrım, onu *mucize, gizem ve otorite* üzerine kurduk. Şimdi insanlar yine koyunlar gibi güdülmekten memnun, kendilerine bu denli acı veren korkunç

---

* Abe Fortas gibi tanınmış bir hukuk otoritesinin 'psikiyatrik haklar bildirgesi' tanımını kullanmış olması inanılır gibi değil. "Bence," diyor Fortas, "[Durham] kararının önemi kavramsal incelemelerle değerlendirilemez. Bu kararın önemli olmasının nedeni (sanığın-ç.) deliliğine dayandırılan savunmanın haklı olup olmadığı konusunda alınacak kararı belirleyecek yeni ölçütler getirmiş olması değildir. Durham, delinin özgürlüğünü garanti altına alan bir sözleşme değildir. Tersine, size daha sonra kanıtlayacağım gibi, bu kararın önemi, psikiyatrik haklar bildirgesini gündeme getirmek suretiyle ceza hukuku ile psikiyatri arasında bir ortaklık kurmasıdır" (Abe Fortas, Implications of Durham's case, Amer. J. Psychiat., 113: 577-582, [Ocak] 1957; s. 579.) Ancak mahkemede sanık sandalyesinde oturan psikiyatrist değil akıl hastası olduğu iddia edilen kişidir. Haklar bildirgesine ihtiyacı olan düşmanı değil sanığın kendisidir. Fortas'ın bu temel gerçeği nasıl gözden kaçırmış olduğunu anlamak çok güç. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla, Fortas'ın akıl hastalarına baskı yapanları onların koruyucuları olarak görüyor olmasıdır. Mantık ve gerçek bu şekilde çarpıtılınca, yani baskı yapanın gücü artırılınca, kurban da daha fazla korunma altına alınmış gibi bir sonuç doğuyor.

armağandan, özgürlüğün ve yüreklerindeki bu ağırlıktan kurtulduklarına sevindiler."[69] İtalikler özgün metinde var.)

Bellak'ın fikirleri Halk Psikiyatrisinin akıncı ruhunun bir yansımasıdır. 'Akıl hastalıklarına' ve 'manevi bozukluklarla' savaşa hazır; psikiyatrinin 'toplumu koruması' gerektiğine ve aynı zamanda bireyin 'mutluluğu' için 'yasalarla düzenlenmiş' psikiyatrinin gerekliliğine inanıyor; ve kitabını, özgürlük ve adalet için savaştığı için değil de, 'akıl sağlığı yerinde' olduğu için Başkan Kennedy'ye ithaf ediyor. Bellak kitabındaki ithaf bölümünde şöyle diyor: "Kennedy'nin bir katkısı da Amerika Birleşik Devletleri'ne Halk Akıl Sağlığı'nın Magna Cartasını armağan etmiş olmasıdır. Ölümünden önceki mücadelesi ve trajik ölümü siyasi deliliğe karşı yeterince mücadele veremediğimizin kanıtıdır."[70]

Bellak'ın kitabı yine de en azından bu yüzden değerlidir. Tarihte ilk kez, bilimsel bir kitap (her ne kadar bilimselliği şüpheli olsa da) aklıselim bir siyasi lidere ithaf ediliyor.* Kennedy'nin katilinin deli olduğu iddiası önderin psikiyatrik bakımdan yüceltilmesiyle ve bu kişinin psikiyatrik karalanmasıyla birleşiyor ve başkanın öldürülmesi haçlı seferinde ulu bir Hıristiyan'ın barbar bir dinsiz tarafından öldürülmesine benzetiliyor. Tek bir farkla; bir deli tarafından öldürülmesi, kurbanın öldürülmesinin özel bir amacı olmadığı izlenimini yaratır. Başkan Kennedy'nin psikiyatrinin ilke ve yöntemleri hakkındaki tasarısı acaba bugün gelinen nokta mıydı? Yoksa Akıl Sağlığı Mücadelesi ideolojisi ve edebiyatı Başkan'ın aklını çelmiş olabilir mi?

Bellak gibi halk psikiyatristleri de halk sağlığı hareketini ve tıbbi tedbirleri çalışma alanlarında geçerli bir teorik model olarak görür, bu görüş devletin polis gücünün psikiyatri alanında kullanılmasını haklı çıkarır. "Halk sağlığı

---

* Bellak'ın ithaf yazısının ilk satırı şöyle :"Bilgisi, aklı ve cesaretiyle nadir siyasetçilerimizden olmasının yanısıra, bir akıl sağlığı abidesi olan liderimiz, Birleşik Devletler Başkanı JOHN F. KENNEDY'ye" (Bellak, s.xi.)

psikiyatristi, yaptığı işin geleneksel tıp uygulamasının bir uzantısı olduğuna tıp otoritelerini ikna ederse" diyor Caplan, "yaptığı iş kendisi de dâhil olmak üzere ilgili herkes tarafından onaylanacaktır."[71] Ancak, halk sağlığı çalışması geleneksel tıp uygulamasının bir uzantısı değildir. Böyle olmadığı Caplan'ın sunduğu toplum psikiyatristinin görev tanımından da anlaşılmaktadır. Caplan, önleyici psikiyatriyi halka daha büyük ölçüde ve daha iyi bir şekilde 'toplumsal-kültürel destek' sağlamak olarak tanımlamıştır. Peki bu görev nasıl yerine getirilir? "Yasa koyuculara ve yöneticilere danışmanlık hizmeti vererek ve devlet organlarının yasa ve kuralları değiştirmesinde etkili olabilecek her yurttaşa ulaşarak."[72] Psikiyatri dilinde bu tıbbi uygulama oluyor; daha açık bir dille Akıl Sağlığı Hareketi lehinde lobi yapmaktır.

Devlet Akıl Sağlığı Enstitüsü'nün başkanı Stanley Yolles de halk akıl sağlığı programlarını haklı göstermek için halk sağlığı modeline başvuruyor. Şöyle diyor Yolles: "Akıl sağlığı hizmetleri görevlileri, kapsamlı bir halk sağlığı planlaması ve kriz müdahale yöntemi ve benzeri yöntemlere başvurarak, halkın önderleriyle işbirliği içinde akıl hastalıkları için potansiyel ortamlar olan varoşlar ve az gelişmiş kırsal bölgeler gibi *stres üreten* yerlerin ortadan kaldırılmasına dönük düzenleyici çalışmalar yürütebilirler. Bütün bunlar yasal *tedavi* yöntemleridir. Halk akıl sağlığı programı için uyarlama aşamasında olan halk sağlığı ilkelerinden bazıları bunlardır."[73] (İtalikler-T.S.)

Peki, 'stresi üretenler' kimlerdir ya da kimler olabilir? Siyahlar mı? Yahudiler mi? Komünistler mi? Faşistler mi? Ku Klux Klan'ın ya da John Birch Society'nin* üyeleri mi? Hiçbiri olasılık dışı değil. Bu noktada Anayasa Mahkemesinin 1954 yılında aldığı okulların ayrılmasına ilişkin kararı hatırlamamızda yarar var.[74] Bu kararın asıl gerekçesi, okul-

* Adını bir Amerikalı misyoner ve gizli servis elemanından almış ve 1958' de kurulmuş olan bir antl-komünist örgüt.

ların ırklara göre ayrılmasının siyah çocukların akıl sağlığı üzerinde zararlı sonuçlar doğurduğu iddiasıydı. "Siyah ilkokul çocuklarını, yalnızca ırklarından ötürü beyaz akranlarından ayırmak," deniyordu bu kararda "toplum içinde daha aşağı bir konumda bulundukları duygusunu yaratmakta ve bu da çocukların ruh ve akıl sağlıklarına daha sonra düzeltilemeyecek biçimde zarar vermektedir. Plessy-Ferguson davasında, *psikoloji bilgisinin* o günkü düzeyiyle mahkemeye sunulan bulgular *günümüz otoriteleri* tarafından onaylamaktadır."[75] (İtalikler-T.S.) Kararda daha sonra siyah çocuklarla beyaz çocukların okullarının ayrılmasının zararlı sonuçlarına değinen birkaç ünlü araştırmanın değerlendirmesi yer alıyor.

Anayasa Mahkemesi, aldığı bu kararla ve bundan sonraki bölümde ele alacağımız Boutilier Davasında[76] aldığı kararla kendisinin Amerikan kamuoyunun bir parçası olduğunu ortaya koymuştur, belki de öyle olması gerekti. Yargıçlar da ahlaki sorunları tıbbi ya da psikolojik sorunlar haline getirmekten hoşlanıyorlar; ahlaki bakımdan değil tıbbi ya da psikolojik bakımdan 'doğru olanı' yapmayı tercih ediyorlar. Mahkemenin Brown davasındaki amacını ve aldığı kararı doğru bulmakla birlikte kararın gerekçesinde yer alan fikirlere şahsen ben katılmıyorum. Irksal ayrımcılık ve Amerikalı siyahların sistematik olarak mağdur edilmesi büyük bir ahlaki yanlışlıktır. O halde Plessy ile ilgili kararda (1896) 'psikolojik bilgi'nin düzeyinden bahsedilmesinin bununla ne ilişkisi olabilir. Gunnar Myrdal 1944'te siyahlara uygulanan ayrımcılığın kötü bir şey olduğunu yazmadan önce de bunu bilmiyor muyduk?[77] Ayrımcılığın kaldırılmasına ilişkin karara verilen psikolojik desteğe ahlaki gerekçelerle karşı çıkılması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü kararda insani değerlerden biri örtülü bir şekilde diğerinden daha önemli görülüyor: Sağlıkla ilgili değerlerin ahlaki değerlerden daha önemli olduğu mesajı veriliyor. Mahkemenin kararında ayrımcılığın anayasaya aykırı

görülmesinin nedeni siyah çocukların 'ruhlarına ve akıllarına' zarar veriyor olmasıdır. Bir zihin jimnastiği yaparak psikologların, siyah ve beyaz öğrencilerin okullarının ayrılmasının siyah çocukların incitilmesini ve aşağılanmasını engellediği ve bu bakımdan yararlı olduğunu ileri sürdüklerini varsayalım. Bu bulgu, devletin polis gücüyle hayata geçirilen okulların ayrılması uygulamasını ahlaken kabul edilebilir hale getirir mi? Bu ayrımcılık bir ahlaksızlık mı olur? Hayır olmaz. Bu durumda *devlet* okullarının ayrılmasının ya da birleştirilmesinin çocukların eğitimine ne ölçüde etkide bulunacağının bir önemi yoktur. Halkın ödediği vergilerle yaşatılan bu okullarda çocuklar arasında *ırk ve din* farklılıklarından dolayı ayrımcılık yapılmamalıdır ve bu tamamen ahlaki bir meseledir. Gerçi bu durum *eğitimle ilgili* gerekçelerle ayrımcılık yapılmasına mani değildir.

Önceki nesillerin dini açıklamalara sarılmaları gibi biz de, ahlaki ve toplumsal politikalarımızı tıbbi açıklamalarla akla uygun hale getiriyoruz. Brown kararı tipik bir örnektir. Eğitim Dairesi'nin açtığı Brown davasında yargıçların kararlarını sosyolojik ve psikolojik araştırma sonuçlarına dayandırmasını doğru bulanlara, Sovyet sosyologların dini inancın akıl sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri konulu çalışmalarını hatırlatmak isterim. Rus sosyologu A. Krasilov "Kişilik ve Din" başlıklı makalesinde şöyle diyor: "Sovyetler Birliğinde ateist, dine inanan kişiden daha mutlu ve 'manen çok daha tatmin edici bir hayat yaşar." Bu fikrini yapılan araştırma sonuçlarıyla da destekliyor: "Köylüler arasında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre ateistlerin % 75'i, bir dine mensup olmayanların % 64'ü, dini buyrukları yerine getirenlerin % 58'i, 'sofu Hıristiyanların' ise sadece % 39'u işinden memnundur." Krasilov vardığı sonuç ise şu: "Din inananlara, özel yaşamlarında bile mutluluk ve huzur vermiyor."[78]

Amerikalı bir okur böyle bir araştırma sonucunu muhtemelen tamamen kurmaca bulacaktır. Haksız da değildir,

çünkü burada araştırmacı inandığı ve içinde yaşadığı topluma egemen olan ideolojiyi doğrulayan bir şeyi keşfetmiştir. Peki, ABD'de okulların birleştirilmesinin faydalı olduğu sonucuna varılan araştırmaların bundan ne kadar farklı olduğunu nasıl bilebiliriz? Sovyet sosyologlarının da Gunnar Myrdal gibi rahatlıkla dini önyargı olarak değerlendirebilecekleri şeye gösterdikleri düşmanlığı, bizdeki sosyologlar da ne kadar kötü bir şey olduğunu 'keşfettikleri' ırkçı önyargıya göstermektedirler. O halde bu tür sosyolojik araştırmalar ya para karşılığı yaptırılmışlar ya da stratejik amaçlarla tezgâhlanmışlar. Bu araştırmalarla belirli bir toplumsal hedefe yönelik 'veriler' sağlanmaktadır. Bu, 'toplum bilimlerinin' (ya da en azından bu başlık altında sıralanan bazı bilimlerin) aslında bilim falan olmadığını ortaya koymaktadır. Amerikalı matematikçiler ya da fizikçiler Rusların yaptığı araştırmaların ortaya çıkardığı verilere gözlerini bile kırpmadan yer vermektedirler. Ama anayasa Mahkemesi akıl hastalıklarını beslediği gerekçesiyle Kiliselerin vergiden muaf tutulmasını anayasaya aykırı bulabilir mi? Bu elbette saçma bir soru. Ancak, Brown davasında alınan karardan ve birçok yasanın gerekçeleri olarak öne sürülen fikirlerden daha saçma değil.

Adli Psikiyatri kapsamında sanıklar, siyahlar, yaşlılar gibi kişi ya da grupların 'akıl sağlığı'na gösterilen ilgi bu insanlara sadece zarar vermekte, kusurlu oldukları için aşağılanmakta, bu insanların tedavisinde rol alanlar da 'şefkatli bir aile büyüğü' mertebesine yükseltilmektedir. Bundan daha önce de bahsetmiştim.[79] Benim 'psikiyatrik adalet' dediğim şeyin ne olduğunu benden çok daha iyi anlatabilecek insanlar mevcuttur.

ABD Columbia Bölgesi Temyiz Mahkemesi'nin Başyargıcı David L. Bazelon "Adaletin Yolunu Kesen Bilim" isimli ilginç başlıklı denemesinde, psikiyatrinin 'bilgilendirdiği' yargının sanık sandalyesinde oturan kişiyi 'anlamaya' ve ona 'insanca' davranma çabasında olduğunu söylüyor.[80]

Bazelon'un yargıç sandalyesinde oturan kişiyi boşverip sadece sanık sandalyesinde oturan kişiye yoğunlaşmasının sanığı nasıl psikiyatrik bir günah keçisi haline getirdiğine bakın: Bazelon öncelikle kurbana ne gözle baktığını anlatıyor, "Yargıç olarak sanık sandalyesinde oturan kişi beni öncelikle davranış bilimlerinin mahkemelerimizdeki kullanılışı bakımından ilgilendiriyor."[81] Daha önce de söylediğim gibi, eğer akıl hastası diye gösterilen kişi bir günah keçisiyse, o zaman asıl insancıl davranış sanığı değil onu akıl hastası rolüne sürükleyen kişileri irdelemek olacaktır. Bu durumda bir akli yeterlik davasında yargıcın akıl hastası olduğu iddia edilen sanığın davranışlarını değil kendi durumlarını incelemeleri gerekir. Psikanalizin psikiyatriye öğretmeye çalıştığı ama başaramadığı işte budur. Yani hastayı anlamak için terapistin önce kendi davranışını ve işlevini incelemesi gerekir. Ayrıca terapist, kendi tutum ve davranışlarını hastayı anlamasını engelleyen her türlü koşullanmadan arındırmalıdır. Bizdeki en önemli sorun psikiyatristin özneye zarar verebilecek bir güçte ve konumda olmasıdır.[82] Psikiyatrinin ışık tuttuğu iddia edilen çağdaş kriminolojimiz asla özeleştirel bir tutum takınmadığı gibi yaptığı işi yardımseverlik ve koruyuculuk olarak görüyor ve her konuda haklı hissediyor.[83]

Bazelon, kendisinin ve kendisi gibi düşünen hukuk ve psikiyatri dalı uzmanı arkadaşlarının 'bu zihinsel ve duygusal bakımdan hasta insanları cezalandırmaktan üzüldüklerini'[84] belirtiyor. Bunlar içi boş laflar. Eğer hakikaten üzülselerdi, insanın istemediği halde zorla hastaneye kapatılmasına karşı olurlardı. Çünkü insan bu kararı kendi vermelidir. Kendisi istemediği halde hastaneye kapatılıyorsa, bu resmen hapis cezasıdır. Ancak bu konuda hiçbir şey yapmamaktan öte, insanları ellerinden geldiğince akıl hastanelerine göndermekle neredeyse seri akıl hastası üretimine geçmiş oldular.

'Bilimsel bir bakışla insan davranışının genellikle iradi olmadığına'[85] inanan Bazelon, adalet problemini de çözdü-

ğü kanaatinde. Adaletin sadece sanık hakkında daha çok 'bilimsel bulguya' ihtiyacı var. İsa'nın ruhlarımızın dinleneceği yer için vaat ettiği gibi, (Bu yeni Jarusalem'de) adaleti, tarafsız kişiler değil, psikodinamik kavrayış ve merhamet sahibi ve kişiler dağıtıyor. "Psikiyatri, uzmanlarından beklenen," diyor Bazelon "sanığın davranışlarındaki neden sonuç ilişkisini ortaya koymak. Tespit edildiği takdirde Durham yasası uyarınca sanığın hasta olduğuna karar verilir ve suçlu gibi hapse konmak yerine tedavisi için hastaneye gönderilir."[86] Mahkemede sanığın 'psikodinamiğinden' ne kadar bahsedersek, onun 'tedavi' edilmesi gereken bir 'hasta' olduğuna o kadar inanırız. Bu taktik davalı dışında mahkemede hazır bulunan herkesin normal olduğu havasını yaratır, zaten amacı da budur. Uyuşturucu bağımlılarını ya da eşcinselleri hasta kabul edilmesiyle bu kişilerin bazı ilaçları kullanmasının ve bazı cinsel davranışlarının yasaklanması yasallaştırılır. Savcı sanığı delilikle itham eder, savcının aklı başındadır, delininse değildir, ortada bizi kaygılandıracak, üzecek bir şey yoktur.

Akıl hastası suçluyu yargılamaya çalışan 'psikodinamik görüşe aşina' yargıç da, kâfiri yargılayan çalışkan ve dindar yargıcın ifadelerini kullanır. On altıncı yüzyılın yargıcı Hıristiyanlık ideolojisiyle yüklüdür ve kurtuluş vaadiyle göz boyar. Çağımızdaki meslektaşı ise Tıp ideolojisi ile yüklüdür ve tedavi bahanesiyle her hakka sahip kılınmıştır. "Sanığın cezai ehliyetinin olup olmadığının araştırılması otopsiye benzer" diyor Bazelon. "Otopsi nasıl ölüyü diriltmezse bu dava da işlenen suçu silemez. Ama her ikisi de bize aksaklığın neyden kaynaklandığını öğretir."[87]

Tam bir tıbbi işgüzarlık örneği: mahkeme morg, yargıç

---

* Ben ile 'öteki'nin karşılıklı olarak birbirlerini doğruladığı yolundaki fikirlerimin oluşumunda Jean-Paul Sartre'a çok şey borçluyum. Sartre'ın bu konudaki zengin ve geniş kapsamlı çalışması için bkz. Robert Denoon Cumming, The Philosophy of Jean-Paul Sartre, Sartre'in bazı fikirlerinin psikiyatriye uygulanışı konusunda da bkz. Ronald D. Lain, The Politics of Experience and the Bird of Paradise, (özellikle 4. Bölüm).

patoloji uzmanı, sanık da ceset! Ama otopsinin ölüyü geri getirmeyeceğini, davanın da kötü davranışı değiştiremeyeceğini kabul ediyor. Patoloji uzmanı otopside hastanın ölüm nedenini saptayabilir ya da saptayamaz. Bir davada da jüri, sanığı suçlu bulur, ya da bulmaz. Ancak bu benzetmede sözkonusu 'nesneler' arasındaki çok önemli bir fark yok sayılıyor: otopside incelenen kadavra *cansızdır*, davası görülen *insan* ise yaşamaktadır.. Morgda vücudu parçalanan insan için, patologun ne kadar dürüst ya da şerefsiz, ne kadar işinin ehli ya da beceriksiz, ne kadar meraklı ya da umursamaz olduğu önemli değildir. Ancak mahkeme salonunda yargılanan sanık için durum hiç de böyle değil. Çünkü sanık için, avukatının, savcının, yargıcın, jüri üyelerinin ve tanıkların nasıl kişiler olduğu önemli bir meseledir. Çünkü ceza davalarının sonucunu genellikle sanığın kendisinden çok bu *dramatis personae* (oyunun aktörleri) belirler. M'Naghten ve Durham'ın akıl hastası olduğu kararı bu kişilerin hakikaten 'hasta' olmalarından çok, yargıçların bu iki kişiye bakıp karşılarında duran kişiyi deliye benzetmiş olmalarına bağlıdır. Mesele bu kadar basittir.[88]

Bu metafora dayandırdığı fikirlerini geliştirmeye çalışırken, Bazelon'un kendisinin de kafası karışıyor: "Mahkeme sürecinde hepimiz esas görevimizin suçun sorumluluğunu üstlenmek ve suçluyu kurtarmak olduğunu daha iyi anlarız ve öğreniriz."[89] Morgla mahkeme salonu, otopsiyle duruşma, patoloji uzmanıyla da halk arasında kurulan benzerlik bu noktada darmadağın oluyor: Patoloji uzmanının amacı 'öğrenmek' olabilir, ama savunma avukatı, savcı, jüri üyeleri ya da halkın böyle bir gayesi yok. Onlar sanık masum mudur, suçlu mudur, ona bakıyorlar.

Son olarak, Bazelon sanığın 'kurtarılmasından' bahsederken kartlarını açıyor: sanık 'kurtarılması' gereken bir kâfir, yoldan çıkmış, kayıp bir ruhtur. Burada bir kez daha Haçlı seferlerinde ve cadı davalarında kullanılan 'ruh kurtarma' operasyonuyla karşılaşıyoruz. Bazelon Gandi,

Nehru ya da Thoreau* gibi 'suçluları' acaba nasıl 'kurtarırdı' Çünkü sanığın kendisini suçlayan ya da yargılayan kişilerden daha 'insancıl' ya da 'adil' olabileceği Bazelon'un aklından bile geçmiyor. Bazelon, sanığı bütün insanlarla eşit değerde bir insan olarak göremiyor, topluma uyumun akıl sağlığı ile aynı anlamı taşıdığı ve Devletin, yurttaşın düşmanı değil, yalnızca kardeşi, babası, dostu ve terapisti olduğu iddiasındaki kolektivist ve korumacı toplumsal düzenin ilkelerine bile ihanet ediyor. Aslında sanık sandalyesinde oturan kişi de kendisini yargılayabilir, dahası yargılaması gerekir, ama içinde bulunduğu durumda bunu yapamaz, hatta yapması yasaktır. Kısacası Bazelon Adil İnsan'ın tahtına yerleşip, 'öteki' ve 'yabancı' haline getirilmiş sanık hakkında dilediğini söyleyebilir.

Bu bölümde Kurumsal Psikiyatrinin, bazı insanlara bazı yaftalar yapıştırarak nasıl bir toplumsal sistem oluşturduğunu göstermeye çalıştım. Daha önce de belirttiğim gibi çağdaş Amerikan psikiyatrisi elbette Kurumsal Psikiyatriden ibaret değildir. Ancak bu sadece bu yüzyılın son yarısı için geçerli. Bundan önce tek uygulamalı psikiyatrik yöntem Kurumsal Psikiyatriydi. Kurumsal psikiyatriye ABD'de bile ekonomik, hukuki, siyasi ve toplumsal bakımdan Özel Psikiyatriden daha çok önem verilmektedir ve birincisinin alanı daha geniştir.

ABD'de bir süre önce yapılan bir araştırma sonunda, "Psikiyatristlerin zamanlarını çoğunlukla muayenehanelerinde geçirdikleri şeklindeki yaygın kanaatin tersine 15.200 psikiyatristten üçte birinden fazlasının hiç özel hastası olmadığı,"[90] ortaya çıkmıştır. Nitekim psikiyatristlerin sadece yarısı özel kurumlarda çalışmaktadır ve bunların % 60'ının özel kurumlardaki çalışma süreleri haftada 35 saatin altındadır. Psikiyatristlerin % 39'u devlet kurumlarında, % 34'ü özel kurumlarda ve kuruluşlarda, % 19'u federal kurum-

* 1817-1862 yılları arasında yaşamış Amerikalı yazar, ABD'nin Meksika'yla savaşmasına ve köleciliğe karşı çıktı. 'Sivil İsyan' adlı kitabın da yazarıdır

larda, % 15'i ise belediyelerde çalışmaktadırlar.[91] Bazıları birden fazla kurumda çalışmaktadır.

Bu sonuçlar gösteriyor ki psikiyatristler ekonomik anlamda kamu kurumlarına bağlıdır. Özel psikiyatri hizmetleri için ekonomik düzeyin ve toplumsal talebin ABD'den daha az olduğu diğer Batı ülkelerinde kurumlarda çalışan psikiyatristlerin oranı daha da fazladır. Örneğin, İngiltere'de psikiyatristlerin sadece 4.5'i çalışma sürelerinin yarısından fazlasını özel çalışmalarına ayırmaktadırlar; % 69'u Devlet Sağlık Hizmetleri kurumunda tam gün çalışmakta, % 77'si çalışma sürelerinin en azından bir kısmını hastanelerde yatmakta olan hastaların tedavisine ayırmaktadırlar. (Bu oran Amerika'da % 51'dir.)[92] Komünist ülkelerde psikiyatri tabii ki bütünüyle kurumsaldır.

Kısacası Kurumsal Psikiyatri akıl hastalarını seçer ve ayırır. Uyuşturucu bağımlılığı, psikopatik kişilik ya da şizofreni gibi özel psikiyatrik teşhis kategorileri ya da 'varsayımları' bu genel başlığın alt öğelerini oluşturur.

Bu tezi doğrulayan üç kaynak vardır: Tanınmış psikiyatristlerin uzman görüşleri, okul, mahkeme gibi önemli toplumsal kurumlarda yürütülen uygulamalar ve sosyologların deneysel araştırmaları.

İnsanların, bir kişinin 'akıl hastası' olduğuna, söz konusu kişinin davranışlarından hareket ederek değil, bir kurumun ya da yetkili kişinin görüşünü (aslında vurduğu damgayı demek lazım) dikkate alarak karar verdiklerini gösteren sosyolojik araştırmalar da yok değil. Ortaçağda sıradan insan kimin cadı olduğunu bilmiyordu ve ister istemez Engizisyoncunun teşhisine güveniyordu. Günümüzde de sade vatandaş kimin deli olduğunu bilemiyor ve akıl sağlığı hizmetleri görevlilerinin dikkatini çekenleri deli kabul ediyor.

Sosyolog Derek L. Philips "Toplum (akıl sağlığı) sorunları yüzünden papazdan, hekimden, psikiyatristten ya da

bir akıl hastanesinden yardım alan insanları mı, hiçbir yardım almayanları mı daha çok dışlar?"[93] sorusunun yanıtını arayan bir araştırma yapıyor. Beş ayrı vaka özeti hazırlıyor. "(A) paranoid şizofreni, (B) basit şizofreni, (C) kaygı ve depresyon (D) zorlamalı fobi, (E) 'normal' kişi tarifi."[94] ABD'nin güney kesiminde yer alan 17.000 nüfuslu New England'da yaşayan 300 evli beyaz kadına bu vaka özetlerini içeren bir anket sunuluyor. Phillips, her bir tarifin yanına -eğer başvurmuşsa- anlatılan kişinin başvurduğu yardım kaynaklarını gösteren bir not düşüyor. Bu not şu seçeneklerden birini içeriyor: "1. Boş, 2. 'Yardım için düzenli olarak papaza gitmektedir' açıklaması yer alıyor, 3. 'Yardım için düzenli olarak hekimine gitmektedir' 4. 'Yardım için düzenli olarak psikiyatristine gitmektedir' açıklaması yer alıyor, 5. 'Bir akıl hastanesinde yatmaktadır."[95]

Phillips'in anket çalışmasının sonuçları ilginç. "Aynı davranışı gösteren insanlar şu sırayla artan bir tepkiyle karşılaşıyorlar: hiçbir yardım almayanlar, papazla, hekimle, psikiyatrist ile görüşenler ve akıl hastanesinde bulunanlar."[96] Ankete katılan kadınların hepsi anket formunda normal tarif edilen fakat akıl hastanesinde bulunan kişinin ileri derecede akıl hastası olduğu, şizofren olarak tarif edilen fakat yardım talebinde bulunmayan kişinin de normal olduğu kanaatine varmıştır. Anketin sonuçlarından biri de şu: "Papaz, hekim, psikiyatrist ya da akıl hastanesinden yardım talebinde bulunanlar bu sıraya göre farklı derecelerde akıl hastası olarak görülüyorlar, aralarında en şiddetli tepkiyi alanlar ise psikiyatriste ve akıl hastanesine başvurduğu belirtilen kişiler. Bu, psikiyatrist ve akıl hastanesine başvuranların, sadece sorunlu davranışlarından ötürü değil, psikiyatrist ya da akıl hastanesine başvurdukları için 'akıl hastası' ya da 'deli' olarak tanımlanabildiklerini göstermektedir."[97]

Bu araştırma toplumun bedensel hastalıklarla akıl hastalıklarını bazı nedenlerle de birbirinden ayırdığını ortaya

çıkarmaktadır. Sıradan insanın, tıbbi telkinlerden etkilenmiş olsa da, kendine göre bir hastalık anlayışı vardır; ancak akıl hastalığı konusunda bu budur diyebileceği fikirleri yoktur. Bu konudaki fikirleri tamamen öznenin hasta rolünü benimseyip benimsememesine bağlıdır. 'Normal' bir insanın 'psikiyatrik' yardım talebinde bulunması, ciddi bir akıl hastalığı olmadığı halde psikiyatrik tedavi görmesi hangi akla sığar? Phillips şöyle yazıyor: "Normal kişi, akıl hastanesinde yattığı için hiçbir yardım almamış bir psikotikten çok daha fazla dışlanıyor. Anket sonuçlarına göre karşısında hiçbir ibare bulunmayan zorlamalı fobi sahibi kişi papazla görüşen depresif-nevrotik kişiden daha 'ideal' kişiliğe sahiptir. Aynı şekilde, yardım almıyor görünen bir şizofren psikiyatristle görüşen normal kişiye yeğleniyor.[98]

"Damga kelimesi" diyor Goffman "derin bir aşağılamaya gönderme yapar."[99] Akıl hastası olarak görülmek ya da bu şekilde damgalanmak kişiye dayatılan çok aşağılatıcı bir konumdur; anormal, çılgın, deli, psikotik, hasta gibi kelimelerin kullanılması sonucu değiştirmez. Kâfir damgası 'cadıyı nasıl Ortaçağ toplumundan koparıp almışsa, akıl hastası damgası da 'hasta'yı bizim toplumsal düzenimizin dışına çıkarmaktadır. Bu damgalar zaten bu amaçla kullanılmaktadır. Şöyle diyor Goffman: "Bu tanımla damgalanan kişinin tam bir insan olduğuna elbette inanamayız. Bu varsayıma dayanarak o kişiye o veya bu şekilde farklı davranırız ve bu ayrımcılığımızdan dolayı, istemeyerek de olsa, o kişinin yaşamını daraltmış oluruz. Bu damganın meşrulaştırdığı bir ideoloji ile kendimize onun daha aşağı konumda bulunduğunu açıklarız; o ideolojiye dayanarak bizim için bir tehlike oluşturduğunu düşünürüz, o ideoloji sayesinde başka bir nedenle, örneğin başka bir sınıfa mensup olması yüzünden ona beslediğimiz düşmanlığı rasyonelleştiririz."[100] Engizisyon cadıyı damgalama hakkını yaratmıştı, psikiyatri ise akıl hastasını damgalama hakkını üretti.

Cadılarla tedaviye yanaşmayan akıl hastalarının top-

lumsal durumlarının benzerliği ortadadır. Günah keçileri ile kurbanların, yani cadıların ve delilerin başına gelenlerle Yahudilerin ve siyahların başına gelenler benzer görünmekle birlikte aralarında bazı önemli farklar var.

Siyahî ve Yahudi ikilisi ile ve cadı ve hasta ikilisi arasındaki en önemli fark, siyahî ve Yahudi ikilisinin tanımlanmasına gerek duyulmadığı halde, cadı ve akıl hastası ikilisinin, onları günah keçisi haline getiren çoğunluk ya da bazı özel kurumlar tarafından tanımlanmış ve uygulama açısından bu tanımlara ihtiyaç duyulmuş olmasıdır. 'Zenci' kavramını köle tacirleri ya da köle sahipleri yaratmadılar; bunlar kimin siyah olduğunu kimin olmadığını belirlemek için uzman çalıştırmadılar. Siyahîyi köle olarak kullanmak isteyenler, işe doğal biçimde imal edilmiş bir kategori ile başlayabiliyorlardı; yapmaları gerek tek şey bu grubun bazı mensuplarına ya da grubun tamamına köle rolünü dayatmaktan ibaretti.

Siyahî ve Yahudi doğuştan damgalıydı, siyahînin 'damgası' bedeniydi. Beyazlar siyahı ten renginden nasıl tanıyorsa Hıristiyanlar Yahudiyi dini ve toplumsal davranışlarıyla hemen ayırt ediyordu.[101] Bundan dolayı Yahudiye düşman olmak isteyenlerin yapması gereken sadece bu grubun bazı mensuplarına ya da grubun tamamına iç düşman (tefeci, uluslararası banker, komünist vb.) rolünü yakıştırmaktan ibaretti. Kısacası, beyazların arasında yaşayan siyahînin ve Hıristiyanların arasında yaşayan Yahudinin kâfirliğinin *işaretleri* ya da *damgaları* zaten herkesçe fark edilen özellikleriydi.

Cadılar ve akıl hastalarında ise durum böyle değildir. Cadı avlayan dini bütün Hıristiyan ve henüz keşfedilmemiş akıl hastalarını arayıp bulmakla uğraşan inançlı akıl sağlığı görevlisi, cadının ve akıl hastasının *örtülü işaretini* ve *gizli damgasını* bulmak zorundadır. Var olduğu düşünülen bu işaretleri sıradan insanlar, hatta bu işaretleri taşıdığı

iddia edilen kişiler bile fark etmezler.* Toplum içindeki kâfirlerin ve delilerin saptanmasında uzmanlara (cadı avcılarına ve psikiyatrik teşhis koyuculara) başvurmak gerekir. Engizisyonun ve Kurumsal Psikiyatrinin, yani iyilik yapan bu kişilerin 'tedavi' yetkisine sahip olabilmeleri önce kabul kriterlerini karşılamaları ve bir merci tarafından yetkilendirilmiş olmaları gerekir.

Serbest çalışan hekimin bir hastayı tedavi edebilmesi için önce onayını almış olması gerekir. Engizisyoncu ve Kurumsal Psikiyatrist ise kâfiri veya deliyi tedavi etmek için Kilisenin ya da Devletin onayını ya da talimatını almak zorundadır. Cadı avcısı, Teolojik Devletin kendi usullerine uygun olarak görevlendirdiği bir kişidir; müşterisi Kilise ve Engizisyondur. Cadı avcısı işte bundan dolayı bireyi büyücülükle suçlama, büyücü olduğunu kanıtlama ve bedenini yakarak ruhunu kurtarma yetkisine sahiptir ve bu onun görevidir. Kurumsal Psikiyatrist ise Tıp Devletinin görevlisidir; müşterisi de patronu da devlettir. Psikiyatrist bağlı olduğu kurum olan Kurumsal Psikiyatri vasıtasıyla bireyi akıl hastası olmakla suçlama, deli olduğunu kanıtlama ve hapsederek tedavi etme yetkisine sahiptir.**

Başka bir ifadeyle, siyahları ve Yahudileri tanıtan damgalar, köle sahiplerinin ya da Yahudi karşıtlarının uydurduğu özellikler değildir; cadıların ve akıl hastalarının damgaları ise Engizisyoncu ve Kurumsal Psikiyatrist tarafından

---

* Akıl hastalığının gizli ve açık damga işaretleri olduğu fikrine örnek olarak Karl Menninger'in şu sözlerini buraya aktarıyorum: "Başkaları -en azından psikiyatrist- için açık olabilecek ancak taşıyan kişinin farkında olmadığı bilinçdışı eşcinsellik eğilimi ile eşcinselliğin bilinçli olarak arzu ve tercih edilmesi farklı olgulardır." (Vital Balance, s. 196.) Psikiyatrist, psikanalist ve psikologların üretimi olan sözde klinik literatürün çoğunluğunda depresyon, şizofreni ve diğer akıl hastalıklarının gizli işaretleri incelenir.

** Herhangi bir kişi başka herhangi bir kişiyi cadılıkla suçlayabilir ve suçlamıştır; ancak dokunduğunu kâfir eden sihirli değneği sadece Engizisyoncular kullanabilmişlerdir. Aynı şekilde, herhangi biri başka her hangi birini akıl hastalı olmakla suçlayabilir ve sık sık rastladığımız gibi suçlamıştır; ancak sihirli değnek yalnızca akıl hastalığı uzmanları olan psiklyatrlstlerln elindedir.

yoktan var edilir. Ne var ki, damgalar (ten rengi ya da Yahudilerin ibadetleri gibi) insanların gerçek özellikleri de olsa uzman görüşünün yapıştırdığı etiketler de olsa işlevleri aynıdır: Çoğunluğun azınlığı ezmesini haklı çıkarmak.

Köleciliğin ve örgütlü Yahudi karşıtlığının kurbanlarını bulmak için özel bir uzman sınıfa ihtiyaç olmadığı halde cadı avcıları ve akıl sağlığı hareketi için kurbanların bulunmasında böyle bir uzman sınıfın varlığı gereklidir. Açık ve gizli damgaların arasındaki en büyük fark budur. Hıristiyanlığı kabul eden Yahudiler ve din ve renk sınırlarının ötesine geçebilmiş siyahlar bir tampon sınıf oluştururlar, bunlar da potansiyel günah keçileridir. Bu ara sınıfların akıbetinin belirlenmesi için yine bir 'uzman görüşüne' gereksinim duyulur. Örneğin Nazilerin 'Yahudi sorunları' uzmanları. 'Saf' Hıristiyanlarla 'Yahudi kanı taşıdığı için kirli' olanları birbirinden ayırt etme yetkinliğine sahip olduğu öne sürülen 'uzmanlar' toplum tarafından onaylanır. Akıllılarla delileri birbirinden ayırt eden psikiyatristlerin işlevi de bundan farklı değildir. Sanığın deli olduğu savunmasının yapıldığı bir ceza davasında bu durum açıkça görülür. Bir davanın baştanbaşa düzmece olduğu bariz olsa bile bu uygulamanın toplumsal değerini zedelemez. Cadı avcılığının saçma sapan uygulamalarına rağmen halkın büyü ve Şeytan inancının, cadı korkusunun sarsılmamasının nedeni de budur. Cadılar ve akıl hastaları gibi evrensel Şeytani tehlikeler karşısında böyle ufak tefek sahtekârlıkların ne önemi olabilir?' On beşinci yüzyılın 'dürüst insanları', papazların genellikle her şeye rağmen dürüst insanlar olduğunu her zaman kabul etmiştir; yirminci yüzyılın 'düzgün insanı' da

---

* Papaz, hekim ya da siyasetçinin başvurduğu 'tedavi' amaçlı gözdağı yöntemlerine Batı edebiyatının en önemli yazarlarının eserlerinde rastlamak mümkün. Örneğin, Voltaire'in, fakir Bambabef'i şöyle der: "Öğrettiklerimizin aslı astarı yok, evet bunu itiraf ediyorum; fakat bu onların iyiliği için. Kutsal çivilerden satın almazlarsa ve bağışlarıyla günahlarının kefaretini ödemezlerse sonraki hayatlarında tek boynuzlu at, köpek ya da kertenkele olacaklarını söyleyince korkudan ceplerine sarılıyorlar; ama böylece temiz insanlar haline geliyorlar." (Voltaire, Philosophical Dictionary, s. 280.)

psikiyatristlerin sağduyusu konusunda aynı kanaati taşır.

Öte yandan, cadının kişiliği büyücü cadı tanımıyla nasıl özdeşleştirilmişse, akıl hastasının kişiliğinin de akıl hastalığından ibaret olduğuna aynı şekilde inanılmaktadır. Günah keçisinin kimliğini tanımlamakta kullanılan bütün kavramların ayırt edici özelliği, kâfiri, Yahudiyi, siyahîyi ya da psikozlu birini, bilim adamı, hekim, atlet ya da şair olma özelliğinden soyutlayarak, 'aşağılık' biri olarak görülmesidir. Günümüzde akıl hastası olduğu söylenen kişiler toplumun resmi günah keçileridir. Günah keçisi konumuna gelmeleri elbette tamamen yasaldır; oyunun kuralları bellidir, kimsenin söyleyecek sözü yoktur. Normalde akıl hastalarının başına gelenleri onaylamayacak insanlar da ses çıkarmazlar, çünkü her şey kitabına uygundur, durum incelenmiş, problem çözülmüştür, hasta kontrol altındadır.

Bu konudaki toplumsal yaklaşımın sonuçları önümüzdedir. Birbiriyle çelişen iki tutumdan sadece birini seçebiliriz ve seçmek zorundayız: Ya bazı kişileri devletin özel tedavisine ihtiyacı olan aciz kişiler olduğuna, bu kişilere yardımın bir 'uzmanlık alanı' olduğuna ikna olacağız ve böylece o 'uzmanlar' muzaffer edalarıyla gemilerini yürütürken 'hizmetlerine' mazhar olanlar da töhmet altında yaşamaya devam edecek, ya da devletin toplumsal denetim mekanizmalarını reddeden, ne herhangi bir damgayı ne de toplumsal bir kategoriyi kabul etmeyen bir toplumun yaratılması için mücadele edeceğiz. Ancak o zaman devlet onayıyla damgalanan suçsuz insanları ve profesyonel aşağılamanın yarattığı sınıfları ayıran tanımlar feshedilebilir ve ancak o zaman seviyeler eşitlenebilir.

Bu merhamet ve iyiliğin ortadan kalkması demek değildir. Gerçek merhamet ve iyilik duyguları ancak böyle bir toplumda beslenebilir. Böyle bir toplumda merhamet zorlamayı, iyilik tahakkümü barındırmak zorunda kalmaz.

13
PSİKİYATRİK GÜNAH KEÇİSİ OLARAK EŞCİNSEL

Toplumumuzda katillerin hayatı bile eşcinsellerinkinden daha kolay.

Abby Mann[1]

Atalarımızın teolojik toplumları kâfir olmaktan nasıl kaçındıysa günümüzün laik toplumları da eşcinsellikten sakınmaktalar. Eşcinselliğin hem suç hem de hastalık olarak görülmesi, iticiliğinin niteliğini ve boyutunu bir ölçüde açıklıyor.[2]

Yasalara göre her eşcinsellik, cinsel bir suçtur. Bundan dolayı eşcinsel, cinsel psikopatlar denen kişiler için konmuş yasalarla cezalandırılabilir ve bir akıl sağlığı kuruluşunda ya da 'cinsel suçlulara' özgü bir kurumda belirsiz süreyle kapatılabilir. Bu cezaya çarptırılan eşcinsellerin sayısı çok az olsa da bu durum bu konuya ilişkin yasaların ahlaki tutumunu ve anlamını sergilemesi açısından önemlidir.

Eşcinsel davranışlar tıbbi bakımdan da bir 'akıl hastalığı'nın belirtisidir. Eşcinsel manevi hijyen kurallarına da uymak zorundadır ve cinsel seçiminin akıl hastalığı olarak görülmesinden ötürü bir akıl hastanesine kapatılabilir. Örneğin, Massachusetts'te de insanın 'toplumun kabul ettiği yasalara, düzene, geleneklere ya da ahlak değerlerine aykırı'[3] davrandığı gerekçesiyle akıl hastanesine kapatılabildiğini görüyoruz. Eşcinsellerin nadiren sadece cinsel davranışlarından ötürü mahkûm edilmiş olması, yasaların bu davranışı cezalandırma niyetini taşıdığı gerçeğini ve bu cezanın toplumsal etkisini ortadan kaldırmaz. Kısaca-

sı, eşcinsel sadece suçlu olarak değil akıl hastası olarak da yasaların baskısına maruz kalır, bir anlamda psikiyatrinin günah keçisidir.

Eyalet yasaları eşcinsel davranışa, on beşinci yüzyıl İspanyasında Yahudi ibadetine gösterilen tavrı göstermektedir. Her ikisi de yasaktır, bu yasağın ihlali benzer sonuçlara yol açar. İspanya'da görünen Yahudi sayısı kısa sürede azalmıştı ama gizlice ibadet eden ve 'Judaizer' denilen kişi sayısı hiç de az değildi. Toplumumuzda da eşcinsel olduğunu açıkça ifade eden insan sayısı azdır ama gizli eşcinsellerin sayısı hiç de az değildir. Bu konuda yapılan araştırmalarda genellikle ortaya çıkan sonuç, Amerikalıların en azından % 10'unun eşcinsel olduğudur. Hem kadınlar hem de erkekler arasında bu uygunsuz davranışa meylettiği halde böyle bir tercihin sonuçlarından korktuğu için toplumа uyum göstermeyi tercih edenlerin sayısı da az değildir.

Eşcinselin kendini gizlemesinin nedeni böyle bir açıklamanın kaçınılmaz olarak bir takım mahrumiyetlerle sonuçlanmasıdır. Eşcinsel olduğu bilinen kişiler Silahlı Kuvvetlerde görev alamazlar, devlete ait ya da özel kurumlarda çalışamazlar, üniversitelere ve diğer okullara kabul edilmezler. Eşcinseller hayatlarını sürdürebilmek için ekonomik ve toplumsal bakımdan vazgeçilmez olan birçok olanaktan yoksun bırakılmaktadırlar.* Kısa süre önce kurulmuş olan Columbia Üniversitesi Eşcinseller Birliği'nin bir yayınında Stephanie Harrington haklı olarak şunları söylüyor: "Bu azınlık, kısır bir döngü içerisindedir. Üyeleri ayağa kalkıp organize bir grubun insani ve medeni haklar

---

* Daha geniş bilgi için bkz. Donald Webster Cory, Homosexual in America: A Cross-Cultural Approach, özellikle s. 267-299.
ABD Sivil Hizmetler Komisyonu tarafından 1951 yılında yayınlanan 'Devlet Dairelerinde Eşcinsellerin ve Diğer Cinsel Davranış Bozukluğu Gösterenlerin Çalıştırılması' adlı metinde yer alan 2 nolu belgede şöyle deniyor: "Yasaları ya da benimsenmiş ahlak kurallarını çiğneyen kişilere Birleşik Devletler Hükümetinde yer yoktur. Eşcinseller ya da herhangi bir cinsel sapkınlık gösterenler Federal Hükümet'e bağlı birimlerde çalışamazlar." (Cory, The Homosexual in America, s. 275.)

konusundaki taleplerini dile getirdiğinde Federal Hükümetler ve Eyalet bu talepleri göz ardı edemez, ama eşcinseller, medeni hakları ve bireysel özgürlükleri kabul edilene kadar ayağa kalkıp taleplerini dile getirebilecek durumda olmayacaklar. Bugünkü koşullarda eşcinsellerin maruz kaldıkları aşağılanma mesleki ve ailevi yaşamlarını tehdit etmektedir. Eşcinselleri koruyan kurumların heteroseksüel üyeleri bile eşcinsellik suçlamasıyla karşı karşıya kalmaktan korkmaktadır."[4]

Ancak, günümüzde eşcinsellere uygulanan ayrımcılığı siyahlara uygulanan ayrımcılıkla karıştırmak yanıltıcı olabilir. Geçmişte haksız suçlamalarla karşı karşıya kalan siyahî günümüzde kayıtsız şartsız insan kabul edilme hakkını nihayet elde etmiştir. Eşcinseller ise ne böyle bir toplumsal konuma ne de cinsel davranış özgürlüğüne sahip değildir. Eşcinsel kusurlu bir varlıktır. Vebayla eş tutulan bir hastalıktan mustariptir.*

Bugünkü Amerika'da yaşayan eşcinselin durumu ile on beşinci yüzyıl İspanyasında yaşamış olan Yahudinin durumu arasında bu bakımdan da bir benzerlik olduğu görülüyor. Yahudi, nasıl Hıristiyan olmadığı için insan sayılmadıysa, eşcinsel de heteroseksüel olmadığı için tam bir insan gibi görülmemektedir. Her iki durumda da birey gerçek kimliğiyle, kendisi olarak kabul edilmez. Neden aynıdır:

* Bu karşılaştırmayı biraz açmakta yarar görüyorum. Cildin rengi biyolojik bir özelliktir. Eşcinsel davranışta bulunmak ise bireysel bir davranıştır. Eşcinsellikte bir tercih yapılmaktadır, ten renginde ise tercih yoktur. Başka bir ifadeyle, beyaz adam siyahîyi insan olarak ya da siyasi eşiti olarak kabul edebilir ya da etmeyebilir; ancak siyahînin ten rengi konusunda yapabileceği bir şey yoktur. Heteroseksüel de eşcinseli insan olarak ya da siyasi eşiti olarak kabul edebilir veya etmeyebilir; ancak buradaki fark eşcinselin bunu seçmiş olmasıdır. Yani, eşcinsel normdan sapan bir tercih yapmıştır. Toplum da eşcinseli 'akıl hastası' ilan ederek onun 'gerçek' tercihler yapmaktan aciz olduğunu ilan eder. Eğer 'özgürce' yani 'normal' bir tercihte bulunabilseydi herkes gibi heteroseksüelliği tercih edeceğini iddia eder. Psikiyatrik söylevlerin gerisinde daha çok böyle bir mantık yatar. Hastanın davranışı, karşı konulması mümkün olmayan zorlamaların ve dürtülerin ürünüdür; psikiyatristlerin davranışı ise özgürce alınan kararların. Bu açıklamanın bilişsel yapısının altında hastanın deli olduğu için aşağılanması ve psikiyatristin aklının yüceltilmesi yatar.

her ikisi de egemen grubun inançlarının ve değerlerinin altını oymaktadır. Yahudi, İsa'nın Tanrının Oğlu, Roma Katolik Kilisesinin de Tanrının Yeryüzündeki tartışmasız temsilcisi olduğunu kabul etmez. Eşcinsel, kadının arzulanacak tek cinsel varlık olduğunu ve heteroseksüelin cinsel bakımdan normalliğinin tartışmasızlığını sarsar. Eşcinsel, heteroseksüel ile aynı haklara sahip olamaz, bu yüzden diğer insanlarla eşit konumda görülmez. Günümüzde Amerikan toplumunda akıl hastası da aynı nedenle bazı insani haklarından yoksun bırakılmaktadır. Bu konuda bir eşitsizlik olduğu bile ancak Eşcinsel Öğrenciler Birliği'nin 'Bağımsızlık Bildirisi ile ilan edilmiş olan hakların Amerikalı eşcinsellere de tanınması'[5] talebinde bulunmasından sonra yavaş yavaş söz konusu edilmeye başlamıştır.

Amerika'ya göç etmeye çalışan eşcinseller bu ülkede eşcinselliğin hoş karşılanmadığını görmektedirler. Eşcinselliğin seküler bir sapkınlık olarak görüldüğünü ABD Anayasa Mahkemesi'nin 1967 yılında alınan yabancıların sadece eşcinsel oldukları gerekçesiyle sınır dışı edilmesine ilişkin kararı da doğrulamaktadır.

Bu karar, Göçmenlik ve Vatandaşlığa Kabul Dairesi'nin Kanada vatandaşı olan Clive Michael Boutilier'nin sınır dışı edilmesi talimatı ile ilgili dava sonucunda alınan bir karardır.[6] Söz konusu sınır dışı etme kararı alındıktan sonra Boutilier Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi altıya üç oy çokluğuyla önceki talimatın uygulanmasına karar verdi.

Boutilier 22 Haziran 1955'te, 21 yaşındayken ABD'ye kabul edilmişti. Annesi, üvey babası ve üç erkek kardeşi ve kız kardeşleriyle birlikte ABD'de yaşıyordu. '1963 yılında vatandaşlığa kabul başvurusunda bulundu. Vatandaşlığa Kabul Dairesi İnceleme Şubesine sunduğu belgede 1959'da New York'ta sodomi suçlamasıyla tutuklandığı, şikâyetçinin duruşmaya gelmemesi üzerine serbest bırakıldığı bilgisi de yer alıyordu.'[7]

Bu aşamada Boutilier, henüz yasalara göre eşcinsel

olarak tanımlanmamıştı. Ancak, eşcinselliğinin vatandaşlığa kabulü için bir engel olmadığını düşünmüş olmalı ki eşcinsel olduğunu itiraf etti. "Başvuru sahibi, devletin talebiyle 1964 yılında cinsel sapkınlığının bütün öyküsünün (!) yer aldığı başka bir yeminli ifade vermek zorunda kaldı."[8] Boutilier, bu ifadesinde ilk eşcinsel deneyimini on dört yaşında yaşadığını, on altı ile yirmi yaşları arasında 'yılda ortalama üç ya da dört kez eşcinsel ilişkiye girdiğini' belirtiyordu. Boutilier, 'ülkeye girmeden önce üç ya da dört kez heteroseksüel ilişki kurmuş olduğunu' söylemişti. Amerika'daki devlet yönetiminin bu heteroseksüel davranış sayısını yeterli bulmadığı anlaşılıyor: Devlet, 1964 yılında 'başvuru sahibinin ülkeye girdiği sırada herhangi bir nedenle sınır dışı edilmesini gerektiren bir durumda olup olmadığı'[9] konusunu açıklığa kavuşturmak için Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi'ne başvurdu. Bu konuda bilgi almak istemesinin nedeni 1952 tarihli Göçmenlik ve Vatandaşlığa Kabul Yasası'nın 212. paragrafının (a) bendinin (4.) maddesi idi. Burada şöyle deniyordu: 'Psikotik kişilikli, epilepsi hastası ya da zihinsel kusurlu yabancıların ABD'ye girişleri engellenir.' Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi'ne sorulan eşcinselliğin 'psikotik' olup olmadığıydı.

Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi Boutilier'yi hekimlerine muayene ettirdikten sonra "Aşağıda imzası bulunan hekimler başvuru sahibinin ülkeye girdiği sırada 'A kategorisi' içinde, yani psikopatik ve eşcinsellik sapması' içinde olduğunu saptamışlardır"[10] şeklinde bir belge hazırladı. Anayasa Mahkemesi, hekimlerin ve alt mahkemenin yaptığı bu değerlendirmeye dayanarak şu kararı aldı: "Yasanın geçmişteki uygulamasına bakılınca Kongrenin 'psikopatik kişilik' tabirinin vatandaşlığa kabul başvurusunda bulunan eşcinselleri kast ettiği kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktır."[11] Anayasa Mahkemesi oy çokluğuyla "Devlet baş-

* Bu ifadenin Boutilier'in eşcinselliğinin gerçek öyküsü olduğunun nasıl anlaşıldığından bahsedilmiyor.

vuru sahibinin ülkeye girdiği sırada kesinlikle eşcinsel olduğunu saptamıştır"[12] kararına vararak yasalar gereğince söz konusu kişinin ülke dışına çıkarılmasını uygun buldu.

Boutilier, Anayasa Mahkemesine yaptığı itiraz başvurusunda "Ülke dışına çıkarılmasına ilişkin kararın anayasa aykırı olduğunu, çünkü ülkeye girdiği sırada cinsel davranışının ülke dışına çıkarılmasına neden olabileceği konusunda bilgilendirilmiş olmadığı"[13] hususu da yer alıyordu. Anayasa Mahkemesi bu itirazı kabul etmedi: "Anayasanın yabancıların ABD'ye girişlerini düzenleyen 212. paragrafındaki (a) bendinin (4.) maddesindeki gereken uyarının yapılmasına dair hükümler bu vaka için geçerli değildir. Kongrenin, daha önce yasaklamış olduğu özelliklere sahip yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda yetkili olduğu eskiden beri kabul edilen bir hususdur. Bkz. *Çinlilerin Sınır Dışı Edilmesi Davası*, 130 ABD, 581 (1889). Kongre, eşcinsellerin ülkeye girişlerini yasaklamıştır."[14]

Çinlilerin Sınır Dışı Edilmesi'ne ilişkin karar, Kongrenin Çinli işçilerin ABD'ye girmesini yasaklayan yasasına ilişkin bir itiraz üzerine oy çokluğuyla alınmıştı. Anayasa Mahkemesi bu kararında şöyle diyordu: "Devletin yasama organının yabancıların ABD sınırları dışına çıkarılmasına ilişkin uygulaması bir egemenlik hakkıdır."[15]

Çinlilerin Kabul Edilmemesi kararını alan mahkeme, bu kararın gerekçesinde, Başyargıç Marshall'ın "Bu ülkede ulusun yargılama yetkisi mutlak ve özel olmalıdır,"[16] sözlerine ve Pierce'in başkanlık döneminde Dış İşleri Bakanlığı yapmış olan William Leonard Marcy'nin "Her toplum, kimleri üyeliğe kabul edeceğini belirleme hakkına sahiptir ve bütün milletler hem barış hem savaş dönemlerinde bu haklarını kullanırlar,"[17] şeklindeki açıklamalarına yer vermiştir.

O halde, Anayasa Mahkemesi'nin Boutilier davasında çoğunlukla aldığı karar tümüyle hukukidir. Kongrenin "Kamu yararı gerekli kıldığı takdirde yabancıların sınır dı-

şına çıkarılması"[18] hakkı tartışmaya açık değildir. Kongre, *kimin* ABD'ye girmemesi gerektiğini belirlerken ahlaki tutumunu ortaya koymaktadır. Kongrenin eskiden Çinli işçilerin ülkeye girişini engelleyip İngiliz ve İrlandalı işçilerin girişine izin vermesi beyaz ırk dışındaki insanlara karşı önyargılı olduğunu göstermektedir. Göçmenlik yasalarındaki anarşistleri, komünistleri, çokeşlileri ve eşcinselleri dışlayan hükümlerde de aynı tutum görülmektedir.*

Boutilier'nin eşcinsel olup olmadığının saptanmasında hekimlerin uzmanlığının gerekmiş olması da üzerinde durmaya değer bir nokta. Böyle bir durumda özne hakkında bilgi vermek hekimin ahlaki sorumluluğu mudur? Böyle bir amaçla kişiyi muayene etmek hekimin kime karşı üstlendiği bir görevdir? Batı toplumlarında hekime güven çok önemlidir. Polis, vergi müfettişi ya da bölge savcısından farklı olarak hekime, devlet görevlisi gözüyle değil hastaya yardım elini uzatan kişi gözüyle bakılır.[19]

Bundan dolayı hekim, muayene ettiği kişiden başka bir kişinin çıkarını temsil ediyorsa, söz konusu kişi yanlış yönlendirilmiştir ve bu durumda bu kişinin uğradığı zararın telafi edilmesi gerekir. Başka bir ifadeyle Boutilier'yi devlet adına muayene eden hekimlerin şu konularda hastayı bilgilendirip bilgilendirmeme kararı kendilerine aittir: (1) Devlet tarafından görevlendirildikleri ve görevlerinin

---

* Toplumun üyelerinin kimler olacağına karar verme konusunda milletin egemenlik hakkına başvurulması milletin ahlaki ve siyasi özelliğini çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Nitekim Amerikan Cumhuriyeti kurulurken millet siyah ve kırmızı derililere vatandaşlık hakkı vermemişti ve siyahlara 1865'te, Kızılderililere ise ancak 1924'te oy kullanma hakkı vermiştir.
Amerikalı Kızılderili ve Siyahî'nin 1776'daki durumu ile yabancı eşcinselin 1967'deki durumu arasında önemli bir fark var. Birinci durumda konu, yeni örgütlenmiş olan bir gruba mensubiyetin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerdir. İkinci durumda ise konu, oluşumunu artık tamamlamış olan bir grubun içine girmeyi düzenleyen kuralların formüle edilmesidir. Boutilier davasında konu, bir göçmene vatandaşlık hakkı ayrıcalığının verilmesidir. Bence, bir ülkenin iyi tanımlanmış bir göçmenlik politikası varsa, bu konuya ilişkin yasalar bu ülkenin ahlaki ve siyasi özelliklerinin 'yansıdığı bir sınav kâğıdı'dır. Milletin siyasi bünyesine kimleri dahil etmek istediğini ve istemediğini bu yasalardan anlarız.

Boutilier'nin eşcinsel olup olmadığını ortaya çıkarmak olduğu; (2) Boutilier eşcinselse bunu işverenlerine bildirecekleri; (3) Boutilier'in eşcinsel olduğu bildirildiği takdirde ABD'ye girmesinin yasaklanacağı; ve (4) eğer Boutilier bu koşullarda bir itirafta bulunmak istemiyorsa susma hakkına sahip olduğu. Söz konusu hekimlerin Boutilier'ye bu seçeneklerden herhangi birini bildirip bildirmediklerini elbette bilemem. Ama bunu yapmamışlarsa 'hasta'larını aldatmışlardır.

Bunların söylenmediği bir 'tıbbi' işlem ahlak kurallarına aykırıdır ve Boutilier'nin Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesine bağlı hekimler tarafından muayene edilmesi ve hakkında rapor düzenlenmesi sahtekâr bir bilimsel törenden başka bir şey değildir.[20] Öncelikle muayenenin amacı rasyonel değildir: Boutilier eşcinsel olduğunu zaten kabul etmiş olduğuna göre bu 'tıbbi muayene'nin ne gibi bir amacı olabilir! İkincisi, altında tıbben yetkili kişilerin imzası bulunan bu rapor ile Mahkemenin zaten bildiği bir husus saptanmaktadır; ABD'nin yasal görevlileri eşcinselliğin 'cinsel sapma' ve 'psikopatik kişilik' göstergesi olduğunu zaten *saptamışlardır*; 'tıbben muayene edenler' raporlarında bundan başka hangi saptamada bulunabilirler ki?

Ne var ki, eşcinselliğin de tifo gibi bir hastalık olduğu ve hekimlerin teşhis koyarken taşıdıkları ahlaki sorumluluğun sıradan bir vatandaşın sorumluluğuyla aynı olduğu öne sürülebilir. Bence hiç de öyle değildir. Teşhisi koyan hekimdir, sıradan vatandaş teşhis koymaz; bundan dolayı, hekimin teşhiste bulunma konusunda, polisin tabancasını kullanma konusunda olduğu gibi, herhangi bir vatandaşa kıyasla çok daha büyük sorumluluğu vardır.

Boutilier'yi muayene eden hekimlere verilen görev tıbbi bir teşhiste bulunmaları değil bir kişinin sınır dışı edilip edilmemesi konusunda rapor vermeleridir. Bu benim kişisel fikrim değildir; mahkemenin çoğunluk kararını yazdıran yargıçlar da aynı kanaattedirler. Kararda psikopatik

kişilik kavramının belirsiz bir kavram olduğunun iddia edilebileceği dikkate alınarak şöyle bir açıklama yapılıyor: "Bazıları için 'psikopatik kişilik' kavramı farklı hastalıkları içeren ve yeterince açık olmayan tıbbi bir kavram olabilir. Ancak, Kongrenin bu muayene ile varmak istediği nokta psikiyatristlerin öne sürdüğünden biraz farklı. *Kongrenin amacı klinik bir muayene değil,* eşcinsellerin ve sapık olduğu düşünülen özelliklere sahip kişilerin *dışlanmasını onaylayan bir standart koymaktır.*"[21] (İtalikler-T.S.)

Bundan dolayı Boutilier'yi muayene eden ve hakkında rapor hazırlayan hekimlerden istenen, bir kişi hakkında teşhiste bulunmaları değil, söz konusu kişinin Kongrenin saptadığı 'dışlama standardı'na uyup uymadığına karar vermeleridir. Peki bu hekimler için ahlaken meşru bir davranış mıdır? Tıpla ilgisi olmayan yetkililerin hazırladıkları bir belgeyi imzalamak neden hekimlerin görevi? Bu sorunun yanıtı, Amerikan yasalarında eşcinsellerin nasıl aşağılandığını daha açık bir şekilde ortaya çıkarır.

Yabancı eşcinsellerin durumlarını hukuki açıdan ele alan incelemelerinde Byrne ve Mulligan[22] bu bireylerin tıbbi muayenelerinin baştan savma bir formalite olduğunu belirtiyorlar. Ancak, bu yazarlar da eşcinselin muayene edilmesinde amacın yeni bir bulgu ortaya çıkarmak olmadığını ve bu muayenenin teknik değil sembolik, başka bir deyişle törensel bir işlem olduğunu anlayamamışlardır.* Bundan dolayı eşcinselin, kendisini muayene eden tıp görevlisi karşısındaki fiili ve toplumsal konumunu yanlış değerlendirmektedirler. Yazarlar kitaplarında şöyle diyorlar: "Sınır dışı etme işlemlerinde özel soruşturma görevlisi, Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesinden çağırdıkları tıp personelinden ülkeye giriş yaptığı sırada yabancının 'psikopatik kişilikli' olup olmadığını saptamasını ister. Ancak bu konudaki 'görüş'ün dayanağı tıbbi muayene olamayacağına

* Bu konuda teknik işlemlerle tören niteliği taşıyan sembolik işlemler arasındaki farklar bu kitabın 14. Bölümünde daha geniş ele alınmaktadır

göre sadece bireyin giriş yapmadan önce eşcinsel davranışta bulunduğuna dair kendi beyanı ya da resmi görevlinin keşfettiği bir kanıttır. *Bu durumda* düzgün bir tıbbi muayene yapılmamış demektir."[23] (İtalikler-T.S.)

Byrne ve Mulligan'ın söylediklerinden eşcinselliği hastalık kabul ettikleri anlaşılıyor. Çünkü ancak hastalık kabul edildiği takdirde eşcinselliği teşhis edecek bir hekime ihtiyaç duyulur. Yazarlar 'bu durumda' yani eşcinsel olduğu iddia edilen göçmenin durumunun incelenmesinde sadece yaşam öyküsünün ele alındığı psikiyatrik incelemenin 'tıbbi muayeneyle' alakası olmadığını, bu yaklaşımın sadece bir 'iyi niyet gösterisi' olduğunu söylüyorlar. Bense, daha önce de açıkladığım gibi, bunun bir hastalık olmadığını düşünüyorum.[24] Bu noktada, psikiyatri yöntemlerinin 'hasta' denilen kişi ile yapılan görüşmelerden ve bu kişiyi psikolojik testlerden geçirmekten ibaret olduğu ve bu yöntemlerle, görüşülen kişide bedensel bir hastalık ortaya çıkarılamayacağı gibi bu yöntemler bireyin belli bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ortaya çıkarmak için de yeterli olamadığını hatırlamamız gerekiyor.[25] Söz konusu kişi elbette eşcinsel olduğunu açıklayabilir; fakat eşcinsel olmadığını iddia etmesi nasıl bunun kanıtı olamazsa eşcinsel olduğunu açıklaması da eşcinselliğinin kanıtı olamaz. Kendisinden üstün gördüğü bir otoritenin sorgusu altındayken hakkında araştırma yapılan kişinin yanıtlarının bu üstün otoritenin beklentilerine uygun olması görülmemiş bir şey değildir; kısacası adam isteyerek veya istemeyerek yalan söyleyebilir.

Eşcinselliğin hastalık olduğu fikrini kabul edersek resmi teşhiste bulunacak bir hekime ihtiyacımız vardır, evet. Byrne ve Mulligan kanunda temel oluşturan varsayımın bu olduğunu göstermek için adli hükme işaret ediyorlar. Örneğin LeBlanc adlı biri Halk Sağlığı doktorlarının, adamı bizzat muayene etmeden, sadece askeri rapora ve başvuru sahibinin beyanına dayanarak hazırladıkları bir tıbbi

raporla sınır dışı edildi.[26] LeBlanc'ın sınır dışı edilmesine ilişkin karara itirazda bulunduğu bölge mahkemesi şöyle bir karar alıyor: "Sınır dışı uygulamasına ilişkin yasalar söz konusu kişinin tıbbi muayenesini zımnen şart koşar ve bu tıbbi muayenenin anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen asgari standartlara uygun olması gerekir."[27] Böylece LeBlanc sınır dışı edilmeden önce anayasaya uygun olarak şahsen muayene edilme hakkına kavuşturulmuştur! Resmi işlemlerde yasalara uygunluğa gösterilen bu ihtimam anayasa ve insan haklarına ne kadar önem verildiğini gösteren ve izlenen tutumu yücelten bir gösteriden, bir ritüelden başka bir şey değildir.

Kongrenin 'psikotik' değil de 'cadı' denen akıl hastalarının göçmen olarak kabul edilmesini yasaklayan bir yasa çıkardığını varsayalım. Hekimler bir kişiye, yasaların gerekli kıldığı bütün işlemlere uyarak cadı teşhisi koyarlarsa mahkemeler için bu yeterli olacak mıdır? Bu teşhisin bireyin beyanına ya da 'muayenesine' dayandırılması arasında bir fark olmayacağına göre bir kişinin cadı olduğuna cadılık kategorisini iyice inceleyip bu konuda doğru bir kanaate varmadan yasalara uygun olarak karar verilmesine üzülmemiz akılcı bir davranış değildir. Eşcinselliğin (ya da akıl hastalığının) ne olduğu konusunda kapsamlı bir araştırma yapıp ne olduğu hakkında doğru bir kanaate varmadan bir kişinin yasalar uyarınca eşcinsel (ya da bir şekilde akıl hastası) olduğunu saptamak da akıllıca sayılmaz. Bu kategorilerin iyice incelenememesi, bunları kullanan kişilerin; örneğin, yasa koyucuların, yargıçların ve psikiyatristlerin, bunları bilimsel bakımdan doğru bulduklarını ve strateji olarak kullanılmayı uygun gördüklerini göstermektedir. Ya Byrne, Mulligan ve birçok çağdaş hukuk ve psikiyatri uzmanı gibi ya 'psikopatik eşcinsel' kategorisini kabul edecek ya da bu kişilerin daha güvenilir bilgi kaynaklarıyla tanımlanmasını umacak ya da bunun yalnızca bir damga olduğuna karar verip birilerine yapıştırmaktan vazgeçeceğiz.

Boutilier'nin sınır dışı edilmesini sağlayan yasa ülkeye girişten sonraki davranışlarını incelemiyor. Aksi halde ABD'de heteroseksüel bir hayat sürmek sınır dışı edilme kararına karşı bir itiraz oluşturabilirdi. Oysa değildir. Byrne ve Mulligan bundan dolayı haklı olarak şöyle diyorlar: "Göçmenlik ve Vatandaşlığa Kabul Dairesi bütün yabancıların girişten önce eşcinsel davranışlarda bulunup bulunmadığını neden ülkeye giriş aşamasında soruşturmuyor?"[28] Çünkü görünen o ki bu Daire eşcinselleri belirlemek için ülkeye girişten sonraki davranışlarını izlemektedir. "Madem ülkeye girişten sonraki davranışları insanın sınır dışı edilmesine neden olabiliyor," diyor yazarlar "o halde ülkeye kabul edilen yabancılar ABD'de eşcinselliğin bir sınır dışı edilme nedeni olduğu konusunda uyarılmalıdır."[29]

Bu mantıklı bir öneri gibi görünüyor. Tek kusuru fazla açık olması: ABD bunu bu kadar açıklıkla ortaya koymak istese göçmenlerin eşcinsel olup olmadığını bilmek için hafiyelik yapmak yerine ülkeye kabul etmeden önce kendilerine sorabilir. Byrne ve Mulligan sağduyulu bir öneride bulunuyorlar ama bu arada sorunu çok yanlış anlamış oldukları da anlaşılıyor: Yazarlar, eşcinseli ya da eşcinsel olmakla suçlanan kişiyi insan olarak kabul ediyorlar ama devlet için kişiler birer nesnedir. Göçmenlik Dairesi yetkililerinin eşcinsel olduğundan kuşku duyulana yaptığı muamele bunu açıkça gösteriyor. Eski İbranilerin Tanrısının Sodomluları tuzağa düşürdüğü gibi onlar da günümüzün eşcinsellerini tuzağa düşürüp yakalıyor ve bastırılması için her yolun mubah olduğu bir illet muamelesi yapıyor. Byrne ve Mulligan'ın önerileri kabul edilirse devlet, eşcinsellikle suçlanan kişiye normal insanlara davrandığı gibi davranmış olacaktır. Fakat bu durumda zaten eşcinselden kurtulmayı öngören görüş ortadan kalkmış olacağından sınır dışı etme gibi uygulama da olmayacaktır.

ABD'de eşcinselliğin sınır dışı edilmeye yol açabileceği konusunda yabancı göçmenlerin uyarılmasının sonucu

ne olur? İlk olarak bazı bireyler böyle bir davranışta bulunmaktan kaçınabilirler. Yasa koyucuların bunu teşvik etmek istemedikleri anlaşılıyor. İkinci olarak eşcinsel eğilimleri olan bazı kişiler, cinsel davranışlarla ilgili yasalardan korunmak için bu eğilimlerini herkesin içinde açığa vurmaktan kaçınabilirler. Yasa koyucuların bunu da teşvik etmek istemedikleri anlaşılıyor. Üçüncü olarak Byrne ve Mulligan'ın da belirttikleri gibi "Sınır kapılarından ülkeye girmek üzere olan yabancılara eşcinselliklerinden dolayı sınır dışı edilebilecekleri uyarısında bulunulursa kendi ülkelerine dönmeyi ya da başka bir ülkeye göç etmeyi tercih edebilirler."[30] Yasa koyucuların bunu da istemedikleri anlaşılıyor. Bunlardan çıkan tek sonuç yasa koyucuların amacının eşcinsele kötü davranmak olduğudur. Çünkü birincisi, ülkeye girişten vazgeçirmek için önceden uyarı yapmamaktadır; ikincisi özel yaşantısına müdahale etmekte ve bireyi damgalayarak aşağılamaktadır; son olarak da sınır dışı ederek cezalandırmaktadır. Bu kuşkusuz çok ağır bir ceza.* Örneğin Boutilier, sınır dışı edilmeden önce ABD'de on yıl yaşamıştır. Yani ergenlik yıllarını hemen hemen tamamen ABD'de geçirmişti. Byrne ve Mulligan şöyle diyorlar: "Boutilier ülkeye girerken cinsel tercihinin sınır dışı edilmesine neden olabileceğini bilseydi, çok daha önce kendi isteğiyle ABD'den ayrılıp başka bir ülkede hayatını kurabilirdi. Ya da ABD'de kalıp resmi soruşturma ile karşılaşmayacağı bir yaşam sürmeyi tercih edebilirdi. Boutilier vatandaşlık başvurusunda bulunduğu sırada sınır dışı edilebileceğini bilmiyordu."[31] Eşcinsellerin sınır dışı edilmesine ilişkin yasayı çıkaran Kongrenin bunun farkında olmaması mümkün müdür? Bu durumda Amerika'da yasaları koyanların eşcinsellere haksızlık ettiğini söylemekle Engizisyoncuların kâfirlere haksızlık ettiğini söylemeye benzer. Aradaki fark

* Yargıç Jackson 1951 yılında aldığı bir kararda sınır dışı etmenin bir ceza olduğunu açıklar. Bu 'hayat boyu sürgün' ve 'acımasız bir ceza'dır. (Byrne ve Mulligan, 'Psychopathic personality' and 'sexual deviation': Medical terms or legal catchalls, Temple Law Quart. 40: 328-347.)

Amerikalı yasa koyucunun yaptığını tıbbi bir gereklilik ve her yurtseverin üstleneceği bir görev olarak görmesidir.

Byrne ve Mulligan'ın çalışmalarındaki iyi niyetten kaynaklanan bu yanlış anlama, özellikle makalelerinin son paragrafında açıkça görülüyor: "Egemen devlet ile bu devletin sınırlarından giriş yapmakta olan yabancılar arasında yapılan özel sözleşme bu devletin vatandaşları ile yaptığı sözleşmeden farklı olsa bile, bu sözleşmede, dürüstlük, devletin zenginliği, Amerikan vatandaşlarına başka ülkelerde muamele edildiği gibi muamele etme vb. gibi öncelikli değerlerin özenle korunması gerekir. Ülkeye girmekte olan yabancılara en azından sözleşmenin koşulları hakkında mümkün olduğunca aydınlatılmalıdır."[32]

Aslında ABD'ye girmekte olan yabancılara imzalayacağı sözleşmenin önemli maddeleri hakkında bilgi verilir, ama biri hariç: bilgi verilmeyen konu Amerika'da geçerli akıl sağlığı anlayışını çiğnemenin sonuçlarıdır. Ülkeye girmekte olan yabancı, 'Göçmenler için Genel Bilgi Metni'nden bulaşıcı bir hastalığının, ya da zihinsel bir hastalığının ya da kusurunun olmaması, uyuşturucu bağımlısı ya da bir Komünist Parti'nin üyesi olmaması vb. gerektiğini öğrenir.* Sadık bir heteroseksüel olması ve psikiyatristlerce onaylanmış olan toplumsal gerçeklere uyması gerektiğini, aksi halde psikotik olarak damgalanacağını ise öğrenemez. Amerika'da doğmuş kaç vatandaş devletiyle ilişkisinin böyle bir yönü olduğunu bilmektedir acaba? Ayrıca ülkeye girmekte olan yabancılar 'sözleşmelerinin maddeleriyle ilgili, 'özel bilgiler' bölümünden 'eşcinsellik' ve 'psikopatik kişilik' hakkında ne kadar bilgi edinebilirler? Aslında bu

* "Göçmenlik ve Vatandaşlığa Kabul Yasasının genel amacı ABD'nin sağlığını, refahını ve güvenliğini korumaktır. ABD yasalarına göre tüberküloz hastalarına, akıl hastalarına, akıl hastalığı ya da zihinsel bir kusuru olanlara, uyuşturucu bağımlılarına ve kaçakçılarına, halkın ahlaki değerlerine karşı suç işlemiş kişilere, bir Komünist Partiye ya da böyle bir parti ile bağlantılı örgütlerden birine üye olanlara, okuma yazma bilmeyenlere, kamu çıkarlarına zarar vereceğinden kuşku duyulanlara vize verilmez." (ABD Dışişleri Bakanlığı Yabancılar Dairesi Göçmenler Hakkında Genel Bilgi Metni [Form DSL852, Haziran, 1964].)

insanlar Amerikan yasalarının sadece 'zihinsel bakımdan sağlıklı' kişileri insan kabul ettiği, böyle olmayan insanlar için sözleşme hükümlerinin -ve Anayasa adı verilen o büyük sözleşme dahil- geçerli olmadığı, çünkü eşcinsellerin, psikopatların ve herhangi bir psikiyatrik bir yafta ile damgalanmış 'akıl hastalarının' yarı-insan görüldüğünü, yani toplumla ilişkilerinde çocuk gibi konumlandırıldığı bildirilmelidir.

Anayasa Mahkemesinin Boutilier davasında aldığı 'psikopatik kişiliklerin' ve özellikle 'eşcinsellerin' tehlikeli olduğu şeklindeki karar Eskiden Engizisyon mahkemesinin cadı ve Yahudilerin toplum için tehlike oluşturduğu şeklindeki kararından çok farklı değildir.[33] Yargıç Douglas ve Fortas bu konuda çoğu insandan daha dar görüşlüdürler. Buna şaşmamak lazımdır çünkü bu yargıçlar daha önce aldıkları kararlarda ve başka hukuki çalışmalarında da Amerikan Akıl Sağlığı Hareketinin savunucularından farklı olmayan beyanların altına imzalarını atmışlardır. Fortas, cezai muafiyet konusunda 'liberal' bir örnek haline getirilen ünlü Durham davasının savunma avukatıydı.[34] Douglas ise California Eyaleti'nin açtığı Robinson davasında mahkeme kararına katılmış, uyuşturucu bağımlılığının hastalık olduğunu ve uyuşturucu bağımlılarının isteseler de istemeseler de akıl hastanesine kapatılması gerektiği fikrini savunmuştu.[35]

İşin komik tarafı Boutilier davasında Douglas ve Fortas karara karşı çıkan taraf oldular, karşı oluşlarının gerekçesi ise şuydu: 'Psikopatik kişilik' ifadesi, 'komünist' ya da eskiden dendiği gibi 'Bolşevik' ifadeleri gibi tehlikeli bir ifadedir. Bu tür bir tanım herkesin canının istediği gibi kullanmasına meydan verecek bir yaftaya dönüşürse kısa zamanda istenmeyen adam anlamına gelebilir. Bunlar mahkûmiyet ve cezalandırma için anayasal ölçüt olamayacak, bulanık ifadelerdir."[36] Yani Douglas ve Fortas psikiyatristin ağzından çıkacak bir 'psikopatik kişilik' ifadesinin kişiyi le-

keleyecek bir ifade olduğunu kabul ediyorlar. "Psikopatik kişilik," diye devam ediyorlar "bir insanı tanıtmaya yetmeyecek kadar yoruma açık ve bulanık bir ifadedir."[37]

'Psikopatik kişilik' ifadesi gerçekten de 'yoruma açık' ve 'tehlikeli' bir ifadedir. O halde bu ifade, bir tanım olarak 'akıl hastalığı' ya da 'bağımlılık' gibi ifadelerden daha tehlikeli ve daha belirsiz bir ifade midir? Durham yasasının konusu olan ve Fortas'ın da kullandığı 'akıl hastalığı' kavramı en az eşcinsellik kadar tehlikeli ve çok *daha* bulanık bir kavramdır.[38] *Robinson* davasının konusu olan ve Douglas'ın kullandığı 'bağımlılık' kavramı da eşcinsellik kavramından kesinlikle *daha* tehlikeli ve *daha* bulanık bir kavramdır.*

Görüldüğü gibi Douglas ve Fortas ileri sürdükleri cezai görüşlerinde bir tutarlılık arz edebilmiş değildir. Bir kişinin ABD'ye göçmen olarak girmesinin engellenmesini cezalandırma olarak değerlendiriyorlar ama Anayasa Mahkemesi'nin aldığı şu karara açık bir itirazda bulunmuyorlar: "Devletin yasama organının yabancıların ABD sınırları dışına çıkarılmasına ilişkin uygulaması bir egemenlik hakkıdır."[39] Ayrıca, bir suç işlememiş bir vatandaşın belki de hayat boyu akıl hastanesine kapatılmasını ceza olarak görmüyorlar. Çünkü bu insanların hapsedilmesinde 'niyet' hasta olduğu iddia edilen kişiye yardım etmektir!

Bireyin isteğine rağmen psikiyatrik nedenlerle hapsedilip tedavi altına alınmasındaki toplumsal gerçekleri kavra-

* Robinson kararının tamamı, ama özellikle Yargıç Douglas'ın kararı onayladığına ilişkin açıklaması Ortaçağdaki dini mahkemenin cadılar hakkında verdiği kararın çağımızdaki 'bilimsel' bir kopyası olarak da okunabilir. Uyuşturucu bağımlılığı hakkında bir tanımlama yapılmıyor ancak bunun süresiz kapatılmayı gerektiren tehlikeli bir hastalık olduğu açıklanıyor. "Bağımlılık" diyor Douglas "hastalıktır. Tedavisi için ya da toplumu korumak için bağımlı kişiler gözetim altında tutulmalıdır. Burada zalim ve alışılmadık bir ceza gibi görünse de aslında uygulamanın amacı hastanın kapatılarak cezalandırılması değil, bir suç işlemekten alıkonmasıdır. Bağımlının toplumun korunması amacıyla bir suçlu gibi kovuşturulması ve bundan dolayı kişiliğinin onarılmayacak biçimde lekelenmesi ve zarar görmesi doğru değildir. Uyuşturucu bağımlıları bu iptiladan dolayı cezalandırılıcaksa deli de deliliğinden dolayı cezalandırılabilir. Oysa bunların ikisi de hastalıktır ve her ikisinin de hasta muamelesi görmesi gerekir." (Robinson- California Eyaleti Kararı, s. 674.)

mayı reddeden yargıç Douglas ve Fortas'ın Boutilier kararı hakkında ileri sürdükleri bir gerekçe daha var ki olup bitenle en küçük bir ilgisi yok: "Bu yüzyılda kamu hizmetleri alanında ve bilhassa Kongrede eşcinsellerin yüksek mevkilere gelebildiği bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı, Kongrenin topluma katkısı olan, üretken, yaratıcı, hiçbir suç işlememiş insanları sırf eşcinsel oldukları için sınır dışı edebileceği düşünülemez."[40]

İspanyol ve Alman Yahudileri kamu hizmetlerinde, ekonomi ve diğer meslek alanlarında yüksek mevkilere gelmiş olmalarına rağmen Yahudi oldukları için zulüm görmemişler midir? Erdemli rahibeler ve papazlar bu özelliklerine rağmen sapkınlıkla suçlanarak yakılmamışlar mıdır? Hiçbir suç işlemeden ülkelerinin inşasına yardımcı olarak yaşayan Amerikalı siyahlar böyle oldukları halde siyahî oldukları için linç edilmemişler midir? Bu durumlarda ve bunlara benzeyen başka durumlarda kurbana, gerçekten tehlikeli ya da aşağı olduğu için değil, işkencecisi, kendi saldırganlığını meşru savunma gerekçesiyle haklı kılmak amacıyla kurbanın tehlikeli ya da aşağı olduğunu ilan ettiği için eziyet edilebilmiştir.*

Engizisyonun ve sistematik Yahudi düşmanlığının tarihine bakılınca, toplumun resmi günah keçilerinin, yasaklanmış davranışlarda bulundukları, ya da hatta böyle davranışlarda bulunabilecekleri için değil, 'içerideki düşman' kabul edildikleri için baskı gördükleri açıkça anlaşılır. Bu iç düşmanları yok etmek, dış düşmanlara karşı direnmek kadar yurtseverlik görevidir ve ahlaken de saygıyla kar-

* Douglas ve Fortas'ın 'iyi eşcinseli' korumak amacıyla ileri sürdüğü yanlış savlarla, Bazı Alman Yahudilerini nazilerin Yahudi düşmanlığından kurtarmak amacıyla bu Yahudilerin Birinci Dünya Savaşı yıllarında yurtsever davranışlar gösterdiği ve Alman kültürüne değişik alanlarda katkıda bulundukları savları hiç fark yoktur. Bu tür savların ne fiili ne de ahlaki bir faydası olmuştur. Bu savlar her iki durumda da kurbanı kurtaramadığı gibi kurbana yönelik tutumun şiddetlenmesini de önleyemedi. Ahlaki açıdan da yanlıştırlar. Çünkü 'yaratıcı' eşcinsel ya da yurtsever Yahudi kavramını öne sürerek 'yaratıcı olmayan' eşcinsele ve yurtsever olmayan Yahudi'ye yapılan zulmü zımnen onaylamaktadır.

şılanması gereken bir davranıştır. Bu nedenle günah keçisi ilan edilen bazı insanların iyi ahlaklı ya da toplumsal bakımdan faydalı olduğunu kanıtlamaya çalışmak hiçbir sonuç vermez hatta saldırganlığın şiddetini artırır. Heinrich Heine ve Albert Einstein gibi adamlar Nazi Almanyasında Yahudilerin toplumsal konumunu yükseltememişlerdir. Bu iki şahsiyetin varlığının saldırganlığı artırmaktan başka bir etkisi olamamıştır. İşkenceci, hata yaptığını kabul eden ve suçluluk duygusuyla işkencecisinin karşısında küçük düşen kurbana bazen merhametli davranır; ama kurban suçlu olduğunu kabul etmez, erdemli davranırsa onu asla affetmez. Kurbanın masum olduğunu düşünmesi işkencecisinde yalnızca onu yok etme arzusu uyandırır. İnsanlar Hukukun Üstünlüğüne ya itaat ederler ya da etmezler. Kurban buna itaat etmezse davranışından değil kişiliğinden ötürü cezalandırılır. Bizim akıl sağlığı hizmetlerimizde, bir kez daha olası her koşulu kapsayan bu kolektivist ve sadist toplumsal denetim ilkeleri uygulanmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin kararında, eşcinselin toplumun günah keçisi olduğu simgesel olarak kutsallaştırıldığı gibi bu kutsallaştırma 'bilimsel' bir açıklama ile de desteklenmektedir. Birçok seçkin otorite eşcinsellik konusundaki fikrini açıklamıştır; Anayasa Mahkemesi, ortada bu kadar çok farklı fikir varken davanın taraflarından biri olan ABD hükümetinin tıbbi ve psikiyatrik çalışanlarının bu konudaki fikirlerini temel almayı tercih etmiştir. Dava konusu din ya da basın özgürlüğü olsa, Mahkeme yaşayan ya da yaşamayan, Amerikalı ya da başka bir ülkenin vatandaşı olan her tür otoritenin fikrini incelerdi. Bu davada mahkemenin neden böyle davranmadığı konusunda sadece bazı tahminlerde bulunabiliriz. Mahkeme bir şeyden korkuyor olabilir. Örneğin, kendisinden istenilenin, bir insanı tıbben değerlendirmek değil hukuk karşısında insanlıktan çıkarmak olduğu hakikatinin psikiyatrik teşhis masalına rağmen ortaya çıkması, korkutucu bir şeydir.

Mahkeme eşcinsellik konusunda ABD Halk Sağlığı Hizmetleri'nin önyargılarına saplanıp kalmasa şöyle bir fikrin varlığını da keşfederdi: Lindner'e göre, "Topluma aykırı davranışlar ve akıl hastalığı kavramları eş anlamlı kavramlar haline gelmişlerdir. Bundan dolayı asi, uyumsuz, Protestan -kısacası topluma aykırı davranışta bulunan- kişiler hasta kabul edilir. Bilimsel veya bilimsel olduğu kabul edilen herhangi bir yolla söz konusu kişinin 'hastalığından' kurtarılması gerekir. Bu nedenle, eşcinselin akıl hastası olduğu açıklaması, bu kişiyi, toplumla uyumlu hale getireceği düşünülen bütün geriletici 'tedavilerin' bakış tarzı ve alanının içine sokar. Bu ise, tarihsel bir önyargı ve nefretin insancıllık kisvesi altında bir nimet gibi sunulmasını gizleme çabasından başka bir şey değildir ve bizim cinsel davranışları da topluma uyumlu hale getirmek isteyen taşlaştırıcı ve tehlikeli toplumsal talebimizin başka bir şekilde ifade edilişidir."[41]

Sartre'a göre de: "Eşcinseller arasındaki ilişki de, kadın ile erkek arasındaki ilişki gibi insanlar arasında kurulmuş bir ilişkidir. Eşcinsel sevebilir, bağlanabilir, başkasına ve kendisine değer verebilir. Fransa darağacına çekilirken bir erkek arkadaşla yatağa girmek Nazilerle düşüp kalkmaktan iyidir."[42]

Gel gelelim mahkemede ne çoğunluğun, eşcinselin toplum için tehdit oluşturan bir psikopat olduğuna, ne de azınlığın, eşcinselliğin korkunç bir hastalık olduğuna dair görüşleri tartışılırken Lindner'in de Sartre'ın da fikirlerinin esamisi okunmamıştır.

"Eşcinsel, nesne, çiçek, böcek gibi, Sodom'lu ya da Uranüs'lü bir yaratıktır; benim bir arkadaşım, benim bir yansımam olamaz. Ben olması dışında her şey olarak, projektör ışıklarının altında sağda solda gezinen, canlıların yaptığı bazı işleri yapabilen bir aygıt, bir otomat olarak kalmalıdır. Bundan dolayı bir seçim yapmak zorundayız: Her insan sadece insan olduğuna göre bu istenmeyen var-

lığa çakıl taşından fazla değer verilmemelidir aksi halde *ben* alçalmış olacağım."[43] Bozuk bir eşya muamelesine tabi tutup hasta olduğu gerekçesiyle eskiden beri tedavi ederek yardımcı olmaya çalıştığımız eşcinseli *bizim için* zararlı bir nesne olmaktan çıkarıp faydalı hale getirmek istememiz ve eşcinselin *kendisi için, kendi doğasına göre yaşama* isteğini hoşgörüyle karşılamamamız berbat bir şey.

Boutilier'nin sınır dışı edilmesini sağlayan yasanın öyküsü, eşcinselin günah keçisi olduğu fikrini destekleyen başka kanıtlar sunmaktadır. Karşı oy yazısında şöyle deniyor: "Psikotik (!) kişilikli hasta kişilerin sınır dışı edilmesi hükmü, 1917 tarihli 39/875 sayılı Yasada yer alan 'bedensel psikopatik düşüklük' içinde olan kişilerin sınır dışı edilmesi bölümünün yerine konmuştur."[44] Bu ibarenin amacı, 'ABD vatandaşlarına zarar verebilecek kişilerdeki tıbbi bulgulara bu ülke sınırları içinde geçerli diğer resmi bulgular eklendiği takdirde bu kişilerin'[45] ülkeye giriş taleplerinin reddedilmesidir. Yasa koyucularımızın ve yargıçlarımızın çağdaş ve liberal psikiyatri biliminin bulgularını ulusal zenginliğimizle ilgili politikaların oluşturulması amacıyla eşcinseller arasında ayrımcılık yaptıklarını ortaya koyan bu ifade büyük bir gaftır.

Ne var ki burada 'gaf' sözcüğünü yanlış kullanmış olabilirim. Bu tür yasaları hazırlayanlar ve kabul edenler ne yaptıklarını mutlaka biliyorlardır! Boutilier'nin sınır dışı edilmesini sağlayan yasa Kongrede görüşülürken "Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi, Hükümetin yeni yasa tasarısı hakkındaki fikrini sorması üzerine şu yanıtı veriyor: Psikopatik kişilik grubu içinde yer alan davranışlar *aslında kişilik bozukluklarıdır*. Kişilik bozukluğu gösteren kişilerin *içe dönüklük* dediğimiz bir *rahatsızlığı* vardır ya da bu kişiler *toplum ve egemen kültür bakımından esasen kötü* kişilerdir."[46] (İtalikler-T.S.)

Bütün bunlar topluma uyumsuzluğun hastalık olarak değerlendirildiğini gösteriyor; ABD Hükümetinin emrinde

çalışan hekimlere bu hastalığı teşhis etme yetkisi verilmiştir; Kongre bu hastalığa yakalanmış kişilere özel cezalar verebilir; Anayasa Mahkemesi ayrımcı yasaların anayasaya uygun olduğuna dair kararlar alabilir ve bireylerin belirli bir hastalığa 'yakalanmış' olduğuna karar vererek bu bireyleri cezalandırabilir. Kısacası bu, doktorların 'hastalara' iddia edilen ya da gerçek tıbbi sapkınlıklarından dolayı eziyet ettiği tıbbi bir cadı avcılığıdır. İnsanları birey olarak değil, sürünün parçası olarak gören ve insanlar arasında ayrımcılık yapan toplumun, bazı insani özelikleri ortadan kaldırmak için sürdürdüğü mücadelede hekime papazın, hastaya da cadının rolü verilmiştir.

Hiçbir insan topluluğu yoktur ki kurban etme sapıklığına kapılmış olmasın... Bu günah keçisi aracılığıyla arınmadır, ayrımın birleştiriciliğidir. Bu geleneğe öncülük eden hayvan türünün sembolleştirme konusundaki başarısı ise tartışma götürmez.

Kenneth Burke[1]

14
KÖTÜLÜĞÜN KOVULMASI

Ortaçağda cadıların üstlendiği günah keçisi rolünün günümüzde de akıl hastalarına biçildiğinden bahsettik. Tarihte her toplum bazı üyelerini kurban ederek günahlarından 'arınmış', varlığını ve bütünlüğünü korumak için bu yola başvurmuştur. Yani her toplumun başına gelen kötülüklerin vebalini günah keçilerine yüklemeye ihtiyacı vardır. Bu varsayımın kanıtları nelerdir? Günah keçisini yok etmenin toplumsal ve psikolojik işlevleri nelerdir? Bu bölümü bu soruların yanıtlarına ayırdım.

İlkel toplumlarda insanları ve hayvanları dinsel törenlerle öldürmek yaygın bir gelenekti. Frazer şöyle diyor: "İşlediğimiz suçları ve bundan dolayı çekeceğimiz acıları başka bir yaratığa aktarmak ve bu yaratığın suçlarımızın vebalini bizim adımıza üstlenmesi ilkel aklın ürünüdür. Suçun aktarılması fikrinin, bedensel olanla zihinsel olanın, maddi olanla maddi olmayanın birbirine karıştırılmasından doğduğu çok açıktır. Bir odun ya da taş yükünü ya da başka bir yükü kendi sırtından başkasının sırtına aktarmanın mümkün olduğunu bilen ilkel insan dertlerini ve üzüntülerini de başkasına aktarmanın mümkün olduğunu hayal eder ve bu hayale inanır. İnsan, taşımak istemediği sıkıntılarını bir başkasına aktarmak için sayısız hastalıklı yol geliştirmiştir."[2]

Antropolojinin yolu sıklıkla bu 'tatsız' yollara çıkar. Bunun en çok bilinen örneği kişisel bir suçun dinsel bir törenle bir günah keçisine aktarıldığı eski bir İbrani geleneğidir.* Musevi inancında En Değerli Kutsal Gün olan Yom Kippur töreninden bahsediyorum. Kudüs'teki Tapınak ayaktayken günah keçisi gerçek bir keçiydi. Görevi, İsrail halkının önceki yıllarda işlediği bütün günahları kendisinde cisimleştirmek ve simgeleştirmek ve sürüldüğü yere giderken bu günahları beraberinde götürmekti. Tevrat'ın Levililer bölümüne bakalım: "Kefaret etmeyi bitirdiği zaman, canlı keçiyi takdim edecek; ve Harun iki elini canlı keçinin başı üzerine koyacak ve İsrail oğullarının başındaki bütün fesatlıkları ve bütün günahları, bütün suçları onun üzerinde itiraf edecek; ve bunları keçinin başı üzerine koyacak ve ehil elleriyle onu çöle salıverecek ve keçi onların bütün günahlarını kendi üzerinde ıssız bir diyara taşıyacak."[3]

Tevrat'taki İsa'ya bölümünde aynı konunun tekrarlandığını görüyoruz; ama önemli bir fark söz konusu: günah keçisi keçi değil, bir insan. "Sözlerimize kim inandı? Ve Rabbin eli kime göründü? Çünkü onun önünde körpe fidan gibi ve kurak yerden kök sürgünü gibi çıktı; ne biçimi ve ne de gösterişi vardı; güzelliği de yoktu ki bakınca gönlümüz onu çeksin. Hor görülmüş, terkedilmişti; keder içindeydi, acıya alışıktı, insanlar ondan yüz çevirmişti, kimse onu istemezdi. Haddini bilmeyenlerin cezasını o çekti, günahkârların günahını o ödedi; vebalimizi o çekti ki biz onunla bütünleştik, onun yaralarıyla iyileştik hepimiz koyunlar gibi dört bir yana dağılmıştık; ve Rab hepimizin vebalini onun üzerine koydu."[4]

Burada, Hıristiyan etiğinin vaaz edilen ama uygulan-

* İnsanı suç ve günahlarından kurtaran keçiye günah keçisi denirdi. Günümüzde kullanılan günah keçisi (scapegoat) kelimesi, 'kurtuluş keçisi' (escape goat) kelimesinin kısaltılmış biçimidir.

mayan bir ilkesinin ipuçları yok değil: haksızlık etmektense haksızlığa uğramak, zalim olmaktansa mazlum olmak yeğdir. Tevrat'ın bu bölümleri, bütün insanlar adına acı çekerek onların kefaretini ödeyen ve onları kurtaran gelmiş geçmiş en büyük günah keçisi örneği İsa'nın da habercisiydi.*[5]

İyi insanın kötüler adına acı çekmesi eğretilemesinin pek yüce amaçlara hizmet etmemiş olması bir yana, insanlığa faydadan çok zarar getirdiğini söylemek yanlış olmaz sanırım. Sonuçta insanların kendilerini feda etmesi neye yarar? Aslında toplum ne kadar günah keçisi yaratır, ne kadar çok acıya seyirci kalırsa, üstelik sırf kendini haklı görmek için mahva sürüklediği insanları ne kadar çok töhmet altında bırakırsa o kadar günahkâr değil midir? Hıristiyanlığın insandan istediği insanüstü bir şeydir. Hıristiyanlık bazılarına azizlik esini de vermiştir ama bunların sayısı yol açtığı kıyımların yanında pek azdır.** Hıristiyanlık, insanın kendisini İsa ile özdeşleştirmesini amaçlar; ama bu özdeşleşme genellikle kişiyi İsa'ya gereğince hürmet etmeyenlere karşı nefret ve intikamla doldurmuştur. Yom Kippur töreninden, Kurtarıcı İsa'nın Çarmıha Gerilmesine kadar çeşitli şekillerde zuhur eden bu dini ayin seyircide kurban edilene karşı şefkat hissi doğurmaktan çok uzaktır. Eğer dini bütün

---

* Tevrat'taki bu pasaj hem günah keçisi yaratan hem de günah keçisi haline getirilen Yahudilerin de kaderini önceden haber veriyordu. Siyonizm, diğer özelliklerinin yanı sıra Yahudilerin günah keçisi rolünü toplu bir reddedişi olarak da görülebilir. Yahudiler Hıristiyanlığı kabul ederek de günah keçisi olmayı reddetmişlerdir.

** "Tüm dinler içinde," diyor Voltaire, "hoşgörüden en çok bahsedeni Hıristiyanlık olduğu halde, dünyanın en hoşgörüsüz insanları Hıristiyanlardır" (Voltaire, Philosophical Dictionary, s. 485.)
Psikiyatristler de hep hoşgörü vaaz ederler. Ancak günümüz psikiyatristleri geçmişin papazları kadar hoşgörüsüzdür. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin Isaac Ray Ödülü gibi önemli bir ödülünü almış olan ABD'deki önde gelen bir adli psikiyatri uzmanı şöyle diyor: "Çok sayıdaki cinsel suçlunun, özgürlüklerinden süresiz olarak yoksun bırakılmasının çoğunluğun iradesine uygun olduğu fikrine ve bu uygulamanın devlet tarafından desteklenmesine ben yürekten katılıyorum." (Manfred S. Guttmacher, Sex Offenses, s. 132.)

kişi aziz falan değilse, kendini feda edecek kadar fedakâr da değilse, ister istemez suçlayanlardan olacaktır.* İnsan başkalarının suçunu üstlenerek iyi olamıyorsa, hiç olmazsa başkalarını suçlayarak iyi olmalıdır. Çünkü kötülere işkence eden işkencecinin erdeminden sual olunmaz.

Günah keçisi sadece Musevilik ve Hıristiyanlığa özgü değildir. Aynı geleneğe başka devirlerde, başka topluluklarda da rastlanır. Frazer, Güney Afrika'daki Caffre yerlilerine has bir gelenekten bahseder, "Hastanın yanına bir keçi getirilir. Kabilenin günahları itiraf edilir. Hastanın birkaç damla kanı keçinin başına damlatılır. Keçi bundan sonra ıssız, kıraç bir bölgeye götürülür ve orada kaderine terk edilir,"[6] Arabistan'da ise "veba salgınının etrafı kasıp kavurduğu dönemlerde, salgını üstüne çekeceği düşüncesiyle kentin her tarafında bir deve dolaştırılırdı. Deve daha sonra kutsal bir mekânda boğularak öldürülür. Kent halkı deveden kurtulunca salgının sona ereceğine inanırdı."[7] Bunlar dini oldukları kadar tıbbi ayinler de sayılabilir; çünkü bu törenlerle hem ruhsal uyum hem de hastalıktan kurtuluş sağlanmaya çalışılır.

Bu 'tedavi' amaçlı kurban vermeler eski Yunanistan'da da yaygındı. Batı dünyasında daha sonra tekrar su yüzüne çıkan çoğu inanç ve âdetin kaynağı eski Yunan ve Yahudi gelenekleridir. İ.Ö. altıncı yüzyılda Yunanistan'da günah keçisi geleneği şöyleydi: "Bir kentte bir salgın hastalık, kıtlık ya da başka cinsten genel bir felaket baş göstermişse, sakat ve çirkin bir kişi seçilir ve bütün topluluğun başına dert açmış olan kötülük onun üstüne yıkılırdı. Bu kişi önce uygun bir yere götürülürdü. Eline biraz kurutulmuş incir ve peynir, bir parça arpa ekmeği verilirdi. Bunları yedikten sonra flütle çalınan özel bir melodi eşliğinde adamın üreme organlarına soğan kamışlarıyla yedi kez vurulurdu. Bir odun yığınının üzerine konup yakılırdı."[8]

* Akıllı biri kişisel çıkarlarını gözetirken başkalarını da gözetir, kurtuluş vaadini her zaman sadece kötüye kullanmış olan geleneksel dinin doğurduğu bunca nefretin ancak vicdan sahibi olmak, kendine hâkim olmak ve itilenlere sempati duyabilmekle giderileceğine inanıyorum.

Yunanistan'da ise İ.S. birinci yüzyılda iki tür günah keçisi geleneği vardı. Plutark'ın (tahminen 46-120 yıllarında) kayıtlara geçirdiği bu geleneği Harrison şöyle tarif ediyor: "Plutark'ın doğduğu yer olan Boeotio'daki Şaeronya* adlı küçük bir kasabada garip ve çok eski bir tören zamanla gelenekselleşti. Bu törene 'Kıtlıktan Kurtuluş' töreni deniyordu. Ev işlerinde çalıştırılan bir köle, *agnus castus* denen söğüte benzer bir ağacın dallarının üzerinde sürüklenerek kapı kapı dolaştırılırken kasaba halkı bu kölenin başında 'Kıtlık yok olup gitsin, sağlık bolluk hoş gelsin' diye bağırırdı."[9] Plutark, doğduğu kasabada yargıçlığa atandıktan sonra böyle bir töreni yönetmiş ve törenden sonra çıkan tartışmaları da kayıtlara geçirmiş.

Frazer, daha karanlık bir adetten de bahseder: Önemli bir yerde veba baş gösterdiğinde "Yoksul tabakadan bir insan kendisini günah keçisi olarak sunardı. Bütün bir yıl bölge halkı onun bakımını üstlenir, yedirir içirirdi. Yılın sonunda adam kutsal giysilerle donatılır, zeytin dallarıyla süslenir, kentte dolaştırılırken bütün kötülüklerin onun başına üşüşmesi için dualar edilirdi. Adam bundan sonra ya kentten atılır ya da kentin surlarının dışına çıkarılıp taşlanarak öldürülürdü."[10] Bu adet Atina'da kurumsallaştırılmıştı. Atinalılar her zaman el altında birkaç düşkün sakat acuze bulundururlardı. "Başlarına bir felaket geldiğinde bu zavallılardan ikisini seçip kurban ederlerdi."[11] Bu kurbanlardan biri kentin erkekleri, diğeri ise kadınları için kurban edilirdi. Bazen kadınlar için bir kadın kurban edilirdi.**

Ancak bu kurban törenlerine sadece olağanüstü hallerde başvurulmaz. Yahudilerin Yom Kippur'u gibi düzenli

* Yunanistan'ın orta bölgelerinde antik bir yerleşim

** Atinalılar acil durumlarda kullanacakları bu insanları ahırlarda tutarlardı; bizim de buna benzer yerlerimiz mevcuttur. Ama bu ahırlarda tuttuklarımız insandan ziyade kelimeler ya da daha doğrusu rollerdir. Bir buhran olduğunda bunu çözümlemek için ahlaki önlemler almak yerine o kelimelerin hazır bulunduğu ahırların kapılarını açarız, adı 'deli', 'şizofren', 'tehlikeli paranoyak' ya da 'sapık' adlı bir Simgesel Suçluyu kurban ederiz. Toplumumuzun başındaki sorunları çözmeye bu kurbanlar yetmez ama gene de kurban edilmelerine ihtiyaç duyulur, çünkü birilerinin kurban edilmesiyle hiç olmazsa toplumsal endişe geçici de olsa yatıştırılır.

dinsel törenler halini alır. Frazer şöyle yazıyor: "Her yıl, mayıs ayında düzenlenen Targelia şenliğinde biri erkekler, diğeri kadınlar için olmak üzere iki kurban Atina'nın dışına çıkarılıp taşlanarak öldürülürdü. Trakya'daki Abdera kentinin halkı yılda bir kez günahlarından arınmak için kurban verirdi. Kent halkından bir kişi kurban ya da günah keçisi olmak üzere seçilir diğerlerinin hayatı karşılığında taşlanarak öldürülürdü; öldürülmeden altı gün önce bütün halkın günahlarını artık tek başına taşıdığı için aforoz edilir, bu sürede bunca günahın ağırlığını tek başına taşıması gerektiği düşünülürdü."[12]

Günah keçilerinin kurban edilişinin tarihi kökenleri ve kurban törenlerinin toplumsal önemi bu ve benzeri örneklerle sabittir.* Bunlar, klasik Yunan karakterinin karanlıkta kalmış yönlerini ortaya çıkaran bulgulardır. Batı dünyasının özgürlüğün beşiği addettiği, büyük hatiplerine, filozoflarına, yazarlarına methiyeler düzdüğü, site devletinin, eski Yunan demokrasisinin en az bunlar kadar önemli başka özellikleri de var: Yunan köleciliği, kadına duyulan nefret ve insanların törenlerle kurban edilmesi. Korkarım eski Yunan'dan miras aldığımız ve en az diğerleri kadar gurur duyduğumuz bu inanç ve adetleri de kendi koşullarımıza uyarladık.

Eski Yunanlıların günah keçilerine eziyetlerinin dinî kökenleri vardı; bizimse tıbbi gerekçelerimiz var. Bu iki bakış açısı arasındaki fark işlevleri değildir, fark ideolojilerin farkından kaynaklanır. Sonuçta Engizisyon ile Kurumsal Psikiyatri arasındaki ortaklıklar, cadı ya da deli sıfatıyla

* Birçok yazar, insanın başka bir insanı kurban etmekten vazgeçip günah keçisi olarak hayvanları kullanmasının ahlaki bir ilerleme olduğu kanaatindedir. Kurban açısından bakınca doğru olabilir. Ama kurban eden için aynı şeyi söyleyemeyiz. İnsan ya da hayvan, kurban vermenin sebebi aynıdır. Bu adeti uygulayanlar, insan ya da hayvan kendi iyiliği için bir canlı öldürmenin sorumluluğunu üstlenemezler. Günah keçisi olarak insan yerine hayvan kullanmak olayın psikolojik öneminin gözden kaçmasına neden olabilir. İnsan, simgesel bir düşman haline gelen günahsız bir varlığı -bir hayvanı, bir yabancıyı, ya da kendi insanlarından birini- törenlerle yok etmeye devam ettiği sürece insan soyunun yağmacılığı bitmeyecektir

hedef gösterilen kişilerin maruz kaldıkları şiddetin dini ya da tıbbi gerekçelerle meşrulaştırılmaları arasındaki benzerlikler Harrison'ın, kötülüğün dinsel törenlerle kovuluşunun toplumsal işlevini ele aldığı mükemmel çalışmasında çok açık şekilde ortaya konmuştur. Plutark'ın da içinde yaşadığı törende dile getirilen 'Kıtlıktan Kurtulma' ifadesini örnek alan Harrison şöyle diyor, "Törenin nihai amacı, bu basit ilkel dinin özünden ve tek yönlülüğünden dolayı hayatın idame ettirilmesi ve iyileştirilmesi idi."[13] Harrison şöyle devam ediyor: "Bu amacın, biri olumsuz diğeri olumlu olmak üzere iki işlevi vardı: İlki düşman görülen şey her neyse ondan kurtuluşu sağlıyordu, ikincisi yaşamı sürdürmek için ne gerekiyorsa o güçlendiriliyordu. Dini törenlerin her zaman iki amacı vardır: *Kovmak ve kucaklamak*."[14]

İyi olduğu kabul edilen, insanın ya da toplumun bünyesinde var kabul edilir, kötü sayılan ise insandan ve toplumdan uzaklaştırılmalıdır. Aynı ilke sevabın değeri yerine sağlığın değeri getirilerek sürdürüldü: İyi beslenme, iyi kalıtım, iyi alışkanlık gibi sağlıklı olan her şey kabul edilmeli; zehir, mikrop, kötü kalıtım, kötü alışkanlık gibi hastalıklı unsurlar yok edilmeli ve reddedilmelidir. Eski dini törenler, yeni psikiyatri tarafından yenilenerek, onaylama ve reddetme, yüceltme ve aşağılama gibi biçimler aldılar. Günümüzde zihin sağlığı iyi kabul edildi ve saygı gördü. Akli dengesizlik de en kötü hastalık, dahası bizzat kötülük halini aldı ve reddedildi.

Harrison şöyle diyor, "İlkel insanının hayatını sürdürmesi için, kötüden kurtulması ve iyiyi koruması gerekiyordu. Onun için kötü öncelikle açlık ve çıplaklıktı. İyi ise yiyecek ve doğurganlıktı. Eski İbranicede 'iyi' kelimesi faydalı yiyecek anlamına da geliyordu."[15] Kültürel koşullar değiştikçe bedenin ve toplumun varlığını sürdürmek için başka değerler gerekti, böylece savaş alanında cesaret, otoriteye itaat, cinsel perhiz gibi başka iyilikler doğdu; bu değişimlerle birlikte iyilikler egemen ahlaki değerlere dönüştü, karşıtları ise ölümcül günahlar oldular.

Günah keçisi töreninin dinsel, toplumsal ve psikiyatrik işlevleri bu bakış tarzında tek bir kavramsal çerçeve içinde birleşirler. Şaeronya'daki bir törenden bahsederken "Plutark'a göre dinseldir," diyor Harrison, "ama Tanrının hiç sözü edilmediği gibi bir törenin bir Tanrıyı ilgilendirdiğine dair tek bir ima bile yoktur. Atina'da, günah keçisinin kovulduğu benzer bir törende Apollon'a dua edilirdi ama Apollon törenin vazgeçilmez bir unsuru değildi."[16] Harrison'ın da belirttiği gibi bir dinin mutlaka bir Tanrıya ihtiyacı yoktur. Örneğin, evrensel bir din kabul edilen Budizm'de Tanrı yoktur. "Şaeronya'daki dinî törenin Tanrısız ve rahipsiz yapıldığı çok açık. Sivil yetkili, Arkon ya da yargıç, köleyi kovar ve Kıtlığın defedildiğini ve Sağlık ve Refahın geldiğini ilan eder. Aslında bu 'sihir' dediğimiz şeydir."[17] Bu kullanımıyla 'din' ve 'sihir' aynı törensel davranışın kolektif ve bireysel biçimleri olarak karşımıza çıkar.

Bu törensel davranışın günümüzün teknik uygulamalarından farklı bir doğası olduğunu anlamak gerekiyor. Adı dinî ayin ya da ibadet olmadıkça her toplumsal davranışı teknik bir yaklaşımla, akılcı açıklamalarla tanımlamaya çalışırız. Çünkü diğeri, yani akılcı olmayan yaklaşım, bir inanç meselesidir ve işin içine inancın girmesi tehlikelidir. Oysa teknik olduğunu düşündüğümüz birçok konu gibi bu düşüncenin kendisi bile bir inanç meselesidir. Gerçekte dinsel olmayan tüm sosyal davranışların akılcı olması gerekmez ve zaten değildirler.

Yakın zamana kadar birçok tıbbi uygulama sihirbazlıktan çok da farklı değildi.* Bu psikiyatri için daha da geçerlidir. Psikiyatri uygulaması, yirminci yüzyılın başlarında bazı teknik ve törensel davranışların karışımı şeklindeydi.

---

* Harvard'ın ünlü fizyoloji uzmanı Lawrence J. Henderson'a göre (1878-1942), "1910 ya da 1912 yıllarına kadar bu ülkede herhangi bir hastalığa yakalanmış bir hastanın rastlantısal olarak seçtiği bir doktora muayene olup iyileşmesinin olasılığı tarihte ilk kez yüzde elliye yükselmiştir." (Maurice B. Strauss [ed.] Familiar Medical Quatations, s. 302.)

Ancak, törensel davranışlar teknik davranışlardan daha fazlaydı. Bir Macar atasözünde söylendiği gibi; yahnide aynı miktarda at eti ve tavşan eti bulunduğu söylenir ama aslında at eti fazladır. Eskiden psikiyatrinin tıbbi yönü törensel; cezalandırma yönü ise teknikti. Freud oranı değiştirdi ama karışımın temel özelliği değişmeden kaldı: Freud psikiyatrinin teknik özelliğini artırdı törensel niteliğini azalttı. Son tahlilde psikiyatrinin törensel kısmı onun sayesinde azalmış olduğu halde Freud geleneksel psikiyatriye yepyeni törensel uygulamalar kazandırmıştır: Örneğin, hastalarını yatırdığı divan, özgür çağrışım, bilinçdışının 'derinliklerinde' gezinti vb.*

Kurumsal Psikiyatrinin daha çok tıbbi görünümlü bir tören olduğunu bir kez daha belirtmek istiyorum. İnsanların, akıl hastası ya da hasta olarak damgalanmasının psikiyatri uygulamasının önemli bir parçası olmasının bir nedeni de budur. İnsanların damgalanması, çağdaş ve bilimsel dinin, yani psikiyatrinin yüce papazları tarafından ilan edilen toplumsal onaylama ya da reddetme ile başlar; kurban edilecek günah keçisinin, yani akıl hastasının topluluktan kovulması bu damgalarla aklanır. Psikiyatrik uygulamayı teknik bir davranış olarak değerlendirdiğimiz sürece onu anlamamaya mahkûmuz. Örneğin eşcinsel göçmenleri damgalayıp bu ülkenin vatandaşlığına uygun olmadığına karar veren bir psikiyatristi motive eden nedir? Neye göre karar vermiştir?[18] Bilemeyiz. Törensel davranışlarla teknik davranışların birbirine karıştırılması, psikiyatrik törenleri-

* Antropolojik bulgular da törensel ve teknik davranışların birbirinden ayrılmasını uygun görür. Bkz: özellikle Broslaw Malinowski, Magic, Science and Religion. İngiliz antropologu Radcliffe-Brown bu konuda şöyle der: "Teknik bir faaliyette belirli davranışlar hakkında uygun görünen bir açıklama kendi başına yeterlidir. Ne var ki, törensel davranışlar, her durumda bazı açıklayıcı ve simgesel unsurlar içerdiği için teknik davranışlardan farklıdır. Bence, ilkellerin olumlu ya da olumsuz dinsel törenleri günümüze de sirayet eder. Bu tür törenler bazı temel toplumsal değerlerin yerleştirilmesine hizmet ederler." (A. R. Radcliffe-Brown, On Taboo, [Editörler] Talcott Parsons ve diğerleri, Theories of Society, II Cilt, S. 951-959; s. 954, 958.) Psikanalizde törensel ve teknik davranışlar arasındaki fark için bkz. Thomas S. Szasz, The Ethics of Psychoanalysis.

mizin ürettiği ahlaki sorunlar üzerinde içtenlikle düşünmemizi engeller.

Tören ahlaki baskının ürünüdür. Törenin incelenmesi 'çözdüğü' ahlaki problemi yeniden üretir; bu inceleme bundan dolayı toplumda endişelere yol açacak ve muhtemelen hoş karşılanmayacaktır. 'İleri' toplumlarda törensel davranışa yer yoktur. Karşıtları tarafından tören olarak tanımlanan bazı davranışlarının mantıklı ve akılcı olduğu iddia edilerek, öngörülen fayda teknik açıklamalarla desteklenir. Başka bir ifadeyle, kurbanlarına zarar veren uygulamaların aslında onlara faydası olduğu iddia edilir ve 'yardımseverlik' izlenimi yaratılır. Toplumlar da, bireyler gibi kendilerini değiştirmektense başkalarını inceleyip onları değiştirmeyi tercih ederler. Bu, onların hem kendilerine saygısını güçlendirir hem de başlarının derde girmesini önler.

Harrison'a göre tören kötüyü kovarak ve iyiyi kucaklayarak yaşamı korumaya ve sürdürmeye yarar. Kötülüğün simgesi olarak günah keçisi zorunludur. Günah keçisi varlığıyla topluluğun diğer üyelerinin iyi olduğunu kanıtlar ve toplumsal düzenin dışına atılması lazımdır. Hiçbir hayvanda olmayan simgeler, hayaller ve kurallar yaratma becerisiyle donanmış olan insanın böyle bir adete başvurmasının elbette bir nedeni vardır. Ormandaki yırtıcı hayvan öl ya öldür kuralına göre yaşar. Toplumdaki yırtıcı insan ise yan ya da yak kuralına göre yaşar. İnsanın yaşamını toplumsal konumu belirlediği için grubun kabul edilebilir bir parçası olması ve konumunu koruması gerekir. Bunu yapmadığı takdirde günah keçisi rolünü üstlenmek zorunda kalır, toplumsal düzenin dışına atılır ya da öldürülür. Ortaçağda, yani Din Çağında bu kuralın nasıl uygulandığı ortada; çağdaş dünyada, yani Terapi Çağında da nasıl uygulandığını görmemiz gerekir. Toplumsal kabulün (onaylama) ve toplumdan dışlamanın (reddetme) temel işlemleri, birincisinde dinî, ikincisinde psikiyatrik tanımlamadır; toplumsal denetimde sürgün, hapis gibi yöntemlere; insani farklılıkla-

rın yok edilmesinin ideolojik açıdan haklı gösterilmesinde ise günah, akıl hastalığı tanısı gibi yöntemlere başvurulur.

İnsanların vaftizsiz oldukları için başlarına gelen felaketlerden sonra psikolojik uyumsuzlukları yüzünden de başlarına gelmeyen kalmadı. Frazer ve Harrison'ın antropolojik çalışmalarının izinden gidersek, antisemitizm başlı başına bir iyiyi kucaklayıp, kötüyü kovma örneğidir. Bu sadece bir önerme ya da benzetme değil, tarihi bir gerçektir. Ortaçağda Avrupa'nın Tanrısı Hıristiyanların Tanrısıydı. Şeytanı ise Yahudi idi.* Modern dünyada, topluluğun güvenliğini sağlayan Tanrı ve Papa'nın yerini millet ve lider, dinin yerini bilim aldı. Güvensizliğin simgesi de cadı ve Yahudi olmaktan çıktı, hain ve deli oldu. Yahudinin günümüzde de günah keçisi olmasının nedeni ise İsa'ya karşı gelmesi değil, (Dreyfus davasındaki Fransız Yahudi karşıtlığında olduğu gibi) vatan haini olduğu ve (çağdaş Alman Yahudi karşıtlığında olduğu gibi) hijyen açısından toplumsal bir tehdit oluşturduğu yolundaki fikirlerdir. Düzgün İnsan eskiden olduğu gibi günümüzde de Simgesel Suçluya açtığı savaşta verdiği mücadele sayesinde kahraman olmaktadır.

Sartre, Yahudi karşıtlığına, benim delilere eziyet edilmesine baktığım gibi bakmaktadır. Genel olarak işkenceci-kurban arasındaki ilişki özel durumlara indirgendiğinde çarpıcı benzerlikler gösterdiğiiçin, Sartre'ın Yahudi meselesindeki fikirlerinin psikiyatrist ve hastası arasındaki zorlama ilişkisi hakkında da çok şey anlattığını düşünüyorum.

Sartre'ın 'Bir Önderin Çocukluğu'[19] adlı öyküsündeki

---

* Şeytan açıkça Yahudi kimliği içinde sunulmuştur. Şeytan tasvirlerinde Şeytanın başında genellikle Yahudi başlığı, giysisinde de sarı Yahudi işareti bulunurdu. Şeytanın Yahudi olduğu ve Yahudilerin Şeytanla işbirliği yaptıkları inancı konusunda iyi bir tarihsel araştırma için bkz: Joshua Trachtenberg, The Devil and the Jews. "İsa'nın bir de Karşıtı'nın var olduğuna inanan Ortaçağ aklının vardığı son nokta," der Trachtenberg 'Şeytan ile bir Yahudi fahişenin birleşmesinden doğan' bir çocuğun İsa'nın Karşıtı olarak ortaya sürülmesi olduğunu söyleyerek devam eder, "Tanrının oğlu Şeytanın oğluna ve Yahudi bakire Yahudi fahişesine karşıdır ve bu bir tesadüf değildir." (age., ilk sayfadaki tablo ve s. 30,195.)

Lucien karakteri varlıklı bir adamın tek oğludur. Lucien hayatına bir yön vermeye, anlam kazandırmaya çalışmaktadır. İnançlı bir genç olan Lemordant adlı biriyle tanışır. Lemordant'ın kimlik bunalımı falan yoktur, kendinden emindir. Lucien bundan etkilenir. Lemordant kısa zamanda Lucien'i tıpkı yaşlı bir adamın toy bir delikanlıyı baştan çıkarması ya da eroine alıştırması gibi Yahudi karşıtlığıyla tanıştırır. İdeolojiyi anlatır, edebiyatının kapılarını açar, heyecanını bulaştırır. Lucien anında kimlik bunalımından kurtulur. Sartre hikâyesine şöyle devam eder: "Lucien Yahudi karşıtlığı konusunda bilgilendikten sonra, 'İşte şimdi Lucien'im! Yahudilere katlanamayan biriyim ben' diye düşündü. Bu cümleyi defalarca içinden geçirdi, ama bu öncekilerden çok farklıydı. Basit bir cümle gibi görünebilirdi ama değildi. Bir arkadaşının 'Lucien midye sevmez' ya da 'Lucien dans etmeyi sever' demesine benzemiyordu. Çünkü böcek kadar değeri olmayan bir Yahudi de dans etmekten hoşlanabilirdi. Ama arada fark vardı. Yahudi'nin dans etmesi de kokusu, rengi gibi Yahudiliğinin üzerine yapışmış özelliklerdi, aslında ne olduklarını anlamak için bir kez bakmak yeterdi. Oysa Lucien'in Yahudi nefreti saftı: Amansız bir Yahudi karşıtıydı o. 'Bu kutsal bir şey,' diye geçirdi içinden."[20]

Lucien'in kendini Yahudi karşıtlığında bulduğu gibi Akıl Sağlığı Hareketi taraftarına da mevcudiyetlerinin sebebi akıl hastalığı ile mücadele etmekmiş gibi geliyordur. Yargıçlar, yasa koyucular, hekimler, dernek yöneticileri, yani toplumun temel direklerinin hayatları anlamdan yoksun değildir; gözden kaçan nokta bu anlam arayışının her biri akıl hastası ilan edilmiş sayısız Porto Rikolu işsiz eroin bağımlısının, küçük suçlar işlemiş cahil siyahînin, fazla içen yoksulun hayatına mal olduğudur.

Sartre, "Yahudi Karşıtı ve Yahudi" adlı kitabında Yahudi düşmanlığında nefretin rolünün nasıl abartıldığına işaret eder. "Yahudi karşıtlığı insana sadece nefretinden memnuniyet duymayı öğretmez; keyif de verir. Yahudiye aşağılık ve zararlı bir mahlûk muamelesi insanı seçkinler

arasına dâhil eder. Ama bu seçkinler erdemin ya da emeğin bir araya getirdiği insanlara değil asilzadelere benzer. Çünkü bu üstünlük bir kez ele geçince kaybedilebilen bir erdem değildir"[21] Akıllı insan da akıl hastası karşısında aynı üstünlük duygusuna sahiptir. En 'normal' insan bile kendisini eşcinsel bir başkan yardımcısından ya da deli bir şairden üstün görür. Çağdaş psikiyatrinin karaladığı insan bir nevi ölüdür: törene katılanlar içten içe hayatta olduklarına sevinirlerken, zavallı talihsiz 'dostları' maalesef artık bu hayattan göçmüştür.

Gerçek Yahudi karşıtı için iyi Yahudi yoktur. Sartre'ın sözleri çok keskin: "Yahudinin *kötülük* yapmaya hakkı vardır ama iyilik yapmaya yoktur; o özgür iradesini, sadece yaratıcısı olduğu suçların bütün sorumluluğunu yüklenmek için kullanabilir; özgür iradesi iyi olmasına yetmez."[22] (İtalikler-T.S.) Vicdan sahibi akıl sağlığı görevlisi için de kendine hayrı dokunan ya da topluma faydalı akıl hastası olamaz; kendi dönüşümünü sağlama becerisine sahip akıl hastası da olamaz. Akıl hastası damgası yiyen herkesin aşağılanmasını ve bu kişilerin hepsinin yetkililer tarafından tedavi edilmek (böyle bir 'tedavi' olsa da olmasa da) zorunda kalmasına gösterilen gerekçe budur.

Günah keçisinin başka bir işlevi de Düzgün İnsanı (Sartre Düzgün İnsan tabirini kullanıyor ama Normal İnsan da diyebiliriz), iyi-kötü ayrımıyla karşı karşıya kalmaktan kurtarmasıdır. "Yahudi karşıtının, yapması gereken sadece Kötü'yü ortadan kaldırmaksa," diyor Sartre "demek ki İyi zaten vardır. Bu durumda iyiyi arayıp bulmak, ayırt etmek, kanıtlamak, yaratmak gerekmez, baştaki seçimlerinin sonuçlarını düşünmeye ve yargılamaya da gerek kalmaz."[23] Akıl sağlığı görevlisi için de durum aynı: görevi sadece uyuşturucu bağımlısını temizlemek, eşcinseli heteroseksüele, fevri olanı ılımlıya dönüştürmektir. Bu görevler yerine getirilince toplum da İyi Toplum haline gelecektir!

Yahudi karşıtının iyiliği temsil ettiği toplulukta tartışmaya açık değildir, çünkü o zaten kötülükle mücadele etmektedir. Başvurulan en aşağılık uygulamalar böyle mazur

görülür. Amaç onaylandıktan sonra her araç mubahtır. Sartre, "Yahudi karşıtı," diyor "ellerini yıkamak istediği çirkefe daldırır."[24] Hastalarını arayıp bulup zorla tedavi eden kurum psikiyatristinin görevi de bundan farklı değildir. Onun da yaptığı iş o kadar yüce bir amaca hizmet etmektedir ki başvurduğu en iğrenç yöntemleri haklı kılar. Kurbanlarını kandırır, dayatır, zorlar ve hapseder, içirdiği ilaçlarla uyuşturur, elektrik verir, beynini tahrip eder. Bütün bunlar yaptığı işin iyiliğini azaltır mı? Hiç azaltmaz. Çünkü kurumlarda çalışan psikiyatrist kötü ile mücadele etmektedir.

Kötülükle mücadele, kenetlenmiş bir topluluğun uyumlu bireyi olarak insanın konumunu pekiştirir. Tek başına ve suya sabuna dokunmadan sıradan bir hayat yaşayan insan ancak 'diğerleriyle bir ağızdan, Yahudinin zararına canla başla itiraz etmek suretiyle' toplumla birlik olur. Böylece evinden çıkmadan insan kurban etme törenine katılır."[25] Yahudi karşıtlığı günümüzde ABD'de gözden düşmüş vaziyette. Ne var ki, 'akıl hastalığı ülkenin bir numaralı sağlık sorunudur' ya da 'akıl hastalığı öteki hastalıklar kadar önemli bir sorundur' gibi daha ağırbaşlı sloganlar yürekten destekleniyor.*

Yahudi karşıtlığı sorununun çözümü Yahudilerin Hıristiyanlaştırılması mıydı? Ya da akıl hastalığı sorununun çözümü delilerin akıllanması mıdır? Sartre, Yahudi sorunu konusunda klasik hümanist geleneğine bağlı kalarak, asimilasyonun katliamdan hiçbir farkının olmadığını söylüyor: Her iki çözümde de Yahudi yok edilmektedir! Sartre, Yahudilerin Hıristiyanlaştırılmasını savunanların 'demokrat' olduğu iddiası için de şöyle diyor: "Bu durumda, antisemitist ile demokrat arasında hiçbir fark yok. Birincisi Yahudiyi insan olarak yok etmek ister, ondan geriye kalacak olan Yahudiliği, yani insanlık dışı, tiksindirici sıfatıdır;

* Bu nakaratlarla dolu olmayan bir tıp dergisi ya da gazete bulmak zor. İşte bir örnek: "Son çeyrek yüzyılda nöroloji ile psikiyatrinin yolları ayrılmıştı, ancak bugün bu iki dal arasındaki duvarlar yıkılıyor." (Melvin Yahr, Neurology [Yıllık Dergi], Med. World News, 12 Ocak, 1968, s. 129.) Dr. Yahr, Columbia Üniversitesi Hekimlik ve Cerrahlık Fakültesi'nde dekan yardımcısıdır.

ikincisi, Yahudiyi Yahudi olarak yok etmek ister, ondan geriye kalacak olan aslında ne insanlık ne de vatandaşlık haklarına sahip olmayan bir insan müsveddesidir."[26] Psikiyatri alanında hâlâ bu iki çözüm birbiriyle çekişmektedir; oysa bu değneğin hiçbir ucu tutulacak durumda değildir.

Yahudi sorununu yok etmenin yolunu Yahudiyi yok etmekte gören Nazilerden çıkan psikiyatrist de akıl sağlığı sorununu haliyle akıl hastasını yok ederek çözmeye çalışır. Sartre'a göre demokrat (ya da günümüzün psikiyatrik-politik jargonuyla liberal da diyebiliriz) bu tutuma ahlaki yönden itiraz eder. O Yahudiliğin düzeltilmesinden akıl hastalığının da tedavi edilmesinden yanadır. Liberal, insanların hasta olduğunu söylerken o hastalıkla yaşamalarına razı değildir. Hastalık teşhisi, bu nedenle 'hastalık' olduğu iddia edilen şeyin ortadan kaldırılmasında kullanılan anlamsal bir araçtır yalnızca.* Her iki durumda da farklı insanın farklılığı istenmeyen bir durum olmaya devam etmektedir. 'Yaşa ve yaşat' ilkesi mutlak kötülük karşısında söz konusu değildir.

Sartre'ın antisemitizme getirdiği varoluşçu yorum sosyal uyumsuzluğa da uyarlanabilir;[27] her ikisinde de uyumsuz -günah keçisi ya da kurban- bir bakıma kendisinden kurtulmak isteyenlerce yaratılır. Yahudiler, eşcinseller ya da

---

* Burada, aslında, köklü bir kafa karışıklığı ile uğraşıyoruz: Tanımlayıcı ve emredici açıklamalarla, olan ile olması gerekenin, bir konuda bilgilendirilmekle emir almanın farklı şeyler olduğunu anlayamıyoruz. Bunları birbirinden ayırt etmenin önemini bazı kitaplarımda ele aldım; bkz. örneğin, Thomas S. Szasz, The Myth of Mental Illnes, özellikle s. 133-163. Hannah Arendt bu iki kategori ve iki dil biçimi arasındaki farkın anlaşılamamasını ve bunun istenmemesinin, totaliter rejimlerde ve özellikle Nazi ideolojisinde başvurulan bir metot olduğuna dikkat çekiyor. "Onların üstünlüğü," diyor Arendt "gerçek hakkında yaptıkları her açıklamayı derhal bir amaç ilanı haline getirebilmelerindedir. Seçkin tabaka mensubu olmak isteyen kişi, topluluğa kabul için Yahudi ırkının aşağı bir ırk olduğu fikrini kabul eder, daha kendisinden Yahudileri öldürmesi istenmeden bütün Yahudilerin aşağılık insanlar olduğunu ve öldürülmeleri gerektiğini anlar." (Hannah Arendt, The Burden of Our Times, s. 372.) Faşist ve komünist ideolojiler için geçerli olan psikiyatri için de geçerlidir. Psikiyatrist 'falanca akıl hastasıdır' açıklamasını 'falancayı akıl hastanesine kapat' (ya da sürücü belgesini, işini, cezai ehliyet hakkını elinden al) eylemine dönüştürebilmektedir. Akıl hastası olduğu iddia edilen kişilerin insan haklarından yoksun bırakılmasının altında hemen hemen tamamen bu anlayış yatmaktadır.

işe yaramayanlar, hepsinin ortak bir özelliği var: "Yahudi diğer insanların nazarında Yahudidir. Başlangıç noktamız bu basit gerçek olmalı. Yahudiyi Yahudi yapan antisemitisttir."[28] Aslında Sartre, antisemitist olmadan da Yahudinin olduğunu tabii ki bilir. Yahudiyi antisemitistin yarattığını söylerken kastettiği antisemitistin kendi çıkarı için sosyal bir nesne haline getirdiği Yahudi kavramıdır. Akıl hastalığı kavramı ise biraz daha keyfidir. Bir insanın çok mutsuz olduğunu, kendini öldürmeyi bile düşündüğünü aktarmakla yetinen bir gözlemcinin tutumuyla, bu kişiye tıbbi bakımdan 'intihar eğilimi' teşhisi koyan ya da 'kendine zararlı' olduğuna karar veren ve tedavi etmek için akıl hastanesine koyan kişinin konumu arasında dağlar kadar fark vardır. Birinci durumda, akıl hastalığı psikiyatristin müdahalesi dışında bir olgudur; ikincisinde ise psikiyatrist tarafından yaratılmıştır. Genelde psikiyatri antisemitizmde olduğu gibi akıl hastasını sosyal bir nesne olarak görmekle onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanabileceği bir araca dönüştürür. 'Hasta' adını verdiği bu nesneyi 'tedavi' adını verdiği şiddete tabii tutar ve yaptıklarının adını da fedakârlık koyar.

İnsanlar davranışlarında çoğunluktan farklılaştıklarında gerçek liberal ve insancıl tutum olsa olsa onları kabul etmek olurdu.*

"Kadınların oy kullanma hakkına sahip olduğu ülkeler-

---

* Ancak bu hoşgörü farklılığı ve bu farklılığın yarattığı çelişkiler insan toplumlarının düzeni ile çelişir, en azından bizim alışmış olduğumuz düzeni ile çelişir. Kenneth Burke şöyle diyor: 'Günah keçisi' kurban etme geleneği tüm insan topluluklarının ortak bir özelliğidir" Bu fikrini şöyle açıklıyor: "Baskı varsa, demek ki suç vardır; suç varsa kefareti de vardır, o halde kefareti 'ödeyecek' bir kurban gerekir. Ya da eylem varsa, bir gösteri gerekir; gösteri demek çatışma demektir; çatışma çıkınca kurban vermek kaçınılmazdır." (Kenneth Burk, Interaction: III. Dramatism, [ed.] D. L. Sills, Int. Enc. Soc. Sci., C. 7, s. 450'de.)
Kurban nasıl olsa suçludur ve başına geleni hak etmiştir, ya da başka bir ifadeyle, toplumsal düzene zararları dokunduğu için suçlu oldukları ve bu yüzden cezalandırıldıkları şeklindeki köklü inancı Hannah Arendt şu değerlendirmesinde ele alıyor: "Buchenwald ve Auschwitz'de tutsaklara yaşatılan dehşet şu anlayışla hoş karşılandı: "Bu insanlara bu kadar kötü şeyler yapıldığına göre suçları çok büyük olmalı!' " (Arendt, The Burden of Our Time, s. 418.)

de, oy verebilmeleri için cinsiyetlerini değiştirmeleri gerekmemiştir. Yahudilerin yasal hakları konusuna gelince -ki biraz şaibeli bir konudur- Yahudi, Hıristiyan vatandaşlardan biri gibi değil, Fransız Yahudisi olarak oy kullanır. Sonuçta gelenekleri, görenekleri, eğer varsa dini, adı ve tüm özellikleri kişiliğinin bir parçasıdır ve onu olduğu gibi kabul etmemiz gerekir."[29] Ama akıl hastaları asla oldukları gibi kabul edilmezler. Günümüz Amerikan toplumu bunu aklından bile geçirmez, onun için tek geçerli çözüm bu bozuk bireyi düzeltmek, tedavi etmektir. Benjamin Rush nasıl vitiligonun siyahları iyileştiren çözüm olduğuna inanmak istemişse biz de korkularımızın ve yaşamın anlamsızlığının, öfke ve üzüntünün çaresinin Akıl Sağlığı Merkezlerinde olduğuna inanmak isteriz.*

İnsanoğlunu rezil de eden vezir de eden, sorunlarını çözmek için başvurduğu yollardır. Sorunlarını, elindeki araçlarla çözemezse kurumsal ve törensel gösterilerle çözmeye çalışır. Bu uğurda insan için günah keçisi el arabasından farksızdır. İnsanın bir hayvanı, dahası insanı kurban edebilmesi için onu, sorununu giderecek bir vasıta olarak görmesi gerekir. Bu sorunlardan biri biyolojik varlığı tehdit eden hastalıktır; diğeri ise siyasi yapıyı tehdit eden günahtır. İnsanların, tarihte sağlık ile erdem, hastalık ile günah arasında, aslında var olmayan bağlantılar kurmasının nedeni belki de çözümü basitleştirme çabasıdır. İnsan, iyiyle hastalığı ve kötüyle sağlığı bağdaştırmakta içgüdüsel bir güçlük çeker. İnsanın içindeki ahlaki karmaşa ve kendinden farklı olana beslediği düşmanlık da yarattığı bütün var-

* Kısa süre önce psikiyatrinin amacının topluma uyumu sağlamak olduğu eleştirisinde bulunuldu. Psikiyatristler önce 'bilim dallarının' amacının akıl sağlığının ya da insanın refahının geliştirilmesi olduğunu öne sürerek bu eleştiriye karşı çıktılar. Kurumsal Psikiyatristler günümüzde nezaket göstererek amaçlarının insan dişlisini toplum mekanizmasına alıştırmak olduğunu kabul etmektedirler. San Mateo İli Akıl Sağlığı Hizmetleri genel müdürü ve akıl sağlığı hareketi topluluğunun önde gelen şahsiyetlerinden John Downing şöyle diyor: "Psikiyatrinin ilgi alanı insanları toplumsal çevreye alıştırmaktır." (Leo Litvak, A trip to Esalen Institute: Joy is the prize, New York Times Magazine, 31 Aralık, 1967, s. 8, 21-28; s. 8.)

lıkları aynı ölçüde seven adil bir Tanrı hayaliyle uyuşmaz; bu karmaşa çözülebilseydi Tanrı, Yahudiyi de Hıristiyanı da, beyazları da siyahları da, erkekleri de kadınları da, sağlıklıları da hastaları da aynı derecede sevebilirdi. Sonuçta insan bunun yerine evreni yöneten, ya da yönetimi kendi adına ve toplumu toplumun iyiliği için yönetecek birilerine devreden hiyerarşik bir düzenin Tanrısını tercih etmiştir. Bu durumda insan doğal olarak çokluğu değil birliği, kendini ıslah etmeyi değil, kendinden olmayanı kontrol altına almayı yeğler ve bu 'toplumsal hakikat'i istikrarlı hale getirmeye çalışır. Başvurduğu yöntemlerden biri de, başkasını karalayarak kendi geçerliliğini sağlamaktır. Bu da gerek efsanelerle gerek dini inançlarla onaylanan rutin eylemlere dönüştürülmüştür, yetki ve sorumluluğu da geçmişte din adamına, günümüzde de psikiyatriste verilmiştir.

Kilise, iktidarının doruğuna ebedi cennet hayatı vaadiyle tırmanmıştı. Düşüş döneminde Kiliseye yöneltilen en ciddi suçlama ise tıbbın gelişimini geciktirmesiydi. Ebedi huzur umudunun yerini alan yeryüzünde sağlıklı yaşam vaadi tıbbı dinin tahtına oturttu. Onun düşüş dönemin geldiğinde maruz kalacağı suçlama ahlaki gelişimimizi geciktirmesi olacaktır. Ne var ki halen bu gecikmenin kendisi ahlaki bir ilerleme olarak her yerde alkışlandığı için, bazı ahlaki önlemlere ancak eğrisi doğrusuna geldiğinde kavuşabilmiş olsak da ruhsal dünyamızda gerçek ilerlemeler gerçekleşmemiştir. Sonunda dönüp baktığımızda gözümüze batan, gerek Kilisenin gerek devletin onayladığı tüm ahlak ilkelerinin bir sanığın suçsuzluğu kanıtlanmadıkça suçlu kabul ettiği bu Anglo-Amerikan adalet anlayışı olacaktır.

Dünyadaki kötülüklerin yarısı
Önemsenmek isteyen insanlar yüzünden.
Kötülük yapmak istemezler ama pek de umursamazlar
Ya da görmezler bile, ya da haklı bulurlar
Sonu gelmez bir uğraştır onlarınki
Onlar kendilerini düşünmekle meşguller

T. S. Eliot[1]

15
SAYGINLIK MÜCADELESİ

Çatışmalarda tarafsızlığa yer yoktur! Çatışmada yer alanlar ya dost ya düşmandır, ya saldırgan ya kurbandır.

Eşcinseller ve akıl hastaları bize göre anormalse, ya da onları hasta kabul ediyorsak, onlarda bir yanlışlık olduğunu düşünüyoruzdur, bize göre onlar zararlıdır, başkalarına değilse de kendilerine zarar verirler. Ama bir an durup günah keçisi olarak gördüğümüzde onlara zarar verenin toplum olduğunu görürüz.

Voltaire Felsefe Sözlüğü'nde bu çelişkiden yine ironiyle bahseder. 'Fikir Özgürlüğü' adlı bölüm İngiliz General Lord Boldmind ile İspanyol soylu Kont Medroso arasında geçen bir diyalogdur:

> Boldmind: "O halde Dominikenlere uşaklık ediyorsunuz. Bu yaptığınıza alçaklık denir!"
>
> Medroso: "Doğru, ama kurban olmaktansa uşak olmak daha iyi, açıkçası ateşe atılmaktansa komşumu yakmanın vicdan azabını yeğlerim."[2]

Kont Medroso'nun içinde bulunduğu durum Engizisyonla yok olmuş değildir. Tam tersine çağdaş insan her gün bu seçimle karşı karşıyadır. İnsan örs olmamak için çekiç olmak zorunda mıdır? "Hayır," der Camus, "gırtlağına kadar ahlaka gömülmüş birinin bile haksızlık etmek-

tense haksızlığa uğramanın daha iyi olduğunu görmesi gerekir."[3]

Deli, tehlikeli bir toplum düşmanı sayılır, saldırgandır, değilse de saldırgan olma ihtimali vardır, bu durumda toplum, polis ve psikiyatrist otomatik olarak kurban durumundadır. İşte bu yüzden Kont Medroso'nun kesin çözümü akıl hastalığı sorununda yerini bulur: 'Hasta'yı yok et, o seni yok etmeden. Bu çözüm rahibe ne kadar yakışırsa doktora da o kadar yakışır, ama tarih böyle yakışıksızlıklarla doludur.

O halde ya yakacağız ya yanacağız. Pek az insanın kaçmayı başardığı bir karardır bu. Psikiyatri alanında kariyer yapanlar için ise kaçınılması daha güç. Kanımca Albert Camus'nün önerdiği çözüm Kont Medroso'nunkinden kat kat iyidir. Tabii en iyisi güden-güdülen ilişkisine hiç bulaşmamaktır, o zaman bu seçimden sıyrılmak mümkün olabilir, fakat psikiyatrist olma kararını veren bir doktor ister istemez Kont Medroso'nun konumundadır. Ya başkalarını ateşe atmayı, bu devletin bir ajanı olmayı, bir suç işlememiş insanlara kötücül tanılar yakıştırmayı içine sindirecek ya da bunu yapmayarak kendini ateşe atacaktır çünkü ikinci seçenekte dışlanmış akıl hastalarının tarafında yer alacaktır, meslektaşları onu meslek adabının dışına çıkmakla, işbirliğine yanaşmamakla, sorumsuzlukla, hatta delilikle suçlayacaktır. Özel psikiyatriyi seçen psikoterapist bir ölçüde kendini bu ikilemin dışında tutabilir ve o zaman Abraham Lincoln'ün sözlerine sığınır: "Ne köle olurum, ne de efendi. Benim demokrasiden anladığım budur. Bunun dışında kalan hiçbir davranış demokratik olamaz."[4]

Bu yüzden inanıyorum ki özel psikiyatrinin sadece ahlaki değil tarihi ve politik platformda da bu seçimi savunacak çok güçlü gerekçeleri vardır.

Psikiyatri tarihi, psikiyatriye hizmet eden şiddet uygulamalarında ve teorilerinde izlenen akımların bir dökümüdür ve bu akımların her biri bir teşhis ve tedavi söyleminin

arkasına gizlenir.' Bu anlamda psikiyatri tarihi, din tarihiyle siyasi tarihin kardeşi sayılır. Üçü de, zalim güce doymayan liderlerin zorbalıklarını, Tanrı ve Millet adına verilen savaşlar olarak tanıtırlar. (Komünist söylemde ise bu savaşlar işçi sınıfı ve ezilen halk için verilmiştir.) O çok korkulan deli kuvvetinin ne olduğunu anlamak için, işkence altındaki bir insana yakından bakmak lazımdır. Genel olarak toplumun, özel olarak da toplumun görevli-hekiminin deli denilen kişiye yönelik saldırganlığı, on yedinci yüzyılda, zindan, pranga, bedensel işkence ve aç bırakma ile başlamış; on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, tımarhane, kırbaç, hacamat (kan alma), deli gömleği ile; yirminci yüzyılda, 15.000 kadar kişiyi barındırabilecek kapasitede devlet akıl hastanesi, elektroşok, lobotomi neşteri ve yatıştırıcı adı verilen kimyasal deli gömleği ile devam etmiştir. Toplumda benimsenmiş ve yerleşmiş tüm sistematik baskı türleri gibi psikiyatride de şiddet mubahtır. Bu tür şiddet uygulamaları kanun ve gelenek tarafından kayırılır, başta devlet, sonra aile ve nihayet tıbbi kurumlar tarafından kullanılır. Devlet 'tehlikeli' akıl hastasını kapatır, bu, aileyi büyük bir külfetten kurtarır, tıp ise kurumlaşmış psikiyatri acılığıyla şiddet ve sahiplik içeren uygulamalarını haklı gösterecek gerekçeyi yaratır.[5]

---

* New York Akıl Sağlığı Yasalarının Yeniden Belirlenmesi Komitesi'nin hazırladığı 'Hasta Hakları' başlıklı metindeki şu başlangıç bölümünü, bu konuda yakın zamanlarda kaleme alınmış bir örnek olarak buraya aktarıyorum: "Bütün Zihinsel Hijyen Yasalarının amacının hasta haklarının, özellikle, yeterli ölçüde bakım ve tedavinin sağlanmasıyla ilgili hasta haklarının hayata geçirilmesi olduğu zaten apaçık ortadadır." (Institute of Public Administraiton, Patients' Rights: Third Draft of Legislation and Analysis İnceleme Notu No. 41, Aralık 1967, Kopyalar bireylere dağıtılmıştır.) İspanyol Engizisyoncu da pekâlâ; "Engizisyonun amacı Hıristiyan'ın haklarının, özellikle gerçek inanç ve gerçek kurtuluşa ilişkin haklarının uygulanmasıdır," diyebilirdi.
Komite'nin bu iddiası aslında rezil bir yalandır. Zihinsel hijyen yasalarının asıl amacı, hekimi masum vatandaşları hapsetme ve hastaya istemediği halde görünüşte tıbbi olan müdahaleleri kabul ettirme konusunda yetkili kılmaktır. Sizin de tahmin edeceğiniz gibi New York Zihinsel Hijyen Yasalarının Yeniden Belirlenmesi Danışma Komitesi'nde New York Devlet Zihinsel Hijyen Dairesi'nin görevlendirdiği iki üye ve yedek üye bulunmaktadır.

Kurumsal Psikiyatri karşıtlığı olarak adlandırılan tepki aslında ayırt etmeksizin tüm despot uygulamaları hedef alan özgürlükçülerin -John Stuart Mill'den Isaiah Berlin'e kadar- politik zeminde yükselen sesidir. Toplumun bir azınlığı suçlaması işten değildir, oysa azınlığın kendisini çoğunluğun ithamı karşısında savunması hiç kolay değildir. Güçlerin eşit olmadığı her mücadelede olduğu gibi bireyle devlet arasındaki bir karşılaşmada da boşluklar ve belirsizlikler bireyin aleyhine değil lehine işlemelidir. Neden? Çünkü zayıf olan bireydir. Oyunda kalması için kuralların ona göre belirlenmesi, hayatta kalması için yaşamasına izin verilmesi gerekir.

Bir azınlığın çevresine zarar verme olasılığı çoğunluğun ona peşinen verdiği zararı haklı çıkarmaz. Eskiden bu hakkı Tanrının buyrukları bahşederdi, şimdi ise gerekçelerimizi bir akıl sağlığı propagandasına borçluyuz. Akıl hastası tehlikeli olabilir, evet, kendisine ya da başkasına zarar verme olasılığı vardır. Ama toplumun ona verdiği zarar bir olasılık değildir; insan sıfatını kaybetmesi, özgürlüğünü kaybetmesi ve basbayağı işkence görmesi kesindir. Bunlar olacaktır çünkü bu adamın 'aklı yerinde değildir', çünkü kafası bizim gibi çalışmaz, yabancıdır, mahluktur, 'normal değildir', ne yapacağı bilinmez. Kısacası toplumsal bir sapmadır, çünkü toplumun en temel ilişkilerini, insanlarla ve dille ilişkisini öngörüldüğü şekilde kuramamıştır.

Sapma genellikle sanıldığı gibi kişisel yani kişinin kendisinden kaynaklanan (ve bu yüzden bedensel veya zihinsel bir kusura bağlanan) bir sorun değildir, toplulukların sosyal birliklerinin ve anlaşmazlıklarının kaçınılmaz bir parçasıdır. En azından sosyologlar olaya böyle bakıyorlar, örneğin Howard S. Becker'e göre *"Sapmayı toplum yaratır: Sapma toplumun koyduğu kuralların ihlalidir.* Konan kurallar belli davranışlara ve belli kişilere yöneliktir ve onları ayırmaya yarar, kuralları ihlal edenler sapma göstermiş olurlar. Böyle bakıldığında sapma bir davranış bozukluğu değil, bir

davranışı cezalandırmak için diğer davranış sahiplerinin başvurduğu bir metottur ve cezai uygulamalarda pek çok kolaylık sağlar; yani sapma insanların sapma kategorisine koydukları davranıştır ve bu davranışları belirleyen unsurlar da böyle bir kategorizasyonu gerektiren unsurların ta kendisidir."[6] (İtalikler özgün metinde.)

Sapma göstermekle yani anormal olmakla suçlananlar genellikle (dini, yasal ya da toplumsal) bir kurala uymayanlardır, 'hippiler' ya da eşcinseller gibi. Ama bu durumlarda kurala uyulmadığını iddia eden genellikle bir otoritedir, örneğin, Senatör Joseh McCarthy çıkıp bazı vatandaşları komünist olmakla suçlar, ya da psikiyatristler çıkıp Senatör Barry Goldwater'ın akıl sağlığının pek yerinde olmadığını açıklarlar. Becker; "Bazı insanlar hiç bir normu ihlal etmedikleri halde diğerlerine anormal gelir. Anormallik davranışın kendisinden değil, davranışın sahibiyle çevresindeki insanlar arasındaki ilişkiden kaynaklanan bir durumdur."[7]

Bundan çıkan iki sonuçtan birincisi şu: Anormallik kuralların ihlalidir ve bu, toplumu düzenlemeye, dengede tutmaya yönelik bir tanımdır. Böylece bir topluluğun üyelerine o toplumun neyi kabul etmediği öğretilir ve neyin kabul edildiği hatırlatılır. Kurallar olmadan insanlar bir arada yaşayamaz; fakat hiçbir kuralın ihlal edilmemesi kişisel seçimin, kişisel kimliğin yok olması demektir. Sonuçta insanın en karakteristik iki özelliği kurallar koymak ve kuralları ihlal etmektir.

Diğer sonuç ise hastalığın (yani sosyal normlardan değil biyolojik normlardan sapmanın) insan ve toplum hayatında sosyal uyumsuzluktan çok farklı bir yere konmasıdır. Çünkü sosyal uyumsuzluk, hastalık gibi 'tedaviyle' giderilemez. Oysa bu kelime oyununun doğurduğu gayretli 'hastalıkla savaş' kampanyalarının; özellikle son zamanlarda yoğunlaşan alkole, bağımlılığa ve akıl hastalığına karşı yürütülen çalışmaların, tedavi konusunda başarısızlığa uğraması kaçınılmazdır. Fakat zaten hedeflenen başarı, iyileş-

tirme değil caydırmadır. Yani bu 'hasta' kişilerin ipliğinin pazara çıkarılmasıdır. İşte bunlar bizim günah keçilerimizdir.

Bir önceki bölümde toplumun kötülüğü kendinden uzaklaştırmak için başvurduğu çarelerden bahsederken Sartre'ın günah keçileri hakkındaki fikirlerine yer vermiştim, şimdi de akıl hastalarına nasıl davrandığımızı anlatabilmek için Genet[8] hakkında yazdığı kitaptan birkaç alıntı yapmak istiyorum.

Şunu hatırlatmakta fayda var; Sartre'ın başlangıç noktası, ortalama insanın kendini iyi ve erdemli görme arzusudur. "Kötü olan 'öteki'dir. Haliyle savaş olduğunda İyi Adam'ın düşünceleri gayet nettir, çünkü kötü taraf karşı taraftır. Fakat ne yazık ki her zaman savaşmak mümkün değildir, arada bir barış olması gerekir. Ve barış olduğunda, artık kötü olan kimdir? Erdemli toplum, barış dönemlerinde kendine profesyonel kötüler belirler. Namuslu kadın için fahişe neyse, iyi adam için de kötü odur. Bu kötüler özenle seçilmelidir. Doğuştan kötü olmalı ve asla düzelmemelidirler."[9]

Geçmişle ilgili karar vermek daha kolaydır ama şimdi, çağdaş toplumda, bizim toplumumuzda bu seçimin nasıl yapıldığını anlamamız gerekiyor. Akıl Sağlığı Hareketi büyük bir gayretle ve muazzam bir teşvikle toplumdaki 'akıl hastalarını' toplamak işine girişti. Çünkü ancak bu şekilde akıl hastası sayısı tehlike arz edecek bir seviyeye çıkarılabilir!* Bunun daha çok bakır çıkarmak için daha çok

* ABD'de nüfus artış oranı yılda %1.5 iken, psikiyatrist sayısında artış oranı % 3'tür. Yani psikiyatrist sayısı nüfusa oranla iki kat fazla artmaktadır. (Psychiat. Progress, C. 4 Oc.-Şub. 1966, s. 1.) Psikiyatristler de dâhil olmak üzere genel olarak hekim sayısındaki artış oranı nüfusun artışı oranı ile aynı olduğu için psikiyatrist sayısındaki bu artış önemlidir. Hekimler yeni Engizisyonun devasa insan gücü ihtiyacını karşılayamayacağı için, 'akıl sağlığı görevlilerinin' toplam sayısının psikiyatrist sayısından çok daha yüksek oranda artması şaşırtıcı değildir. "1960 ile 1965 yılları arasında ABD'deki psikiyatrist, psikolog ve diğer akıl sağlığı görevlilerinin sayısı % 44 oranında artmıştır." (US News and World Report, 6 Kasım, 1967, s. 48)

madenci çalıştırmaktan farkı yoktur, devlet kurum ve kuruluşlarında çalışan psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet görevlilerinin sayısı arttıkça deli sayısı da artar. Bu kimin işine yarar? Herhalde bu insanları işe alan, görevlerini belirleyenler ve tabii maaşlarını ödeyen merciin bir bildiği vardır. Bu merci için çalışan psikiyatrist artık hastasını iyileştiren doktor olmaktan çıkıp bir sivil memurluk veya bürokratlık görevine geçmiş demektir ve bu psikiyatri için hayati ve anıtsal bir karardır.*

"Düzgün İnsan kötülüğü nerede bulur?" diye sorar Sartre. Tabii ki Normal İnsanın anormal insanları, akıl hastalarını bulduğu yerde. "Kötülük inkârdır, ayrılıktır, parçalanmadır, doğal olarak temsilcisi de toplumdan kopanlar ve toplumu bölenlerdir, içimize karışamayanlar, istenmeyenler, ezilenler, reddedilenlerdir. Kötülük namzetleri her zaman zaten dışarıda olan, zaten harcanabilir olanlardır. Yabancı işçiler, etnik azınlıklar her zaman adaydır ama en iyi aday sayılmazlar. Bu insanlar ne de olsa milletlerinin ya da sınıflarının farkındadırlar, örgütlenebilirler, karşı koyabilirler, nefret edebilirler. Onları ezen de onların gözünde kötülük timsaline dönüşür. Neyse ki her toplumun sağda

---

* Bu yeni bir durum değildir. Hekimin aile sağlığı konusunda kamu görevlisi olarak çalışması, özelikle psikanalistler ve sosyologlar arasında neredeyse moda haline gelmiştir. Bu sürecin sonuçlarından biri de anne babadan birinin ya da her ikisinin akıl hastalığını çocuğuna genleriyle aktararak 'hastalık taşıyıcı' haline getirilmesidir. "Şizofren gen taşıyıcı anne" ifadesi buna iyi bir örnektir. Bu bakış tarzının çocukluk psikozları alanına nasıl uygulandığı konusunda bkz: Jules Henry, Culture Against Man, s. 321-388; çocuk suçlular alanına uygulanışı konusunda da bkz: Ruth S. Eissler, Scapegoats of Society, [ed.] Kurt R. Eisler, Searchlights on Delinquency, s. 288-305.
Bu yaklaşım, aile içi ilişkiler hakkındaki incelemelerle sınırlı kalmıyor. Günümüz toplumunda en güçlü günah keçisi yaratıcıları Devlet ve psikiyatri mesleğidir; bu yüzden özel psikiyatri kuruluşlarının olduğu kadar bu kombinasyonun getirdiği psikiyatrik uygulamaları da dikkatle incelemek gerekiyor. Nedense hastanın ailesiyle ilişkilerinin incelenmesinde bir beis görülmediği halde hasta-psikiyatrist ilişkisinin incelenmesi, psikiyatristleri rahatsız etmektedir. Bundan dolayı örgütlü psikiyatrinin 'akıl hastalığının nedeni'ni araştırması ile sarhoşun evinin anahtarını sokak lambasının altında araması arasında bir fark göremiyorum. Sarhoş orada düşürdüğü için değil lambanın altı aydınlık olduğu için anahtarını orada bulabileceğini zanneder.

solda kalmış atıkları vardır, terkedilmiş çocuklar, 'yoksullar', toplumsal konumlarını yitirmiş burjuvalar, 'lümpen proletarya' ve her türden sınıfsız, yolsuz, kimsesiz insan. Kısacası tüm sefiller. Kimse onları istemez, bir araya da gelemezler. İşte bu yüzden, mükemmel aday onlardır."[10]

Alexander ve Zilboorg, toplumun dışladığı bu zavallı insanları, tabiri caizse bu toplumsal atıkları psikiyatriye kazandırdılar; Menninger ile Bazelon son zayıf itirazları da bastırmayı başardı. Bu işler her zaman böyle yürür. Psikiyatri ile onun 'aydınlattığı' doktrin sadece Amerika'yı yeniden keşfetmiştir. Düzgün İnsan, tedaviyle yola getirmek için kendi sıkletinde bir kurban seçse onunla boy ölçüşmesi gerekebilirdi, isyan çıkardı. Oysa buna ne pahasına olursa olsun meydan vermemek gerekir. Burada mesele çatışmanın büyüklüğü küçüklüğü değildir, burada dava kötülüğe karşı olan tarafta olma ayrıcalığını kaybetmemektir, çünkü bu kuralları tek başına koyma hakkına sahip olmak demektir, çünkü topluma adanmanın sağladığı bazı imtiyazlar vardır. "Toplum günah keçisini seçerken" diyor Sartre "yardım kuvvetlerinin gelmeyeceğinden emin olmak ister."[11]

Düzgün İnsan avını bulduktan sonra gerisi gelir. Cadıların başına gelenler bir örnektir. Sartre, Genet'in günahının nasıl sabitlendiğine işaret eder: "Günah çıkarmak dışında konuşması yasaktı."[12] Akıl hastasının da hastalığından başka konularda konuşmasına izin verilmez. Daha doğrusu neden bahsederse bahsetsin bu hastalığıyla ilişkilendirilir. Hastanedeki psikiyatrist ile hapsettiği hastası arasında hiçbir insani diyalog kurulmaz; hastanın her söylediği 'klinik bulgudur' Çünkü hasta yaşayan bir kadavradır, ağzından çıkanlar hastalığının sözel dışavurumlarıdır. Psikiyatrist için bu konuşma bir 'üretim', cümleler de analiz örnekleridir daha sonra ayrıştırılmak, mikroskop altındaki tüberküloz basili gibi incelenmek, öğrencilere dinletilmek üzere teybe kaydedilirler. Bunlar insanın akıl hastasına dönüştürülmesinin aşamalarıdır. Kurumsal Psikiyatrinin temel

görevi, toplumsal işlevi budur. Eskiden Engizisyonun, bu gün ise Kurumsal Psikiyatrinin yaptığı iş ortada, minarenin kılıfı ise her zaman aynı; onlar kötü ve biz iyileştirmeye çalışıyoruz.

'Öteki'nin ne idüğü belirsiz tedavisi, sadece yabancılığının tescillenmesine ve toplumu oluşturan ve ona ait olan normal insanların dışına atılmasına yarar. Ruh doktoru adının adamıdır.* İnsanoğlu her zaman bir düşman, bir sapkın, insan olmaya layık olmayan bir insan yaratmanın yolunu bulur. Fakat modern dünyada enteresan bir şekilde 'öteki'ne ihanet etmek gruba sadakatin kanıtı olma özelliğini kazandı. Bildiğimiz gibi, totaliter devletin en büyük numarası insanları ailelerine, arkadaşlarına, yakınlarına ihbar ettirmektir. Kolektivist etik toplumun çıkarı için kişinin kendi isteğiyle kendinden olan birinden vazgeçmesini zorunlu kılar.

Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ünün[13] sonundaki işkence Winston Smith'in Julia'ya olan aşkını Big Brother sevgisine dönüştürmeye yarar. Bu 'tedavi' vakti zamanında Engizisyonun gözdesiydi, şimdi Kurumsal Psikiyatrinin altın bileziğidir. Bu aynı zamanda, bir otoritenin yoldan çıkmış inatçı evladına ulaşma ve tehditle doğru yola döndürme girişimidir. O'Brien'in kullandığı tehdit (Rush'ın yöntemleriyle benzerliği çarpıcı) korkunç bir ölümdür. "Bu kolu indirdiğimde," diye açıklar O'Brien, "kafesin kapısı kalkacak. Bu hayvanlar açken kurşun kadar hızlıdır. Sen hiç havada sıçrayan fare gördün mü? Dosdoğru yüzüne atlarlar, delip geçecekler sanırsın. Bazen önce gözlere saldırırlar, bazen de yanaklarından girip dilini yerler."[14]

Smith korkudan felç olmuş gibidir. Kendisini nasıl kurtarabilir? Ne yapmalıdır? "Her şey karanlığa gömüldü. Bir anda aklını yitirdi, tek yapabildiği vahşi bir hayvan gibi çığlıklar atmaktı. Ama birden karanlıkta bir ışık belirdi, aklında bir fikir oluştu."[15]

* Alien' yabancı, 'Alienist' ruh doktoru demektir. -ç.

Bu noktada Smith'in aklına gelen fikir anlatmaya çalıştığım kaçınılmaz feragattir. Orwel, insanın kendisini kurtarmak için diğerini kurban etmesi gerektiğini nasıl 'anladığını' anlatmayı başarmıştır: İnsan ancak diğer bir kişinin elbirliğiyle yok edilmesi töreninde yerini almakla, kurbanın etini tatmak, elini kanına bulaştırmakla o topluluğa ait olabilir.

Kendini kurtarmanın bir tek yolu vardır. Kendisiyle farelerin arasına başka birini koymak zorundadır.

Maske yüzüne yaklaşır. Kafesin tellerini yanağında hisseder. Ve sonra... hayır kurtuluş değil sadece bir umut, bir umut kırıntısı. Çok geç, belki de artık çok geçtir. Fakat birdenbire, bu dünyada kendi cezasını çektirebileceği bir tek insan olduğunu, kendisiyle fareler arasına girebilecek tek bir kişi olduğunu fark eder.

> Smith, "Julia'ya yapın, Julia'ya yapın. Bana değil, Julia'ya. Ona ne yaparsanız yapın umurumda değil. Onun yüzünü parçalayın, kemiklerini sıyırın" diye çıldırmış gibi defalarca haykırdı."[16]

Smith kendisini, ya da kendisinden ne kaldıysa onu kurtardıktan sonra Julia ile son kez karşılaşır.

> "Seni ele verdim" der Julia, donuk bir sesle.
> "Ben de seni..." der Smith.
> "Bazen," der Julia "seni öyle bir şeyle tehdit ederler; dayanamayacağın bir şeyle, aklından bile geçiremediğin bir şeyle. O zaman 'Bana yapmayın, başkasına yapın, ona yapın, o bunu hak etti.' Başka çaren yok sanıyorsun, bunu yapabiliyorsun işte. İnsan bunu gerçekten isteyebiliyor, kendisi yerine başkasının başına gelmesini. Ona ne olacağı umurunda bile olmuyor... Tek düşünebildiği kendinsin. Ondan sonra, ona karşı eskisi gibi hissedemiyorsun."
> "Yok," der Smith "hissedemezsin."[17]

Bir başkasını kendin gibi sevmek büyük günahtır. Toplum etiğinin hakim olduğu bir toplumun affetmediği bir

günah. Herkesi kucaklamalısın, sadece toplumu sevmelisin ya da toplumun direğini. "Kocaman yüze baktı. Bu kara bıyığın ardında gizlenen gülümseyişi ancak kırk yıl sonra anlayabilmişti. Ah zalim, gereksiz yanlış anlama! Fakat şimdi her şey düzelmiş, savaş sona ermişti. O kazanmıştı. Big Brother'ı seviyordu."*[18]

Toplumu bölünmekten, kişileri saçılıp gitmekten kurtarmak için günah keçisini feda etme eğilimi (ya da refleksi) insanın hamurunda olmalı. Bu nedenle insanın ahlak anlayışında yamyamlığı reddetmesi nasıl aşama olarak görülüyorsa, günah keçisinin kurban edilmesine itiraz etmesi de -yolu toplumun ve kendisinin bu olaydaki sorumluluğunu fark etmekten geçtiği için- ahlaki gelişimde önemli bir eşiktir. Günah keçisi geleneği yıkılmadıkça çağdaş insanın gelişmişliği koskoca bir palavra gibi görünüyor bana.

Kaplan avını yer; yamyam kurbanını. Ama biliriz ki bu iki gıda arasında büyük bir fark vardır. Yamyam kurbanını karnını doyurmak için yemez, onunla ruhunu doyurur. Açlığını başka besinlerle giderebilir ama ruhunu tatmin edecek tek gıda budur. Frazer "İnsanlar, genellikle cesaret, erdem ve başka özellikler aşıladığına inandığı için ölü bir insanın etini yer ve kanını içer. Bazen de belli organların yenmesinin özel güçler vereceğine inanılırdı."[19]

İnsan, insan eti yemekten vazgeçmiştir ama insan kurban etmenin tek yolu canına kastetmek değildir. Topluca iştirak edilen her infaz kurbanın vücudunun paylaşıldığı bir törendir. Fiili iştirakin yanında ruh birliği de bu törenin bir parçasıdır. Linton, Azteklerin kurban törenlerinden

---

* Shengold, ilginç bir makalesinde, Orwel'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ündeki fare işkencesi kurgusunu ahlaki ve siyasi açıdan da değil tamamen psikolojik açıdan yorumluyor. Smith'in işkence ile değişimi hakkındaki Shengold'un psikolojik, benim toplumsal değerlendirmelerimiz birbirini tamamlıyor. Bkz: Leonard Shengold, The effects of over-stimulation: Rat people, Int. J. Psycho-Anal., 48: 403-415, 1967

Çocuğun aile içinde anne babasıyla ilişkisi ile yetişkinin toplum içinde devletle ilişkisi arasında önemli benzerlikler vardır. Bence, psikanalist, halkın iyi ya da kötü bildiği şahısları 'inceleyerek' değil bu benzerlikleri ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturarak toplum bilimlerine önemli katkıda bulunabilir.

bahsederken; "Aztekler insan kurban edilmedikçe Tanrılarına bağlılıklarının kanıtlanmadığına inanırlardı. Tanrılar güç verdiğine inanılan insan kalbiyle beslenmeliydi, törende rahip sunakta yatan kurbanın kalbini çıkarıp Tanrısına sunardı. Azteklerde kurban işkence görmez, aşağılanmazdı. Çoğunlukla Tanrıya adananlara saygılı davranılır, cariyelerle dolu güzel evlerde yaşatılır, yedirilir, içirilir, hoş tutulurlardı. Coşkun kalabalığının önünde gerçekleşen ayinlerde kurban da dini duyguların etkisiyle kendinden geçerdi. Sunakta ölenlerin cennetin en yüksek katına gideceğine inanılırdı. Cesedinin aşağıda bekleyen kalabalığa atılacağını ve yeneceğini bilmek bile moralini bozmazdı, çünkü vücudu, etini yiyenleri Tanrıyla birleştirecekti. Bu ayinin Hıristiyanların komünyonundan* tek farkı kurbanın etinin yenmesi ve kanının içilmesi konusunda fazlasıyla müşkülpesent davranmalarıdır."[20]

Çağımızda böyle ayinler yapmıyoruz ama kendi hayatımıza anlam kazandırabilmek için birilerinin hayatını yağmalama arzumuz hiç geçmedi. Tam tersine olay gitgide örtük ve sembolik bir hal aldığından beri, iş iki lokma et yemekle bitmez oldu. Maddi sınırlar kalktı. Can almakla ruhun öldürülmesi birbirinden ayrıldı, böylece insan hayatına kastetme yasağının kısıtladığı yamyamlık geleneği sembolik bir zemin buldu.** Kısacası, bizler de ruh yiyiciyiz, ilkel insanlar kadar yamyamız. Başkalarının hayatı mahvolmalı ki biz yaşayalım, onlar insan sayılmamalı ki biz sayılalım.*** Eğer insan buysa etik tasarımımızda hâlâ kor-

---

* Kutsal ekmek ve şarap ayini, rahibin dağıttığı ekmeğin İsa'nın eti, şarabın da kanı olduğu farz edilir.

** Bütün Hıristiyan mezhepleri, bildiğimiz gibi simgesel yamyamlık inancını besler ve kutsar. Hıristiyanlık, insanın ruhsal bağımsızlık çabasını yasaklar ve hayatın anlamının taklitle aktarılmasını değil, özgürce yaratılmasını olanaklı kılacak toplumsal adetlerin ve kurumların gelişmesini istemez. Ne yazık ki bu konu bir dipnota sığmayacak kadar karmaşık.

*** Yaratıcı insana, bir eser ortaya çıkaran sanatçılara ya da bilim adamlarına hayranlık duyulması ve değer verilmesinin nedeni budur. Simgesel yamyamlığı aşmış olan bu insanlar başkalarının hayatını yağmalamadan kendi hayatlarını anlamlandırmayı bilmektedirler. Yaratıcı insan, 'tükettiğinden' daha fazla anlam 'üreten' insandır.

kunç bir boşluk var demektir. Başkalarının yaşamını geçersiz saymadan hayatımıza anlam vermemizin bir yolu yok mudur? Bu soruya cevap vermeden önce belki de sorunu açığa çıkarmamız gerekir.

Etobur bir hayvan olarak insan can almayı öğrenir. Diğer hayvanlar gibi, beslenmek için kendi türünü öldürmemesi gerektiğini de bilir. İnsan içgüdüsel olarak insan eti yemekten çekinir.

Ama insan yine de çok özel bir hayvandır: Sosyal bir hayvan. Her zaman öncelikle bir gruba aittir ve hemen hiçbir zaman tek başına değildir. Nasıl bir insan olacağı büyük ölçüde mensup olduğu topluluğun koşullarıyla belirlenir. Gruba üyeliğini devam ettirebilmek için insan, grubun dışındakilerden vazgeçmek, onlara karşı olmak zorundadır. Grubu bir arada tutan, tek vücut haline getiren dışarıdaki düşmanlar ve oluşturdukları tehdittir. Grubun kendi içinde istemediği üyeler de grubun dışına atılır, grubun onları yok etmesi için önce ihraç etmesi gerekir. İç düşmanlar önce yabancılar haline getirilir. Bu davranışın tek bir meşru amacı olabilir, kendini korumak; genellikle bu savunmayı gerektiren tehdidin tam olarak ne olduğu genellikle belli değildir ama önemi de yoktur, belirsizlik yeterlidir.

Saldırganlık, en eski meşru müdafaa gerekçesidir.[21] Ama bu ne demektir? Saldırganlık dürtüsünün savaş ve işkencedeki payı ekonomik rekabet ve politik entrikalardaki payından daha mı fazladır. İnsan davranışını açıklamak için çok daha belirgin ve kapsamlı tanımlara ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. İnsanın kendi iyiliğini onaylamak amacıyla kötü bir düşmanla kıyaslamaya ihtiyaç duyması belki de insanın yok edici eğilimlerinin göstergesidir. Belki de insan yamyamlıktan bir türlü bütünüyle vazgeçememiştir.

Bu tür bir manevi katletme ihtiyacı sadece insanda görülür. Sadakatimizi karşı tarafa ihanet ederek kanıtlamamız; grupta kalmamızın devamını ancak birilerini gruptan dışlamakla sağlamamız, bunların hepsi bir işarettir. Toplum-

sal davranışın temel ve değişmez kuralları vardır. İnsan eti yemeyenler, günah keçileriyle idare ederler.

İlkel toplumlarda insan sadece insan etine değil, hayvan etine de bazı sembolik anlamlar yüklemişti. Etini yediği hayvanların özelliklerinin insana geçeceğine de inanılırdı. 'Modern' toplumlarda tuhaf bir tezat var: İnsan eti yemekten vazgeçen insan, bu defa diğer insanı insan olmaktan çıkaran özellikler yakıştırıp onun, (Yahudinin, cadının, delinin) insanlığını feshediyor.

Yamyam, kendisine güç vereceği inancıyla kurbanıyla birleşir; biz masum olduğumuz inancıyla kurbanlarımızdan kurtuluyoruz. Bizimki daha karmaşık ve daha ağır bir suçtur. Toplum olarak hepimiz sık sık birbirimizi suçlama ihtiyacı hissediyoruz. Toplumun günah keçisi kabul ettiği bireye yapılanlara karşı olmak da topluma karşı işlenmiş bir suçtur. Engizisyon döneminde, Nazi Almanya'sında, Pearl Harbor baskınından sonra Amerika'nın batı sahillerinde olanlara bakmak yeter, istemediğimiz kadar örneğimiz var. Günümüzde delilere de aynı şekilde davranılmaktadır. Akıl hastası denilen kişilerin haklarını savunmak toplumun bütünlüğüne saldırı olarak görülmektedir. Akıl hastalarının haklarını savunan kişi, 'sapıklara' küçük kızları taciz etme, 'öldürme eğilimi' taşıyanlara komşularına saldırma 'hakkı' verilmesini savunan düşüncesiz kişiler olarak görülürler. Akıl hastalarına uygulanan şiddetin akıl hastalarının uyguladığı şiddetten kat be kat fazla olmasının hiç önemi yoktur. Kolektif davranış her zaman haklıdır ve başıbozuk birey ise çıban başıdır. Kenneth Burke'ın vardığı sonuç doğrudur. "Kurban verme geleneği tüm insan topluluklarının ortak bir özelliğidir." Bu durumda, -yine Burke'un kelimeleriyle- gündeme gelmesi gereken konu "Bir bilim kültüründe kurumlaşmış büyü ve din geleneğinin nasıl ortadan kalktığının değil, ne şekle büründüğünün"[22] araştırılmasıdır.

Bu kitapta eskiden kalma günah keçisi kurban etme âde-

tinin günümüz dünyasında hangi biçimleri aldığını açıklamaya çalıştım. Ortaçağda cadılar hakkında yerleşmiş bazı inançlar vardı ve papazlar bundan faydalandı. Günümüz dünyasında durum farklı. Bugün deliler hakkında bazı fikirlerimiz var ve tıp kurumları bunu kullanıyor. İnsan aşağılamak, sömürmek, baskı altına almak ya da öldürmek istediği zaman, kurbanının 'tam' bir insan olmadığını iddia eder. Otorite tarihin her döneminde kurbanın 'tam' bir insan olmadığı iddiasını gündeme getirmiştir. İspanya'daki ve Almanya'daki sistematik Yahudi karşıtlığında konu buydu; Avrupa'daki cadı avlarında, Amerika'da siyahların köle olarak çalıştırılmalarında ve günümüzde, dünyanın hemen hemen her tarafında akıl hastasına yapılan eziyetlerde gene aynı konu gündemdedir. Çünkü kurban tam insan *olmadığına göre*, Bağımsızlık Bildirisi'nden, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden ve anayasal haklardan bir kedi, bir köpek, bir mahlûk ne kadar bahsedebilirse o da o kadar hak talep edebilir. Frederic Douglass 1895 yılında şöyle demiş: "Biz, halk olarak; beyazlar olarak değil, vatandaşlar olarak da değil, ayrıcalık sahipleri olarak değil, biz yüksek tabaka mensupları ya da biz aşağı tabaka mensupları olarak değil, biz insanlar olarak- diyoruz ki siyahlar eğer insansa onların da Amerikan Anayasasında yer alan ve onun emrettiği haklardan yararlanmaları gerekir."[23]

Burada yaptığım, aynı soruyu akıl hastaları için sormaktır. Evet sadece budur. Eğer onlar da insansa, onların da tüm insanlar gibi anayasada yeri olan haklardan yararlanmaları gerekir. Ve eğer akıl hastaları insan değilse, o zaman nedirler?

Aklın yolu bir olduğunda, yalnız olmakla yanlış olmak aynı şeydir...

Jean-Paul Sartre [1]

SONSÖZ
'BOYALI KUŞ'

Bu kitabın amacı görünüşte birbiriyle ilgisi olmayan farklı konuların bağlantılarını ortaya koymaktır. Ana fikri ise günah keçisinin toplumun ahlak mekanizmaları içindeki yeridir. Burada ortaya konmaya çalışılan olgu özellikle sosyal inancın 'öteki'ne bakışı ve onu yok etme çabasından ziyade, aynı zamanda paradoksal bir biçimde ona ihtiyaç duyması, bu yüzden onu yaratması, kötülüğü ona yakıştırması ve böylece kendi iyiliğini doğrulamasıdır.

Anlatmaya çalıştığım bu mesele Jerzy Kosinski'nin Boyalı Kuş'unda olağanüstü bir ustalıkla anlatılır. Kitabın adı bile çok şey söylüyor, 'Boyalı Kuş' feda edilen 'öteki'dir, damgalanan, baskı altına alınan, 'lanetlenen'dir.

Boyalı Kuş II. Dünya Savaşı'nın ilk haftalarında altı yaşında bir çocuğun başından geçenleri anlatır. Doğu Avrupa'nın büyük kentlerinde yaşayan binlerce çocuk gibi o da anne babası tarafından güvende olması için şehirden uzak bir yere gönderilir.[2] Orta sınıf bir aileden gelen çocuk köylü bir kadının himayesine verilir. Çocuk köye geldikten iki ay sonra kadın ölür. Anne babasının bundan haberi olmaz. Ailesiyle hiçbir irtibatı olmayan çocuk bir insan denizinde kaybolup gider, kimse ona aldırmaz, genellikle gördüğü tek şey düşmanlıktır ve nadiren iyi bir davranışla karşılaşır.

Savaş Polonya köylerini de yakıp yıkmaya başladığında, çocuk yalnız başına mütevazı bir hayat yaşayan Lekh adlı iri yarı bir avcının yanına sığınır. Topluluk içinde 'öteki'nin istenmeyişi, tehlikeli bir yabancıya, yok edilmesi gereken bir düşmana dönüşmesinin en çarpıcı bir örneği kitabın bu bölümünde önümüze konur.

Lekh, Ludmilla adında bir kadına tutkundur. Ludmilla genç bir kızken tecavüze uğramış, bir daha iflah olmamıştır. Arada bir Lekh'le sevişmek için çıkagelir. Çiftçiler ona 'Aptal Ludmilla' derler. Kitaba adını veren olayın geçtiği sırada Lekh'le Ludmilla bir süredir ayrıdırlar:

"Bazen Ludmilla günlerce ormanda görünmezdi. Lekh sessiz bir öfkeyle ortalıkta dolanıp durmaya başlardı. Gözlerini kafesteki kuşlara diker, kendi kendine homurdanırdı. Uzun uzun düşündükten sonra en güçlü kuşu seçer, sıkıca bileğine bağlardı. Bir sürü şeyi birbirine katıp pis kokulu boyalar yapmaya başlardı. Renkler hazır olunca kuşu çevirir, başını, göğsünü, tüylerini rengârenk boyardı. Sonunda kuş bir kır çiçeği buketinden daha göz alıcı olurdu.

Kuşla birlikte ormana dalardık. Epey ilerledikten sonra Lekh durur, kuşu bileğinden çözüp bana verir o işaret verene kadar çok sıkmadan tutmamı tembih ederdi. Bağrışına gelen birkaç kuş tepemizde dönmeye başlayınca Boyalı Kuş çılgına dönerdi. Onlara ulaşmak için var gücüyle öter, kurtulmaya çalışır, boyalı göğsünün içinde küçük kalbi deli gibi atmaya başlardı.

Tepemizde yeterince kuş toplandığına kanaat getirince Lekh, tutsağı bırakmam için işaret verirdi. Kuş ok gibi fırlar, bir anda bulut zemin üzerinde küçük bir gökkuşağı damlasına dönüşürdü. Ama kendisini bekleyen sürüye karışmak istediğinde kıyamet kopardı. Boyalı Kuş, sürünün etrafında döner durur, onlardan biri olduğunu nasıl göstereceğini bilemezdi. Sürüye girmeye çalıştıkça daha uzağa kovalanırdı. Az sonra kuşların birer birer saldırıp tüylerini yolmaya başladıklarını görürdük. Sonunda gökten taş gibi düşerdi. Bunu her yaptığımızda aynı şeyler olurdu. Düştüğü yere gittiğimizde genellikle cesedini bulurduk. Lekh dikkatle gövdele-

rindeki gaga izlerini sayardı, rengârenk kanatlardan sızan boyayla karışık kan ellerine bulaşırdı.[3]

Ludmilla hâlâ ortada yoktur. Lekh hayal kırıklığı ve kızgınlıktan bir kuşun daha kanına girmeye karar verir.

> Günün birinde kocaman bir karga yakaladı, kanatlarını kırmızıya, boynunu maviye, kuyruğunu da yeşile boyadı. Kulübenin üstünde bir karga sürüsü toplaşınca Lekh Boyalı Kuşu salıverdi. Boyalı karga aralarına karışır karışmaz amansız bir savaş başladı. Dört yandan sahtekârın üzerine saldırdılar. Siyah, kırmızı, mavi ve yeşil tüyler ayaklarımızın dibine düşmeye başladı. Kargalar yükselirken Boyalı Kuş kurşun gibi yere indi. Hâlâ yaşıyordu, gagasını açıp kanatlarını oynatmaya çalışıyordu. Kardeşleri gözlerini oymuşlardı. Tüylerinin üstünden oluk gibi kan akıyordu. Son bir çabayla yapışıp kaldığı çamurdan kurtulmaya çalıştı ama hiç gücü kalmamıştı.[4]

Boyalı Kuş, yabancının, günah keçisinin, 'öteki'nin simgesidir. Kosinski, bu meselenin iki yönünü de ustalıkla sergiler. Sürünün üyelerinden biri diğerlerine benzemiyorsa gruptan atılır, sürülür ve yok edilir. Sürüdeki herkes aynıyken, biri gelir, içlerinden birini alır, görüntüsünü değiştirir ve geri koyarsa, onun akıbeti de aynıdır. Lekh kargayı boyar, psikiyatristlerse hastalarını ağartır, öyle ki görünürde toplumun sürdüğü lekeden başka bir şey kalmaz. Ayırmanın, dışlamanın ve günah keçisi imalatının en köklü stratejisidir bu. İnsan 'öteki'ni tümüyle yalnız bırakmak için farklılıklar arar, bulur, yaratır ve atfeder. Böylece Düzgün İnsan hem umutsuzluğunun, hayal kırıklığının, kızgınlığının acısını çıkartacak güvenli bir yol bulur, hem de kendine bir pay çıkarır. İnsan denen ehil hayvan kendini ancak türdeşleri arasında güvende hisseder. Bu yüzden uyum iyidir, burnunun dikine gitmek kötüdür. Emerson; "Toplum her yerde ve her bir bireyine karşı kurulu bir komplodur," der. Bireyden istenen, her şeyden önce uyumluluktur, çünkü kendi yolundan gitmek demek, toplumu çiğnemek demektir.[5]

Özgürlüğüne değer veren, kişiliğe saygı duyan hiç

kimse bu koşullarda hoş karşılanmaz. Doktorun bireyi, özellikle toplumla ters düşen bireyi koruması gerektiğine inanlara nahoş gelen günümüzde bu kuş boyamacılığının tıbbın işi olup çıkmasıdır. Kullanılan ayraçlar arasında en revaçta olanlar da psikiyatrinin boyalarıdır.

TEŞEKKÜR

Cömert katkılarından ötürü teşekkür etmem gereken birçok kişi var. Öncelikle insanlığın kültür tarihi konusundaki geniş bilgisiyle beni yönlendiren, Avrupa'da yayımlanan gazete ve dergilere ulaşmamı sağlayan ve bu kitabın hazırlanması sırasında değerli eleştirilerini esirgemeyen kardeşim Dr. George Szasz'a özellikle teşekkür ederim.

Taslakları okuyarak pek çok değerli tavsiyede bulunan Dr. Bruce deMonterice'e, bazı önemli kaynakları öneren ve sağlayan Dr. Shirley Rubert'e, 13. Bölümü okuyarak hukuk ve psikiyatri konularındaki bazı tartışmaları açıklığa kavuşturan Syracuse Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı Profesör George J. Alexander'a, kitabımın taslaklarını oluşturur ve düzenlerken tavsiyelerinden çok faydalandığım Harper&Row'daki editörlerim Norbert Slepyan ve Ann Harris'e, editörüm Arthur Ecker'e, başta Judith Smith olmak üzere Syracuse Universitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi personeline, bu kitabın hazırlanmasında kullanılan referansların çoğunu sağlayan New York State Üniversitesi, Upstate Tıp Merkezi Kütüphanesinin çalışanlarına, ve Psikiyatri Bölümü'nün sekreterlerinden Frances Rogers, Betty Handley, Lois Fay'e ve müsveddelerimi defalarca temize çeken sekreterim Margaret Bassett'e özellikle teşekkür ederim.

Kitabımda burada adı geçen kitaplardan alıntılara yer vermeme izin veren tüm yayınevlerine ayrıca teşekkür ederim:

Anti-Semite and Jew, Jean Paul Sartre. ©1948, Schocken Books, Inc.

The Anxiety Makers, Alex Comfort. ©1967, Books and Broadcast Ltd. Delacorte Press, New York ve Thomas Nelson &Sons Ltd., London.

The Autobiography of Benjamin Rush, George W. Corner. © 1948, American Philosophical Society. Princeton University Press.

Collected Papers of Sigmund Freud, Ernest Jones. Standard Edition of The Complete Psychological Works of Sigmund Freud Vol. XII, 1959. Basic Books, Inc., Sigmund Freud Copyrights Ltd., The Institute of Psycho-Analysis ve Hogarth Press Ltd., London

Corydon, André Gide. Farrar, Straus &Giroux, Inc. ve Editions Gallinard (© 1924).

The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology, Rossel Hope Robbins. © 1959, Crown Publishers, Inc.

Epilegomena to the Study of Greek Religion and Themis, Jane Ellen Harrison. University Books, Inc., New Hyde Park, N. Y., 1962.

The Golden Bough, James George Frazer. New York, Macmillian, 1942.

Handbook of Community Psychiatry and Community Mental Health, Leopold Bellak. New York, Grune & Stratton, 1964.

A History of Medical Psychology Gregory Zilboorg, George W. Henry'nin işbirliğiyle, M.D. © 1941, W. W. Norton & Company, Inc.

A History of the Inquisition of Spain, H. C. Lea. New York, Macmillian, 1906-1907. University of Pennsylvania Press.

The Individual and Society in the Middle Ages, Walter Ullman. Baltimore, The John Hopkins Press, 1966.

The Inquisition of the Middle Ages, H. C. Lea. New York, Citadel, 1961.

The Death of Ivan Iych and Other Stories adlı kitaptan "The Kreutzer Sonata," Leo Tolstoy. Oxford University Press, London.

The Lost World of Thomas Jefferson, Daniel J. Boorstin. © 1948, Daniel J. Boorstin. Beacon Press.

Malleus Maleficarum, James Sprenger, Heinrich Krämer. Marianne Rodker ve Hogarth Press Ltd., London.

Masturbatory Insanity, E. H. Hare. The Journal of Mental Science, London, 108:1-25. British Journal of Psychiatry, London.

The Medical Man and the Witch During the Renaissance, Gregory Zilboorg. Baltimore, The John Hopkins Press, 1935.

The Mentally Ill in America, Albert Deutsch. New York, Columbia University Press, 1952.

1984, George Orwell. © 1949, Harcourt, Brace & World, Inc. Brandt & Brandt and A. M. Heath, London.

No Neurotics in China, Goffredo Parise. Atlas Magazine, Corriere Della Sera, Milan.

One Hundred Years of Psychiatry, Emil Kraepelin. Phylosophical Library, 1962, New York.

The Painted Bird, Jerzy Kosinsky. Houghton Hifflin Company, Boston.

Perceval's Narrative, Gregory Bateson. Stanford University Press, 1961.

Psychopatic Personality and Sexual Deviation, Thomas R. Byrne, Jr. Ve Francis M. Mulligan. 40 Temple Law Quarterly. © 1967, Temple University.

Rejection: A Possible Consequence of Seeking Help for Mental Disorders, Derek L. Phyllips. The American Sociological Review, 28: 963-972, Dec. 1963. The American Sociological Association.

Revolutionary Doctor: Benjamin Rush, 1746-1813, Carl Binger, M. D. © 1966, W. W. Norton & Company, Inc.

Saint Genêt, Jean Paul Sartre. George Braziller, Inc. ve W. H. Allen & Co. Ltd.

Satanism and Witchcraft, Jules Michelet. New York, Citadel, 1965.

Three Hundred Years of Psychiatry, Richard Hunter ve Ida Macalpine, Oxford University Press.

The Waning of the Middle Ages, Johan Huizinga. © 1949, St. Martin's Pres. Garden City, N. Y.: Doubleday Anchor, 1954.

Witchcraft in England, Christina Hole. B. T. BatsfordLtd., London, ve The Macmillan Company, New York.

DİPNOTLAR

Birinci Baskıya Önsöz

1 Albert Camus, *Rebel*, s. v-vı.
2 Thomas S. Szasz, *The Myth of Mental Illnes.*
3 John Stuart Mill, *The Subjection of Women*, s. 251-252.
4 Thomas S. Szasz, *The Ethics of Psychoanalysis.*
5 R. G. Collingwood, *Then Idea of History*, s. 10.

Giriş

1 John Stuart Mill, *The Subjection of Women*, s. 229.
2 Thomas S. Szasz, *The Myth of Mental Illnes.*
3 Henry Sigerist, *Introduction, The Medical Man and the Witch During the Renaissance*'da, Gregory Zilboorg, s. ix-x.
4 Bkz.; Thomas S. Szasz, *The Ethics of Psychoanalysis.*
5 Bkz.; Thomas S. Szasz, Law, Liberty, and Psychiatry, and Psychiatric Justice.
6 Bkz.; Thomas S. Szasz, Psychotherapy: A sociocultural perspective, *Comprehensive Psychiat.*, 7 : 217-223 (Ağustos), 1966.
7 John P. Callahan, Welfare clients called coerced. *New York Times*, 22 Temmuz, 1967, s. 22.
8 A. Louis McGarry, Competency for trial and due process via the state mental hosital, *Amer.J. Psychiat.*, 122: 623-630 (Aralık), 1965.
9 Edith E. Asbury, Faster mental examinations ordered for defendants here, *New York Times*, 8 Temmuz, 1967, s. 26.
10 Örneğin, Bkz.; Anton Pavloviç Çehov, *Ward* No. 6 (6. Koğuş-ç.), Sevent Short Stories by Chekhov'da, s. 106-157; Mary Jane Ward, *The Snake Pit*; Frank L. Wright, Jr., *out of Sight, Out of Mind*; Lois Wille, The mental health clinic, expressway to asylum, Chicago Daily News, 26 Mart, 1962; 11 Times 12? Youth flunks mental exam, age., 27 Mart, 1962; Misfiled card saves salesman from mental hospital, age.; 28 Mart, 1962; Why refugee asked for ticket to Russia, age., 29 Mart, 1962; S. J. Micciche, Bridgewater holds colony of lhost men, *Boston Globe*, 20 Şubat, 1963; Some jailed 40 years for truancy, age., Consultant psychiatrist, The scandal of the British mentnal hospital, *Manchester Guardian*, 19 Mart, 1965; Normal Shrapnel, Mental hospitals disclosures appall MP, age.; 20 Mart, 1965; Sylvia Wilson, The Cinderellas (Letters), age. 30 Mart, 1965; D. J. Harvey, Typical conditions (Letters), age., 30 Mart, 1965.
11 Bkz.; 4 ve 12-14. Bölümler.
12 Vietnam'da evlenen Amerikalı askerin sorunlu olduğu anlatılıyor, age.; 25 Şubat, 1967, s. 7
13 John Osmundsen, Doktor, farklı ırk ya da dinlerdenden kişilerin evliliğini tartışıyor, age., 7 Kasım, 1965, s. 73.
14 Philip Shabecoff, Rightist activity rises in Germany, *New York Times*, 2 Mart, 1966, s. 14; Neo-Nazi activity rises in Germany, age.; 6 Mart, 1966, s. 14.

I. Bölüm

Engizisyon ve Kurumsal Psikiyatri

1 Ernst Cassirer, *The Myth of the State*, s. 350,
2 Fyodor Dostoyevski, *The Brothers Karamazov*, s. 301.

1. Toplumun İç Düşmanları ve Koruyucuları

1 Lord Emerich Edward Dalberg Acton, Başpiskopos Mandell Creighton'a Mektup, *Essays on Freedom and Power*'da, s. 335.
2 Walter Ullman , *The Individual and Society in the Middle Ages*, s. 37.
3 Age.;
4 Age.; s. 25.
5 Age.; s. 64.
6 Age.; s. 25.
7 Age.; s. 66, 69, 127.
8 Max I. Dimont, *Jews. God, and History*, s. 224.
9 Bu konuda, bkz.; Norman Cohn, *The Pursuit of the Millenium*, özellikle, s. 307/319.
10 Dimont, s. 238.
11 Sachar, s. 198.
12 *Malleus Maleficarum*'da, Jacop Sprenger ve Heinrich Krämer, s. xix-xx.
13 Sprenger ve Krämer
14 Age., s. 1.
15 Age.; s 2-3.
16 Age.; s. 41.
17 Age.; s. 47.
18 Age.
19 Age.; s. 87.
20 Age.;
21 Age.;
22 Age.;
23 Daha geniş bilgi için bkz.; 6. Bölüm.
24 Charles Mackay, *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, s. 582.
25 *The Medical Man and Witch During the Renaissance*'da, Gregory Zilboorg, s. 140.
26 *A History of Medical Psychology*'de, Gregory Zilboorg, s. 214.
27 Age.; s. 215.
28 Age.; s. 237.
29 Zilboorg, *Medical Man and Witch*, s. 199-200.
30 Sprenger and Krämer, s. 8-9.
31 Michel Foucault, *Madness and Civilization*, s. 39.
32 Age.; s. 41.
33 George Rosen, Social attitudes to irrationality and madness in 17th and 18th century Europe, J. Hist. Med. & All. Sc., 18: 220-240, 1963; s. 233.
34 Age.;
35 Rosen'de, s. 233.
36 Age.; s. 237.

37 Illinois Status Book, Sess. Laws. 15, 10. Bölüm, 1851. *The Prisoner's Hidden Life*'ta, E. P. W. Packard, s. 37.

38 Foucault, s. 45.

39 *One Hundred Years of Psychiatry*'de, Emil Kraepelin, s. 152.

40 John F. Kennedy, Message from the President of the United States relative to mental illness and mental retardation, 5 Şubat, 1963. 88. Kongre Toplantısı, 1. Oturum, Beyaz Saray'ın 58 No'lu Belgesi.

41 Philip Q. Roche, *The Criminal Mind*, s. 241. Bu fikir hakkında başka örnekler ve eleştiriler için bkz.; Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry*, s. 91-108.

42 Tests of criminal reksponsibility: New rules and old problems, land and Water Law Rev.'de, Jonas B. Robitscher, 3: 153-176, 1968; s. 157.

43 Bkz. Genel olarak, Irving Brant, *The Bill of Rights*; for a critical discussion, Bkz. Friedrich A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, özellikle, s. 188-191.

44 Bernard D. Hirsch, ınformed consent to treatment: Medicolegal comment, in Albert Averbach and Melvin M. Belli (ed.), *Tort and Medical Yearbook*, C. 1, s. 631-638.

45 Thomas S. Szasz, Science and public policy: The crime of involuntary mental hospitalization, Medl. Opin. and Rev., 4: 24-35 (Mayıs), 1968.

46 Age.;

47 *History of Medical Psychology*' de, Zilboorg, s. 557.

48 Jules Michelet, *Satanism and Witchraft*, s. 145.

49 Christina Hole, *Witchcraft in England*, s. 94,101.

2. Suçlu Teşhisi

1 Eugene Zamiatin, *We* (Biz-ç.), s. 76-77.

2 *The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*'de, R. Hope Robbins, s. 101.

3 Age.;

4 Daha fazla bilgi için bkz.; Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry, and Psychiatric Justice.*

5 *The Trial of Ezra Pound*'da, Julien Cornell, s. 37.

6 Age.; s. 129.

7 *Robbins*'de, s. 102.

8 Age.; s. 480.

9 Age.; s. 482-483.

10 Bu konuda bkz.; Erving Goffman, *Asylums.*

11 Age., s. 480.

12 Guest editorial: Ugo Cerletti, M.D., 1877-1963, Psychosomatics'de, Frank J. Ayd, Jr., 4: A/6-A/7 (Kas.-Ar.) 1963.

13 Robbins, s. 483.

14 Jacop Sprenger ve Heinrich Krämer.

15 Bkz., George Orwell, *Nineteen Eighty-Four*; ve Robert Jay Lifton, *Thought Reform ant the Psychology of Totalism.*

16 Bu konuda bkz.; Thomas S. Szasz, The psychiatrist as double agent, Trans-actions, 4: 16-24 (Ekim), 1967

17 Robbins, s. 552.

18 Age.; s. 401.

19 Age., s. 492.

20 Age.; s. 493.

21 Bkz.; özellikle, Thomas S. Szasz, *The Myth of Mental Illness, and Law, Liberty, and Psychiatry.*

22 Sherwin S. Radin, Mental health problems in school ohildren, J. of Sch. Health, 32: 390-397 (Aralık), 1962; s. 392.

23 Christina Hole, *Witchcraft in England*, s. 75.

24 Age.; s. 89.

25 Charles Mackay, *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, s. 481.

26 Hole, s. 82.

27 Bkz.; Thomas S. Szasz, *Mental illness is a myth, New York Times Magazine*, 12 Haziran, 1966, s. 30, 90-92.

28 Mackay, s. 514.

29 Karl Menninger, *The Vital Balance*, s. 478-482.

30 Age.; s. 474.

31 Robert H. Felix; *Mental Illness*, s. 28-29.

32 William C. Menninger, *Psychiatrist to a Troubled World.*

33 Bu konuda parlak bir edebi yorum için bkz.; Joaquin Machado de Assis, *The Psychiatrist and Other Stories*, s. 1-45.

34 Bkz.; örneğin, Leo Srole, Thomas S. Langer, Stanley T. Michael, Marvin K. Opler, ve Thomas A. C. Rennie, *Mental Health in de Metropolis*, s. 138.

35 Karl Menninger, s. 32.

36 Age., s. 33.

37 Mackay'da, s. 518.

38 Gregory Zilboorg, *The Medical Man and the Witch During the Renaissance*, s. 67

39 Bkz., On Suicide, *Time*, 25 Kasım, 1966, s. 48 , ve Physician suicides cause concern, *Med. World News*, 9 Haziran, 1967, s. 28-29.

3. Suç Kanıtları

1 Michel Foucault, *Madness and Civilization*, s. 205.

2 Henry Charles Lea, *The İnquisition of the Middle Ages*, s. 17.

3 Bkz.; Lois Wille, Why refuugee asked for ticket to Russia, *Chicago Daily News*, 29 Mart, 1962, s. 1; James E. Beaver, The "mentally ill" and the law: Sisyphus and Zeus, *Utah Law Rew.*, 1968: 1-71 (Mart), 1968; s. 21.

4 *Duzynski-Nosal*, Dosya No. 324. 2.bölüm, 924, 1963.

5 Akıl hastası olmakla suçlanan kişilerin bireysel haklarının tanınmadığı vakalar konusunda bkz.; Thomas S. Szasz, Law, Liberty and Psychiatry. Anayasada yapılan Altıncı Değişiklik ile garanti altına alınmış olan hakların psikiyatrik gerekçelerle reddedilişine dair dört ayrıntılı vaka raporu için bkz.; Thomas s. Szasz, *Psychiatric Justice*.

6 Bkz.; *Psychiatric Justice*, özellikle s. 85-143.

7 Thomas J. Scheff, Social conditions for ratlonality: How urban and rural courts deal with the mentally ill, *Amer. Behav. Scientist*, 7: 21-27 (Mart), 1964; s. 21.

8 Lea, s. 37.

9 Age.; s. 39.

10 Age., s. 96.

11 Bkz.; Thomas S. Szasz, *The Myth of Mental Illness.*

12 Lea, s. 97

13 Age.; s. 113.

14 Francis J. Braceland, Testimony, *Constitutional Rights of the Mentally Ill*'de, s. 63-74; s. 64, 71.

15 Lea, s. 97

16 Lettres de cachet, *Encyclopaedia Britannica*'da, C. 13, s. 971.

17 Barrows Dunham, *Heroes and Heretics*, s. 374.

18 Age.; s. 374-375.

19 Age.

20 Age.; s. 375.

21 Bu konuda bkz.; örneğin, Hugh A. Ross: Commitment of the mentally ill: Problems of law and policiy, *Mich. Law Rev.*, 57: 945-1-18, (Mayıs), 1959; Luis Kutner, The illusion of due rocess in commitment proceedings, *Northwestern Univer. Law Rev.*, 57; 383-399 (Eylül-Ekim), 1962.

22 Bkz.; Frank T. Lindman ve Donald M. McIntyre, Jr. (Ed.ler), *The Mentally Disabled and the Law*, s. 15-106.

23 Connecticut Eyaleti Hartford Institute of Living'in baş psikiyatristi Francis J. Braceland ve Bostzon'daki Harvard Medical School'un Psikiyatri Bölümü başkanı Jack R. Ewalt'ın Amerikan Psikiyatri Derneği adına verdikleri tanık ifadeleri. *Constitutional Rights of the Mentally Ill*'de, s. 79-85; s. 80-81.

24 Thomas J. Scheff, Being Mentally Ill, s. 132.

25 Age.; s. 133.

26 Age.

27 Age.; s. 144.

28 Age.; s. 154.

29 Lea, s. 101.

30 Braceland, Testimony, *Constitutional Rights of the Mentally Ill*'de, s. 64-65.

31 Ewalt, Testimony, age.; s. 75.

32 Amerikan Psikiyatri Derneği adına yapılan beyan.....age.; s. 80.

33 Bkz.; özellikle, Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry.*

34 Lea, s. 231.

35 Age.; s. 103.

36 Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, C. 2, s. 585.

37 Lea, *Inquisition of Middle ages*, s. 103.

38 Lea, *Inquisition of Spain*, C. 2. s. 569.

39 Lea, *Inquisition of Middle ages*, s. 155.

40 *Time*, 20 Kasım, 1964, s. 76.

41 *Prochaska-Brinegar*, 251, 251, Iowa 834, 102 N.W. 2. 1960, s. 872.

42 Lea, *Inquisition of Middle ages*,s. 143.

43 Robert H. Felix, The image of the pyychiatrist; Past, present, and future. *Amer. J. Psychiat.*, 121: 318-322.

44 Lea, *Inquisition of Middle ages*, s. 237.

45 Bkz.; 12, 14 ve 15. Bölümler.

46 Lea, *Inquisition of Middle ages*, s. 191.

4. Egemen Ahlakın Savunulması

1 Sören Kierkegaard, *The Last Years*, s. 132.

2 Karl Mannheim, *Ideology and Utopia*, s. 21-22.

3 Bu konuda, ayrıca, bkz.; Erich Fromm, *Escape from freedom*, and Karl R. Popper, *The Open Society and Its Enemies.*

4 Rossell Hope Robbins, *The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*, s. 266.

5 Lea, *Inquisition of Middle ages*, s. 87

6 Age.; s. 88.

7 Age.; s. 89.

8 Age.; s. 88

9 Age.

10 Age.; s. 89.

11 Johan Huizinga, *The Waining of the Middle Ages*, s. 143.

12 Age.; s. 237.

13 Henry Kamen, *The Spanish Inquisition*, s. 193.

14 Erving Goffman, The medical model and mental hospitalization: Some notes on the vicissitudes of the tinkering trades, Asylums'da s. 321-386; s. 374.

15 Age.; s. 358-359.

16 Andrew Dickon White, *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom.*

17 *The U.S. Book of Facts, Statistics, and Information*, s. 77, 161.

18 Jonas B. Robitscher, *Pursuit of Agreement*, s. 121.

19 Winfred Overholser, *Testimony, Constitutional Rights of the Mentally Ill*, s. 36.

20 Bkz.; Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, andt Psychiatry*, s. 182-190.

21 Charles Lam Markmann, *The Noblest Cry*, s. 400-401.

22 *The Policy Guide of the American Civil Liberties Union (Policy No: 225: The Mentally Ill-Civil Commitment)*, Haziran, 1966.

23 Age.

24 Age.

25 Bkz.; Bkz.; Thomas Szasz, Toward the therapeutic state, *New Republic*, Dec.11 1965, s. 26-29

26 *Man and His Gods*'ta, Homer W. Smith, s. vi.

5. Akıl Hastası Cadı

1 Gregory Zilboorg, *The Medical Man and the Witch During the Renaissance*, s. 58.

2 Bkz.; 9. Bölüm.

3 Sigmund Freud, Leonardo Da Vinci and a memory of his childhood (1910), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*'ta, C. XI, s. 57-137; s. 63-131. (Aynı kitap nadiren, ve muhtemelen sözü geçen eleştirilerden önce "Leonardo Da Vinci- A psychotic case" adıyla basılmıştır.-ç)

4 Age.; s. 63.

5 Age.; s. 131.

6 Johann Weyer, *De Praestigiis Daemonum* (1563), *A History of Medical Psychology*'de, Gregory Zilboorg, s. 215.

7 Bu konuda bkz.; Thomas S. Szasz, Bootlegging humanistic values through psychiatry, *Antioac Rev.*, 22: 341-349 (Sonbahar), 1962.

8 Bkz.; örneğin, M. Ralph Kaufman, Psychiatry: Why „medical" or „social" model? *A.M.A. Arch. Gen. Psychiat.*, 17: 347-360 (Eylül), 1967.

9 M'Naghten Davası, 10 Cl. , Dosya No: 200, 8 Eng. Rep. 718 (Lordlar Kamarası), 1843. Bu konuda, bkz., Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry*, s. 138-146: ve The insanity defense and the insanity verdict, Temple Law Quart., 40: 271-182 (İlkbahar-Yaz), 1967.

10 Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*. C. 3, s. 58.

11 Age.; s. 237.
12 Philippe Pinel, *A Treatise on Insanity*, s. 238.
13 Age., s. 237.
14 *History of Medical Psychology*'de, Zilboorg, s. 391-392.
15 William E. H. Lecky, *History of European Morals*, C. II. S. 54.
16 Age.; s. 55.
17 Age.; s. 87
18 Age.; s. 55.
19 Sigmund Freud, Charcot (1893), *The Standart edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*' da, C. III, s. 7-23; s. 20.
20 Age.
21 Sigmund Freud, Letters 56 (17 Ocak 1897'de Wilhelm Fliess'e yazdığı mektup) age., C.I, s. 242.
22 Sigmund Freud, A seventeenth-century demonological neurosis (1923), age.; C. XIX, s. 67-105; s. 72.
23 Zilboorg, *History of Medical Psychology*, s. 153.
24 Bkz.; 2. Bölüm, s. 41
25 Zilboorg, *Medical Man and Witch*, s. 69-70.
26 Age.; s. 73.
27 Zilboorg, *History of Medical Psychology*, s. 555.
28 Age.; s. 160.
29 Zilboorg, *Medical Man and Witch*, s. 63.
30 Zilboorg, *History of Medical Psychology*, s. 216.
31 Age.; s. 231.
32 Age.; s. 213-214.
33 *Encyclopedia of Witchcraf and Demonology*'de, Robbins. S. 540.
34 Age.
35 Franz G. Alexander ve Shelndon T. Selesnick, *The History of Psychiatry*, s. 86.
36 Albert Deutsch, *The Mentally Ill* in America, s. 21.
37 Alexander ve Selesnick, s. 68.
38 Lea, Inquisition of Spain, s. 35-36.
39 Andrew Dickson White, *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*, s. 356-347.
40 Zilboorg, *Medical Man and Witch*, s. 45.
41 Karl Menninger, *The Vital Balance*, s. 16.
42 Jules H. Masserman, *The Practice of Dynamic Psychiatry*, s. 370.
43 Robbins, s. 338.
44 Age.; 340.
45 Henry Sigerist, Önsöz, Medical Man and Witch'de, Zilboorg, s. viii-ix

6. Şifa Veren Cadı

1 Jules Michelet, Satanism and Witchcraft, s. 225.
2 Age.; s. 77.
3 Age.; s. 81.
4 Age., s. x.
5 Pennethorne Hughes, Witchcraft, s. 202.
Michelet, s. xiv.
Christina Hole, *Witchcraft in England*, s. 129-130.

8 Thomas Rogers Forbes, *The Midwife and the Witch*, s. 126-127.
9 Michelet, s. xi.
10 Hole, s. 12.
11 Age.; s. 13.
12 James George Prazer, The Golden Bough, s. 542.
13 Michelet, s. 84.,
14 age.; s. 308-309.
15 Hole, s. 191.
16 Age.; s. 19.
17 Jacop Sprenger ve Heinrich Krämer, *Malleus Maleficarum*, s. 8.,
18 Andrew Dickson White, *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*, s. 322.
19 Age. S. 328-329.
20 Age.; s. 329.
21 Sprenger ve Krämer, s. 156.
22 Amerikan Psikiyatri Derneği Merkez Yürütme Kurulu'nun 7 Mart 1954 tarihinde aldığı karar. The semantics of Psychotherapy'de, Henry A. Davidson, *Amer. J. Psychiat.*, 115: 410-413 (Kasım), 1958; s. 411.
23 Hole'da, s. 130.
24 Age.; s. 159-160.
25 H. R. Trevıor-Roper, Witches and witchcraft: An historical essay (II), encounter, 28: 13-34 (Haziran), 1967; s. 13.
26 Age.
27 Age.; s. 14.
28 Michelet, s. xix.
29 Nonmedical hypnotist convicted, *A.M.A. News*, 2 Ekim, 1967, s. 9.
30 Thomas S. Szasz, Medical ethics: A historical perspective, Medt, oin. Rev., 4: 115-121 (Şubat), 1968.
31 Bu konuda, bkz.; Milton Friedman, Capitalism and Freedom, s. 137-160; ve Thomas S. Szasz, The right to health, Georgetown Law J., 57: 734-51 (Mart), 1969.
32 Bkz.; William J. Sinclair, Semmelweis: His Life andt His Doctrine, özellikle, s. 267-270.
33 Bkz., Thomas S. Szasz, The concept of tranference, Int. J. Psycho-Anal., 44: 432-443, 1963.
34 Bu konuda, bkz.; Kingsley Davis, The application of science to personal relations: A critique of the family clinic idea, *Amer. Social. Rev.*, 1 238-249 (Nisan), 1936 ; ve Menntal hygiene and the class structure. *Psychiat.*, 1: 55-65 (Ocak)(, 1938.

7. Günah Keçisi Cadı

1 Jean Paul Sartre, *Saint Genet*, s. 40.
2 Geoffrey Parrindenr, *Witchcraft*, s. 54.
3 Age. ; s. 14.
4 *Andrew Dickson White, A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*, s. 360-361. Bu konuda, ayrıca, bkz.; Norman Cohn, *The Pursuit of the Millenium, and Warrant for Genocide.*
5 Pennethorne Hughes, *Witchcraf*, s. 64.

6 Adolf Leschnitzer, *The Magic Bacground of Modern Anti-Semitism*, s. 144-145.

7 Age.; s. 98-99.

8 Age.; s. 146.

9 Age.; s. 164-165.

10 August B. Hollingshead ve Frederick C. Redlich, *Social Class and Mental Illness.*

11 Paul M. Roman ve Harrison M. Trice, *Schizophrenia and the poor*, s. 14 ve 37.

12 Bkz., 1. Bölüm.

13 Thomas S. Szasz, The Psychiatric Classification of Behavior: A strategy of Personal Constraint, The Classification of Behavior Disordedrs'da, Leonard D. Eron (Ed.), s. 123-170.

14 Gregory Zilboorg, *A History of Medical Psychology.*

15 Age.; s. 591-606.

16 Franz G. Alexander ve Sheldon T. Selesnick, T*he History of Psychiatry.*

17 Age.; s. 66.

18 Age.; s. 67.

19 Bkz.; 11. Bölüm.

20 On beşinci yüzyılda Alman Yahudilerine yapılan baskılara ilişkin yeni bir değerlendirme için bkz.; Friedrich Heer, *Gottes Erste Liebe* (Tanrının İlk Aşkı-ç.) ve Rudolf Augstein'in bu çalışma hakkındaki değerlendirmesi: *Die perfiden Juden, Der Spiegel*, 4 Eylül, 1967, s. 13.

21 H. R. Trevor –Roper, Witches and witchcraf: An historical essay (I), encounter, 28: 3-25 (Mayıs), 1967; s. 13.

22 Age.

23 Age.; s. 11.

24 Henry Kamen, *The Spanish Inquisition*, s. 15.

25 Walt W. Rostow, *The Dynamics of Soviet Society*, s. 222-226.

26 Henry Charles Lea, A history of the Inquisition of Spain, C.3, s.233-234.

27 Age., s. 234.

28 Age., C. 4, s. 233-234.

29 Charles Williams, *Witchcraft*, s. 249.

30 H. R. Trevor-Roper, Wiitches and witchcraft, An historical essay (II), Encounter, 28: 13-34 (Haziran), 1967; s. 14.

31 Age.

32 Herbert J. Muller, *Freedom in the Wetern World,* s. 173.

33 Bkz.; 12 ve 13. bölümler.

34 Herbert Marcuse, Democracy has/hasn't a future...a present'de, *New York Times Magazine*, 26 Mayıs, 1968, s. 30-311, 98-104; s. 102.

35 Anatoly Kuznetsov, *Babi Yar*, s. 236.

36 Lea, *Inquisition of Spain*, C. 4, s. 206-208.

37 Trevor-Roper, (II), s. 15.

38 Jules Isaac, *The Teaching of Contempt.*

39 Michel Foucault, *Madness and Civilization.*

40 Bkz.; Thomas S. Szasz, The destruction of differences, New Republic, 10 Haziran, 1967, s. 223.

8. Büyücülük ve Akıl Hastalığı Hakkında Efsaneler

1 Herbert J. Muller, *Freedom in the Western World*, s. 40-41.

2 George Mora, From Demonology to the narrenturm, *Historic Derivations of Modern Psychiatry*'de, (Ed.) Iago Galdstone, s. 41-73; s. 50.

3 Albert Camus, The Plague, s. 121.

4 John Stuart Mill, *The Subjection of Women*, s. 219.

5 Age.

6 H. R. Trevor-Roper, Witches and witchcraft: An historical essay (I), *Encounter*, 28: 3-25 (Mayıs), 1967; s. 4.

7 Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 22: 18.

8 Trevor-Roper, s. 4.

9 Age.; s. 15.

10 Age.

11 Bkz.; Thomas S. Szasz, Criminal insanity: Fact or Strategy? *New Republic*, 21 Kasım, 1964, s. 19-22; ve The Psyychiatric Classification of Behavior: A Strategy of Personal Constraint, *The Classification of Behavior Disorders*'da, (Ed.) Leonard D. Eron, s. 125-170.

12 Jacop Sprenger ve Heinrich Krämer, *Malleus Maleficarum*, s. 8.

13 Bkz.; örneğin, M. Ralph Kaufman, Psychiatry: Why „medical" or „social" Model? *A.M.A. Arch. Gen. Psychiat.*, 17: 347-360 (Eylül), 1967; s. 347-348.

14 Sprenger ve Krämer, s. 9.

15 Age.; s. 56.

16 Bkz.; 7 Bölüm.

17 Charles Williams, s. 252.

18 Rossell Hope Robbins, *Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*, s. 19.

19 Age.

20 Geoffrey Parrinder, *Witchcraft*, s. 82.

21 Henry Charles Lea, *A History of the Inquisition of Spain*, C.4, s. 239.

22 Age.

23 Age.; s. 240.

24 Johan Huizinga, *The Waning of the Middle Ages*, s. 68.

25 Age., s. 69.

26 Euthanasia in the Hadamar Sanatorium and international law'da, Maximilian Koessler, J. Crim. *Law, Criminal., and Police Sci.*, 43: 735-755 (Mart-Nisan), 1953; s. 739-740.

27 Bu konuda, bkz.; 5. Bölüm; ayrıca, Thomas S. Szasz, The Mental Health Ethic, *Ethics and Society*'de, (ed.) Richard T. De George, s. 85-110.

28 Bronislaw Malinowski, *Magic, Science, and Religion*, s. 84.

29 Barrows Dunham, *Man against Myth*, s. 18.

30 Kitab-ı Mukaddes, Yeni Ahit, Markos, 1:1

31 Age.; 1:9-11

32 Age.; 1: 21-24

33 Age.; 1: 25-26

34 Age.; 3: 10-12

35 Age.; 5: 1-17

36Lewis Carroll, Alice's adventures in Wonderland, The Annotated Alice'te, s. 159.

37 *Perceval's Narrative*'de (Ed.) Gregory Bateson, s. 186-187.

38 Leo Tolstoy, T*he Kreutzer Sonata, The Death of Ivan Ilych and Other Stories*'de, s. 157-239; s. 193-194.

39 Age.; s. 200, 201.

40 Samuel Butler, *The Way of All Flesh*, s. 278.

41 *The Mentally Ill in America*'da, Albert Deutsch, s. 10.

42 Michel Foucault, *Madness and Civilization*, s. 40.

43 Andrew Harper, A Treatise on the Real Cause and Cure of Insanity, Three Hundred Years of Psychiatry'de 1535- 1860, (Ed.) Richard Hunter ve Macalpine, s. 522-524; s. 524.

44 Thomas Bakewell'in, devlet tımarhanelerini incelemekle görevlendirilmiş olan Avam Kamarası Komitesi'nin başkanına yazdığı mektup, (Hunter ve Macalpine'de), s. 705-709; s. 706.

45 John Reid, *De Insania* (Delilik Üzerine-ç.), (Hunter ve Macalpine'de), s. 722-728; s. 723-725.

46 John Conolly, an Inquiry Corcerning the Indications of Insanity, With Suggestions for the Bmetter Protection and Cıare of the Insane, (Hunter ve Macalpine'de), s. 805-809; s. 806-807

47 John Stuart Mill, on Liberty, s. 99-100.

48 Bateson, s. 114.

49 Bu konuda etkileyici bir edebi yorum için bkz.; Anton Pavloviç Çehov, Ward No. 6 (6. Koğuş), *Seven Short Stories by Chekhov*, s. 106-157.

50 Bateson, s. 218.

51 Age.; s. 299.

52 E. P. W. Packard, *Modern Persecution*, C. I, s. 95.

53 Deutsch, s. 424-425.

54 Edmund S. Morgan (Ed.), Mary Easty, *Petition of an Accused Witch*, 1692. An American Primer'de, (Ed.), Daniel Boorstin, s. 28.

55 Age.; s. 29.

56 H. R. Trevor-Roper, Witches and witchcraft: An historical essay (II), Encounter, 28: 13-34 (Haziran), 1967; s. 16.

57 Lea, s. 46.

58 Julien Benda, *The Great Betrayal.*

59 Robbins, s. 17

60 Bkz.; özellikle, David Brion Davis, *The Problem of Slavery in Western Culture.*

II. Bölüm

9. Yeni İmalatçılar: Amerikan Psikiyatrisinin Babası Benjamin Rush

1 Daniel J. Boorstin, The Lost World of Thomas Jefferson, s. 148-159.

2 Bkz., 5. Bölüm.

3 Benjamin Rush, *Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind* (1812)

4 *Revolutionary Doctor*'da, Carl Binger, s. 281.

5 Rush, s. 20.

6 Age.

7 Age., s. 26.

8 Boorstin'de, s. 182.
9 Age.
10 Binger, s. 200.
11 Age.; s. 201.
12 Age.
13 Age.; s. 268.
14 Rush, s. 160.
15 Benjamin Rush, Lecture on the medical jurisprudence of the mind, *The Autobiography of Benjamin Rush*'ta, s. 348-351, s. 350.
16 Age.
17 Age.
18 Age.
19 Binger, s. 264.
20 Rush, *Medical Inquiries*... s. 265.
21 Age.
22 Age.; s. 271.
23 Age.; s. 273.
24 Age.; s. 273-274.
25 Binger. S. 296.
26 Rush, *Medical Inquiries*... s. 265-266.
27 Age.; s. 267.
28 Binger, s. 269.
29 Age.; s. 198.
30 Age.; s. 201.
31Age.; s. 173.
32 Age., s. 273.
33 Age.
34 Rush, *Medical Inquiries*... s. 110.
35Age.
36 Age.; s. 111.
37 Binger, s. 273.
38 Philippe Pinel, *A Treatise on Insanity*, s. 27, 63.
39 Rush, *Medical Inquiries*... s. 174.
40 Age., s. 175.
41 Age.
42 Albert Deutsch, *The Mentally Ill in America*, s. 422.
43 Rush, *Medical Inquiries*... s. 267-268.
44 Age.; s. 181.
45 Age.; s. 183.
46 Age.; s. 181-192.
47 Age.; s. 192.
48 Deutsch, s. 79.
49 Charles Williams, *Witchcraft*, s. 178.
50 Deutsch, s. 79.
51 Age.
52 Age.; s. 81.
53 Age., s. 80.
54 Binger, s. 277
55 Benjamin Rush, Commonplace Book of Benjamin Rush, 1792-1813, *The*

Autobiography of Benjamin Rush'ta, s. 213-360; s. 282.

56 Age.; s. 288.

57 John Rush'ın öyküsü, Benjamin Rush'ın Autobiography'sindeki 3 nolu Ek'te de yer almaktadır; s. 369-371.

58 Binger'de, s. 288.

59 Age.

60 Age.; s. 197

61 Age.

62 William Stanton, The Leopard's Spot, s. 6.

63 "Zencilerin Siyah renginin (böyle deniyor) CÜZAM hastalığından kaynaklandığı tahminini destekleyen Gözlemler" Benjamin Rush, Trans, Amer. Phil. Soc., 4: 289-297, 1799.

64 Boorstin, s. 90.

65 Stanton, s. 7.

66 Age.; s. 12-13.

67 Age.; s. 13.

68 Age.

69 Bkz.; örneğin, David Brion Davis, *The Problem of Slavery in Western Culture*, özellikle 6 ve 7 Bölümler.

70 Stanton, s. 13.

71 Boorstin, s. 91.

72 Age.

73 Age.; s. 92.

10. Kafirlikten Hastalığa Geçiş

1 John Stuart Mill, *Auguste Comte and Positivism*, s. 142.

2 Eski çağların değişik kültürlerinde eşcinsellik hakkında önemli bir değerlendirme için bkz.; Edward Westermarck, *The Origin and Development of the Moral Ideas*, C. II, Bölüm: XLIII, s. 456-489; daha yeni bir yorum için, bkz.; örneğin, Wainright Churchill, *Homosexual Behavior Among Males*.

3 Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış 19: 3-4-5

4 Yaratılış 19: 6-7-8

5 Yaratılış 19: 11

6 Yaratılış 19: 24-25

7 Levililer 18: 22

8 Levililer 20: 13

9 *The Second Sex*'te, Simone de Beauvoir, s. xxi.

10 Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, ve Clyde E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, s. 659-666.

11 Gordon Rattray Taylor, Historical and Mythological Aspects of Homosexuality, *Sexual Inversion*'da (Ed.) Judd Marmor; s. 140-164; s. 145-146.

12 Age.; s. 145.

13 Westermarck, s. 489.

14 Henry Charles Lea, *A history of the Inquisition of Spain*, C. 4, s. 362.

15 Age.

16 Age.

17 Bkz.; 7. Bölüm.

18 Lea, C. 4, s. 365-366.

19 Age.; s. 367.
20 Age.; s. 368.
21Age.; s. 371.
22 Marmor, s. 15.
23 Bu konuda bkz.; Thomas S. Szasz, Scientific method and social role in medicine and psychiatry, *A.M.A. Arch. Int. Med.*, 101: 228-238 (Şubat), 1958; ve Alcoholism: A socioethical perspective, *Western Med.* 7: 15-21 (Aralık), 1966.
24 René Guyon, The Ethics of Sexual Acts, s. 270-271.
25 André Gide, Corydon, s. 8-10.
26 Age.; s. 20-21.
27 Bkz.; 10. Bölüm.
28 Karl Menninger, *The Vital Balance*, s. 195-198.
29 Age., s. 198.
30 Age., s. 196.
31 Age.
32 Age.; s. 197.
33 Karl Menninger, Introduction, *The Volfenden Report*'ta, s. 5-7; s. 5.
34 Age.; s. 6.
35 *Crosscurrent of Psychiatric Thought Today*, s. 1.
36 Age.; s. 13.
37 Age.; s. 14.
38 William S. Burroughs, *Naked Lunch*, s. 186-197; s. 186.
39 Age.; s. 188.
40 Age.; s. 189.
41 Age.; s. 196.
42 Age.; s. 197.
43 Bkz.; özellikle, Thomas S. Szasz, Scientific method and social role; Alcoholism: A socioethical perspevtive; and *Law Liberty, and Psychiatry*.
44 Dick Leitsch, The psychotherapy of homosexuality: Let's forget Jocasta and her little boy, Psychiat.
45 Opin., 4: 28-35 (Haziran), 1967: s. 35.

11. Yeni İmalât: Mastürbasyon Deliliği

1 François Voltaire, *Philosophical Dictionary* (1764), s. 254.
2 Bkz.; özellikle, Friedrich A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science*.
3 Alfred C. Kinsey, Wardel B. Pomeroy, Clyde E. Martin, ve Paul Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Female*, s. 168.
4 Age.; s. 473.
5 Alfred C. Kinsey, Wardel B. Pomeroy, Clyde E. Martin, ve Paul Gebhard, *Sexual Behavior in the Human Male*, s. 465.
6 E. H. Hare, *Masturbatory insanity: The history of an idea*, J. Ment. Sci., 108: 1-25 (Haziran), 1962; s. 20.
7 Age.; s. 2
8 age.; s. 2-3.
9 Age.; s. 3.
10 Age.
11 Benjamin Rush, *Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind* (1812).

12 Age.; s. 33.
13 Age,; s. 347.
14 Ilza Veith, *Hysteria*, s. 179.
15 Bkz. 8. Bölüm.
16 Hare, s. 4.
17 Age.
18 Age.; s. 5
19 age.; s. 6.
20 Age.
21 *Masturbation and clitoridectomy*'de, John Duffy, J.A.M.A.., 186: 246-248 (19 Ekim), 1963; s. 246.
22 Hare'de, s. 23.
23 *The Erotic Minorities*'de, Lars Ullerstam, s. 113.
24 Wayland Young, Eros Denied, s. 204.
25 Age.; s. 205
26 E. C. Spitzka, *Insanity: Its Classification. Diagnosis, and Treatment*, s. 9.
27 Age.; s. 378-380.
28 Hare'de, s. 24.
29 *The Anxiety Makers*'da, Alex Comfort, s. 107-108.
30 Hare, s. 24.
31 Thomas S. Szasz, The Mental Health ethic, *Ethics and Society*'de, Richard T. De George, s. 85-110.
32 René A. Spitz, authority and masturbation: Some remarks on a bibliographical investigation, *Yearbook of Psychoanalysis*, C. 9, s. 113-145; s. 123.
33 Duffy, s. 248.
34 Comfort, s. 97.
35 Hare, s. 22.
36 Age.
37 Comfort, s. 95.
38 Hare, s. 9.
39 The Vital Balance'da, Karl Menninger, s. 462.
40 Marry R. Melendy, *Perfect Womanhood*,s. 32-33.
41 Sigmund Freud, The neuropsychoses of defence (1894), *The Standart edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*'da, C. III, s. 41-61; s. 55-56.
42 Sigmund Freud, Letter 79, 22 Aralık, 1897, age.'de, C. I, s. 272.
43 Sigmund Freud, *The psychopathology of Everyday Life* (1901), Age.; C. VI, s. 199-200.
44 Sigmund Freud, *Contributions to a discussion on masturbation* (1912), age.; C. XII, s. 239-254; s. 245.
45 Age.
46 Age., s. 246.
47 Age.; s. 248.
48 Age.; s. 250-251.
49 Age., s. 249.
50 Age.; s. 251.
51 Age.
52 Age.
53 Comfort'ta, s. 111.
54 Ernest Jones, T*he nature of auto-suggestion. Papers on Psychoanalysis*'de, s. 273-

293; s. 282.

55 Otto Fenichel, *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*, s. 75-76.

56 Age.; s. 75.

57 Spitz'de, s. 125.

58 Age.; s. 126.

59 J. P. Crozer Griffith ve A. Graeme Mitchell, *The Diseases of Inants and Children*, 2. baskı, s. 872.

60 İsrael S. Wechsler, *The Neuroses or the Psychoneuroses, A Textbook of Medicine by American Authors*'da, (ed.)Russel L. Cecil ve Foster Kennedy, 5. baskı, s. 1645-1664; s. 1651.

61 *Sexual Dysfunctions in Men*'den alıntı, Emil A. Gutheil, American Handbook of Psychiatry'de, (ed.) Silvano Arieti,C. I, s. 708-726; s. 711.

62 Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, ve Clyde E. Martin, *Sexual Behavior in the Human Male*, s. 513.

63 Spitz, s. 125.

64 Karl A. Menninger, *Man against Himself*, s. 68-69.

65 Joseph B. Cramer, *Common Neuroses of childhood, Arieti*'de, s. 797-815; s. 807

66 Hare, s. 9-10.

67 Comfort, s. 111.

68 Age.; s. 112.

12. Tıbbi Damganın İmali

1 Jules Romains, Knock, s. 59-60.

2 Bkz.; 10 ve 13. Bölümler.

3 The Attack on Narcotics, s. 1.

4 Age.

5 Alexander Dru (ed.), *The Journals of Kierkegaard* (1835-1854), s. 123-124.

6 Milton I. Roemer, T*he future of social medicine in the United States, The Pharos of Alpha Omega alpha*, 30: 42-50 (Nisan), 1967; s. 45.

7 Age.; s. 46.

8 Bkz.; Thomas S. Szasz, *Medical ethics: A historical perspective, Med. Opin. Rev.*, 4: 115-121 (Şubat), 1968.

9 Donald Gould, T*o hell with medical secrecy! New Statesman*, 3 Mart, 1967.

10 Age.

11 Age.

12 Age.

13 Age.

14 Age.

15 Donaldn Gould, *The freedom to be unfit, New Statesman*, 1 Eylül, 1967.

16 Age.

17 Age.

18 Age.

19 Age.

20 Age.

21 Bkz.; örneğin, Floyd W. Matson, *The Broken Image*, ve Thomas S. Szasz, *Whither psychiatry? Soc. Res.* 33: 439-462 (Sonbahar) 1966.

22 Bkz.; *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control*

Council Law No. 10, C. I, s. 794-896; ve Fredric Wertham, *A Sign for Cain*, 9. Bölüm.

23 Anatoly Kuznetsov, *Babi Yar*, s. 236.

25 Adam Podgorecki, *Law and mental illness: Social engineering* (Abstract), *Sandoz Psychiat. Spectator*, 4: 15-16 (Eylül), 1967; s. 16.

25 Heinrich Himmler, 1937'de yaptığı bir konuşma, *The Burden of Our Time*'da, Hannah Arendt, s. 373.

26 *The Destruction of the European Jews*'den, Raul Hilberg, Mass Society in Crisis'da, (ed.) Bernard Resenberg, Israel Gerver ve F. William Howton, s. 272-310; s. 295.

27 Age.; s. 295.

28 Harold Orlans, *An American Death Camp*'de, (Ed.) Rossenberg, Gerver ve Howton, s. 614-628; s. 626.

29 Age.; s. 627.

30 Age.; s. 614-615.

31 Arendt, s. 395-396.

32 Babs Fenwick, *Russians ahead on mental health?* Daily Oklahoman, 10 Mart, 1967, s. 1-2.

33 Age.; s. 2.

34 Age.

35 Age.

36 Soviet MD's find state duties put profession in second place'de, *A.M.A. News*, 10 Mayıs, 1965, s. 12

37 Valeriy Tarsis, *Ward 7* (7. Koğuş-ç.).

38 Bkz.; Zhenya Belov campaign (Letters), *Economist* (Londra), 11 aralık, 1965, s. 4; ve Peter Grose, Tarsis, *New York Times*, 9 Şubat, 1966, s. 16.

39 Lawrence C. Kolb, Soviet psychiatric organization and the community mental health center concept, Tamer. J. Psychiat., 123; 433-440 (Ekim) 1966; s. 437-438.

40 Isadore Ziffersteln, The Soviet psychiatric organization and the community mental health center cıoncept, *Amer. J. Psychiat.*, 123: 440-446 (Ekim), 1966; s. 445.

41 Age.

42 Vincent J. Burke, Soviet atheist's life happier than believer's, sociologist reports, Syracuse (N.Y.) *Herald-Journal*, 2 Aralık, s. 28.

43 Bu konuda, bkz.; Thomas S. Szasz, The moral dilemma of psychiatry: Autonomy or heteronomy? *Amer. J. Psychiat.*, 12: 521-528 (Aralık), 1964; ve *Medical Ethics: A historical perspective, Med. Opin* Rev., 4: 115-121 (Şubat), 1968.

44 *Doctors of Infamy*'de, Alexander Mitscherlich ve Fred Mielke, s. xxxviii.

45 *Doctors and the State*'de, Jeanne Brand, s. 240.

46 Michel Foucault, *Madness and Civilization*, özellikle, IX. Bölüm.

47 Oliver Garceau, The morals of medicine, *Ann. Acad. Pol. Soc. Sci.*, 363: 60-69 (Ocak) 1966; s. 68.

48 G. Brock Chisholm, The re-establishment of peacetime society, *Psychiat.*, 9: 3-11 (Ocak), 1946; s. 7.

49 Age.; s. 9.

50 Age.

51 Age.; s. 11.

52 Peace Corps sets world health aid'te, Martin Gansberg, *New York Times*, 16 Kasım, 1964, s. 1.

53 Goffredo Parise, The neurotics in China, *Atlas*, 13: 46-47 (Şubat), 1967; s. 46.

54 Thomas S. Szasz, The Mental Health Ethic, *Ethics and Society*'de, (ed.) Richard T. De George, s. 85-110.

55 Parise, s. 47.

56 Gansberg'de, s. 1.

57 Bu konuda bkz.; Friedrich a. Hayek, The Counter-Revolution of Science.

58 Bkz.; Thomas S. Szasz, The Mental Health Ethic, *Ethics and Society*'de, (ed.) Richard T. De George.

59 Harold Visotsky, Social psychiatry rationale: Administrative and planning approaches, *Amer. J. Psychiat.*, 121: 433-441 (Kasım), 1964; s. 434.

60 Gerald Caplan, Community Psychiatry: Introduction and Overview, *Concepts of Community Psychiatry*'de, (ed.) S. Goldston, s. 3-18; s. 4.

61 MD's role in mental health stressed'de, *A.M.A. News*, 13 Mart, 1967, s. 3.

62 Leopold Bellak, Epilogue, *Handbook of Community Psychiatry and Community Mental Health*'de, (ed.) Leopold Bellak, s. 458-460; s. 458.

63 Age.; s. 459.

64 Age.

65 Age.

66 Age.; s. 460.

67 Fyodor Dostoyevski, *The Brothers Karamazov*, s. 298.

68 Leopold Bellak, *Introduction, Bellak*'ta, s. 1-11; s. 11.

69 Dostoyevski, s. 305.

70 Bellak, s. xi.

71 Gerald Caplan, *Principles of Preventive Psychiatry*, s. 79.

72 Age.; s. 56.

73 Stanley Yolles, Community mental health: Issues and policies, *Amer. J. Psychiat.*, 122: 979-985 (Mart), 1966; s. 980.

74 Brown-Board of Education Davası, 347, ABD. 483, 1954; *An American Constitutional Law Reader*'deki metin, Robert B. McKay, s. 204-210.

75 Age., s. 208.

76 Boutilier-Immigration and Naturalization Service Davası, 387, ABD, 118, 1967; bkz.; 14. Bölüm.

77 Gunnar Myrdal, *An American Dilemma.*

78 Burke, Soviet atheist's life happier than believer's, sociologist reports, Syracuse (N.Y.) *Herald –Journal*, 2 aralık, 1966, s. 28

79 Bkz. Özellikle, Thomas S. Szasz, *Law. Liberty, and Psychiatry, and Psychiatric Justice.*

80 David L. Bazelon, *Justice stumbles over science, Trans-action*, 4: 8-17 (Temmuz-Ağustos), 1967.

81 Age.; s. 8.

82 Thomas S. Szasz, *The Ethics of Psychoanalysis.*

83 Bkz.; örneğin, Seymour L. Halleck, *Psychiatry and the Dilemmas of Crime.*

84 Bazelon, s. 9.

85 Age., s. 13.

86 Age.; s. 14.

87 Age.; s. 17.

88 Bkz.; Sazsz, *Law, Liberty, and Psychiatry*, s. 127-1137.

89 Bazelon, s. 17

90 Bkz.; Robert F. Lockman, nationwide study yields profile of psychiatrists, Psychiat, News. 1: 2 (Ocak), 1966.

91 Age.

92 Bkz.; Brian Cooper and Alexander C. Brown, *Psychiatric practice in Great Britain and America: A comparative study, Brit. J. Psychiat.*, 113: 625-636, 1967.

93 Derek L. Phillips, Rejection: A possible consequence of seeking help for mental disorders, *Amer. Sociol, Rev.*, 28: 963-972 (aralık), 1963: s. 965.

94 Age.; s. 966.

95 Age.

96 Age.; s. 968.

97 Age., s. 968-969.

98 Age.; s. 969.

99 Erving Goffman, *Stigma*, s. 3.

100 Age.; s. 5.

101 Age., s. 43-62.

13. Psikiyatrik Günah Keçisi Olarak Eşcinsel

1 Abby Mann, On the set here, a man and his entourage: Sinatra starts work in city on filming of "Detective" 'de, *New York Times*, 18 Ekim, 1967, s. 37.

2 Bkz.; Szasz, Legal and Moral Aspects of Homosexuality, *Sexual Inversion*'da, (ed.) Judd Marmor, s. 124-139.

3 Massachussets Eyaleti Mahkeme Kararları Yıllığı, 123. Bölüm, 1. Kısım, 1957; The Mentally Disabled and the Law'da, (editörler) Frank T. Lindman ve Donalnd M. McIntyre, Jr. , s. 18.

4 Stephanie Harrington, Homosexual sortie: An anonymous crusade, *Village Voice*, 25 Mayıs, 1967, s. 9-10; s. 9.

5 Age.; s. 10.

6 *Boutilier- Immigration and Naturalization Servise* Davası, 387, ABD, 118, 1967.

7 4Age.; s. 19.

8 Age.

9 Age.; s. 120.

10 Age.

11 Age.

12 Age.; s. 122.

13 Age.; s. 123.

14 Age.; s. 124.

15 *Chinise Exclusion Case*, 130 ABD, 581, 1889; s. 581.

16 Age.; s. 604.

17 Age.; s. 607.

18 Age.; s. 606.

19 Bkz.; Szasz, *Psychiatric Justice*, özellikle, s. 56-82 ve 264-272.

20 Bkz.; bu bölümde, s. 246, ve 14. bölümde özellikle, s. 266-268.

21 *Boutilier- Immigration and Naturalization Servise*, s. 124.

22 Thomas R. Byrne, Jr. ve Francis M. Mulligan, "Psychopathic personality" and "sexual deviation": Medical terms or legal catch-alls. Analysis of the status of the homosexual alien, *Temple Law Quart.*, 40: 328-347 (İlkbahar-Yaz), 1967.

23 Age.; s. 335.

24 Bkz. 10. Bölüm.

25 Bu konuda, bkz.; Szasz, *The Ethics of Psychoanalysis*, özellikle, s. 11-45.
26 Byrne ve Mulligan, s. 336.
27 Age.
28 Age.; s. 342.
29 Age.
30 Age.; s. 343.
31 Age.; s. 344.
32 Age.; s. 347.
33 Bkz.; 2 ve 4. bölümler; ayrıca, Jack C. Landau, GI justice: A2d class system, Syracuse (N.Y.) *Herald-American*, 10 Eylül, 1967, s. 69. ve 30.0000 GI's "branded" by "less than honorable" discharges, Syracuse (N.Y.) *Herald-Journal*, 14 Eylül, 1967, s. 39.
34 Abe Fortas, Implications of Durham's case, *Amer. J. Psychiat*. 113: 577-582 (ocak), 1957.
35 William O. Douglas, *Concurring opinion, Robinson*-California Eyaleti davası, 370, ABD, 660, 1961; s. 668-678.
36 *Boutilier- Immigration and Naturalization Service*, s. 125.
37 Age.; s. 132.
38 Bkz.; Szasz, *The Myth of Mental Illness*, ya da bu kitabın 8. bölümü.
39 *Chinese Ewclusion case*, s. 581.
40 *Boutilier- Immigration and Naturalization Service*, s. 129.
41 Robert Lindner, *Must You Conform?* S. 65.
42 Jean-Paul Sartre, *Saint Genêt · Actor and Martyr*, s. 225.
43 Sartre, s. 587.
44 *Boutilier- Immigration and Naturalization Service*, s. 133.
45 Age.
46 Age. ; s. 134-135.

14. Kötülüğün Kovulması

1 Kenneth Burke, Interaction : *III. Dramatism, International Encyclopedia of the Social Sciences*'ta, (ed.) David L. Sills, C. 7, S. 445-452; s. 451.
2 James George Frazer, *The Golden Bough*, s. 539.
3 Kitab-ı Mukaddes, *Tevrat*, Levililer, 16: 20-22
4 Kitab-ı Mukaddes, Tevrat, İşaya, 53: 1-6
5 Bkz.; İşaya, 53: 7-12
6 Frazer, s. 540.
7 Age.
8 Age.; s. 579.
9 Jane Ellen Harrison, *Epilegomena to the Study of Greek Religion and Themis*, s. xvii.
10 Frazer, s. 578-579.
11 Age.; s. 579.
12 Age.
13 Harrison, s. xvii.
14 Age.
15 Age.
16 Age.; s. xxi.
17 Age.

18 Bkz.; 13. bölüm.
19 Jean-Paul Sartre, *The Childhood of a Leader, Intimacy and Other Stories*'de, s. 81-159.
20 Age.; s. 156.
21 Jean-Paul Sartre, *Anti-Semite and Jew*, s. 26-27.
22 Age., s. 39.
23 Age.; s. 44.
24 Age.; s. 45.
25 Age.; s. 51.
26 Age.; s. 57
27 Bkz., 15. bölüm.
28 Sartre, *Anti-Semite and Jew*, s. 69.
29 Age.; s. 146-147

15. Saygınlık Mücadelesi

1 T. S. Eliot, *The Coctail Party*, s. 111.
2 Voltaire, *Philosophical Dictionary* (1764), s. 353.
3 Albert Camus, *Preface to Algerian Reports, Resistance, Rebellion, and Death*'te, s. 114.
4 Abraham Lincoln, bir mektubu (1858), [Barlett's] *Familiar Quatations*'da, (ed.) Christopher Morley ve louella D. Everett, s. 455.
5 Bu konuda, bkz.; Szasz, Law, *Liberty, and Psychiatry*, özellikle, s. 149-158.
6 Howard S. Becker, *Outsiders*, s. 9.
7 Age.; s. 9, 14.
8 Sartre, *Saint Genet*.
9 Age.; s. 30.
10 Age.; s. 30-31.
11 Age.; s. 118.
12 Age.; s. 278.
13 George Orwell, *Nineteen Eighty-Four*.
14 Age.; s. 288.
15 Age.; s. 289.
16 Age.
17 Age.; s. 294-295.
18 Age.; s. 300.
19 James George Frazer, *The Golden Bough*, s. 497
20 Ralp Linton, *The tree of Culture*, s. 644-645.
21 Bkz.; örneğin, Konrad Lorenz, On Aggression.
22 Age.; s. 451.
23 Frederick Douglass, The anti-slavery movement (Rochester 'da 1885'te bir konferansta yaptığı konuşma), *Civil Liberties*'te, No. 214, Mart, 1964, s. 1.

Sonuç "Boyalı Kuş"

1 Sartre, Saint Genet: Actor and Martyr. S. 24.
2 Jerzy Kosinski, *The Painted Bird*, s. 1.
3 *Boyalı Kuş*, Jerzy Kosinski, E Yayınları, çeviren Aydın Emeç, 2003, s. 57-58
Age.; s. 58-59

4 Ralp Waldo Emerson, Self-reliance, (1841), *Basic Selections from Emerson*'da, (ed.) Eduard C. Lindeman, s. 53-73; s. 55.

KAYNAKÇA

Acton, J. E. E. D. Acton-Creighton Correspondence. In Acton, J. E. E. D., Essays on Freedom and Power. Gertrude Himmelfarb'ın yazdığı giriş ve seçme yazılar, 328-345. New York: Meridian, 1955.

Alexander, F., Staub, H. The Criminal, the Judge and the Public: A Psychological Analysis. Franz Alexander tarafından eklenen bölümlerle hazırlanan revizyon. Orijinal Baskı, çev. Gregory Zilboorg. Glenco, Ill.: Free Press and Falcon's Wing Pres, 1956.

Alexander, F. G., Selesnick, S. T. The History of Psychiatry: An Evaluation of Psychiatric Thought and Practice from Prehistoric Times to the Present. New York: Harper & Row, 1966.

American Civil Liberties Union. The Policy Guide of the American Civil Liberties Union. Policy No. 225. The Mentally Ill-Civil Commitment. June, 1966.

American Civil Liberties Union. New Dimensions... New Challenges: 46th Annual Report (July 1, 1965-Jan. 1, 1967), 35.

American Medical Association. Changing Concepts of suicide (Editorial). J.A.M.A., 199:162 (Mar. 6), 1967.

American Psychiatric Association. Position Statement on the question of adequacy of treatment. Amer. J. Psychiat., 123: 1458-1460 (May), 1967.

Arendt, H. The Burden of Our Time. London: Secker & Warburg, 1951.

Arendt, H. Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil. New York: Viking, 1963.

Asbury, E. E. Faster mental examinations ordered for defendants here. New York Times, Temmuz 8, 1967, 26.

Attack on Narcotics: New York State's Bold New Program for the Prevention, Treatment, and Control of Narcotic Addiction. Albany: New York State Narcotic Addiction Control Commission, 1967

Attorneys-at-psychiatry. Smith, Kline French Psychiatric Rep. July-Aug., 1965, 23-25.

Augstein, R. Die perfiden Juden (Kafir Yahudiler) Der Spiegel, Sept. 4, 1967, 120-126

Ayd, F. J., Jr. Ugo Cerletti, M. D., 1877-1963 (Guest Editorial). Psychosomatics, 4: A/6-A/7 (Nov.-Dec.), 1963

Bakewell, T. A. Ülkedeki akıl hastanelerinin durumuna dikkat çekmek için Avam Kamarası Seçiciler Meclisi temsilcisine yazılmış bir mektup. (1815) Hunter and Macalpine, 705-709

Baskin, W. Önsöz. Voltaire's Philosophical Dictionary: A Compendium 3-5. New York: Philosophical Library, 1961.

Bateson, G., (Ed.). Perceval's Narrative: A Patients Account of His Psychosis, 1830-1832. Stanford, Calif.: Stanford Univer. Pres, 1961.

Bazelon, D. Justice stumbles over science. Trans-action, 4: 8-17 (July-Aug.), 1967.

Bean, W. B. Bring out your dead (Editorial). Arch Intern. Med., 117: 1-3 (Jan.), 1966.

Beauvoir, S. De. The Second Sex (1949). New York: Bantam, 1961.

Beaver, J. E. The "mentally ill" and the law: Sisyphus and Zeus. Utah Law Rev., 1968: 1-71 (Mar.), 1968.

Becker, H. S. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. New York: Free Pres, 1963.

Beers, C. W. A Mind That Found Itself: An Autobiography (1908). 7th Ed. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1956.

Bellak, L., (Ed.). Handbook of Community ,Psychiatry and Community Mental Health. New York: Grune & Stratton, 1964.

Benda, J. The Great Betrayal (1927). London: George Routledge &Sons, 1928.

Binger, C. Revolutionary Doctor: Benjamin Rush, 1746-1813. New York: Norton, 1966.

Boorstin, D., (Ed.). An American Primer. Chicago: Univer. Of Chicago Pres, 1966.

Boutilier v. Immigration and Naturalization Service. 387 U.S. 118 1967.

Braceland, F. J. Testimony. In Constitutional Rights of the Mentally Ill, 63-74, 183,199.

Braceland, F. J., and Evalt, J. R. Excerpts from testimony presented on behalf of the American Psychriatric Association. In Constitutional Rights of the Mentally Ill, 79-85.

Brand, J. Doctors and the State: The British Medical Profession and Government Action in Public Health, 1870-1912.Baltimore: Johns Hapkins Press, 1965

Brant, I. The Bill of Rights: Its Origins and Meaning. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965.

Brown v. Board of Education. 347 U.S. 483, 1954.

Buckley, W. F., Jr. Innuendoes resented. Syracuse (N.Y.) Herald-American, July 18, 1965, 17

Buckley, W. F., Jr. Reagan and Yale. Syracuse (N.Y.) Post-Standard, Dec. 26, 1967, 5.

Burke, K. Interaction: III. Dramatism. In Sills, D. L., (Ed.), International Encylopedia of the Social Sciences, Vol. 7, 4445-452. New York : Macmillian and Free Pres, 1968.

Burke, V. Soviet atheist's life happier than believer's, sociologist reports. Syracuse (N.Y.) Herald-Journal, Dec. 2, 1966, 28.

Burroughs, W. S. Naked Lunch (1959). New York: Grove, 1966.

Butler, S. The Way of All Flesh (1903). Baltimore: Penguin, 1953.

Byrne, T. R., Jr., Mulligan, F. M. "Psychopathic personality" and "sexual deviation": Medical terms or legal catch-alls –Analysis of the status of the homosexual alien. Temple Law Quart., 40: 328-347 (Spring-Summer), 1967.

Callahan, J. P. Welfare clients called coerced. New York Times, July 22, 1967, 22.

Camus, A. The Plague (1947). New York: Modern Library, 1948.

Camus, A. The Rebel: An Essay on Man in Revolt (1951). Sir Herbert Read'in önsözüyle. New York: Vintage Books, 1956.

Camus, A. Preface to Algerian Reports (1958). In Resistance, Rebellion, and Death, 111-125, New York: Knopf, 1961.

Caplan, G. Community Psychiatry: Introduction and Overview. In Goldston, S. E., (Ed.), Concepts of Community Psychiatry: A Framework for Training, 3-18. Washington: U.S. Government Printing Office, 1965.

Caplan, G. Principles of Preventive Psychiatry. New York: Basic Books, 1964.

Caroll, L. Alice's Adventures in Wonderland (1865). In The Annotated Alice. Martin Gardner'ın notları ve sunuşuyla. Harmondsworth: Penguin, 1965.

Cassirer, E. The Myth of the State (1946). Garden City, N.Y.: Doubleday-Anchor, 1955.

Cervantes, S. M. De. The Adventures of Don Quixote (1604-1614). Baltimore: Penguin, 1954.

Chekhov, A. P. Ward No. 6 (1892). In Seven Short Stories by Chekhov, 106-157. New York: Bantam Boks, 1963.

Chinese Exclusion Case, The. 130 U.S. 581, 1889.

Chisholm, G. B. The psychiatry of enduring peace and social progress. Psychiat., 9: 3-11 (Jan.), 1946.

Churchill, W. Homosexual behvior Among Males: A Cross Cultural and Cross-Species Investigation. New York: Hawthorn, 1967

Cobb, S. Discussion of "Is the term 'mysterious leap' warranted?" In Deutsch, F., (Ed.), On the Mysterious Leap from the Mind to the Body: A Workshop Study on the Theory of Conversion, 11. New York: International Universities Pres, 1959.

Cohn, N. The Pursuit of the Millenium: Revolutionary Messianism in Medieval and Reformation Europe and Its Bearing on Modem Totalitarian Movements. 2. Ed. New York: Harper Torchbooks, 1961.

Cohn, N. Warrant for Genocide: The Myth of the Jewish World-Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion. New York: Harper & Row, 1966.

Collingwood, R. G. The Idea of History. New York: Oxford Univer. Pres, 1946.

Comfort, A. The Anxiety Makers: Some Curious Preoccupations of the Medical Profession. London: Nelson,1967

Conolly, J. An inquiry concerning the indication of insanity, with suggestions for beter protection and care of the insane (1830). In Hunter & Macalpine, 805-809.

Constitutional Rights of the Mentally Ill: Part 1, Civil Aspects. Washington: U.S. Government Printing Office, 1961.

Consultant psychiatrist. The scandal of the British mental hospital. Manchester Guardian, Mar. 25, 1965

Cooper, B., Brown, A. C. Psychiatric practice in Great Britain and America: A comparative study. Brit. J. Psychiat., 113:625-636, 1967.

Cornell, J. The Trial of Ezra Pound: A Documented Account of the Treason Case by the Defendant's Lawyer. New York: John Day, 1966.

Cory, D. W. Homosexuality: A Cross-Cultural Approach. New York: Julian, 1956.

Cory, D. W. The Homosexual in America. 2. Ed. New York: Castle Boks, 1960.

Cramer, J.B. Common Neuroses of Childhood. In Arieti, S., (Ed.), American Handbook of Psychiatry, Vol. I, 797-815. New York: Basic Boks, 1959.

Crosscurrents of Psychiatric Thought Today: On Homosexuality. Nutley, N.J.: Roche Laboratories, 1967.

Cumming, R. D. The Philosophy of Jean-Paul Sartre. New York: Random House, 1965.

Dain, N. Concepts of Insanity in the United States, 1789-1865. New Brunswick: Rutgers Univer. Pres, 1964.

Davidson, H. The semantics of psychotherapy. Amer. J. Psychiat., 115: 410-413 (Nov.) 1958.

Davidson, H. The image of the psychiatrist. Amer. J. Psychiatr., 121: 329-333

(Octç.), 1964.

Davis, D. B. The Problem of Slavery in Western Culture. Ithaca, N.Y.: Cornell Univer. Press, 1966.

Davis K. The application of science to personal relations: A critique of the family clinic idea. Amer. Sociol. Rev., 1:238-249 (Apr.) 1936.

Davis, K. Mental hygiene and the class structure. Psychiat. 1: 55-65 (Jan.), 1938.

De George, R. T., (Ed.), Ethics and Society: Original Essays on Contemporary Moral Problems. Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor, 1966.

Democracy has/hasn't a future a present. New York Times Magazine, May 26, 1968, 30-31, 98-104.

Deutsch, A. The Mentally Ill in America: A History of Their Care and Treatment from Colonial Times. 2. Ed. New York: Columbia Univer. Pres, 1952.

Dimont, M. I. Jews, God, and History. New York: Simon & Schuster, 1962.

Dix, D. L. Memorial to the Legislature of Massachusetts, 1843. Old South Works'ün yöneticileri tarafından bastırılmış kitapçık, Boston, Mass., 1843. Roche tarafından yeniden basılıp çoğaltılmıştır, Nutley, N. J., 1968.

Dostoyevsky, F. The Brothers Karamazov (1880). New York: Random House, 1950.

Douglass, F. The anti-slavery movement (A lecture delivered in Rochester, New York, 1885). Civil Liberties'de alıntı yapılmıştır, No. 214, Mar., 1964, 1.

Dru, A., (Ed.) The Journals of Kierkegaard (1853-1854). New York: Harper Torchbooks, 1959.Duffy, J. Masturbation and clitoridectomy. J.A.M.A., 186: 246-248 (Oct.19), 1963.

Dunham, B. Man Against Myth (1947). New York: Hill & Wang. 1962

Dunham, B. Heroes and Heretics: A PoliticalHistory of Westwern Thought. New York: Knopf, 1964.

Durham v. United States 214 F. 2d, 862 (D.c. Circ.) , 1954.

Duzynsky v. Nosal. 324 F. 2d. 924 (7th Cir.), 1963.

Eder, R. 1492 Ban on Jews is voided by Spain. New York Times, Dec. 17, 1968, 1,14.

Eissler, R. S. Scapegoats of Society. In Eissler, K. R., (Ed.), Delinquency, 288-305. New York: International Universities Pres, 1949.

Elinson, J., Padilla, E.,Perkins, M. E.Public Image of Mental Health Services. New York: Ment. Health Materials Center, 1967

Eliot, T. S. The Coctail Party. New York: Harcourt, Brace & World, 1950.

Ellenberger, H. F. The Evolution of Depth Psychology. In Galdston, I. (Ed.), Historic Deviations of Modern Psychiatry, 159-184. New York: McGraw Hill, 1967

Emerson, R. W. Self-reliance (1841). In Lindeman, E., (Ed.), Basic Selections from Emerson: Essays, Poems, and Apothegms, 53-73. New York: Mentor, 1954.

Ewalt, J. Statement. In Constitutional Rights of the Mentally Ill, 74-79.

Fanon, F. The Wretched of the Earth (1961). New York: Grove, 1966.

Feinstein, H.M. Hamlet's Horatio and the therapeutic mode. Amer. J. Psychiat., 123: 803-809 (Jan.), 1967

Felix, R. H. The image of the psychiatrist: Past, present and future. Amer. J. Psychiat., 21: 318-322 (Oct.), 1964.

Felix, R. H. Mental Illness: Progress and Prospects. New York: Columbia Univer. Pres, 1967.

Fenichel, O. The Psychoanalytic Theory of Neurosis. New York: Norton, 1945.

Fenwick, B. Russians ahead on mental Health? Daily Oklahoman, Mar. 10, 1967, 1-2.

Flexner, J. T. He sought to do good. New York Times Book Review, Nov. 13, 1966, 60.

Forbes, T. R. The Midwife and the Witch. New Haven: Yale Univer. Pres, 1966.

Fortas, A. Implications of Durham's case. Amer. J. Psychiat. 113: 577-582 (Jan.), 1967.

Foucault, M. Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason (1961) New York: Pantheon, 1965.

Fox, R. Alcoholism in 1966 (Editor's Notebook). Amer. J. Psychiat. 113: 577-582 (Jan.) 1967.

Frazer, J. G. The Golden Bough: A Study in Magic and Religion (1922), 1-vol., Abridged Edition. New York: Macmillan, 1942.

Freud, S. Charchot (1893). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. III, 7-23. London: Hogarth, 1962.

Freud, S. The neuro-psychoses of defence (1894). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. III, 41-61. London: Hogarth, 1962.

Freud, S. Letter 21, Aug. 29, 1894. In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. I, 199. London: Hogarth, 1966.

Freud, S. Letter 56, Jan. 17, 1897. In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. I, 242. London: Hogarth, 1966.

Freud, S. Letter 79, Dec. 22, 1897. In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. I, 272-273. London: Hogarth, 1966.

Freud, S. The Psychopathology of Everyday Life (1901). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. VI. London: Hogarth, 1960.

Freud, S. Leonardo da Vinci and a memory of his childhood (1910). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. XI, 57-137 London: Hogarth, 1957.

Freud, S. Psycho-analytic notes on an autobiographical account of a case of paranoia (Dementia paranoides) (1911). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. XII, 1-82. London: Hogarth, 1958.

Freud, S. Contribution to a discussion on masturbation (1912). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. XII, 239-254. London: Hogarth, 1958.

Freud, S. A seventeenth-century demonological neurosis (1923). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. XIX, 67-105. London: Hogarth, 1961.

Freud, S., Bullit, W. C. Thomas Woodrow Wilson, Twenty-eighth President of the United States: A Psychological Study. Boston: Houghton Mifflin, 1967.

Friedman, M. Capitalism and Freedom. Chicago: Univer. Of Chicago Pres, 1962.

Fromm, E. Escape from Freedom. New York: Rinehart, 1941.

Funk, W. Word Origins. New York: Grosset &Dunlap, 1950.

Gansberg, M. Peace Corps sets world health aid. New York Times, Nov. 16,

1964, 1.

Garceau, O. The morals of medicine. Ann. Pol.Soc. Sci., 363: 60-69 (Jan.), 1966.

Gay, P. The Enlightenment: An Interpretation. New York: Knopf, 1967.

Gide, A. Corydon (1911). New York: Noonday, 1961.

Glaser, F. G. The dichotomy game: A further consideration of the writings of Dr. Thomas Szasz. Amer. J. Psychiat. 121: 1069-1074 (May), 1965.

Glasser, W. Reality Therapy: A New Approach to Pschiatry. New York: Harper & Row, 1965.

Goffman, E. Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor, 1961.

Goffman, E. Stigma: Notes on the Management of the Spoiled Identity. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963.

Goldstein, A. S. The Insanity Defense. New Haven: Yale Univer. Pres, 1967.

Goldston, S. E., (Ed.), Concepts of Community Psychiatry: A Framework for Training. U. S. Public Health Service Publication No. 1319. Washington: U.S. Government Printing Office, 1965.

Gollan, A. The great marijuana problem. Nat. Rev., Jan. 30, 1968, 74-80.

Gould, D. To hell with medical secrecy! New Statesman, Mar. 3, 1967, 4.

Gould, D. The freedom to be unfit. New Statesman, Sept. 1. 1967, 4.

Griffith, J. P. C., Mitchell, A. G. The Diseases of Infants and Children. 2. Ed. Philedelphia: Saunders, 1938.

Grose, P. Tarsis, anti-Red writer, is denounced in Soviet as he flies to London. New York Times, Feb. 9, 1966, 16.

Guillain, G. J.-M. Charcot, 1825-1893: His Life, His Work. New York: Hoever, 1959.

Gutheil, E. A. Sexual Dysfunction in Men. In Ariety, S., (Ed.), American Handbook of Psychiatry, Vol. I, 708-726. New York: Basic Boks, 1959.

Guttmacher, M. S. Sex Offenses. New York: Norton, 1951.

Guttmacher, M. S. Criticque of views of Thomas Szasz on legal psychiatry. A.M.A Arch. Gen. Psychiat., 10: 238-245 (Mar.); 1964.

Guyon, R. The Ethics of Sexual Acts (1930). Garden City, N.Y.: Blue Ribbon Boks, 1941.

Haggard, H. W. Devils, Drugs and Doctor: The Story of the Science of Healing from Medicine-Man to Doctor (1929). New York: Pocket Boks, 1946.

Halleck, S. L. Psyhiatry and the Dilemmas of Crime: A Study of Causes, Punishment, and Treatment. New York: Harper & Hoeber, 1967.

Hare, E. H. Masturbatory insanity: The history of an idea. J. Ment. Sci., 108:1-25 (Jan.), 1962.

Harper, A. Treatise on the Real Causeand Cure of Insanity (1789). In Hunter and Macalpine, 522-524.

Harrington, S. Homosexual sortie: An anonymous crusade. Village Voice. May 25, 1967, 9-10

Harrison, J. E. Epilegomena to the Study of Grek Religion and Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion (1912, 1921). New Hyde Park, N.Y.: Univer. Boks, 1962.

Harvey, D. J. Typical conditions (Letters). Manchester Guardian, March 30, 1965, p. 6.

Hayek, F. A. The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of

Reason (1955). New York: Free Pres, 1964.

Hayek, F. A. The Constitution of Liberty. Chicago: Univer. Of Chicago Pres, 1960.

Heer, F. Gottes Erste Liebe (God's First Love). München: Bechtle Verlag. 1967.

Henry, J. Culture Against Man. New York: Random House, 1963.

High rate of suicide among physicians. Med. World News, July 3, 1964, p. 87.

Hilberg, R. The Destruction of the European Jews. Chicago: Quadrangle Boks, 1961.

Hirsch, B. D. Informed consent to treatment: Mediocolegal comment. In Averbach, A., and Belli, M. M., (Eds.), Tort and Medical Yearbook, vol. I, 631-638. Indianapolis: Bobbs-Merril, 1961.

Hole, C. Witchcraft in England (1947). New York: Collier Boks, 1966

Hollnighead, A. B., and Redlich, F. C. Social Class and Mental İllness: A Community Study. New York: Wiley, 1958.

Holy Bible. RSV. Cleveland: Meridian, 1965.

Hughes, P. Witchcraft (1952). Harmondsworth: Penguin, 1965.

Hulzinga, J. The Vaning of the Middle Ages (1924). Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor, 1954.

Hunter, R., and Macalpine, I. Three Hundred Years of Psyshiatry, 1535-1860: A History Presented in Selected English Texts. New York: Oxford Univer. Pres, 1963.

Isaac, J. The Teaching of Contempt: Christian Roots of Anti-Semitizm (1962). New York: McGraw-Hill, 1965.

Jones, E. The nature of autosuggestion (1923). In Papers on Psycho-Analysis, 273-293. Baltimore: Williams & Wilkins, 1948.

Kamen, H. The Spanish Inquisition. New York: New American Library, 1965.

Kaplan, J., and Waltz, J. R. The Trial of Jack Ruby. New York: Macmillan, 1965.

Kaufman, M. R. Psychiatry: Why 'medical' or 'social' model? A.M.A. arxh. Gen. Psychiat., 17: 347-360 (Sept.), 1967

Kennedy, J. F. Message from the President of the United States relative to mental illness and mental retardation, Feb. 5, 1963, 88th Cong:, 1st sess., Rep., Doc. No. 58.

Kierkegaard, S. All-nothing (1854). The Journals of Kierkegaard (1835-1854). 245-246. Edited and with an Introduction by Alexander Dru. New york: Harper Torchbooks, 1959.

Kierkegaard, S. The Last Years: Journals, 1853-1855. London: Collins, 1965.

Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E., Sexual Behaviour in the Human Male. Philadelphia: Saunders, 1948.

Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E., Gebhard, P. Sexual Behaviour in the Human Female. Philadelphia: Saunders, 1953.

Koessler, M. Euthanasia in the Hadamar Sanatorium and international law. J. Crim. Law,Criminol., and Police Sci., 43: 735-755 (Mar.-Apr.), 1953.

Kolb, L. Soviet psychiatric organization and the community mental health center concept. Amer. J. Psychiat., 123: 433-440(Oct.), 1966.

Kosisnski, J. The Painted Bird. Boston: Houghton Mifflin Co., 1965.

Kraepelin, E. One HundredYears of Psychiatry (1917). New York: Philosophical Library, 1962.

Krich, A. Introduction: The Humanization of Sex. In Krich, A., (Ed.), The Sexual Revulation, Vol. I, Pioneer Writings on Sex: Krafjt-Ebing, Ellis, Freud, 7-39. New York: Delta, 1964.

Kutner, L. The illusion of due process in comitment proceedings. Northwesern Univer. Law Rev., 57:383-399 (Sept.-Oct.), 1962.

Kuznetsov, A. Babi Yar: A Documentary Novel.. New York: Dial Pres, 1966.

Laing, R. D. The Politics of Experience and the Bird of Paradise. Harmondsworth: Penguin, 1967

Landau, J. C. GI Justice: A 2nd class system. Syracusa (N.Y.) Herald-American, Sept. 10, 1967, p. 69.

Landau, J. C. 30,000 GI's 'branded' by 'less than honorable' discharges. Syracusa (N.Y.) Herald-Journal, Sept. 14, 1967, p. 39.

Lawson, J. D. Modern Greek Folklor and Ancient Greek Religion (1909). New Hyde Park, N.Y.. Univer. Boks, 1964.

Lea, H. C. The Inquisition of the Middle Ages: Its organization and Operation (1887). New York: Citadel, 1961

Lea, H. C. A History of the Inquisition of Spain. 4 vols. New York: Macmillan, 1906-1907

Lecky, W. E. H. History of European Morals (1869). 2 vols. New York: Braziller, 1955.

Leitsch, D. The psychotherapy of homosexuality: Let's forget Jocasta and her little boy. Psychiat. Opin., 4:28-35 (June), 1967.

Leschnitzer, A. The Magic Background of modern Anti-Semitizm: An Analysis of the German- Jewish Relationship. New York: International University Pres, 1956.

Lettres de cachet. In Encyclopaedia Britannica, Vol. 13, p. 971. Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1949.

Lhermitte, J. True and False Possession (1955). New York: Hawthorn Boks, 1963.

Lifton, R. J. Through Reform and the Psychology of Totalism: A Study of 'Brainwashing' in China. New York: Norton, 1961

Lincoln, A. From a letter (1858). In Morley, C., Everett, Louella D., (Eds.), [Bartlett's] Familiar Quotations, p.455.

Lindman, F. T., and McIntyre, D. M., Jr., (Eds.). The Mentally Disabled and the Law: The Report of the American Bar Foundation on the Right of the Mentally Ill. Chicago: Univer. Of Chicago Pres, 1961

Lindner, R. Must You Conform? (1956). New York: Grove Pres, 1961.

Linton, R. The Tree of Culture. New York: Knopf, 1957

Litvak, L. A Trip to Esalen Institute: Joy is the prize. New York Times Magazine, Dec. 31, 1967, 8, 28-31.

Lockman, R. F. Nationwide study yields profile of psychiatrists. Psychiat. News: 1:2 (Jan.), 1966.

Lofty career cut short at its peak. Med. World News, Jan. 19, 1968, p. 30.

Lorenz, K. On Aggression (1963). New York: Harcourt, Brace & World, 1966.

McGarry, A. L. Competency for trial and due process via the state mental hospitol. Amer. J. Psychiat., 122: 623:630 (Dec.), 1965.

Machado de Assis, J. The Psychiatrist (1881-1882). In The Psychiatrist and Other Stories. 1-45. Berkeley and Los Angeles: Univer. Of Calif. Pres, 1963.

Mackay, C. Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds (1841-1852). New York: Nonday Pres, 1962.

Mckay, R. B., (Ed.). An american Constitutional Law Reader. New York: Oceana, 1958.

M'Naghten's Case. 10 Cl. & F. 200, 8 Eng. Rep. 718 (H.L.), 1843.

Malinowski, B. Magic, Science, and Religion (1948). Garden City, N.Y.: Doubleday Anchor, 1954.

Mann, A. Quoted in Vincent Canby, On the set here, a man and his entourage: Sinatra starts work in city on filming of 'Detective'. New York Times, Oct. 18, 1967, p. 37.

Mannheim, K. Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge (1929). New York: Harcourt, Brace, 1936.

Markmann, C. L. The Noblest Cry: A History of the American Civil Liberties Union. New York: St. Martin's Press, 1965.

Masserman, J. H. The Practice of Dynamic Psychiatry. Philadelphia: Sounders, 1955.

Matson, F. The Broken Image: Man, Science, and Society. New York: Braziller, 1964.

Maymandi, A. Community psychiatry. Hospital Tribune, Jan. 1, 1968, p. 8.

MD's role in mental health stressed. A.M.A. News, Mar. 13, 1967, p.3.

MD suicides: "Role strain" seen as a cause of high rate. Med. World News, May 29, 1967,1, 20.

Melendy, M. R., Perfect Womanhood: A Complete Medical Guide for Women. Copyright 1903, K. T. Boland; Publisher not otherwise identified.

Menninger, K. The Human Mind. New York: Literary Guild of America, 1930.

Menninger, K. Man against Himself. New York: Harcourt, Brace, 1938.

Menninger, K. The Vital Balance: The Life Process in Mental Health and Illness. New York: Viking, 1963.

Menninger, K. Introduction. In The Wolfenden Report: Report of the Committee on Homosexual Offenses and Prostitution, 5-7 New York: Stein & Day, 1964.

Menninger, W. C. Psychiatrist to a Troubled World. New York: Viking, 1967

Micciche, S. J. Bridgewater holds colony of lost men. Boston Globe, Feb. 20, 1963, p. 1.

Michelet, J. Satanism and Witchcraft: A study in Mediavel Superstition (1862). New York: Citadel, 1965.

Mill, J. S. On Liberty (1859). Chicago: Regnery, 1955.

Mill, J. S. Auguste Comte and Positivizm (1865). Ann Arbor: Univer. Of Michigan-Ann Arbor Paperback, 1965.

Mill, J. S. The Subjection of Women (1869). London: Dent-Everymen's Library, 1965.

Mitscherlich, A., and Mielke, F. Doctors of Infamy: The Story of Nazi Medical Crimes. New York: Henry Schuman, 1949.

Mora, G. From Demonology to the Narrenturm. In Galdston, I., (Ed.), Historic Derivations of Modern Psychiatry, 41-73. New York: Blakiston- McGraw-hill, 1967.

Morgan, E. S., (Ed.). Mary Easty, Petition of an Accused Witch, 1692. In Boorstin, D., (Ed.), An American Primer. 26-30. Chicago: Univer. Of Chicago Press,

1966.

Morley, C., and Everett, Louella D., (Eds.). [Bartlett's] Familiar Quatations. Boston: Little, Brown & Co., 1951.

Muller, H. J. Freedom in the Western World: From the Dark Ages to the Rise of Democracy. New York: Harper & Row, 1963.

Myrdall, G. An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy. New York: Harper 1944.

National Association for Mental Health. Calendar for 1968.

New Catholic Encyclopedia. New York: Mac Graw-Hill, 1967.

New York Mental Hygiene Law, Patients' Rights: Third Draft of Legislations and Analysis. Institute of Public Administration, Research Memorandum No. 41, Dec., 1967.

Nisbet, R. A. The Sociological Tradition. New York: Basic Boks, 1966.

Nonmedical hypnotist convicted. A.M.A. News, Oct. 2, 1967, 9.

Nouwen, H. J. M. Homosexuality: Prejudice or mental illness? Natl. Catholic Rep., Nov., 29, 1967, 8.

Orlans, H. An American Death camp (1948). In Rosenberg, B., Gevrer, I., Howton, FW., (Eds.), Mass Society in Crisis: Social Problems and Social Pathology, 614-628. New York: Macmillan, 1964.

Orwell, G. Nineteen Eighty-Four. New York: Harcourt, Brace, 1949.

Osmundsen, J. Doctor discusses "miked" marriage: Sees interracial unions as outlets for revenge. New York Times, Nov. 7, 1965, 73.

Overholser, W. In Constitutional Rights of the Mentally Ill, 19-39.

Packard, E.P.W. The Prisoner's Hidden Life. Chicago: Published by author, 1868.

Packard, E.P.W. Modern Persecution: Or Insane Asylums Unveiled, Vol. I. Hartford: Case, Lockwood, & Brainard, 1873.

Praise, G. No neurotics in China. Atlas, 13: 46-47 (Feb.), 1967.

Parrinder, G. Witchcraft. Harmondsworth: Penguin, 1958.

Pearson, D. Wallace's mental record. Syracuse (N.Y.) Post-Standard, Oct. 16-1968, 11.

Phillips, D. L. Rejection: A possible consequence of seeking help for mental disorders. Amer. Sociol. Rev., 28:963-972 (Dec.), 1963.

Phillips, D. L. Identification of mental illness: Its consequences for rejection. Community Ment. Health J., 3:262-266 (Fall), 1967

Physician suicides cause concern. Med. World News, June 9, 1967, 28-29.

Pinel, P. A. Treatise on Insanity (1801). Facsimile of the London 1806 Edition. New York: Hafner, 1962.

Podgorecki, A. Law and mental illness: Social engineering (Abstract). Sandoz Psychiat. Spectator, 4:15-16 (Sept.), 1967.

Popper, K. R. The Open Society and Its Enemies (1945). Princeton: Princeton Univer. Pres, 1950.

Prittie, T. Germans Against Hitler. Boston: Little, Brown, 1964.

Prochaska v. Brinegar. 251 Iowa 834, 102 N.W. 2. 1960.

"Psychopatic homosexuals?" Playboy, Dec., 1967, 86.

Radcliffe-Brown, A. R. On Taboo (1952). In Parsons, T. et. al., (Eds.), Theories of Society: Foundations of Modern Sociological Theory, Vol. II. 951-959. New York: Free Pres, 1961.

Radin, S. S. Mental health problems in school children. J. Sch. Health, 32:

390-397 (Dec.), 1962.

Redlich, F. C., and Freedman, D. X. The Theory and Practice of Psychiatry. New York: Basic Books, 1966.

Reid, J. Essay on Insanity, Hypocondriasis and Other Nervous Afflections (1816). In Hunter and Macalpine, 722-725.

Ribicoff, A. The dangerous ones: Help for children with twisted minds. Harper's, Feb., 1965, 88-90.

Ribicoff, A. Why I proposed a comission to study the problem of childhood mental illness. Psychiat. News, 1:6 (Jan.), 1966.

Richter, W. The Mad Monarch: The Life and Times of Ludwig II of Bavaria. Chicago: Regnery, 1954.

Ridenour, Nina. Mental Health in the United States: A Fifty Year History. Cambridge: Harvard Univer. Pres, 1961.

Riedman, Sarah R., Gren, C. C. Benjamin Rush: Physician, Patriot, Founding Father. New York: Abelard-Schuman, 1964.

Robbins, R. H. The Encyclopedia of Witchcraft and Demonology. New York: Crown, 1959.

Robinson v. California. 370 U.S. 660, 1962.

Robitscher, J. B. Pursuit of Agreement: Psychiatry and the Law. Philadelphia: Lippincott, 1966.

Roche, P. Q. The Criminal Mind: A Study of Communication Between Criminal Law and Psychiatry. New York: Farrar, Strauss, & Cudahy, 1958.

Roemer, M. I. The Future of social medicine in the United States. Pharos of Alpha Omega Alpha, 30: 42-50 (Apr.), 1967

Rogow, A. A., (Ed.). The Jew in a Gentile World: An Anthology of Writings About Jews by Non-Jews. New York: Macmillan, 1961.

Romains, J. Knock (Knock, ou le triomphe de la medécine, 1923). Great neck, N.Y.: Baron Educational Series, Inc., 1962.

Roman, P. M., Trice, H. M. Schizophrenia and the Poor. New York State School of Industrial and Labor Relations Paperback N. 3. Ithaca, N.Y.: Cayuga Pres, 1967.

Rome, H. P. Psychiatry and foreign affairs: The expanding competence of psychiatry. Amer. J. Psychiat., 125: 725-730 (Dec.), 1968.

Rosen, G. Social attitudes to irrationality and madness in 17th and 18th Century Europe. J. Hist. Med. All. Sc., 18: 220-240 (July), 1963.

Rosenberg, B., Gevrer, I., Howton, F. W., (Eds.). Mass Society in Crysis: Social Problems and Social Pathology. New York: Macmillan, 1964.

Rosenthal, A. M., Gelb, A. One More Victim. New York: New American Library, 1967

Ross, H. A. Commitment of the mentally ill: Problems of law and policy. Mich. Law Rev., 57: 945-1018 (May), 1959.

Ross, H. A. Testimony. In Constitutional Rights of the Mentally Ill, 183-199.

Rostow, W. R. The Dynamics of Soviet Society. New York: Mentor Books, 1954.

Rush, B. Observations intended to favour a supposition that the black color (as it is called) of the Negroes is derived from the LEPROSY. Trans. Amer. Phil. Soc., 4: 289-297, 1799.

Rush, B. Medical Inquiries and Observations upon the Diseases of the Mind (1812). Facsimile of the Philedelphia 1812 Edition. New York: Hafner Publishing

Co., 1962.

Rush, B. The Autobiography of Benjamin Rush: His "Travels through Life" together with his "Commonplace Book for 1789-1813." Introduction and Notes by George W. Corner. Princeton: Princeton Univer. Pres, 1948.

Russel, B. Unpopular Essays. New York: Simon & Schuster, 1950.

Sachar, A. L. A History of the Jews. 5th Ed. New York: Knopf, 1966.

Salomon, A. The Tyranny of Progress: Reflections on the Origins of Sociology. New York: Noonday Pres, 1955.

Sartre, J. –P. Anti-Semite and Jew (1946). New York: Schocken, 1965.

Sartre, J.-P. The Childhood of a Leader. In Intimacy and Other Stories (1948). New York: Berkeley Publ. Co., 1960.

Sartre, J.-P. Saint Genêt: Actor and Martyr (1952). New York: Braziller, 1963.

Sartre, J.-P. Preface. In Frantz Fanon, The Wretched of the Earth (1961), 7-26. New York: Grove, 1966.

Schachner, N. S. Thomas Jefferson: A Biography. New York: Thomas Yoseloff, 1951.

Scheff, T. J. Social conditions for rationality: How urban and rural courts deal with the mentally ill. Amer. Behav. Scientist, 7: 21-27 (March), 1964; 21.

Scheff, T. J. Being Mentally Ill: A Sociological Theory. Chicago: Adline, 1966.

Scheff, T. J. (Ed.). Mental Illness and Social Processes. New York: Harper & Row, 1967.

Schneck, J. A History of Psychiatry. Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1960.

Schweitzer, A. The Psychiatric Study of Jesus: Exposition and Criticism (1913). Boston: Beacon Pres, 1948.

Shabecoff, P. Rightist activity rises in Germany: Neo-Nazi and anti-semitic action up sharply in '65. New York Times, Mar. 2, 1966, 14.

Shabecoff, P. Neo-Nazi activity rises in Germany: Government's report heets indifference from public. New York Times, Mar. 6, 1966, p. 14.

Shengold, L. The effects of over-stimulation: Rat people. Int. J. PsychoAnal., 48: 403-415, 1967.

Shrapnel, N. Mental hospitols disclosures appal MP. Manchester Guardian, Mar. 20, 1965, p. 2.

Sigerist, H. Introduction. In Gregory Zilboorg, The Medical Man and the Witch During the Renaissance, i-x. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1935.

Sinclair, W. J. Semmelweis, His Life and His Doctrine: A Chapter in the History of Medicine. Manchester, England: Univer. Pres, 1909.

Smith, H. W. Man and His Gods. Boston: Little, Brown, 1953.

Solomon, P. The burden of responsibility in suicide. J.A.M.A., 199: 321-324 (Jan. 30), 1967

Some jailed 40 years for truancy. Boston Globe, Feb. 20, 1963, p. 4.

Soubiran, A. The Good Doctor Quillotin and His Strange Device. London: Souvenir Pres, 1963.

Soviet MDs find state duties put profession in second place. A.M.A. News, May 10, 1965, p. 12.

Spitz, R. A. Authority and masturbation: Some remarks on a bibliographic investigation. Yearbook of Psychoanalysis, Vol. 9, 113-145. New York: International

Universities Pres, 1953.

Spitzka, E. C. Insanity: Its Classification, Diagnosis, and Treatment. New York: Bermingham & Co., 1883.

Sprenger, J., and Kramer, H. Malleus Maleficarum (1486). Translated with an Introduction, Bibliography, and Notes by Montague Summers. London: Pushkin Pres, 1948.

Srole, L., Langer, T. S., Micheal, S. T., Opler, M. K., and Rennie, T. A. C. Mental Health in the Metropolis: The Midtown Manhattan Study. New York: McGraw-Hill, 1962.

Stanton, W. The Leopard's Spots: Scientific Attitudes Toward Race in America, 1815-59. Chicago: Univer. Of Chicago Press, 1960.

Stevenson, G. Presidential address: The psychiatric public health aspects of war. Amer. J. Psychiat., 98: 1-8 (July), 1941.

Stevenson, G. Psychiatry of international behaviour Letter to the Editor). Amer. J. Psychiat., 124: 166-167 (Nov.), 1967

Strauss, M. B., (Ed.) Familiar Medical Quotations. Boston: Little, Brown & Co., 1968.

Strecker, E. A. Beyond the Clinical Frontiers: A Psychiatrist Views Crowd Behavior. New York: Norton, 1940.

Study depicts GI who marries in Vietnam as a troubled man. New York Times, Feb. 25, 1967, p. 7

Suicide, On. Time, Nov. 25, 1966, p. 48.

Summers, M. Introduction. In Sprenger and Kramer, Malleus Maleficarum, xi-xvi.

Szasz, T. S. Pain and Pleasure: A Study of Bodily Feelings. New York: Basic Books, 1957.

Szasz, T. S. Scientific method and social role in medicine and psychiatry. A.M.A. Arch. Int. Med., 101: 228-238 (Feb.), 1958.

Szasz, T. S. Psychiatry, psychoterapy and psychology. A.M.A. Arch. Gen. Psychiat., 1: 455-463 (Nov.), 1959.

Szasz, T. S. The myth of mental illness. Amer. Psychologist, 15: 113-118 (Feb.), 1960.

Szasz, T. S. Moral conflict and psychiatry. Yale Rev., 49: 555-566 (June), 1960.

Szasz, T. S. Three problems in contemporary psychoanalytic training. A.M.A. Arch. Gen. Psychiat., 3:82-94 (July), 1960.

Szasz, T. S. Civil Liberties and mental illness. J. Nerv. Ment. Dis., 131 58-63 (July), 1960.

Szasz, T. S. The ethics of birth control: Or, who owns your body? Humanist, 20: 332-336 (Nov.-Dec.), 1960.

Szasz, T. S. The Myth of Mental Illness: Foundations od a Theory of Personal Conduct. New York: Hoeber-Harper, 1961.

Szasz, T. S. MindTapping: Psychiatric subversion of constitutional rights. Amer. J. Psychiat., 119: 323-327 (Oct.), 1962.

Szasz, T. S. Bootlegging humanistic values through psychiatry. Antioch Rev., 22: 341-349 (Fall), 1962.

Szasz, T. S. The concept of transference. Int. J. Pscho-Anal., 44: 432-443, 1963.

Szasz, T. S. Law, Liberty, and Psychiatry: An Inquiry into the Social Uses of

Mental Health Practices. New York: Macmillan, 1963.

Szasz, T. S. Criminal Insanity: Fact or strategy? New Republic, Nov. 21, 1964, 19-22.

Szasz, T. S. The moral dilemma of psychiatry: Autonomy or heteronomy? Amer. J. Psychiat., 121: 521-528 (Dec.), 1964.

Szasz, T. S. The Ethics of Psychoanalysis: The Theory and Method of Autonomous Psychotherapy. New York: Basic Books, 1965.

Szasz, T. S. Psychiatric Justice. New York: Macmillan 1965.

Szasz, T. S. Legal and Moral Aspects of Homosexuality. In Marmor, J., (Ed.) Sexual-Inversion: The Multiple Roots of Homosexuality, 124-139. New York: Basic Books, 1965.

Szasz, T. S. Toward the therapeutic state. New Republic, Dec. 11, 1965, 26-29.

Szasz, T. S. Mental illness is a myth. New York Times Magazine, June 12, 1966, pp. 30, 90-92.

Szasz, T. S. The Mental Health Ethic. In De George, R. T. (Ed.), Ethics and Society: Original Essays on Contemporary Moral Problems, 85-100. Garden City. N. Y.: Doubleday Anchor, 1966

Szasz, T. S. Psychoteraphy: A sociocultural perspective. Comprehensive Psychiat., 7: 217-223 (Aug.), 1966.

Szasz, T. S. Whither psychiatry? Soc. Res., 33: 439-462 (Autumn), 1966.

Szasz, T. S. The Psychiatric Classification of Behavior: A Strategy of Personal Constraint. In Eron., L. D., (Ed.), The Classification of Behavior Disorders, 123-170. Chicago: Adline, 1966.

Szasz, T. S. Alcoholism: A socioethical perspective. Western Med., 7: 15-21 (Dec.), 1966.

Szasz, T. S. The destruction of differences. New Republic, June 10, 1967, 21-23

Szasz, T. S. The insanity defense and the insanity verdict. Temple Law Quart., 40: 271-282 (Spring-Summer), 1967

Szasz, T. S. The psychiatrist as double agent. Trans-action 4: 16-24 (Oct.), 1967

Szasz, T. S. Medical Ethics: A historical perspective. Med. Opin. Rev., 4:115-121 (:Feb.), 1968.

Szasz, T. S. The Psychology of Persistent Pain: A Portrait of L'Homme Douloureux. In Soulirac, A., Cahn, J., and Charpentier, J., (Eds.), Pain, 93-113. London: Academic Pres, 1968.

Szasz, T. S. Science and public policy: The crime of involuntary mental hospitalization. Med. Opin. Rev., 4: 24-35 (May), 1968.

Szasz, T. S. The right to health. Georgetown Law J., 57: 734-751 (Mar.), 1969.

Tarsis, V. Ward 7: An Autobiographical Novel. London and Glaskow: Collins & Harvill, 1965.

Taylor, G. R. Historical and Mythological Aspects of Homosexuality. In Marmor, J., (Ed.), Sexual Inversion: The Multiple Roots of Homosexuality, 140-164. New York: Basic Books, 1965.

Thurber, J. A. Unicorn in the Garden. In Thurber, J., The Thurber Carnival. 2. Ed. 268-269. New York: Harper & Brothers, 1945.

Tocquerville, A. De. Democracy in America (1835-1840). 2 vols. New York:

Vintage, 1945.

Tolstoy, L. The Kreutzer Sonata (1889). In The Death of Ivan Ilych and Other Stories, 157-239. New York: Signet, 1960.

Tompkins, H. J. The presidential address: The physician in contemporary society. Amer. J. Psychiat., 124: 1-6 (July), 1967.

Trachtenberg, J. The Devil and the Jews: The MedievalConception of the Jew and Its Relation to Modern Anti-Semitism. New Haven: Yale Univer. Pres, 1943.

Trevor-Roper, H. R. Witches and witchcraft: An historical essay (I). Encounter, 28: 3-25 (May), 1967

Trevor-Roper, H. R. Witches and witchcraft: An historical essay (II). Encounter, 28: 13-34 (June), 1967

Trials of War Criminals Before the Neurenberg Military Tribunals, Under Control Council Law No. 10, Nuremberg, October 1946-April 1949, Vol. I. Washington: U. S. Government Printing Office, n.d. Ullerstam, L. The Erotic Minorities (1964). Translated by Anselm Hollo. New York: Grove, 1966.

Ullman, W. The Individual and Society in the Middle Ages. Baltimore: Johns Hopkins Pres, 1966.

Unconscious ofa conservative: A special issue on the mind of Barry Goldwater. Fact, Vol. 1, No. 5, Sept.-Oct., 1964.

U.S. Books of Facts, Statistics, and Information, The. New York: Washington Square Pres, 1966.

U.S. Department of State, The Foreign Service ofthe United States. General Information Sheet for Immigrants (Form DSL-852), Jan., 1964.

Veith, I. Hysteria: The History of a Disease. Chicago: Univer. Of Chicago Pres, 1965.

Villinger, W. Erwiderung auf vorsthende Arbeit "Über Onanie im Kindesalter," von J. K. Friedjung. Zeitschrift für Kinderforschung, 31: 293-295, 1926.

Visotsky, H. Social psychiatry rationale: Administrative and planning approaches. Amer. J. Psychiat., 121: 433-441 (Nov.) 1964.

Voltaire, F. Philosophical Dictionary (1764). Translated by Peter Gay. New York: Basic Books, 1962.

Ward, Mary Jane. The Snake Pit. New York: Random House, 1946.

Warshofsky, F. When does a child need psychiatrist? Parade, Jan. 10, 1965, 4-5.

Wechsler, I. S. The Neuroses or the Psychoneuroses. In Cecil, R. L., and Kennedy, f., (Eds.), A Textbook of Medicine by American Authors. 5. Ed., 1645-1664. Philedelphia: Saunders, 1942.

Wertham, F. A Sign for Cain: An Exploration of Human Violance. New York: Macmillan, 1966.

Westermarck, E. The Origin and Development of the Moral Ideas. London: Macmillan, 1908.

White, A. D. A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom (1896). New York: Free Pres, 1965.

White, T. H. The Making of the President, 1964. New York: Atheneum, 1965.

Wille, L. The mental health clinic: Expressway to asylum. Chicago Daily News, Mar. 26, 1962, 1.

Wille, L. 11 times 12? Youth flunks mental exam. Chicago Daily News, Mar. 27, 1962, 1.

Wille, L. Misfiled card saves salesman from mental hospital. Chicago Daily News, Mar. 28, 1962, 1.

Williams, C. Witchcraft (1941). Cleveland: Meridian, 1959.

Williams v. United States. 250F. 2. 19, 1957

Wilson, Sylvia. The Cindirellas (Letters). Manchester Guardian, Mar. 30, 1965, 8.

Wrigt, F. L., Jr. Out of Sight, Out of Mind. Philedelphia: National Ment. Health Foundation, 1947.

Yahr, M. Neurology (Annual Review). Med. World News, Jan. 12, 1968, 129.

Yolles, S. Community mental health: Issues and politics. Amer. J. Psychiat., 122: 979-985 (Mar.), 1966.

Young, W. Eros Denied: Sex in Western Society (1964). New York: Grove, 1966.

Zamiatin, E. We (1924). New York: Dutton, 1952.

Zeligs, M. A. Friendship and Fratricide: An Analysis of Whittaker Chambers and Alger Hiss. New York: Viking, 1967

Zhenya Belov campaign (Letters). Economist, Dec. 11, 1965, 4.

Ziferstein, I. The Soviet psychiatrist: His relationship to his patient and to his society. Amer. J. Psychiat., 123: 440-446 (Oct.), 1966.

Zilboorg, G. The Medical Man and the Witch During the Renaissance. Baltimore: John Hopkins Pres, 1935.

Zilboorg G., Henry, G. A History of Medical Psychology. New York: Norton, 1941.

Bu kitabın amacı görünüşte birbiriyle ilgisi olmayan farklı konuların bağlantılarını ortaya koymaktır. Ana fikri ise 'günah keçisi'nin toplumun ahlak mekanizmaları içindeki yeridir. Burada ortaya konmaya çalışılan olgu özellikle sosyal inancın 'öteki'ne bakışı ve onu yok etme çabasından ziyade, aynı zamanda paradoksal bir biçimde ona ihtiyaç duyması, bu yüzden onu yaratması, kötülüğü ona yakıştırması ve böylece kendi iyiliğini doğrulamasıdır.

Anlatmaya çalıştığım bu mesele, Jerzy Kosinski'nin Boyalı Kuş'unda olağanüstü bir ustalıkla anlatılır. Kitabın adı bile çok şey söylüyor, 'Boyalı Kuş' feda edilen 'öteki'dir; damgalanan, baskı altına alınan, 'lanetlenen'dir.

Boyalı Kuş, yabancının, günah keçisinin, 'öteki'nin simgesidir. Kosinski, bu meselenin iki yönünü de ustalıkla sergiler. Sürünün üyelerinden biri diğerlerine benzemiyorsa gruptan atılır, sürülür ve yok edilir. Sürüdeki herkes aynıyken, biri gelir, içlerinden birini alır, görüntüsünü değiştirir ve geri koyarsa, onun akıbeti de aynıdır. Lekh kargayı boyar, psikiyatristlerse hastalarını ağartır, öyle ki görünürde toplumun sürdüğü lekeden başka bir şey kalmaz. Ayırmanın, dışlamanın ve günah keçisi imalâtının en köklü stratejisidir bu. İnsan 'öteki'ni tümüyle yalnız bırakmak için farklılıklar arar, bulur, yaratır ve atfeder. Böylece 'Normal İnsan' hem umutsuzluğunun, hayal kırıklığının, kızgınlığının acısını çıkartacak güvenli bir yol bulur, hem de kendine bir pay çıkarır. İnsan denen ehil hayvan kendini ancak türdeşleri arasında güvende hisseder. Bu yüzden uyum iyidir, burnunun dikine gitmek kötüdür. Emerson; "Toplum her yerde ve her bir bireyine karşı kurulu bir komplodur," der. Bireyden istenen, her şeyden önce uyumluluktur, çünkü kendi yolundan gitmek demek, toplumu çiğnemek demektir.

Özgürlüğüne değer veren, kişiliğe saygı duyan hiç kimse bu koşullarda hoş karşılanmaz. Doktorun bireyi, özellikle toplumla ters düşen bireyi koruması gerektiğine inanlara nahoş gelen, günümüzde bu kuş boyamacılığının tıbbın işi olup çıkmasıdır. Kullanılan ayraçlar arasında en revaçta olanlar da psikiyatrinin boyalarıdır...

Deliliğin İmalâtı

"Deliliğin İmalâtı, yazdıklarım arasında benim için özel anlamı olan kitaplarımdan, şi[illegible] ge[illegible]nutlu etti. Katkısı olan herkes

Ocak 2006, Thomas Szasz

Yerideniz

ISBN: 978-975-8989-29-4

9 789758 989294